

ט ע מ א ד ק ר א

כולל קונטרס טעמא דקרא שנדפס בספר שיח השדה
[ש"ל בשנת תשכ"ט] עם תוספות מרובה על העיקר ומסודר על
סדר הפרשיות והנו"כ

והם חידושים וביאורים על התורה ועל גביאים וכתובים רובם בדרך
פשוטו של מקרא ע"פ מאמרי חז"ל המפוזרים בש"ס ומדרשים וכמו
שאחז"ל הובא בתוס' כריתות (דף י"ד) ד"ת עניים במקומם ועשירים
במקום אחר. וקצתם ע"פ דרוש ורמז

מאתי שי"ח בהגרי"י זללה"ה

נרמס בשנת טעם ודעת למדני לפ"ק וכתת יצא לאור בעזה"י

הוצאה רביעית חדשה (עם הוספות ותיקונים)
שנת תשס"ח לפ"ק

נדפס על גייר שאין בו חשש תלול שבת ח"ו.

את הספר אפשר להשיג ע"פ הכתובת:

הרב חיים קניבסקי, בני ברק, שכתן חזק א"ש.

הקדמה ראשונה

בעזה"י

א"ה כשנתעורר לי בס"ד איוו פירוש חדש בפסוקי התורה רשמתי לזכרון מבלי עיון הראוי, רובם בדרך פשוט ע"פ הצעות מדברי חז"ל וקצתם בדרך דרוש או רמז, ואידי דווסר הסכמתי להדפיסם כעת בצירוף עם כמה קונטרסים קטנים, ויגדיל תורה ויאדיר. וצרפתי בתוכו איוו חידושי תורה וביאורי מקראות מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שנדפסו בספר קהלות יעקב חלק ה' ואיוו דברים מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה. ויה"ר שיהי לתועלת ותהא תורתך אומנתינו בעזה"ו ותהא עמנו לעזה"ב.

הקדמה שניה

אודה את ה' מאוד שזיכני לפני איוו שנים להדפיס קונטרס טעמא דקרא [בספר שיח השדה] ולאשר תלי"ת נתוספו לי כהנה וכהנה הרבה דברים נכונים בעזהי"ת אמרתי להדפיסו בשני ספר בפני עצמו ויה"ר שיהי לתועלת להגדיל תורה ויאדיר. ואדפיס בסופו כמה הנהגות והוראות ממרן החזו"א זללה"ה ששמעתי מאמי מורתי ע"ה הכ"מ, ששחל"ח ער"ח ניסן שנת התשל"ג, כדי שיהי לעילוי גשמתה ותנצב"ה, עדי תעמד לקץ הימין בתחה"מ. [כ"ז כתבתי בשנת תשל"ג וכעת שנת התשמ"ז סידרתי הדברים בסדר חדש והכנסתי כל ההוספות בפנים גם הוספתי כמה דברים מאאמו"ר זללה"ה שנתבקש בישיבה של מעלה בכ"ג מג"א תשמ"ה תנצב"ה עד יעמד לקץ הימין בב"א].

טעמא דקרא

בראשית

בראשית

העולם שעדיין לא הי' צורך בכגדים עד אחר החטא לי"ש מצות ראשית הגז.

בערכין י"ז א' ביקש הקב"ה להפוך העולם לתוהו ובהו בשביל יהוים כיון שנסתכל בדורו נתקרה דעתו ובקש הקב"ה להפוך העולם לתוהו ובהו בשביל דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתקרה דעתו, היתה תהו ובהו (ע"ה) בגי' זהו דורו דיהוים ודורו צדקיהו.

ויקרא אלקים לאור יום, ביר' ברכות פ"ח הי' משל לה"ד למלך שהיו לו ב' איסטרטיגים זה אומר אני משמש ביום זה אומר אני משמש ביום קרא לראשון וא"ל היום יהא תחומך קרא לב' וא"ל הלילה יהא תחומך הה"ד ויקרא אלקים לאור יום וגו' לאור א"ל היום יהא תחומך ולחשך א"ל הלילה יהא תחומך (וכעין זה בפסחים ב' א') וצ"ב איך רצה החשך לשמש ביום א"כ יהי לילה לא יום, וי"ל דלענין המצות קאמר שרוב המצות מצותן ביום כמ"ש במגילה כ' ב' (מלבד המצות התמידיות) ורצה החשך שהמצות תהינה בלילה וביום ישנו עד שפקד הקב"ה שיהא ביום.

ורש"י פ"י דהוא טוב ואין נאה לו ולחשך שיהו משמשין בערוביאי פ"י בשפתי חכמים שהי' במדינה זו אור ובמדינה זו חשך וקשה דגם

מד"ר פ"א בראשית בזכות חלה שנקראת ראשית, יל"ע למה דוקא חלה וי"ל דאמרינן בעירובין י"ח בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים וא"כ צריך שיהיו מצות מיוחדות לאשה כמו לאיש וליכא אלא ג' נדה חלה והדלקת הנר, ונדה לא הי' אז כמ"ש שם דף ק' שזה מקללות חוה והדלקה"נ הוא דרבנן ולא נשאר אלא חלה [ואע"ג דגבי חלה לנשים אמרו ביר' הטעם לפי שהיא טימאה חלתו של עולם וזה הי' רק אחר החטא יש עוד טעמים למה חלה נמסר לנשים ועי' רע"ב פ"ב דשבת מ"ו].

עוד שם במדרש בזכות ג' דברים שנקראו ראשית חלה מעשרות וביכורים, ויש לפרש דהכוונה כמו שבהפרשת חלה מעשרות וביכורים שמפריש חלק קטן מהפירות ומתקן בזה את כל השירים לדונם שנעשה בהם מצות חלה ומעשר וביכורים כמו כן הצדיקים אע"פ שהם חלק קטן מהעולם מקיימים את העולם כולו ודנחשב העולם בכללו שיצא ממנו טוב על ידי הצדיקים שבו עי' עירובין י"ג ב' ובתוספות.

והא דלא חשיב ראשית הגז דאיכרי גם כן ראשית יש לבאר ע"פ הרמב"ם (פ"י מביכורים ה"ה) שמצות ראשית הגז הוא כדי שיהיה להכהן ממה לעשות בגדים (וכ"מ במשנה חולין קל"ה כדי לעשות ממנו בגד וכו') וא"כ בשעת בריאת

דכתיב את חית הארץ ואת רמש האדמה וברמש לא כתיב ארץ כדכתיב ב' השני ובכל הרמש הרומש על הארץ, אולי בא לרמוז שיש רמש שנעשה מאדמה כדתנן בחולין (קכ"ו ב') עכבר שחציו כשר וחציו אדמה ולכן כתיב רמש האדמה.

נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל-השרץ וגו' ויברך אותם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל ח' הרומשת על הארץ וברישא דקרא לא כתיב בכל החי רק בבהמה ויל"פ ע"פ הגמ' בסנהדרין נ"ט ב' דפרין וחי' בת מלאכה היא ומשני לאתויי נחש כדתניא חבל על שמש גדול שאבר מן העולם שאלולי חטא אדם הי' מזדמן לכ"א ב' נחשים כו' ע"ש ולכן כשבירך הקב"ה את האדם בירכו שישלוט גם על החי' שאלולי חטא הי' שולט גם על החי' אבל כשאמר הקב"ה נעשה אדם וירדו וגו' הי' גלוי לפניו שאדם יחטא ולכן לא אמר בחית הארץ.

עירובין י"ג ב' שתי שנים ומחצה נחלקו כו' נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכתבו תוס' היינו בסתם בנ"א אבל צדיק אשריו ואשרי דורו וצ"ע הא ברשעים פשיטא דלא נוח לו שנברא וקשה לומר שנחלקו בבינונים ממש וגם מה שיין פלוגתא בזה גם לשון הגמרא לא משמע כן, ונראה דהנה העושה מסחר שקרוב להפסד משכר נקרא שהמסחר אינו כדאי ואע"ג שאם ירוח בו בודאי טוב לו, ומסחר שקרוב לשכר נקרא שהוא כדאי אע"ג שיכול לבא לידי הפסד, וזהו שנחלקו אם היה האדם נשאל אם כדאי לו ליברא אם הוא קרוב לשכר או קרוב להפסד ונמנו שהוא קרוב להפסד משכר אבל פשיטא שאם עשה והצליח אשריו ואשרי דורו אבל לא היה נוח לו ליכנס בספק זה ולפי זה נחלקו בכל אדם, ועי' בתוס' ע"ז ה' א' ד"ה שאלמלא מפורש כמעט כדברנו.

אשר ברא אלקים לעשות, לכאור' תיבת לעשות אינו מובן וחו"ל דרשו ע"ז, ויל"פ ע"פ תנחומא תזריע סי' ה' שאל טורנוסרופוס הרשע

היום חצי כדור אור וחציו חשך וי"ל דאימי בראשית קאי שהי' קצת מקומות אור וקצת חשך והקב"ה הבדיל שביום יהא בכל הכדור יום ובלילה יהא הכל לילה אבל אחר שנברא השמש לעולם חצי כדור יום וחציו לילה.

ויהי מבדיל בין מים וגו', ב' וד' נאמרה בו הבדלה ובשאר ימים לא נאמר הבדלה, וי"ל ע"פ הגמ' בפסחים ק"ו א' דההבדלה הוא בין טומאה לטהרה לכן ב' וד' שאין בו טומאה כמ"ש בכלים פט"ז מ"ד שיין הבדלה שמובדלין מן הטומאה אבל בשאר ימים יש בהם טומאה.

עץ פרי עשה פרי, ובירושלמי כלאים פ"א ה"ז ר' פנחס אמר שמחה בצור' והוסיפה אילני סרק, ועי' רמב"ן שהקשה למה לא נצטוו בתחלה על אילני סרק ג"כ, וי"ל דאמרינן בסוף כתובות עתידין כל אילני סרק שיטענו פירות וא"כ גם הם בכלל עץ עשה פרי רק כעת שעדיין אין אנו ראויין אין עושין פירות.

עץ פרי וגו' אשר זרעו בו על הארץ, י"ל שכאן רמז למ"ש רש"י ברה"י ב' שע"י שרף שכא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין וכו' נגמרין ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד וממנו גדל עכ"ל וזהו אשר זרעו בו על הארץ. בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה. הא דהוצרך לכתוב גבי ח' חיתו ארץ משום דביום החמישי כתיב ואת כל נפש החי' הרומשת אשר שרצו המים למיניהם הוצרך לומר כאן דהיום נבראו חיתו ארץ ופשוט, והא דכתיב שם ואת כל נפש כו' י"ל ע"פ הגמ' חולין קכ"ז א' כל שיש ביכשה יש בים חוץ מן החולדה (ובמדרש בן סירא א"י אף השועל עי' אור"מ ע' מ"ט) ולכן כתיב כל נפש החי' הרומשת אשר שרצו המים לאפוקי החולדה והשועל שלא שרצוהו המים אבל גבי יכשה ששם נמצאים כולם כתיב וחיתו ארץ דהיינו כל החיות.

את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה, ובבהמה לא כתיב בהמת הארץ, אולי רמז בזה שיש ח' שמחוברת לארץ כדתנן בפ"ח דכלאים אדני השדה ח' ע"ש בר"ש, ועד"ז י"ל הא

שרצה הקב"ה שיבקש ואז יכיר בטובה שעשו לו, ואעפ"כ כפה בטובה.

ותרא האשה פירש"י ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו שלא תמות וע"כ שה"י ברור לה שדבריו נכונים ושאיך חשש כלל שתמות שאם ה"י לה איזה ספק בודאי שלא היתה אוכלת, ומיד אח"כ כתיב ותתן גם לאישה פירש"י שלא תמות וישא אחרת והרי ה"י ברור לה קודם שלא תמות כלל, והענין כי כ"ז שכח התאוה מתגבר מעור עיני השכל ואין רואה אלא כרצונו ואין לו שום ספק בזה אבל אחר שעשה את העבירה וסרה כח התאוה אז מתחיל לראות את האמת וכבר חששה אולי תמות וכ"ה בבמדבר"ר פ"כ סי' י"א שבשעה שאדם הולך לחטוא השטן מרקד לו עד שגמר העבירה כיון שאיבדו חחר ומודיעו ע"ש (ועי' בס' ברכת פרץ לאאמור"ר שליט"א).

ואיבה אשית. פירש"י אתה לא נתכונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים נוחות להתפתות וירדעות לפתות את בעליהן, וקשה דא"כ מבטל את כל עצתו שהרי חוה תאכל תחלה ותמות תחלה וצ"ל שהוא חשב שהיא לא תאכל עד שתשאל קודם לבעלה והוא יאכל תחלה ואח"כ יתן לה ג"כ לאכול ואז חשב לומר לה שזה שקר ושהיא לא תאכל ותחיי אבל חוה לא יכלה להתאפק כמש"כ ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ וגו' ואכלה מיד ואז בטלה כל עצתו ולכן לא נזכר הנחש יותר כי מיד הלך משם כשראה שלא נעשתה עצתו.

בסנהדרין כ"ט א' מנין שאין טוענין למסית דאמר מר הרבה טענות היו לו לנחש הקדמתי לטעון ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הול"ל דברי הרב דדברי התלמיד דברי מי שומעין וצ"ב כיון שאם ה"י טוען משמע שה"י נפטר בטענה זו וא"כ זה טענה נכונה ולמה באמת אם לא טען אין פוטריין אותו וי"ל דטענת דברי הרב כ"י היינו שחשב שבדאי

את ר"ע איזו מעשים נאים של הקב"ה או של ב"י א"ל של ב"י א"ל מפני מה אתם מליך א"ל לכן אמרתי והקדמתי לך של ב"י הביא לו שבליים וגלוסקאות א"ל אין אלו נאים מן השבליים א"ל למה אין נולד מהול א"ל ולמה שוררו יוצא עמו כ"י ע"ש דהיינו שהקב"ה ברא הכל כדי שהאדם יתקנו ויגמור הבריאה וזה הכונה לעשות.

ועץ החיים בתוך הגן. החיים בתוך הגן ר"ת הבה"ה בגי' י"ב רמז ל"ב אנשים שלא מתו ועלו בחייהם לג"ע, י' דקחשיב בספ"א דדא"ו, ויש להוסיף יעקב אבינו למ"ד יעקב לא מת (תענית ה' ב') ומשה רבנו למ"ד לא מת (סוטה י"ג ב').

ויצר ה' וגו' מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם, עי' רש"י למה כתיב כאן עוד פעם ויצר, ועוד יש לדקדק למה לא כתיב כאן בהמה ורמש ג"כ כדכתיב בפ' השני ויקרא שמות לכל הבהמה וגו'. וי"ל משום שיש ח"י שאין יכולה לבא כמו אדני השדה שהיא ח"י כדתנן בפרק ח' דכלאים ויש עוף שאין יכול לבא כמ"ש ביו"ד סימן פ"ד סט"ו שיש עוף שמחובר בחרטומו לאילן לכן אלו שנים היו צריכין לברוא עוד פעם מן האדמה סמוך לאדה"ר ולכן כתיב ויצר וגו' מן האדמה אבל הבהמה והרמש כולן יכלו לבא.

ביבמות ס"ג אשכח"י ר' יוסי לאליהו א"ל כתיב אעשה לו עזר כנגדו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חטים חטים כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו, יל"ע אטו ר' יוסי לא ידע הא דתנן ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה מבשלת וכו' וגם מה הלשון לא נמצאת מאירה עיניו וכו', וי"ל דר' יוסי משמע ל"י עזר ברוחניות ולא בגשמיות ולכן השיב לו שע"י שמכינה לו צרכי גופו ממילא מאירה עיניו שהוא פנוי לרוחניות.

ולאדם לא מצא, פירש"י הביאן לפניו כל מין זכר ונקבה אמר לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל. ומה שלא ברא אותו ג"כ זוג

הגמרא בסוטה י"ב א' ותהר ותלד מקיש הורתה ללידתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפתקה של חוה [ואף דבגמרא דרשו כן מחמת קושיא מ"מ י"ל דמהתם ילפי' לכל היכא דכתיב כה"ג תדע דבילקוט וירא רמז צ"ב בשם תנחומא דריש

כן גם גבי שרה]. ובאמת לא מצינו לשון ותהר ותלד רק אצל נשים צדקניות כגון אצל האמהות ואצל יוכבד וחנה והשומרים ואצל אשת יהודא ואפרים וישעי שכל אלו י"ל שהיו נשים צדקניות. ומ"ש אצל קין ותהר ותלד היינו משום שהי' קודם הקללה של בעצב תלדי בנים כמבואר בסנהדרין ל"ח ב' שלידת קין היתה לפני אכילת עץ הדעת, ואצל אשת קין נ' דהטעם ג"כ משום שאשת קין שהיתה תאומתו נולדה ג"כ לפני החטא כמבואר בסנהדרין שם (ע"ש בתוס') ונהי דמסתמא אכלה מעה"ד כמו כל הבהמות והחיות והיתה בכלל קללת אדם אבל קללת חוה לא חלה עלי' שהרי כבר נולדה אז, [ואצל אשת הושע צריך טעם אחר], ולפי פשוטו י"ל שהתורה הזכירה ההריון במקומות שההריון הוא חידוש כמו באמהות שהיו עקרות ועיקר הנס הי' ההריון ובחווה בלידת קין משום שהיתה הראשונה שנתעברה והיה חידוש ואצל אשת קין י"ל משום שנתקלל והיה סבור שלא יוליד והיה חידוש שנתעברה וכה"ג י"ל בכל הנ"ל.

עד לידת קין כתיב בכל הפרשה האדם בה"א (חוץ ממקום שנאמר לאדם שהה"א נבלעת) ומלידת קין ואילך נקרא בכל מקום אדם, והטעם פשוט שעד לידת קין נקרא בשם המין האדם שהרי עדיין לא היה אדם אחר, אבל אחר שקין נולד א"א לומר האדם שהרי הי' עוד אדם לכן נקרא בשם העצם אדם.

וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ויל"ע בשלמא קין הביא מנחה (וכמ"ד ב"נ מקריב מנחות במנחות ע"ג ב' ובב"נ כשר כל דבר אפי' זרע פשתן למנחה ע"י זבחים קט"ו ב' ותוס' חולין כ"ב ב' ד"ה והביא) אבל הבל לא מצינו שהביא מנחה רק בהמה דכתיב

לא ישמעו לו [ומה שהסית הי' לו סיבה בזה] וזה רק שייך אם הוא טוען כן אבל אם אינו טוען כן א"כ בודאי הי' כוונתו שישמעו לו וא"כ א"א לפוטרו בטענה זו (ומ"מ ילפי' מינה שאין טוענין כלל למסית דה"מ לפתוח לו אולי כך הי' כונתך).

ועפר תאכל כל ימי חיך. הא דכתיב כל ימי חיך יש לפרש ע"פ ב"ר פ"כ לע"ל הכל מתרפאין חוץ מן הנחש שנאמר ונחש עפר לחמו וגו' ואמר' בברכות י"ב ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח, (שו"מ זה ברבנו בחיי כאן), ועד"ז יל"פ הא דכתיב בעצבון תאכלנה כל ימי חיך דאמר' בבמדב"ר פ"ט (סי' ד') זה יגיעת השדה דהיינו זריעה וקצירה ומשמע בפסוקים דגם לע"ל יהיה זריעה וקצירה כמ"ש ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם והיינו דאע"ג דעתידין אילנות שיטענו פירות בכל יום ועתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת מ"מ יצטרכו זריעה וקצירה אלא שזה יהא נעשה ע"י הגוים שישארו אז משרתים כמ"ש בפסחים ס"ח וא"כ זה ינהג גם לימות המשיח ולכן כתיב כל ימי חיך משא"כ שאר הקללות שיבטלו לימות המשיח לגמרי.

יש לעי' למה מתו קין והבל הרי נולדו לפני שאדם אכל מעץ הדעת, ונראה דהא שאם לא אכל מעץ הדעת הי' חי לעולם היינו מיתה טבעית לא הי' אבל יתכן שיהרג א' את השני תדע שהרי א' מז' מצות הוא ש"ד ולכן הבל נהרג וקין מת בעונש שגם ע"ז לא הי' הבטחה שלא יהי' (אך יל"ע למה תאומותן מתו).

בעצב תלדי בנים, בתי"ט (פ"ד דכתובות מ"א) הוכיח מכאן דבנות בכלל בנים וכבר הקשו עליו מב"ב קמ"ג, ואולי י"ל דמכאן אין רא' דבנות הי' גם בלא"ה צער לידה משום שמתהפכת כמ"ש בודה ל"א א' ורק הקללה היתה שגם בנים תלד בצער.

ותהר ותלד את קין ואצל הבל ושת לא כתיב ותהר ואצל אשת קין כתיב וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך, ונ' שיתבאר ע"פ

ואם לאו אין נגאליק א"ל ר"י אם אין עושין תשובה אין נגאליק אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב, ומבואר דא"א להבטיח הגאולה העתידה בב"א שיהי' ע"י תשובה מאהבה דהא כבר מסר הקב"ה הבחירה ביד אדם אלא דעכ"פ ע"י מלך כהמן תהי' תשובה מיראה וגם זה יועיל לשנגאל בב"א, וכ"ז את"ל דתשובה בשעת העונש מועיל אבל אילולא הי' מועיל תשובה כזו לא היה אפשר להבטיח הגאולה להך מ"ד. והנה מבואר בסוף תמיד דמזמור שיר ליום השבת קאי לימות המשיח ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, ולכן כששמע אדה"ר דתשובה בשעת העונש מהני אמר שירה על הגאולה שתהי' בב"א ואמר מזמור שיר ליום השבת. מאמור"ר שליט"א.

שמען קולי נשי למך וגו' פירש"י למך סומא הי' ותובל קין מושכו כו'. הא דסומא הי' י"ל דלמדו חז"ל מדכתיב שמען קולי נשי למך דנשי למך מיותר שאם הי' רואה אותן ומדבר אליהן למה צ"ל נשי למך ועכ"כ שלא הי' רואן. והא דהרג את קין י"ל דלמדו מדכתיב שבעתים יוקם ולא נזכר שנתקיים וכאן נזכר כי שבעתים יוקם קין משמע שכאן נתקיים זה, ושהי' תובל קין למדו משום שהתנצל לנשיו וילד לחבורתי משמע שהי' בנם דאל"ה מה ג"מ להן ומדכתיב גבי תובל קין לוטש כל חורש פירש"י תיבל אומנתו של קין מסתמא הוא הי' הבן הנהרג מדה כנגד מדה (ועוד משום דלא כתיב גבי תובל קין אבי כדכתיב גבי יבל יובל משמע שלא העמיד תולדות).

כי שבעתים יוקם קין וגו' פירש"י זהו ק"ו של שטות א"כ אין הקב"ה מקיים דברו וקשה מה היה דעתו דלמך, וי"ל דסבר כמ"ש בברכות ז' א' פוקד עון אבות וגו' דוקא כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם אבל כשאין אוחזין לא וסבר דגם כאן היתה גזרה כן זה טעות דזה בכללות אבל בגזרה פרטית הוא בכל גזונא.

ויהיו ימי אדם וגו' שמנה מאת שנה כתיב מאת חסר וכן כתיב אצל למך, ובכל הפרשה

מכבודות צאנו ומחלביהן ואע"ג דלפעמים קורא הפסוק מתנה מנחה מ"מ גבי קרבנות לא מצינו זה, וי"ל דהביא עם הקרבן מנחת נסכים (וכמ"ד במנחות ע"ג ב' דב"נ מביא מנחת נסכים) אבל קשה דכחור אין בו נסכים (כרתגן במנחות צ' ב') וי"ל דהביא גם שלמים ומחלביהן היינו שלמים (כדאמר' בזבחים קט"ז א' למ"ד שלמים הקריבו ב"נ) ועם השלמים הביא מנחת נסכים, ומה שכתבה תורה ששעה אל קרבנו היינו משום דאילו לא ירדה האש על המנחה רק על הזבח לא הי' קין מצטער שהי' חושב שהאש יורד רק על זבח ולא על מנחה אבל עכשיו שהאש שרפה המנחה של הבל ושלולא לא שרפה ע"ז חרה לו.

לא ידעתי השמר אחי אנכי, משמע שאם היה שומר לא הי' טענה לא ידעתי ומכאן ראי' למ"ש בב"מ ל"ה א' כל לא ידענא פשיעותא היא.

בב"ר ספכ"ב ויצא קין מלפני ה' וכו' פגע בו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדה"ר מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת וכו' וצריך ביאור, ויש לבאר דהנה ידוע דתשובה מיראה אינה חשובה כ"כ ומבואר ביומא פ"ו דבתשובה מיראה זדונות נעשו לו כשגגות ולא נמחל לגמרי ולפ"ז הי' מקום לדרן דכשעושה תשובה בשעה שכבר נידון או בשעת העונש דאין תשובה זו מתקבלת אחרי שאינו שב אלא בשעת ההכרח דתשובה גרועה היא כמבואר בש"ת לר"י שער א', אולם מהא דהועילה תשובת קין שהיתה בשעה שכבר שמע העונש מוכח דגם תשובה כזו מתקבל עכ"פ לעשות זדונות כשגגות נזוהר שאומר נתפשרתי כלומר נעשה פשרה דאינו נחשב כמזיד שכל מוצאו יהרגנו כדין רוצח במזיד אלא נחשב כרוצח בשוגג שחייב גלות, וישב בארץ נוד, כן שמעתין ומזה מוכח דגם תשובה בשעת העונש מועיל לעשות מזדונות כשגגות. והנה מבואר בסנהדרין צ"ב ב' רא"א אם ישראל עושין תשובה נגאליק

טעמא דקרא

י

אבל במדרש ריש אסת"ר ובכ"ד מסיק דאפילו במקום שנאמר ויהי ומתרץ קר' הגמרא ע"ש).

ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו, פירש"י ינחמנו יניח ממנו העצבון דאל"ה הו"ל לקרותו מנחם, וי"ל משום דאמר' במדרש אבכיר (מובא בילק"ש) דבספר הישר שאביו קרא לו באמת מנחם רק מתושלח צוה לו שלא יפרסם את שמו שהרשעים יזיקוהו בכשפים לכן אמר לכולן שנקרא נח. ע"ש יניח ממנו אבל עיקר כוונתו ה"ל לקרוא מנחם לכן כתוב זה ינחמנו וזהו לאמר שאמר האמת אבל שהם יחשבו שאמר ינוח ממנו.

הפטרת בראשית, עיין בישע"י.

אצל כולם כתיב מלא, ואולי הטעם משום שלא השלימו שנותיהן דאדם נתן ע' שנה משנותיו לדוד המלך כמ"ש בבמדב"ר פי"ד ס"י י"ב ובפדר"א פי"ט, ולמך ג"כ אי' בספר הישר שמת לפני זמנו משום שלא ה"ל כ"כ צדיק ולא ה"ל ראוי לינצל במבול ולכן כתיב בהן חסר ששנותיהן היו חסרים.

ויהי כל ימי חנוך וגו' ויהי כל ימי למך וגו' ובכולן נאמר ויהיו חוץ מחנוך ולמך שנא' ויהי י"ל דאמר' בפ"ק דמגילה (י' ב') כ"מ שנא' ויהי אינו אלא לשון צער ולפי שחנוך ולמך מתו בחיי אבותיהן נאמר בהם ויהי, משא"כ בכל הני כמבואר החשבון בפסוק (ואע"ג דהגמרא במגילה מסיק דדוקא במקום שנא' ויהי בימי

נח

ס"י י"א דהטהורין היו במדור שהיו שם נח ובניו והטמאין היו במדור אחר ולכן כתיב אצל הטהורין תקח לך דהיינו במדור שלך תכניסם (אך בסנהדרין ק"ח ב' משמע דרק העופות הטהורין היו במדור של נח ע"ש ברש"י והוא דלא כמדרש הנ"ל).

גם מעוף השמים שבעה שבעה. פירש"י בטהורים הכתוב מדבר וילמד סתום מן המפורש, ויל"ע למה לא כתבה התורה בפירוש בעוף כמו בבהמה ועוד דלקמן גבי הקרבה כתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ולא סמכה על מה שכתוב בבהמה וי"ל משום דאיכא תרגולא דאגמא דאסור והנקבה שלו מותרת בנדה נ' ב' (לפירש"י שם) ולכן ה"ל מוכרח להכניס מהזכר ב' ומהנקבה ד' ואין זה זכר ונקבה ולכן לא כתבה תורה בפירוש גבי עוף ואפשר דבאמת הכניס גם שם ד' מהזכר כדי שיהי' בן זוג ויהי' זכר ונקבה ולכן כאן כתבה תורה שבעה שבעה זכר ונקבה ולא הזכירה טהור דלפעמים הכניסו מהעוף גם מהטמא ד' אבל גבי קרבן פשיטא שלא הקריב רק הטהורים עצמן

איש צדיק וגו' בדורותיו וברש"י י"א לשבח וי"א לגנאי אילו היה בימי אברהם לא היה נחשב כו', וי"ל דלא פליגי דבודאי האדם מושפע הרבה מסביבותיו ולכן נח שהי' מסובב ברשעים אף שהיה צדיק נגדם אבל אילו היה במעשיו אלו בימי אברהם לא ה"ל נחשב לכלום, אבל באמת אילו היה בימי אברהם בודאי היה הרבה יותר צדיק כיון שהיה בסביבות צדיק, וזהו כ"ש אילו היה בימי אברהם כ"ש שהיה צדיק נמצא דלא פליגי במציאות רק בכוונת הפסוק מה ר"ל בדורותיו אבל שניהם אמת, בשם מרן החזו"א זצ"ל.

ויולד נח את שם את חם ואת יפת. בסנהדרין ס"ט א' מסיק דיפת גדול שבאחים ה"ל והכא קחשיב לפי חכמתן והקשו התוס' דא"כ לחשוב לחם לבסוף, וי"ל דמשום חכמתו של שם הפך הסדר וחשיב מלמטה למעלה ונשאר חם באמצע ועי' רמב"ן שתי בע"א.

ברמב"ן הקשה למה אצל הטהורים כתיב תקח לך ואצל הטמאים כתיב יבואו אליך וע"ש מה שתירץ, וי"ל עוד ע"פ המבואר בב"ר פל"א

שיכולים להקריב גם מנחות אפשר דגם דגים וחגבים בכלל וכמו קץ שהביא זרע פשתן ועי' ע"ז נ"א א' רצ"ע בכ"ז.

והנה עלה זית טרף בפי', בגמ' אי' טעם למה עלה זית, ולפי פשוטו י"ל לפי שכל העצים עליהן נושרין בימות הגשמים כמ"ש בעירובין ק' ב' ובר"ש כלאים פ"ז מ"ב בשם היר"ו והרי עבר החורף וכ"ש במבול כזה אבל זית הרי אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כמ"ש במנחות נ"ג ב' ולכן לא מצאה אלא עלה זית.

צא מן התבה וגו' כל החי וגו' בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ היצא אתך וגו' יצא נח וגו' כל החי כל הרמש וכל העוף וגו' יצאו מן התבה, בתחלה חשב חיה עוף בהמה רמש ואח"כ חשב חי רמש עוף, ונראה דכל החי דרישא דקרא אין הכונה על חיות רק הוא כלל כולל כל בע"ח ולכן כתיב אחריו בעוף וגו' ומה דלא חשיב בפסוק חיה משום דחי' בכלל בהמה וכן בפסוק שני דלא חשיב בהמה משום דבהמה בכלל חי' כדאיתא בחולין ע' ב', ואכתי צריך טעם למה בפסוק ראשון נקט בהמה וחי' בכלל בהמה ובפסוק שני נקט חי' ובהמה בכללה, ועוד צריך טעם על הסדר דבפסוק ראשון נקט עוף בהמה רמש ובפסוק שני חי' רמש עוף ונ' ע"פ דברי רש"י הרצא אתך אם אין רוצין לצאת הרציאם כע"כ והנה בסנהדרין ק"ח ב' אמר' מדור עלין לאדם אמצעי לבהמה תחתון לזבל עוד אמר' שם דדירתן של עופות טהורים היו למעלה אצל נח והנה אם נח היה מוציאן בע"כ הי' הסדר שבתחלה היה מוציא העופות שאצלו במדור ואח"כ ירד למדור השני והוציא הבהמות והחיות שהן יותר בנקל להוציא מהרמשים שהולכין לאט וחולין על הקרקע ואח"כ הרמש ולכן כתיב בפי' ראשון הסדר עוף בהמה רמש, אבל אח"כ שיצאו מעצמן כדכתיב יצאו מהתבה הי' הסדר באופן אחר שהעופות לא יכלו לצאת תחלה ממדור העלין שהרי נח ובניו היו צריכין לצאת

(מיהו כ"ז לר"פ שם אבל בגמ' מסיק שם דחזיוה דדרסה ואכלה).

ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל, תיבות אשר יאכל לכאר מיותר, והנה גבי טו"א כתיב ג"כ מכל האוכל אשר יאכל ודרשו בגמ' יומא פ' א' אוכל שאתה אוכלו בב"א זו כביצה שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה ובברכות מ"ט ב' אמרו דכביצה הוא כדי שביעה והנה נח הכניס בחיבה אוכל בשביל כל הבע"ח ובודאי לא הכניס כמה שיכולין לאכול כי מאה תיבות לא הי' מספיק רק הכניס כדי שביעה לכל בע"ח (שידע מספר הבע"ח) ויתכן שידע ג"כ שמשפט דור המבול י"ב חודש (ואע"ג שאמרו במדרש שהתפלל שהקב"ה יוציאו כבר מהתיבה היינו משום שלא ידע ממש באיזה יום) והיו מכל האוכל אשר יאכל דהיינו כביצה מכל מאכל ואע"ג שיש בע"ח גדולים יש קטנים כבר הקשו כעין זה ביומא פ' ב' כל העולם כולו בככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת ותי' קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתו מיהו עוג מלך הבשן פורחא וכ"ע טובא וה"נ לענין שביעה.

קח לך מכל מאכל אשר יאכל וחי' לך ולהם לאכלה, ראיתי שהעירו הא קי"ל בגיטין ס"ד א' דמאכל בהמה קודם לאדם והול"ל וחי' להם ולך לאכלה, ונראה דכשהאדם מכין מאכל ודאי צריך להכין של אדם קודם שאם לא יהי' לו לשניהם ודאי אדם קודם ורק אח"כ כשיש לו לשניהם ובא לאכל יש להקדים הבהמה.

כל צפור כל כנף ויבואו אל נח אל התיבה שנים שנים וגו', יל"ע למה לא כתיב כאן דמן הטהורין באו ד' ו' ואפשר משום דכתב כאן כל כנף לרבות חגבים כדפירש"י (וכ"ה בחולין קל"ט ב') ובחגבים לא באו רק ב' אפי' מטהורין שאין כשרין להקרבה כדמשמע בזבחים קט"ו ב' הכל כשרין להקריב בהמה חי' ועוף שנא' ויבן נח וגו' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ולא חשיב חגבים אך אולי הוא בכלל עוף כמ"ש בפי' ראה כל עוף טהור תאכלו אלו חגבים כמ"ש בספרי ובילקוט שם, מיהו למ"ד

טעמא דקרא

באמת נח הקריב במקום ביהמ"ק כמש"כ הרמב"ם בפ"ב מביה"ב ה"ב והוא מפדר"א פל"א, והא דמייית בגמ' ראי' מיני' דבבמה צריך מזבח היינו דאל"כ לא הי' צריך לבנות מזבח אלא להקריב סתמא והי' לו דין במה אבל השתא שבנה מזבח הי' לו דין ביהמ"ק דהא מקריבין אע"פ שאין בית נוכח הי' עליו קדושה מומן אדה"ר, ועוד נראה דהא דאין ריח ניחח בבמה היינו שמותר להקריב שם גם אברים שצלאן כמש"כ רש"י בזבחים קי"ג ב' אבל אם הקריב האימורין ולא צלאן ודאי דמקרי ריח ניחח.

בסנהדרין ק"ח ב' ג' שמשו בתיבה וא' מהם חם, וי"ל שלמדו כן מדכתיב ואלה בני נח היוצאים וגו' וחם הוא אבי כנען משמע שבשעת יציאה כבר היה אבי כנען ואע"ג דבבקה חשיב ל"י רביעי י"ל דדרך חכמתן חשיב להו כמ"ש שם ס"ט ב' (שור"מ בפ"י הגאון מלבי"ם ז"ל) והוא מוכרח לפמ"ש במדרש דמלאכה ראשונה שעשה נח כשיצא מהתיבה הי' נטיעת כרם וכו' כיום נתן פירות ושתה וגם אמרו שכנען סירסו א"כ ע"כ כבר היה כנען מיד בצאתו מהתיבה, מיהו בסנהדרין ע' א' אמרו שקלל בנו רביעי וצ"ל דמדרשים חלוקים.

יל"ע איך שתה נח יין של ערלה והא אמרי' שהגה נח תורה (ירי' מגילה פ"א הי"א) וי"ל דנח טעה וסבר שהיוצא מן הענבים זיעה בעלמא הוא וכמו שאדה"ר טעה בזה כדאמרי' (ב"ר פי"ט) סחטה ענבים ונתנה לו, ח"ש בסנהדרין ע' א' א"ל הקב"ה לנח לא הי' לך ללמוד מאדה"ר שלא גרם לו אלא יין.

וכוש ילד את נמרד, כתיב נמרד חסר אבל בדה"א א' כתיב נמרד מלא וי"ל דשמו הי' מלא כמש"כ בד"ה אבל כאן בתורה דמיייר בחייו חיסרו הכתוב מפני שהפיל את א"א לכבשן האש כמ"ש גבי עפרון שחיסרו הכתוב משום שנטל ד' מאות שקל.

והי' גבול הכנעני מציין באכה גררה עד עזה באכה סדמה ועמורה אדמה וצברים עד

תחלה כדכתיב צא אתה וגו' ואחר כך הבע"ח (ואע"ג דבכ"מ ליציאה הקטן קודם כדאי' במס' ד"א כאן שהי' היציאה מצוה פשיטא דהגדול קודם) אבל החי' והרמשים יכלו לצאת מיד בפתח המדור השני ולכן יצאו החי' הראשונים שיוצאין במהרה יותר מהרמש כנ"ל ואח"כ הרמש יחד אתם ובסוף יצאו העופות אחר שנגזר ובניו ונשותיהן גמרו לצאת ולכן הסדר חי' רמש עוף, ובזה יתיישב גם כן הא דבפסוק ראשון נקט בהמה ובפ' שני חי' דקרא נקט בכל מקום רבותא יותר לכן בפ' ראשון דמיייר לענין להוציאם בע"כ נקט רבותא יותר דאפי' בהמה דאולא אדעתא דמרה"מ"מ אם לא תרצה לצאת תוציאה בע"כ וכ"ש חי' דסתמא אין דרכה לעשות רצון האדם פשיטא שתוציאה בע"כ אבל בפ' שני שיצאו מדעתן נאמר רבותא טפי דאפי' החי' יצאה מעצמה באין צורך להוציאה וכ"ש הבהמה.

ויקח מכל הבהמה הטהורה, פירש"י (והוא מב"ר) אמר לא אמר לי הקב"ה להכניס מאלו ז' אלא כדי להקריב מהן קרבן, צ"ע דאי להקריב קרבן די בא' יותר ולמה צריך ז', וי"ל דנח רצה להקריב כל יום בהמה א', והנה יש י' טהורים ג' בהמות וז' חיות כמש"כ רמב"ם פ"א ממאכ"א ה"ח וא"כ הכניס ע' זכרים וע' נקבות מהטהורים הרי ק"מ בהמות ומאלו הי' יכול להקריב ק"כ שהרי כ' צריכין להשאר לקיום העולם כמו הטמאים י' זכרים וי' נקבות, ונ' דמדרש זה ס"ל כר"ש בבכורות כ"א א' דבהמה דקה יולדת למקוטעין דהיינו ד' חדשים ועוד משהו ע"ש בגמ' ומבואר ברש"י שהם חדשים של ל' יום נמצא ד' חדשים הוא ק"כ יום והקריב בכל יום בהמה א' הרי ק"כ עד שיוכלו כבר להוליד מהחדשים ולכן הוצרך ז' (ומש"כ בת"י שהקריב ד' כונתו בהמה ועוף זכר ונקבה מכל א' והיא שיטה אחרת).

ורח ה' את ריח הניחח, שאלו הרי אין ריח ניחח בבמה ובזבחים ק"ח ב' יליף מנח דצריך מזבח בבמה מדבנה מזבח אלמא במה הי', והנה

צדיקים גמורים. ולפי פשוטו י"ל משום דבארפכשד ושלח כבר סיפר מהם מקודם וכבר עבר דורותם אלא שבאו עכשיו לחדש שכשארפכשד חי כו"כ הוליד את שלח וכן כששלח חי כו"כ הוליד את עבר שייך לשון חי אבל בעבר דאכתי קאי ב"י וכן בבניו שעדיין לא סיפר מחייהם שייך לומר וחי וגו'.

בתשובות המבי"ט סי' רע"ו כתב שאין להעלות שם אלא מאברהם ואילך ועי' בפ"ת יו"ד סי' רס"ה סק"ו שהאחרונים ז"ל הקשו מאיזה מקומות ואני מצאתי בעוה"י בל"ב מקומות שנראה שלא חשו לזה ואכתבם על סדר התורה. א. אדם. ר' יצחק בר' אדם (סדה"ד במפתחות) ובקריית ספר להמאירי ז"ל דף מ"ט א' מביא ר' משה בן אדם הדרשן מטוליט"א ובאוצר הגדולים ח"א עמוד קצ"ו מביא ר' אדם בנו של ראבי"ה ובהש"ג החדש מביא ר' אדם המקובל. ובהסכמה לס' מגן גבורים על הוריות הסכים ר' יעקב בר' אדם ובהסכמה לס' פחד יצחק חתום הרב אדם בונדי. ב. קין. קין מבני חורב שופטים ד' פ"י המצודות שם אדם מבני חורב. ג. הבל. נמצא בשמות גיטין של הבי"ש, ובתשרי הרמ"א סי' צ"א מביא מאיר הבל בר שלמה האו. ד. חנוך. ר' חנוך (מדרש איכה רבתי החדש פ"ה ג'). אליעזר בן חנוך (עדות פ"ה) ר' חנוך בר' משה גאון, ר' משה בר' חנוך, ר' חנוך בר' אברהם, ר' חנוך הרופא (סדה"ד) ובהש"ג החדש מביא ג' ר' חנוך. ובתשרי רא"ם סי' נ"ז מביא ר' חנוך צפורטא. ה. מחיאל. נמצא בשמות גיטין של הבי"ש. ו. שת. ר' יוסף בר' אברהם בן שת (תשובות הגאונים דפוס הרכבי סי' פ"ג) ובאוצר הגדולי הביא ר' שת הרופא בר יפת מארם צובא ור' יצחק בן יוסף בן שת ורבנא שת. ז. אנוש. בהקדמת תשרי מהרש"ל (ובד"א הוא בסי' כ"ט) מביא בשם הוקן משה אנוש (אך אולי הוא כינוי משפחה). ח. קינן. קינן מבני גד מע' זקנים שמינה מ"ד (ילקוט בהעלותך רמז תשל"ו). ט. מהללאל. בנחמ"י י"א שם אדם, עקביא בן מהללאל (עדות

לשע, נראה דקחשיב פה כל גבולי א"י, מצידון הוא גבול צפוני מערבי, באכה גררה כדפירש"י עד באכה גררה עד עזה, הוא גבול דרומי מערבי, באכה סדמה ועמורה אדמה וצבונים הוא גבול מזרחי דרומי שהוא ים המלח, עד לשע ת"י קלדה הוא ארץ כשדים כמ"ש מוסף הערוך והוא גבול צפוני מזרחי שמגיע עד בבל.

במעשה דור הפלגה צריך ביאור דבתחלה כתיב לראות את העיר ואת המגדל ואח"כ כתיב ויחדלו לבנות העיר ולא נזכר המגדל, ובסנהדרין ק"ט א' (וכן בע"ז נ"ג ב' ע"ש) משמע שצ"ל החטא הי' המגדל שרצו לעלות לרקיע או לשום שם ע"ז ע"ש א"כ הי' צ"ל ויחדלו לבנות המגדל אבל בעיר לא מצינו בזה חטא, וגם עצם הדבר צ"ב למה נענשו, והרי מצינו אח"כ הרבה מדינות עובדי ע"ז שלא נענשו לאלתר, וגם לכאור חטאן גדול מדור המבול ולמה דור המבול נאבד ולא הן ועי' רש"י מה שתידין ע"ז בשם המדרש, וגם אין מובן מה העונש שהפיצם ה' הרי אם הם עובדים ע"ז יעבדו אח"כ הלאה כל א' במדינתו, וי"ל ע"פ פשוטו שבדור המבול היו כל הדור מושחתים חוץ מנח ובניו ועי' שלא היו כשרים בדור נתחייב כל הדור כלי' כמ"ש חז"ל אבל בדור הפלגה היו הרבה כשרים אלא שהמנהיגים ונמרוד בראשם רצו לעשות עיר להושיב שם כל הנמצאים בעולם כמ"ש פן נפרץ וגו' ועי"ז יוכלו להכריח כולם לעשות כמעשיהם וממילא כולם ישתתפו במעשה המגדל ואילו הי' עולה בידם מזימתם ח"ו היו כל הדור נעשין עובדי ע"ז והיו מתחייבים כלי' כדור המבול ולכן הפיצם הקב"ה משם וחדלו לבנות העיר וממילא לא היו כולם כפופים לשלטונם ותו לא נתחייבו כלי' רק כשאר מדינה עובדי ע"ז שנענשים כל א' לבדו ולכן לא נזכר רק העיר (וקצת מזה ראיתי בפ"י הגאון מלבי"ם ז"ל ע"ש).

וארפכשד חי וגו' ושלח חי וגו' ובכולהו אחריני כתיב וחי עבר וחי פלג וכן כולם, וצריך טעם ובב"ר אמרו לפי שארפכשד ושלח היו

טעמא דקרא

בשמות גיטין של הב"ש. ובתשרי שער אפרים יו"ד סי' ס"ג הגאון מהר"ר חת. כב). חזי. לגי השאלות סי' קנ"ט ביבמות קכ"א ב'. כג). סיני. בטור אה"ע סי' קי"ח מובא ר' אשר בר' סיני ובשה"ג מביא ר' סיני בר' בעלאל. גם מובא בשמות גיטין של הב"ש (אך הוא בשינוי הניקוד). כד). עבר. בנחמ' י"ב שם אדם וכן בדה"א ה' ושם ח' ב' פעמים, ומובא גם כן בפ"ת בשמות גיטין. ובספר מעלות הצדקה יש הסכמה מר' אברהם עבר מחבר ספר פתח אברהם. כה). עילם. שם אדם בעזרא ב' ושם י' ובנחמ' י' ובדה"א ח' ושם כ"ו. כז). ארס. שם אדם מבני אשר בדה"א ד' ל"ג. כז). עץ. מובא בשמות גיטין שבסוף ס' הלכות קטנות (בניקוד אחר). כח). מש. אבא שאול בר' מש (נדה כ"ה ב' לגי היוחסין). כט). יקטן. במסעות ר' בנימין סי' ט' מביא החכם ר' יקטן מטיבט ובאוה"ג הביא ר' אביה בר' יקטן הפרנס ור' אלי' בר' יקטן עיי"ש. ל). הדורם. דה"ב י' הדורם אשר על המס. לא). עובל ר' יעקב בן יוסף בן עובל מובא בתשרי הגאונים (אוה"ג). לב). יובב. שם אדם בדה"א ח' ב' פעמים. וגם בשמות נשים מובא בספרי שמות גיטין חוה ונעמה ואף שכמה מהם יש ליישב שהם בשינוי הניקוד או שהיה אדם אחר צדיק בשם זה אבל ברובם נראה שלא הקפידו ע"ז.

אבי מלכה ואבי יסכה פירש"י יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוה"ק ויל"ע למה כתבה התורה דוקא כאן השם יסכה, וי"ל שבא לתרץ קושיא א' דהא משמע פשטי' דקרא דאברם גדול מנחור כמ"ש תרח הוליד את אברם את נחור (ועי' סנהדרין ס"ט ב') ומשמע דאברהם נשא קודם כמ"ש ויקח אברם ונחור להם נשים ומשמע דמלכה גדולה מיסכה כמ"ש אבי מלכה ואבי יסכה וא"כ קשה למה אברם לקח תחלה את הקטנה ולא את הגדולה ולזה קאמר דמשום ששרי היתה סוכה ברוה"ק לכן לקחה אברם אע"פ שהיתה הקטנה. הפטרת נח עי' בישיע'.

פ"ה). איסי בן מהללאל (פסחים קי"ג ב'), ר' מהללאל הללוי (שה"ג) ובפחד יצחק ע' חליצה מביא מהר"ר מהללאל אשכנזי. י). ירד. ירד אבי גדור (דה"א ד' ועי' מגילה י"ג א'), יא). מתושלח. רחל בת בנו של מתושלח במצרים פרקי דר"א פמ"ח לפי גי' חזקוני סוף פרשת משפטים וכ"ה גי' הילקוט ס"פ שמות בדפוסים הישנים כמ"ש הרד"ל בפדר"א שם וכ"ה בתוס' השלם בשלח פ' ויושע. יב). נח. באוה"ג ח"ו דף ל"א מביא ר' נח הכהן בן מבורך בזמן הגאונים ובסדה"ד הביא ר' נח דין ב"ר פסח ובשה"ג החדש הביא ה' ר' נח. יג). שם. בשבלי הלקט מביא ה"ר שם, ובפ"י הרוקח עה"ת בפ' בחקתי מביא מורי ה"ר שם, ובפ"ת אה"ע סי' קכ"ט ס"ק ל"ז בשם הג"פ דמצינו בנ"א שנקראים שם ע"ש שם בן נח עכ"ל. יד). חם. היוחסין הביא אמורא ר' אבא בר' חם וגירסתו כך בע"ז ס' ב' וכ"ה בתורת הבית להרשב"א ובדק"ס (תתנו"א). טו). יפת. ר' בנימין בר' יפת (ברכות ל"ח ב') ובמדרשי תימן ויחי גרים במגילה ט"ז ב' ר' יפת ובמסעות ר' בנימין סי' ח' מביא ר' יפת בר' יונה ובאגרות הרמב"ם יש תשובה לר' יפת הדיין ובתשרי הרלב"ח סי' ג' אלעזר בר' יפת, ובסדה"ד הביא ר' יפת הלוי ובשה"ג מביא ר' יפת חלמיד מהרח"ו. טז). תרשיש. שם אדם בדה"א ד'. יז). כוש. תהלים ד' כוש בן ימיני ועי' מפרשים ועי' מו"ק ט"ז ב'. יח). סבא. רב סבא (ילקוט ריש ש"ב) רב אחא בר' סבא ירד כתובות פ"ו ה"ג (לגי' רב האי גאון מובא בשטמ"ק שם). ר' נחא בר' סבא (ירד) ס"פ הערל) רב בר' סבא (חולין קי"א א' לגי' הערוך ע' גס). יט). שבא. רב שבא (הוריות ה' ב'). ר' אבין בר' שבא (חולין פ"ו א'). רב בר' שבא (מנחות ל"ז ב'). רבא בר' שבא (מו"ק כ"ז א'). רבה בר' שבא (ברכות י"ט ב' לגי' הרא"ש הלכות כלאים סי' ו'). רבין בר' שבא (חולין מ"ח א'). רב שמואל בר' שבא (שבועות י"ז ב'). כ). אשור. אשור מבני אשר מע' זקנים שמינה מ"ר (ילקוט בהעלתך רמז תשל"ו). כא). חת. נמצא

טעמא דקרא

טו

לד לד

שאין עצה לקחתך אלא שיהרגני זה לא עלה בדעתו שהמלך יקחנה שהוא בודאי יכול למלאות כל בקשותיו (שו"מ קצת מזה בפי הגאון מלבי"ם ז"ל וכן הראוני קצת כע"י זה בחי' הר"ן שנדמ"ח על בראשית).

ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים, מה שהכניס העבדים והשפחות באמצע הבהמות נראה שרצה לסמוך העבדים לחמורים והשפחות לאתנות כמ"ש בגמרא עם הדומה לחמור (שו"ר כעין זה ברוקח).

צפונה וגבה וקדמה וימה, ע"י רש"ש דמאי פ"ה מ"א שהעיר למה הקדים צפון לדרום, ונ' דהטעם משום שלוט הלך קדמה ואברהם נפרד ממנו ללכת לצד מערב כמפורש בפסוק שם א"כ עומד ופניו למערב וא"כ צפון הוא דרך ימין אצלו ולכן הקדים צפון וכן ביעקב אבינו כשהלך לארם נהרים שהוא במזרח וכשפנה לראות א"י פנה למערב ולכן צפון בימינו וכן במ"ר שעמד בגבול מזרח של א"י והסתכל למערב א"כ צפון בימינו ולכן הקדים צפון, אמנם כמדומה דבכל המקרא מקדים צפון לדרום ואולי משום דשכינה במערב והעומד ופניו כלפי שכינה הוי צפון מימינו אע"ג דדרום נקרא ימין ע"י תוס' ב"ב כ"ה א' ד"ה רוח.

וינגע וגו' נגעים גדולים, יל"ע מהו נגעי' גדולים ויתפרש ע"פ גמרא כתובות ע"ז כ"ד מוכי שחץ כו' ובעלי ראתן קשה מכולן וכאן לקה בראתן כדפירש"י ממדרש ולכן נקרא גדולים ואפשר שמזה למדו חז"ל שלקה בראתן דהרי כולן תשמיש קשה להן כדא' בגמרא שם רק מלשון גדולים דייק וכן משמע בירושלמי סוף המדיר ע"ש.

אל המקום אשר עשה שם בראשונה, צ"ע לדליל מבואר שעשה ב' מזבחות הראשון הי' במקום שכם והשני הי' בין בית קל ובין העי וא"כ זה שעשה בין בית קל ובין העי אינו המקום שעשה בראשונה רק בשני ולמה כתוב

ונברכו בך כל משפחות האדמה, וביבמות ס"ג א' א"ל הקב"ה לאברהם שתי ברכות טובות יש לי להברוך בך רות המואביה ונעמה העמונית, הנה בר"ה ט' ב' וברש"י מבואר דהרכבה היינו שמרכיב ב' אילנות או ענפים זה ע"ג זה והברכה היינו שמברוך ענף א' בארץ ומוציאו ממקום אחד ויוצא אילן אחר ולפעמים מברכיך בתוך מין אחר באדמה כדתנן ברפ"ז דכלאים הברכה בדלעת היינו שעובר תחת האדמה בתוך הדלעת ויוצא ממק"א, ולכא"י כאן הו"ל למנקט הרכבה ולא הברכה שהרי דומה לב' מינים המתחברים, וי"ל דבהרכבה כ"א נותן טעם בחברו ומתמזגין ויוצא מין שכולל שניהן אבל בהברכה אין המין שמברכיך לתוכו מקבל ממנו טעם רק נותן לתוכו טעם כדתנן בפ"ק דכלאים מ"ח אין תוחבץ זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימ"י לתוכו והיינו שהאבטיח זורק מימיו לתוך הגפן ונותן בו טעם כמו שפי' הר"ש וה"נ כאן הכונה שהגרים יקבלו השפעה ותועלת מישראל ולא להיפך ולכן מדמה לה להברכה.

ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן, ומה שלא א"ל הקב"ה ללכת לא"י עד שהי' בן ע"ה שנה, כי זה הי' א' מ' נסיונות ואדם צעיר שעובר למקום אחר אינו נסיון כ"כ אבל אדם מבוגר בן ע"ה שנה לצאת ממקומו הרגיל הוא נסיון גדול.

ויבן שם מזבח פירש"י על בשורת הזרע. אע"ג דכבר נאמר לו בתחלה ואעשך לגוי גדול יכול להתקיים בישמעאל או באחרות אבל זרעך ידע שזה בן משרה כמ"ש בנדרים ל"א א'.

למען ייטב לי בעבורך פירש"י יתנו לי מתנות ותמורה וכי הסכים לתתה בשביל מתנות ועוד הרי לא רצה מתנות ממלך סדום וי"ל דה"ק אם ידעו לקחתך יצטרכו לתת לי מתנות כדי שאסכים ואז אוכל לבקש מתנות גדולות שלא יהא בכחם לתת אבל אם ידעו שאת אשתי ידעו

טעמא דקרא

קומתו כנגד ע"ד אנשים וכן כחו ע"ש וצריך ביאור, וי"ל דהוא מוכרח דבסנהדרין צ"ב ב' מבואר דאורך המחנה שבאו על אברהם הי' ת' פרסה, ואליעזר הוא עוג כמ"ש שם במס' סופרים והוא בא עם אברהם להלחם כמ"ש בנדרים ל"ב א' ומפורש בפי' דברים דעוג ערסו ט' אמות וכל אדם כשנולד ארכו אמה ומחצה כמ"ש בבב"ר פ"ב וא"כ עוג קומתו כנגד ר' אנשים, ומבואר בפסחים צ"ד א' דמהלך אדם י' פרסאות כיום והם נלחמו עד חצי הלילה כדפירש"י בחומש וא"כ נלחמו ר' שעות ורדפו אחרי המחנה ואדם בינוני מהלך בר' שעות הי' פרסאות וא"כ אברהם שהי' קומתו וכחו כנגד ע"ד אנשים ואליעזר כנגד ר' הרי ביחד היו כנגד פ' אנשים א"כ הלו בר' שעות פ' פעמים הי' פרסאות והוא מכוח ת' פרסאות כנגד כל המחנה והיו שפירש"י ויחלק עליהם כדרך הרודפין זה לכאן זה לכאן דהיינו שאליעזר רדף לצד מזרח המחנה לי' פרסאות כנגד ר' אנשים ואברהם רדף לצד מערב ש"ע פרסאות כנגד ע"ד אנשים נמצא השיגו כל המחנה (ואע"ג שהם ברחו הרי גם אברהם ואליעזר רדפו ושוב נשתוו) ודו"ק (מיהו י"ל דכשרודף או בורח הולך יותר מי' פרסאות ליום וצ"ע).

ולא תאמר אני העשרתי את אברם, תימא איך יאמר כן הא זכה מהפקר ועוד למה נתן מעשר אם היה דעתו להחזיר [נערמב"ן ואולי יש ללמוד מכאן דהמחזיר אבדה שאין חייב להחזירה רק לפנים משוה"ד צריך ליתן מעשר כספים אם לא שנותן לעני שכולה צדקה, וצ"ע] ועוד למה אמר מלך סדום והרכוש קח לך פשיטא שהן שלו ולא הול"ל רק תן לי הנפש, וי"ל דבאמת אברהם אבינו לא היה דעתו להחזיר לו דקי"ל אסור להחזיר אבדה לגוי ולכן נתן מעשר אבל מלך סדום סבר שיחזיר לו לפנים משוה"ד כמ"ש בחור"מ סי' רנ"ט דהמציל מזוטו של ים יש לו להחזיר לפנים משוה"ד ולכן אמר והרכוש קח לך שאני מוחל לך, וכיון שאמר כן כבר היה אברהם מוכרח להחזיר לו

בראשונה, וי"ל דקאי אסיפא דקרא ויקרא שם בשם ה' וזה עשה רק בשנ"י אבל בראשונה לא נזכר לכך קאמר שעשה במקום שעשה בו בראשונה ויקרא בשם ה' אבל אותו שעשה בשכם לא קרא בשם ה'.

אמרפל פירש"י זה נמרוד שאמר לא"א פול לתוך כבשן האש וקשה וכי הוא אמר לא"א פול הרי הוא הפילו ובעירובין נ"ג א' באמת הגי' שאמר והפיל לא"א כו' אבל בתנחומא הגי' כלשון רש"י, ויל"פ ע"פ המדרש (אוי"מ ע' ר') שלא יכלו להפילו לכבשן האש כי כל מי שבא להפילו נשרף מיד עד שעשו טראבוקו שהוא כמין מכונה שמתגלגלת מעצמה ונתנו לא"א בצד השני והמכונה ע"י גלגולה הפילו לתוך הכבשן והיו שאמר לא"א פול מעצמך ע"י המכונה.

ויקחו את כל רכוש סדום וגוי' ואת כל אכלם וכשהשיב נאמר רכוש ולא נאמר אכלם לפי שהיו נבלות וטרפות (ואולי חשש שיש בהם אמה"ח שאסור לב"נ), ולכן מלכי צדק הוציא לחם ויין שלא היו יכולים לאכל מהשלל, א"נ לא נאמר שהשיב אכלם לפי שאכלו הנערים מהם.

ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וילכו. לכארי הו"ל למכתב את לוט בן אחי אברם ואת רכושו וי"ל שרמז למ"ש בכלה רבתי פ"ג שבאו בעיקרן להלחם באברהם אלא שנטלו את לוט שהי' פניו דומין לו והיו סבורים שהוא אברהם, והנה כפה"נ מהפסוקים לא נטלו את האנשים אלא את השלל כמ"ש בפסוק הקודם ויקחו את כל רכוש סדום ועמורה ואת כל אכלם [אמנם נשים וקטנים כנראה לקחו בכלל השלל לכן כתיב וישב את הנשים ואת העם] לכן בתחלה נטלו את לוט בשביל רכושו והי' דעתם להחזיר אותו וליקח רק את הרכוש אבל אח"כ שראו שהוא בן אחי אברם דיומה לו חשבו שהוא אברהם ולכן לא החזירוהו ונטלו גם אותו ולכן חילקו הכתוב.

שיליה מס' סופרים אברהם אבינו הי' גבוה

טעמא דקרא

יז

האיפה הוא בגדר ויתור בעלמא וזהו דקאמר אף הקב"ה וכו'.

ואת הצפור לא בתר, לכאור' הרי ה' שם ב' צפרים תור ובן יונה, ובפדר"א פכ"ח אמרו ואת הצפור הוא הבן יונה (ואף שדרשו שם תור על שור זהו לענין מה שדרשו על המלכיות אבל מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דמיירי בתור וכמ"ש בב"ר) וכב"ר אמרו ואת הצפור לא בתר מכאן שמבדילין בעולת העוף ואין מבדילין בחטאת העוף ומבואר דהתור כנגד עולת העוף והבן יונה נגד חטאת העוף (וכ"כ המפרשים שם) וצריך טעם למה נגד עוה"ע תור ונגד חטה"ע בן יונה, ונראה דהנה בשליה כריתות תנן תורין קודמין לבני יונה בכ"מ יכול שהן מובחרין מהן ת"ל ובן יונה או תור מלמד ששניהן שקולין וצריך טעם למה באמת בכ"מ הקדימה תורה תורים רק ביולדת עשירה הקדימה בן יונה (ועי' בבה"ט פ' תורע שם ג"כ טעם) וי"ל דבאמת אע"ג ששניהן שקולין היינו למי שא"א לו להביא יש לו מצוה כמו המרבה כדתנן א' המרבה כו' אבל מי שיכול בודאי מצוה שיתנדב הגדול הגדול יותר כמ"ש הרמב"ם סוף ה' איסורי מזבח וא"כ תורים שהם גדולים ובני יונה קטנים כדתנן פ"ק דחולין בודאי מצוה יותר להתנדב תורים אם אפשר לו ולכן בכל מקום שמביאין חטאת ועולה של עוף הקדימה תורה התורים אבל ביולדת עשירה שמביאה כבש בהמה לעולה ורק החטאת מביאה מעוף הקדימה בן יונה משום דביבמות ל"ב ב' גבי זר ששימש כשבת ובע"מ ששימש בטומאה חר שאכל מליקה אר"ח שבת לכהנים הותרה ולא לזרים וכן מליקה וב"ק ס"ל שם דלכל הותרה ע"ש וכ' בערוך לנר שם דפליגי אי טומאה הותרה בצבור או דחור' וכן בשבת אי הותרה או דחור' (וסוגיא ביזמא מ"ו א' כבר קפרא וצ"ע) וכן במליקה וא"כ למאי דפסק הרמב"ם כר"ח דחייב שתיים מבואר דמליקה לכהנים דחור' ולא הותרה וא"כ יותר טוב להביא בן יונה שהוא יותר קטן מתור כדי למעט באכילת נבלה כיון שהיא רק דחור'

שאל"כ יאמר אני העשרתי שאלמלא מחילתי היה מחזיר לי.

ויתן לו מעשר מכל. פירש"י לפי שהי' כהן ונ' דאתיא כראב"ע ביבמות דף פ"ו דמעש"ר אף לכהן דלר"ע מה ענין מעשר לכהן.

הבט נא השמימה וספור הכוכבים, פירש"י הגביהו למעלה מן הכוכבים ויל"ע לאיזה צורך הגביהו למעלה מן הכוכבים וי"ל כי הכוכבים הנראין כבר ספרום והן אלף וכ"כ כמ"ש המפרש לרמב"ם ה' יסה"ת פ"ג ה"ח אבל כשעולין למעלה רואין שיש עוד רבבות כוכבים שאין נראין למטה ואז א"א לסופרן ולכן הגביהו למעלה מהכוכבים שיראה שאין להם מספר וא"א לסופרן.

הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור. בסנהדרין ל"ט א' מבואר שאפשר לספור הכוכבים אלא מפני שאין קבועין א"א לסופרן (ועי' במפרש על יסה"ת פ"ג ה"ה שספרו הכוכבים) וקשה מה הדמיון לישראל, וי"ל דגם ישראל אינן קבועין שמוסיפין מע"ט וכ"א שקול כנגד כמה כדמצינו שמשו שקול כנגד כל ישראל (מכילתא ריש אז ישיר) ויאיר בן מנשה שקול כרובה של סנהדרין (סנהדרין מ"ד א') וכן אבישי בן צרוי (ברכות ס"ב ב') וכן ישע"י הנביא ששקול ככל העולם (סנהדרין ק"ד ב') וכן אמרו בלוי בן סיסי שהי' חביב ככל העולם (יר' ברכות פ"ב ה"ח).

בויק"ר פ"ד כל הכפרות הראה לו הקב"ה לאאע"ה חרץ מעשירית האיפה כו' ריב"ס בשם ר"ז אף הקב"ה ויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזו זו עשירית האיפה, יש לפרש שכל הקרבנות יש בהם סברא שמכפר כמ"ש רש"י ויקרא י"ז י"א תבא נפש ותכפר על הנפש ועי' רמב"ן ויקרא באורך (וכי"ה בתנחומא ויקרא סי' ח' ובתנחומא צו סי' י"ד ע"ש) אבל עשירית האיפה של מנחת חוטא אין לה שום סברא אלא חסד ה' על דלי דלות ונתן לו כפרה ולכן לא הראהו הקב"ה לאברהם שכפרה שע"י עשירית

ה' וגם כאן ע"י שעמד באויר על עין המים הכירה שהוא מלאך וקרא בתרא על העין קאי אהגר שהיא עומדת על העין.

והוא יהי פרא אדם ידו בכל ויד כל בו. פירש"י לסטים והכל שונאים אותו כו' י"ע למה בישר לה המלאך את זה, וי"ל דאין זה נבואה שודאי יהי כך שזה תלוי בבחירה אלא הודיע לה שזה טבעו כדי שתדע איך לחנכו דומיא דרנב"י דא"ל כלדאי לאימי בריך גנבא יהא וא"ל כסי רישך דתייהר עלך אימתא דשמיא וזה הועיל לו שבת קנ"ז ב'.

ואברם בן שמונים וגר פירש"י לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהי' בן י"ג שנה כשנמול ולא עכב, משמע שאם הי' מעכב לא היו מלין אותו בע"כ דאל"ה מנ"ל שלא עכב אולי עכב ומלוחו בע"כ. וזהו כדאמר' ביבמות מ"ח א' עבד איש אתה מל בע"כ ואי אתה מל בן איש בע"כ ולכן כיון שהי' גדול א"א למולו בע"כ (וכמ"ד שהגר נשתחררה). (וכ"ה בתרגום יונתן).

התהלך לפני וגר. בפדר"א פנ"ט שלח וקרא לשם בן נח ומל את בשר ערלתו, י"ל הטעם שקרא לשם בן נח משום דקיי"ל בע"ז כ"ז א' המול ימול דדוקא המהול יכול לימול אבל ערל לא יכול למול ולכן לא יכל א"א למול א"ע (ומ"ד בב"ר שא"א מל א"ע ס"ל כו' יהודא שם דגוי כשר למול ולא קי"ל כן ומ"ש בע"ז י' ב' נפל על רישא דערלתי וקטעה ע"ש בהגהות פורת יוסף בסוף המסכת) לכך קרא לשם בן נח שאמרו באדר"פ פ"ב שנוולד מהול ולכך הוא הי' יכול למולו (ומכאן משמע שנוולד מהול יכול למול וצ"ע).

ואתה את בריתי תשמור וזרעך אחרין לדורותם. לכאר מפשטי' דקרא משמע כהרמב"ם בפ"י ממלכים דבני קטורה חייבין במילה לעולם ולא מצינו דלא איקרו זרעו דאברהם כמו בני ישמעאל ועשו ולפ"ד רש"י דבני קטורה לדורות פטירי צ"ע. (שו"ר שרש"י בפסוק י"ט תירץ זה), אך בנדרים ל"א א' משמע כדעת רש"י דאל"ה

וכמו דקיי"ל גבי טומאה דחור' בצבור ולכן הקדימה תורה כאן בן יונה (ואע"ג דלא מצינו בשום מקום שיש להדר על עוף קטן משום מליקה י"ל דבמין א' אין קפידא אבל כאן שהן ב' מינין יש הידור במין הקטן). וכן בכל הני דאמר' שם בכריתות האב קודם לאם כבשים קודמין לעזים יש טעם למה הקדימה תורה בכל מקום האב משום שבאמת כבוד האב קודם כדתנן התם שאתה ואמך חייבין כו' ורק בנתגרשה שוין, וכן כבשים מצוה יותר שנתרבו באל"י ורק בא"א לו שניהן שוין וכן מה שאמרו בתוספתא שם שהקדים משה לאהרן יהושע לכלב אברהם לאבות בכולן יש טעם למה הקדימו בכ"מ אע"ג דשקולין הן דור"ק, ועפ"ז מיושב ג"כ כאן למה בעולת העוף נטל תור ובחטאת העוף בן יונה כמש"כ דעולת העוף מצוה יותר בתור וחטה"ע בן יונה, ורק היכא שבאין יחד שא"א להביא רק ממין א' יותר טוב להביא תורין משום מבחר נדריך וכנ"ל.

דוד רביעי ישובו הנה, המפרשים טרחו הרבה בחשבון דוד רביעי, ולפי פשוטו יל"פ על יונכד בת לוי וסרח בת אשר שהיו מבאי הארץ כמ"ש חז"ל (סע"ר פ"ט) והם דוד רביעי מאברהם.

את הקניי וגר, הא דלא חשיב כאן החור, ורשב"ם פ"י בב"ב נ"ו א' דרפאים הוא חור אבל רש"י כ' בפי' משפטים כ"ג כ"ח דחור אינו רפאים שהרי רפאים הוא בעה"י כדפירש"י כאן, ואפשר משום דהגבעונים נשארו בא"י והגבעונים הם החור כמ"ש ביהושע ט'.

וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר על העין, לכאר הוא כפול על עין המים על העין, נראה דקרא קמא על עין המים קאי על המלאך שהוא הי' על עין המים וכמ"ש בפ' חיי גבי אליעזר והוא עומד על הגמלים על העין ואמר בילקוט שם שרצה להמיתו והכיר בו אליעזר שמרצתו לרעה ואמר שם מעמיד את הגמלים על העין באויר והוא עומד על הגמלים באויר והי' כראותו כן הכיר שהוא צדיק ואמר בא ברוך

וביום השמיני וגו' קאי על מילת קטן.
ובן שמונת ימים ימול בשר ערלתו, בשבת
קל"ב א' יליף מינה ביום ולא בלילה, וקשה איך
משמע ביום ולא בלילה הרי בגמר ח' ימים לילה
הוא, וי"ל דקשיא לי' דבן שמונת ימים משמע
ימים מלאים וא"כ מליך אחר ח' והדין אינו כן
דהכתיב וביום השמיני ימול וע"כ דבא לומר
ימים ולא לילות.

בשבת ק"ל א' ר"א אומר אם לא הביא כלי
מע"ש מביאו בשבת מגולה ובסכנה מכסהו ע"פ
עדים, צ"ע איך מותר להוציא הכיסוי בשבת
ויהי מכאן ראי' דמרבבה בשיעורים אינו אלא
מדרבנן וי"ל שאינו ראי' דתנן שם צ"ג ב'
המוציא את החי במטה פטור אף על המטה
שהמטה טפלה לו וה"נ כיון שמותר להוציא
הסכין הכיסוי טפל לו ואין כאן אלא איסור
דרבנן.

ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר וגו'
ואם שרה הבת וגו' נראה שרצה לקיים תיכף
המ"ע לקרות שמה שרה. ואע"ג דכתיב ויאמר
בלבו הרי הרמב"ם פוסק הרהור כדבור.

ולישמעאל שמעתיך וגו' שנים עשר נשיאים
יוליד, יל"ע הרי א"א אמר (ב"ר פמ"ד ט') אם
עתיד אני להעמיד בנים שיכעיסוך מוטב לי
ואנכי הולך עירי וא"כ מה ברכה היא זו שיצאו
ממנו י"ב אומות רשעים, ונ' דהכוונה על הגרים
שיצאו מהם דכל מה שהאומה גדולה יותר יהיו
יותר גרים ממנה.

הפטרת לך לך עיין בישיע'.

ליתסר בבני קטורה ולפ"ד הרמב"ם צ"ע ועי'
מל"מ פ"י ממלכים.

נ' דבני קטורה שנצטוו על המילה לדעת
הרמב"ם לא נצטוו על הפריעה שהרי לא ניתנה
פריעה לא"א וכן מצאתי בתוס' השלם פ'
בראשית בפ' ונהר יוצא מעדן בשם רבנו אפרים
שהישמעאלים מליך ולא פורעין ולפ"ז הא
דמצריך קרא ביבמות ע"א דערכי מהול אינו
אוכל בפסח מיירי שפרע אע"ג שאינו מצווה
דאל"ה פשיטא שאין אוכל דלדין מל ולא פרע
כאילו לא מל.

המול לכם כל זכר ונמלתם את בשר
ערלתכם וגו' ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר
וגו' המול יליד ביתך וגו' וערל זכר אשר לא
ימול וגו' ובפ' תזריע נאמר וביום השמיני ימול,
וצ"ב למה צריך ו' אזהרות על המילה, וי"ל לפי
פשוטו דב' אזהרות ראשונות על אברהם עצמו
וביתו נאמר [כדמוכח בפ' שלישי דשם נאמר
לדורותיכם אלמא דעד השתא לא מיירי
לדורותיכם] ופ' ראשון המול לכם כל זכר קאי
על האב שימול זכריו ועבדיו ופ' השני ונמלתם
קאי על הגדולים שימולו עצמם [דוונמלתם על
עצמם קאי כמ"ש ונמלתם את ערלת לבבכם],
ופסוק ג' וד' קאי לדורות על מילת יליד בית
ומקנת כסף ואיצטריך תרוויהו כדא' בגמרא
(שבת קל"ה ב') יש יליד בית ומקנת כסף נימול
לח' ויש נימול לא' ואכתי לא שמע' מילת עצמו
של גדול וקטן לדורות וע"ז קאי פסוק ה' וערל
זכר דקאי על מילת גדול ופ' דפרשת תזריע

וירא

והשענו תחת העץ, בר"ה י"א א' מבואר
דבסוכות ה' מעשה זה (ואף דבתוס' כ' שם
דל"ד רק ב' ימים קודם סוכות ע"ש בפנ"י
דלמסקנת תוס' הוא דוקא בסוכות) וכיון דקיים
א"א כה"ת נראה דהאי עץ תלוש ה' וה' סוכה
וכ"ה בבבב"ר פ"ד ס"י ב' והשענו תחת העץ

הוא יושב פתח האהל כחום היום. י"ל
משום שה' או סוכות כמ"ש בר"ה י"א א' וכדי
שלא יקשה למה ישב בפתח האהל ולא בתוך
הסוכה כמצותו לכן תירץ כחום היום וה'
מצטער בסוכה מחמת החום ופטור ואפשר
דבפתח האהל לא ה' כ"כ חם ולכן ישב שם.

ויהי חמאה וחלב וכן הבקר, במדרש תהלים פ"ח אמרו שהקב"ה אמר למלה"ש איך אתם רוצים את התורה הרי אכלתם בשר בחלב אצל אברהם וכבר הקשו דהא חלב ואח"כ בשר מותר ע"י חזקוני וי"ל ע"פ הגמ' ב"מ פ"ו ב' דפריך אהא דאמר שם ששחט ג' בהמות והכתיב וכן הבקר אשר עשה דמשמע חד ומשני דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו א"כ מדכתיב ויקח חמאה וחלב וכן הבקר—אשר עשה ויתן לפניהם מוכח דהביא שלשתן יחד ואם נימא שלא אכלו יחד רק בתחלה החלב ואח"כ הבשר א"כ למה מיהר להביא לפניהם הבקר מיד הרי בלא"ה לא אכלוהו מיד וע"כ שאכלוהו יחד.

ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו, פירש"י פסח ה"י וי"ל דלכך עשה להם משתה שישתו ד' כוסות ולכן הקדים המשתה למצות דהכוסות קודמין לאכילת מצה, וסמך מצות אפה ויאכלו לטרם ישכבו רמז שאין מפטירין אחר מצה אפיקומן.

וילאו למצוא הפתח. להגיד רשעתם שגם אחר שראו הנס שהוכו כולם בסנורים מ"מ חיפשו הלאה את הדלת לשוברו, מאאמו"ר זללה"ה, וכן מש"כ ריהי כמצחק בעיני חתניו הוא להגיד רשעתם דהרי כתיב ואנשי העיר אנשי סדום נסכו על הבית מנער ועד זקן כל העיר מקצה וא"כ גם חתניו היו ביניהם (ואף את"ל שלא היו ביניהם עכ"פ כדאי ידעו מזה שהרי כל העיר היו שם) וכולם ראו הנס שהוכו בסנורים פתאום כל העיר והבינו שיד המלאכים כאן ואפ"ה כשא"ל שמשחית השי"ת את העיר לא חשו כלל לדבריו רק הלעיגו מהם.

ויתמהמה טעמו שלשלת ועוד ג"פ בתורה ויאמר וימאן וישחט. וראיתי בספר א' דשלשלת מורה להארכת הענין ועפ"ז נראה לפרש את כולו, ויתמהמה שהתמהמה יותר מהראוי, ויאמר שהאריך בדבריו הרבה אלא שלא הספיק לסיים ובאת רבקה כמ"ש טרם כלה לדבר וגר. וימאן משום שמאן בתוקף הרבה שלא תפציר בו יותר, וישחט משום שהאריך בשחיטת

שעשה להם סוכה, ולפ"ז יל"פ ואקחה פת לחם וגר' אחר תעבדו כי על כן עברתם על עבדכם משום דהולכי דרכים פטורין מסוכה אך מבואר בס"י תר"מ (ע"ש במ"ב סק"מ) שאם נודמן לו סוכה בלי טורח חייב בסוכה ח"ש כי על כן עברתם על עבדכם ונודמן לכם סוכה בלי טורח ולכן תכנסו ותאכלו פת לחם בסוכה,

ויאמרו כן תעשה כאשר דברת מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול (ב"מ פ"ז א' וע"י רש"י פסחים פ"ו ב') מכאן מוכח שאפי' אם המבקש קטן מהאורח אין לסרב שהרי המלאכים היו גדולים מא"א ויש לדחות דגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת (סנהדרין צ"ג א') א"נ כיון שא"א לא ידע שהן מלאכים וסבר שהן אנשים א"כ הם קטנים ממנו אין להם לסרב לו.

מהרי שלש סאים קמח, ע"י רמב"ן שתמה למה ה"י צריך כ"כ הרבה פת לג' אנשים, וי"ל דהרי אברהם סבר שהיו ערביים ואסור לאפות ביו"ט לצורך גר' (ובין למ"ד פסח ה"י בין למ"ד סוכות ה"י יו"ט) אבל בגמ' (ביצה י"ז א') אמר' ממלאה אשה תגור פת בשביל שהפת נאפה יפה כשהתגור מלא ולכן ה"י צריך הרבה פת שיחמלא התגור ויהא מותר לאפות הכל.

מהרי שלש סאים קמח, כ' רמב"ן ג' סאין קמח להוציא מהן סלת גר' וכ"כ בלקח טוב, ואכתי צריך טעם למה דוקא ג' סאין, וי"ל ע"פ גמרא דמנחות ע"ו ב' דמחיתין ומישן עשרון מובחר אתי מסאה חיתין ובעירובין פ"ג ב' מבואר דעשירית האיפה הוא מאכל אדם א' ליום ואמר' האוכל במדה זו ה"ז בריא ומבורך ולכן י"ל שרצה שיהא לכל אחד מהמלאכים עשרון א', וה"ק ג' סאין, קמח הנעשה מחיתין ג' סאין להוציא מהן עשרון סלת לכל א'. ועי"ל שרצה לעשות דומיא דלחח"פ דניפו ב"א נפה עשרון מסאה כמ"ש במנחות שם אבל באדר"נ פ"ג א' שלקח ט' סאין ע"ש ולפ"ז י"ל שרצה לעשות דומיא דעומר שמנופה ב"ג נפה ויוצא עשרון מג' סאין כדאמר' שם וכל מעשה אבות סימן לבנים.

ב') אע"פ שנהפך לאפר וגם כאן שלדה קיימת כמ"ש בפדר"א ספכ"ה, וי"ל דהא אמרי' שם שכל יום לוחכים אותה השוורים עד אצבעות רגליה ובבקר צומחת א"כ שלדה כבר כלה מזמן ובריה אחרת היא.

והיא גם היא אמרה אחי הוא. תיבת היא קמא מיותר לכאורה דהומ"ל וגם היא וכו', ובב"ר אמרו והיא גם היא לרבות בני ביתו ע"ש, וי"ל דזה רמז בתיבת היא ר"ת הגר ישמעאל אליעזר שלכולם שאל ואמרו אחי הוא.

בב"ר פנ"ב ואם אינך משיב דע כי מות תמות מכאן שאין התראה בבני נח, ותמוה הרי התרה בו ואם אינך משיב וגו', וי"ל דמלשון ואם אינך משיב כו' משמע שאפילו אם לא יקחנה לאשה רק שלא ישיבנה לאברהם מות ימות וא"כ יהא חיוב המיתה לא עבור הזנות אלא עבור הגזילה ואמרי' בגמרא ב"נ נהרג על הגזל ולא ניתן להשבין וא"כ א"א לומר שנהרג על שאינו משיב דאין השבה בב"נ וע"כ על הגזל הראשון נהרג וע"כ שנהרג בלא התראה אלא שא"ל שאם ישיב ימחול לו, שמעתי ממך החזו"א זצ"ל. ועי' מכות ט' א' תרד"ה התם.

הנה הוא לך כסות עינים, בתנחומא ב' סי' כ"ז א"ר אחא מהו הנה הוא לך כסות עינים נטל לבוש מלכות והלבישה כו' כדי שיהו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה וקשה איך יפרש תיבת הוא ונראה דמפרש הנה נתתי אלף כסף לאחיק והנה הכסף הזה הוא בשביל לקנות לך כסות עינים וכן מצאתי בא"ע שיש מפרשים כן, ויל"ע א"כ למה נתן האלף כסף לאברהם ולא לשרה וי"ל דתנן בר"פ מציאת האשה המבייש אשה בסתר נותן לבעלה חלק א' ולה ב' חלקים ובגלוי לו ב' חלקים ולה אחד ואבימלך שיער שדמי הברשת הוא אלף כסף ולכן נתן לאברהם שיוירד מזה חלקו המגיע לו והשאר יקנה בו לשרה כסות עינים.

ויאמר אבימלך לא ידעתי וגו', לפי הנראה מהפסוקים לא רצה אבימלך להחזיר את הבאר והשתמט בערמה ואמר לא ידעתי מי עשה וגם

השלמים יותר מהעולה והחטאת כדי שיצא הרבה דם שהי' צריך להזות ממנו על התנוכים והבהונות ונאע"ג דבכל הזבחים קי"ל ביומא מ"ח א' דלכתחלה צריך לקבל כל הדם עי' במאירי שם ל"ב ב' שאינו אלא מדרכנן. הערת ח"א. ועוד ג' בנ"ך נבהלו בישעי' י"ג וי"ל ע"פ מכילתא פ' שמעו עמים כעס של העכו"ם שאין בו רצון והוא בהלה ארוכה ע"ש. ויאמר בריש עמוס י"ל משום שנתנבא בזה זמן רב קודם ועי"ז הוחזק לנביא כמ"ש הגאון מלבי"ם ז"ל וזהו ויאמר באורך. ואמר לי' בעורא ד' גבי כורש שאמר לדניאל שיטול כלי ביהמ"ק (והוא ששבצר כמ"ש בפסיקתא וברש"י) כדא' בילקוט אסתר פ' ותמאן שכשהי' כורש עדיין אצל נבוכדנצר א"ל דניאל שימלך ויוציא כלי ביהמ"ק וזהו ואמר לי' מזמן מרובה.

על כן קרא שם העיר צוער, יל"ע מתי נקראת צוער הרי כתיב בסמוך ויעל לוט מצוער כי ירא לשבת בצוער ואי' במדרש שכל טוב דמיד שיצא מצוער נהפכה וכ"ה בב"ר פ' לך לך מלך בלע שנבלעו דיורי' ע"ש בפ' מהרז"ו ומשמע שלא עמדה אפי' יום א' וא"כ מתי קראו לה צוער, ונראה הכונה שהתורה קראה לה בפ' לך לך מלך בלע היא צוער ע"ש העתיד עי' כתובות י' ב'.

ותהי נציב מלח. בפדר"א ספכ"ה ובספר הישר אמרו שכל היום לוחכים אותה השוורים עד אצבעות רגלי' ובבקר צומחת שנא' ותבט וגו' ותהי נציב מלח ומפ' הרד"ל דדריש נציב לשון נטיעה הצומחת כו' ע"ש. ומ"מ נראה פשוט דהנוטל מלח ממנה פטור ממעשר דאין זה צומח מהאדמה אלא ממה שנשאר מרגלי' חזר וצומח והוי ככמהין ופטירות ועי' ביר' ריש מעשרות דכל דבר שאין גורע פטור ממעשר (וגם מצד הפקר פטור). (ואולי על המלח הזה שאל עשו אם חייב במעשר ועי' נדה ע' ב').

בנדה ע' א' אשתו של לוט מהו שתטמא א"ל מת מטמא ואין נציב מלח מטמא, יל"ע מ"ש ממת שנשרף ושלדו קיימת דטמא (נדה כ"ז

טעמא דקרא

המקום ולא שאל מיד כשיצאו שנה' ויבקע עצי עולה וגו' וי"ל שיצחק הבין שהוא יהי' השה לעולה והסכים, אבל עתה שראה שאברהם נתן עליו עצי עולה הבין שהוא לא הקרבן דא"כ אסור להשתמש בו דהוי עבודה בקדשים כמ"ש בפסחים ס"ו ב' לכן שאל והשיב לו אברהם אלקים יראה וגו' ועדיין לא הקדשתיך ומותר לעבוד בך (שור"ר כ"ז בס' חנוכת התורה).

ויבן אברהם את המזבח. יל"ע הרי העקדה הי' בר"ה או ביו"כ כדאי' במדרש (עי' למכסה עתיק) שא"א קיים כל התורה כולה ואין בנה מזבח ביו"כ או ביו"ט לר"ש בזבחים ק"ח ב' דבבמה אפשר להקריב ע"ג סלע או אבן והרי הקב"ה לא אמר לו אלא והעלהו שם לעולה על אחד ההרים, וי"ל כיון שהי' מקום המקדש כמ"ש ברמב"ם פ"ב מביה"ב ה"ב יש לה דין מקדש שצריך דוקא מזבח.

את ערך בכורו ואת בן אחיו, מש"כ בבח אחיו י"ל משום שערך מת בלא בנים ובח אחיו ייבם אשתו וקם ע"ש אחיו כמ"ש האר"י ז"ל עיין בהגהות הרח"ו בזה"ק בא ל"ג א'. הפטרת וירא עיין במלכים.

אתה לא הגדת וגו' ולמה לא אמרת לי וגם לא סיפרו לי ש"מ שאין הדבר פשוט וצריך לברר ובנתיים השתמט מזה, וכשראה א"א עם מי יש לו עסק כאן כבר העמיד עדות על הבאר השני' את שבע כבשות כדי שלא יוכל להשתמט וכעין זה שמעתי בשם מרן החזו"א זצ"ל.

את שבע כבשות תקח מיד. יל"ע למה דוקא שבע, וי"ל דמבואר ברמב"ם פ"ט מע"ז הי' שאין מוכרין לגוי עובד ע"ז שום בהמה שיכול להקריבה לע"ז רק אם יש בה מום שזה אין מקריבין לע"ז, וכנראה שא"א לא מצא בצאנו רק ד' בע"מ לכן נתן לו אותם.

ויקח את שני נעריו אתו, פירש"י שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא ב' אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהי' השני עמו, וגבי בלעם ושני נעריו עמו פירש"י מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יקח עמו שני אנשים לשמשו ויחזיקו ומשמשי' זה את זה ומה שלא פירש"י שם טעם דכאן י"ל משום דגוי אין מתרחק כשצריך לנקביו אלא נפנה באמצע הדרך כמ"ש בסנהדרין ק"ה ב'.

הנה האש והעצים ואי' השה לעולה, יל"ע למה המתין לשאול זה עד לאחר ג' ימים שראו

חיי שרה

ומש"כ כאן ששרה נפטרה בחברון כבר אחז"ל (בס' הישר) כששמעה מהעקדה הלכה לבקש את יצחק בחברון ומתה שם ואברהם חזר אחר קבורתה לבאר שבע ונפטר שם ושם גר יצחק כמ"ש ויצחק בא מבוא באר לחי רואי והוא יושב בארץ הנגב והוא באר שבע כמ"ש בפ' וירא ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר ובאר לחי רואי הי' בין קדש ובין ברד כמ"ש בפ' לך וכתוב שם על העין בדרך שור א"כ הי' סמוך לבאר שבע וכתוב וישב יצחק עם באר לחי רואי ואח"כ יצחק הלך לאבימלך ויצא משם לבאר שבע כמ"ש בפ'

ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון, סדר מגורי אבותינו, כתיב בפ' לך וראה אברהם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון ושם הי' גם במלחמת המלכים כמ"ש והוא שוכן באלני ממרא וכן בברית בין הבתרים ובמילתו נאמר וירא ה' אליו באלני ממרא וישב שם עד שנחרב סדום ומשום מעשה לוט יצא משם כדפירש"י וכתוב ויסע משם אברהם ויגר בגרר ושם נשבע לו אבימלך וקראו המקום באר שבע ושם נולד יצחק וכתוב וישב אברהם בארץ פלשתים ימים רבים ואחר העקדה כתיב וישב אברהם אל נעריו וילכו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע

טעמא דקרא

כג

המשפחה ויטלקוהו ויאמרו לו שזה קבר משפחתם וא"א למכור ולכן קנה דווקא מעפרון דמבואר בת"י פ' דברים ובתוספתא דתרגום יהושע ט"ו וכ"א דארבע שבנה את חברון (כמ"ש קרית ארבע) הוא צוחר אבי עפרון ונקרא ביהושע ארבע אבי הענק ועפרון בנו נקרא הענק ואחימן ששי ותלמי הם בני עפרון ונקראים ילידי הענק ובני ענקים וכיון שכל המשפחה ענקים א"א להיות שמערת המכפלה הקטנה הזו יהי קבר משפחתם שהם צריכים קברים גדולים מאד לפי מדתן (ועל אדה"ר אחו"ל שקיפלו הקב"ה והכניסו לתוכו). ועי"ל בפשוטו שלא יבא אדם לערער אח"כ שהקרקע שלו לכך קנה מעפרון דכיון שאביו בנה את העיר א"כ השדה שביד בנו היא כדאי שלו ואפשר דלכך הקדים בתחלת הפרשה ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון ולא כתב בקיצור בחברון וחז"ל דרשו קרית ארבע זוגות אבל לפי פשוטו י"ל שבא ליתן טעם למה קנה אברהם מעפרון וכנ"ל.

יתן לי את מערת המכפלה וגר בכסף מלא יתנה לי, יל"ע דהול"ל ימכרנה לי ומהו יתנה שהוא לשון מתנה וגם מ"ש עפרון השדה נתתי לך והמערה וגר לעיני בני עמי נתתיה למה כפל כ"כ הרבה פעמים נתתי וגם למה הזכיר בכל הפרשה לעיני בני עמי לעיני בני חת לכל באי שער עירו כ"פ, וי"ל דא"א חשש שאם ימכרנה לו יערערו אח"כ השכנים משום דינא דבר מצרא [ואע"ג דלקבורה לית בה משום דינא דב"מ ה"מ אם המוכר צריך המעות לקבורה ולא על הלוקח. הערת ח"א] ולכן בקש שיתן לו מתנה דקי"ל מתנה אין בו משום דינא דב"מ רק שלא יתירא שלא יקבל הכסף א"ל בכסף מלא יתנה לי כלומר שאתן לו כל המחיר רק שיתן לי אותה לא עבור הכסף רק בתורת מתנה ועפרון השיב שמסכים לתת בתורת מתנה אך מה שאתה חושש משום דינא דב"מ לעיני בני עמי נתתי לך שכולם נמצאים בשעת מעשה ולא יוכלו לערער אח"כ משום דינא דב"מ ורמז בזה שרצונו יותר במכירה ולכן עשה אברהם כדבריו

תולדות ומשם יצא יעקב כמ"ש ויצא יעקב מבאר שבע וכנראה שאח"כ עבר יצחק לחברון כי כשחזר יעקב נאמר ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית ארבע היא חברון ושם נשאר יעקב לגור כמ"ש גבי יוסף וישלחהו מעמק חברון ונשאר שם עד שהלך למצרים ושם נאמר ויסע יעקב וכל אשר לו ויבא בארה שבע והיינו שהלך לשם להתפלל כמ"ש בב"ר פס"ה ס"ה.

ויבא אברהם לספוד וגר, פירש"י שע"י בשורת העקדה מתה שרה, ויל"ע הא קי"ל שלוחי מצות אין נזוקין ולמה סבבו מן השמים שתמות עי"ז וכעין זה יש להקשות בריש מדרש אסתר גבי אנשי אלכסנדריא שאמרו נדליק או לא נדליק ואמרו נדליק וכל דבעי ימטי עלן ועי"ז נתגלגל שנהרגו כולן וקשה נהי שהיו חייבין עתה כדאמר בגמרא דעברו על לא תוסיפון לשוב וגר' אבל למה גלגלו שימותו דוקא ע"י מצוה שמסרו נפשם ע"ז וכן קשה בשבת קי"ח יהי חלקי ממתי בדרך מצוה וקשה הא שלוחי מצוה אינן נזוקין וקשה לומר דכל הני מקרי שכחי הויקא, ונראה דהא דשלוחי מצוה אינן נזוקין היינו דהמצוה לא תגרום להם שום חיוב אבל אם הגיע זמנו למות בלא"ה א"כ אדרבה זכות הוא לו שמשבבין מן השמים מיתתו ע"י מצוה דהוי כמוסר נפשו על ק"ה ולכן אנשי אלכסנדריא שהגיע זמנם לענש ולפי שהיו צדיקים סבבו מן השמים שימותו ע"י מצוה דהוי כמוסר נפשם עבור המצוה דשכרו מרובה מאד וכן הענין בשרה וכן בהא דכל כתבי וכו' יתיישב בכמה דוכתי והא דפריך בקדושין ל"ט ב' והא שלוחי מצוה אין נזוקין ולא משני כה"ג האמת משני דבמקום דשכחי הויקא אין סומכין ע"ז.

ופגעו לי בעפרון בן צוחר. יש ליתן טעם לפי פשוטו למה ביקש לקנות דוקא מעפרון (וחז"ל אמרו שידע ששם קבור אדה"ר) וי"ל דקי"ל (בכורות נ"ב ב') המוכר קברו באין בני משפחה וקוברין אותו בע"כ משום פגם משפחה ולכן חשש שאם יקנה קבר יבואו אח"כ

לעיני בני חת היינו שבעיניהם היה נראה שאברהם קנה אותה ולכן לא זכה א' מהן בה אף שע"פ דין אכתי לא זכה בה אברהם אבל אח"כ שקבר אברהם את שרה ויקם שדה וגו' לאברהם היינו שקם ע"פ דין לאברהם אחר שכבר החזיק בה.

שים נא ידך תחת ירכי פירש"י השביעו במילה וכ' בס' מושב זקנים מבעה"ת ובס' פענח רזא תימא והא אמר' בנדה יד לאמה תקצץ וי"ל שאברהם ויעקב בזקנותם השביעו כן שכבר פסקה מהם התאוה עד שאין לחוש לחימום והוצאת זרע לבטלה, וקשה שהרי אמרו בב"ר פמ"ז ס"י ג' האיש אינו מזקין כאשר שמזקנת ועוד הרי אברהם הוליד אח"כ כל בני קטורה וי"ל דמ"ש האיש אינו מזקין היינו שיכול לחזור לנערותו ע"י סממנין וכמ"ש ר' יוחנן בגיטין ע' א' ובשבת קי"א א' הן הן החזירוני לנערותי ובלא סממנין אינו ראוי ומה שאברהם הוליד את בני קטורה כבר אמרו בב"ר פנ"ח י"ז שהחזירו הקב"ה לנערותו בזה.

בב"ב קמ"א א' כתבו התוס' בת היתה לו לאברהם ובכל שמה וא"ת למה לא השיאה ליצחק וי"ל דמהגר היתה ולכן לא רצה להשיאה ליצחק וקשה א"כ למה אמר לאליעזר ואפנה על ימין או על שמאל פירש"י מבנות לוט או מבנות ישמעאל וקשה איך רצה להשיאו מבנות ישמעאל בן הגר, וי"ל דבת הגר היתה מצרית שני ואסורה לו אבל בת ישמעאל היתה מצרית שלישית ומותרת ואע"ג דכתיב ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים הא איתא בספר הישר שגירשה ונשא אחרת מארץ כנען ועי' בפדר"א פ"ל (ומה שנשא אברהם את הגר ע"פ הדבור עשה ועי' ברע"ת זקנים מבעה"ת ובפר"י ריב"א בפ' ויקח אשה ושמה קטורה שתי דא"א גר היה וגר מותר במצרית ועי' בפענח רזא תירוצים אחרים).

כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך, הנה אברהם נולד באור כשדים כמפורש ס"פ נח והוא בבל כמפורש בפסחים פ"ז ב' ואח"כ יצא תרח

וידבר אל עפרון באוני עם הארץ וגו' וישקול וגו' באוני בני חת כדי שלא יהא מערער אח"כ (שו"מ קצת מזה בהעמ"ד).

השדה נתתי לך והמערה אשר בה לך נתתי, יל"ע למה שינה הלשון בתחלה נתתי לך ואח"כ לך נתתי וי"ל דה"ק השדה נתתי לך וממילא המערה אשר בה לך נתתי כדתנן (ב"ב ס"ז) המוכר את החצר מכר בורות שיחין ומערות (ואולי אמר זה בכונה שיוכל אח"כ לטעון שהמערה לא נתן), לעיני בני עמי נתתי לך פי' שלא תהא מתנתא טמירתא כמ"ש בפ' ח"ה כתובה בשוקא וברא.

לעיני בני עמי נתתיה לך. יל"ע לאיזה צורך אמר כן, וי"ל דאמר' ביר' סנהדרין פ"ג ה"ח א' תפס לחברו בתוך סעודתו א"ל תן לי מה שאתה חייב לי א"ל אין בתוך דקמון א"ל איני חייב לך כלום א"ל אית לי סהדין א"ל לא אמרתי אלא שלא לערב סעודתך אתא לקמי' דר' אמי פטרי' כו' ומבואר שזה טענה שלא רצה לעשות שערוריה באמצע הסעודה בפני הרבים וי"ל שזה הי' גם כונת עפרון שיוכל אח"כ לטעון שלא היתה כונתו למתנה אלא שהתבייש בפני הרבים ואמר כן.

ויקם שדה עפרון וגו' לאברהם למקנה וגו' ואחר כך קבר אברהם את שרה וגו' ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר. כפל ב"פ ויקם וי"ל פ' דמתחלה קם השדה לקנין לאברהם והי' יכול לעשות בה כל חפצו אבל אחר שקבר בה את שרה קם לו לאחזת קבר שאסור לשנותו כמ"ש שאם קבר בו אפי' נפל א' ברשות נאסר ואסור לפנותו (עי' מס' שמחות פ"ד וסנהדרין מ"ח א') וגם א"א למכרו ולהעבירו למשפחה אחרת כמ"ש בכתובות פ"ד א' המוכר קברו כו' לא עשה כלום ולכן ע"כ נשאר לו לאחזת קבר ולכן כתיב כאן ל' אחזה ודוק, ובאופן אחר וי"ל ע"פ הגמרא בב"ב נ"ד ב' נכרי מכי מטי זחי ליד' אסתלק לי' וישראל אכתי לא קנה וכל המחזיק בו זכה ולכן קאמר מתחלה ויקם שדה עפרון וגו' לאברהם למקנה

טעמא דקרא

כה

שבהן אין קפידא ואח"כ מלאתה מהבאר וז"ש להשקותו וגו' ותמהר ותער כדה אל השוקת ותרוץ עוד אל הבאר לשאוב וגו'.

והאיש משתאה לה מחריש לדעת וגו' ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש וגו', צ"ב מה ה"י מסופק קודם ומה נתברר לו אחר שהגמלים כלו לשתות, וי"ל שהיה מסופק שמא היא נערה ששכרו אותה למלאות מים לכל בני העיר וזה פרנסתה וא"כ אדרבה עשתה שלא כהוגן שנתנה מהמים למי שאינו שייך לבני העיר והוא גזילה, אולם אחר שראה שהגמלים כלו לשתות והגמלים של א"א לא היו שותים דבר שיש עליו חשש גזילה כמ"ש בב"ר פ"ס סי' ח' ע"ש א"כ הוכיח מזה שהמים הפקר והיא היתה גומלת חסד ולכך נתן לה מיד הצמידים והנום. ועי"ל דסבר שהיא ממתינה לכסף שישלם לה ואין ראי' שהיא גומלת חסד אבל כשכלו לשתות וראה שאין מבקשת כסף הבין שזה בא מחסד ואז נתן לה הצמידים.

והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח כו', רש"י פי' שהי' מסופק אם היא ממשפחת אברהם אבל לכאור' בגמ' חולין צ"ג ב' משמע שסמך לגמרי על הנחש כדפירש"י שם ד"ה כל נחש (ודלא כר"א דב"נ מוזהר על הנחש כמ"ש"כ תוס' שם), וי"ל דהספק הי' אצלו בשביל שהוא אמר שהיא תגיד שתה וגם גמליך אשקה והיא לא עשתה כן רק שתה אתה ואחר שכלה לשתות אמרה שתשקה לגמלים וא"כ לא נתקיים לגמרי הנחש, ומה שבאמת לא אמרה מיד שתשקה גם הגמלים וי"ל שעשתה כן בכונה כדי שישתה בכל צרכו שאם ידע שרצתה להשקות גם הגמלים ישתה רק מעט וישאיר להגמלים שלא תצטרך לטרוח עוד הפעם לכן לא אמרה שתשקה להגמלים, אבל הוא השאיר באמת קצת להגמלים והיא הלכה ושפכתו להשקות כדי שתוכל למלאות להגמלים בריוח ודו"ק.

עבד אברהם אנכי וגו' ותלד שרה אשת אדוני כו'. הנה הם לא ידעו שנשתנה שמם

ובניו משם וישבו בחרן והוא ארם נהרים כמפורש בפרשתנו אל ארם נהרים עיר נחור והוא סוריא כמ"ש הרמב"ם פ"א מתרומות ה"ג ובאליעזר כתיב וילך חרנה וא"כ אינה ארץ מולדתו וצ"ל דחרן קצה ארם נהרים והיא עדיין מדינת בבל ונקראת ארץ מולדתו וצ"ע.

כי אם אל משפחתי ואל בית אבי, יש לפרש משפחתי הוא משפחת אב כמ"ש כיבמות נ"ד משפחת אם אינה קרוי' משפחה ובית אבי הוא מן האם דבית זו אשה (סוטה מ"ד א') לפי ששמע שנחור הוליד גם משפחתו (ואפשר דלכן נזכר בפי' וירא ששמע ופילגשו וגו') וצוה שיטול מבנות מלכה שהיא מבית אביו, ולכן כששאל לרבקה והשיבה אשר ילדה מלכה לנחור שהוא מיותר הבין שמן השמים הצליחו דרכו ולכן כשחזר להם אמר ג"כ כי אם אל משפחתי ואל בית אבי וגו' ותאמר בת מלכה אשר ילדה לנחור וגו' להראותם שהוא מן השמים.

אולי לא תאבה פירש"י אלי כתיב בת היתה לו כו', וקשה למה כתב זה כשחזר לפניהם המעשה וי"ל שהביא להם ראי' שלא יחשדוהו שמשקר וכל מה שאומר שהתפלל וכו' הכל שקר ורק כדי שימלא שליחותו ואומר כן שיתרצו, לכך אמר להם שאדרבה הוא רוצה יותר שלא יסכימו כדי שיוכל ליקח עבור בתו (שו"מ זה בפי' הרע"ב עה"ת) עי"ל שספר להם בכונה כן שיתרצו לשלחה שכן דרך בני"א כששומעים שיש הרבה קופצים ממהרים להקדים (ועי' במושב זקנים מבעה"ת ת"י אחר).

ותער כדה אל השוקת, יל"ע למה כתבה התורה זה, וי"ל ע"פ הגמ' בתמיד כ"ז ב' לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו שמא הוא איסטניס ואין יכול לשתות מרוקו ע"ש והנה רבקה אמנו עשתה כאן חכמה גדולה שאחרי שאליעזר שתה ונשאר קצת מים לא רצתה לשופכם לבאר שנמצאו האנשים שותים ורק וגם לא רצתה לשופכם על הארץ משום כל תשחית לכן שפכתם לשוקת שהבהמות שותות

דבר שאין מתקיים ולכן לא נתן להם דבר המתקיים דילמא אזלו ומורו אח"כ ביום המשתה אבל לרבקה לא חשש ונתן לה, שוב העידוני דיום משתה אין אסור לפניהם אלא באותו יום ואולי חשש שיעשו המשתה באותו יום.

ויאמר שלחוני לאדוני ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים וגו'. ויאמר אלהם אל תאחרו אותי וגו' שלחוני ואלכה לאדוני, יל"ד למה בפעם א' אמר שלחוני לאדוני ובפעם ב' אמר שלחוני ואלכה לאדוני, וי"ל ע"פ הגמרא בכתובות נ"ז ב' תשב הנערה אתנו ימים מכאן שנותנין לבתולה י"ב חדש ולפ"ז י"ל דבתחלה שאמר להם שלחוני חשבו שמבקש מיד להכניסה לחופה כדק"ל מסר האב לשלוחי הבעל הרי היא מיד כנשואה ולכן ממחר וע"ז אמרו תשב כו' דהא קי"ל דצריך להמתין בין אירוסין לנשואין י"ב חדש ואמר להם אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי ואני ממחר לבשר שה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה פי' שלחוני תלוני כדפירש"י בפ' לך גבי פרעה וישלחו אותו שליווהו [זה מוכח מדכתיב שלחוני ואלכה] וקי"ל הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל עדיין אינה נשואה ויכולו להמתין אח"כ עד י"ב חדש אם תרצה וע"ז השיבו נקרא לנערה ונשאלה את פי' אם רצונה לילך מיד.

תשב הנערה אתנו ימים או עשור. בכתובות נ"ז א' יליף מינה שנותנין לבתולה י"ב חדש משמע שאליעזר קידשה קדושין גמורים וכן בריש מס' כלה יליף מינה לברכת חתנים מדכתיב ויברכו את רבקה, וקשה דהא אסור לקדש את הקטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רצה (קדושין מ"א א') ורבקה היתה בת ג' וי"ל דדורות הראשונים היו ממנהיגין להחכים וגדלותן היתה קודם כמס"כ תוס' בסנהדרין ס"ט א', ואע"ג שאסור לקדש אשה עד שיראנה (קדושין מ"א א') י"ל שאליעזר קידשה על תנאי אם יצחק יסכים, ואע"ג דעבד אין יכול להיות שליח לקדושין משום שאינו בתורת קדושין י"ל דאברהם אבינו שיחררו על תנאי אם יצליח

מאברם לאברהם ומשרי לשרה וכדי שלא יבואו בטענות אח"כ שיאמרו לא לזה כיוונו ואיש אחר הוא לכן הדגיש זה מיד שידעו שנשתנה שמן. ותלד שרה וגו' אחרי זקנתה, מה שהוצרך לספר להם ששרה הולידתו אחר זקנתה משום שאם שרה הולידתו כדרך כל הנשים עד בת ס' (כמ"ש בב"ב קי"ט ב') א"כ ה' יצחק כבר לפחות בן ע' שנה ומסתמא לא יתרוצו ליתן את רבקה שהיתה בת ג' או בת י"ב (עי' תוס' יבמות ס"א ב') לזקן כזה בן ע' שנה (וגם בגמ' אמרו שאסור להשיא בתו לזקן) ולכן אמר להם שגולד לזקנת שרה וא"כ אין שנותיו וחוקים כ"כ מרבקה, עי"ל לפי פשוטו שרצה להראות להם שהכל הולך כאן בדרך מעשה נסים ולכן לא יתפלאו שקרה לו ג"כ נס בדרך ולהראות שהכל מן השמים.

וה' העלמה היוצאת לשאוב, יל"ע דבכל הפרשה קרי לה נערה וכאן קרי לה עלמה וי"ל ע"פ הגמ' בסוטה י"ב ב' גבי מרים ותלך העלמה מלמד שהלכה בזריות כעלמה עי' רש"י וגם כאן רצה לבחון שאם ראה שהיא מזדונית הרבה ואע"פ אומרת שתה וגם לגמליך אשקה אע"פ שממהרת מאד זה ראי' שהיא גמ"ח ביותר, אבל כשהתפלל לא הוצרך לומר זה דהכתיב וה' הנערה אשר אומר אליה ואם יראה שאינה זריזה לא יאמר אלי' אבל כשסיפר להם סיפר להם שכונתו ה' רק על זריזה ומיד ראה שרבקה זריזה וקיימה זו כדי להראות להם גודל הנס שנתקיים מיד כל מה שרצה.

ותאמר שתה וגם הגמלים וגו', י"ל שספר להם כ"ז כדי שיתרצו לשלחה דמאחר שהיא גומלת חסדים כ"כ מוטב שתלך מביתם שבדאי לא יתרוצו בזה.

יתן העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים לרבקה ומגדנות נתן לאחי' ולאמה וכי' בס' פה קדוש לרבקה נתן דבר המתקיים ולהם נתן דבר שאין מתקיים ע"כ. ויש לבאר דאמרינן בע"ז דף ח' גו' שעשה משתה לבנו ה' כיום אידו וקי"ל לפני אידו אסור למכור לו דבר המתקיים אלא

טעמא דקרא

בזה ברש"ש גיטין כ"א ב' רש"י ד"ה לא ע"ש.

בפרד"א פט"ז כשגמל אליעזר חסד ליצחק הוציאו א"א לחירות, יל"ע הרי המשחרר עבדו עובר בעשה וי"ל כמש"כ הר"ן בפ"ד דגיטין שאם עושה לצורך עצמו אין בזה איסור וי"ל שא"א הבטיחו שאם יצליח בשליחותו ישחררו כדי שעי"ז יעשה השליחות באמונה וזה הי' שכר השדכנות ולפי שהי' זה צורך לא"א הי' מותר לשחררו.

זכחים ס"ב ב' בני אחתי דר"ט הוו יתבי קמי' דר"ט פתח ואמר ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יחזני א"ל קטורה כתיב קרי עליהו בני קטורה ועי' רש"י. ואולי יש לפרש דבכ"ר פליגי אי קטורה זו הגר ונקראת קטורה שקשרה פתחה או קטורה אחרת היתה ור"ט אמר ושמה יחזני תפס שם בעלמא כלומר שלא היתה הגר אלא אשה אחרת א"ל קטורה כתיב דס"ל דלכך נקראת קטורה משום שקשרה פתחה א"כ זו הגר קרי עליהו בני קטורה פ"י הביא להם רא"י מסיפא דקרא דקחשיב בני קטורה ולא קחשיב לישמעאל בהדיהו א"כ ש"מ שאין זו הגר (וקצת דומה לזה ראיתי בס' אמרי אהרן).
(הפטרות חיי שרה עי' במלכים).

להביא אשה ומ"ש בפרד"א פט"ז שאחר שהביא את רבקה שיחררו היינו שאז נתברר שהשחרור הקודם קיים.

וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה ואת עבד אברהם ואת אנשיו. הא דהוצרך לכתוב ואת אנשיו ואינן בכלל אליעזר כמו הגמלים וש"ד. י"ל משום דמסיים ויברכו את רבקה והוא ברכת אירוסין כמש"כ תוס' בכתובות ז' ב' ד"ה שנא' וברכת אירוסין צריך עשרה כמ"ש באה"ע סי' ל"ד ס"ד לכן קאמר שהיו שם אנשיו שהם י' שהרי הי' י' גמלים.

מי האיש הלזה ההולך לקראתינו ויאמר העבד הוא אדוני, צ"ע הרי יצחק לא הי' אדונו אלא בן אדונו וי"ל דבאשה אמרי' בכתובות ס"א ב' אין הבעל יכול לכופה לשמש את בנו אבל כעבד כנעני יכול לכופו לשמש את בנו וכיון שאברהם שלחו ליקח אשה עבור בנו הרי הוא משמש עכשיו את יצחק והרי יצחק אדונו.

יש לעי' הפיל שן עבדו אם השן שיין לרב למ"ד א"צ גט שחרורו, ובשילהי מס' סופרים אברהם גער באליעזר ומיראתו נפל שינו ונטלו אברהם ועשאו מטה ומשמע נטלו בדץ ולכארי לסומכוס דכחו כגופו יצא לחירות (אך יש לדחות בכמה אנפי כמוכן), שו"ר שדך

תולדות

כי ציד בפיד פירש"י שאל לו אבא איך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות וצ"ע שאין נראה מזה שהוא מדקדק במצות ששואל שאלה של שטות כאילו אינו יודע מה חייב במעשר ועוד דהול"ל למה אין מעשרין מלח ותבן או אם מעשרין ולא איך מעשרין דאם פשיטא לי' שחייב במעשר מעשרין אותו כמו כל דבר, וי"ל דשאל שאלה של חכמה דק"ל אין מאכילין לבהמה טבל ולהרבה פוסקים הנאה של כילוי הוא מה"ת והרי הדרך שנשאר בתבן קצת שכלים כמ"ש בתוספתא

ויקראו שמו עשו ואצל יעקב כתיב ויקרא והיינו שאצל עשו קראוהו האנשים עשו כדפירש"י והיינו משום שאביו התיירא למולו משום שהי' אדמתי והמתין עד שיגריל ואח"כ לא רצה עשו למול כדאי' במדרש (מובא כאן בדעת זקנים מבעה"ת) ולכן נשאר לו שם שקראו לו האנשים משא"כ ביעקב שעשו לו ברית מילה ואביו קרא לו שם בשעת המילה כמנהג כל ישראל (וכמ"ש הרמב"ן בפ' שמות ודוקח פ' בראשית ובתר השלם פ' בראשית ופ' לך) כתיב ויקרא.

טעמא דקרא

דה"ק לו אם אתה רוצה יין אתה מוכרח למכור בכורתך שאל"כ אסור לך לשנות יין כמ"ש בתענית י"ז דכהנים אסורין לשנות יין לעולם שמא יצטרכו לעבוד, וזהו שהשיב הנה אנכי הולך למות פירש"י שתויי יין במיתה כו' (ועי' בס' הדר זקנים מבעה"ת בפ' הלעיטני נא מה שהביאו בשם מדרש).

מכרה כיום את בכהתך לי, לכארי תיבת כיום אין מוכן לפי פשוטו (וחז"ל דרשו ע"ז) וי"ל שזו תשובה על מה שאמר הלעיטני נא ואמר בב"ר פער פיו כגמל וא"ל אנא פתח פומי ותהא משדר ואזיל ולכן ענה לו אם אתה אוכל דרך זולל וסובא כבהמה אין ראוי לך לאכל קדשים שצריך לאכול למשחה לגדולה כדרך המלכים כי האכילה מכפרת כמ"ש בפסחים נ"ט ב' וזהו כיום כפי הנהגתך היום אתה צריך למכור הבכורה ואז תוכל לאכול כרצונך והרגלך.

בב"ר פס"ג הכנים עמו כת של פריצים אמרין ניכול דידך וניחון עליו ורודה"ק אומרת ערוך השלחן כו' כתבו שהבכורה ליעקב וכו' ולפי שהיו כמשחקים הסכים הקב"ה כו' וקיים הבכורה כו', בקדושין כ"ו א' מבואר דבמקום שכותבין את השטר אין מעות קונות וממילא א"א לכתוב את השטר עד שיצוה אבל במוכר שדהו מפני רעתה קונה כסף וממילא כותבין כדא' ב"ב מ' א' קנין א"צ לומר כתובו, ולזה קאמר ולפי שהיו כמשחקים א"כ הו"ל כמוכר שדהו מפני רעתה וממילא כתבו שהבכורה ליעקב. עוד יל"פ דאחר שעשו אחזו בולמוס ויעקב לא רצה ליתן לו עד שיתן הבכורה הוי דינא כההיא דטול דינר והעביריני דיכול לומר משטה אני כך ואין לו אלא שכרו כמ"ש ב"ק קט"ז (ועי' בספורנו שפי' הנה אנכי הולך למות מרוב עיפות אם לא תאכילני) אבל כיון שאחם מלעיגים אם כן אין הבכורה שוה לך והוי כשכרו ושפיר מצי לחתום.

ויגדל האיש וילך הלך וגדל. יל"ע למה כאן כתיב ויגדל האיש ולא כתיב ויגדל יצחק, וי"ל דבאמת קשה על אבימלך הרי לעיל בפ'

ספ"ה דפאה השבלים שבקשין וא"כ אין מאכילין לבהמה תבן וא"ת יעשרו על זה מטבל ודאי הרי אין מעשרין מחיוב על הפטור דשבלין אלו מה"ט בטלי ברוכא (והוא כעין שאלת ר"ש שזורי לר"ט במנחות ל"א א') ואם יקח קצת תבן לעשר עליהן שמא תבן זה אין בו שכולות ואם יכרר תבן שיש בו שכולות ואותן יעשה מעשר א"כ שוב הו"ל מחיוב שכיון שבירר אין כאן תערובות א"כ אין יתקן נמצא ששאל שאלה נכונה. והתשובה ע"ז שאין זה תערובות כיון שאפשר לברר והתרומה שתרם בתחלה צריך לכין לפוטרו כדתנן בפ"ה דמעשרות שהתורם בלבו על מה שבתוך התבן וע"ש בירר' לענין השיעור. ועל מלח ג"כ שאל שאלה נכונה דמלח שנתבשל עם מאכל טבל ובלע טעם טבל אין אפשר לתקנו שאם יעשר עליו ממק"א אין יעשה עם השיעור שהרי מעשר יש לו שיעור ובהטעם אין בו שיעור כמו בבעין ואין יעשר זה וכבר נתקשה בזה בחזו"א דמאי סי' י"ג סק"ז ע"ש.

ברש"י ששאל כיצד מעשרין את המלח ואת התבן, הוא עשה עצמו כאילו פשיטא לי' שחייבין במעשר וגם הוא רואה שאין מעשרין אותן וע"כ שעושים איזה עצה לזה כגון שכשמעשרין את התבואה מחשבים גם על התבן או שקורין שם בתוכו ומניחין שיחבטל ברוך או עצה אחרת ולכן שאל כיצד מעשרין וכ"ז עשה בערמה שיחשוב שהוא ת"ח גדול, ועי' לעיל כתבנו בע"א.

על כן קרא שמו אדום. צ"ע מי קראו שיעקב מצינו בכל מקום שקראו עשו, ושאר אנשים מניין ידעו בכלל מזה, וי"ל הכוונה התורה קראתו אדום משום זה כדכתיב בפ' וישלח שדה אדום (וכה"ג כתבנו בפסוק ע"כ קרא שמו צוער ע"ש).

מכרה כיום את בכרתך, לכאורה צריך ליתן טעם למה לא רצה ליתן לאחיו לאכל אלא במחיר (וכן שאלו בזה"ק תולדות קל"ט א' ע"ש). וי"ל ע"פ המדרש הגדול האדום האדום גם יין אדום בקש ממנו כמ"ש ויאכל וישת, וי"ל

טעמא דקרא

כט

זקנים מבעה"ת ובפענח דא ע"ש ועיי' בב"ר).
ויקרא שמה שבעה על כן שם העיר באר
שבע, כבר הק' המפרשים דלעיל בפ' וירא א"י
שאברהם קראה באר שבע, וי"ל שאברהם קראו
שיזכרו שהוא חפר את הבאר ולכן אחר שמת
אברהם שהפלישתים סתמו את כל הבארות
שחפר אברהם בטלו גם את שם העיר כדי שלא
יאמרו שזה הבאר של אברהם. ואחר שפלשתים
סתמו הבאר בטל ממנה שם באר שבע ועתה
שיצחק חזר וחפרה החזיר השם באר שבע וזה
נ' כונת רמב"ן, ולכן מסיים הפסוק עד היום הזה
לפי שהשם הראשון בטל אבל שם זה שקרא
יצחק נשאר עד היום הזה ששוב לא נסתם הבאר
ההוא ועמ"ש"כ לעיל.

ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת
בשמת בת אלון החתי ובפ' וישלח כתיב את
עדה בת אלון החתי ואת אהליבמה בת ענה בת
צבעון החתי, י"ל ע טעם שינוי השמות וגם שם
כתיב החתי וכאן החתי וי"ל דשם קראן בשם
אבותיהן כדי להטעות לאביו שנוהג כישראל
אבל בפ' וישלח קוראן בשם אמותיהן שאין אב
לגרי ולכן כתב שם החתי וכאן החתי שאביו חתי
ואמו חוית ומה ששינה את שמם ג"כ י"ל שראה
שאינם מרוצים לאביו חשב שכשישנה את שמם
יהי' מרוצה אביו ששינוי השם משנה גזר דינו
של אדם כמ"ש ברו"ה ט"ז ב'.

שני גדיי עדים, פירש"י פסח הי' א' לפסח
וא' למטעמים (היינו לחגיגה כמ"ש ב"ה ט)
וכתיב ותתן את המטעמים ואת הלחם והאי לחם
היינו מצה וכתיב הגישה לי ואוכלה מציד בני
יגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת והיינו הכוסות
האחרונים מר' כוסות ששותין אחר הפסח והא
דכתיב עוד פעם ויבא לו גבי היין אע"ג דכבר
הביא יין מקודם על כוסות הראשונים משום
דמבואר בשו"ע סי' תע"ג ס"א דד' כוסות לא
ימוזג לעצמו אלא ימוזג לו אחר דרך חירות לכך
הוצרך עוד הפעם להביא ולמוזג לו.

יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה וגר, צריך
ביאור אם האמין בהברכות שזה ברוה"ק ושזה

וירא אמר לאברהם אלקים עמך בכל אשר אתה
עושה וזכרתו עמו ברית שישב בארצם, ולמה על
יצחק הקפידו וגרשוהו מארצם בשביל שהצליח
וצ"ל שלא החזיקו את יצחק שהוא כמו אברהם
אלא כאיש בעלמא ולכן קנאו בו שחשבו שנוטל
משלהם אבל אח"כ כשהלך מאתם לבאר שבע
והצליח גם שם אז הבינו שהוא כאברהם וה'
אתו ובאו אליו ואמרו ראו ראינו כי ה' עמך
וזכרתו עמו ברית ולכן קראו כאן בשם האיש.

ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן
אביו, שמות הראשון מלא והשני חסר וצריך
טעם, וי"ל ע"פ הגמרא בשבת נ"ה ב' פנחס לא
חטא והכתיב ישכבן ישכבן כתיב שהי' רק א'
ומבואר דחסר מורה שהי' רק א' והא דכ' לשון
רבים משום שלא מיחה ע"ש, והנה כאן לא
מצינו שקרא בשם של אביו שהי' קרא לא' עשק
ולא' שטנה ולא' רחובות ורק לרביעי קרא באר
שבע וזה כשם שקרא לו גם אברהם בפ' וירא
ואין לומר שחפר עוד בארות חוץ מאלו שהרי
אמרו בב"ר פס"ד כמה בארות חפר אביו יצחק
בבאר שבע רי"א ד' כנגד ד' דגלים ע"ש משמע
שלא חפר שם יותר, לכן נראה דבאמת קרא את
הבארות בשעת חפירה כשמות שקרא להן אביו
אלא שאח"כ שערערו עלי' פלשתים שינה את
שמם לעשק ושטנה והשלישי לרחובות ע"ש
שלא רבו ורק הרביעי נשאר בשם של אביו ולכן
כשמת חסר שלא נתקיימו להן השמות של אביו
רק לאחד וכנ"ל.

הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מאתכם
והם אמרו לו כאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך
בשלום וי"ל ע"פ מאי קאמר להו ומאי קמהדרי לי'
אבל הענין כי אם א' בא אצל צדיק והוא מגרשו
זה גנאי גדול עבורו אבל אם בא אצל לסטים
רוצח והוא אומר לו ברח מהרה עשה לו טובה
גדולה בזה ולכן יצחק שדן אותם כצדיקים א"ל
הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני אבל הם א"ל
שאינו מכירם שכל הבא לידם אינו יוצא מהם
בשלום ולכן עשינו עמך רק טוב ששלחנוך
בשלום. מאמור"ר שליט"א. (וכה"ג כ' בדעת

טעמא דקרא

שעשו שמע שרעות בנות כנען בעיני אביו ומא' נ"מ אם יעקב שמע לדבריהם אם לאו, אכן לפי הנראה מהפסוקים דלעיל היו כאן ב' ציווים וב' ברכות דבתחלה כתיב ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען וזה הי' ציווי א' שבכל אופן לא יקח מבנות כנען כמו שאמו אמרה קצתי בחיי מפני בנות כנען, ואח"כ הי' ציווי אחר קום לך פדנה ארם וגו' מבנות לכן וגו' יברך אותך וגו' ועי' הי' ברכה אחרת שראה ברוח הקודש שזו ראוי לו, והנה עשו שמע ב' הדברים וב' הברכות וז"ש וירא עשו כי ברך וגו' לקחת לו משם אשה הוא הציווי והברכה הב', ועוד שמע בברכו אותו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען והנה הציווי קום לך פדנה ארם לא יכול עשו לעשות שהרי יעקב הלך ולזה מסיים וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם ר"ל שגם זה שמע עשו וא"כ זה אינו יכול לעשות ג"כ אבל עכ"פ הציווי האחר שלא תקח אשה מבנות כנען זה חשב שהוא ג"כ יכול לקיים ולכן וילך עשו אל ישמעאל וגו' (ועמשכ"ל בע"א).

וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם, הא דלא כתיב אל אביו ואמו, י"ל משום שקיים בזה ב' מצות כיבוד אב וכיבוד אם שאביו צוה לו לילך לשם כדי ליקח אשה ואמו צותה לו לילך לשם כדי לברוח מעשו והוא כיון לב' הדברים לקיים ציווי אביו וציווי אמו.

ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות. כבר עמדו חז"ל עמש"כ אחות נביות עי' רש"י, ועי' ע"פ הגמ' בב"ב ק"י א' אחות נחשון מכאן שהנשוא אשה צריך שיכדוק באחיה שרוב בנים דומין לאחי האם והיינו שאהיה בדק באחיה ולכן נשאה, וגם כאן שעשו רצה לישאנה נתיירא כיון שהיא נכדת אברהם אולי דומה לו והבנים ידמו לה לכן בדק באחיה וכשראה שאחיה נביות הרשע או הסכים לישאנה.

הפטרות תולדות עיין תרי עשר.

ודאי יתקיים א"כ איך עלה בדעתו שיוכל להרוג את יעקב א"כ לא יתקיים הברכות ואם סבר שאין זה נכון א"כ מה איכפת לו, ואפשר שחשב כיון שהברכות אינו ליעקב ממש אלא ליורשיו לדורות א"כ אם יהרגנו יהיה הוא היורש ויתקיימו הברכות בו.

וירא עשו כי ברך יצחק וגו' ויצו עליו וגו' וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם וירא עשו כי רעות וגו' פירש"י מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך וגו' וכי שמע וגו' והלך כו', ויל"ע למה הוצרך לומר שראה שיעקב הלך פדנה ארם הרי זה לא נוגע להענין והעיקר ששמע שיצחק צוהו ועי' ראה שרעות בנות כנען בעיני אביו וצ"ל דעשו לא האמין בתחלה שבאמת יעקב ילך מכאן דכיון שאביו לא יודע יום מותו והשליטו על הכל ואחיו הוא עבד שלו א"כ איך ילך מכאן שאם ילך ואביו ימות הרי עשו יטול הכל ולכן חשב שאין זה אלא ערמה להסיח דעתו ולהשקיט כעסו שיחשוב שיעקב הולך בקרוב ואין חושש כלל על הברכות אבל אחר שראה שבאמת יעקב הלך אז הבין שבאמת רעות בנות כנען בעיני אביו (ובאמת נראה לפי פשוטו שמה שעשו הצטער כ"כ על הברכות משום שהברכות הי' ג"כ כעין מינוי על כל אשר לו ושאר אחיו לו לעבדים כמו שאמר. הן גביר שמתיו לך וגו' ולזה הי' איכפת לו על כל הנכסים והכבוד כי אם הי' מאמין שזה נבואה על העתיד ועל זרעו איך רצה להרוג את יעקב א"כ לא תתקיים הנבואה ואם לא חש על הנבואה א"כ מה איכפת לו אע"כ כנ"ל ועמשכ"ל).

וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב ושלח אותו פדנה ארם לקחת לו משם אשה בברכו אותו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם וירא עשו כי רעות וגו', חייבת בברכו אותו לכאורה מיותר דהא כבר כתיב כי ברך יצחק וגו' גם אין מובן מה הוצרך כאן לומר וישמע יעקב וגו' שזה הרי אין נוגע להענין שהרי העיקר ר"ל

ויצא

כ"ה ב' שאלו להיכן הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב לעשו הרשע שנא' עד אשר אבא אל אדוני שעירה מ"מ יעקב שמדתו מדת אמת לא יתכן שיוציא מפיו דבר שאינו נכון אף שמותר וכן כאן לא יתכן שדבריו לא נתקיימו ולזה תירץ לו שבאמת נתקיימו דבריו.

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו. ג"פ אחי אמו והוא מיותר לכאור, ונ' שיעקב אבינו לא חש כלל להרועים כי הם עובדי ע"ז וכתוב לא תחנם ורק ללבן רצה לעשות טובה כי הוא אחי אמו ומצוה לקרב את קרוביו כמ"ש ביבמות ס"ב ב' וגם לרחל שהיא בת אחי אמו רצה לעזור, והנה בתחלה גל את האבן מפני ב' סיבות א' מפני רחל בת אחי אמו שלא תצטרך להמתין, וב' לעשות טובה לצאן לבן שלא יצטרכו להמתין אבל אחר שגל את האבן כנראה שהיו מערץ המים לשוקת גדולה ומשם היו כל הצאן שותין בעצמן ולכן לרחל אין שום נ"מ בזה עתה כי בין כך היא צריכה להמתין עד שישתו כולם ושם במרעה צריכה להמתין עד שיאכלו אבל לצאן לבן הי' בזה טובה שהשקה אותם בעצמו במהרה ויוכלו ללכת לרעות ולאכול במהרה ולכן כתיב כאן את צאן לבן אחי אמו כי כ"ז עשה משום שהי' אחי אמו.

אעבדך שבע שנים פירש"י הוא ימים אחרים שאמרה לו אמו, וצ"ב מאי משמע ימים אחרים ז' שנים, וי"ל דמים הוא שנה כמ"ש ימים תהי' גאולתו, ואחרים היינו שנמנו במנן אחרים דהיינו עד ז' שנה מונין שנה א' ב' כו' אבל אחר ז' שנה שהיא שמיטה מונין לשמיטה שנה ודוגמתו כרמב"ם פ"ג מקה"ח ה"ח ודו"ק. טוב תתי אותה לך, לא אמר שמסכים כדי שיוכל אח"כ להשתמט ולומר לא הבטחתי רק אמרתי טוב תתי אותה לך מתתי לאיש אחר, וכן

ויקח את האבן אשר שם מראשותיו ושם אותה מצבה, יל"ע לר"ש דס"ל בזבחים ק"ח בזמן היתר הבמות יכול להעלות אפי' על הסלע או על האבן א"כ למה הי' צריך לקחת את האבן ולהשימו הרי א"צ לבנות במה לשם הקטרה ויכול להקטיר אפי' כשהיא מונחת במקומה כמו סלע ואבן, וי"ל דלפמש"כ בחזו"א זבחים ס"י כ' (ב') סק"ו דגם לר"ש צריך שיהא גבוה י"ט ואבן זו ע"כ לא היתה גבוה י"ט שהרי ישן על הקרקע ושם אותה מראשותיו וצ"ל שהיתה ארוכה וצרה ולכן הוצרך לזקפה עתה לגובהה כדי שתהא גבוהה י"ט (ואע"ג שהיא היתה האבן שתי' ותנן בידמא נ"ג ב' דהאבן שתי' לא היתה בולטת מהקרקע אלא ג' אצבעות היינו משום ששקעה הקב"ה בקרקע כדאי' בפרד"א פל"ה ע"ש).

בב"ר פ"ע ס"י ד' כותי א' שאל את ר"מ א"ל אין אתם אומרים יעקב אמתי דכתיב תתן אמת ליעקב א"ל הן א"ל ולא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך א"ל הן א"ל הפריש שבטו של לוי א' מעשרה למה לא הפריש א' מ' לבי' שבטים אחרים א"ל וכי י"ב הן והלא י"ד הן אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי א"ל כ"ש אוסיפתא מיא אוסיף קמחא א"ל אין את מודה לי שהן ד' אמהות א"ל הן א"ל צא מהן ד' אמהות לד' בכורות הבכור קדש ואין קדש מוציא קדש, ויל"ע למה הקדים יעקב אמתי הו"ל להקשות הא לא קיים נדרו וי"ל דבאמת אין קושייתו כלום דמצינו במעשר בהמה שאם אין לו י' טלאים פטור ממעשר בהמה ול"ד למעשר ראשון והיינו משום דאין ראוי להפריש חצי בהמה וא"כ ה"נ א"א להפריש חצי אדם, רק עיקר קושייתו מפני שיעקב אמתי ולא יתכן שלא יקיים דבריו שאמר כל אשר תתן לי ולא נתקיים כל, וכעין דאמר בב"ר פ"ע ח ס"י י"ד עד אשר אבא אל אדוני שעירה אפשר יעקב אמתי ומרמה בו אלא אימתי הוא בא אצלו לעת"ל הה"ד ועלו מרשיעים וגר' ואע"ג שעשה כדן כמ"ש בע"ז

יִקָּם ויעבור את הנהר ובתרגום ית נהר פרת, ותימא שהרי חרן סמוך לדמשק בארם נהרים (עי' רמב"ם פ"א מתרומות) והוא בצפון א"י ונהר פרת הרכה רחוק למזרח והוא רצה ללכת לחברון שהוא בדרום ולמה עבר את נהר פרת, ונ' שיעקב"א עשה כאן הערמה שלבן לא ימצאנו ופנה לצד מזרח לעבר נהר פרת והקיף עד שהגיע נגד הר הגלעד שהוא בעה"י מזרח א"י ושם השיגו לבן.

יעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד, לכאור' שניהן תקעו בהר הגלעד ולמה שינה הכתוב וי"ל שיעקב לא הקפיד באיזה הר רק במקרה הי' הר הגלעד העיקר שיהא על הר שלבן לא ימצאנו, אבל לבן שנודע לו שיעקב בהר הגלעד הקפיד דוקא על הר ההוא.

יש לאל ידי וגו', הנה לבן הביא לו רא"י שהאמת אתו שיעקב גנב שהרי אלקי אביכם א"ל השמר וגו' אלמא שע"פ דין מגיע לכם רע (ועי' חזקוני) וע"ז השיב לו יעקב מה פשעי וגו' מה מצאת וגו' ומה שאתה מביא רא"י לולא אלקי אבי וגו' זה אדרבה ראיה שאין אתה צודק ולכן היה בעזרי שלא תעשה לי רע שלא כדן ולבן חזר והשיב כל אשר אתה רואה שלי הוא וגו' ומה שי"ן מה מצאתי הכל שלי יעקב שתק לו מאחר שכבר נתפייס כנוצר בפסוק לא רצה שוב להתווכח אתו ופשוט.

עם אשר תמצא את אלהיך לא יחי' פי' רש"י ומאותה קללה מתה רחל בדרך, וקשה הרי לא אמר עם אשר נמצא רק תמצא ובאמת לא מצא ולמה מתה, וי"ל דא"י במדרש ויחפש ולא מצא את התרפים תרפים לא מצא הא קיתוניות מצא נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל ולפ"ז נמצא שבאמת מצא את התרפים רק הוא לא ידע ולכן הויזק הקללה.

ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל, רש"י מפרש דאהל יעקב הוא אהל רחל והי' ב"פ באהל רחל וכבר הקשו הראשונים

אצל הצאן ענה לו כן הן לו יהי כדברך ר"ל הלואי יהא כדברך ויוכל אח"כ לומר לא הסכמתי רק אמרתי הלואי יהא כדברך.

במגילה י"ג א' כי מטא ליליא אמרה השתא מיכספא אחתאי מסרה לה סימנים. וצ"ל שלבן הודיע ללאה ז' ימים קודם שיכניסנה תחת רחל והיא בדקה וטבלה דאל"כ איך בא עלי' יעקב הא קי"ל תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה להמתין ז' נקיים.

לא יעשה כן במקומינו וגו', התוס' בקדושין נ"ב א' ד"ה והלכתא כתבו בשם ר"ת שהמקדש את בתו סתמא קידש את הגדולה משום לא יעשה כן במקומינו וגו' ותמוה שהרי לבן הארמי אמר כן ברמאותו ואיך סמכו ע"ז לדינא, וי"ל דאמר' במדרש והחליף את משכורתי עשרת מונים דמונים הוא מאה פעמים ובודאי דלבן הי' לו מאה תירוצים על כל רמאות שעשה וכיון דהתורה לא כתבה כל התירוצים שלו רק תירוצ' זה ש"מ שתירוצ' זה יש בו ממש, ועי"ל כיון דחזוין דיעקב אבינו לא ביטל את הנשואין של לאה משום מקח טעות ש"מ שקיבל תירוצ' זה שהוא נכון.

על כן קרא שמו לוי. בכולן הזכירה שם שמים בקריאת השם חרן מבלוי ונראה דמזה רא"י למה שהביא רש"י בשם מדרש שהיא לא קראה שמו רק גבריאל קרא שמו והי' בשליחות הקב"ה ולכן לא הוצרך להזכיר שם שמים.

ותען רחל ולא. יל"ע למה לא כתיב ויענו וי"ל שרק רחל ענתה שהיא היתה עיקרו של בית דתרי קלי לא משתמע' רק הי' בהסכמת לאה וענתה עבור שניהן וזה נקרא ששניהן אמרו כיון שהי' במעמדה ובהסכמתה.

ויגבב יעקב את לב לבן הארמי, צריך טעם למה קוראו כאן לבן הארמי, וי"ל דקאמר טעמא למה יעקב גנב לבו לפי שהיה רמאי (כמו שדרשו במדרש גבי אחות לבן הארמי רבהן דרמאי) וכמו שאמרו במגילה י"ג ב' ומי שרי לצדיקי לסגוי ברמאותא א"ל אין עם עקש תתפל, ועי' רמב"ן בפסוק כ"ב.

יעידו לרעתו ואין איש שיוכל להעיד לטובתו ולכן אלקים עד בני ובניך.

עד הגל וגר אשר יריתי, בא לספר כמה הי' רגיל בשקרים ומרמה שהרי הוא לא עשה כלום שנא' ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וגר ומיד אמר אשר יריתי. מאאמו"ר שליט"א. (ועיין פענח רזא).

ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל לחם ויאכלו לחם וילינו בהר פירש"י וזבח יעקב זבח שחט בהמות לעשותם לאחיו לאוהביו שעם לבן (וכ"ה בתי' לקרוביו דאיתו עם לבן) לאכל לחם כל דבר מאכל קרוי לחם. אמנם בס' לבנת הספיר לר"ד בן ר"י החסיד כ' וזבח יעקב זבח קרבן תודה הי' וי"ל דלכן קרא לקרובי לבן לאכול לחם ולא הזבח דאין מאכילין קרבן לגוי כמבואר בבכורות ל"ג א', ולפי מה דאיתא בתוס' השלם בשם מדרש עמש"כ ולבן תקע את אחיו אלו הכלבים שעמו וי"ל דגם כאן קרא לאחיו של לבן דהיינו הכלבים שעמו ולא נתן להם רק לחם דקרובן אסור להאכילו לכלבים ולכן יעקב לא קרא לבניו לאכל לחם כי לחם שאכל ממנו הכלב קשה לשכחה כמ"ש בחופת אליהו רבה פ"ו ס"י ד' ואת התודה אכלו יעקב ובניו, וצ"ל דהלחם לא הי' לחמי תודה שזה ג"כ אסור לגרים ולכלבים (ומלבנת הספיר משמע דמפרש דהלחם הי' לחמי תודה שנוהג בבמה ולכן הוכרח לכתוב שלא הי' תודה ממש שהרי אסור לגרים ע"ש).

הפטרת ויצא עיין בתרי עשר.

דא"כ הפסוק מסורס דהו"ל להקדים ויצא מאהל לאה וגר' דהא מיד מלאה יצא לרחל ועי' בפ"י ריב"א עה"ת ד' שיטות בסדר האהלים ע"ש, ולענ"ד י"ל עוד דהאהלים היו כמין מרובע ב' אהלי לאה ורחל למעלה ותחתיהן ב' אהלי שפחותיהן כדי שכל א' תהי' אהלה סמוכה לשפחותה וכל אהל הי' פתוח לחברו ולפ"ז לבן התחיל אחר אהל יעקב מאהל לאה שהיא הגדולה ואח"כ ירד לאהל שפחותה וממנה יצא לאהל שפחת רחל שהיתה סמוכה לה וממנה היה צריך לצאת לאהל רחל שסמוכה לה והיה מקיף כסדר אך כשהגיע לאהל בלהה וראה שאינו מוצא עלה בדעתו אולי מבריחין ממנו את התרפים וכשנכנס לאהל א' מעבירין אותן לאהל אחר ואם כן עכשיו שצריך ליכנס לאהל רחל הבריוח אותן לאהל לאה ולכן נתחכם וחזר לאחוריו דרך אהל לאה לאהל רחל כדי שימנהר לתופסם לכן כתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ובה כל הפסוק מדויק מאד (וגם לפ"ד רש"י שנכנס לאהל רחל ב"פ ג"כ יל"פ עד"ז שכשהי' צריך ליכנס פעם ב' לאהל רחל חזר אחוריו דרך אהל לאה).

אין איש עמנו. צ"ע הרי היו שם נשי יעקב ובניו ואחי לבן וי"ל דהכונה אין איש עמנו כשר להעיד דכולן קרובים היו, ולפמש"כ במדרש (מובא בתוס' השלם) דלבן תקע את אחיו היינו הכלבים שהיו עמו ואם נימא דגם ויקח את אחיו עמו היינו הכלבים וי"ל דבאמת לבן בא בלי איש ולכן קאמר אין איש עמנו דקרובי יעקב ודאי לא

וישלח

ויקח מן הבא בידו, יש לפרש לפי שאסור למכור וליתן בהמה לגוי משום שאלה שכירות ונסיוני וכתבו תוס' בע"ז ט"ו דבזמנינו מקילין בזה לפי שאין בהמות שלנו מכירין בקולנו כמו דמתירין ע"י סרסור משום דאכתי לא ידעה לקלי' ולפ"ז אפשר דה"ה בזמניהם אם קנה

עם לבן גרתי פירש"י ותרי"ג מצות שמרתי. ורצה להודיעו זה שאביו א"ל והי' כאשר תריד ופרקת עולו שלא יאמר בודאי נתלכלך בבית לבן בחטאים ועתה אוכל לו לכן הודיעו שאע"ג שבבית לבן גרתי מ"מ תרי"ג מצות שמרתי ולא תוכל לי.

טעמא דקרא

שקראה ע"ש בנו כדמצינו בקין) ובד"ה מצינו הרבה אבי גבעון אבי בית לחם וטובא שהכונה בעל העיר הראשון.

ויקן את חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם. הנה בספר הישר מבואר דלחמור ה" עוד ה' בנים מלבד שכם אבל נראה ששכם ה' החשוב שבהם ולכן קרא העיר על שמו אבל לקנות ה' צריך מכל בניו שהיו ממונים על העיר.

ויצב שם מצבה ויקרא לו קל אלקי ישראל, צ"ע הא אכתי לא נקרא שמו ישראל ולמה קרא לו אלקי ישראל ו"ל שזה ידע ברוה"ק שהאומה שיצא ממנו יקראוהו ישראל אבל לא ידע ששמו יהי' ג"כ ישראל (והא דכתיב לעיל על כן לא יאכלו בני ישראל גיד הנשה כבר אמרו ע"ז בחולין ק"א ב' ע"ש).

צ"ב למה כעס יעקב על שמעון ולוי והרי הוא עצמו ה' בעצה שימולו ומה ה' דעתו וכי הסכים שאחר המילה יתן לו את דינה, ו"ל דדעתו ה' בכל אופן להוציא ממנו את דינה שהי' מחזיק בה ולא נותן לה לזח מביתו ולכן חשב או שבני עירו לא יחפצו להימול כמ"ש הרמב"ן ואז יהי' מוכרח להחזירה ואם יחפצו להימול אז יבואו בהיותם כואבים שלא יוכלו להתנגד ויקחו את דינה בכח ויצאו משם אבל לא להרוג את כל העיר. ובאמת לא היו אנשי העיר מסכימים להמול דשכם נסיב ומבגאי גזיר אלא שחמור ובנו פיתום בממון שהבטיחום שאחר שיהיו מחותנים אתם וישתקעו שם ולא יוכלו ללכת למקום אחר כבר ישתדלו להוציא מהם את כל ממתנם ע"י תחבולות שונות ויחולק לכל העיר כמ"ש מקניהם וקנינם הלא לנו הם וגר. מאאמור"ר שליט"א.

בספרי ברכה (סי' שמ"ט) משל דשמעון ולוי לה"ד לשנים שלוח מן המלך א' פרע למלך וחזר והלוח את המלך וא' לא דיו שלא פרע אלא חזר ולוח כן שמעון ולוי שניהם לוח בשכם כענין שנא' ויקחו שני בני יעקב וגר לוי פרע מה שלוח במדבר שנא' ויעמוד וגר ויאספו אליו

בהמה חדשה ועדיין לא הורגלה בקולו מותר למכרו וזהו מן הבא בידו דהיינו שקנה עכשיו ועדיין לא הורגלה בקולו ולכן היה יכול ליתנה לגוי (וצ"ע אם מותר ע"י שליח כמו ע"י סרסור וא"כ אפשר דלכך שלח ביד עבדיו).

כי אמר אכפרה פניו וגר ואח"כ אראה פניו, פי' לפי שאסור ליתן לגוי מתנת חנם וכתבו תוס' (בע"ז דף כ') דבמתלוה עמו בדרך מותר דהוי כמוכרו ולכן אמר להשלוחים ואחרי כן אראה פניו דהוי מתלוה עמו שלא יקשה להם למה שולח לו מתנה וגם לעשו צוה לומר והנה גם הוא אחרינו מה"ט שלא יחשדנו שנותן לו מתנת חנם.

וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה, פירש"י מב"ר עשו לבדו ות' איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו א' א' והיכן פרע להן הקב"ה בימי דוד שנא' כי אם ת' איש אשר רכבו על הגמלים וינוסו, והטעם שנשמטו נראה דכיון שראו שעשו אין פניו למלחמה רק לשלום א"כ נתביישו למה באו ולמה צריך ת' איש ולכן נשמטו וברחו, ומ"מ כיון שיצא מזה טובה ליעקב שעשו לא ה' יכול להתחרט אח"כ ולהלחם ביעקב (ובפרט כשראה אח"כ שיעקב אין רוצה לילך עמו שאז כעס עליו ע"י בהעמק דבר), קבלו שכר.

יעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות, חז"ל (במגילה י"ז א') אמרו שנענש ע"ז שלא חזר מיד לבית אביו, ומה שעשה כן באמת י"ל שלא ירגיש עשו שרמהו ואמר ואנכי אתנהלה לאטני עד אשר אבא אל אדוני שעירה (ע"י ע"ז כ"ה ב' ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב לעשו) ואם יחזור מיד לבית אביו ירגיש שרמהו לכן שהה בדרך עד שעשו יסיח דעתו מזה ויחשוב שבאמת הדרך קשה לו ומתנהל לאט ואז חזר לבית אביו.

ויקן את חלקת השדה מאת בני חמור אבי שכם, נ' דכאן אין הכונה להאיש שכם בן חמור שאין כאן מקומו אלא הכונה אבי שכם היינו אבי העיר שכם שהוא בנה את העיר (ויחכן

במקום אשר דבר אתו ולא הלך למקום המקדש ועי' ביר' פ"ק דמגילה אין הבמה ניתרת אלא ע"פ נביא.

בב"ר ספעי"ח א"ר חנן כל מי שהוא יודע כמה ניסוכים ניסך יעקב אבינו בבית אל יודע לחשב את מי טבריה וצ"ב, וי"ל דמי טבריא הכונה בארה של מרים שנמצא בימה של טבריא כמ"ש ביר' פ"ט דכלאים ה"ג וברוק"ר פכ"ב ד' (ועי' שבת ל"ה א' שחולק), והנה אמרו בב"ר פפ"ב ר' יוסף עליה נסך ויצק עליה שמן כמלא פי הפך וי"ג כמלוא פי הפך שופע לו מן השמים (עי' תנ"ש) ולג"י זו משמע דאנסך מים קאי שירד לו מעין מן השמים כמלוא פי הפך ואמרו בב"ר ספעי"ח בבית אל עשה ר' חדשים (וכי"ה במגילה י"ג א') וכל אותן השנים (צ"ל חדשים) שעשה יעקב בבית אל לא נמנע מלנסך והנה בבארה של מרים אמרו בתוספתא פ"ג דסוכה שהיתה מפכפכת ועולה כמלא פי הפך, ולפ"ז יל"פ דה"ק כל מי שידע כמה מים יוצאין ממעין שיוצא כמלא פי הפך שכי"ז ניסך יעקב כל ר' חדשים כנ"ל יודע ג"כ לשער כמה מים יוצא מבארה של מרים שגם היא כמלא פי הפך כנ"ל.

במעשה דראובן מצינו דראובן נענש ויעקב לקח ממנו את הבכורה והכהונה והמלכות כמ"ש בפ' יחי' וכי"ה בהדיא בדה"א ה' ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגר' אבל בלהה לא מצינו שנענשה כלל וגם לא מצינו שגירשה יעקב אבינו אדרבה מצינו בפס"ר פ"ג שהלכה להודיע ליוסף שיעקב חולה וזה ראי' בורה למ"ש חז"ל שראובן לא חטא רק בלבד יצועי אביו אבל היא לא עשתה כלום.

אלה בני יעקב אשר יולד לו בפון ארם, הק' בא"ע הרי בנימין נולד בא"י, וי"ל כיון שאמו נתעברה ממנו בפון ארם נחשב כאילו נולד שם כמ"ש בב"ר פצ"ד ס"י ט' עד שהוא במעי אמן מגאן הכתוב וכ"כ רש"י בפ' פנחס כ"ז כ"ד בשם ר' משה הדרשן גבי ארד ונעמן ע"ש (מיהו לפי הסוגיא במגילה י"ז א' ששהה

כל בני לוי וחזר והלוה את המקום בשטים שנא' פנחס בן אלעזר וגר' בקנאו וגר' שמעון לא דיו שלא פרע אלא חזר ולוה שנא' ושם איש ישראל וגר' נשיא בית אב לשמעוני וצריך טעם מה באמת גרם לשמעון שיצא ממנו זמרי אחר שהוא קינא על הזנות כמו לוי, ואפשר משום דאיתא בס' הישר ששמעון לקח א' מבנות שכם ששבו והיא בונה הכנענית והולידה את שאול ולפי ששמעון נהנה בדיעבד מהמעשה שנעשה שע"י זה לקח אשה משם לכן גרם שיצא מזה זמרי בן סלוא שהוא שאול בן הכנענית כמ"ש בסנהדרין פ"ב ב' משא"כ לוי שלא נהנה כלל מזה.

את אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם, פי' כדתנן בפ"ג דע"ז כל הצלמים הנמצאין אם יש ביין דבר אסורין אבל כלים ועליהן צורות אין אסור אלא במכובדין ואלו הן מכובדין כגון הנזמים כר' ע"ש, והו' אלהי הנכר הוא סתם צלמים הנמצאין, ונזמים הוא כלים מכובדים.

גור וקהל גרים יהי ממך, פירש"י בשם מדרש עתידין בנין להקריב בשעת איסור הבמות כגרים בימי אליהו, וי"ל ע מה בישר בזה הקב"ה ליעק"א נהי שהי' מותר או להוראת שעה מ"מ איזה בשורה טובה יש בזה להודיעו והנה האבות קיימו את כל התורה ומה שאברהם ויצחק הקריבו קרבנות משום שעדיין לא נתקדש ירושלים והו"ל כבשעת היתר הבמות אבל יעק"א אחר שכבר קידש את ירושלים ואמר זה בית אלקים (כדפירש"י בפ' ויצא) וי"ל דהו"ל כאחר שנתקדשה ירושלים ואסור להקריב בבמה וי"ל שיעק"א הי' מסופק אם יכול להקריב עתה במקום שדיבר אתו (שזה לא הי' אותו המקום שבפ' ויצא רק סמוך לו קצת מרחק משם כמ"ש בתוס' השלם והוכיחו כן מהפסוקים) וי"ל שע"ז א"ל הקב"ה שגם בנין עתידין להקריב בבמה הוראת שעה במקום הצורך וממילא מותר גם לך להקריב כיון שהי' בזה צורך להודות על הדיבור ולכן דייק הכתוב

של מיוחס ועשיר גדול ולכך הוזכר שמו והודד בן בדד מלך בשביל גבורתו שהכה את מואב בשדה מדין ולכך הוזכר זה (ש"מ בבעה"ט ושם אשתו מזכיר שם אשתו מלמד שמלך על ידה שהיתה בת גדולים ועשירים).

ושם אשתו מהיטבאל וגו', לפי פשוטו הראשונים לא היו להם נשים כלל (ושמא הי' המנהג כך) ולכן לא הורישו המלכות לבניהם עד הדר שהי' לו אשה ומאז הלכה המלכות בירושה וזהו שנא' בד"ה וימת הדר ויהיו אלופי עשו וגו' עד עירם שהוא מוסר המלוכה למלך המשיח כמ"ש בב"ר (אך בע"ז דף י' אמרו דלא מוקמי מלכא בר מלכא).

הפטרות וישלח עיין בתרי עשר.

בדרך ב' שנים לא יתכן שנתעברה בפרן ארם וכתבנו ע"פ הילקוט אסתר רמז תתרנ"ד שכשהשתחוה יעקב לעשו הי' בנימין במעי אמו וא"כ נתעברה בפרן ארם).

ואלה המלכים וגו', הנה יש מלכים שנזכר בשם אבותיהם כמו בלע ויובב והדר ובעל חנן ויש שהוזכרו בלי אבותיהם כמו חושם ושמלה ושאלו והאחרון נזכר בשם אשתו ואבי' ואבי אבי', ולפי פשוטו י"ל שאלה שמלכו ע"י אבותיהם נזכרו בשם אבותיהם שעל ידי שהיו בני פלוני החשוב מלכו ואפשר שאביהם היה ג"כ מלך במקום אחר או עשיר וחשוב גדול ואלה שמלכו מצד עצמם לא הוזכרו שם אבותם והדר כנראה מלך מחמת אשתו שהיתה בת בתו

ויש ב

דעסיק בה מגנא ומצלא מיצה"ר כמ"ש בסוטה כ"א א' אבל כיון שגם בתחלה היתה כונתם לרעות את עצמן נכשלו בזה.

הלא אחיך רועים בשכם וגו' לך נא ראה וגו' והשיבני דבר, יעקב אבינו לא עלה על דעתו משנאת האחים רק משום ששכם מקום סכנה משום שהרגו את שכם וע"ז אמר לך נא ראה וגו' והשיבני דבר כדי שיהא שליח מצוה גם בחזירתו (וכ"כ הגאון מלכ"ם ז"ל) וזה לא הוי שכיח הויקא שהרי נפלה עליהם פחד אבל מן האחים לא עלה בדעתו וזה הוי שכיח הויקא (וכמדומה שקצת מזה ראיתי בספר).

וישלחו מעמק חברון, כ' בעה"ט ליהוה עד חברון א"ל אבא חזור בך א"ל כתיב ידינו לא שפכה ולא פטרנוהו בלא לוי' וזהו שאמרו בפרק עגלה ערופה נפטר ממנו, וקשה האין ניוק הא אמרי' בסוטה מ"ו ב' כל המלוה את חברו ד' אמות אינו ניוק ועוד הרי שלוחי מצוה אין ניוקין וי"ל כיון שיצא לו טובה עי"ז שמלך על מצרים אין זה נקרא היקף דוגמתו אמרי' בברכות ט' ב' כל הסומך גאולה לתפלה אינו

כתונת פסים פירש"י על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים וקש' לסוחרים היינו מדינים כמ"ש ויעברו אנשים מדינים סוחרים ונראה דמדינים הם המדינים האחרונים שקנוהו מישמעאלים, וסוחרים הם המדינים הראשונים שמכרוהו לישמעאלים שנקראים מדינים סוחרים כמ"ש רש"י בפסוק וימשכו ובדעת זקנים מבעה"ת שם שהמדינים מכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים לפוטיפר ע"ש, וקשה למה הקדים פוטיפר הראשון הרי הוא היה האחרון, וי"ל משום שכל המכירות לא הי' צרה רק משום שנמכר עי"ז לבסוף לפוטיפר אבל אילו היה חוזר עי"ז לאביו לא הי' בזה צרה וא"כ עי"י פוטיפר הוברר למפרע שכל המכירות הי' צרה בשבילו ולכך הקדים לפוטיפר.

וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם פירש"י נקוד על את מלמד שלא הלכו אלא לרעות את עצמן, נראה דהתורה הודיעה זאת לאשמעי' שאילו היו הולכין רק לדבר מצוה לא הי' יכול לבא לידי דברים כאלו דמצוה בעידנא

הוא כאחיו. נחלקו האחרונים אם במצות יבום חיישי' לקטלנית (עי' בה"ט אה"ע סי' ט' סק"ב ובפ"ת שם) וצריך להבין מה סבר יהודה אם היו נוהגין במצות יבום כישאל וחשש לקטלנית מה יועיל שימתין אחתי איכא למיחש לקטלנית והול"ל שתחלוץ ואין לומר עד יגדל שלה ויהי בר מצוה ויוכל לחלוץ לה דבפסוק מבואר כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה מבואר שהי' רוצה שתתייבם וצ"ל דלעולם חשש לקטלנית אבל רק בשביל שלא כיונו למצוה אבל כשיגדל שלה ויתכון למצוה שומר מצוה לא ידע דבר רע ואין לחוש לקטלנית ומה שבאמת לא השיאה לו כשגדל משום שסבר שעדיין לא גדל כל צרכו שיוכל לכרץ רק למצוה.

יהי יוסף יפה תואר ויפה מראה פירש"י התחיל מסלסל בשערו, יפה תאר ויפה (ע"ה) בגי' מסלסל בשערו (שו"מ זה בתוס' השלם אך יש שם ט"ס).

יהי יוסף יפה תואר ויפה מראה פירש"י כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשעריך אני מגרה בך את הדוב, ויוסף סבר כיון שאדוניו ראה שהי' אותו עליו להתנהג כדרך ת"ח שלא יהא רבב על בגדו ויסלסל בשערו שיהא קידוש ה' ובזה טעה, וזה הי' חשבון של הנזיר שבא מן הדרום בנדרים ט' ב' שפחו עליו יצרו ובקש לטורדו מהעולם ונראה שהי' בן תורה וסבר כיון ששערו נאה ראוי לסלסל בהן שיראה יפה כדרך ת"ח וזה קידוש ה', אבל מיד חזר בו והבין שזה עצת היצר ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור ולכן אמר העבודה שאגלחך לשמים.

ויבא הביתה לעשות מלאכתו, ובסוטה ל"ז ב' לעשות צרכיו נכנס אלא שנראתה לו דמות דיוקנה של אביו וצריך טעם מה ראו חז"ל לדרוש לגנאי ולהוציא הפסוק מפרשטו שנכנס לעשות מלאכתו וי"ל משום דאותו היום שבת הי' כמ"ש בילקוט וא"א לומר מלאכתו ממש דהא אסור במלאכה ולכן דרשו כן, וזהו דקאמר

נזוק כל היום אר"י איני והא אנא סמכי ואיתזקי א"ל במאי איתזקת דאמטית אסא לבי מלכא התם נמי מיבעי לך למיתב אגרא למיחזי אפי מלכא דאר"י כו' ומבואר דאם יצא לו טובה עי"ז אינו נקרא היזק.

וישבו לאכל לחם. שכיון שלא הרגוהו היו רשאים לאכל לחם דסנהדרין שהרגו את הנפש אין רשאים לטעום כל אותו היום (סנהדרין ס"ג א') ומשמע שהיו בטוחים שהנחשים ועקרבם לא ימיתוהו שהרי ראובן עשה למען השיבו אל אביו ומה שיהודה אמר להם מה בצע כי נהרוג את אחינו משום שאם ישאר שם ימות מרעב.

וישליכו אותו הברה והבור רק אין בו מים. הברה כתיב חסר ו' והבור כתיב מלא וי"ל ע"פ הגמ' (שבת כ"ב א') מים אין בו אבל נחשים ועקרבם יש בו ואיתא בס' הישר שכשיוסף נפל שם ברחו הנחשים והעקרבם לתוך קירות הבור ובזה א"ש דבתחלה כתיב וישליכו אותו הברה חסר בשביל שהיו בו נחשים ועקרבם נמצא שהי' בור חסר שלא הי' כולו בור אבל אח"כ כשנפל שם הרי ברחו הנחשים והעקרבם נמצא יוסף נפל על קרקע הבור וא"כ הי' בור מלא ולכן כתיב בכל הפרשה בור מלא, וגם כשראובן אמר להם השליכו אותו אל הבור כתיב מלא בשביל שהוא רצה שיוקדחו לתוך בור מלא ולא לתוך בור שיש בו נחשים ועקרבם.

בסוטה י' ב' בהכר בישר בהכר בישרוהו (לפי שיהודא אמר לאביו הכר נא הכתונת בנך לכן גם תמר אמרה לו הכר נא למי אלה). לשון בישר בישרוהו יל"פ דלשבח קאמר דלפי שהוא אמר לאביו הכר נא ולא אמר לו נטרף בנך כדי שלא להבהילו ולצערו יותר מדאי רק א"ל בלשון ספק כדי שיחשוב אולי הוא חי לכן מדה כנגד מדה שילמו לו מן השמים שתמר לא אמרה לו בפני כולן שלך הוא שלא לביישו ברבים רק א"ל בלשון ספק הכר נא כדי שיוכל להכחיש (וכעין זה כ' באהל יעקב פ' קרח על המאמר ברב בישר ברב בישרוהו ע"ש).

שבי אלמנה בית אביך כי אמר פן ימות גם

להיות לך לאלקים וגו' אין זרעך אחרך על מי שורה כו' זהו וחטאתי לאלקים דכתיב להיות לך לאלקים, (ומה שנשא בתה לפי שנתגיירה).

כדברים האלה עשה לי עבדך פירש"י (מב"ר) בשעת תשמיש אמרה לו כדברים האלה עניני תשמיש כאלה ועי' רמב"ן שתמה למה לא צעקה בתחלה ויברח כמו שעשתה לבסוף ע"ש וי"ל דכדברים האלה עשה לי הכונה שבקש לעשות ולא נתתי לו וכדמצינו בשבת נ"ו ב' אקרא דאת הבמות אשר בנה שלמה הכונה שבקש לבנות ולא בנה כמ"ש מהרש"א שם ע"ש.

אצל שר המשקים כתיב ויאמר יוסף ואצל שר האופים כתיב ויען יוסף ומבואר בסוטה ל"ב ב' דכ"מ שנא' עני' הוא בקול רם, וצריך טעם למה אצל שר המשקים ענה בקול נמוך ואצל שר האופים בקול רם, ויל"פ ע"פ הגמ' בברכות נ"ה א' חלמא בישא עציבותי מסתיי' חלמא טבא חדרי' מסתיי' וכפי הנראה יוסף רצה לעשות להן טובה ובדאי כשמפרסמים על אדם שיעלה לגדולה יש לו כבר שמחה גדולה ע"י הפרסום וכן כשמפרסמים על אדם שהולך ליהרג בדאי יש לו כבר מיד צער גדול ע"י הברשה שכולם יודעים מזה לכן לשר המשקים אמר בלחש שלא ישמעו אנשים ולא תהא שמחתו רבה כ"כ שלא יבטל עי"ז פתרון החלום אבל לשר האופים פרסם בקול רם בפרהסיא כדי שירבה צערו ועי"ז יבטל החלום כנ"ל.

ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחתו פירש"י ולא זכר לאלתר וישכחתו לאחר זמן, נראה ביאורו דמתחלה לא שם לב לזכרו וממילא אח"כ נשכח ממנו לגמרי כמ"ש כל מילתא דלא רמי' עלי' דאינש לאו אדעת' (בשבועות ל"ד ב').

הפטרות וישב עיין תרי עשר.

בשבת מ"ט ב' שא"א למנות פסוק זה בכלל מלאכות שבתורה דע"כ לא מיירי במלאכה האסורה בשבת שהרי שבת הי' רק לעשות צרכיו כנ"ל.

ואין איש מאנשי הבית שם בבית, אי' בילקוט ובס' הישר שאסנת היתה שם נערה קטנה וראתה את הכל והיא ספרה לאדוניה את האמת ולכך לא הרגו, ומכאן ראי' שקטן אין נקרא איש שהרי היתה שם קטנה וכתיב ואין איש (וכ"כ רש"י בנזיר כ"ט ב' ד"ה ר' יוסי), ותי' דחז"ל דרשו זה מהאי קרא מדכתיב ואין איש משמע איש לא הי' שם אבל קטן הי' שם דהר"מ למכתב ואין אחר שם בבית כדכתיב גבי שלמה אין זר אתנו בבית.

הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל יש לו נתן בידי איננו גדול וגו' ואין אעשה וגו' וחטאתי וגו', לכאור' למה הוצרך להקדים הן אדוני וגו' וכי בלא זה מותר לחטוא ואפי' נימא שרצה להסביר לה שגם מצד הכרת טובה אין ראוי לעשות כן מ"מ מה הוצרך להקדים הן אדוני לא ידע וגו' מה ני"מ אם ידע או לא ידע הול"ל העיקר הן אדוני מסר כל אשר לו בידי, וי"ל ע"פ הגמ' ביומא ל"ה ב' שרצתה לתת לו אלף ככרי כסף ועי' השיב לה הן אדוני לא ידע אתי וגו' וא"כ אם רציתי ליטול כסף שלא קראוי אוכל לקחת כרצוני ואדוני לא ידע כלל מזה שהרי לא ידע אתי כלום וסומך עלי' לגמרי.

ואין אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים. ובתנחומא כאן סי' ח' אמר לה יוסף אפי' פנויות שלכם אסורות לנו ביותר שאת אשת איש, יל"פ דדריש לה מדכתיב וחטאתי לאלקים דמשמע עוד חטא אפי' היתה פנוי ויתבאר ע"פ הגמרא ביבמות ק' ב' להיות לך לאלקים ולזרעך אחרך מאי קא מזהר לי כו' ה"ק לי לא תנסב גוי ושפחה ולא ליחיל זרעך בתרה ושם ס"ד א'

לחנוכה

הנוסף כבר יצא המצוה ולא הי' סמוך לפתח שהרי אז הי' רק הנוסף ובמה שידליק אח"כ עוד נרות עד סמוך לפתח לא יתקן כלום שכבר יצא המצוה מעיקר הדין ואז לא הי' סמוך לפתח ובדיעבד יצא בזה נמצא שביטל הדין של סמוך לפתח ודוק. (המעין בל' הגר"א שכי' יבטל עיקר וכו', יראה להדיא שכונתו לזה), אכן י"ל שדעת השו"ע דכשמדליק כולן יחד כולן עיקר המצוה דמיקרי הדלקה א' והא דמחמיר רמ"א בסימן תרע"ד ס"א שלא להדליק מנר לנר משום דיצא מצותו בנר א' אינו אלא מפני מראית העין ע"ש וצ"ע.

שבת כ"ג א' חצר שיש לה ב' פתחים חייבת ב' נרות נראה פשוט שזה דוקא בבית או בחצר שהדרך שיש לו רק פתח א' לחוץ לכן אפי' מכירים שכאן יש לו שני פתחים יחדשוהו שלא הדליק אבל בחלונות אפי' המדליק בחלון א"צ להדליק בכל רוח שהכל יודעים שבכל חדר יש כמה חלונות להאיר וא"צ להדליק אלא בא' ואין שום סברא שיחדשוהו.

בשבת כ"א ב' משמי דר' תנחום נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה וא"ר תנחום מאי דכתיב והבודד רק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ואמרו משום ר' העשיל ז"ל שמה שהגמ' הסמיכה שני הדברים משום שקשה הרי לא רצו להרוג את יוסף כמש"כ אל תשפכו דם ואיך השליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים שבודאי ימות אלא דכתיב וישליכו והתוס' במעלה י"א ב' ד"ה דישק כתבו שאין השלכה פחותה מעשרים אמה ולכן לא ראו שיש שם נחשים ועקרבים ומוכח דנ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה שאין רואין עכ"ד ולפ"ז למדנו מכאן דגם אם הדליק נ"ח בתוך בור עמוק כ' אמה (כגון שדר שם) ג"כ פסולה שאין נראית ברה"ר וצ"ע.

והדליקו נרות בחצרות קדרשן, נשאלתי הרי המנורה היתה בהיכל וחצר היינו העזרה כמ"ש

ג' דהא דקי"ל כבתה אין זקוק לה ואפי' כבה במזיד לדעת הרבה פוסקים דוקא שלא הי' דעתו תחלה לכבות דהא הדליק במקום הרוח לא יצא וה"ה אם עמד שם אדם שבודאי יכבה וא"כ דעתו הי' כעומד שם הרוח נוכעין זה כתב הרמב"ן במלחמות ר"פ הישן גבי הסומך סוכתו בכרעי המטה דכיון דמטה עשוי לינטל הו"ל כעושה סוכתו במקום רוח מצוי שתפילנה עי"ש וראי' ממש מלא קערה והקיפה פתילות לא כפה עלי' כלי עשאה כמדורה ואפי' לא' אין עולה ולא אמרי' מיד שהדליק הראשונה יצא ואח"כ הי' ככבה. ולפ"ז ה"ה לקולא שמדליקין ופותחין הדלת של המנורה ודעתו מיד אח"כ לסגור ויצא אע"ג דבשעת הדלקה לא הי' ראוי לדלוך חצי שעה מפני הרוח, ואפשר דמה דאי' דאם לא נתן שמן לפני הדלקה כשיעור לא מהני שיוסיף אח"כ אם הי' דעתו מתחלה להוסיף מהני לפ"ז, וכן מש"כ המ"ב בסימן תרע"א סק"ג בשם הפר"ח שאם הדליק ואח"כ כפה לא מהני זה יתכן רק בשלא הי' דעתו לכך וצ"ע]. ואפי' את"ל דאע"פ שדעתו להוסיף אח"כ לא מהני דהיינו משום שאת זאת ההוספה לא הדליק רק נתנם אח"כ לנר דולק אבל בארגו של הנרות הרי הדליק ורק משום שעומד להיות נכבה באנו לפסול וכיון שדעתו לסגור מיד הרי מעכשיו כבר אינם עומדים להכבות דוק ולמעשה צ"ע.

בשו"ע סימן תרע"ז פסק להתחיל בנר הנוסף כדי לפנות לימין והגר"א הקשה ע"ז דהא עיקר המצוה בנר הסמוך לפתח ואיך יתכן להתחיל בטפל ולהניח העיקר, ולכאורה קושיא זו צ"ע דע"כ כל הנרות מיקרו סמוך לפתח כיון שא' מהן סמוך דאל"ה למה אין מדליקין באמת בחלל הפתח שיהיו כולן בטפח הסמוך וע"כ שאם אחד מתחיל בטפח הסמוך מיקרו כולן סמוכין דניכר שהוא סמוך לפתח וא"כ למה לא יתחיל בנר הנוסף, אכן באמת ד' הגר"א מוכרחין דהא מדינא יוצא בנר א' וא"כ אם יתחיל בנר

טעמא דקרא

ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים חדים ביד עוסקי תורתך, חשיב כאן ה' דברים וי"ל דכולהו לא זו אף זו, בתחלה חשיב גבורים ביד חלשים שהיא רבותא גדולה כמש"כ המבליג שוד על עז (עמש"כ בפ' דברים גבי כפתורים), אח"כ חשיב רבותא יותר רבים ביד מעטים שאז אפי' אם המעטים הם גבורים היו הרבים מנצחים כמ"ש חושי הארכי לאבשלום (ש"ב י"ז) אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גבורים המה ומרי נפש המה כדוב שכול בשדה ואביך איש מלחמה וגו' האסף אליך כל ישראל מן ועד באר שבע כחול אשר על הים לרוב וגו' ונחנו עליו כאשר יפול הטל על האדמה ולא נותר בו ובכל האנשים אשר אתו גם אחד, אח"כ חשיב רבותא יותר וטמאים ביד טהורים שאין יכולין כלל להורגן בחרב שלא יטמאו ואין יכולין אלא לזרוק עליהן חצים מרחוק כמ"ש בנויר ד' ב' גבי שמשון, ואח"כ חשיב רבותא טפי רשעים ביד צדיקים שידוע שהרשע מנצח כמ"ש בתענית ט"ז א' צדיק ורשע מי נדחה מפני מי הוא אומר צדיק מפני רשע ובתמיד ל"ב א' שטנא נצח פירש"י שהשטן תמיד מנצח דהיינו הרשעים, אח"כ אמר הרבותא הגדולה מכולן וזים ביד עוסקי תורתך שהם אנשים שאין יודעים כלל להלחם רק כל ידיעתם לעסוק בתורה והם נצחו את הזדים.

נשאלתי מי שאין לו בית אם חייב נ"ח והשבתי שפטור עפ"ד רש"י בשבת כ"ג א' שתקנו ברכת רואה לבא בספינה אלמא שפטור ואמר לי ששאל ממו"ח שליט"א וא"ל שחייב לקנות או לשכור בית ולהדליק וכונת רש"י רק באנוס שאין יכול, ולאחר העין נ"ל שהוא מחלוקת הראשונים שבתוס' סוכה מ"ז א' ד"ה הרואה כתבו לא תקנו לברך הרואה אלא גבי נ"ח משום חביבות הנס וגם משום שיש כמה בנ"א שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה וטעם ראשון נראה דלא תיקשי לו מזה עכ"ל וכאן אין לפרש באנוס דא"כ מה קשיא לו ממוחה הא מוחה חובת הדר אלמא דגם נ"ח

בזבחים נ"ז ע"ש, ואפשר מפני שהיו טמאים לא רצו לשהות הטומאה במקדש (עי' סוף עירובין) דק"ל טומאה דחור בצבור וכמה דאפשר למעט ממעטין לכן הוציאו המנורה לחוץ ושם הדליקה (דכשר כה"ג כמ"ש רמב"ם פ"ט מבי"מ ה"ז) ואח"כ הכניסוה דלוקה חוה והדליקו בחצרות, אמנם עיקר הקושיא ל"ק דמצינו חצר דהכונה על ההיכל ועל ק"ק עי' יחזקאל מ"ד ברש"י פסוק י"ז ופסוק י"ט ובמצודות שם, מיהו התוס' בזבחים ל"ב ב' ד"ה שחידשו כ' דחצר היינו עזרת נשים ע"ש.

מה ששואלים למה לא נזכר נס פך השמן בעל הנסים, נ' דחייב הודאה אינו אלא על דבר שיש לנו טובה מזה כמו יצ"מ שאלמלי לא הוציא הרי אנו ובנינו כו' וכן נס פורים שאילו היו נהרגין ח"ו גם אנו לא היינו וכן נס חנוכה אם היו ח"ו מעבירין אותן על דת אבל על נס שהי' רק טובה לאבותינו נהי דשייך פרסומי ניסא אבל לא מצינו חיוב הודאה ע"ז כמו בסוכות שהושיב הקב"ה את אבותינו בסוכות לא מצינו הודאה ע"ז אף דעיקר חג הסוכות הוא לפרסם נס זה לפי שזה הי' רק טובה להם ולנו אין הנאה מזה וכן בנס פך השמן הי' רק להם תועלת שיקיימו המצוה שברע קודם ולכן לא נזכר זה בעל הנסים חוה שאומרים ולעמך ישראל עשית כו' כהיום הזה היינו שגם היום יש לנו תועלת מזה ומה שמסיים והדליקו נרות בחצרות קדשן זהו גמר סיפור מעשה כיבוש המלחמה שגמרו עד שבאו לביהמ"ק וטיהרוהו והדליקו בו (וכן מבואר בהדיא במ"ב ס' רי"ח סקט"ז שאין מברכין על נס שנעשה לאבותיו אא"כ נולד אחר הנס שגם הוא שותף באותו הנס ע"ש).

מה שהק' הב"י למה תקנו ח' ימים הרי ביום הראשון לא הי' נס, י"ל שלא רצו לעשות ד' ימים כדי שלא יבואו לעשות מנורה בת ד' קנים שזה אסור כמ"ש ברה"כ כ"ד ב' לכך עשו ח'. (שוב שמעתי כן בשם מו"ח שליט"א). בעל הנסים, מסרת גבורים ביד חלשים

בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר חנוכה בין מצוה שאינה חובה כגון עירוב ונט"י כו' הרי מנה ג"ח במצות שהן חובה ולא כמו מזוזה והוא כדעת מו"ח שליט"א.

בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים. נ' דשיר היינו הלל כמ"ש השיר יהי לכם כליל התקדש חג דנדרש על הלל (פסחים צ"ה ב'), ורננים הוא תפלת על הנסים כמ"ש רננו צדיקים בה' וכאן אמרי' מסרת רשעים ביד צדיקים.

הוא רק על מי שיש לו בית, אבל הרמב"ם כתב בפ"א מברכות ה"ב ג' יש מ"ע שאדם חייב להשתדל ולדרוך עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הקרואין חובה לפי שאדם חייב עכ"פ לעשותם ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה כו' וכן כל המצות שהן מד"ס

מ ק ץ

כשהקין וראה שזה באמת חלום חיפש לו פתרון.

ויגלה, פירש"י מפני כבוד המלכות, והיינו שהרי ה' ר"ה כמ"ש ברה"י ב' ואסור לגלח ברה"י רק גילח ע"י גוי כמ"ש במדרש שכל טוב דשר המשקים גילחו וגם אמירה לגוי שבות רק משום כבוד המלכות דהוי כדבר מצוה דלעולם ירוץ אדם לכבוד מלכים כו' ולמצוה רבה ולצורך גדול התירו שבות דאמירה לגוי כמ"ש בגיטין ח' ב'.

ויאמר יוסף אל פרעה שבע פרת הטובות וגו' כתיב פרת חסר, ושבע הפרות הרעות כתיב פרות מלא, כי דבר טוב מרגישין רק בתחלתו ואח"כ מתרגלין אליו ולא מרגישים טובה ולכן כתיב חסר, אבל דבר רע מרגישין ברעתו כל יום (וכעין זה פי' באהל יעקב מצא או מוצא).

ירא פרעה איש נבון וחכם. בכל המקרא מקדים חכם לנבון כמו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וכן בכ"מ רק כאן הקדים נבון לחכם, והנה רש"י בפ' דברים כ' (מספרי) דהחילוק בין חכם לנבון הוא שחכם יש לו הידיעות שצריך ונבון הוא שמבין דבר מתוך דבר וכ"ה בחגיגה י"ד א' והנה בכ"מ מוכרח להיות קודם חכם ואח"כ נבון שאם אין חכמה ל"ש בינה אבל כאן שיוסף כבר

ויהי מקץ שנתיים ימים. חלומות פרעה ברה"י כמבואר ברה"י ב' דברה"י יצא יוסף מבית האסורים וכן חלומות שר המשקים ושר האופים היו ברה"י שהרי נגזר על יוסף שנתיים בבית האסורים על שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי וע"ז נאמר ויהי מקץ שנתיים ימים כמ"ש במדרש וא"כ גם חלומותיהם היו ברה"י, ואפשר שמוזה למד רשב"י (בויק"ר פ' ל"ד) דחלומות של ר"ה מתקיימין בזו השנה דמראין לו מה שגחורין באותו יום וכה"ג אמרי' בב"ב קמ"ז א' האי יומא קמא דריש שתא אי חמים כולי שתא חמימא ואי קריר כולי שתא קרירא נ"מ לתפלתו של כה"ג.

בברכות נ"ה ב' אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו תדע דלא מחוו ל' לאינש לא דיקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא ותימא איך ראה פרעה שהפרות הדקות אוכלות את השמנות וכי מי ראה מעולם פרה אוכלת פרה [מלבד שפרה כלל לא אוכלת בשר רק חי' כמבואר בב"ק י"ט ב'] וכן מי ראה שבלים בולעות שבלים וי"ל דמזה הכריח פרעה שחלום זה הוא נבואה וזה מ"ש ויקץ פרעה והנה חלום דבתחלה ה' סבור שזה אמת כי לא יתכן שזה חלום [שיש אנשים שגם בחלום מרגישין שזה חלום כמ"ש בברכות חלום בתוך חלום] אבל

חמורים שלא יוליכו חמרים תבואה ממקום למקום ושלא יכנס אדם עד שיכתוב שמו ושם אביו ושם זקנו י"ל שכ"ז הכריחו חז"ל מהפסוקים דכתיב ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ותמוה וכי המושל בעצמו הוא המוכר את התבואות וכי אין לו ממונים ועבדים שיסדרו את זה ועוד דכתיב הוא המשביר לכל עם הארץ ואיך יתכן שאיש אחד יוכל למכור לכל ארץ מצרים וארץ כנען ועוד הרי היו אוצרות בכל עיר ועיר כמפורש בפסוק וע"כ שזה ה"י רק באותו יום וכמ"ש בתנחומא מקץ סי' ח' שבאותו יום שקבלו הממונים שמותיהן צוה לסגור כל האוצרות ורק אצור א' לפתוח (שו"ר ברמב"ן) וא"כ קשה מאין ידע שבאו באותו יום וע"כ שהושיב ממונים לבדוק השמות שהבין שיבואו ואכתי קשה למה עלה בדעתו שיבואו מסתמא ישלחו עבדיהן ולא יבואו בעצמן לקנות וע"כ שגזר שלא יבא עבד רק הבעה"ב עצמו. ועוד קשה מה הפסוק צ"ל ואת בנימין וגו' לא שלח פן יקראנו אסון דבלא"ה למה מוכרח לשלחו וכי כולן מוכרחין לילך וע"כ שגזר שאין א' בא עם שני חמורים וכל א' אין יכול לקנות רק לעצמו ולכן ה"י בנימין צריך לבא ורק שמא יקראנו אסון לא רצה יעקב לשלחו, זה מוכרח ג"כ ממש"כ ויאסור אותו לעיניהם ואמרו בתנחומא שם לעיניהם אסרו כיון שהלכו הוציאו וקשה למה לא התיירא שיברח ואם לא התיירא למה בתחלה אסרו אע"כ שלא ה"י לכל א' כ"א חמור א' וכיון שסגר את חמורו ה"י בטוח שלא ילך כי א"א לילך ממצרים לכנען ברגל וע"כ ישאר כאן ורק עם אחיו לא רצה לשלחו אפי' בלי חמור כי יכולין להתחלף בדרך ולרכב זה קצת וזה קצת ורא"י לזה מש"כ לקמן ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו ומה דאגו כ"כ לחמוריהם וע"כ שכיין שלכל א' לא ה"י כ"א חמור א' א"כ אם יקחו את חמוריהם בע"כ יהיו מוכרחים להשאר במצרים (גם מ"ש בתנחומא שם שנכנסו ב"י פתחים ונתפזרו בבתי הזונות ג' ימים לחפש את

הודיע כל הפרטים מה שיהי' אין צורך כאן לידיעה רק לבינה לדעת איך לסדר את זה לכן כאן הקדים נכון, ומ"מ כיון שמסתבר שאם יצליח בזה ישאר לעולם בשררותו (כמו שה"י באמת ביוסף) ואז יצטרך גם לחכמה בשביל דברים אחרים לכן אמר ג"כ חכם.

ועתה ירא פרעה וגו', המפרשים שאלו מ' בקש ממנו עצות הרי רק לפתור החלום קראוהו, וי"ל לפי פשוטו שעשה זה להראות שבטוח בפתורו שהוא אמת ולא שמנסה לפתור אולי הוא נכון כמו שעשו החרטומים כי אם אינו בטוח איך מיעץ כבר לעשות דברים שאולי יהי' לבטלה, וכן מה שאמר לשר המשקים כי אם הזכרתי וגו' י"ל ג"כ להראות שהוא בטוח בפתורו שיתקיים כי הוא ברוה"ק ולכן כתיב וירא שר האופים כי טוב פתו שראה שהוא בטוח בפתורו וכן גבי פרעה כתיב הנמצא איש חכם כזה עוד טרם ראה שנתקיימו פתורותיו כי ראה עליו כבר שבטוח בפתורו.

וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו. אע"ג שהי' ראש השנה אין בזה משום שביתת בהמתו כיון שאין הבהמה שלו וגם הוא לא מוליכה ואין בזה אלא משום אין רוכבין ע"ג בהמה בשבת ואם גוי הרכיבו יתכן שא"צ לירד ע"י עירובין ק' א' וצ"ע ועכ"פ אינו אלא איסור דרבנן ומשום שלום מלכות הקיל.

וילבש אותו בגדי שש פירש"י בגד חשוב הוא במצרים, ג' הכונה דבמצרים היה להן בגדי שש חשובין מאד כדתנן ביומא ל"ד ב' גבי בגדי בד של יוה"כ בשחר ה"י לובש פלוסין של י"ב מנה פ"י הרע"ב פלוסין הוא רעמסס ואמרי' בגמ' שם שהוא מובחר שבבד.

ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, הוצרך לספר זה שאלמלא כן היו האחים שומעים שקורין לו יוסף ומבינים אולי הוא יוסף אחיהם לכן סבבו מן השמים שישנה את שמו כדי שלא ירגישו (ועי' חזקוני בפ' ויכר יוסף את אחיו). במדרש רבה פצ"א ג' גזרות גזר יוסף שלא יכנס עבד למצרים ושלא יכנס אדם בשני

טעמא דקרא

מג

את שמעון ולזה כנראה הסכימו כבר השבטים ולכן מסיים רעשו כן.

אם כנים אתם וגו' רעשו כן, צ"ב שהרי אח"כ כתיב ויקח מאתם את שמעון וגו' א"כ מה זה רעשו כן דקאמר כאן, ונראה שרעשו כן הוא כלל שאחריו פרט כמו שפירש"י לעיל ב' ח' והיינו שבאמת עשו כל מה שיוסף אמר להם שהשאירו א' בבית המשמר והם הלכו לביתם והביאו את אחיהם הקטן ואח"כ חזרו ומפרש בפרטות כל דבר כיצד הי' ע"פ הסדר.

ויפתח האחד את שקו לתת מספוא וגו', והנה הוא בפי אמתחתו, כבר עמדו הראשונים למה אצל האחד היה הכסף בפי אמתחתו למעלה ואצל האחרים הי' בתחתית השק כמ"ש והי' הם מריקים שקיהם עי' רמב"ן, ואפשר שהתכן והמספוא לא הי' מעורב עם התבואה רק נתן לא' שק מלא מספוא בשביל כולם ובשאר השקים הי' תבואה גם בשביל לוי, ובשק של המספוא נתיירא יוסף לשים הכסף בתחתיתו שמא יערה את כל השק לתוך האבוס ולא ירגישו כלל בהכסף לכן נתנו למעלה בפי אמתחתו כדי שכשיפתח השק לתת המספוא מיד יראה אבל בשאר השקים של התבואה נתנם למטה כדי שלא ירגישו מיד כשיפתחו ששם בודאי יראו גם לבסוף שהרי הוא למאכל אדם ודוק (ש"מ בעזה"י בפי' הטור עה"ת שכ' ו"מ שזה האחד הי' נותן מספוא לכל החמורים עכ"ל ואולי כיון למש"כ).

יש להבין למה עשה יוסף כן לתת המעות באמתחותיהם שעי"ז נתן להם מקום להבין שלא בנימין גנב הגביע רק הוא נתנו שם כמו שהם ידעו שנתן הכסף באמתחותיהם שכ"א ידע האמת שהוא לא נתן המעות, ובאמת טענו כן כדאי בבי"ר פצ"ב ח' שבנימין אמר גברא דיוסף יש כאן (ר"ל שהוא נתן שם הגביע) ובס' הישר אי' שיהודא א"ל עודך מדבר על גביעך אשר נתת אותו באמתחת אחינו ותאמר כי גנב אותו מאתך ובמדרש הגדול זה יהודא שאמר ליוסף בתחלה שמת כספנו באמתחותינו ובסוף נתת

יוסף עד שיוסף שלח לבקשם והביאום כ"ז מוכרח ג"כ ומדכתיב אחי יוסף מוכח שבאו לבקש את יוסף כדפירש"י ומדכתיב עשרה שהוא מיותר כדפירש"י מוכח שנתפזרו בעשרה מקומות ומדהעליל עליהן שהן מרגלים שא"א שיעליל עליהן יותר מעל שאר אנשים בלא שום סיבה כמ"ש ביפ"מ וע"כ שג' ימים לא באו והי' לו עלילה שהן מרגלים). והענין שעשה יוסף כ"ז כבר ביאר הרמב"ן והמפרשים שיוסף סבר שהחלומות הוא כעין נבואה ועליו מוטל לקיימן ולכן גזר בתחלה שלא יבא עבד רק כל בעה"ב בעצמו וסבר שגם יעקב יבא וישתחוו לו כולם ויתקיים החלום וכשראה שיעקב לא בא השתדל להביא את בנימין ולעכבו כדי שעי"ז יהי' מוכרח יעקב לבא לפייסו אבל הקב"ה לא רצה שיעקב יבא בדרך זה כמ"ש בשבת פ"ט ב' ולכן עשה שיוסף לא יוכל להתאפק יותר והי' מוכרח להתודע אל אחיו ועי"ז בא יעקב ואז לא השתחוה לו והחלום נתקיים אח"כ כשבקשו לקברו בא"י אז השתחוה לו.

שנים עשר אחים אנחנו, י"ל שהביאו לו ראייה שאינם מרגלים דאיך יתכן שישלחו י"ב אחים מרגלים הרי מיד יבינו שהם מרגלים שאל"כ למה באו כולם (ועי' בדעת זקנים מבעה"ת), ועי"ז השיב יוסף הוא אשר דברתי מרגלים אתם כלומר משום שיש לכם תשובה זו להוכיח שאינכם מרגלים לכן לא נתייראתם ובאתם ומוזה ראי' שבאמת אתם מרגלים (וקצת כעין זה בהעמ"ד).

וזאת עשו וחיו את האלקים אני ירא. יש לפרש שכבר יוסף חזר בו שנתחלה אמר להם שלחו מכם אחד ואתם האספו ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים וכנראה הם לא הסכימו לשלוח אחד והם ישבו לכן לא שלחו וכשראה יוסף שאין רוצים אמר להם את האלקים אני ירא וחושש שמא אינכם מרגלים ובני ביתכם ימותו ברעב אם לא תביאו להם את האוכל ואוותר לכם שרק אחד יאסר בבית משמרכם וכולכם תחזרו הביתה ותביאו את בנימין ואז אוציא לכם

בית השחיטה פירש"י שלא יאמרו בשר נחירה אני אוכל לפי שבני יעקב שומרי מצות היו דאע"פ שלא ניתנה תורה מקובלין היו מאבותיהן וקשה אם שמרו מצות איך אכלו משחיטתו שהרי סבורים היו שהוא מצרי ושחיטת גוי נבלה ונראה מכאן ראי' לד' הרמב"ם פ"ד משחיטה הי"ב שגוי שאין עובד ע"ז שחיטתו מותרת מה"ת והן ידעו ביוסף שאין עובד ע"ז עי"ז שאמר את האלקים אני ירא.

ותרב משאת בנימין ממשאת כולם חמש ידות וישתו וישכרו עמו, לפי פשוטו יש לומר שהוא השתדל לשכרם כדי שלא ירגישו שהוא נתן הגביע באמתחתם ויחשבו אולי מחמת שכרותם שכחו ונתנו הגביע בכליהם ולכן השתדל ביותר לשכר את בנימין שנתן באמתחתו הגביע.

הפטרת מקץ עיין במלכים והפטרת שבת חנוכה עיין בתרי עשר.

הגביע באמתחת בנימין, ונ' שבאמת רצה יוסף שיבינו שמעליל עליהם עלילת שקר אבל לא ידעו מה טעם מעליל עליהם ובינו שבודאי זה עונש מן השמים על מכירת יוסף כדי שיעשו תשובה גמורה, אבל אם היו חושבים שבאמת בנימין גנב הגביע לא היו אומרים שזה עונש על מעשיהם.

מעט צרי מעט דבש, שלח לו ר' דברים וי"ל שרצה לשלוח לו מכל מין שמברכין עליו ברכה כללית (לאפוקי פת ויין שהיא ברכה פרטית) מעט צרי תחת ברכת הריח שצרי הוא הראשון לסמני הקטרת, מעט דבש ברכת שהכל, נכאת הוא שעה כדפירש"י הוא ברכת האור ששעה להדלקה (עי' תו' שבת כ' ב' ד"ה עד), לוט הוא ברכת הראי' כמ"ש בכרכות נ"ד ב' על לוט מברך וזכר את הצדיקים (ושלח מין שנקרא כן לרמו הענין) בטנים ושקדים האדמה והעץ.

וטבוח טבח והכן, בחולין צ"א א' פרע להן

ויגש

ואומר אך טרופ טרופ ולא ראיתיו עד הנה. משמע שיעקב לא הי' ברור לו שמת שא"כ מה שיין ולא ראיתיו עד הנה אם ודאי מת וע"כ שהי' מסופק ומה שאמר בפרשת מקץ לא ירד בני עמכם כי אחיו מת היינו לפי ההשערה הוא מת אבל לא ברור וכן מבואר בסוף מס' סופרים שהיו לו סימנים שעדיין חי וחשש להם ומש"כ ויפג לבו כי לא האמין להם היינו שהוא מושל בכל ארץ מצרים זה הי' קשה לו להאמין.

מכל הפרשה נראה שיוסף רצה שיבינו שהוא יוסף וכנ"ל, ובאמת היו יכולין להבין ממה שראו שרק עליהם העליל וגם שואל על אביהם ועל אחיהם הקטן וררצה רק שיביאנו וגם מה שהחזיק בבנימין ורצה שישאר אצלו וגם שישבו הבכור כבכורתו וגו' מכ"ז היו יכולין להבין שהרי ידעו שיוסף נמכר למצרים אלא שמן השמים לא רצו שיבינו עד שיגלה עצמו, ויוסף

כי כמוך כפרעה, פירש"י מה פרעה מבטיח ואינו עושה גחור ואינו מקיים אף אתה כן וכי' זו היא שימת עין שאמרת כו' (וכ"ה בב"ר), והקי' הרא"מ מה הי' לו עם פרעה ומפני מה זלזל הוא את המלך, וי"ל שלא זלזל כלל את המלך דאמרי' בבכורות י"ג ב' דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה והי"מ ישראל מישראל דקיימי בדיבוריהו אבל ישראל מגוי דאינהו לא קיימי בדבוריהו לא, והיינו דגוי א"צ כלל לעמוד בדבורו שהרי לא נצטוו על מדבר שקר תרחק ואינו מבין כלל שצריך לעמוד בדבורו אם לא עשה קנין דמה בכך שחזרו בו ואין זה עולה כלל אצלו אבל אחר שאתה מתפאר את האלקים אני ירא עליך לקיים דברין (ועי' אהל יעקב ר"פ משפטים שכי' גי"כ שגוי אין מבין רק עולות גדולות כמו רציחה וכה"ג ולא עולות קטנות ע"ש).

טעמא דקרא

מה

אבל יוסף שהוא ה' השליט על האוכל למה ה' צריך למול וע"כ שהוא אחיהם.

לבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות וגו' ובמגילה ט"ז אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו (פי' שמטיל קנאה) ומשני רמז רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיצא בחמשה לבושי מלכות ועי' בפ"י הרא"ש ר"פ וישב שהקשה למה לא תירץ מהשלש מאות כסף ע"ש מה שתירץ וי"ל דכל חליפה היתה שוה ש' כסף (דהיינו ש' סלע כדאי בתרגום) כדמוכח ביזמא ל"ד ב' בשחר ה' לובש פלוסין של י"ב מנה ופי' הרע"ב דפלוסין הוא רעמסס דמתרגמינן פלוסין וי"ב מנה הוא ש' סלע דכל מנה כ"ה סלע הרי מבואר דבגד חשוב במצרים מחירו ש' סלע נמצא שהש' סלע נתן לו כנגד החליפה שנתן להם אלא שהוסיף לו עוד ה' חליפות ועי' אמרו רמז רמז לו ומה שלא נתן לו ו' חליפות משום שהרמז צריך להיות ה'.

ועפ"י יש לבאר ג"כ מש"כ רש"י ולאביו שלח כזאת כחשבון הזה ומהו החשבון י' חמורים כו' וצריך ביאור מה החשבון ולמה דוקא י' חמורים, וי"ל דהנה הא"ע כתב כזאת שגם לאביו שלח חליפת בגד וכן הוא בצרור המור בשם מדרש ולפי זה נתן להם י"ב חליפות (שהרי לבנימין נתן ש' כסף שהוא שוית החליפה) מלבד מה שהוסיף לבנימין עוד ה' עבור הרמז כנ"ל, וי"ב חליפות שכל א' מחירה ש' סלעים כנ"ל עולה ג' אלפים ושש מאות סלעים והוא ממש כחשבון יו"ד חמורים נושאים מטוב מצרים שהוא יין כמ"ש במגילה ט"ז ב' דמשא חמור מבואר בב"מ דף פ' שהוא לתך דהיינו חצי כור א"כ משא י' חמורים הוא ה' כור שהוא ק"ג סאה שהוא ג' אלפים ושש מאות לוג ומבואר בסוף פ"ק דפסחים שותין מלוג בסלע וא"כ מחיר לוג יין הוא סלע וכאן שהי' ג' אלפים ות"ר לוג מחירו ג' אלפים ות"ר סלע והוא ממש כחשבון כל החליפות שנתן להם, עוד י"ל באופן אחר בלי ד' הא"ע ששלח לאביו רק עפ"ד הגר"א הידועים דהה' חליפות שנתן

לא רצה בעצמו לגלות מטעמים שהיו לו אבל רצה שמעצמם יבינו שהוא יוסף אך כשלא הבינו והוא לא ה' יכול להתאפק יותר ה' מוכרח לגלות להם רצ"ע.

וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים, קחשיב כאן ג' מינויים והוא מכוון כנגד הג' דברים שא"ל פרעה אתה תהי' על ביתי הוא כנגד לאדון לכל ביתו, ועל פי' ישק כל עמי הוא מושל על כל ארץ מצרים, רק הכסא אגדל ממך רק מיעוט הוא שרק הכסא אגדל ממך אבל בעצה תגדל ממני זהו לאב לפרעה וכמו שא"ל אין חכם ונבון כמוך.

וישבת בארץ גושן וגו' ואתה ובניך וגו' וצאנך ובקרך, הקפיד שיביא אתו צאנו ובקר כדי שיוכל לומר לפרעה שיתנו להם ארץ גושן כדלהלן אבל פרעה אמר טענו את בעירכם ולכו לכנען ואני אתן לכם עגלות אחרות כדי שלא תביאו את בהמותיכם לפי שתועבת מצרים היא ואח"כ כתיב ויאמר יוסף וגו' אעלה ואגידה וגו' וצאנם ובקדם וגו' ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר וצאנם ובקדם וגו' ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן וגו' העיקר באנו בשביל הצאן ולכן לא יכולנו להשאיר הצאן שם וכ"ז כדי שלא יצטרכו להיות יחד עם המצרים כמשאחז"ל.

והנה עיניכם רואות פירש"י שאני מהול. נשאלתי הרי רש"י כ' לעיל שיוסף צוה לכל המצרים למול א"כ מה ראי' שהוא יוסף וי"ל דלא ניתנה פריעה לא"א וכ' התוס' ביבמות (ע"א ב' ד"ה לא) דמ"מ א"א פרע שקיים כל התורה וא"כ יוסף צוה להם למול בלא פריעה אבל יוסף עצמו פרע שהרי האבות קיימו כל התורה (ולפי פשוטו הם לא ידעו שהמצרים מלו דאל"כ אין לך ראי' גדולה מזו שהוא יוסף דאל"כ למה צוה להם למול). (שור"מ כ"ז בתוס' השלם).

והנה עיניכם רואות וגו'. עמש"כ לעיל ועי"ל באופן אחר דבשלמא המצרים היו מוכרחים למול שאל"כ לא מכר להם את האוכל

חנוך ופלוא וגו' ושם כתיב בכר חסר משמע דכשהוליד כבר חילל ולכן כתיב חסר וכ"ה בהדיא בספר הישר פ' וישב שאחרי מכירת יוסף הלך ראובן ונשא אשה והוליד בנים, וצ"ל דקרא דדה"י דבני ראובן בכור ישראל קאי דראובן בכור ישראל הי' לפני שחילל וע"ז קאמר דהבכור הזה הוליד אח"כ בנים וצ"ע ועמש"כ בפ' במדבר.

ובני אשר ימנה ירשוה וישו ובריעה ושרח אחותם, ולא כתיב ושרח בתו דכתיב גבי דינה, ומכאן ראי' למש"כ רמב"ן בפ' פנחס (כ"ז מ"ו) בשם תרגום שלא היתה בתו רק בת אשתו ולכן כתיב שרת אחותם דהיינו שהיתה אחותם מן האם.

כל נפש ששים ושש. ואח"כ כתיב לבני יוסף שנים כל הנפש שבעים, וכבר עמדו חז"ל ע"ז ע"י רש"י ובמדבר, וצ"פ עוד ע"פ מס' סופרים בסופו שאנסת נולדה לדינה משכס א"כ היתה ג"כ יוצאת ירך יעקב לכן ביחד עם יוסף ומנשה ואפרים היו שבעים.

כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים. פירש"י ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צ"ל שמתו לפני יירדתן למצרים שהרי לא נמנו כאן, נשאלתי דבפ' וישלח כתיב ואת אחד עשר ילדי פירש"י ודינה היכן היתה נתנה בתיבה כו' וקשה היכן היו התאומות ושם אין לומר שמתו, וצ"ל דהמדבר ששאל ודינה היכן היתה לא ס"ל כמ"ד תאומות נולדו עם השבטים ולהאומר תאומות נולדו ס"ל דלא חשיב שם אלא זכרים ולא נקבות אבל כאן דחשיב גם נקבות דהא חשיב דינה וסרח ויוכבד צ"ל שמתו לפני יירדתן, וצ"ע הא דכתיב כל הנפש הבאה ליעקב יוצאי ירכו ששים ושש וקשה דהא סרח בת אשר לא היתה יוצאת ירכו דהא כ' הרמב"ן בשם תרגום שהיתה בת אשת אשר וצ"ל דהמגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו. אעלה ואגידה לפרעה וגו', יש לדקדק כמה דברים א' בתחלה אמר אחי ובית אבי וגו' באו ולא הזכיר אביו ואח"כ אמר אבי ואחי ועוד

לבנימין היו שורו כמו חליפה א' שנתן לכ"א מהם כדי שלא יהא קנאה נלפ"י הגר"א מדויק למה אצל בנימין כתיב חליפת חסר ואצלם כתיב חליפות מלא דהיינו משום שהחליפות של בנימין היו כולן כחליפה א' שלהן לכן כתיב חליפת חסר שהיו כחליפה אחת ולפ"ז י"ל דכונת רש"י כחשבון הזה היינו כפי השויות שנתן לכולן לכל א' חליפה דמחירה ש' סלע ולבנימין הי' חליפות דמחירן ש' סלע ועוד ש' סלע ס"ה י"ב פעמים ש' סלע דהיינו ג' אלפים ות"ד סלע וכנגדן שלח לאביו משא י' חמורים יין שהוא גם כן כנ"ל (ולפי מה דא"י בתנחומא (הובא במבוא לתנחומא ס"ו ב' מתנחומא כת"י) שנתן לכל א' ב' חליפות בגדים א' לחול וא' לשבת ואם נחשוב כהא"ע שגם לאביו שלח כן וכהגר"א שהיו חליפות שנתן לבנימין היו שוות כהב' חליפות שלהם א"כ כל החליפות יחד שרץ כ"ד פעמים ש' סלע (חוץ מהכסף שנתן לבנימין) א"כ יש לחשוב היין מחירו כפול דאמר' בפסחים שם מזלפין מלוג בשתים, ומבואר שם דין ישן חזי לזילוף וכאן אמר' ששלח לו יין ישן א"כ מחירו כפול).

וזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, לא כתיב שבנה מזבח כי בבאר שבע הי' קיים עדיין המזבח שבנה יצחק אביו בפ' תולדות ולכן כתיב כאן לאלקי אביו יצחק.

בכר יעקב ראובן, כתבו בשם האריז"ל דלכן כתוב בכר חסר לפי שניטלה בכורתו ממנו וניתנה ליוסף, וקשה דבד"ה א' ז' כתיב ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגו' ולמה כתיב שם בכור מלא וצ"ל דשאני התם דכתיב לפני שחילל יצועי אביו כדמסיים קרא ובחללו וגו' ואז הי' עדיין בכור מלא, וצ"ל דכשהוליד את בניו עדיין לא חילל דהא מסיים בקרא שם בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא וגו' ושם כתיב מלא ואין לתמוה ע"ז שדורות הראשונים הולידו מוקדם מאד כמ"ש בסנהדרין ס"ט ב', אבל אכתי קשה דבפ' וארא כתיב בני ראובן בכר ישראל

טעמא דקרא

מז

ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען וגו' יקן יוסף את כל ארץ מצרים. ומה עם ארץ כנען, וי' דארץ כנען הי' להם די בהמות ששלמו בהן עד סוף הרעב אבל ארץ מצרים לא הי' להם בהמות כי תועבת מצרים כל רעה צאן ולא הי' להם רק בקר וזה נגמר מהר.

ויל"ע למה הוצרך יוסף את כל מקניהם ואת כל קרקעותיהם ולקנות אותם לעבדים, ואפשר שחשש משום לא תחנם ליתן להם מתנת חנם, וי"ל דכ"ז הי' מן השמים שאח"כ כשהי' המכות על כל עפר הארץ ונהפך לכנים וכן שמתו מקניהם וכן השחין וכו' שלא יוכלו המצרים להתרעם ולומר אם פרעה אין רוצה לשלוח ישראל אנו מה חטאנו (כמו שמחזיר טענה זו בשמור"ר פ"ה אצל ריפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש ע"ש) אבל השתא שכל המקנה והקרקעות לפרעה וגם הם עבדים לפרעה אין להם שום טענה שכ"ז העונש על פרעה.

הפטרות ויגש עי' ביחזקאל.

בתחלה אמר שיאמר והאנשים רועי צאן וגו' והי' כי יקרא וגו' ואח"כ לא אמר כלל שהם רועי צאן רק הביא מיד מקצה אחיו וגו' ולא המתין עד שיקראם פרעה, והענין מוכן ע"פ מש"כ לעיל שפרעה דקדק שלא יביאו מקניהם ויוסף רצה דוקא שיביאו מקניהם והנה כשבאו עם מקניהם חשב יוסף שבודאי כבר שמע פרעה וכבר כועס על מה שהביאו מקניהם וצריך ללכת לתרצם לכן אמר שילך לומר לפרעה שמפני שהם רועי צאן ופרעה אמר להם שיביאו כל אשר להם חשבו שהכונה על צאנם ולא הזכיר אביו שאביו אינו רועה צאן וגם עליו אין קפידא שהרי לא הביא הנכסים רק הבנים והוסיף שאם פרעה יקראם לראות אם אמת דבריו יאמרו ג"כ כך אבל אח"כ כשבא לפרעה ראה שלא נודע לו עדיין כלל שבאו ולכן מתחלה צריך להודיע שאביו בא ומשפחתם ולא שייך לומר שהם רועי צאן דשמא פרעה לא יקפיד כלל על מה שהביאו צאנם רק הכינים מיד שכשפרעה ישאלם מה מעשיכם יאמרו כך.

ויחי

בשבעה (שור"ר בפי' הגאון מלבי"ם ז"ל כעין זה).

שים גא ידך תחת ירכי, הק' רא"ם דהא רש"י פי' גבי אברהם משום שזה מצוה ראשונה שלו ובעי' לאנקוטי חפצא דמצוה בידו א"כ יעקב"א שנולד מהול כדאי' באדר"ג פ"ב ולמ"ד א"צ הטפת דם ברית שאין כאן ערלה כבושה למה נתן ידו תחת ירכי, וי"ל דגם נולד מהול נקרא ששל שהקב"ה הסיר ממנו את הערלה והיו כמהול.

ומולדתך אשר הולדת אחריהם וגו' לכאר קשה כיון שבאמת לא הוליד אחריהם למה הוצרך לכתוב זה, וי"ל דע"כ הוצרך להתנות כן דאל"ה היו אפרים ומנשה גו' חלקים שהם עצמן ב' שבטים ויורשין גם חלקו של יוסף כיון

ויחי יעקב וגו' ויהי ימי יעקב שבע שנים וארבעים ומאת שנה וגבי שרה כתוב ג"פ שנה והטעם כדפירש"י ריש חיי שרה בת ק' כבת כ' לחטא וכת כ' כבת ד' ליופי וגבי יעקב לא שייך אלא חד היקש לחטא דנרי אין שבח אלא בגשים כמ"ש בכתובות נ"ט לכן נכתב רק ב' פעמים ופשוט [וצ"ע אצל אברהם כתיב ג"כ ג"פ ורש"י פי' שם רק לחטא].

ויקרא לבנו ליוסף, לכאר' הול"ל לבנו יוסף, וי' שבקש ממנו מצד ב' דברים, א' שהוא בנו וחיוב בכבודו, ב' שהוא יוסף והוא הביאו לכאן ומוטל עליו להחזירו שמצד כאור"א קי"ל דדוקא משל אב ולא משל בן וכאן בודאי יהי' ליוסף התצאה מרובה, לכן בקש ג"כ מצד שהוא יוסף, ולפי שידע שפרעה לא יתן לו לכן חיזק זה

כאדם שחזר אחוריו שפוגע תחלה במאוחר ואח"כ במוקדם.

וירא מנוחה כי טוב וגו', עני העוסק בתורה אין בזה כ"כ רבותא אבל על יששכר העידה התורה וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ואעפ"כ ויט שכמו לסבול עול תורה ויהי למס עובד זה הוכחה שמכיר ערך התורה. ר' אפרים פוטולסקי ז"ל בשם מרן התו"א זצ"ל.

נפתלי אילה שלוחה הנתן אמרי שפר. פתח בלשון נקבה אילה שלוחה וסיים בלשון זכר הנותן, והנה פסוק זה נדרש על דבורה וברק כפירש"י וכ"ה במדרש, ובבעה"ט כ' דכתיב אילה ל' נקבה לרמוז על דבורה. וי"ל שבא לרמוז מ"ש בב"ר פ"מ דברק עשה עצמו טפל שאמר אם תלכי עמי וגו' ונעשה טפל שנא' ותשר דבורה וברק הקדים דבורה לברק ולכן גם כאן פתח בנקבה וסיים בזכר רמוז להג"ל וקרא דהנותן אמרי שפר נדרש במדרש על השירה שאמרו והוא כנ"ל, וי"ל דלכך כתיב כאן שלוחה משום שאמרו במגילה י"ד ב' טענה על דבורה שכתוב ותשלח ותקרא ואילו אידי לא אזלא לגבי' ולכך כתיב כאן שלוחה וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

בנות צעדה עלי שור. פירש"י בנות ע"ש בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן וצ"ע דבהדיא כתיב ביהושע י"ז ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד כו' ואמרו בב"ב קי"ח ב' שהם ד' חלקים שנטלו בנות צלפחד ומבואר שנטלו הכל בא"י ולא בעה"י וכן כתיב שם כי בנות צלפחד נטלו נחלה בתוך בניו וארץ הגלעד היתה לבני מנשה הנותנים וצ"ע.

אל המערה אשר בשדה עפרון החתי וגו' אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרון החתי בתחלה כתיב עפרון מלא ואח"כ חסר וכן לק' כתיב אשר קנה אברהם וגו' מאת עפרון החתי חסר, זה מתבאר ע"פ המדרש בפ' חיי שרה מובא ברש"י שם בכל הפרשה כתיב עפרון מלא וגבי וישקל אברהם לעפרון כתיב חסר משום

שאלו היו לו בנים היו יורשים חלקו עכשיו שאין לו עומדים הם במקומו ולכן הוכרח להתנות שליוסף עצמו אין לו חלק כלל ואם יהיו לו שאר בנים יהיו בכלל מנשה ואפרים. נוע"י תנחומא ראה אות י"ד דקחשיב י"ד שבטים (ואולי דתאם בקש עי"ש) וי"ל משום דלשאך דברים מלבד נחלה נקרא יוסף בדין שבט]. מאמור"י שליט"א.

ומולדתך אשר הולדת אחריהם, הרמב"ן כ' שהיו ליוסף עוד בנים והכתוב לא הזכירם, ונ' רא"י לדבריו בדה"א א' ד' ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו ולא כתיב אחיו (ל' יחיד) רק אחיו (ל' רבים) (אע"פ שאין זה מוכרח דלפעמים המשפחה נקראין אחיו אבל חזינן אצל יעקב אבינו דכתיב ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים שאלו חז"ל למה קרא לבניו אחיו ותנו טעם לזה ע"ש בב"ר).

והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך. אע"ג דכתיב לא יוכל לראות כיון שהרגיש בהם שחיבבן ונשקן מקרי רא"י ומכאן למד רב ששת בברכות ג"ח ב' שאם מרגיש בו הו"ל כאילו ראהו ועי' מ"ב ס' רס"ד סק"א.

יברך את הנערי. לפי החשבון היו בני כ"ב שהיו יוסף ילדם כשהי' בן ל"ד כדאי' בס' הישר ויעקב בא אחר ה' שנה והי' במצרים י"ז שנה אי"כ היו בני כ"ב וקשה מכאן לר' ישמעאל במדרש משלי פ"א ס' ד' דרך עד בן כ' נקרא אדם נער, ונ' דכאן קרי להו נערים ע"ש זריזותם כמ"ש רש"י ביהושע ו' כ"ג.

ישימך אלקים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה, וקשה הא בפסוק דלעיל כבר אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי הרי הקדים אפרים למנשה, וי"ל דלעיל שאני דקאמר ומולדתך אשר הולדת עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה וגו' וא"כ מזכיר מה שהי' לפני בואו מצרים וחזר אחורנית במחשבתו לכן מקדים אפרים שנולד סמוך יותר לפני בואו למצרים ואח"כ חזר למנשה שנולד עוד קודם

מילה משמו שהעולם אומרים שמי שהוא בעל ברית לבן נינו אינו רואה פני גיהנום ולכן נוהגין לכבד לזקנו בסנדקאות ע"ש והנה בתרגום יונתן מתרגם יולדו על ברכי יוסף דגורנין יוסף וכתב בעל הפי' יונתן דהיינו שיוסף הי' סנדק שלו על ברכיו והו' על ברכי יוסף ובני שלשים היינו נכד נכדו של יוסף שהוא דור חמשי ליוסף ולזה קורא בן נינו ומדכתיב וגם משמע דגם בבני שלשים של אפרים הי' סנדק (מיהו במ"ב ט"ו נראה דבני רבעים היינו הדור הרביעי וצ"ע).

גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף, ובבמדבר פ"ד אמר' שראה את איעזר בן גלעד בן מכיר בן מנשה, הנה איעזר לא הי' הבכור רק חפר כמ"ש בספרי פנחס סי' קל"ג (והא דחשיב בפי' פנחס חפר בסוף צ"ל דדרך חכמתן קחשיב להו עי' סנהדרין ס"ט א') ואם ראה את איעזר א"כ ראה גם את חפר ונראה דהמדרש דרשו מדכתיב בני מכיר משמע שנים ומדלא מצינו למכיר רק בן א' הוא גלעד א"כ אבני בניו קאי וא"כ עכ"פ נולדו לו ב' בני בנים בחיי יוסף והוא חפר ואיעזר (ועי' מצודות דה"א ו' י"ז שגם שם כתיב בני מכיר והכוונה על בני בניו ואולי מפני שגידלם נקראו על שמו).

וימת יוסף בן מאה ועשר שנים, כבר כתיב תחלה ויחי יוסף מאה ועשר שנים, וי' שבא לומר שהשלים שנותיו מעל"ע מיום שנולד כדאמר' בסוטה שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום, והנה יוסף נולד בכ"א תשרי כמ"ש במדרש תדשא סי' ח' שהוא הו"ר וא"כ נפטר ג"כ בהו"ר, מאה ועשר ס"ת ה"ר רמז להושענא רבא.

הפטרת ויחי עי' במלכים.

דשקל מיני' קינטרין כו' ולכן גם כאן גבי אשר קנה אברהם דמיירי בשעת נתינת הכסף כתיב חסר ופשוט.

במערת המכפלה וגו' אשר קנה אברהם מאת עפרון החתי לאחתת קבר ואח"כ כתיב שקנה מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת, בפדר"א פל"ו אי' שאברהם קנה השדה בכסף ובשטר וכ"ה בספר הישר ואיתא שם שחתם עליו מבני חת ונראה שהקפיד על כך שיהא החתימה ג"כ מבני חת כמשי"כ שם שכתוב בשטר שקנה השדה מעפרון ויוצא עירו והיינו כדי שלא יבואו אח"כ בטענה של בר מצרא כמשי"כ בפי' חיי שרה.

וידבר יוסף את בית פרעה וגו'. לכא' למה הי' צריך יוסף לשלוחים ליטול רשות לצאת ולא דיבר בעצמו עם פרעה (ועי' בב"ר פ"ק סי' ד') ושמעתי בשם אאמור"ר זללה"ה שיוסף ידע שפרעה יאמר לו שזה בלתי אפשרי שיעזוב את מצרים אף לשעה קלה כי הכל יחמוטט ויחרב אם יוסף יעדר כי הוא לבדו לא מסוגל לנהל ולכלכל את מצרים ולכן שלח שליחים בידעו שבפני אנשים זרים לא יאמר כי יוסף הוא אשר מחזיק את מצרים מפני הבושה ובודאי יאמר אם זהו רצונו יעשה כך.

וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף, כתב בס' מושב זקנים מבעה"ת ובפענח רזא כאן נתקיים נבואת אביו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו שממנשה ראה רק בני מכיר בן מנשה שהוא דור רביעי מיוסף ולאפרים ראה בני שלשים של אפרים דהיינו דור חמשי של יוסף, ונראה דזה מקורו של התירוה"ד שכתב תלמידו בס' לקט יושר ה'

שמות

שמות

שהוא ירא ה' דרשו ביר' ספ"ה דסוטה זה איוב דכתיב ב' תם וישר ירא אלקים ואשר לא שם לבו לדבר ה' אמרו בת"י זה בלעם שמצינו בו שלא שם לבו לדבר ה' שה' א"ל אל תלך והוא הלך ומדכתיב אשר לא שם לבו וגו' משמע הידוע שלא שם והיינו בלעם (ומצינו ג"כ שאיוב ה' באותו זמן כמו שדרשו בב"ב ט"ו א' מדכתיב היש בה עץ), ויתרו מצינו שאמר עתה ידעתי וגו' כי בדבר אשר זדו עליהם ומדקאמר ידעתי משמע שהוא בעצמו ידע וע"כ שה' באותו עצה, ומדכתיב ויאמר אל עמו וגו' ולא כתיב מה ענו לו ע"כ שלא השתו כולם וגם לא יתכן שכולם לא הסכימו דהא מדכתיב ויאמר וגו' משמע שבלי הסכמתם לא עשה וע"כ שלא השתו ביניהם ועשה כרצונו ומדמצינו שיתרו ה' אח"כ במדן ולמה הלך ממצרים מסתבר שהוא לא הסכים ולכך ברח וגם מדוכה שמ"ד יהי חתנו מסתמא ה' לו זכויות וגם מדלא התיירא משה שימסרנו לפרעה משמע שידע שהוא מתנגד לפרעה מכ"ז דרשו חז"ל שיתרו לא הסכים וברח. ומדכתיב גבי איוב תם וישר וגו' וסר מרע ולא כתיב עושה טוב משמע שרק סר מרע ה' אבל גם טוב לא עשה וע"כ ששתק וגם מרנענש ביסורין ולא עביד קב"ה דינא בלא דינא וא"א לומר שיעץ דא"כ לא ה' סגי לי' ביסורין ועוד דהכתיב וסר מרע, וע"כ שהיועץ ה' בלעם ומצינו באמת בסופו שה' שונא ישראל ושנהרג ולכן מסתבר שהוא ה' היועץ.

יעבידו מצרים וגו' בפרך את כל עבדתם וגו' בפרך, י"ל דלכך כתיב ב"פ בפרך לרמוז הא דאי' במדרש וישע דכ"א מישאל היה צריך לעשות ת"ר לבנים בכל יום וב"פ פרך בגי' ת"ר.

רימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא פי' רשב"ם שבעים נפש ועי' בחי' מהרי"ל דיסקין שהקשה דהא נשארו ה' מהם סרח ויובד ושאלו בן הכנענית ואפרים ובלע בן יששכר (ע"ש שהוכיח כ"ז), ונראה שנשארו עוד ד' פרץ חרח לפ"מ דאי' במדרש הגדול חיי שרה ע' שע"א שהם היו ב' אנשים המרגלים ששלח יהושע, וחצרון בן פרץ למ"ד ביר' יבמות פ"י ה"ז הוא כלב בן יפונה הוא כלב בן חצרון וכלב ה' בן מ' שנה כשהלך לרגל כמפורש ביהושע י"ד וא"כ אביו נפטר לכה"פ מ' שנה קודם והיינו כשהי' מ"ד בן מ' שנה, ואצבון בן גד אי' במדרש מובא בצרור המור פ' ויגש שהוא אזני לפי שכשניבא אהרן איש שקוצי עיניו השליכו הטא אונו כו' ע"ש ומבואר שחי עוד כשאהרן נתגבא וע"כ דכל ל"ד. [ועי' בילקוט בהעלותך דחשיב מי היו הע' זקנים וקחשיב מראובן חנוך ופלוא וכרמי וחצרון ומשמעון ימין ואהרן ריבן וצחור ושאל ומזכרון סרד ואלון ויחלאל ומגד חגי ושני ואם הם אלו שמשבעים נפש יש עוד הרבה].

סוטה י"א א' ג' היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורים יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית. עי' בעץ יוסף בשם יפ"ת דקבלה היתה בידם. וי"ל דחז"ל דרשו כ"ז מהפסוקים דכלל גדול ביד חז"ל ילמד סתום מהמפורש. והנה ויאמר אל עמו ע"כ אין הכונה שאסף את כל העם ואמר אליהם שאין זה דרך המלך. אלא הכונה ליועציו ולפי שמצינו שאיוב ובלעם היו מעבדי פרעה כמ"ש ה' דבר ה' מעבדי פרעה ומדכתיב הירא משמע שה' רק א' שידוע

יהיז מוכרחים להנשא להמצרים ואז יהי לכ"א מהמצרים הרבה נשים וממילא יתרבו בהרבה יותר מבני וכ"ה במדרש רבה פ"א י"ח ונקח הנקבות לנשים והא דמסיים לפי שהמצרים שטופים בזמה הוא טעם שלכן בודאי יסכימו המצרים לקחתם.

ויקח את בת לוי ויחזור מיבעי ל"י אריכו" שעשה לה מעשה ליקוחין הושיבה באפרין ומרים ואהרן מרקדן לפני" (סוטה י"ב א'), יל"ע למה עשה כן לנקר עיני פרעה שיבואו לחפש אחריה הרי מוטב ה"י שיעשה בצנעא ולא ידעו שהחזירה ולא יבואו לחפש וי"ל שעשה כן כדי לפרסם לכל ישראל שהחזיר את אשתו ואין מתירא מהגזרה כדי שכולן יחזירו את נשותיהן וכן משמע במכילתא דרשב"י פ' וארא ע"ש.

למה תכה רעך פירש"י רשע כמותך, פי בשלמא אם היית צדיק היה מותר לך להכותו כמ"ש תוס' קדושין ל"ב ב' ד"ה זקן אבל מאחר שאתה רשע כמותו למה תכה וכמ"ש במ"א ט"ז ד' ועל אשר הכה אותו עי' רש"י שם.

במכילתא ריש יתרו ובת"י פ' שמות שיתרו התנה עם משה שהבן הראשון יהא לע"ז ולכן לא מלו משה ע"ש זה לא יתכן כלל כפשוטו דהא יתרו כבר פירש מע"ז לפני כן ולכן נידוהו כדפירש"י ועוד ח"ו שמרע"ה יסכים לזה, ונראה שיתרו רצה שהבן מעצמו יכיר עבודת ה' כמו שהוא הכיר ולכן התנה שלא יכוף הבן הראשון במילה וכי' עד שיגדיל ויכיר מעצמו אם לבחור בע"ז או בעבודת ה' ולכן הסכים מ"ר שסמך שאחר שיהא בביתו בודאי ירצה מעצמו ואעפ"כ נענש שיצא בן בנו כומר לע"ז כמשאחז"ל עי' בעה"ט ריש פ' יתרו.

ואאמור"ר שליט"א כתב נראה הביאור מפני שקודם מ"ת ה"י נכרית מותרת לבני יעקב ואם לא יגיירה ממילא הבן הולך אחרי' ואינו במצות מילה, וזה התנה יתרו שלא יגייר אותה קודם לידת בן ראשון כדי שישאר הבן הראשון אצלו וזה שקראתו המכילתא לע"ז, דכיון שלא יתקדש

עי"ל דאיתא בפדר"א פמ"ח דנשותיהן היו באין לסייע להן לעבוד אם כן הוא עשה ש' ואשתו ש' א"כ כל א' עשה פר"ך לבנים וי"ל שד"ש בסוטה י"א מאי בפרך שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים.

למילדות העבריות. בסוטה י"א ב' חד אמר אשה ובתה יוכבד ומרים וח"א כלה וחמותה יוכבד ואלישבע, י"ל דחז"ל הכריחו זה מהפסוק דהנה המפרשים (עי' חזקוני ואברבנאל וביאור הג' מלבי"ם והעמ"ד) כתבו דלפי פשוטו ויעש להם בתים הכונה שפרעה עשה להם בתים מיוחדים שידורו שם והושיב שם שומרים סמוך לבתים שיראו מתי המילדת הולכת ואז צוה לשוטרים המצרים שילכו אחריהם וישליכוהו ליאור וי"ל שגם חז"ל פירשו כן פשטי' דקרא וקשה א"כ איך יכלה להצפינו למשה ג' חדשים נהי דלא מנו לה המצרים אלא משעה דאהדרה כמ"ש בגמ' מ"מ ראו כששלחה לקרוא למילדת וע"כ שלא שלחה שהיא בעצמה היתה המילדת וקשה הא גם מילדת צריכה מילדת אחרת להולידה וע"כ שהאחרת היתה בתה או כלתה שהיו עמה בבית ועי"כ לא הרגישו המצרים, והא דמר אמר בתה ומר אמר כלתה י"ל דבסברא בעלמא פליגי דמ"ס אין דרך כלה וחמותה לדור יחד וע"כ בתה היתה ומ"ס מרים היתה אז רק בת ו' שנים ולא מסתבר שיכולה כבר להיות מילדת וע"כ כלתה היתה (ואע"ג דאהרן ה"י אז בן ג' מ"מ י"ל דכבר השיאו לו אשה גדולה ממנו בשנים עי' תנחומא ריש שמות מלמד שלא יד יעקב למצרים עד שזיווג נשים לחצרן וחמול זה בן שנה וזה בן שנים ואמרי' בסנהדרין ק"ד א' שהיו משיאין גדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה).

כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. לכארי ל"ל לומר וכל הבת תחיון ומה לו אם לא יחיו העיקר הול"ל כל הבן תשליכו, וי"ל שהרי כל החשש שלהם ה"י הנה עם בני רב ועצום ממנו וגר פן ירבה וגר ולכן רצה בדוקא שישאירו את הבנות ולא יהי להם למי להנשא

טעמא דקרא

ד' מד' שיפולי' וא' באמצע נמצא א"י מתרחבת
ה' פעמים ממצרים.

אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני
והחתי והאמרי וגו', הקדים הכנעני וכן בסמוך
פסוק י"ז וכן בפ' בא כי יביאך ה' אל ארץ
הכנעני והחתי והאמרי וגו' ארץ זבת חלב ודבש
וכן בפ' תשא וגרשתי את הכנעני האמרי והחתי
וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש וגו' בכל אלה
הקדים הכנעני, אבל בפ' משפטים והביאך אל
האמרי והחתי והפריזי וגו' ההכחדתי הקדים
האמרי וכן בס"פ תשא הנני גרש מפניך את
האמרי והכנעני והחתי וגו', ובפ' שופטים כי
החרם תחרימם החתי והאמרי והכנעני וגו'
הקדים החתי, ונ' והכלל בזה דכל היכא דכתיב
ארץ זבת חלב ודבש הקדים הכנעני משום
דמבואר במגילה ו' א' דעיקר ארץ זבת חלב
ודבש ה' בקטרוך שהיא ציפורי ע"ש והוא ה'
בחלק הכנעני כמ"ש בשופטים א' זבלק לא
הוריש את יושבי קטרוך וגו' וישב הכנעני בקרבו
וגו', אבל היכא דמייירי בכניסתן לארץ הקדים
האמרי שבתחלת א"י נכנסו לארץ האמרי כמ"ש
פנו וסעו לכם הר האמרי וגו' באתם עד הר
האמרי וגו' וכן ביהושע כ"ד וילחמו בכם בעלי
ידיחו האמרי והפריזי וגו' ומבואר דהאמרי ה'
הראשון דיריחו ה' בחלקו, אבל בפ' שופטים
דמייירי במצות החרם תחרימם וזה קיימו תחלה
בארץ סיחון ועוג שהי' של החתי והכנעני כמ"ש
רש"י בפרשת משפטים כ"ג ט"ז (והא דכתיב
שני מלכי האמורי צ"ל דהחילול היו מחתי
וכנעני וכ"כ המפרשים) ולכך הקדים כאן החתי,
ואצל א"א בפ' לך יש סדר אחר ששם הקדים
קניזי קניזי וקדמוני וגו' ת' דשם מייירי בסדר
שיכנסו לארץ לע"ל (וצריך לבדוק בכל הפסוקים
אם הכללים נכתיבם גם העיזתי מס"פ בא והי'
כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ומנחמי ט'
זכרות עמו וגו' את ארץ הכנעני).

ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וזהב
ושמלות, צ"ע למה הוצרכו לשמלות וכי ערומים

בקדושת ישראל ממילא הוא מופקר לכל עבודה
זרות שבעולם.

ויאמר משה אסורה נא ואראה מדוע לא
יבער הסנה, כשהקב"ה עושה מעשה נסים מצוה
לראותו כמ"ש ביומא ס"ז א' זימנין דגמיש ל'י
לראשי' ולא אדעת' פירש"י יכוף ראשו
לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון אם הלבין
משמע שמצוה לראות כשנעשה הנס כדי לספר
נפלאות ה' ובחגיגה כ"ז ב' בשעה שישראל
עולין לרגל מגביהין להן את השלחן ומראין
להם שסילוקו כסידורו ע"ש (ומש"כ רש"י במ"ב
ד' שדרך הנס להיות בצנעא היינו שלא כל א'
ראוי לראותו אבל מי שיכול לראותו מצוה
לראותו).

של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה
עומד עליו אדמת קדש הוא ובילקוט (בשם מ'
אבכיר) כאן אתה עתיד לבנות לפני מזבח
ומבואר דמקום שעתיד לבנות שם מזבח כבר
קדוש ולכאור ה"ה מקום שכבר בנו שם מזבח
והקריבו שם שנשאר קדוש (ואינו מוכרח) ובה
יתבאר בגמ' סוטה ל"ה ב' כל פסיעה הקריב
ופריך א"כ מלאת כל א"י במות אלא כל ו'
פסיעות הקריב וצריך ביאור מאי קמתמה א"כ
מלאת כל א"י במות ומה בכך וגם מה תי' כל
ו' פסיעות אכתי קשה מלאת כל ו' פסיעות במות
ו"ל דקושיית הגמ' דאסור להשתמש שם כיון
שהקריבו שם וא"כ כל א"י יאסר להשתמש אבל
בתר דשני כל ו' פסיעות ל"ק דהולכין אחר הרוב
שאינן במות ומותר להשתמש בכולן דכיון שאין
ידוע מקום הבמות הולכין אחר הרוב.

ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה
ורחבה, הא דקרי לא"י רחבה אע"ג דארץ מצרים
ת' פרסה על ת' פרסה כמ"ש בתענית י' א' וכן
א"י כמ"ש במגילה ג' א' היינו משום דא"י
בשעה שיושבין עלי' רוחא ומתפשטת כמ"ש
בגיטין נ"ז א' וזהו ורחבה (וכן כי ירחיב ה' את
גבולך יל"פ כן), עי"ל ע"פ הספרי (עקב) ארץ
הרים ובקעות טאה בבקעה עושה ה' טאין בהר

טעמא דקרא

נג

ותקח צפרה צר ותכרת וגו', בע"ז כ"ז א' פריך מינה למ"ד דאשה פסולה למול ומשני קרי ב' ותכרת דאמרה לאינש אחרינא ועבד וקשה איזה אינש אחרינא ישראל ה' שם במלך בדרך (דגוי פסול למול דדרשי' המל ימול) והרי כל ישראל היו במצרים וא' מהן לא ה' יכול לצאת משם (כמ"ש במכילתא יתרו) וע"כ שבנה גרשום שה' או בן ג' שנים כדאי' בילקוט הוא מל ואולי מכאן למד הרמב"ם ברפ"ב ממילה שקטן כשר למול שלא נודע מקורו.

ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו, ובירר ספ"ג דנדרים לרגליו של תינוק נגעה בגוף התינוק פ' הק"ע מרוב מהירות נגעה בצור גם ברגליו של תינוק וחתכה גם שלא במקום המילה ויל"ע למה התורה מספרת זה וי"ל משום שמ"ר נענש שנחרשל במילה שהוא מ"ע דביום השמיני וקי"ל עולה מכפרת על חייבי עשה ואמרי' בחולין ז' ב' דם ניקוף מרצה כדם עולה והוא דקאזיל לדבר מצוה ומה שחתכה הערלה זה גוף המצוה אבל מה שנחתך גם ברגליו זה דם ניקוף ומרצה כדם עולה ולכן אמרה חתן דמים תרי דמים דם מילה ודם ניקוף שהוא כעולה (וקטן נענש עבור אביו) וזהו חתן דמים למולות נתחייב תרי דמים עבור המילה.

ותגע לרגליו. בע"ז כ"ז א' פריך למ"ד אשה פסולה למול מדכתיב ותכרות את ערלת בנה ומשני קרי ב' ותכרת דאמרה לאינש אחרינא וכת, קשה איך מפרש סיפא דקרא ותגע לרגליו שנגעה ברגליו של תינוק וכאן א"א לפרש שציותה אותו ליגע ברגליו של תינוק וי"ל דהאי מ"ד יפרש ותגע ברגליו כמ"ד בירר' ספ"ג דנדרים לרגליו של משה או לרגליו של מלאך שא"ל הילך גזי חובך שזה עשתה צפרה בעצמה שנגעה ברגליו כדי להראות לו שנפרע חובו.

למה תעשה כה לעבדיך, תעשה טעמו במרכא כפולה, משום שאמר לו למה תעשה על ב' הדברים כמ"ש תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו.

ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע, פי'

היו, וי"ל שהוצרכו לבגדי שבת ויו"ט, וכאן רמז מ"ש בשבת קי"ג א' שלא יהא מלבושך של שבת כשל חול, ואע"ג שלא הוצרכו לכך כמ"ש שמתוך לא בלתה מעליך כל מ' שנה ועי' בבעל הטורים.

ואמרו לי מה שמו. תמוה מה שיין שם אצל הקב"ה ועוד הרי כבר אמר לו אנכי אלקי אביך אלקי אברהם וגו', ונראה ששאל באיזה מדה הקב"ה יגאל הקב"ה את ישראל וירצו לדעת זה כדי לדעת איך יתנהגו.

ויאמר וגו' אהי אשר אהי, פשטי' דקרא שהקב"ה השיב לו על שאלתו מה שמו א"ל שאהי שמו ואח"כ ביאר לו הטעם למה שמו אהי אשר אהי בשביל שאהי עמהם בכל הצרות לכן נקרא שמו כן ואח"כ א"ל שלבני ישראל לא תאמר הטעם רק בקצרה אהי שלחני אליכם כדי שלא להזכיר להם שאר צרות כמ"ש בגמ' (ברכות ט' ב') (חו נ' כוונת הא"ע).

פקד פקדתי פירש"י ז"ל ושמעו לקולך מאליהם מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר להם פקוד יפקוד אתכם יוסף אמר להם פקוד יפקוד וגו' ע"ש וקשה לכאורה דאיזה סימן הוא זה אחרי שהוא ידוע לכל ישראל וממ"נ אם בלא סימן לא היו שומעים למרע"ה מה הועיל הסימן כיון שהוא ידוע לכל וכ"א יכול לומר כן. ונראה שלא בלבד שהובטח להם שהגואל יאמר בלשון פקד פקדתי אלא שנמסר להם סימן שמי שיאמר לשון זה הוא הגואל האמיתי ואם כן בכלל הסימן הובטח להם שלא יבא שום איש שאינו הגואל לומר לשון זה. מאאמו"ר שליט"א (שוב מצאתי כן ברמב"ן בפ' ושמעו לקולך עיי"ש).

כי מתו כל האנשים וגו'. לכא' הול"ל זה בתחלה כשא"ל ללכת ולא עתה שכבר הסכים ללכת, וי"ל שהקב"ה רצה שיקבל עליו ללכת אע"ג שהוא בסכנה ובזכות זה המסייע יצליח ולכן לא גילה לו תחלה אבל אחר שכבר הסכים ללכת א"ל שאין לו מה להתיירא.

טעמא דקרא

שפרעה לא הי' עושה דבר בלי עצת עבדיו כמ"ש ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון וגר' ונא' ויכבד לכו הוא ועבדיו, כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, ולכן במכות כתיב מפורש עבדיו חוץ מעמו כמ"ש גבי צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובבית עבדיך ובעמך, הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך את הערוב, ומלאו בתך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים את הארבה כי הם היו עיקר המסיתים וכן בפי' בשלח כתיב ויהפך לבב פרעה ועבדיו חו"ש ג"כ בפי' זאת הברכה לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו.

הפטרות שמות ע"י ישעי'.

המפרשי' אותם את עצמם, וקשה דבספרי נשא אמר בגי' מקומות נאמר אותו את עצמו והשיאו אותם עון אשמה והביא אותו אל הכהן ויקבור אותו בגיא ולא חשיב האי ויל"פ ויראו אותם היינו את עבדי פרעה שחשבו שייסיעום לבקש מפרעה ובסוף ראו שגם הם ברע עליהם וגם הם אומרים לא תגרעו מלבינכם וגר' ובהכי א"ש הא דמסיים אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו וגר' דלכארי עבדיו מאן דכר שמיהו ולפמש"כ אחי שפיר.

אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו, ממה שהזכיר בעיני עבדיו נראה

וארא

והיינו תשובה על טענתו הן בגי' וגר' א"ל מפני שהיית צריך לומר להן בנחת היו שומעין ולפי שלא אמרת כמו שצויתך לא שמעו אבל לפרעה צריך שתדבר בלשון קשה ואח"כ כתיב ויאמר משה וגר' הן אני ערל שפתים כלומר מ"מ על הטענה השני' לא קבלתי תשובה וא"ל ע"ז ראה נתתיך וגר' ואהרן אחיך יהי נביאך ודוק (וקצת מזה מצאתי בחזקוני ע"ש).

והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתני. חז"ל אמרו (יר' רפ"י דפסחים) תקנו ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה, אבל לפשטי' דקרא מנה כאן ד' דברים נפרדים, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים זה חצי שנה קודם יציאת מצרים בטלה עבודה מאבותינו כמ"ש ברה"י א' ושוב לא נשתעבדו בהן, והצלתי אתכם מעבודתם זהו בשעת מכת בכורות שפרעה הכריז הרי אתם בני חורין מכאן ואילך עבדי ה' כמ"ש במדרש ובירר פסחים פ"ה ה"ה, וגאלתי אתכם בדרך נטוי' זה יצי"מ, ולקחתני אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים זה מתן תורה.

בני עזיאל וגר', ובני חבורן לא קחשיב ואין לומר שלא היו לו בנים דברה"א כ"ג חשיב לי' ד' בנים, וי"ל דכאן לא חשיב אלא אלו שהנהיגו

לכן אמר לבני ישראל וגר' וידבר משה כן אל בני' ולא שמעו וגר' וידבר ה' אל משה בא דבר אל פרעה וגר' וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני' לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני' ואל פרעה וגר' וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה וגר' ויאמר משה לפני ה' הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך וגר' ואהרן אחיך וגר', רש"י מפרש דפסוקים אלו וידבר וגר' דבר אל פרעה וגר' ויאמר וגר' הוא חוזר עוד הפעם מה שאמר למעלה וכמו נחזור על הראשונות ועי' רמב"ן שחלק עליו ועוד יל"ע לפי' זה למה לא חזר ג"כ הק"ו הן בני' לא שמעו אלי וגר', ויל"פ הפסוקים ע"פ המבואר במכות י"א א' דכ"מ שנא' דיבור הוא לשון קשה ואמירה הוא לשון רכה, והנה הקב"ה א"ל למשה לכן אמר לבני ישראל והיינו בלשון רכה ומ"ר אמר בלשון קשה כמש"נ וידבר משה כן אל בני' לכן לא שמעו לכן כשמ"ר אמר ב' טענות א' הן בני' לא שמעו וגר' ב' ואני ערל שפתים השיבו הקב"ה וידבר ה' אל משה וגר' ויצום אל בני' כפירש"י ובמדרש צוה עליהם להנהיגם בנחת כר

טעמא דקרא

נה

ומתרגמי ובמני אעא ובמני אבנא נ' דמה שהוצרך לפרט כלי עץ וכלי אבן דכלי עץ כולל כל כלי שהוא לשתי וכלי אבן כולל כל כלי שהן לרחיצה שדרך לרחוץ במרחץ של אבן ע"י גדה ג"ט ב' ורש"י ביכמות ט"ו א' ד"ה שוקת.

וחעל הצפרדע פירש"י ז"ל צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתות נחילין נחילין וכ"ה במדרש תנחומא שהיו המצריים מכין אותה והיא מתות כו', והנה כשראו המצרים המכים אותה כי עי"ז היא מוסיפה להתז צפרדעים הרבה הלא הדעת נותן שצריכים להפסיק מלהכותה כדי שלא להרבות השרצים הללו, אבל מה מדת הכעס אומרת, אדרבה מכין שמוסיפה להתז כ"ש וכל שכן שצריכים להוסיף להתנקם ממנה ולהכותה ככל האפשר, וכל שהוסיפה להתז הוסיפו לכעוס וחמתם בערה בהם וכך חזר חלילה הם הוסיפו להכות ולהתנקם והיא הוסיפה להתז נחילין נחילין עד כי וחכס את ארץ מצרים, וכן הוא בכל מקום שכועסים כי אם ישמעו חרפתם ולא ישיבו ישתקע הדבר לאט לאט אבל כשמשיבים לשכנגדו הרי הוא מוסיף להשיב לעומתו כהנה וכהנה וכל מה שיוסיף להתנקם גם הלה יוסיף לעומתו ככל האפשר ואם כן הדעת נותן שטוב ויפה לו לא להטפל עם זה שציערז ולעבור בשתיקה עד יעבר זעם אבל מדת הכעס אומרת הכי אנכי אשתוק על זאת ומתחיל להשיב או להתנקם וגם שכנגדו הולך ומוסיף ומדת הכעס שלו אומרת שכ"ש שיש להשיב מנה אחת אפים וכך לעולם וסופו כמכת הצפרדעים במצרים. מאמור שליט"א.

רק ביאור תשארנה. יל"ע למה הוצרך לומר זאת, ועוד הרי כ' רמב"ן בפ' בא בשם רבנו חננאל מיום עתירת משה ועד עכשיו אין ארבה מפסיד במצרים ולמה בצפרדעים נשאר, וי"ל משום שאמרו במדרש תהלים פכ"ח וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות מן השדות אבל אותן שנכנסו לתנודים לא מתו משום שמסרו נפשם ונשארז ולא תימא היכן היו שם לזה קאמר רק ביאור תשארנה ושם נכנסו.

שררה על ישראל במצרים כדאי במדרש (במדבר פ"ג ס"י ח').

בסנהדרין ס"ז וברש"י בלטיהם אלו מעשה כשפים בלטיהם אלו מעשה שדים וצריך טעם למה אצל המטה שנהפך לנחש כתיב בלטיהם ואצל דצ"ך כתיב בלטיהם, וי"ל דבתחלה סברו שמה ואהרן עושים זה ע"י כשפים ולכן עשו ג"כ ע"י כשפים אבל אחר שראו שבלע מטה אהרן את מטותם שזה א"א ע"י כשפים שאינו דבר המתקיים כמ"ש במס' סנהדרין הנ"ל דהכשפים בטלים במים שוב ידעו שאין זה ע"י כשפים אבל עדיין אמרו שזה ע"י שדים שזה יכול להיות כמ"ש בירר סוף פרק ארבע מיתות ובגמרא שם שהשד גונב בהמה ומביא לכן עשו גם כן על ידי שדים עד שבמכת כנים שזה אין ביד השד לעשות כדפירש"י נתברר להם שזה ג"כ לא ע"י שדים (וגם במכת דם וצפרדע לא יכלו לעשות ע"י כשפים שאין הכישוף שולט במים כנ"ל).

ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם, בסנהדרין ס"ז ב' בלטיהם אלו מעשה שדים בלטיהם אלו מעשה כשפים, ומבואר שם בגמ' דשד אין יכול לבראות שום דבר אלא מביאו ממקום אחר לכאן, והנה לעיל גבי מטה שנהפך לנחש כתיב בלטיהם וכאן גבי דם צפרדע כנים כתיב בלטיהם, והיינו שדם צפרדע כנים יכול השד להביא ממקום אחר (ורק כנים לא יכלו שאין השד שולט על פחות מכשעורה) ולכן עשו בשדים, אבל להפוך המטה לנחש א"א להביא ול"ד להפוך המים לדם שיכול להביא דם אחר ולערבם במים אבל להפוך המטה לנחש זה א"א רק ע"י כשפים לכן כתיב בלטיהם (ולעיל כתבנו בע"א קצת).

והדגה אשר ביאור תמות, החיעו זה שלא יחשוכ שזה בכשפים של אחיזת עינים לכן א"ל שהדגים ימותו שכשפים שאינו רק אחיזת עינים א"כ אין זה דם ממש רק נראה כדם וא"כ הדגים לא ימותו ולא יבאש היאור.

והי דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים

טעמא דקרא

ה"ו) וכיון שכל עפר הארץ ברום אמה נהפך לכנים (כמ"ש באו"מ ע' ש"ס) שוב לא עמדו על הארץ ולא הצליח כשפיהם.

כתב הגר"א בפ"ה דאבות דבבלי המכות כתיב שלא הי' בבני ישראל מלבד בכנים ע"ש. וי"ל הטעם דבבלי המכות שיכול לבא ג"כ ע"י כשפים או שר עיקר הראי' הי' ממה שלא נתפשט גם בארץ גושן. שזה אין ביד השד למנוע כמ"ש והפליתי וגר' למען תדע וגר' אבל כנים שזה אין ביד השד כלל כדפרש"י א"כ עיקר המופת הי' המכה עצמה ולא מה שלא הי' בגושן לכן לא הזכירה התורה זאת.

הנני משליח כך וגר' את הערוב, בשום מכה לא כתיב לשון שילוח רק כזה, והטעם י"ל משום שאמרו בתענית כ"ב א' דחי' רעה אינה סכנה אא"כ היתה משולחת ע"ש ולכן אמר הנני משליח וגר' והוא מכה משולחת שהוא של סכנה.

ומלאו בתי מצרים את הערוב וגם האדמה אשר הם עלי', לכאור וגם האדמה וגר' מיותר (ועי' בס' דבר אליהו מהגר"א), וי"ל פ' דיש חיות שמדורם באדמה כמו נחשים ואישות וכדומה ולכן קאמר דלא רק הבתים ימלאו רק גם האדמה שהם עלי' ימלאו חיות.

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגר' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, כ' רמב"ן מה שחזר לומר ושמתי פדות להודיע שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות יהודי לא יזיקוהו, ונראה שהודיע זה לפרעה שאלמלא כן לא הי' שולח את"כ לקרוא למשה ואהרן שהרי יתייראו ליכנס למקום המצרים מפני החיות, ועי"ל באופן אחר שבא לומר שלא יוכלו המצרים לברוח כולם לגושן לכך הודיע שגם בגושן גופא ושמתי פדות וגר' שאם יהי' שם מצרי יחוק, מיהו י"ל דזה כבר ידעי' מדכתיב בקרא קמא והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עלי' דהאי אשר עמי עומד עלי' מיותר ובא לומר דדוקא אשר עמי עומד ולא המצרי שנכנס לשם. והערתני אל ה' פירש"י נתאמן בתפלה,

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים כתיב חרטמים מלא יו"ד וכן גבי כנים אבל בפ' ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע וגר' כתיב חסר וכן בפ' ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה כתיב מלא יו"ד, כי הי' השחין בחרטמים כתיב חסר, וי"ל פ' על פי מש"כ רש"י בפ' עקב (והוא מתחומא שם סי' י') בפ' לחת הברית לחת כתיב חסר ששתייהן שוות ומבואר דחסר מורה שהן שוין ולפי זה א"ש דגבי ויעשו כן החרטמים הרי לא היו כולן שוין דיש בעל אוב ויש ידעוני ויש חובר חבר וכו' (עי' סנהדרין מ"ז א' תד"ה שתי) ולכן כתיב מלא אבל ויאמרו החרטמים אצבע וגר' כולם אמרו דבר א' ולכן כתיב חסר וכן בפ' ולא יכלו החרטמים לעמוד וגר' הרי לא הי' בורשת כולם שוה דיש שנתביישו יותר ויש פחות ולכן כתיב מלא אבל כי הי' השחין בחרטמים הרי הי' בכולן שוה ולכן כתיב חסר.

למתי אעתיר לך וגר' ויאמר למחר. כ' רמב"ן שפרעה חשש שמשה יודע שעתה הזמן שצריך להסתלק המכה ולכן אמר למחר לנסותו ע"ש וצ"ע למה עלה בדעתו כן בשלמא אם משה הי' בא אליו הי' מקום לחשד אבל הרי פרעה שלח לקרוא לו כמפורש בפסוק ולמה דוקא ברגע זו צריך להסתלק המכה, וי"ל דפרעה הי' סבור דאחר שהסכים לשלח את ישראל בודאי משה יאמר לו דכשישלחם יסור המכה ואז לא הי' לו מקום להתחרט אח"כ וכששמע שמשה אמר למתי אעתיר לך והיינו לפני שישלחם עלה בדעתו שבודאי משה יודע שבלא"ה צריך עכשיו להסתלק המכה ולכן רצה לנסותו, והטעם שבאמת לא אמר כן מ"ד בכל המכות משום שאם הי' עושה כן לא הי' מקום לשאר המכות והקב"ה רצה להרבות בו המכות כמ"ש למען רבות מופתי.

ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו, י"ל הטעם שא"א לעשות כשפים אא"כ המכשף עומד על עפר הארץ כמ"ש בסנהדרין מ"ד ב' (וכ"ה בירר' שם פ"ו

טעמא דקרא

נז

קלת חסר ואח"כ כתיב הקלות יחדלון וגר' ויחדלו הקלות וגר' כתיב מלא ואח"כ כתיב וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת חסר. ויתבאר ע"פ התנחומא סי' ט"ז לא נתן ארצה תלאן ברפיון כו' והקלות היו תלוין ואימתי ירדו בימי אלישע על מחנה ארם שנא' וה' השמיע את מחנה ארם קול רכב וגר' ולכן כשמ"ר אמר והקלות יחדלון כתיב מלא דהיינו שהקלות המלאים יחדלון אבל ישאר קצת מהן שיהו תלוין ברפיון ולא יחדלו לגמרי וכן כתיב ויחדלו הקלות מלא אבל פרעה כשראה שחדלו הקלות לגמרי (שהרי לא ידע שגנזין לימי אלישע והבין מדברי משה שיחדלו קצת וישארו קצת) ולכן חשב שלא נתקיימו דברי משה ולכן ויכבד לכו וגר'.

בכל המכות כתיב ויקרא למשה ולאחרן חרן ממכת ברד כתיב וישלח פרעה והיינו משום שבכל המכות קרא להם על ידי עבדיו ויד עבד כיד רבו ולכן כתיב ויקרא אבל בברד ששום מצרי לא הי' יכול לצאת החוצה הי' מוכרח לשלוח ע"י ישראל שהיו אצלו שלהם לא הזיק הברד ולכן כתיב וישלח (ולדעת ר' יסא בירר' רפ"ו דדמאי דעכו"ם לעכו"ם אין לו שליחות אבל עכו"ם לישראל יש לו שליחות מדויק הפסוק אבל לא קי"ל כן ע"י ב"מ ע"א ב'). הפטרת וארא עיין ביחזקאל.

י"ל מה שהוצרך כאן להתאמץ בתפלה יותר מלמעלה משום שכאן לא נכנע פרעה לגמרי שהרי הטיל תנאי רק הרחק לא תרחיקו ללכת.

חטאתי הפעם, לא רצה להודות שחטא קודם רק הפעם שה' התרה בו שיכניס לביתו ולא עשה הודה שזה חטא, אבל מה שהבטיח קודם שישלח ואח"כ חזר בו טען שזה הי' הבטחה מחמת אונס ויכול לחזור בו (ע"י יבמות ק"ו א'), אבל עתה שהודה שחטא והגיע לו העונש א"כ ההבטחה שהבטיח עתה צריך לקיימה לכן אמר שעתה ישלחם ולא יחזור בו.

והפלה הי' בין מקנה מצרים וגר', מה שהוצרך להודיעו זה כאן י"ל משום שלא יקשה לו הרי עיקר רצונכם ללכת לזבוח לה' ואם ימותו כל הבהמות איך תזבחו ולזה א"ל והפלה הי' וגר' ששלנו לא ימותו.

וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה. כתבו בשם הגר"א דכתיב עד אחד אבל אחד דהיינו של בן הישראלית שאביו מצרי ולפני מ"ת נחשב ע"ש אביו והוא גוי אבל פרעה חשב שהוא ישראל ולכן ויכבד לכו, וצ"ע שהרי בפ' הקודמת גבי ערוב כתיב לא נשאר אחד ובכ"ז ויכבד לכו אלמא שלא הי' צריך תירוצים.

וה' נתן קלת וגר' ורב מהיות קלת וגר', כתיב

בא

נגזרה גזרה על שבט לוי כמ"ש בב"ב שם ובבבבתינו של כל ישראל שלא נגזרה גזרה על הנשים כדפירש"י בפ' פנחס (כ"ו ס"ד) והוא מתנחומא (שם) בצאננו ובבבבתינו כי לא נגזר על הבהמות.

ראו כי רעה נגד פניכם, ובמדרש (פי"ג) הקטנים אינן בני עבודה אין דעתכם אלא לברוח, נ' מזה שרצו מן השמים שיבין שדעתם לברוח (שאל"כ הי' נעשה באופן אחר שלא ירגיש בזה)

מי ומי ההולכים. כ' בעה"ט א"ל פרעה כסבורים אתם ליכנס בארץ הרי כולכם תמותו במדבר ולא ישאר אלא יהושע וכלב, מי ומי בגי' כלב ובן נון א"ל בנערינו ובזקינינו נלך שלא נגזרה גזרה לא על פחות מבן כ' ולא על יותר מבן ס' כמ"ש בב"ב קכ"א ב' (כר' ישמעאל במדרש משלי רבה פ"א דעד בן כ' נקרא אדם נער) ויל"פ גם סיפא דקרא בבבבתינו ובבבבתינו בנינו היינו של משה ואהרן וכל שבט לוי שלא

טעמא דקרא

לפני מ"ת וב"נ יכולים להקריב גם נקבה לעולה כמ"ש בזבחים קט"ו ב' קמ"ל דבפסח לא תקריבו אלא תמים דזה אסור גם לב"נ להקריב מחוסר אבר וכאן נאסר כל מום ולא זו אלא אפי' נקבה שלא נאסר לב"נ כאן אסור, אבל בפ' ויקרא שנאמר לאחר מתן תורה ובישראל חמור יותר נקבה לעולה שאם עלתה תרד כמ"ש בזבחים ל"ה ב' אבל-בצ"מ שאינו מחוסר אבר אם עלתה לא תרד (בזבחים שם) נקט לא זו שצריך זכר אלא אף תמים צריך אף שאם עלתה לא תרד.

ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוחות כתיב מזוחת חסר ו' תנינא וכן בכל הפרשה אבל במצות מזוחה בפ' ואתחנן ועקב כתיב מלא ו' תנינא, ו"ל דכבר כ' רש"י בפ' חשא ובפ' עקב וכן בתנחומא שם לחת חסר מלמד ששניהם שוין ולמדנו דאם חסר ו' הריבוי מלמד על שויותם וא"כ כאן שהזו על שתי המזוחות א"כ שתייהן היו שוין לכך כתיב מזוחת חסר משא"כ במצות מזוחה שאין קובעין אלא על אחת מהמזוחות א"כ אין שניהן שוין לכך כתיב מלא (ועי' במנחות ל"ד א'). (אך צ"ע גבי שמשון ויאחז בשתי המזוחות כתיב ג"כ מלא ושם לכאורה היו שוין).

ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו ובפ' בהעלתך גבי פסח שני כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והטעם נראה פשוט דכאן שמצוה לאכל מצה גם בלא פסח לכן כתיב שהמצות האלו תאכלו עם מרורים על הפסח (דמרור בזה"ז דרבנן רק על הפסח מה"ת) משא"כ בפסח שני שאין מצוה כלל לאכל מצה בלא הפסח לכן כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו (שוב שמעתי כן בשם החת"ס).

אך ביום הראשון תשביתו וגו' מיום הראשון עד יום השביעי וגו' וביום הראשון מקרא קדש וגו' בראשון בארבעה עשר יום וגו' בערב תאכלו מצות, ב"פ כתיב ראשון מלא וב"פ חסר, ו"ל דבמקום שמתחיל מתחלת היום כתיב חסר אבל במקום שמצותו עד ו' שעות כתיב מלא ו' לכן

כדי שאח"כ כשישלחם לגמרי בשעת מכת בכורות יחליט בדעתו שמשלחם אפי' אם דעתם לברוח ולא יוכל לטעון אח"כ ששלחם בטעות.

ואחריו לא יהיה כן פירש"י ואותו שהי' בימי יואל שנא' כמוהו לא נהי' כו' ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה לא הי' אלא מין א' וקשה למה בכנים א"י בתדא"ר פ"ז י"ד מיני כנים הביא הקב"ה על המצרים ובערוב א"י במשנת ר"א פרק י"ט י"ב מינין היו ובשחך כ"ד מיני שחך עיין שם ולמה כאן הי' רק מין א', ו"ל עפמ"ש"כ רש"י לא נשאר ארבה א' אף המלוחים ובשמו"ר ספ"ג א"ר יוחנן כיון שבא ארבה שמחו המצרים אמרו נקברין ונמלא מהם חביות ובילקוט כאן שמחו מצרים ויצודו מהם לרוב מאד ומלחום, והנה בחולין ס"ה ב' משמע שארבה הוא הקטן שבמינים שאין לו זנב ולא גבחת ואין ראשו ארוך ע"ש ו"ל שלכן לא נשלח עליהן רק את הארבה כדי שלא יהנו מהן הרבה שיאכלו מהן, ויל"פ שזהו שאמר פרעה ויסר מעלי רק את המות הזה דכוננו שרק אלו החיים שממיתים יסר ממני אבל לא את המלוחים בחביות אבל לא הי' כן רק לא נשאר א' וכנ"ל.

ולכל בני הי' אור במושבותם, ובשמו"ר ספ"ד שכל מקום שהי' יהודי נכנס הי' אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות, ונ' דזה אתי דוקא כמ"ד (קדושין ל"ז) מושבותיכם כ"מ שאתם יושבים משמע אבל למ"ד מושבותיכם לאחר ירושה וישיבה משמע א"כ לי' מושבותיכם משמע דווקא במקום שאתם דרים זה רק ארץ גושן, ובזה יש לקיים הפי' המובא בפ"י הר"י בכור שור במושבותם בארץ גושן שהיו יושבין שם אבל ארץ מצרים היתה חשוכה לכל העולם אפי' לישראל עכ"ל ואתי כמ"ד מושבותיכם לאחר ירושה וישיבה משמע וכנ"ל.

שה תמים זכר, נשאלתי למה כאן בפסח הקדים תמים לזכר וגבי עולה בפ' ויקרא כתיב זכר תמים, ו"ל משום דדרך התורה לכתוב לא זו אף זו כמ"ש בזבחים קי"ט א', ופסח שנאמר

טעמא דקרא

נט

הוא שגם לחם עוני תאכל ופשוט והא דכתיב בפ' קדש לי שבעת ימים תאכל מצות כבר דרשו ע"ז בלקח טוב ע"ש. ועמש"כ עוד ביהושע בזה.

משכו וקחו לכם צאן, במכילתא משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן וגו' רצ"ב מה ענין ע"ז לכאן, וי"ל דק"ל מומר לע"ז שהפריש קרבן הואיל ונדחה ידחה כמש"כ תוס' בסנהדרין מ"ז א' (ד"ה אכל) לר"י דס"ל דחור מעיקרא הו' דחור. ולכן קאמר משכו ידיכם מע"ז ואח"כ קחו לכם צאן שאל"כ ידחה הקרבן אם תפרישוהו לפני שמשכתם ידיכם מע"ז ושוב לא תוכלו להקריבו.

לבד מטף, ובת"י חמשה לכל גברא והיינו משום דבממוצע מוליד כל א' ה' וקשה דהא הולידו ששה בכרס אחד וא"כ הו"ל הרבה יותר וי"ל ע"פ המכילתא ריש בשלח וחמשים עלו א' מחמשה והשאר מתו בג' ימי אפלה, והנה אם א' הוליד ה' פעמים כדרך הממוצע וכל פעם ר' בכרס א' הרי שלשים וחמשים מהם הוא ר' א"כ אם נשאר האב וה' בנים הוא ממש חמשים. (ואע"פ שאין החשבון מדויק במשהו).

ויעשו וגו' כן עשו, פירש"י אף משה ואהרן כן עשו רצ"ע מאי קמ"ל, ואולי י"ל דמבואר בפסחים צ"א אין עושין חבורה שכולה זקנים שמא מתוך חולשתם לא יוכלו לגמרו וישאר נותר ומשה ואהרן זקנים היו לכן קמ"ל דמ"מ עשו פסח לבדם משום שאין השכינה שורה אלא על גבור לכן לא הו' להם לחוש.

וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו וגו', יל"ע למה כתיב מקנת כסף הרי גם יליד בית מעכב מילתו לרבו לאכל בפסח ועיין במכילתא שדרשו ע"ז, ולפי פשוטו י"ל משום דכתיב וכל עבד וזה דוקא במקנת כסף שנימול ליום א' כמ"ש רמב"ם פ"א ממילה ה"ג ומבואר בשבת קל"ה ב' לכן כל עבד מעכב אבל יליד בית שנימול לח' אין כל עבד מעכב רק דוקא אם הגיע זמנו אבל תוך ח' אין מעכב כמבואר ביבמות ע"א א' (ואע"ג דנמצא גם מקנת כסף

השכתת שאור דמצותו עד ר' שעות וכן מקרא קדש פירש"י באכילה ושתי' ומצותו עד ר' שעות כמ"ש באר"ח ריש ס"י רפ"ח הוא מלא אבל אכילת מצה שהוא מתחלת הלילה הוא חסר וכן מיום הראשון שהוא מתחלת היום (שו"ר בבעה"ט כאן בע"א עי"ש).

אך אשר יאכל לכל נפש ואמרו בכתובות ז' א' דבר השהה לכל נפש יצא מוגמר פרש"י בשמים על האש לגמר את הכלים ואת הבגדים שאינו אלא למפונקים, ויל"ע הא גבי שביעית ג"כ אמרו (בכור' שביעית רפ"ז) לכם דבר השהה לכולם יצאת מלוגמא שאינה אלא לחולק יצאת אלנותית שאינה אלא לתפילין אין קדו"ש נדהגת בהן ע"ש וא"כ מאי מבעיא ל' שם בשמים מהו שיהא עליהן קדו"ש תיפוק ל' שאין שוה לכל נפש כנ"ל וי"ל דמיני בשמים שוה לכל נפש ורק מוגמר שנותנן על האש אינו אלא למפונקים ובעיית הידיר משום שהנאתו קודם בעורו ובשביעית בעינן הנאתו ובעורו שוה ועי' ד"א פ"ז משמיטה הי"ט בבה"ל ד"ה היורד מש"כ שם.

בערב תאכלו מצת כתיב חסר וראיתי בתו"ש מביא מדרש מצת חסר כתיב פרט למצה עשירה ע"כ ובזה מדויק הא דכתיב שבעת ימים תאכלו מצות מלא דשם אפשר לאכל גם מצה עשירה אבל הכוונה מצה של בערב צריך להיות דוקא לחם עוני, ובזה מדויק ג"כ הא דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו מלא על פי מה שראיתי לאאמור"ר שליט"א בקה"י קדושין ס"י ל' בשם הגרי"ן ז"ל דרק המצה של בערב תאכלו מצות צריך להיות לחם עוני אבל המצה המיוחדת של הפסח שעם הפסח צריך לאכל מצה ומרור (שהיא עוד מצה שהרי נדהגת גם בפ"ש) זה יצאין גם במצה עשירה ורק משום המצה של בערב תאכלו מצות צריך לחם עוני ע"ש, ולכן כתיב כאן מלא (והא דכתיב בפ' ראה שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני וכתיב מלא שם ע"כ לא קאי לחם עוני אשבעת ימים דר' ימים ודאי א"צ לחם עוני ומילתא באפי נפשה

בסוגיא וברמב"ם אמנם בפרה שילדה מין חמור פשוט דאפי' הפרה יהא בה הרבה סימני חמור פטורה שהרי נולדה מפרה ופרה היא (ולא עוד אלא אפי' תראה כחמורה גמורה כיון שנולדה מפרה אין בה דין פט"ח וכן מבואר בחזו"א בכורות סי' י"ט סק"ו ע"ש אך אם האם היא פרה בת חמורה בזה פליגי ר"מ ורבנן בבכורות י"ז א' וע"ש בחזו"א סק"ז ולפ"ז הפסוק מדויק דקרא דממעט חמור שילדה מין סוס כתיב חמר חסר דאפי' הוא חמור חסר דהיינו רק מקצת סימנים של חמור חייב בבכורה וזה נקרא חמור ולא ממעטין רק סוס גמור אבל קרא דממעט פרה שילדה מין חמור כתיב חמור מלא דהאם צריכה להיות חמור מלא ולא חמור של מקצת סימנים וכנ"ל.

וכל פטר חמור תפדה בשה, יל"ע מג"ל שרק הזכרים צריכין פדיון כדמוכח בבכורות ט' א', ובשלמא בפדה"ב ובבהמה טהורה כתיב הזכרים אבל בחמור לא כתיב, ושמא מדאיתקש בפי' קרח לפדה"ב וצ"ע.

ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה, באדם כתיב בכר חסר ובבהמה כתיב מלא משום דבאדם מתו כל הבכורות בין בכור לאב בין בכור לאם כדפירש"י בפיי"ב ל' לכך כתיב חסר שאפי' אינו בכור גמור מת אבל בבהמה אין בכור לאב ולא מתו אלא בכור לאם שהוא פטר רחם לכך כתיב מלא, אבל בסמוך כתיב וכל בכור בני אפדה מלא משום שאין חייב בפדה"ב רק בכור לאמו פטר רחם לכן כתיב מלא.

הפטרת בא עיין בירמ"י.

שנימול לח' כמבואר בשבת שם אבל הוא בכלל יליד בית ע"י בגמרא שם).

ומלתה אותו אז יאכל בו. אז ר"ת אחר ד' רמז למ"ש הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך הזאה ז', וכן אז ישיר משה ר"ת אחר ד' רמז כי קרי"ס ה"י אחר ד' ליצי"מ כמ"ש רש"י בפ' ויוגד למלך מצרים, וכן אז אמרה חתן דמים למולות ר"ת אחר ד' כי מילה הוא ביום השמיני, וכן אז יבדיל משה ר"ת אחר ד' דהיינו אחר שאמר משה ז' פרשיות בס' דברים הבדיל דפי' אז יבדיל היא פ' שמינית כמ"ש רמב"ם פ"ח מס"ת, וכן אז יבנה יהושע מזבח ר"ת אחר ד' כי אמרו חז"ל (בבמדב"ר פ"כ סי' י"ח) ד' מזבחות בנו ראשונים עד יהושע אדם והבל ונח אברהם יצחק ויעקב ומשה נמצא יהושע ה"י השמיני, וכן גבי נעמן אז יאסוף אותו מצרעתו ר"ת אחר ד' לפי שאמרו בספרי זוטא ר"פ פנחס שהנערה מא"י אמרה לו כו"כ מטהרין את העני כך וכך מטהרין את העשיר וזהו אחר ד' ימי ספירו יטהר, וכן ישנתי אז ינוח לי ר"ת אחר ד' דהיינו שישן ח' שעות ינוח לו כמ"ש הרמב"ם פ"ד מדעות ה"ד.

וכל פטר חמר תפדה בשה כתיב חמר חסר ובפי' תשא ופטר חמור תפדה בשה כתיב מלא, ויל"פ ע"פ המשנה בבכורות דף ה' ב' פרה שילדה מין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטורה מן הבכורה שנא' פטר חמור פטר חמור שני פעמים עד שיהא היולד חמור והגולד חמור, ומבואר דהני תרי קראי חד אתי למעוטי פרה שילדה מין חמור וחד למעט חמור שילדה מין סוס, וקי"ל דחמור שילדה מין סוס אם יש בו מקצת סימנים דומה לחמור חייב בבכורה ע"ש

בש"ח

מצרים ובהרבה מקומות כתיב פרעה ובכמה מקומות כתיב שניהם פרעה מלך מצרים, ונלענ"ד דהכלל בזה (אף שלא בדקתי עדיין בכל

ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה וגו' פתח במלך מצרים וסיים בפרעה, ובאמת צריך טעם דבהרבה מקומות כתיב מלך

יבקעו המים, פירש"י (ממכילתא) כל מים שבעולם נבקעו ויל"ע לאיזה צורך נעשה הנס שכל המים יבקעו ויל"ל שאילו נבקעו רק בים סוף לא הי' עולה בדעת המצרים לרדוף אחר ישראל כי בודאי שהנס לא נעשה עבורם אבל השתא שכל המים נבקעו סברו שיש איזה סיבה שהמים נבקעין ולא עבור ישראל שהרי כל המים נבקעו ולכן רדפו אחר ישראל וזה שהקב"ה רצה.

פסחים קי"ח ב' אמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולין מצד אחר א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה (פרנסה לדגים) וחוזר ונוטל ממנו א"ל אתן לך א' ומחצה שבהן (אצל סיסרא שהי' תשע מאות רכב) א"ל רבש"ע יש עבד שתובע את רבו א"ל נחל קישון יהא לי ערב וק' מה הצרכו לכך והרי הי' יכול אחר שפלטן ליבשה לחזור ולגורפן לים כמו שעשה אצל סיסרא ויהי' פרנסה לדגים ויל"ל שעונש זה לא הגיע למצריים דסגי שנטבעו פעם א' ולכך הי' מוכרח לחכות למחנה סיסרא שהגיע להם עונש טביעה וק' א"כ אמאי הגיע למצרים שאחר הטביעה יורקום ליבשה הרי הן רק טבעו לישראל במים ויל"ל שזה מדה כנגד מדה שאמרו בשמו"ר פ"ב סי' ה' שאחר שהיו מטביעין אותן במים היו מוציאין אותן וכובשין אותן בבנין ולכך גם להם פרע הקב"ה שאחר שנטבעו במים חזרו ונזרקו החוצה וכדאי' בשו"ט רפכ"ב שכ"א מישראל הי' נוטל כלבו והולך ונותן את רגלו על צואר של מצרי והי' אומר לכלבו אכול מן היד שנשתעבדה בי אכול מן המעים הללו שלא חסו עלי.

וישובו המים וגר' לא נשאר בהם עד אחד, בפדר"א פמ"ג אי' שפרעה נשאר זהו עד אחד ולא אחד בכלל, והא דכתיב בתהלים ק"ו ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר ושם קל"ו ונער פרעה וחילו בים סוף י"ל דבאמת המים כיסו גם לפרעה אלא שאח"כ הצילו הקב"ה משם בנס וכי"ה הלשון בפדר"א והעמידו הקב"ה מבין

המקומות אבל כפי הנראה ברובן הכלל נכח) דבמקום שהוא בא לטובת ולצורך עמו נקרא מלך מצרים ובמקום שבא לטובת עצמו או לעקשנותו ושגזנותיו מצד עצמו נקרא פרעה כגון ויאמר מלך מצרים למילדות וגר' היינו שסבר שהוא טובת עמו כדי שלא ירבו בניי עליהם ולכך נקרא מלך מצרים, וכגון ויחזק לב פרעה וכה"ג שם הבין בעצמו שאין המכות האלו טובת עמו רק מצד עקשנותו וגאותו לא רצה לותר ולכך נקרא פרעה וכן יהי' בשלח פרעה לא שלח עבור טובת עמו רק שנתירא מעצמו שהוא בכור שלא ימות כדאי' במכילתא, ובפסוק ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף כתיב שניהם שנתקע בדעתו שזה גם טובת עמו כדאי' במכילתא א"ל לקינו ונטלו ממוננו כר' וגם מצד כבוד עצמו וגאותו ולכך כתיב שניהם, ובהכי א"ש גם כאן ויגר למלך מצרים היינו המגיד בא להגיד לו מצד שהוא מלך מצרים וברחו עבדיהם אבל ויהפך לכב פרעה מצד עצמו שנפגע בכבודו שרימו אותו וברחו ממנו. ועי' רבנו בחיי ר"פ מקץ פ' ופרעה חולם.

ויגר למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה וגר'. תמוה מה נתחדש לו הרי כבר אמר תחלה יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם והיינו שדעתכם לברוח כמש"כ הרמב"ן שם וגם אח"כ כשהסכים אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג והיינו כדי שלא יברחו ובסוף באין ברירה הי' מוכרח לשלוח את כולם ומשה אמר לפרעה שיכריז עד כאן הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך אתם עבדי הקב"ה כדאי' בילקוט כאן וא"כ מה נבהל עתה שברחו, ויל"ל שהי' איכפת לו שיאמרו שישראל הצליחו לרמותו כמ"ש בירי ב"מ פ"ד ה"ג גבי יותר משתות בטל מקח ופריך מכר לו שוה ה' כר' יכול מימר לי' חד דינר איגרכת סב דינר ומשני יכול מימר לי' לית איקרי דיהון ברייתא אמרין פלוגי איגחוך והיינו שהוא ברושה גדולה שיאמרו דהצליחו לרמותו.

טעמא דקרא

דתמרים הוא סגולה שיעסקו בתורה, לכן היו התמרים כנגד הסנהדרין עוסקי בתורה ופשוט.

הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה, בירר מע"ש פ"א ה"א ה"י אדם אומר לחברו מה אכלת היום והי' אומר לו מן והוא יודע שהוא מע"ש מה המן ניתן במתנה אף זה ניתן במתנה וקשה היכן מצינו שהמן ניתן במתנה וי"ל דאמר' בעירובין פ"ג ב' עשירית האיפה האוכל במדה הזאת הי' ברא ומבורך יתר על כן רעבתן פחות מכאן מקולקל במעיו וא"כ מה יעשה המקולקל במעיו שאין יכול לאכל כל העשירית האיפה והרי יש לאו לא תותירו ממנו עד בקר ואין יכול למוכרו לרעבתן שכ' בס' מנחה בלולה שאין ערושין סחורה במן דכתיב לאכלה וכמו דדרש' בפירות שביעית לאכלה ולא לסחורה וע"כ מוכרח ליתנו במתנה לרעבתן ולא יעבור בלאו דלא תותירו וזהו המן ניתן במתנה (מיהו) יל"פ ניתן במתנה שהקב"ה נתן לנו את המן במתנה משא"כ כל אכילתנו אנו צריכין לזרוע ולקצור או לקנות מאחר.

הוא הלחם אשר נתן ה', בברכות מ"ח ב' מבואר שהיו מברכין אחריו ברהמ"ז והיינו משום שהיו לו תכונות לחם והי' מזין כלחם וקבעו עליו הסעודה ולהכי קרי ל' לחם, ויל"ע אם זה דוקא כשנתכוננו לטעם לחם (שהרי המן הי' משתנה לכל הטעמים שכווננו) ואז הי' לו כל תכונת לחם אבל אם כיונו לטעם פירות הי' לו תכונת פירות ולא היו צריכין לברך אחריו ברהמ"ז כי אז לא הי' מזין כפת א"ד תמיד הי' מזין כפת רק הג"מ לענין הטעם איזה טעם הרגישו בו ויש להביא ראי' ממשי"כ רש"י בפ' בהעלותך (והוא מספרי) שהמן הי' משתנה לכל הטעמים חוץ מהי' מינים הקשואין והאבטיחים כר מפני שקשה למניקות ואם נימא שהתכונה לא נשתנה והי' לו תמיד תכונת לחם ורק בטעם הרגישו טעם אחר א"כ למה הי' קשה למניקות (ודחוק לומר דהרגשת טעם לבד מזין למניקות) ועי' יומא ע"ה א' ולכן נראה דכל מין שחשבו הי' לו תכונת מין ההוא ולכן לא נתלוננו אלא

המתים לספר כחו ועי' מכילתא כאן ושו"ט פק"ו דפליגי תנאי בזה, וכ"ה בהריא במדרש ויושע (או"מ ע' קנ"ד) הורידו למצולות ים ועיכבו שם נ' יום כר' ואח"כ העלו מן הים והמליכו על נינוה.

יל"ע לאיזה צורך הי' צריך לבקוע את הים היד הי' תקצר לשפוך את מי הים על המצרים בלי לבקוע את הים (ואע"ג שעיקר הנסים היו בשביל ישראל לחזק את האמונה כמש"כ ולמען תספר וגר' מ"מ פשט' דקרא כתיב כאן וידעו מצרים כי אני ה' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו ולגבי המצרים מאי נ"מ איך היו נטבעים) וי"ל דהקב"ה רצה להראותם דכשרוצה להעניש אדם אין צורך לילך אליו אלא הוא בעצמו רץ למקום העונש כמ"ש ויבואו אחריהם כל סוס פרעה וגר' ומצרים נסים לקראתו, וכעין זה יל"ע עמש"כ רש"י בסוף הפרשה גבי עמלק שהיו העמלקים מחשבין את השעות באיצטרולגיא באיזו שעה הם נוצחין והעמיד להם משה חמה וערכב את השעות ויל"ע למה הוצרך להעמיד חמה בשביל זה כלום אין הקב"ה יכול לעשות שלא יעילו בכשפיהם בלי להעמיד את החמה וי"ל שהקב"ה רצה להראות להם שאין יודעים כלום כי כל המזלות תלוי ברצונו וכשהוא רוצה משתנה המזל ואין יודעים כלל כמ"ש (קהלת ג') לברם האלקים ולראות שהם בהמה המה להם ע"ש במפרשים. עי"ל שהי' כן כדי שהמצרים יכנסו לתוך המים שאם הי' נבקע פתאום היו רואים שזה נס והיו בורחים מיד אבל עתה חשבו שזה ע"פ טבע שע"י הרוח נבקע המים ויוכלו לעבור.

ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים פירש' כנגד שבעים זקנים וכן הוא במכילתא וצריך טעם למה דוקא תמרים וי"ל ע"פ הגמרא בפסחים פ"ז ב' לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה ובירושלמי תענית פ"ד ה"ד קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל נטעו תמרים בבבל ע"י שיהיו להוטים אחר מיני מתיקה שהיא מרגלת הלשון לתורה, ומבואר

משה לומר להם הלכות שבת ולכך נענש שא"ל עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל ובפסוק עד אנה מאנתם פירש"י בהדי הוצא לקי כרבא והוא מב"ק ס"פ החובל ולכאורה דברי רש"י סותרים וכבר עמד בזה בש"ח, ועי' בס' מושב זקנים מבעה"ת, ונראה דהא דבהדי הוצא לקי כרבא הוא דוקא כשהכרבא סמוך להוצא או לקי בהדי הוצא אבל אם אין להכרבא שום שייכות לההוצא למה ילקה בהדי' ולכן אמר שלמרע"ה היה מגיע קצת עונש אע"ג שלא הגיע לו עונש כזה שיאמרו לו עד אנה מאנתם ע"ז אמרו בהדי הוצא לקי כרבא אבל אם לא היה מגיע לו שום עונש לא הי' לו שייכות לההוצא שילקה בהדי'.

את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, הק' במושב זקנים למה הם צריכים לאפות ולבשל הרי סגי לחשוב עליהן, ותי' דצריך לחשוב בשעת אכילה זה אסור בשבת דהוי כמבשל, מכאן מוכח דהיכי דבמחשבתו איתעביד מעשה הוי כמעשה ואסור בשבת, ודלא כשטמ"ק בביצה ל"ד ב' דמותר לעשר בשבת במחשבתו אע"ג דבדיבורו איתעביד מעשה ועמש"כ בזה בבה"ל פ"ט ממעשר ה"ז ד"ה אומר.

וישבתו העם ביום השביעי, משמע שהוא השבת שאחר השבת שלקטו בו דתן ואבירים ושבת זו שמרו כהלכתו וזהו שאמרו בשבת קי"ח ב' אלמלי משמרין ישראל ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין דשבת א' שמרו כהלכתו ובספרי פ' שלח ויהיו בני' במדבר בגנות ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה והשני' בא זה וחללו (מובא ברש"י שם) והכונה לשבת זו ששמרו כהלכתו ואין הכונה לראשונה ממש שהרי אמרו בשבת שם שהראשונה חללו שנא' ויצאו מן העם ללקוט (ובזה מיושב מה שנתקשה שם בשפתי חכמים) ועי' תוס' שבת פ"ז ב' ד"ה כאשר.

ויחנו ברפידים. כתיב רפידים מלא אבל ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים כתיב חסר, והנה במכילתא אמרו ברפידים שרפו ידיהם

על הראי' בלתי אל המן עינינו, ובזה י"ל קושיית מן החזו"א או"ח ס"י כ"ח סק"ד איך ברכו על המן ברהמ"ז הא נבלע באיברים והו"ל כנתעכל מיד די"ל דבאמת הי' לו כל תכונת לחם ולא נבלע מיד באיברים עד שיעור עיכול ואז נבלע באיברים ולכן יכלו שפיר לברך עליו.

הוא הלחם אשר נתן ה'. משמע שהמן הי' לו דין לחם ויצאו בזה ידי קידוש במקום סעודה, וקשה איך יצאו ידי לחם משנה והמן כדורע גד הוא דק ככפור ואין לומר שחשבו עליו שיהא לחם דאפי' למ"ד טעמו וממשו נשתנה הרי כתבו בתוס' (במושב זקנים מבעה"ת פ' ויקהל) דצריך לחשוב דוקא בשעת אכילה ובשבת אסור לחשוב דהוי כמבשל, ונראה דלכך אמר הכתוב אשר תאפו אפו ואפאורו בצורת לחם ועשו אותו לחם משנה.

זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת, משמע שנצטוו שלא ילקטו יותר מעומר לגלגלת וכן כתיב אח"כ וילקטו אותו בבקר בבקר איש לפי אכלו, אבל למדוד בעומר א"א דאמר' במנחות פ"ז ב' שהוא סימן קללה (ואין ג"מ בין משקל למדה דגם שם יכול לעשות במדה) וע"כ שעשו באומדנא ולפי שא"א לצמצם ע"כ שיש שהותירו ויש שפחתו ואח"כ מדדו והי' נס שלא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר ונלקט ממש בצמצום ועפ"ז מבואר הפסוקים.

לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגלגלת, במנחות ל"ז ב' מבואר דכל היכא דכתיב לגלגלת מי שיש לו ב' ראשים מקבל כפול וא"כ כאן שהי' אוכל כפול וקבל מן המן כפול ומוכח דאכילה נשבע לפי הנאת גרונו ולא לפי הנאת מעיו דהא חד מעי אית לי' וכן מוכח בחולין ק"ג ב' דמסיק לענין מאכלות אסורות דבתר הנאת גרונו אזלי' ולא בתר הנאת מעיו ויל"ע דבכתובות ק"ג א' אמרה חד כריסא אית לה תרי כריסות לית לה והול"ל חד גרונא אית לה ולא תרי שהרי אין תלוי במעיו אלא בגרונו וצ"ע.

הוא אשר דבר ה', פירש"י מלמד ששכח

טעמא דקרא

להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים
אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בניך שאתה
עתיד לפזוק תחת ארבע רוחות השמים שנא' כי
כארבע רוחות השמים וגו' רשע זה בא לכלם
מתחת כנפיו ס"ת שנתת להם מי יקרא בו וצריך
ביאור, ויל"פ ע"פ הגמרא פסחים פ"ז ב' צדקה
עשה הקב"ה בישראל שפזוק לבין האומות כו'
דלא ידעיתו היכי תעבדו-תכלין לכולהו ליתנהו
גבייכו כו' עיין שם; ומבואר דע"י שפזוק בדי'
רוחות א"א לכלותו ובע"ז י' ב' דלא יכלת להו
לכולהו דכתיב כי כארבע רוחות השמים כו'
כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א
לעולם בלא ישראל ומבואר דאילו היה אפשר
ח"ו לכלות את ישראל ה"י העולם נחרב וזהו
דקאמר בניך שאתה עתיד לפזוק כו' כדי שלא
יוכלו לכלותו רשע זה רוצה לכלותו, א"כ העולם
יחרב, והוסיף עוד טעם ס"ת שנתת כו' כמ"ש
בשבת פ"ח א' אלמלא קבלו ישראל את התורה
ה"י העולם חחר לתהו ובהו ובתנחומא שמיני
ס"י ל' ווי שיתחרב העולם כשבטלו התורה
והג"ר ז"ל בנפח"ח כתב שאם היה כל העולם
פוסק רגע א' ח"ו מתורה ה"י מיד העולם נחרב.
וכ"מ בסנהדרין צ"ט ב' ע"ש.

הפטרת בשלח עיין שופטים.

מד"ת לכן בא עמלק עליהם (עי' בכורות ה' ב')
ולכן ברפידים הראשון שהוא שם המקום כתיב
מלא אבל השני שהכונה וילחם עם ישראל
בשביל שרפו ידיהם לכן כתיב ברפידים היינו ברף
ידם (ולפ"ז אפשר דר"א ור"י בבכורות שם ל"פ
אלא דר"א קאי ארפידים הראשון ור"י אשני).

כי מחה אמתה וגו' מתחת השמים וגבי דור
המבול כתיב אמתה את האדם וגו' מעל פני
האדמה וצריך טעם, וי"ל עפ"ד רש"י בש"א ט"ו
שהעמלקים מכשפים היו וכ"ה בירי ר"ה פ"ג
ה"ח, ורש"י פ"י בפ' מטות גבי מלכי מדין שהיו
פורחין באויר בכשפים והראה להן הציץ והן
נופלין וי"ל דלכך כתיב גבי עמלק מתחת השמים
ולא מעל פני האדמה שאפי' יפרחו בכשפים
באויר אמתה אותם משם, אבל גבי דור המבול
לא הוצרך לומר זה שהרי היו במים ואין
הכשפים שולטין כשהן במים כמ"ש בסנהדרין
ס"ז ב' ולכן כתיב מעל פני האדמה (והא דכתיב
ועד עוף השמים ע"ז לא כתיב מעל פני האדמה
רק על אדם), ועי"ל משום דאמרו במכילתא כי
מחה אמתה את זכר זה המן והמן נתלה על העץ
לכך לא כתיב מעל פני האדמה רק מתחת
השמים (וכמ"ש גבי אבשלום שנתלה באלה
ויותן בין השמים ובין הארץ).

במכילתא ר"א המודעי אומר כשבא עמלק

יתרו

ששמע מה שנעשה למשה קוראו חותן משה
דבשביל שהוא חותן משה העירו לבו לבא וכן
ויקח יתרו חותן משה את צפורה וגו' היינו
דמצד שהוא יתרו חותן משה בא וגם מחמת
שהוא חותן משה רצה להביא לו את אשתו ובניו
וכן בסמוך ויבא יתרו חותן משה וגו', אבל יחד
יתרו וגו' ויאמר יתרו וגו' הוא מצד עצמו ולא
מחמת שהוא חותן משה שזה אין שייך למשה,
ויקח יתרו חותן משה עולה חבחים וגו' היינו
שהביא תודה גם על מה שעשה לישראל וגם

וישמע יתרו וגו', צ"ב בכל הפרשה פעם
קורא אותו יתרו ופעם חותן משה ופעם יתרו
חותן משה, ואפשר לומר דבמקום שקורא אותו
יתרו הוא מצד עצמו ובמקום שקורא חותן משה
הוא מצד שהוא חותן משה ובמקום שקורא
שניהם הוא מצד שניהם ובה מדויק כל הפרשה
דבתחלה וישמע יתרו חותן משה הוא ששמע ב'
דברים את אשר עשה למשה ולישראל ומצד מה
ששמע לישראל ע"ז אמר וישמע יתרו היינו
שמחמת זה נתעורר לתשובה ולבא ומצד מה

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה, יל"ע איזה לחם אכלו הרי ה' להם עומר מן לא פחות ולא יותר כדי מאכלו, וי"ל ע"פ המדרש תהלים פ"ח ס' ד' בשש שעות ביום בא יתרו וירד המן לישראל בשבילו כנגד ששים רבוא וירד לו כנגד כל האברים ולפ"ז ה' לו הרבה מן וה' יכול לעשות להם סעודה גדולה מזה (ולפי פשוטו י"ל כמש"כ רש"י בס"פ ויצא דכל סעודה נקרא לחם והכונה כאן על השלמים שהביא ואכלו ממנו כולם). ועי"ל דאהרן בא לאכל החזה והשוק של שלמים דכל סעודה נקרא לחם כדפירש"י במדבר כ"א י"א ובחולין ז' ב' ד"ה יש, וזהו ה' קרבן גר שחייב כמ"ש בכריתות ה' ב' הביא עולה ושלמים יצא.

ה' אתה לעם מול האלקים ובמכילתא ה' להם ככלי מלא דברות וצ"ב, ונ' משום דנבואת מ"ר אינו דומה לנבואת שאר הנביאים דבכל הנביאים לא אמרו להם התיבות שבו ידברו רק את הענין והם הסבירו ואמרו זה מדעתם כפי הבנתם וכדמוכח גבי חולדה הנביאה דכתיב כה אמר ה' אלקי ישראל אמרו לאיש אשר שלח אתכם וגו' (מ"ב כב) וחז"ל (במגילה י"ד ב') תפסו עלי' למה אמרה אמרו לאיש ולא אמרו למלך ואמרו שזה בא מענין גאווה ע"ש וקשה הא בהדיא כתיב כה אמר ה' אלקי ישראל ומוכח מזה דלא אמרו לה מלים אלו אלא הענין והיא אמרה הסגנון מעצמה כפי הבנתה ולכן ה' טענה עלי' וזהו הענין ג"כ שאמרו (סנהדרין פ"ט א') אין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' כי כל נביא מסביר הענין בלשונו ולפי הבנתו ולא יתכן ב' בנ"א שידברו ממש בלשון א' ובמלים שוות לכל דבר (עי' יור' סנהדרין פ"ג ה"א ובפ"מ ובחור"מ ס"י כ"ח ס"י) אבל במ"ר אינו כן אלא שכינה מדברת מתוך גרונו כמ"ש בזה"ק פנחס רל"ב א' והם אותם התיבות שהקב"ה אמר לו לומר וזהו החילוק שבין משנה תורה לכל התורה ע"י מגילה ל"א ב' וברש"י וזה הכונה ככלי מלא דברות כמו שמכניסין לתוך כלי וא"א להוציא מתוכה פחות או יותר ממה שהכניסו לתוכה כן ה' נבואתו של מ"ר.

למשה, וירא חותן משה וגו' ויאמר חותן משה אליו וגו' זה רק משום שה' חותן משה חס על חתנו שלא יתיגע ביותר ולכן כתיב רק חותן משה וכל הפרשה מדויק.

אחר שילוחיה. פירש"י שא"ל אהרן מה אתה מוליכן למצרים על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהן, וקשה הרי שבת לוי לא ה' בשעבוד כדאי' בדעת זקנים פ' שמות ובספר הישר ומסתמא גם נשותיהן לא עבדו ומה נתיירא וי"ל שא"ל על הראשונים אנו מצטערים היינו שהלויים נצטערו בצער אחיהן בנ"י ואתה בא להוסיף עליהן שיצטערו בצער אחיהן, ובמכילתא אחר שילוחי' בגט רצ"ע איך החזירה והרי משה כהן ה' כמ"ש בזבחים ק"א ב' ואיך החזיר גרושתו ואין לומר שלא החזירה דא"כ מה רצו אהרן ומרים ממנו וי"ל שעדיין לא נתכהן עד ז' ימי המילואים והחזירה בהיתר ושוב לא ה' צריך לגרשה כדתנן ביבמות ס"א א'.

אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בני' פירש"י אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בני', הכונה אם אין אתה יוצא בגיני שתאמר שאין אני חותנך דגר שנתגיר כקטן שנולד דמי ואין מתייחס אחר אביו צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך שתאמר שאינה אשתך ששלחת בגט כמ"ש במכילתא אחר שלוחיה בגט צא בגין שני בני' וגו' שהם בודאי בניך, עיל"פ דהנה המגרש אשתו מ"מ בניו נשארין קרוביו ואשתו שהיא אם בניו קרוב מחמת קרוב וחותרו קרוב מחמת קרוב מחמת קרוב וזהו צא בגיני וכו'.

ויקח יתרו עלה זבחים לאלקים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלקים. פתח בזבחים וסיים בלחם וגררה דזבחים לא רצה לתת להם כי מצותו על הבעלים לאכלו ורק על הלחם הזמנים כדי לברך בזימק וכדמסיים ויאמר יתרו ברוך ה' וגו' ואין מזמנין אלא על הפת.

טעמא דקרא

שיקבל וגם אין מרבץ עליו ואין מדקדקין עליו כמ"ש ביבמות מ"ז ולכן גם כאן א"ל רק לשאול אם רוצים או לא ולא לפתותם ולהוסיף להם דברים וגם לא לגרוע כדן גר.

ויהי קול השופר וגו' בכל הפרשה כתיב שפר חסר אבל בפ' בהר גבי שופר של יובל כתיב בכל הפרשה מלא, וי"ל ע"פ הגמ' בר"ה כ"ו א' מאי משור פר משופר ויליף משם ר' יוסי דשל פרה כשר לשופר ולפ"ז כאן במתן תורה שהי' שופר של איל כדכתיב במשך בקרן היובל שהוא איל כתיב חסר אבל ביובל כתיב מלא לדרוש משור פר לומר דגם של פר כשר כמו בר"ה דחד דינא להו (אך כ"ז לר' יוסי ולא קי"ל כן).

וקול שפר חזק מאד, וכן כתוב בכל הפרשה שפר חסר אבל בפ' בהר גבי יובל כתיב שופר מלא ונ' משום דכאן לא הי' שופר ממש אלא קול של שופר כתיב שפר חסר אבל במקומות שהי' שופר ממש כתיב מלא ולפ"ז בישעי' כ"ז דכתיב יתקע בשופר גדול יהי' שופר ממש דהא כתיב שופר מלא ועי' בפרד"א ספ"א רצ"ע ומצאתי בתנ"ך בעוד ששה מקומות כתיב שופר חסר וצריך שם טעם.

ואשר במים מתחת לארץ, צ"ע דהמים אינם מתחת לארץ ואין לומר דקאי דוקא על מי התהום דא"כ לא פרט שאר מימות, ונראה דכל כדור הארץ עם המים הכל נקרא ארץ ולפי שהבע"ח בים אינם למעלה רק בעומק קרי ל"י מתחת הארץ, ונ' דזו כונת הא"ע שכ' ואמר הכתוב מתחת לארץ כי הם והארץ כדור א', ולפ"ז נמצינו למדן מכאן שהנודד מן הארץ אסור גם בים אא"כ אמר מן היבשה או מן החרבה עי' נדרים ל' א' וקדושין י"ג א'.

פקד עון אבות על בנים על שלשים וגו', במכילתא ר' נתן אומר בזמן שהם מסורגין רשע בן רשע בן רשע ולא בזמן שאינן מסורגין, נראה דדריש לה מדכתיב על שלשים ולא כתיב ועל שלשים כמו בדברות האחרונות משמע דקאי ארעיל על בנים בזמן שהם על שלשים, ואפשר

אם את הדבר הזה תעשה וגו' ויכלת עמד, בדרך רמז י"ל דקי"ל דיינים בשיבה ובע"ד בעמידה (שבועות ל' ב') לכן כ"ז שמשנה הי' דן כל היום היה מוכרח לשבת ולא הי' יכול לעמוד אבל עכשיו שיהו עוד דיינים לדון תוכל לעמוד, ולפי פשוטו י"ל דהכונה שתוכל לעמוד מן הדין ולנוח ולא תצטרך לדון כל היום משא"כ עתה (ועי' בס' מושב זקנים מבעה"ת).

יל"ע הרי בעשרת הדברות ידעו כל המצות וגם מצות דינן ולא עוד אלא שדינן נוהג גם בבני נח להושיב ב"ד בכל פלך כדאי' בגמ' (סנהדרין נ"ו ב') א"כ מה חידש יתרו למ"ר, וי"ל דמ"ר הי' סבור שכיון שהוא שמע מפי הקב"ה הוא חייב להורות הכל בעצמו ויתרו א"ל שלא יתכן שזה רצון הקב"ה כי נבול תבול וגו' ובודאי לא זה כיון הקב"ה רק שתעמיד דיינין וזהו וצוך אלקים שתחזור לשאול כי בודאי לא זה כונתו, עי"ל דמ"ר סבר שדינן הוא כמו בב"נ דאין מושיבין ב"ד אלא בכל פלך דהיינו מדינה ומחנה ישראל כחד מדינה דמי לכך לא הושיב אלא ב"ד אחד שלו ויתרו א"ל דלא דמי לגויים שאין להם אלא ז' מצות וסגי בב"ד לכל פלך משא"כ ישראל שנצטוו בתרי"ג מצות לא סגי בא' לכל פלך כי נבול תבול רק בכל עיר ובכל שבט (מיהו מסקנת הגמ' בסנהדרין שם נראה שאין חילוק בזה בין ישראל לב"נ ע"ש).

כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבנ"י אלו האנשים. ובשמו"ר כאן ולמה לנשים תחלה שהן מזדוונות במצות והקשה המפרש דבירוי ריש פסחים אמר שהנשים עצלניות הן, וי"ל דלענין לזרז את בעליהן ואת בניהן ללכת ללמוד הן זריזות אבל לעשות בעצמן הן עצלניות.

אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל תפחות ולא תוסיף (רש"י ממכילתא) משמע דבשאר המצות הי' רשות למשה להוסיף ולהסביר משלו וצריך טעם למה כאן הקפידה שלא יפחות ולא יוסיף וי"ל דכאן הי' ענין גירות כמבואר בגמ' ובגרות הדין שאסור לפתותו

וקשה דגר צדק למה לי קרא פשיטא שהוא
 כישראל לכל דבר, וי"ל דבפ' ואתחנן כתיב גבי
 שבת חכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' וס"ד
 דגר כיון שלא היו אבותיו במצרים אין חייב
 בשבת לכן כתיב כאן כי ששת ימים עשה ה'
 וגו' וזה שייך גם בגר ובאתחנן דכתיב וגרך
 קמ"ל אף דהטעם ג"כ משום יצי"מ מ"מ גר
 חייב.

כל עשרה הדברות הן פרשיות סתומות חרץ
 מזכור את יום השבת שהיא פרשה פתוחה וכ"כ
 הרמב"ם בפ"ח מס"ת ויל"פ ע"פ הגמ' בשבת
 דף י' לדעת כי אני ה' מקדשכם א"ל הקב"ה
 למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה
 לך הודיע לישראל ומסיק דמתן שכרה לא
 עבדא לאגלווי ולכן א"ל להודיעם ומשמע
 דשאר מצות לא הודיען מתן שכרן וי"ל דלכן
 כולן סתומות אבל כאן שהודיע שכרה היא
 פתוחה.

וכל העם רואים את הקולות פירש"י רואים
 את הנשמע, וזה כמעט מפורש בפסוק בפ'
 ואתחנן קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם
 רואים זולתי קול דתיבות זולתי קול מיותרים
 לגמרי דכבר אמר קול דברים אתם שומעים וע"כ
 ה"ק זולתי קול אתם רואים וכנ"ל.

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא
 תעשו לכם, צריך טעם למה אצל אלהי כסף
 כתיב תעשון ואצל אלהי זהב כתיב תעשו, וי"ל
 דאלהי כסף רומז על פסל מיכה שהיה של כסף
 והי' בו נ' קנטרין כסף ולכן כתיב לא תעשון
 דהיינו של נ' קנטרין כמ"ש בשופטים י"ז ותקח
 אמו מאתים כסף ויתנהו לצורף ויעשהו פסל
 ומסכה ואמר' בבכורות נ' א' כל כסף האמור
 בנביאים ליטרין בכתובים קנטרין פירש"י ליטרין
 מנין דהוא כ"ה סלעים קנטרין מאה סלעים בכל
 שקל נמצא דמאתים כסף דנביאים האמור כאן
 הוא ר' מנה וקנטרין הוא ד' מנה בכל א' (דהיינו
 ק' סלעים) א"כ ר' מנה הוא נ' קנטרין (ומצינו
 דהתורה רומזת לקנטרין כמ"ש במדרש מובא
 ברש"י פ' תשא גבי עגל משקל קכ"ה קנטרין

דלכן נכתב כאן אבת חסר וי"ו ובדברות
 האחרונות אבות מלא משום דחסר בא להשוות
 כדפירש"י גבי לחת אבן לחת כתיב מלמד
 ששניהן שוין והיינו משום דכאן מיירי בשני
 אבות שהיו רשעים אביו ואבי אביו ולכן כתיב
 כאן אבת חסר ששניהן שוין.

זכור את יום השבת וגו' ששת ימים תעבוד
 וגו' ביום השביעי שבת וגו' כי ששת ימים עשה
 ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר
 בו וינח ביום השביעי וגו', יל"ד למה בפ'
 ואתחנן בדברות שניות לא נזכר טעם זה כי
 ששת ימים עשה וגו' רק טעם אחר חכרת כי
 עבד היית וגו' וגם למה נזכר כאן ים מה שלא
 נזכר בשום מקום, אמנם כ"ז יתבאר ע"פ המדרש
 פס"ד פכ"ג א' א"ר אייבו זכור ניתן ליורדי הים
 שאינם יודעים אם באיסור הם מטלטלין ואם
 בהיתר הם מטלטלין שמור ניתן ליושבי היבשה
 ולפ"ז פרשה זו דזכור מיירי ביורדי הים שאין
 יודעים מתי שבת ואמר' בשבת ס"ט ב' אר"ה
 ה' מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי
 שבת מונה ששה ימים ומשמר יום א' דיליף
 מברייתו של עולם דבתחלה ר' ימי מעשה והדר
 שבת והכי קי"ל ואמר' שם דההוא יומא מינכר
 ל' בקידושא ואבדלתא וכוה מדרק מאד כל
 הפסוק זכור וגו' היינו בקידוש כמ"ש בפסחים
 ק"ו א', ששת ימים תעבוד וגו' ואח"כ יום
 השביעי שבת ומפרש טעמא כי ששת ימים וגו'
 היינו כברייתו של עולם דברישא ר' ימי מעשה
 ואח"כ שבת, ולכן הזכיר כאן את הים וגו'
 דמיירי ביורדי הים (ואע"ג דגם כאן נזכר איסור
 מלאכה היינו משום שאין עושה אלא כדי
 פרנסתו כמ"ש בגמ' שם מ"מ אין השביתה
 ניכרת אלא בקידוש), אבל בדברות שניות דכתיב
 שמור ומיירי ביושבי יבשה לא כתיב טעם זה
 רק חכרת וגו' דשביתה ממלאכות הוא כנגד ל"ט
 מלאכות שעבדו במצרים והצילם הקב"ה מהם
 כדא' במדרש מובא בתוס' פסחים קי"ז ב' ד"ה
 למען.

וגרך אשר בשערך ובמכילתא זה גר צדק.

המשכן שילה כמ"ש בפסחים קי"ז א' אבל אצל אלהי זהב נאמר לכם שהעגל זהב שעשו במדבר הי' לכל ישראל וכן עגלי זהב של ירבעם היו לרוב ישראל.
הפטרות יתרו ע"י בישעי.

זהב היה בו כמנין מסכה) ואפשר ג"כ דלכן לא כתיב אצל אלהי כסף לכם כמ"ש אצל אלהי זהב משום שפסל מיכה לא הי' לכל ישראל רק לשבט דן וכתיב אתי כמ"ש ועבר בים צרה זה פסל מיכה (סנהדרין ק"ג ב') ועמד כל ימי

משפטים

נאמר בסניי וכן כי לי בני עבדים לא נאמר בסניי אלא בפ' בהר, י"ל עפ"ד רש"י (שמות כ"ד י"ב) בשם רב סעדי' גאון שבעשרת הדברות מרומזו כל התרי"ג מצות וא"כ בסניי כבר ידעו כל המצות, ועי"ל דכיון שמ"ר עלה להר סיני וקבל כל התורה וירד ומסרם לישראל הו"ל כאילו שמעום באזניהם דשלוחו של אדם כמותו וכמ"ש בספרי זוטא בפ' שלח ממ"ר שא"ל הקב"ה וראה ועשה כתבניתם וכתיב ויעשו כל חכמי לב אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו.

לא תצא כצאת העבדים פירש"י בשן ועין כעבד כנעני, י"ל למה כתיב זה באמה עברי' ולא בעבד עברי ועי' קדושין כ' א' וי"ל דטעם דעבד כנעני יוצא בשן ועין ולא ע"ע משום דלע"ע חייב לשלם לו ממון כמו לכל ישראל אבל לע"כ שאין חייב לשלם דהחובל בע"כ שלו פטור לכן נתנה תורה קנס זה שיצא לחירות, ולפ"ז י"ל דבאמה עברי' דנוק חבלתה לאבי' ולא לה כמ"ש רמב"ם פ"ד מחובל הי"ד (חן מבושת צער וריפור) הו"א כיון שאין משלם לה נזקה תצא לחירות כמו ע"כ קמ"ל. מאאמו"ר שליט"א.

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף, י"ל למה כתיב ויצאה לשון עבר ועם וי"ו המהפך להבא הו"ל למכתב תצא (וכה"ג דרשו בתר"כ ריש תזריע בפ' וילדה זכר ע"ש בראב"ד), וי"ל דבקדושין ד' מוקי לה לבגר דאילנותי וכ' הרמב"ן דמיירי דנמכרה בקטנותה ועבדה ו' שנים ויצאה ואח"כ כשמלאו לה כ' ונתברר שהיא אילנית צריך להחזיר המעות

וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהי' לאדוני, צריך טעם למה הוצרך לכתוב בנים ובנות וי"ל דאי כתיב בנים הו"א דוקא בנים נשארין אחר האם משום שהיא גרמה להן כמ"ש בנדה ל"א אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזרע תחלה יולדת נקבה, ואי כתיב בנות הו"א דוקא בנות נשארות עם אמן כמ"ש בכתובות ק"ב ב' בת אצל האם.

את אדוני את אשתי ואת בני, לכא"ר מכאן ראי' שישראל שהוליד בן משפחה או מגז"ר אע"פ שאין מתייחס כלל אחר האב מ"מ אם הבן כתב בגט בן פלוני על הישראל אין לפוסלו שהרי התורה קוראה לו כאן בני וצ"ע בפוסקים. והגישו אל הדלת או אל המזוזה פירש"י דלת ומזוזה שתי עדים במצרים שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני עבדים כו', צ"ע דלא הזכיר שם דלת ולכא"ר מכאן ראי' להרמב"ם רפ"ו ממזוזה דפתח שאין לו דלת פטור ממזוזה דלא מקרי פתח והראב"ד שם חולק ע"ז, ויש לדחות דרש"י פי' בפ' בא אל המשקוף שהדלת שוקף עליו וא"כ מדכתיב משקוף מוכח שהי' לו דלת אבל במזוזה לא כתיב משקוף רק הגמ' אומרת פתחי שימאי דלית לי' שקפי פטור ממזוזה.

ורצע אדוניו. פירש"י אחן ששמע על הר סיני לא תגוב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו הוא אחן ששמע על הר סיני כי לי בני עבדים ולא עבדים לעבדים תרצע. נשאלתי הרי לא תגנב בגונב נפשות נאמר וגונב ממון ילפא מלא תגנבו כמ"ש בסנהדרין ס"ו א' ולא תגנבו לא

בחדש שבת שאפשר שתלד ג"כ תאומים א"כ אף אם באמת לא היתה מעוברת רק א' מ"מ צריך לשלם כהקונה שפחה שאפשר שתלד שתיים שהרי היתה שוה ספק זה ולכן נקט לעולם דמי ולדות, אך צ"ע אם הדין אמת דאפשר דבאמת רואין כמה ילדה אח"כ וכן שמין עכ"ד החכם הנ"ל.

אם כופר יושב עליו, י"ל דלכך כתיב בלשון אם משום שיש שהשור בסקילה ואין חייב כופר כמו נכנס לרשות המזיק כמבואר בב"ק כ"ג ב' ועי' בתוספתא ב"ק פ"ד ה"ו עוד אופנים לכך כתיב אם כופר יושב עליו דהיינו אם הוא חייב כופר (מיהו צ"ע אם בכזה"ג הבעלים חייבים מיתה ביד"ש ועי' כתובות ל"ז ב').

גבי שור שהמית שור כתיב או נודע כי שור נגח הוא וגו' וגבי שור שהמית אדם לא כתיב או נודע רק ואם שור נגח הוא וגו' י"ל משום דבב"ק מ"א א' פריך וכי מאחר דמתם קטלינן ל' מועד היכי משכח"ל ומשני שהחזמו זוממי זוממין א"כ גבי שור שהמית אדם לא מצי למכתב או נודע דע"כ מיירי שלא נודע עד אח"כ (ואפילו למ"ד ליעודי גברא עכ"פ לב"ד לא נודע עד אח"כ) אבל בשור דאזיק שור משכחת לה פשוט דנודע.

שלם ישלם שור תחת השור והמת יהי' לו, כ' רשב"ם פשטי' דקרא משמע דהמת יהי' לו היינו למזיק דהא קאי אשלם ישלם אבל בגמ' אמרו לניזק, וצריך טעם למה התורה כתבה באמת לשון דמשמע למזיק, וי"ל דגם לדברי חז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו דהא פשטי' דקרא משמע שהוא צריך לשלם שור מעליא וא"כ אם השור לניזק יצטרך לשלם שור שלם מלבד הנבלה ולכן כ' תורה דהמת יהי' לו למזיק ר"ל דהמזיק חושבו ג"כ ברמי התשלומין וא"כ הריחוק מהנבלה הוא שלו והוא מחשב את זה על חשבוננו, ומ"ש בגמ' לניזק היינו לענין פחת נבלה דנחשב כאילו לא יצא תיכף מרשות הניזק אבל מ"מ הריחוק מזה הוא למזיק דהוי כאילו יהי' של המזיק ושלמו בפרעון חובו.

למפרע משנת י"ב ע"ש ולכן כתיב ויצאה ל' עבר שנתברר למפרע שכבר אז יצאה חנם.

מכה איש ומת פירש"י דאי מאיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת הו"א אפי' לא המיתו רק בהכאה לבד חייב וכ"כ במכילתא והקשה הרא"מ אין ס"ד כן א"כ מכה אביו קיל מכל אדם שכל אדם בסייף ומכה אביו בחנק, וי"ל דבסנהדרין פ"ד ב' אמרי' מנלן דמכה אביו אין חייב עד שיעשה חבורה דכתיב מכה נפש בהמה ואם אינו ענין לבהמה דהא א"צ בה חבורה תגהו ענין למכה אביו אבל אם הייתי אומר שגם כל אדם חייב בהכאה היינו מעמידין קרא דנפש לכל אדם דבעי חבורה ומכה אביו חייב גם בלי חבורה.

רק שבתו יתן ורפא ירפא. צ"ע למה לא כתיב כאן גם נזק צער ובושת, וי"ל דכאן מיירי במכה שעתידה להתרפאות כמ"ש ונפל למשכב אם יקום והתהלך וגו' וקי"ל דמכה שמתרפאה אין נזק רק שבת כמ"ש בב"ק פ"ו א' וגם בורשת אפשר שלא הי' המכה בפני בנ"א שהרי אינו מחוסר אבר רק שחלה וגם צער אפשר שלא הי' ורק שבת ורפוי מוכרח להיות שהרי חלה ונפל למשכב.

וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט. כ' הרמב"ם פ"ב מרוצח הי"ד דדוקא בשבט שבזה יש לו רשות להכותו אבל בדבר אחר אינו בדין יום או יומים, וצ"ע הרי התרו בו וקבל התראה א"כ אין יש לו רשות להמיתו, וי"ל אע"ג שקבל ההתראה הוא חשב שכיון שהתורה נתנה לו רשות להכותו בשבט אין לו לחוש שמא ימות וכיון שלפי שעה ודאי לא ימות לא חש למה שיהי' לאחר מעל"ע ואע"פ שהתרו בו סבר שיכול לחיות.

ויצאו ילדיה, ומכילתא מיעוט ולדות שנים ומגין אפי' א' ת"ל הרה מ"מ, וי"ל למה כתבה תורה ילדי לשון רבים. ושמעתי מח"א דיי"ל דהרי שומת דמי ולדות מבואר בגמ' שמין כמה רוצה אדם לקנות שפחה מעוברת וכמה אינה מעוברת והקונה שפחה מעוברת לעולם לוקח

ברמב"ם פ"ב משכירות, ולפ"ז יל"פ קרא על כל דבר פשע על שור על חמור וגו' אשר יאמר כי הוא זה דהיינו שדנין שהוא אומר שקיבל שור לשמור והוא אומר חמור או דבר אחר על כל דבר שיאמר כי זה קיבל והמפקיד אומר דבר אחר כזה צריך הודאה במקצת לחייבו שבועה ולא מיירי בשבועת השומרים דבזה מיירי בקרא דקמ"י ולכן כתבתו תורה כאן דגם כאן זה שייך (ויכונת הגמ' דבמלוה הוא שייך תמיד), ובמכילתא א"י אשר יאמר כי הוא זה שזה אומר זה הוא וזה אומר אינו הוא ואולי כונת המכילתא ג"כ כנ"ל.

ולקח בעליו ולא ישלם, פירש"י ולקח בעליו השבועה וצ"ע דהא סיפא דקרא ולא ישלם קאי על השומר וא"כ אין רישא סיפא, וי"ל דגם סיפא דקרא ולא ישלם קאי על הבעלים דנהי דהשומר נשבע ונפטר מ"מ הבעלים א"צ לשלם לו שכרו עבור השמירה ולא מציונו מדאורייתא נשבעין ונוטלין (וכמ"ש במכילתא כאן ולקח בעליו ולא ישלם מכאן שכל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין) והא דמבואר בב"מ נ"ח א' דנשבעין ליטול שכרם כבר כ' התייבות בסי' ש"ג סק"ג דהוא תקנה דרבנן דמדאורייתא אין יכול לגבות שכרו בשבועה ע"ש. מיהו גם שבועה כתיב כאן ובשבועה מסתבר דצריך לשלם לו השמירה שעדיין ראוי היא קצת ע"י ב"מ צ"ה א' אך אפשר דשכר שמירה דשבועה פחותה משלמה דאין דרך לגנוב ולשבות שבועה וע"ז אמר ולא ישלם היתרון.

אם כסף תלוה ובמכילתא כל אם רשות חרץ מג' ואם תקריב מנחת בכורים ואם מזבח אבנים תעשה לי אם כסף תלוה. וצריך טעם למה כתיב אם בהני תלת והנה באם תקריב מנחת בכורים כבר אמרו בתו"כ מכאן שעתיד העומר ליבטל וכן ואם יהי היובל, ובאם מזבח אבנים הוא כפשוטו משום שבמשכן ה"י מזבח נחשת לכן קאמר ואם מזבח אבנים תעשה דהיינו שיגיע הזמן שתבנה מזבח אבנים, ואם כסף תלוה

מה שכתבה תורה דין מיטב גבי שן ורגל אע"ג דכל כ"ד אבות גזיקין משלמין ממיטב י"ל דלרבותא נקטי' דאע"ג דאכלה זיבורית משלם מעידית אבל שאר הנזקין לא מיירי בהזיק קרקע (אע"ג דאש מדבר גם בשדה אבל גם בשאר דברים אבל שו"ר מדבר רק בשדה).

בשומר חנם ובאכרה ובכ"מ הקדים שור לחמור ורק בשומר שכר הקדים חמור לשור, ונראה לפי המבואר בב"ק ס"ד א' דמשור לא הוי ידע' חמור דהו"א קרב לגבי מזבח אין כו' ולהכי בכל מקום שבא להשמיענו חיוב כגון בש"ח שבא להשמיענו חיובי פשיעה וכן בכ"מ הקדים שור ולא זו אף זו חמור אבל בש"ש שבא לאשמעי' פטורא דאונסין לכך הקדים חמור ואפי' שור דדרך התורה לכתוב בכ"מ לא זו אף זו כמ"ש בזבחים קי"ט א'.

בפ' שו"ח כתיב ונקרב בעה"ב אל האלקים אם לא שלח ידו וגו' ובש"ש כתיב שבועת ה' תהי' בין שניהם אם לא שלח ידו וגו', וי"ל משום דש"ח אין נשבע אלא להפטר לכך כתיב ונקרב וגו' אבל ש"ש נשבע גם ליפטר וגם לגבות שכרו כמבואר בב"מ נ"ח א' שאם לא שמר כראוי מפסיד שכרו ואם שמר ונאנסה גובה שכרו ע"ש לכך כתיב שבועת ה' תהי' בין שניהם היינו גם ליפטר וגם לגבות, וכוה' יל"פ ג"כ סיפא דקרא ולקח בעליו ולא ישלם ובגמ' פ"י ולקח בעליו השבועה ובמכילתא פ"י ולקח בעליו הנבלה, ולפי פשוטו י"ל דבעליו קאי אשומר כמו בקרא דלעיל דקרי לשומר בעל הבית וקאמר ולקח בעליו השכר ולא ישלם האונס וע"י לקמן כתבנו באופן אחר נכון יותר.

עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה במלוה הוא דכתיב (כ"ק ק"ז א'), וצריך טעם למה כתבתו תורה כאן שלא במקומו וי"ל דהנהא דאמר שומר א"צ הודאה במקצת הוא דוקא כשטוען נגנבה ונאנסה אבל בשאר טענות שביניהן כגון שטוען שלא קיבל שמירה או שטוען שזו בהמה אחרת או שאר טענות ודאי שאין נשבע עד שיודה במקצת וכן מבואר

שיחזיר לו אח"כ בשעת הקציר ברוחים ולכן כתיב כסף ואוכל אבל בשאר דברים כגון כלים וכה"ג אין דרך להלוות על רוחים, ויש מן רבית שלישי שנוטל בשביל מעותיו שהיו בטלים אצלו והיה יכול להרויח בהם ונוטל דמי ההפסד שהיה יכול להרויח חז' שייך בכל הדברים שהיה יכול להשכירם ולהרויח או לעשות מסחר בהם וכה"ג וע"ז הזהירה ב' תצא לא תשיך וגו' וכתיב שם כל דבר אשר ישך, אך לפי שהיה אפשר ללמוד הני א' מחברו לכן העמידו חז"ל הפסוקים חז' ללוה או לעבור בכמה לאוין כמ"ש בגמרא.

לכלב תשליכין אותו, צריך טעם למה כתיב תשליכין ולא תשליכו, וי"ל שבא לרמוז מ"ש בשילי שבת אורח ארעא למישרי אומצא לכלבא וה"מ בדברא אבל כמתא לא דאתי למסרך בתרי' ותנן בב"ב כ"ה א' מרחיקין את הנבלות מן העיר ג' אמה ולזה כתיב תשליכין דהיינו שתשליכו לו את הנבלה ברחוק ג' אמה מן העיר דלא ליתי למסרך בתרי' (שו"מ בבעה"ט ג' יתירא רמז למ"ש מרחיקין כו' ג' אמה אבל לא הביא הא דשבת).

כי תראה חמור שונאך וגו' וחדלת מעזוב לו, תיבות אלו לכאורה מיותר ובגמרא דרשו ע"ז פעמים שאתה חזל, וי"ל לפי פשוטו דהא דשונא קודם לאוהב דוקא בשונא כזה שלולי המצוה היה חודל מעזוב לו משום שנאתו ולכן אמרה תורה כדי לכוף את יצרו דהוא קודם לאוהב אבל שונא כזה שגם בלא"ה לא היה נמנע לעזור לו מפני השנאה הוא אינו קודם לאוהב ולכן כתיב וחדלת מעזוב לו עזב תעזב עמו.

ויסלף דברי צדיקים, במסורה לית מלא דמלא כלומר שכל צדיקים שבמקרא חסרים חוץ מזה, נראה משום דאמר' בכתובות ק"ה ב' אפי' צדיק גמור ונוטל שוחד אין נפטר בלא טירוף דעת לכן כתיב מלא כלומר אפי' צדיק גמור משא"כ כל צדיקים חסר כי אדם אין צדיק בארץ

הטעם שלא כל אחד יש לו כסף להלוות לכן קאמר אם תלוה, והא דכתיב אם כופר ירשת עליו כתבנו לעיל.

כל אלמנה ויתום לא תענוך. נשאלתי למה הקדימה התורה אלמנה ליתום ובכה"ת הקדימה יתום לאלמנה. ונראה כיון דעפ"ד יתום קודם לאלמנה כמש"כ הרמב"ם פכ"א מסנהדרין ה"ו לכן הקדימו היתום, אבל לענין עינוי הדין שיותר לענות היתום כדי ללמדו תורה כמש"כ הרמב"ם פ"ו מדעות ה"ט הקדימה התורה לאלמנה.

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימן עליו נשך, הנה פ' רבית כתיב בג' מקומות, כאן לא מחכר אלא כסף, ובפ' בהר כתיב את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך נזכר כסף ואוכל, ובפ' תצא כתיב לא תשיך לאחריך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך הזכיר כל הדברים וע"י בגמ' ר"פ א"נ מה שדרשו מהפסוקים, ולפי פשוטו י"ל דהפסוקים מיירי מג' מיני נשך, דיש פוסק רבית כדי לרחוק את הלוה שיפרע בזמנו ולכן קוצב עליו רבית דהיינו אם יאחר מהזמן פרעון שקבע יוסיף על כל חדש כך וכך זה כדי לדחוקו לפרוע בזמנו ובזה מיירי כאן כדמשמע הפסוק אם כסף תלוה וגו' לא תהי' לו כנושה לא תשימן עליו נשך דהיינו שלא תתבע לו החוב וגם אל תדחקנו ע"י שתשים עליו נשך אחר עבור זמן הפרעון וע"י במשנה סוף א"נ דהמלוה ברבית עובר על לא תהי' לו כנושה ופי' המפ' (ע"י תפא"י) דאפי' אם אין נושה לו דהרבית בעצמו דוחקתו לפרוע דכ"ז שאין פורע מתרבה הרבית ע"ז ובכה"ג מיירי כאן, זה אין דרך לעשות אלא בחוב של כסף לכן לא נזכר כאן אלא כסף, ויש עוד רבית שמתחלה מלוה לו המלוה כדי להרויח הרבית וע"ז הזהירה תורה בפ' בהר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך דהיינו שמתחלה נותן הלוואה כדי להרויח זה דרך לעשות בכסף או בתבואה

טעמא דקרא

וממדבר ועד הנהר, התוס' בגיטין ח' א' פירשו דמדבר הוא למזרח ונהר פרת לצפון וצ"ע דנהר פרת הולך על כל מזרח ועוד דלמזרח לא מצינו מדבר וגם אין הפסוק הולך כסדר, ואפשר דהאי מדבר הוא מדבר דמשק הנזכר במ"א י"ט (והוא מדבר דבלתה הנזכר ביחזקאל ספ"ו ע"ש במצודות) והוא בגבול צפון דגבול צפון הוא חצר עינן כמ"ש בפ' מסעי וחצר עינן הוא גבול דמשק כמ"ש ביחזקאל מ"ח, ולפ"ז חשיב כאן ד' הגבולות על הסדר, ים סוף הוא גבול דרום וים פלשתים מערב ומדבר צפון ונהר פרת מזרח [ואע"ג דאין הגבול ממש עד ים סוף ולא עד נהר פרת צ"ל דמצרים הרחיב כמ"ש בחזו"א שביעית סי' ג' סק"ל] דאי מדבר הוא המדבר הדרומי א"כ חשב ב' סימנים בדרום וגם אינן שוין דים סוף לפנים מהמדבר וגם גבול צפון לא חשיב כלל, אבל בס"פ עקב מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת עד הים האחרון שם הכונה למדבר יהודא שהוא מדבר באר שבע בדרום וקחשיב מן המדבר שהוא בדרום עד הלבנון שהוא בצפון כנגדו ומן הנהר פרת שהוא במזרח עד הים האחרון שהוא במערב כנגדו וצ"ע (ועמ"ש"כ ביהושע).

ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח, משמע דמה שזרק ע"ג העם הוצרך קבלה בכלי שרת ומה שזרק ע"ג המזבח לא הוצרך קבלה, וצ"ע דגבי מצורע מצינו להיפך (בזבחים מ"ז ב') דמה שזרק ע"ג מזבח צריך קבלה בכ"ש ומה שזרק ע"ג מצורע א"צ קבלה בכ"ש וי"ל דאשם מצורע שבא לכפרה (אע"ג דאמר' בכריתות כ"ז א' שלא לכפרה אתי אלא לאשתריו בקדשים מ"מ מקופיא מכפר דרך באשם נזיר אמרו שם כ"ז א' דלבטלה אתי אע"ג שמתירו ביין ע"ש) צריך קבלה בכ"ש כמו כל חטאת ואשם, אבל כאן בזבחי שלמי צבור דלא אתי לכפרה א"צ קבלה בכ"ש וההזאה על העם הי' כעין ההזאה במי חטאת כמבואר ביבמות מ"ז ב' ואף דגם ההזאה במי חטאת צריך מכלי אבל א"צ כלי שרת לכן

וגר'. (וכן מצאתי בעז"ה במדרש חסרות ויתרות נדפס באו"מ ע' קצ"ט). הערוני דבר"פ שופטים כתיב ויסלף דברי צדיקם חסר.

לא תבשל גדי בחלב אמו ובמכילתא רש"א מפני מה נאמר בג' מקומות כנגד ג' בריתות שכרת הקב"ה עם ישראל א' בחורב ואחד בערבות מואב וא' בהר גריזים וכו' וצריך ביאור למה דוקא מצוה זו נכתבה ג"פ וי"ל ע"פ הפסיקתא רבתי ספכ"ו שהמלאכים בקשו את התורה א"ל הקב"ה הרי אכלתם בשר בחלב אצל אברהם ולא מצאו תשובה א"ל הקב"ה למשה עד שהשעה פנוי כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית וגו' ולכן סמכו ללא תבשל גדי ע"ש א"כ מבואר דע"י בשר בחלב ניתנה התורה לישראל וכת עמהן ברית ולכן נכתב מצוה זו ג"פ, עי"ל ע"פ הגמרא גיטין ס' ב' לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ ובמצות בב"ח מבואר שעיקרה בחושבע"פ שכתורה שככתב לא נכתב אלא גדי בחלב אמו ולכן נשנית מצוה זו ג"פ לרמוז על תושבע"פ.

לא תבשל גדי בחלב אמו ובגמ' ג"פ א' לבישול וא' לאכילה וא' להנאה אבל אונקלוס תרגם בכולן לא תיכלון בשר בחלב ונראה דאונקלוס מפרש דפשטי' דקרא לאיסור אכילה ולא נאמר לא תבשל אלא שאין דרך לאכל בשר חי לכן אסרה תורה דרך בישול וחז"ל דרשו מדהוצרך לכפלו ג"פ, ועי' רמב"ם פ"ט ממאכ"א ה"ב דאיסור בישול הוא כעין גדר לאכילה.

ועברתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך, פתח בלי רבים וסיים בלי יחיד ונ' ע"פ הגמ' בב"מ ק"ז ב' ועברתם את ה' אלקיכם זו ק"ש ותפלה וברך את לחמך ואת מימך זו פת במלח וקיתון של מים (פת שחרית) והנה ק"ש ותפלה מצותה בצבור לכן כתיב בלי רבים אבל אכילה ושתי' מצותה ביחיד עי' בכורות מ"ד ב' אין שותין מים בפני רבים וברש"י שם וברמב"ם פ"ה מדעות ה"ב לכן כתיב בלי יחיד. ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים

למפרע והפמ"ג לא הקיל אלא בחד ענינא כמ"ש במ"ב שם סק"ט וכאן אין שייך כלל להענין לכן מסתבר דראוי לנהוג כמ"ש הרמב"ם לקרות עד סוף קפיטל ל"ה, וגם בשערי אפרים ש"ט סי' כ"ח כתב דבמקום שיש נביאים כשרים לא ידלגו למפרע ע"ש.

הפטרות משפטים ע"י בירמ"י, והפטרות פ' שקלים עיי' במלכים.

לא כתבה קרא (מיהו בזכחים צ"ז ב' משמע שהאגנות היו לצורך הוריקה ו"ל).

בסוף הפטרת משפטים חוזרים ב' פסוקים לפ' הקודם כדי לסיים בדבר טוב ומקור המנהג באבודרהם ולכאורה המנהג דוקא במקום שאין נביאים כשרים שאז אין לחוש בדילוג כמ"ש הפוסקים והראשונים ע"י במ"ב סי' קמ"ד ס"ק ו' אבל במקום שיש נביאים כשרים אסור לדלג

תרומה

לא נעשה בקדש דהא לדברי הרע"ב ז"ל זה הי' נעשה בעודן בקטנותן [ראח"כ שוב אין העור מתאדם ע"י צרירת הדם] וכל זמן התגדבות ישראל למשכן הי' שני ימים [כמ"ש בש"ר פמ"א] וכיון שהם עכשיו כבר אילים שהם לכה"פ בן י"ג חדש כדתנן ריש פרה נמצא שלא נצבעו לשמה ולא בקדש ומשום פירש"י ז"ל שנצבעו לאחר עיבוד והירושלמי הג"ל דמפרש שנצבעו מחיים ע"כ אזיל כמ"ד דא"צ צביעה לשמה.

ועורות תחשים. בתנחומא ס' ו' רנ"א מעשה נסים היתה ולשעה שנבראת בו בשעה נגזזה ועורות תחשים למה דכתיב אורך היריעה האחת שלשים באמה מי מביא לה יריעה של שלשים אמה אלא מעשה נס לשעה שנבראת נגזזה וכעין זה מבואר בשבת כ"ח ב', ונראה שנבראו כמה תחשים כאלו וכל א' ארכה ל' אמה כדי שיוכלו ישראל לברר איזה שירצו ולכן כתיב עורות תחשים לשון רבים ומשאר התחשים שנשאר עשו בני מעורותיהם מנעלים לרגליהם ומיושב קרשיית הרא"מ דהא כתיב ביחזקאל ט"ז ואנעלך תחש ומבואר ביכמות ק"ב ב' דמירי במנעלים ממש, ומ"ש שנגזזו היינו רק אלה שנבראו ונשתירו אבל יותר לא הי' זה בארץ.

שמן למאור בשמים לשמן המשחה וגו' אבני שוהם וגו' וביקהל כתיב ושמן למאור ובשמים וגו' ואבני שוהם, ובע"ז כ"ד ע"א בעי

עורות אילים מאדמים פירש"י ז"ל צבועות היו אדום לאחר עיבודן וכתב בפ"י רבינו עובדי' מברטנורא ז"ל ד"ל צבועות אדום לאחר עיבודן פ"י מדלא כתיב אדומים אלא מאדמים משמע מאדמים מחמת ד"א ולא אדומים מעצמן אמנם בירושלמי כתוב שהיו משרבטין האילים ומכים אותם בשרביטין בעודם קטנים והדם נצרך בהכאתן ואחר כך שוחטין אותן עכ"ל והוא בירושלמי פרק ז' דשבת ה"ב וע"י תוספתא פ"ט דשבת וצ"ע למה פירש"י ז"ל שהיו צבועות לאחר עיבודן ולא כהירושלמי. וי"ל דבמגחות דמ"ב פליגי תנאי אי בעינן צביעה לשמה כבגד"כ וילפינן מינה התם דגם כציצית בעינן צביעה לשמה ע"ש וע"י ירושלמי פ"ג דיומא דבגד"כ צריך שתהא אריגתן בקדש ומסתבר ודאי דה"ה צביעתן צריכה שתהי' בקדש ולכאור' מסתברא דה"ה בכל מלאכת המשכן בעינן שתהא הצביעה לשמה ומה שהתנדבו ישראל תכלת וארגמן וכ"י ומשמע ודאי שהתנדבו מה שכבר הי' צבוע תכלת צ"ל לכאורה שהם עשו את הצביעה לשמה ולפי המבואר בירושלמי דיומא דבעינן אריגה בקדש [ולכאורה ה"ה צביעה] צ"ל שהמנדבים הקדישוה קודם הצביעה והי' עבודתן לשמה ובקדש. ולפ"ז לכאורה ה"ה צביעות האילים מאדמים צריכה שתהי' בקדש ולשמה ולפ"ז א"א לפרש כהירושלמי שהיו מאדמים מחיים ע"י שרביטין בקטנותם דא"כ

עליו בורא עצי בשמים וע"ש בכ"מ ולפ"ז היו ה' מיני בשמים בשמן המשחה.

ועשו ארון עצי שטים כתיב ארון מלא ובפ' ויקהל כתיב ויעש בצלאל את הארון כתיב חסר, וי"ל דארון רמז לתורה כמ"ש ביומא ע"ב ב', ואמרי' בתדא"ז פ"ד משעה שנשתברו הלוחות נגזרה גזרה על ישראל שילמדו את התורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטירוף ומתוך שאין להם מזונות, לכן בפ' תרומה שהי' לפני מעשה העגל כתיב ארון מלא שת"ח יהיו מלאים ברכת ה', אבל בפ' ויקהל שהי' אחר מעשה העגל נגזר שת"ח יהיו לחוצים ודחוקים לכן כתיב ארן חסר.

ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית. עי' רש"י דו"ק זו יתירא, ובאמת כל הפסוק מיותר לכא' דכבר כתיב על ארבע פעמותיו פירש"י זויותיו וא"כ ממילא ב' על צלעו א' וב' על צלעו השנית, וי"ל דאי מארבע פעמותיו הו"א באלכסון כזה ואז לא יוכלו להכניס הבדים בהם לכן קמ"ל דב' טבעות היו על צדו א' לארכו וב' על השנית כזה ואי מסיפא לחוד הו"א שיהא באמצע הארון קמ"ל שיהיו בזויותיו ולפ"ז י"ל דאין הו"ו מיותר דתתלה קאמר על ד' זויותיו ואח"כ קאמר דב' מהן מצד זה וב' מצד זה.

רק בארון ושלחן ומנורה ומזבח הקטרת כתיב זהב טהור ובשאר הדברים כתיב זהב סתם ומשמע במנחות פ"ט א' דהיכא דכתיב סתם זהב א"צ זהב טהור, ונראה שרק הדברים שבתוך ההיכל הוצרכו זהב טהור.

ועשית שנים כרובים וגר'. נשאלתי למה התורה כתבה ועשית וגר' ועשה כרוב וגר' ואח"כ כתיב מן הכפורת חששו ל' רבים, וי"ל עפ"ד הרמב"ן בשם מדרש יבואו כולן ויחשקו בארון כ' יתגדבו זהב או יעזור לבצלאל עזר מעט, והנה בצלאל עשה את הארון כמפורש בפ' ויקהל ויעש בצלאל את הארון וגר' אבל להוציא הכרובים משני קצות הכפורת צריך ב' בג"א אחד

למילף מדכתיב אבני שוהם בלא וי"ו דלא קאי על דבר אל בג"י ויקחו וגר' ופריך והא בסדר ויקהל כתיב ואבני שוהם וגר' וצריך טעם למה באמת לא כתיב כאן בהני וי"ו ובפ' ויקהל כתיב, וי"ל משום שהני לא התגדבו באמת כל ישראל רק הנשיאים כדכ' בפ' ויקהל והנשיאים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המילואים ואת הבושם וגר' ואת השמן וגר' לכן לא כתיב בהני וי"ו דלא קאי באמת על כולם אבל בפ' ויקהל כתיב בוי"ו רמשה כשאמר להם אמר שכולם יכולים לתת הכל אם ירצו אבל לפי האמת לא נתנוהו רק הנשיאים.

שמן למאר כתיב למאר חסר ובפ' ויקהל כתיב למאור מלא, וי"ל ע"פ הגמ' בשבת פ"ח א' בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ס' רבוא של מלאכי השרת לכאור"א מישראל קשרו לו ב' כתרים כו' וכיון שחטאו ישראל ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה ופירקום כו' וכולן זכה משה ונטלן כו' וכתבו התוס' שני כתרים של הוד היו לפיכך כשנטל משה קרן אור פניו ומבואר דלפני מעשה העגל הי' כל ישראל קורן עור פניהם כמו של משה ונמצא שלא הוצרכו למאור כשנכנסו למשכן שאור פניהם הי' קורן ומאיר ולכך כתיב למאור חסר אבל בפ' ויקהל שהי' אחר מעשה העגל שכבר פירקו קרני ההוד אז היו צריכין למאור ממש כמ"ש בתנחומא תצוה ס"ד ויקחו אליך בשבילך שאתה רואה להיכן אתה נכנס ויוצא ולכן כתיב שם למאור מלא (וגם לדעת התוס' בשבת כ"ב ב' דכל מ' שנה לא הוצרכו לאור שעמוד הענן הי' מאיר בכל מקום מ"מ הוצרכו בשביל אחר המ' שנה משא"כ לפני מעשה העגל שאלמלי לא חטאו הי' נשאר קירן העזר להם ולדורות).

שמן למאור בשמים לשמן המשחה, יל"ע למה לא כתיב ג"כ שמן לשמן המשחה כמ"ש למאור, וי"ל דהשמן של שמן המשחה בכלל הבשמים הוא דגם שמן זית יש לו ריח טוב כמ"ש הרמב"ם בפ"ט מברכות ה"ג שמן זית שכבשו או שטחנו עד שחזר וריחו נודף מברך

גבי פרוכת כתיב על ארבעה עמודי שטים מצופים זהב וגבי מסך כתיב חמשה עמודי שטים וצפית אותם זהב, ויל"פ ע"פ המשנה בעריות פ"ח שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרות מבפנים שלא יכנסו בפנים שלא לצורך כדפירש"י במגילה י' ב' נואפשר שהק"ק כבר נתקדש בהעמדת הקרשים ע"י זבחים ס' א', ולכן גבי פרוכת היו מוכרחים לצפות את העמודים זהב לפני שהקימו את העמודים ותלו הפרוכת שאח"כ אסור ליכנס למקום הק"ק ולכן כתיב על עמודים מצופים אבל גבי מסך שמוטר ליכנס שם לצורך היו קודם מעמידן את העמודים ואח"כ וצפית אותם זהב שזה קל יותר. ואע"ג דשם הקפידו גם על ההיכל י"ל דהיינו מדרבנן אבל התורה לא הקפידה רק על הק"ק שגם הכה"ג אין נכנס לה אלא א' בשנה.

יל"ע למה לא מנה הכתוב הכבש בכלי המשכן ורש"י פ"י דנלמד מדכתיב לא תעלה במעלות וגו', ואפשר דכבש לא הי' מצוה לעשותו אלא כל פעם שהעמידו המזבח עשו לו כבש ואח"כ סתורוהו ואפשר דאין כלל דינים לכבש ממה לעשותו ואפשר לעשותו גם מחול והעיקר שיעלו דרך כבש ולא דרך מעלות ואע"ג דהכבש מעכב ומקדש וגם יש בו דין לא תניף עליו ברזל היינו משום שנטפל למזבח ומ"מ י"ל שאין חיוב מה"ת אין לעשותו ובמקדש עשאוהו מאבנים כדתנן בפ"ג דמדות (שוב ראיתי ברש"י זבחים פ"ז א' ש' ומשחת את המזבח את לרבות הכבש וצ"ע).

לכל כלי המשכן וכל עבודתו וכל יתדותיו פירש"י הוא יתדות ליריעות המשכן תחובין בארץ שלא תהא הרוח מגביהתן וכ"ה בברייתא דמה"מ פ"ה וצ"ע הרי לברייתא דמה"מ היו יריעות התחתונות גבוהים ב' אמות מהארץ והעליונים גבוהים אמה כדפירש"י לעיל ואין תוחב היתדות בארץ ואי משום חצי היריעה שתסרח אחורי המשכן שם א"צ יתדות שהרי היתה נגזרת בארץ וצ"ל שהיו יתדות גדולים יותר מב' אמות ותחבום בארץ וצ"ע. הפטרת תרומה ע"י במלכים.

שמחזיק את הכפורת וא' שימשוך מקצותם (אחר שהתיכוהו קצת) ולכן כתיב כאן תעשו. כפתוריהם וקנותם ממנה יהיו. יל"ע על מה קאי כפתוריהם אי על המנורה הול"ל כפתוריה וקנותיה, ונ' דכפתוריהם של הקנים וקנותם של הכפתורים דכל א' שיך לשני.

ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד, גבי מנורה לא כתיב סדר ההדלקה וכן במזבח לא נזכר ההקטרה רק כאן גבי שלחן וי"ל דהוצרך להזכירו משום סדר העמדת הסניפין והקנים דל"ש להעמידן אם אין לחם וצריך לצמצמם לפי מדת הלחם וכן הדפוסים ולכן הוכרח להזכיר כאן הלחם (ועיקר פ' לתה"פ כתיב בפ' אמור ועמ"ש"כ בפ' תצוה פ' זה אשר תעשה). וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל, לפ"מ דא"י בתרגום יונתן דה' יריעות נגד ה' חומשין וז' יריעות נגד ר' סדרי משנה י"ל דלכך כפל היריעה הששית על האהל לרמוז דחלק מסדר טהרות אין נוהג אלא בפני הבית [ואע"ג דגם קדשים אינו אלא בפני הבית הא אמרי' העוסק בתורת קרבנות כאילו הקריב נמצא נוהג בזה"ז כדפירש"י בב"מ קיד"ד ע"ב].

והבריח התיכון וגו', בדעת זקנים מבעה"ת הביאו בשם מדרש שהבריח התיכון הי' מהמקל של יעקב"א שעבר בו את הירדן וצ"ע הא דבר שנשתמש בו הדיוט אסור לגבוה ושמא לא נשתמש בו רק מה שנבקע הירדן על ידו כדפירש"י בפ' וישלח ממדרש זה לא מיקרי השתמשות כיון שהי' ע"י נס וצ"ע, ונראה דמדרש זה חולק על מה דאיתא בילקוט פ' חוקת בפ' קח את המטה בשם ילמדנו דהמקל של יעקב הוא הי' המטה של משה וכ"ה בספר הישר פ' שמות דהרי איתא במכילתא בשלח (פ' והכית בצור) דהמטה של משה הי' של סנפרינן וכאן כתיב בהדיא ועשית חמשה בריחים עצי שטים ועוד אם הי' הבריח התיכון במשכן אין הוציאו משה אח"כ להכות בו את האבן וע"כ דפליגי והמדרש הנ"ל ס"ל כדא"י בתרגום יונתן דהבריח התיכון נעשה מהאשל שנטע א"א בבאר שבע וצ"ל דהאשל הזה הי' מעצי שטים.

טעמא דקרא

תצוה

לגירסתנו ביומא ע"ג ב' שהי' כתוב על אבני החושן שבטי ישורון אבל להרמב"ם פ"ט מכה"מ ה"ז שהי' כתוב שבטי קה א"כ לא יוכל ליכנס בו לביה"כ שהי' שם ה' מגולה על אבני החושן).

ולחם מצות וחלת מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משוחין בשמן, צריך טעם למה ברבוכה ורקיקיין כתיב מצות מלא ובחלות כתיב מצת חסר וכן בפ' ויקרא גבי מנחת מאפה חגור כתיב אצל חלות מצת חסר ואצל רקיקיין מצות מלא (ועי' מנחות ע"ו ע"ב). וי"ל עפ"ד רש"י בפ' עקב לחת חסר כתיב ללמד שהן שוין והנה החלות נותן שמן בקמח קודם לישא וכנראה שלשין כל העשרה חלות ביחד ורעת כ"פ דבלישה יש בילה קמת בקמח (עי' תוס' ס"פ הערל) ונמצא שכל החלות שוין בחלק שמנם לכל אחד ואחד ולכן כתיב חסר שכולן שוין, אבל הרבוכה שנותן שמן במחבת ופשיטא שכל חלה נאפת בכלי בפ"ע ושמן המגיע לחלקה צריך לחלק בידי אדם וכן הרקיקיין חלק שמנם מתחלק לכל חלה ע"י אדם וקי"ל דא"א לצמצם וא"כ אינם שוין ממש ולכן נאמר מצות מלא. מאמור"ר שליט"א.

ואת כל הדם תשפך אל יסוד וגו', הנה דין שפיכת שירים לא כתיב בתורה בשום מקום רק בחטאת ובגמ' ילפי' לכל הזבחים (עי' זבחים נ"א א') ונ' הטעם משום דבחטאת שנותן באצבעו ע"כ נשאר שירים אבל בשאר קדשים שזורק בכלי הרי יכול לזרוק כל הדם וא"צ להשאיר שירים כד' הר"מ מפונטיא בתוס' זבחים נ"ג ב' ד"ה העולה ורק אם נשאר ילפי' דיש מצות שפיכת שירים ואפי' לפ"ד התוס' שם דמצוה להשאיר קצת לשירים עכ"פ אינו מעכב ואם לא נשאר ג"כ יצא אבל בחטאת ע"כ נשאר תמיד.

זה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו', כל פרשה זו נאמרה בפ' פנחס גבי קרבנות

מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו וגו', לכאור' אשר על העדות מיותר כי ידוע שהפרוכת מכסה לפני הארון, ואפשר שבא לרמוז שהמנורה מעכבת עבודות שבפנים כמ"ש בירר' שקלים פ"ד ה"ב שא"א להקטיר על הארון בין הבדים אם אין מנורה חזו על העדות יערוך אותו שעריכתו מעכבת עבודה שעל העדות.

ביומא ע"ב ב' המקרע בגדי כהונה לוקה שנא' לא יקרע וצריך טעם למה כתבה התורה לאו זה דוקא גבי מעיל, וי"ל לפי פשוטו לפי שהמעיל הי' סדוק כולו עד למטה כמו שכי' הרמב"ם פ"ט מכה"מ ולא הי' מחובר אלא נגד פיו ולכן נקרע בנקל כשלוכשו ופושטו ולכן הוזהרה תורה כאן שיזהר בזה, א"נ דלא תימא כיין דרובו פתוח כפתוח כולה דמי כדאשכחן לענין ציצית (עי' אור"ח סי' י' ס"ז) והו"א דאין חייב הקורע דהוי כאילו כבר קרע כולו קמ"ל וכ"ש באחרוני.

והי' על מצחו תמיד. וביומא ד' ב' מאי תמיד אילימא תמיד על מצחו מי משכתה לה מי לא בעי למיעל לבית הכסא ומי לא בעי למינס אלא תמיד מרצה הוא עוד אמר תמיד שלא יסיח דעתו ממנו ע"ש. נשאלתי הרי גם בחושן כתיב ונשא אהרן את משפט בניי על לבו לפני ה' תמיד ומאי דרשי ב', ונראה דמדאורייתא מותר ליכנס בבגד"כ לביה"כ ורק בצ"ץ אסור דהא אמרי' בשבת ס"ב דבקמיעין שהשם מחופה עור מותר ליכנס בו לביה"כ ורק בתפילין שהשין מגולה אסור וכאן בחושן הי' האורים ותומים בתוך כפלי החושן ומכוסה וכן מותר לישן בבג"כ מדאורייתא דקי"ל בגדי כהונה מותר ליהנות בהן והא דתנן בתמיד כ"ה ב' לא היו ישנים בבג"ד אינו אלא מדרבנן שלא יפיח בהן כדפירש"י ביומא ס"ח ב' וגם להרמב"ם שכי' דגנאי לבגד"כ שישנו בהן אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא אין שום איסור והכוונה תמיד כפשוטו (וכ"ז לא יתכן רק

טעמא דקרא

עז

דמצוה הי' כך ולא שייך אין עניות במקום עשירות (וכמדומה שראיתי כן באיזה ספר ול"מ כעת).

ושמת המצנפת על ראשו וגו' ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו וגו'. משמע שקודם הלבישו הבגדים ואח"כ משחו והק' הרמב"ן האריך יכול למשחו על ראשו והרי הי' לבוש המצנפת ותי' שהמצנפת הי' סביב ראשו ובאמצע הי' מגולה וקשה והרי בפי' פקודי כתיב גם גבי בני אהרן ואת בניו תקריב והלבשת וגו' ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם ובכהנים הדיוטים משמע ברמב"ם שהי' צונף עד הסוף כמין כובע עי' פ"ח מכה"מ ה"ב והראב"ד ס"ל שבניו לא היו צונפין כלל אלא הי' כמין כובע חדה ע"ש, ואולי אפשר שאפי' מרים קצת הכובע למשוח תחתיו עדיין מקרי שהוא לבוש בגד"כ דומיא דמש"כ הרמב"ם בפי' מכה"מ הי' צריך ליזהר שלא תכנס הרוח בשעת עבודה בין בשרו לבגדו עד שיתרחק הבגד מעליו ואם לא עשה כן עבודתו כשרה (אף שיש לחלק) וצ"ע.

כמנחת הבקר וכנסכה ובפי' פנחס כתיב כמנחת הבקר וכנסכו והיינו משום דכאן קאי נסכה על המנחה דהיינו נסך של ערבית יהא כנסך מנחה של שחרית ומנחה ל' נקבה ושם קאי על הבקר שהנסך יהא כנסך של בקר ובקר ל' זכר אבל צריך טעם למה כתבה התורה כאן על המנחה ושם על הבקר, וי"ל משום דכאן התמידין משום חינוך כמש"כ לעיל בשם הרמב"ן וא"כ הנסך אינו משום הבקר רק דקי"ל אין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר ולכן הוכרח להתחיל מהבקר אבל אין זה חובת הבקר אבל בפי' פנחס דמיירי מדיני תמידין וזה חובת הבקר ולכן כתיב כנסכו, ויתכן שנסכים אלו של חינוך מעכב שכ"ז שלא נסכו את הנסכים עדן אין המזבח מחונך ואין ראוי להקריב עליו וצ"ע.

עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. בזבחים נ"ה ב' שלמים ששחטן קודם שיפתחו ולתות ההיכל פסולין שנא' ושחטו פתח אוה"מ

צבור, ועי' רש"י שם. ונראה שכאן נאמרה משום דין חינוך כדתנן במנחות מ"ט שאין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר והראוני שכן מבואר ברמב"ן בהשגות לסה"מ שרש גי' וכ"נ כונת רש"י בפי' פנחס כ"ח ד' נובזה מדויק מה שמסיים הפרשה וקדשתי את אוה"מ ואת המזבח ולכאורה אין ענינו כאן ולכן כתיב גי' גבי מזבח הקטורת והקטיר עליו וגו' אע"ג דפרשת הקטורת מקומה בפי' תשא וכן בפי' תרומה כתיב גבי מנורה והעלה את נרותי' וגבי שלחן ונתת על השלחן לחם פנים וגו' אע"ג דפרשת נרות הוא בפי' בהעלתך ופי' לחם הפנים הוא בפי' אמור וכאן לא הוזכרו אלא משום סדר הבנין והחינוך כדתנן במנחות שם שאין מחנכין מזבח הזהב אלא בקטורת ולא את השלחן אלא בלחה"פ ולא את המנורה אלא בנרותיה כו' (ועי' בס' מושב זקנים מבעה"ת פ' ויתן את השלחן).

וזה אשר תעשה וגו' לקח פר פירש"י לכפר על מעשה העגל, וקשה הא עדיין לא עשו את העגל, וצ"ל דגלוי לפני המקום שיעשו את העגל ולכן הקדים רצום ע"ז, וכיו"ב מצינו דאנו אוכלין מצה ע"ש שלא הספיק בצקם להחמיץ וקשה הרי עדיין לא יצאו ממצרים כשצונו על מצה וצ"ל שגלוי וידוע לפניו ולכן צום מיד.

והקרבת את הפר לפני אוה"מ וסמן אהרן ובניו את ידיהם וגו', יל"ע הרי חטאת ק"ק וצריכה סמיכה בצפון כמש"כ הרמב"ם פ"ג ממעה"ק הי"ד ואין מהני כאן סמיכה לפני אוה"מ, וי"ל דכל ד' ימי המלואים הי' להן דין במה כמש"כ התוס' בע"ז ל"ד א' ד"ה במה ואין סמיכה בבמה כדתנן בזבחים קי"ב ב' אלא דכאן גזה"כ ולא הי' להם דין צפון בבמה.

ולקחת מן הדם ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בגדי בניו, יל"ע הרי בגדי כהונה מטושטשין פסולין ואין ישתמשו בהן אח"כ וי"ל כיון דמצוה היא לא מקרי מטושטשין, ועי"ל דאח"כ היו מכבסין אותן ואע"ג דבגד"כ אין מכבסין אותן שאין עניות במקום עשירות (וזבחים פ"ה ב') שאני הכא

ולכן אין מקומו בפרשת תרומה נמיהו בירר שקלים פ"ד ה"ב אמרו הכיור והכן מעכבין אבל הגר"א הגי' שם ע"ש ועי' ירר' יומא פ"ד ה"ה רצ"ע].

במזבח הקטרת כתיב קדש קדשים הוא לה' ובשום כלי לא כתיב כך ואולי משום דהדם שהיה על מזבח הקטרת (דהיינו ביוה"כ) נכנס כולו לקה"ק לכך נקרא גם הוא קדש קדשים וגם גבי אהרן כתיב ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים משום שהי' נכנס ג"כ ביוה"כ לקה"ק וכן גבי קטרת בפ' תשא מה"ט, מיהו במילואים כתיב גם במזבח החיצון והי' המזבח קדש קדשים ושמא רק על ימי המילואים נאמר כדמשמע קראי וכמש"כ בפ' תשא גבי שמן המשחה על כל כלי אהל מועד רצ"ע.

הפטרת תצוה עי' ביחזקאל והפטרת פ' זכור עיין בשמואל.

וד' רש"י שם ס"א א' ובגזיר מ"ה א' דדוקא בשלמים הוא דכתיב ב' פתח אוה"מ ולא בשאר קדשים והא דתנן בתמיד ל' ב' לא הי' השוחט שוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח כ' התר' במנחות צ"ה א' דלרש"י הוא למצוה בעלמא (והיינו מדרבנן כמש"כ תוס' בזבחים ס"א א') וקשה דהא הכא כתיב בהדיא גבי תמיד פתח אוה"מ ואולי ס"ל דהכא לא קאי אשחיטה רק אהקטרה אך צ"ע דלא מצינו בשום מקום דבשעת הקטרה צריך להיות פתח פתוח ועוד דהא הקטרת אימורין בלילה ואז הדלתות נעולין כמ"ש בירר' ברכות פ"ד ה"א רצ"ע.

יל"ע למה פרשת מזבח הקטרת נאמר בס"פ תצוה ולא בתרומה וכן פרשת הכיור נאמר בכי' תשא, וי"ל משום דאמר' בזבחים נ"ט א' מזבח שנעקר מקטירין קטרת במקומו וגבי כיור אמרו שם כ"א ב' בכל הכלים מקדשין א"כ דברים אלו אין מעכבין במעשה ההקדשה רק למצוה בעלמא

כ י ת ש א

הזהב אשר באונייהם ומשקל נזם מצינו בפ' חיי שרה נזם זהב בקע משקלו ובקע הוא מחצית השקל כמ"ש בקע לגלגלת מחצית השקל נמצא כל א' נתן לעגל מחצית השקל ולכך הוצרכו כפרה מחצית השקל. (ואע"ג דהתם זהב הכא כסף י"ל דאמשקל קפיד רחמנא) [ואם נימא דבאזניכם היינו ב' נזמים לב' אזנים י"ל דמנה של קדש כפול הי'. הערה מח"א, מיהו תוס' בבכורות ה' א' כתבו דדוקא ככר של קדש הי' כפול ולא שקל].

ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרצוה, לפי המבואר בזבחים כ"ב א' שכנו אינו ראוי לקדש בו הול"ל ועשית כיור נחשת לרצוה וכנו נחשת שהרי הכן אין ראוי לרצוה, אמנם י"ל לפי המבואר שם דבכל הכלים מקדשין ול"ד בכיור ואמר' בירר' יומא פ"ד ה"ה דהכיור והכן מקומן מעכב היינו שא"א לקדש אא"כ הכיור והכן

העשיר לא ירבה. כ' הרמב"ן שעשיר שהרבה עובר בל"ת וכ"ד עוד ראשונים ומשמע שאפי' מוסרם לצבור לא מהני וכמש"כ בבה"ל ר"ס שקל הקודש, וקשה דהתנן כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק וכתבו שהוא מטעם נדר ואיך יכול לעשות כיון שקטן אין חייב א"כ אביו מוסיף על המחצית וי"ל דדוקא בעד חיוביו שיין שמוסיף על המצוה אבל אם נותן על מי שאין חייב ול"ש כלל במצות שקלים הוי כנותן מתנה לתרומת הלשכה ובוזה בודאי מהני שמוסרו לצבור.

לכפר על נפשותיכם, בירושלמי שקלים פ"ב ה"ג לפי שחטאו בעגל במחצית היום יתנו מחצית השקל, ומבואר דמחצית השקל מכפר על חטא העגל אבל עדיין לא נתבאר למה דוקא מחצית השקל ולא מחצית מטבע אחרת, וי"ל עוד טעם משום שנא' ויתפרקו כל העם את נזמי

בימי משה שגם מזבח העולה נמשח הי' גם הוא מקדש פסולין (וע"ש ס' א' ואין דנין כלי מבנין) והנה בשטמ"ק שם אות ג' הקשה דהא אמרי' כלי שרת אין מקדשין אלא הראוי להן (לפנינו) ליתא כן רק לשון המשנה משמע כן אבל השטמ"ק גרים כן בהדיא בדף פ"ז א' ע"ש) ותי' דהכא עדיף דהוי גם מזבח וגם כ"ש ולפ"ז ג"כ במזבח העולה של משה יש בו כ' הדברים (וגם התוס' שם כתבו דמזבח הזהב עדיף משאר כ"ש אך מטעם אחר דכ"ש אין מקדשין הפסולין לכתחלה ליקרב ע"ש פ"ז א'), ולכאור' קשה אם הכ"ש אין מקדשין אלא הראוי להן א"כ למה נאמר כאן על כנו כל הנוגע בהם יקדש והרי כנו אין ראוי לשום דבר אפילו למים כדמבואר שם כ"ב א'. [ואאמור' שליט"א השיב שקידוש כנו מעכב את הכיור שכ"ז שהכין לא נתקדש אין בו תורת כיור רק תורת כל"ש בלבד ובביהמ"ק טעון שיהא כיור אע"פ שיכולין לקדש יו"ר משאר כלים מכל מקום צריך שבבית המקדש יהא כיור כדכתיב ע"ל דהכין מעכב שאם אין הכיור על הכן אין הכיור מקדש כלל שאין כיור בלי כן ועי' יד' שקלים פ"ד ה"ב אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיור והכין בלבד], ולולי ד' השטמ"ק יש לומר דהא דבעי בכ"ש הראוי להם היינו רק לאפוקי דכלי לח אין מקדשין היבש או להיפך כדתנן שם פ"ח א' אבל דבר שאין ראוי להם מקדשין אך דברי רש"י כאן בחומש שכתב כל הראוי לכ"ש משנכנס לתוכו קדוש כו' אבל דבר שאין ראוי להם אין מקדשין ושנוי' היא משנה שלמה אצל מזבח כו' מה כבשים ראוין אף כל ראוי משמע דכ"ש אין מקדשין כלל שאין ראוי להם וכד' השטמ"ק ואין לומר דכונת רש"י רק דאין מקדשין לכתחלה ליקרב דא"כ מה הביא רא' ממשנה שלמה גבי מזבח הרי שם אין מקדשין כלל אבל כ"ש מקדשין וצ"ע. ועוד קשה מה הביא רא' ממזבח הרי מזבח דהכא של משה הי' מקדש גם שאין ראוי כלל ואפי' ליקרב כמו מזבח הפנימי שהרי נמשח עמו וצ"ל דמייתי רא' ממזבח של בית עולמים לכלי

במקומן ואז אפשר לקדש מכל הכלים וכ"נ ברמב"ם פ"א מביה"ב ה"ו, ולפ"ז י"ל דהאי לרחצה אין הכונה שצריך לרחוץ מהכין אלא שצריך כיור וכנו כדי שעי"ז יהא ראוי לרחצה שאם אין הכיור וכנו במקומו אין ראוי כלל לרחצה ובזה גם הכן מעכב ולכן כתיב לרחצה בסוף.

כיור נחשת וכנו נחשת, ובזבחים כ"ד א' לנחשת הקשתיו נ' מזה דאע"ג דכל הכלים מצוה לעשותן מזהב אם אפשר כמ"ש הרמב"ם בפ"א מביה"ב ה"ט אבל הכיור צריך לעשות דוקא נחשת ולכן עשה שלמה י' כיורות של נחשת וכבר כתבנו בזה בברייתא דמה"מ.

גבי שמן המשחה כתיב איש אשר ירקח כמזה חסר וגבי קטרת כתיב איש אשר יעשה כמזה מלא, י"ל שבא לרמוז מ"ש בגמ' (כריתות ה' א') שמן שפטמו לחצאין פטור קטרת שפטמה לחצאין חייב ולכן כתיב מלא דעל כל קצת ממנה חייב אבל חסר משמע רק אחת כדפירש"י בפ' עקב גבי לחות, ועי"ל להיפך דמלא משמע דוקא מלא כולו אסור אבל אם חסר א' מסממני' מותר כמ"ש בירר' פ"ק דמגילה ה"א ודוקא בקטרת דפיטמה לחצאין חייב ס"ד דגם בחיסר חייב להכי איצטריך כמזה מלא אבל בשמן המשחה דילפי' בגמ' דגם לחצאין פטור כ"ש אם חסר א' מסמני' ולא איצטריך למכתב התם מלא.

ומשחת בו את אוה"מ וגו' ואת מזבח העולה וגו' ואת הכיור ואת כנו וגו' כל הנוגע בהם יקדש, כאן מבואר בהדיא דמזבח העולה נמשח, ובזבחים כ"ז ב' אמרי' מזבח החיצון אין מקדש אלא בראוי לו אבל מזבח הפנימי מקדש אף שאין ראוי לו מ"ט האי רצפה והאי כ"ש פירש"י האי רצפה בבנין אבנים שלא נמשח לפיכך אין קדושתו בזה חמורה והאי כ"ש ונמשח עם המשכן ומבואר דמיירי בבנין שילה ובית עולמים שהי' מזבח של אבנים כמ"ש שם ס"א ב' ולא נמשח עם המשכן אבל המזבח הזהב שבשילה הי' של משה שנמשח, ולפ"ז

לא הי' כלל חילול שבת, דאטו כהן המקריב תמידין ומוספין מקרי שחילל שבת.

למה יאמרו הגוים ברעה הוציאם להרג אתם בהרים, צ"ע מהו בהרים, וי"ל שלא תקשה איך יאמרו מצרים שהוציאם להרגם א"כ למה לא הרגם מיד וע"ז תירץ שיאמרו שאין יכול להרגם אלא בהרים כמ"ש ארם (במ"א כ') אלקי הרים אלקיהם ולא אלקי עמקים ועתה היו בהר סיני ולכן הרגם, ובת"י א"י בהרים בהר שריח ושניר וחרמון וסיני והיינו משום שהרים אלו היו משם עד א"י כמבואר בפסוקים.

שמר לך את אשר אנכי מצוך וגו', י"ל משום דאמר' בעירובין נ"ד אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל ולכן עכשיו אחר שנשתברו הלוחות הוצרך להזהירם שמר לך שלא ישכחו, ואולי לכך שנה כאן עוד פעם כל הפרשה האמורה בפ' משפטים לפי ששלטה בהן שכחה והורה להם שצריך לחזור כמה פעמים משא"כ בתחלה הי' די בפעם א'. (ומש"כ כאן ואשריהם תכרתן ולא נזכר זה בפ' משפטים ע"י בפ"י הגאון מלבי"ם ז"ל דבר נחמד).

הנני גרש מפניך את האמורי והכנעני והחתי והפריזי והיבוס, צ"ע למה לא חשיב גרגשי ואי משום שגרגשי פינה והלך לו לאפריקי (יר' שביעית פ"ו ה"א) ולא הרגוהו מ"מ הקב"ה גרשו מלפניו, וצ"ל דלשון גירושין לא שייך רק אם ברח בע"כ אבל גרגשי שפינה מעצמו נהי שהי' מפני פחד ישראל ל"ש ע"ז לשון גירושין.

את חג המצות וגו' אח"כ כתוב דיני בכור שור ופט"ח ובכור אדם ולא יראו פני ריקם אח"כ כתיב ששת ימים תעבד וכיום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות אח"כ כתיב וחג שברועות תעשה לך, והנה מה דהפסיק בין פסח לשבועות בדיני בכור הוא פשוט לפי שגם מצות בכור הוא מכח יציאת מצרים כמו חג הפסח כמ"ש ס"פ בא וגם כתוב ברגל ראשון שהזכיר דהיינו בפסח דין רא"י שלא תהא ריקם אבל הא דהפסיק בין פסח לעצרת בקרא דששת ימים

שרת דהכא וצ"ע (ועי' בהגהות חשק שלמה בזבחים כ"ז ב' שזן ג"כ בענין זה ע"ש). שו"ד דבהדיא מבואר בזבחים כ"ב א' דכנו אין מקדש כלל.

ומשחת בו וגו' ואת מזבח הקטרת, כאן לא כתיב ואת כל כליו כדכתיב במזבח העולה ושלחן ומנורה וכן בפ' ויקהל משמע דמזבח הקטרת אין לו כלים ואע"ג דהטני הי' מיוחד למזבח הקטרת כדתנן בפ"ג דתמיד צ"ל דגם הוא הי' עיקרו למזבח העולה רק לצורך היו נוטלין אותו למזבח הקטרת ואולי ילפא כמו שהאש שעל מזבח הקטרת צריך ליטול ממזבח העולה כדיליף ביומא מ"ה ב' ה"ג כל כליו נוטלין ממזבח החיצון וצ"ע.

מחללי מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה וגו', צ"ב מה טעם הוא זה דלכך יומת כי כל העושה ונכרתה הא הרבה חייבי כריתות שאין בהן מיתה וכן יש הרבה חייבי מיתה שאין בהן כרת, אבל יתבאר היטב ע"פ הגמ' בשבת ע' א' מחללי מות יומת התורה ריבתה מיתות הרבה (דהיינו קרבנות הרבה) על חילול א' (כגון שגגת מלאכות) ופרץ האי במזיד כתיב אם אינו ענין למזיד דכתיב כל העושה בו מלאכה יומת תנהו ענין לשונג ומאי יומת יומת בממון (בהרבה קרבנות) א"כ האי קרא בשונג מיירי לענין קרבנות ושפיר יהיב טעמא כי כל העושה בו מלאכה ונכרתה וממילא חייב קרבן דכל חייבי כריתות חייבין בקרבן.

מחללי מות יומת, מכילתא הרי הגוים שהקיפו את א"י וחללו ישראל את השבת שלא יהו ישראל אומרין הואיל וחללנו מקצתה נחלל את כולה ת"ל מחללי מות יומת אפי' כהרף עין, לכא' מכאן מוכח כד' הרמב"ם רפ"ב מה' שבת דפקו"נ דחור' בשבת ולא הותרה דאי הותרה (כדעת מהר"ם מרוטנברג שהביא בתשרי חת"ס יו"ד סי' של"ח) לא הי' כאן חילול שבת כלל ואמאי ס"ד שיהא מותר לחלל אח"כ, וכן מוכח בשבת קנ"ו א' האי מאן דבשבת יהא בשבת ימות על דאחילו עלי' שבת ואם נימא הותרה

ולכאורה הוציאו הפסוק מפשטי' דשביעית מאן דכר שמי', אמנם באמת הוא מוכיח מתוכו דהנה כל הפרשה כאן הוא ממש אותה הפרשה דבמשפטים שמנוי כאן כל המצות ששם ורק מצות שמיטה ששנוי' שם חסרה כאן ומוזה מוכח דכאן כיונה התורה בהאי קרא על שמיטה.

ואחרי כן נגשו כל בני' ויצום את כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה, הטעם שלא נתן את המסוה על פניו כשלמד אתם את התורה משום דאמרי' בכריתות ו' א' כי יתביתו קמי רבכון חזו לפומי' דרבכון שנא' והיו עיניך רואות את מוריד לכן לא הי' יכול לתת על פניו מסוה (שור"מ זה בספורנו), עי"ל משום שזה טוב לזכרון כדאמרי' בירר' ספ"ב דשקלים שרואה בעל השמועה עומד לנגדו.

הפטרות תשא עי' במלכים והפטרות פרשת פרה עיין ביחזקאל.

תעבוד וגו' צריך ביאור. ונראה ע"פ המבואר בפרק קמא דשביעית דקרא דבחריש ובקציר תשבות קאי אתוספות שביעית ותנן התם בפ"ב דבשדה האילן מותר חרישה עד העצרת ובשדה הלבן עד הפסח וא"כ דיני תוס' שביעית ראוי להזכיר בין פסח לעצרת, גם למ"ד התם דקרא קאי להתיר קציר העומר בשבת שפיר שייך להזכירו אחר דין חג הפסח כיון שהעומר קרב בט"ו בניסן, והא דהזהיר כאן על עיקר השבת עיין בפירוש הרמב"ן ז"ל כאן. מאאמור' שליט"א. ועי' בברכת פרץ עוד אופנים ע"ז.

כל פטר רחם וגו' ופטר חמור וגו' כל בכור בניך תפדה. כ"ז כבר אמור בפ' בא וי"ל דשנאו כאן לפי שע"י מעשה העגל נפסלו הבכורות מלהקריב ס"ד דפקעה קדושת בכורה לגמרי קמ"ל דקדושת בכורות לענין בהמות ופדיון קיימת.

בחריש ובקציר תשבות דרשו בגמרא על שביעית (עיין ריש מו"ק ובפ"ק דשביעית).

ויקהל

וצובעין והזהב וכסף ונחשת היו צריכין לצרפן באש אבל שאר המלאכות האומנן עשו ולא כל ישראל.

עי"ל טעם לפי פשוטו למה הקדים שבת למלאה"מ לפי שהי' צריך לפרש להם כל דיני שבת הל"ט מלאכות וכל הפרטים ולפי שכ"ז נלמד ממלאכת המשכן לכן א"ל הלכות שבת ומיד א"ל מלאכת המשכן שבלא"ה הי' צריך לומר להם זה ומוזה ידעו כל פרטי דיני שבת ג"כ ולכן א"ל יחד.

לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, ובגמרא (שבת ע' א') פליגי איכא מ"ד ללאו יצתה ואיכא מ"ד לחלק יצתה וצריך טעם למה התורה כתבה זה דוקא כאן הא פרשת שבת כבר נאמרה כמה פעמים ובשלמא למ"ד לחלק יצתה י"ל דעד השתא דלא ידעי' כלל ל"ט

ויקהל משה וגו', לפי פשוטו י"ל טעם למה הקדים שבת למלאה"מ, וגם מה הלשון אלה הדברים שלא מצינו בשום מקום וגם למה פרט דוקא הבערה, וי"ל שבא לתת טעם על מה שאמר בעשרת הדברות ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך שהוא מיותר לגמרי דלא הול"ל רק בשבת לא תעשה מלאכה שהרי אין מצוה דוקא לעשות מלאכה כל ו', וע"ז בא כאן לפרש וקאמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם והיינו מה שצוה בעשה"ד לעשות ששת ימים הכונה על מלאכת המשכן שהוא מצוה לעשות ורק בשבת לא לעשות וכדמסיים ששת ימים וגו' זה הדבר אשר צוה ה' וגו', ולכן פרט ג"כ הבערה דעיקר המלאכה שהיו כל ישראל צריכין לעשות למלאה"מ הוא הבערה דהתכלת והארגמן ותולעת שני היו מבשלים הסממנים

טעמא דקרא

להו למה צריך אבני שהם ואבני מילואים לבני ולבגדים ולזה הוצרך להודיעם שיהי שם אפוד וחושן שיצטרכו לו אבנים אלו.

את קלעי החצר את עמודיו ואת אדני, פירש"י חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וצריך טעם למה באמת קראה תורה כאן גבי עמודים ל' זכר וגבי אדנים ל' נקבה [ובחזקוני ראינו שכן דעמודיו קאי אקלעים ואדני קאי אחצר וכנתנו דאדני לא מצי קאי אקלעים דהאדנים לא הועילו כלום לקלעים ולכן קאי אחצר אבל קשה דאי עמודיו קאי אקלעים הו"ל עמודיהם דקלעים ל' רבים], וי"ל ע"פ הגמרא דסוכה י"ב ב' סיככה בחיצון זכרים כשרה בנקבות פסולה פירש"י בית יד של חיצים שתוחבין בבית קיבול נקרא זכר והבית קיבול נקרא נקבה וכן בברייתא דמלאכת המשכן פ"א שני הסינין יוצאין מתוך הקרשים שמשקיע הזכר בתוך הנקבה ומבואר דהעץ הנכנס לתוך השני נקרא הנכנס זכר וזה שנכנסין בו נקבה ולפ"ז העמודים שהיו נכנסין בתוך האדנים נקראו העמודים כלשון זכר והאדנים נקבות ולכן כתיב בעמודים ל' זכר ובאדנים ל' נקבה (ואע"ג דאחצר קאי מצינו דוגמתו בריש קדושין התם דבמלחמה קאי כו' ע"ש).

ויבואו האנשים על הנשים, פי' הר"ע ספורנו שהנשים רצו בעצמן להביא ולפי שאין מקבלין מן הנשים בלי הסכמת בעליהן כרתנן בב"ק קי"ט א' לכן הביאו בעליהן עמהן להעיד שברשות נטלום וזהו על הנשים להעיד עליהן, וק' דהא לקמן כתיב במראות הצובאות אשר צבאו פתח אוה"מ ולא כתיב שהביאו בעלים להעיד, וי"ל דשאני מראות דשייך רק לנשים דאיש אסור להסתכל במראה ועי' חו"מ סי' רמ"ז ס"א לכן לא הוצרכו להסכמת בעליהן.

וכל אשה חכמת לב בידיה טון, יל"פ ע"פ גמרא ב"מ קי"ח א' דתקיני ל' רבנן כו' אין באין אלא משל צבור כו' ע"ש דמבואר דאין ליחיד להתערב לשמור הספיחים דנמצא דאין באין משל צבור ולא מהני מסירה שמא לא

מלאכות פשיטא דעל כל מלאכה חייב אכל השתא דנסמכה פ' שבת למלאכת המשכן דמינה נלמד ל"ט מלאכות שהיו במשכן ס"ד דאינו חייב עד שיעבור כולן ולכן הוצרך לאשמעי' לחלק (עי' תוס' שבת ע' א' ד"ה יכול דזה נלמד ממה דכתיב לחלק) אבל למ"ד ללאו קשה, וי"ל דלמ"ד ללאו ג"כ א"ש דהנה ביו"ט נאסרו כל המלאכות חוץ מהוצאה והבערה כמ"ש הרמב"ם פ"א מיו"ט א"כ עד השתא לא ידעי' כלל דהוצאה והבערה מלאכה דלא ידענו חילוק בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש אבל השתא דהוקשה שבת למלאכת המשכן דמינה שמעי' דכל המלאכות דהיו במשכן חשיבי מלאכה אף הוצאה והבערה הוצרך לאשמעי' דהבערה אינה אלא לאו ולא מיתה, ועי"ל לפי פשוטו דהוצרכה תורה לכתוב אלו ב' מלאכות הבערה והוצאה (לק' בפסוק איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה דמוקמינן בריש הזורק להוצאה) משום דשרו ביו"ט דלא תימא דגם בשבת הותרו אבל שאר המלאכות דגם ביו"ט אסורות לא הוצרך לפרטן בפירוש. ועי"ל למאי דדריש בשבת כ' א' בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המוקד וגם למאי דמסיק שם דקרא אתי למישרי אברים ופודים שפיר שייך למלאכת המשכן וה"ק אע"ג דכל מלאכות משכן אין דוחות שבת אבל הבערה שאני שהרי לא נאסרה אלא בכל מושבותיכם אבל במשכן לפעמים שריא.

לא תבערו אש, בשבת ק"ו א' מבואר דקאי על בת כהן שזינתה, וי"ל ע' למה נקט בת כהן ולא נקט חמותו שהיא ג"כ בשרפה, וי"ל משום דסמכה קרא למלאכת המשכן ועי' המשכן ובגה"כ נמשחו אהרן ובניו לכהנים ולכן שייך בת כהן למלאכת המשכן.

ושמן למאור ובשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים. מה שפרט כאן צרכם ולא בכל הדברים משום שאלו אינם לצורך בנין המשכן אלא לצורך ההקדשה, ומה שפרט באבני שהם ואבני מילואים לאפוד ולחשן משום שלא תקשה

הוקשו למקדש, והנה כשהיו צריכין לסגן הזהב לעשותן זהב טהור כדכתיב גבי כלי המקדש היו צריכין להאכילן לנעמיות שהם היו מסגין במעיהן והם אין מכוונין למצוה נמצא נעשית שלא לשמן לכן נתן הקב"ה דעת ותבונה בבע"ח אז כדי שידעו לכרך לשם מקדש.

ע"י רמב"ן שהק' למה צריך לחזור כל פרשת המשכן הומ"ל בקצרה שעשו כל אשר צוה ה' וע"ש מה שתירץ, ובאמת המעיין יראה שכמעט בכל פסוק יש שינויים ממה שנא' בצוואה ב' תרומה תצוה, וי"ל ע"פ זוה"ק ריש ויקהל שכתחלה נאמר מאת כל איש ואחר מעשה העגל נאמר קחו מאתכם ע"י"ש, וי"ל שכל השינויים האלה הוצרכו אחר מעשה העגל ולפני כן הוצרך הכל להיות באופן אחר קצת ומש"ה הוצרכו לחזור כל הפרשיות בשביל השינויים ואין אתנו יודע עד מה.

ויעש מסך לפתח האהל וגו' ואת עמודיו חמשה וגו' ואדניהם חמשה, מש"כ עמודים לשון יחיד ואדניהם ל' רבים הוא פשוט ועמודיו קאי על המסך שהוא ל' יחיד ואדניהם קאי על העמודים שהן רבים, אבל ק' דבסוף הפרשה גבי מסך החצר כתיב ועמודיהם ארבעה ואדניהם ארבעה ושם הול"ל ג"כ ועמודיו כמו הכא וצ"ל דהתם דהחצר רחבו כ' אמה קאי עמודיהם על הכ' אמה שהן רבים אבל כאן שלא החצר מדת הרוחב קאי רק על המסך שהוא ל' יחיד, ומה שבאמת כתבה התורה שם עמודיהם על הכ' אמה וכאן על המסך י"ל משום דכאן יש שם פתח עליו גם בלא העמודים דהיינו רחב המשכן והי' אפשר להשים המסך גם בלא העמודים וישען על צדי המשכן והעמודים לא נעשו אלא לצורך המסך שיחזיק היטב ולכן כתיב עמודיו של המסך אבל שם בפתח החצר שהי' הפתח מרוחק מהחצר י' אמות כדאי' בברייתא דמה"מ פ"ה א"כ בלי העמודים לא הי' שם פתח עליו כלל ודלת לבד אין עושה כלל שם פתח (ע"י חזו"א עירובין ס"י ע"ה) ורק ע"י העמודים נעשה

ימסרם יפה והנה כל נדבת המשכן היתה מצותו בכך שכל היחידים יתנדבו אבל הטו"י ושאר העבודה שצותה תורה שבצלאל ואהליאב וחכמי לב הממונים מהצבור יעשוה [והם בודאי יודעים למסור לצבור שהרי נתמנו ע"ז] לא היו יכולים יחידים להתנדב לעשות שנמצא שאין באין משל צבור, והנה התוס' ביומא דף ל"ה ב' הקשו אמאי כה"ג שעשתה לו אמו כתנת מוסרה לצבור ועובר בה ואמאי לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה כדכא ותירצו דשאני כה"ג שהוא גדול בתורה ויודע למסור יפה, ובוה יתבאר הפסוק דאשה חכמת לב שיודעת למסור יפה היתה יכולה לטוות בידה אבל מי שאינה חכמת לב אם תטוה לא יקבלו ממנה שאינה יודעת למסור יפה.

וכל הנשים אשר נשא לכן אותה בחכמה טוו את העזים, אי' בחז"ל (ציינתי בק' למכסה עתיק) זו מרים, וי"ל שדרשו זה משום שמרים היתה מילדת כמ"ש למילדות העבריות שם האחת פועה זו מרים (סוטה י"א ב') ומילדת נקראת חכמה (שבת קכ"ח ב' ר"ה כ"ג ב'), והא דמילדת נקראת חכמה כתבו בספרים רמז לזה איזהו חכם הרואה את הנולד (תמיד ל"ב א').

וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה. ע"י בשמו"ר פמ"ח סי' ג' כל מי שנתעסק במלאכת המשכן נתן לו הקב"ה חכמה ובניה ודעת שנא' ויעשו כל חכם לב ולא בבג"א אלא אפי' בבהמה וחי' שנא' חכמה ותבונה בהמה בהמה כתיב שניתנה חכמה באדם ובבהמה, יל"ע לאיזה צורך עשה הקב"ה הנס הזה שניתנה חכמה בבע"ח, והנה בירר' יומא פ"ד ה"ד אמר' זהב מזוקק שהיו מחתכין אותו בזיתים וטחין אותו בצק ומאכילין אותו לנעמיות והן מסגנות אותו (ר"ל במעיהן ורצא אח"כ זהב מזוקק) והנה כלי ביהמ"ק צריך לעשותן לשמן ואם לאו פסולין כמש"כ הרמב"ם פ"א מביה"ב ה"כ והטעם כמש"כ בקרית ספר שם משום דכתיב ועשו לי מקדש לי לשמי וכלי המקדש

י"ל דבשמן המשחה לא הוצרך לכתוב טהור דפשיטא שלא יהא טמא שאסור להכניס דבר טמא למקדש אבל קדש איצטריך לאשמעי' שהרי נעשה גם למשוח בו מלכים והו"א שאין בזה קדושה וכמ"ש בכריתות ה' ב' שיש בו מעילה, אבל בקטרת לא איצטריך לאשמעי' שיהא קדש דפשיטא שהרי נקטר ע"ג המזבח אבל טהור יש בזה רבותא שהרי אינו אוכל ורק חיבת הקדש מכשרתו לק"ט וזהו דקמ"ל דצריך לשמרו בטהרה משום חיבת הקדש.

במראת הצובאות פתח אוה"מ, פירש"י מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות והקשה המג"א בסי' קמ"ז סק"ה הרי קי"ל כלי שנשתמש בה הדיט אין משתמשין בהן לגבוה כמש"כ הרמב"ם פ"א מביה"ב ה"כ ות"י דאם הותכו ושינה צורתו מותר והחת"ס בתשרי אור"ח סי' מ"ב כתב דברמב"ן לא נראה כן, ולכא"י י"ל כיון דקי"ל קול ומראה וריח אין בו משום מעילה יתכן דמה שהיו רואין בהן לא מקרי השתמשות וכי אם יסתכל במים לראות את פניו יפסלו המים מנט"י משום שנעשה בהם מלאכה ועי' בכלים פ"ל מ"ב אספקלריא טהורה וצ"ע.

במראות הצובאות. כ' בס' מושב זקנים מבעה"ת לפי שכהן המקריב קרבן אשה צריך להקריב לשמה ואסור להסתכל בפני' לכך עשו הכיור כמו מראה והיא מסתכלת בכיור והכהן רואה בכיור ועושה לשמה וכ"כ בפענח רזא ועוד ראשונים וכבר העירו שאם אסור להסתכל בפני' אסור גם במראה וכ"פ החזו"א שערזה במראה אסור לקרות ק"ש כנגדה, וע"ק הרי קי"ל בריש זבחים דסתמא לשמה קאי וא"צ כלל לדעת מי היא ואפי' אם סתמא ה"י פסול אפשר לשחוט לשם מי שהבעלים כדתנן בזבחים ע"א ב' וצ"ע.

הפטרות ויקהל עי' במלכים.

צו"ה א"כ העמודים נעשו לרחב כ' לעשותו שער החצר ואח"כ עשו מסך לשער החצר ולכן כתיב עמודיהם על הכ' אמה.

בברכות נ"ה א' בצלאל ע"ש חכמתו נקרא כו' ארון שאני עושה להיכן אכניסנו כו'. קשה הא באמת לא הוקם המשכן עד שנגמר כל עשייתו עם הכלים כמפורש בפ' פקודי וא"כ לא הכניס את הארון עד שנבנה המשכן לגמרי ונגמר הכל וא"כ ה"י יכול להקדים הארון וי"ל דזה ה"י באמת דעת מ"ר דכיון דבלא"ה לא יכניסנו תיכף ראוי להקדים בעשי' הארון שהוא החשוב תחלה אבל בצלאל סבר דסדר העשי' צריך להיות כפי סדר ההקמה וזה ה"י חכמתו, ומה שהקב"ה הקדים את הארון בפ' תרומה משום דלא חשיב שם סדר העשי' רק לפי חשיבותן חשיב ארון תחלה ואח"כ שלחן ומנורה ואח"כ משכן אבל סדר העשי' להיפך, ובה"ל הא דבפ' תרומה כתיב קשותיו ומנקיותיו ובפ' ויקהל כתיב מנקיותיו וקשותיו משום דעיקר ההפסקה בין הלחם היו הקנים והסניפין לא היו אלא להכניס בהן ראשי הקנים לכן הקדים בתרומה הקנים שהן העיקר אבל בסדר העשי' ה"י צריך להקדים את הסניפין כסדר הקמתו כדי שיהי' לו להיכן להכניס את הקנים.

ויעש את השלחן וגו' ויעש לו ארבע טבעות, יתכן שזה אינה מצוה לדורות [וכ"ה בתוס' יומא ע"ב א' ד"ה כתיב] רק בימי משה שנשאו בכתף אבל לדורות א"צ לא בריחים ולא טבעות ול"ד לארון ששם מצוה שלא יסורו ממנו לדורות משא"כ כאן וכן הטבעות של המזבחות אינו לדורות וכן משמע בזבחים נ"ד א' דלא חשיב ל"י בסדר עשיית המזבח אך אפשר דמזבח אדמה שאני ממזבח הנחשת וצ"ע.

ויעש את שמן המשחה קדש ואת קטרת הסמים טהור, הא דכתיב הכא קדש והכא טהור

פקודי

דלפי שעה נודמן לו למשה ונגנו ובתנחומא תרומה סי' ו' מבואר באורך שהי' מעשה נסים ולשעה נברא תחש א' גדול שאורך עורו הי' לי' אמה וממנו עשה המשכן ע"ש, ובשבת נ"ה ב' גבי חפני ופנחס אמרי' מעבירים כתיב חסר שלא הי' רק א' דפנחס לא חטא ע"ש ומבואר דחסר מורה שלא הי' רק א' לכן כאן גבי תחשים כתיב חסר שלא הי' אלא תחש א', אבל גבי עורות אילים י"ל שהי' מכמה אילים ולכן כתיב מלא. נומ"מ צ"ל שהיה עוד תחש שעשו ממנו כיסוי הכלים בשעת מסעות כמפורש בפ' במדבר.

אבני זכרון לבני ישראל כתיב זכרון מלא ובפ' תצוה כתיב חסר, והנה כל זכרון שכתוב חסר הוא לטובה אבל מלא מצינו גם לרעה גבי סוטה מנחת זכרון מזכרת עון ובספרי שם אין לי אלא מזכרת עון מזכרת זכות מנין כו', ולפ"ז י"ל דבפרשת תצוה שהי' לפני מעשה העגל שהיו ישראל צדיקים גמורים זה רק מזכרת זכות לכן כתיב חסר אבל כאן שאחר מעשה העגל כתיב מלא שאם נתחייבו מזכיר גם חובה.

לא נזכר בפ' עשיית החשן שעשו את האורים ואת התומים רק בפ' צו כתיב ויתן על החשן את האורים ואת התומים, נ' מזה שאין האור"ת מהבגדים רק מצוה שכשיכנס אהרן ישים בו את האור"ת והיא מצוה נפרדת אבל אין שייכת להבגדים לכן בבית שני הי' כשר בלי האר"ת ועי' רמב"ם וראב"ד פ"ד מביה"ב ה"א דפליגי בזה. (והאור"ש הביא רא"י מכאן להיפך וצ"ע).

ויביאו את המשכן וגו' ואת לחם הפנים. נראה דהאי ואת לחה"פ היינו הסניפים של לחה"פ דאי לחה"פ ממש למה עשאוה כיון שעדיין לא הקימו את המשכן עד א' בניסן וכי הי' מונח על השלחן ד' חרשים, ועוד יל"פ דלחה"פ ממש הביאו דתנן במנחות מ"ט א' אין מחנכין את השלחן אלא בלחה"פ וענין חינוך שייך לעושי המלאכה ולכן הכינו לחה"פ ולחה"פ אין נפסל בלינה והקב"ה שמרם לחם

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד ע"פ משה וגו'. לכאור' הו"ל מיד לכתוב כל הכסף וגו' דפסוקים אלו אין ענינם כאן וכבר שמענו זה למעלה, והנה חז"ל אמרו (שמור"ר פנ"א) שחשדו למשה שנטל מכסף של המשכן לכן נתן להם חשבון ע"ש, ובוה יל"פ הפסוקים דבאו לבאר למה חשדו דוקא למשה ולא לשאר העובדים שם במשכן ולמה רק משה הי' צריך ליתן חשבון, וקאמר דעבודת הלוים שעבדו שם היתה ע"פ איתמר בן אהרן הכהן והוא השגיח עליהם ולא הי' מקום לחושדם, ובצלאל וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה וכולם ידעו שהוא עושה רק מה שנצטווה ואף א' לא חשדו, ואתו אהליאב וגו' חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת שני ובשש ולא התעסק כלל עם כסף רק עם בגדים ולא הי' מקום לחושדו ולכן לא נשאר החשד רק על משה ולכן הוא נתן החשבון וזהו על פי משה.

שמעתי ששאלו למך החזו"א וצ"ל דלפי החשבון של ככר לאדן אינו מספיק לאדנים שגובהן אמה ורחבן אמה על ג' רבעי אמה אף אם נוריד מקום הידות והשיב שצ"ל שהאדנים חלולים היו מתוכן ולענ"ד אפשר לומר שזה בכלל מ"ש בשבת צ"ח ב' חלולים היו האדנים מלבד מה שפירש"י שם, ועוד יש להביא רא"י לזה שהרי ק' ככר היו לאדני הקרשים ולאדני הפרוכת לכל א' ככר כמ"ש בקרא ואדני הפרוכת היו לעמודים ועמודי הפרוכת היו אמה על אמה (כמו עמודי המסך בברייתא דמס' מדות הי"ד) ואין היו שוין לאדני הקרשים שהיו כ"א ג' רבעי אמה וגם להם הי' צריך ככר וע"כ ששם הי' פחות חלל וכאן חלל מרובה ועמש"כ בברייתא דמה"מ רפ"ד ד"ה שע"ג בשם פנים יפות.

ואת מכסה עורת האילים המאדמים ואת מכסה ערת התחשים, צריך טעם למה אצל האילים כתיב עורת מלא וי"ל דאצל התחשים כתיב חסר, וי"ל משום דאמר' בשבת כ"ח ב'

טעמא דקרא

מסעות ושמו בדיו ע"ש וא"כ צריך ביאור כאן דכתיב וישם את הברדים על הארון דמשמע שלא היו על הארון דכאן לא מיירי בשעת מסעות אלא כשהקימו את המשכן וא"כ כאן היו על הארון ומאי וישימו על הארון וצריך לדחוק ולפרש שהדקוהו על הארון שיהיו הטבעות בדחוק וצ"ע.

ויתן את השלחן וגו' וישם את המנורה וגו', מה שהקדים השלחן למנורה משום כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין ופשוט. (ולעיל כתבנו עוד טעם).

וישם את מסך וגו' ואת מזבח העלה וגו', יל"ע למה המסך עם המזבח בפי' אחת ואין שייך זה לזה והו"ל לחלק פרשה ככל הכלים, וי"ל משום דהמזבח צריך להיות מול הפתח כמ"ש בזבחים נ"ט א' לכן צירף דיני פתח עם מזבח שיהא בתחלה פתח כהלכתו ואח"כ יוכל ליתן את המזבח, עי"ל משום דשלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין ואמרי' בזבחים נ"ה ב' דיילן נעשה כפתח פתוח ופי' התוס' ובשטמ"ק שם משום דבעי לפתוח הדלתות צריך לעשות וילן לצניעות שלא יראו ההיכל, ולפי"ז באוה"מ שלא היו דלתות כמ"ש התוס' בעירובין ב' א' ה"י המסך לצניעות שלא יוכלו לראות שם בשעת שחיטה נמצא שהמסך צורך מזבח העולה ולכן כללו יחד.

ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו, בפי' תשא לא נזכר משה רק אהרן ובניו וגם בשום מקום לא נזכר משה משום שלא שימש רק עראי בדי' מי המילואים ת' דהכא לא בא לומר אלא ששיעור המים נתנו בו כדי לקדש ד' כהנים וכדיליף מינה בזבחים כ"א ב' וקאמר שנתנו בו כדי שיוכלו לקדש משה ואהרן ובניו בבואם אל אוה"מ ובקרבתם אל המזבח אבל עצם העבודות מזה מיירי בפי' צו ושמיני.

ולא יכל משה לבא אל או"מ, ביומא ד' ב' ר"א רמי כתיב ולא יכול משה לבא אל אוה"מ כי שכן עליו הענן וכתיב ויבא משה בתוך הענן מלמד שתפסו הקב"ה למשה והביאו בתוך הענן

חם עד שהקימו המשכן ונתנוהו ומה"ט גם הכינו שמן למאור וקטרת הסמים שכ"ז צריך לחינוך כדחתן במנחות שם.

ונתתה את מזבח העולה וגו' ונתת את הכיור וגו', הנה כל הסדר כאן הוא מבפנים לחוץ (שגם מזבח הפנימי ה' משוך לחוץ יותר משלחן ומנורה כמ"ש ביומא ל"ג ב') חוץ מכאן דהו"ל להקדים הכיור למזבח ונראה משום דכיור מצותו להיות בין אוה"מ ובין המזבח כמ"ש ר"פ תשא ונתת אותו בין אוה"מ ובין המזבח לכן ה' מוכרח להקדים הקמת המזבח כדי שיוכל לקיים ונתת אותו בין וגו', ואפשר דמה"ט הקדים ג"כ שלחן למנורה משום דכתיב בפי' תרומה ואת המנורה נוכח השלחן דמצותו שיראה את השלחן כמ"ש בגמ' יומא ל"ג ב'.

והקרכת את אהרן ואת בניו אל פתח אוה"מ ורחצת אותם במים, מכאן רמז למ"ש בברייתא דמס' מדות הבאר היתה בפתח החצר סמוכה לאהל של משה וכ"ה בתוספתא דסוכה פ"ג ה"ג ע"ש.

ואת בניו תקריב והלבשת אותם כותנות, יל"ע למה פרט רק את הכותנות ולא שאר הבגדים, וי"ל כדאמרי' בסנהדרין מ"ט ב' דלכן הקדים הכתוב את הכתנות בכל מקום הואיל ומכסיא כולי גופי' חשיבא ליה, ולכן כאן קיצר ולא פירט רק את הכתנות כי שאר הבגדים נטפלין לו כמ"ש בסוכה ל"ז ב' מ"ט מברכין על נטילת לולב הואיל וגבוה מכולן כולן בכללו.

ויקח ויתן את הערת אל הארץ. לכאור' תיבת ויקח מיותר ובשום דבר לא כתיב ויקח, וי"ל דבס"ת גם הלקיחה יש לה דינים שצריך ליטלה בימין ולפנות לימין וללוותה כמ"ש בשו"ע ולכן גם הלקיחה נחשבת כעבודה ולכן כתיב בלוחות ויקח.

וישם את הברדים על הארון. בתוס' יומא ע"ב א' מבואר שהיו שני מיני בדים א' קבועים שלא היו חיים ממנו והא' דכתיב והובא את בדיו בטבעות היינו לתקנם בטבעות, ובדים אחרים היו שהיו נותנים בשעת מסעות ועליהן נאמר בשעת

טעמא דקרא

לו שביל בתחלה כמו בים סוף, ונראה דנ"מ
 דלמ"ד שהכניסוהו בנס צריך לברך כל פעם
 שמגיע לשם שעשה לי נס אבל למ"ד שמתחלה
 נשאר לו שביל א"צ לברך.

הפטרת פקודי ע"י במלכים והפטרת פ'
 החדש ע"י ביחזקאל.

דבי ר"י תנא נאמר כאן כו' אף כאן שביל, ע"י
 מהרש"א שהקשה מאי קשיא ל"י הא האי קרא
 באוה"מ וקרא דויקרא בסיני והו"ל להקשות
 מקרא ויבא משה אל אוה"מ ותי' דמקרא דויבא
 ל"ק דהינו כשפסק הענן כדפירש"י בחומש אבל
 מקשה דכאן כתיב דבענן א"א לבא ושם כתיב
 דבא בענן ותי' דשם הביאוהו בנס או שנשאר

ויקרא

ויקרא

ונלמד בן בקר מבן צאן ולא כתבה בבן בקר
שהוא הראשון, וי"ל משום דאמרין במנחות
מ"ט א' אין מחנכין את מזבח העולה אלא
בתמיד של שחר נמצא דהקרבן הראשון שהי'
טעון צפון הי' בן צאן ולכך כתבה התורה בבן
צאן וכה"ג אמרי' בוכחים ט' ב' לשם חטאת
נחשון פסולה ולימא חטאת נזיר ומצורע עיקר
חטאת נקט פירש"י שהיא היתה חטאת יחיד
ראשונה ובמנחות ע"ט א' שביק תנא רידן איל
נזיר דשכיח ונקט איל המילואים ותנא רידן עיקר
מילתא נקט פירש"י שהוא תחלה ע"ש, ובתוס'
שבת פ"ז ב' הביאו מתו"כ עשר עטרות נטל
שמיני למילואים ראשון לשחיטת צפון (וכ"ה
בב"ר פ"ג) והיינו משום דעד ח' למילואים הי'
למזבח דין במה שא"צ צפון כמש"כ התוס' בע"ז
ל"ד א' ד"ה במה ולפי זה נראה דבשמיני
למילואים שנתחנך בדין מזבח הקריבו תמיד של
שחר תחלה לפני המילואים שכזה מתחנך מזבח
העולה וכן מפורש בפסוק מלבד עלת הבקר.

בפ' בן בקר כתיב את הראש ואת הפדר
ובפ' בן צאן כתיב ראשו ופדרו. נראה משום
דאמר' ביומא כ"ז וערכו שנים וכו' האי בבן
בקר כתיב כו' אחיו כו' זה טלה נמצא דפסוק
זה לא קאי כלל אפרשה דבן בקר ולכך לא מצי
למכתב ראשו ופדרו אלא ראש ופדר דקאי אטלה
אבל בקרב וכרעים כתיב קרבו וכרעיו דקאי
אבקר (והא דבצאן כתיב והקרב והכרעים כבר
נחנו טעם לזה בויק"ר ספ"ב).

בפ' עולה גבי בקר מסיים עולה אשה וגר
וגבי צאן ועוף כתיב עולה הוא אשה וגר, וי"ל
משום דסתם עולה בן בקר כמש"כ הרמב"ם
בפס"ז ממעה"ק ה"ז דנדר סתם מביא מן

אדם כי יקריב מכם פירש"י מה אדם
הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל הי' שלו אף
אתם לא תקריבו מן הגזל וקשה דהא בסנהדרין
נ"ו ב' אמרי' מכל עץ הגן ולא מן הגזל א"כ
שייך גזל באדם הראשון ואין לומר דבשעה
שהקריב הקרבן עדיין לא נולדו קין והבל דהא
הקרבן הקריב למחר בשבת כמ"ש בע"ז ח' א'
דלאחר עה"ש הקריבו (ויותר נראה שהקריבו
למחרתו ביום א' שהי' נדרים ונדרבות אין קרבין
בשבת) וקין והבל נולדו ביום הששי כמ"ש
בסנהדרין ל"ח ב', וי"ל דבהמות וחיות כיון
שהקב"ה א"ל בהדיא ורדו בדגת הים ובעוף
השמים ובכל ח' וגר' א"כ הכל הי' שלו ולא
שייך לקין והבל מאומה ול"ש גבי' גזל כזה אבל
שאר דברים שלא ניתנו לו שייך גבי' גזל.

סדר הקרבנות חשיב עולה מנחה שלמים
חטאת אשם ובפ' צו חשיב עולה מנחה חטאת
אשם תודה שלמים, נ' דבפ' ויקרא חשיב תחלה
באים בנדר ונדבה כמו שהקדים אדם כי יקריב
מכם וגר' וחשיב עולה ראשונה שכולה כליל
וסתם המתנדב קרבן מביא עולה כמ"ש
בתוספתא דמנחות ספ"ג ואח"כ מנחה שהיא
ק"ק ואח"כ שלמים שהן קק"ל ואח"כ מתחיל
חובה וחשיב חטאת דשכיח טפי שהיא על ל"ו
דברים ואשם על ו', אבל בפ' צו חשיב סדר
הנאכלים וחשיב תחילה עולה שאין נאכלת כלל
ואח"כ מנחה שלפעמים אין נאכלת כגון מנחת
כהן ולפעמים נאכלת ליום ולילה ואח"כ חטאת
ואשם שנאכלין ליום ולילה ואח"כ תודה שהיא
קק"ל ונאכל ג"כ ליום ולילה ואח"כ שלמים
שנאכלין לב' ימים ולילה.

צריך טעם למה כתבה התורה צפון בבן צאן

טעמא דקרא

פט

הגדולים כו' לכן בבקר כתיב עולה סתם אבל בצאן ועוף כתיב עולה הוא שג"ז עולה הוא. ונתנו בני אהרן הכהן אש וגו' וערכו בני אהרן הכהנים וגו', בנתינת אש כתיב כהן משום דכהן אחד הי' נותן אבל בעריכת הנתחים כתיב כהנים משום דכמה כהנים היו מעלין הנתחים ע"י ספ"ב דיומא וערכו שנים וכו'.

לא יבדיל. י"ל טעם למה בעולת העוף צריך למלוך ב' סימנים ובחטאת העוף א'. דהנה בעולת בהמה יש מצות הפשט וניתוח ובעוה"ע אין ניתוח אבל מ"מ הראש והגוף צריך להקטיר כל א' לעצמו כמ"ש בחולין כ"א ב' והמליקה היא גם הניתוח של הראש מהגוף נמצא דהמליקה משמש גם דין ניתוח ולכן צריך למלוך ב' הסימנים שזה הניתוח שלו, ואע"ג דהעור א"צ להפריש אפשר דגם בבהמה לא הי' צריך להפריד העור בניתוח אלא דלא משכח"ל שהרי צריך הפשט תחלה, והיינו דפליגי בזבחים ס"ה ב' אם שהי' פוסל בסימן שני בעוה"ע די"ל דזה אינו מליקה אלא ניתוח וי"ל כיון דרחמנא חייבי במליקה כולו דין מליקה הוא, אבל בחטאת העוף דצוארה ככלי שרת דמי וממנו זורקין את הדם מוטב שלא יבדיל כדי שזרוק כל הדם מהצואר יחד ושם אין דין ניתוח שהרי אין מקריבין אותה ע"ג המזבח.

בכל הקרבנות כתיב על העצים אשר על האש חוץ ממנחה, וי"ל דאמרו ביומא מ"א ב' על ארז ואזוב שקלטתן שלהבת כשרין באש נכפפת ומסתמא ה"ה ג"כ בקרבנות רק דאימורין אין המציאות שהשלהבת תשרפם לפני שיפלו אבל בקומץ שהוא קמח יתכן שהאש תשרפנו טרם שיפול על העצים לכן לא כתב שם על העצים.

במנחות ס' א' רש"א מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהן הגשה לפי שאין בהן קמיצה וכל שאין בהן קמיצה אין בהן הגשה, לכארי צ"ב מה טעם הוא זה אדרבה אם אין בהן קמיצה וכולו לשמים הרי הוא חמור יותר ולמה נפקע מהגשה, וי"ל דענין הגשה הוא משום דכל

ואם תקריב מנחת ביכורים, יל"ע למה כתיב כאן מנחת העומר בין הנדבות ועוד למה כתיב ואם תקריב לשון רשות (ועיין רש"י), וי"ל דרמו בזה למה דאמר' בב"מ קי"ח גבי שומרי ספיחים לצורך העומר כו' הרוצה מתנדב שומר חנם ומוסרו לצבור נמצא דעומר בא בנדבת יחיד לר' יוסי אבל בשאר קרבנות לא הי' דרכן בכך. גבי שלמים כתיב והקטירים הכהן וגו' על העולה פירש"י שעולת הבקר קודמת וצ"ע למה כתבה התורה גבי שלמים ולא גבי מנחה בפרשה הקודמת, והנה בזבחים ק"ס ב' תנן המקריב קדשים ואימורים בחוץ חייב ופריך בגמ' והאיכא חציצה שהבשר אין ראוי להקטרה ותוצץ בין אמורין למערכה ודכוותה בפנים לא העלאה הוא דרחמנא אמר על העצים אשר על העץ ומשני מן במינו אינו חוצץ פי' רבנו חננאל כיון דבשר מין דאימורין הוא לא הוי חציצה משמע שאם היתה מנחה דלאו מינא דבשר הוא הוי חציצה וא"כ במנחה לא מצי למכתב על העלה דמשמע ע"ג העולה דהוי חציצה, מיהו בחזו"א מנחות ס' כ"ג סק"ב כתב דאימורין ע"ג קומץ אין חוצץ דכל דבר הקרבה נחשב חד מינא וכל הנידון במידי דלאו בר הקטרה מיהו גם לדעת מרן י"ל דעל העולה משמעותי אפי' ע"ג עצמות העולה שפירשו דלא בני הקטרה נינהו אם נתנן על גביהן יצא דנחשב מין. במינו אבל ע"ג שירי המנחה לא יצא.

במנחות ס' א' רש"א מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהן הגשה לפי שאין בהן קמיצה וכל שאין בהן קמיצה אין בהן הגשה, לכארי צ"ב מה טעם הוא זה אדרבה אם אין בהן קמיצה וכולו לשמים הרי הוא חמור יותר ולמה נפקע מהגשה, וי"ל דענין הגשה הוא משום דכל

וּקְרָא חֹבֶה פִּי' אֶל מְקוֹם טְהוֹר שִׁיחַ מְקוֹמוֹ
טְהוֹר וְאִם טַמֵּא יִטְהַרְנוּ וְעִי רִשְׁי וּקְרָא ד' י"ב.
גְּבִי שְׁעִיר נָשִׂיא וְחַטָּאת יָחִיד כְּתִיב אוֹ נֹדַע
אֵלָיו חַטָּאתוֹ וְגַבִּי פִרְעִי כְּתִיב וְנֹדַע הַחַטָּאת
וְעִי בְרִשְׁי דָּאוֹ נֹדַע הוּא כְּמוֹ אִם נֹדַע. וִי"ל
דְּבִכְרִיתוֹת רַפ־ג אִמְרִי אִ"ל שְׁנִים אֵכֶלֶת חֶלֶב
רִמ־מ מַחִיב וּפִי' רַבֵּן דְּפִלְגִי מוֹדוֹ כְּשׁוֹתֵק
דְּחִיב עִי' עֵדִים עֵינֵן תּוֹסִי שֵׁם, וּלְפִי' י"ל פִּנְשׁ
כִּי תַחַטֵּא וְגוֹ' וְאִשֶּׁם הֵינּוּ עִי' עֵדִים אוֹ הוֹדַע
אֵלָיו הֵינּוּ עִי' הוֹדַת עֲצָמוֹ בְּשָׁנִי אֵלֹו חִיב וְכֵן
גְּבִי שְׁעִיר נָשִׂיא אֲבָל בְּפִרְעִי שֶׁל צָבוֹר
שֶׁמֵּבִיאֵן דּוֹקָא עַל הָעֵלֶם דְּבִר אִ"א שִׁיּוּדַע לָהֶם
עִי' עֵדִים שְׁהִי הֵם בִּיד הַגְּדוֹל וְרַק עִי' עֲצָמָם
שֶׁחֲזָרוּ מִהוֹרָאֲתָם וְלִכְךָ כְּתִיב וְנֹדַע הַחַטָּאת (וְעִי'
בִּאֲעִי שְׁפִי' נֹדַע עִי' אַחֲרִים אֲבָל בְּגִמְרָא מוֹכַח
דְּנֹדַע הוּא עִי' עֲצָמוֹ דִּאֲמִרִי אוֹ נֹדַע אֵלָיו וְלֹא
שִׁיּוּדֵיהֶוּ אַחֲרִים וְעִי' בְּמוֹשֵׁב זִקְנִים מִבְּעֵה"ת
וּבְפַעֲנָת רָזָא שְׁפִי' בְּעִי' א.)

בִּפִּי אִשֶּׁם תְּלִי כְּתִיב וּכְפָר עֲלִי הַכֶּהֶן עַל
שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שִׁגָּג, לְכֹאֲרִי תִּיבּוֹת אֲשֶׁר שִׁגָּג מִיּוֹתֵר
וּבְתַרְכִּי דְרִשׁוּ עִי' עִי' וִי"ל לִפִּי פִּשְׁטוֹ מִשּׁוֹם
דְּכֹאֵן אֵין הַעֲבִירָה עַל מָה שֶׁאֵכֶל דִּאֲפִשֵׁר הִיתֵר
אֲכָל אֵלֹא הַעֲבִירָה שֶׁעֲבָר וְלֹא נִזְהַר מִסְפִּיק וְהוּוֹ
עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שִׁגָּג שֶׁהַעֲבִירָה עַל מָה שֶׁשִּׁגָּג.
אִשֶּׁם הוּא אִשֶּׁם אִשֶּׁם אִשֶּׁם לֵה, זֶה מִדְרַשׁ דְּרַשׁ
יְהוּדֵי עַל כֹּה־ג כֹּל שֶׁבֵּא מִמוֹתֵר אִשֶּׁם וְחַטָּאת יִלְקַח
עוֹלוֹת הַבָּשָׂר לְשֵׁם וְעוֹרוֹת לְכַהֲנִים (שְׁקָלִים פ"ו),
וְצִרִיךְ טַעַם לְמָה כְּתַבָּה תוֹרָה זֶה גְּבִי אִשֶּׁם תְּלִי
טַפִּי מְכָל אֲשָׁמוֹת שֶׁבִּפְרִשָּׁה, וּבְפִשְׁטוֹ י"ל מִשּׁוֹם
דְּבִאֲרֵי זֶה שְׁכִיחַ שֶׁנֹּדַע לוֹ שֶׁחַטָּא אוֹ שֶׁלֹּא חַטָּא
וְנִשְׁאָר מוֹתֵר, עִי' דְּרִבּוֹתָא הִיא דִּסִּיד דִּאֲרֵי
תַּחֲלִיתוֹ הוֹפֵרֶשׁ עַל סִפְקָא שֶׁמָּא לֹא חַטָּא וְלִהְיֵי
כְּשֶׁנֹּדַע שֶׁלֹּא חַטָּא יֵצֵא לְחֻלּוֹן קִמְלֵי דְמוֹתוֹ
נִדְּבָה, וְעִי' לְהִיפֵךְ דִּסִּיד כִּיּוֹן דְּמִתַּחֲלָה הוֹפֵרֶשׁ
גִּי' עַל סִפְקָא שֶׁמָּא לֹא חַטָּא אִי"ל לֹא הִי הַפְרָשָׁה
בְּטַעוֹת כֹּלֵל וְלִיקְרַב אִשֶּׁם אִפִּי אַחֵר שֶׁנֹּדַע לוֹ
שֶׁלֹּא חַטָּא קִמְלֵי דְכָל מוֹתָרוֹת לְנִדְּבָה אֲזִיל.
וְהִשִּׁיב אֶת הַגּוֹלָה וְלֹא כְּתִיב תְּשׁוּמַת יָד

הֵנָּה פִּרְעִי בִיד חִיבִין כְּשֶׁהוֹרוּ וְעָשׂוּ
הַקֹּהֵל עַל פִּיהֶם אֲעִיפֵי שֶׁלֹּא עָשׂוּ בְּעֲצָמָן וְלֹא עַל
שִׁגְגַת מַעֲשֵׂה, וּפִרְ כֶּהֶן מִשִּׁיחַ פְּטוֹר גִּי' עַל
שִׁגְגַת מַעֲשֵׂה אֲבָל חִיב כְּשֶׁהוֹרָה וְיַעֲשֵׂה בְּעֲצָמוֹ
עִי' הוֹרָאָתוֹ וְלֹא כְּשֶׁעָשׂוּ אַחֲרִים, וְנִשְׂאִי חִיב
עַל שִׁגְגַת מַעֲשֵׂה וְלֹא עַל הוֹרָאָה, וְהַטַּעַם נִ'
מִשּׁוֹם שֶׁבִיד מִמוֹנִין עַל הַהוֹרָאָה וְהַצָּבוֹר צִרִיךְ
לְשִׁמּוֹעַ לָהֶן וְלִכְן כְּשֶׁהוֹרוּ הֵם חִיבִין לְהִבְיָא וְאֵין
תְּלִי אִם הֵם עֲצָמָן עָשׂוּ גִי' אוֹ לֹא, אֲבָל כֶּהֶן
מִשִּׁיחַ שֶׁהוּא צִרִיךְ לְהִיּוֹת גְּדוֹל בְּתוֹרָה מְכוּלָן
כְּדִרְשִׁי וְהַכֶּהֶן הַגְּדוֹל מֵאֲחֵיו שִׁיחַ גְּדוֹל
בְּחִכְמָה וְכֵן עָשׂוּ בְּבֵית רֹאשֶׁן כְּשֶׁנִּשְׁנָה כֶּהֶן מִשִּׁיחַ
כְּמִשִּׁי בְּיוֹמָא י"ח א' אֲבָל אֵין מוֹרָה לְאַחֲרִים כִּי
יֵשׁ בִיד הַגְּדוֹל לִכְן עַל שִׁגְגַת מַעֲשֵׂה לֹא חִיבִיתוֹ
תוֹרָה כִּי מִתּוֹךְ גְּדֻלּוֹתוֹ בְּתוֹרָה אֵין מִצְוִי כֹלֵל
שִׁישְׁנוֹג כְּמִשִּׁיכַי תּוֹסִי יוֹמָא ל"ה ב' ד"ה נִיחֻשׁ
וְהוּוֹ קִצַּת כְּאוֹנֶס אֲבָל בְּהוֹרָאָה יִתְכֵן שִׁיטְעָה
לְעֲצָמוֹ וְלִכְן חִיב אֲבָל לֹא עַל שֶׁל אַחֲרִים, אֲבָל
מֶלֶךְ שֶׁאִי לְהִיּוֹת גְּדוֹל בְּתוֹרָה כְּמִשִּׁי בְּהוֹרִית
י"ג ב' חֲכָם שִׁמַּת אֵין לָנוּ כִיּוֹב אֲבָל מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל שִׁמַּת כֹּל יִשְׂרָאֵל רֹאשׁוֹן לְמַלְכוּת לִכְךָ אֵין
חִיב עַל הוֹרָאָתוֹ כִּי אֵינוֹ מוֹרָה הוֹרָאוֹת אֲבָל
חִיב עַל שִׁגְגַת מַעֲשֵׂה כְּשֶׁאֵר הַדְּיוּטוֹת, וְכֹזֶה
מִבּוֹאֵר הָא דְתַנֵּן רַפ־ג דְּהוֹרִית דְּכֹה־ג שֶׁעֲבָר יֵשׁ
לוֹ כֹּל דִּינִי כֶּהֶן מִשִּׁיחַ אֲבָל מֶלֶךְ שֶׁעֲבָר הִי הוּא
כְּהוּדִיט כִי כֹה־ג שֶׁעֲבָר אֲכִתִּי נִשְׁאָר חֲכָם גְּדוֹל
בְּרִי הוֹרָאָה אֲבָל מֶלֶךְ כְּשֶׁעֲבָר אֵינוֹ כֹּלֵם.

וְהוֹצִיא אֶת כֹּל הַפִּרְ אֶל מַחֲזֵן לְמַחֲנֵה אֶל
מְקוֹם טְהוֹר, בִּידוֹ יוֹמָא פִי' ב' ה"ב אִמְרֵי מִכָּאֵן
לְתַרּוּמַת הַדָּשֵׁן שֶׁאֲסוּר בְּהִנָּא דְכְּתִיב אֶל מְקוֹם
טְהוֹר עִי' בְּמִפְרָשִׁים, אֲבָל פִּשְׁטִי דְקָרָא אֶל
מְקוֹם טְהוֹר שֶׁלֹּא יִשְׁרַפְנוּ עִי' הַקֹּבֶר וְהִכִּי אִי
בִידוֹ פִי' דְּמִגִּילָה הִיא דְּפִרְסִים וְשִׁעִירִים
הַנִּשְׂרָפִים הַבָּאִים בְּכִמָּה מוֹתֵר לְשׁוֹרְפֵן עִי' הַקֹּבֶר
עִי' בְּגִלּוֹן הַשִּׁי' דְּבִכְמָה אֵין דִּין אֶל מְקוֹם
טְהוֹר וּמִבּוֹאֵר דְּמְקוֹם טְהוֹר בֵּא לְאַפּוֹקִי עִי' ג'
הַקֹּבֶר וְכִי' בְּתוֹי זִבְחִים קִי' ג' א' ד"ה חוֹץ וְצִי' ע'
שֶׁהִרְמִבִּים לֹא הִבְיָא דִין זֶה בְּהִדְיָא. וְעִי' תו"כ

טעמא דקרא

צא

בכלל עושק כנ"ל. ועי"ל דלא חשיב כאן אלא דברים שצריך להשיב את החפץ עצמו (דגם עושק יתכן שלקח ממנו חפץ ברשות ואח"כ אין רוצה להחזיר לו עי' רמב"ם פ"א מגזלה ה"ד) אבל תשומת יד שהוא הלואה שא"צ להחזיר אותן המעות עצמן רק חייב לו חוב ל"ש ע"ז לשון והשיב וכללו הכתוב במש"כ אח"כ או מכל אשר ישבע עליו לשקר כמ"ש בב"מ שם. הפטרת ויקרא עי' בישע"י.

וכבר דרשו בזה בב"מ מ"ח ע"ש, ולפי פשוטו י"ל עפמ"ש"כ הרמב"ם פ"א מגזלה ה"ד (וכן בשו"ע) איזהו עושק כו' כגון שה"י לו ביד חברו הלואה או שכירות והוא תובעו ואינו יכול להוציא מידו כו' וע"ז נאמר לא תעשוק וגו' א"כ מבואר דגם הלואה אם כופר הו"ל עושק ולפ"ז אי"ש דבתחלה חשיב כל האופנים איך בא הממון לידו אם ע"י תשומת יד או עושק מתחלה דהיינו שכר שכיר אבל אח"כ בהשבה סגי הא דכתיב והשיב את העושק דאחר שכפר גם ההלואה

צו

התמיד] אבל השלמים מקטירים על העולה. עי"ל משום דבעולה יש עצמות שאין מצוה להקטירם ורק כשהן מחוברים יעלו כמ"ש בזבחים פ"ה ב' לכן כתיב וערך ולא והקטיר אבל בשלמים שאין שם עצמות רק חלב וכולה בר חיוב הקטרה כתיב והקטיר. (אך העירוני דבפסחים פ"ד ב' מבואר דבאליה יש בה עצם).

אשר יזה מדמה תכבס וכלי חדש ישבר וכלי נחשת ומורק ושוטף, יל"ע למה בהזאה מדמה כתיב תכבס לשון נוכח ובשבירת כ"ח ומריקה ושטיפה כתיב ישבר ומורק, וי"ל דכיבוס הבגד יכול לכבס מיד ולכן כתיב תכבס, אבל שבירת כ"ח ומריקה ושטיפה אין עושין רק אחר שנעשה נותר כמבואר בזבחים צ"ז א' והכהן אין יכול לעשותה שהנותר מטמא את הידים והוא צריך להיות טהור לעבוד עבודה ולאכל קדשים לכן כתיב ישבר ומורק ע"י אחר, ואע"ג דנותר אין מטמא את הידים רק מדרבנן התורה רמזה לזה. ואשר יזה מדמה על. הבגד אשר יזה עלי,

האי אשר יזה עלי מיותר ואין מוכן וכבר דרשו ע"ז, וי"ל ג"כ שבא לרמוז מ"ש בזבחים צ"ח ב' דם חטאת למטה ודם עולה למעלה טעון כיבוס פירש"י שהרי נוגע בבגד, וזהו אשר יזה מדמה על הבגד ואח"כ אשר יזה עלי עוד דם על זה אפ"ה טעון כיבוס.

היא העלה על מוקדה מ"ם זעירא ולא מצינו טעם ע"ז (עי' אר"מ ע' תל"ב מדרש אותיות קטנות והושמט שם אות מ') ואפשר לומר דהנה קי"ל כו' יוסי ביומא מ"ה א' דהיו שם כל יום ג' מערכות א' מערכה גדולה של כל הקרבנות וא' מערכה שני' של קטרת וא' מערכה של קיום האש (כמו שפסק הרמב"ם פ"ב מתו"מ) וני' דאש של שמים הי' על המערכה השלישית של קיום האש דהא מבואר בזבחים ס"א א' דאש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה וא"כ היתה על קיום האש עי' רמב"ם שם ה"ד (רק כשדלקו המערכות היתה מתפשטת משם להם כמ"ש בזבחים שם אש של שמים מסייעתן) וי"ל שזה רמז המ"ם זעירא שעיקר האש של שמים לא הי' במערכה זו (דקרא היא העולה על מוקדה קאי אמערכה גדולה שהקריבו עלי' העולה ושאר קרבנות כמ"ש ביומא משם) רק במערכה שלישית כנ"ל.

וערך עלי' העולה והקטיר עלי' חלבי השלמים, צריך טעם למה בעולה כתיב וערך ובשלמים כתיב והקטיר. וי"ל דמזה דייקו חז"ל דעולת התמיד היא הראשונה נמצא עורך אותה על האש [אך משום דלא ידעי' באיזה עולה מיירי לכן דרשו העולה עולה ראשונה שהיא

ושחטו את האשם ואת דמו זרוק. הא דגבי שחיטה כתב לשון רבים וגבי זריקה לשון יחיד, וי"ל משום דק"ל שנים שוחטין זבח א' כמו שפסק הרמב"ם בפ"א מפסוה"מ ה"ה אבל גבי זריקה מסתמא פסול דהוי שנים שעשאוהו דלאו מלאכה היא כמש"כ בבאר יצחק שבת סי' י' ובאמרי בינה סי' ל"ג.

וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהי' וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהי' איש כאחיו, פשטי' דקרא משמע דמנחת מאפה תנור ומחבת ומרחשת הוא רק לכהן המקריב אבל מנחת סולת ומנחה חרבה הוא לכל הכהנים כמ"ש רמב"ן, אבל חז"ל אמרו שאין חילוק ביניהן ודרשו לכהן המקריב פרט לטב"ו כו' שאין ראוי להקריב, ולכל בני אהרן דרשו שאין חולקין מנחה כנגד מנחה רק ככל מנחה כולן חולקין, וצריך טעם למה חילקתן תורה וכתבה גבי מאפה תנור ומחבת ומרחשת לכהן המקריב וגבי מנחת סולת וחרבה לכל בני אהרן וכבר כתבו ראשונים בזה עי' רמב"ן ורמב"ם פ"י ממע"ק הט"ו, וי"ל עוד דמאפה תנור ומחבת ומרחשת שאין באות לעולם אלא מן החיטים וזה חביב אצל הכהנים עיקר החידוש שטב"ו וכל שאין ראוי לעבדה אין חולק בזה, אבל מנחת סולת שהיא באה גם מן השעורים כגון בעומר וכן מנחה חרבה שבאה מן השעורים בסוטה ושעורים הוא מאכל בהמה כדתנן ברפ"ב דסוטה כשם שמעשי' מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה בזה החידוש להיפך דמ"מ מצוה על כל הכהנים לאכל ממנה ושלא יפקיעו כ"א א"ע ממנה ולא ירצה לאכלה דהוי כמבזה קדשי שמים כדכתיב במלאכי.

וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהי', וי"ע דלעיל בפ' ויקרא מקדים מחבת למרחשת וכאן מקדים מרחשת למחבת, וי"ל דבזבחים פ"ט א' אמרי' דם חטאת קודם לדם עולה משום שחטאת מכפרת ואע"ג דעולה ג"כ מכפרת על חייבי עשה (שנמנע

ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושוטף במים ובתור"כ מרבה כל כלי מתכות וכ"ה ברמב"ם, וצריך טעם למה כתבה תורה דוקא כלי נחשת, וי"ל ע"פ התור"כ מובא ברש"י בחקתי את שמיכם כבדול ואת ארצכם כנחושה השמים לא יהו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיעה והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע כו' ע"ש ובע"ז ל"ד א' חזינא להו דמדייתי וכין דמדייתי ודאי אסירי ובלעי פירש"י דמדייתי מזיעין ומבואר דדבר המזיע בולע ופולט והנה הא דכ"ח ישבר היינו משום שפולט כל פעם מהבליעה כמבואר בשו"ע ולכך ס"ד דגם נחשת שיש לו טבע להזיע הוי ככ"ח שפולט כל פעם ולכך כתבה תורה דגם כלי נחשת סגי במריקה ושטיפה ואינה ככ"ח וכ"ש כלי ברזל.

ואת היתרת על הכבד על הכלית יסירנה, המדקדק כאן ובפ' ויקרא גבי שלמים וגבי חטאת יראה דכ"מ שנא' גבי בקר כתבה תורה כליות מלא וכ"מ שנא' גבי צאן כתבה תורה כלית חסר, וי"ל ע"פ הגמ' בחולין ג"ה ב' הכוליא שהקטינה בדקה עד כפול. בגסה עד כענבה בינונית ועי' בד"ת יו"ד סי' מ"ד שכ' בשם כמה אחרונים דכפול הוא כחצי זית וכענבה הוא כזית וי"ל דלכן גבי בהמה דקה כתיב כלית חסר דשניהן כאחת יש בהן שיעור א' של אכילה אבל גבי גסה דכל א' צריך שיהא כזית כתיב בהו מלא שכל כוליא יש בה שיעור אכילה ואע"ג דברישא דקרא כתיב בכולהו את שתי הכלית חסר התם בא לומר שמעכבות זו את זו כמ"ש בבכורות ל"ט א' ולכן כתיב חסר לומר שיהיו שתייהן כאחד כמש"כ רש"י בפ' עקב גבי לחת דכתיב חסר לומר ששתייהן שווין.

בפ' אשם כתיב דין זריקת הדם והקטרת אימורין משא"כ בשאר פרשיות, והטעם פשוט משום דגבי חטאת עולה ושלמים כבר כתיב בפ' ויקרא דין זריקתן והקטר חלבן ולא הוצרך לשנותו כאן משא"כ באשם דלא כתיב בפ' ויקרא אודות זריקתן והקטרתן לכך הוצרך לפרשו כאן.

טעמא דקרא

צג

ריש פסחים יכול יהא נאכל לאור שלישי כר וגם במשנה שנינו שלמים נאכלין לב' ימים ולילה ורש"י פי' דו"ו יתירא הוא אבל לפ"ז כ"ז מיותר דסגי לכתוב וממחרת ודי ועי' רמב"ן שפי' דאדלעיל קאי, ויל"פ עוד לפי פשוטו דקאי אמחשבת נותר וכמו בסיפא דקרא ואם האכל יאכל דקאי אמחשבת אכילה ורחמנא קריי' מעשה ובוהו הדין מכוון דבאמת מחשבת פיגול אין פוסלת לאור שלישי לחזקי' בזבחים ג"ו ב' ובוהו הפסוק מכוון דבתחלה נקט דין אכילה עד מתי מותר ואח"כ נקט דין נותר ואח"כ דין מחשבת נותר (אך הרמב"ם לא פסק כחזקי') ובאמת גם לפי ר' יוחנן י"ל דהנותר ממנו יאכל הכונה הנותר כנ"ל דהיינו לב' ימים ולילה וקאי אמחשבת נותר דגם מחשבת נותר דינו כנ"ל.

כתבו התוס' ביבמות מ' א' ד"ה רצה דמצוה על הכהן המקריב שיאכל מן הקרבן ויש להביא רא"י לזה מפסחים צ"ב א' דתנן אונן טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים ואמר"י בגמ' מ"ט קסבר אנינות לילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת [והוא דאסור אנינות לילה בקדשים הוא משום דגבי קדשים העמידו דבריהם במקום עשה], ולכאור' קשה דהא גבי קדשים אפי' עקירת עשה ליכא שהרי אפשר לקיים עשה דאכילת קדשים ע"י כהנים אחרים אע"כ בכהן המקריב איירי דעלי' רמא מצוה זו וכשנעשה אח"כ אונן העמידו דבריהם לאוסרו.

מכנסים אין כתובין בפרשה כשהוא אומר זה הדבר לרבות מכנסים (יומא ה' ב') וצריך טעם למה באמת לא כתיב מכנסים בפרשה, ועי' רמב"ן, וי"ל משום דענין מכנסים אינן כמו כל הבגדי כהונה לכבוד ולתפארת זה אינו אלא לכסות בשר ערוה והוא מצד מורא מקדש וגם ישראל שנכנס לעזרה אסור לו ללכת בלי מכנסים כמ"ש באדר"נ פ"מ לא יעמוד ערום כנגד ביהמ"ק וכ"ש בביהמ"ק ועי' רש"י יומא כ"ה א' ד"ה מלבישן ובפרט כשעולה למזבח כמ"ש אשר לא תגלה ערותך עליו ונהי דברדאי אחרי שהתורה חייבתו יש לו כל דין בגד"כ מ"מ כיון

מלקיים עשה) כדאמר"י שם ה' ב' ועל הרהור הלב כמ"ש בירר' יומא פ"ח ה"ז צ"ל דכיון דחטאת מכפר על מעשה ועולה על מה שאין בה מעשה חטאת קודמת, והנה במנחות ס"ג א' מבואר דמחבת מכפר על דבור הפה ומרחשת אהרהורי הלב (ואע"ג דמסיק שם גמרא גמירי לה מ"מ הטעם י"ל דאמת) ולכן מחבת קודמת להקריבה שבאה על מעשה, אבל כאן בפרשת צו דמירי לענין אכילה מבואר שם במנחות דמרחשת עמוקה ומעשיה רוחשין שנרגש בשמן היטב ומחבת צפה כדפירש"י שהשמן מתפזר באוגני הכלי ולכן נשאר המנחה יבשה וצפה והנה בפסחים ל"ו א' מבואר דעיסה שנילושה בשמן הוי מצה עשירה כדרך העשירים ומבואר שם ל"ח ב' דדוקא כשיש בה הרבה שמן שנרגש ולענין אכילת קדשים החביב קודם כמ"ש בירר' סוף סוכה דהחמץ קודם למצה שהוא חביב (וגם מאן דפליג שם הוא משום דמצה תדיר וכאן ל"ש זה) וא"כ מרחשת שהיא מצה עשירה קודמת באכילה למחבת (וכן מוכח בברכות ל"ז ב' ליקט מכולן כוית יוצא ידי מצה פירש"י מכל המנחות ומוכת שאין זה מצה עשירה (וצ"ל חרץ ממרחשת) וגם התוס' לא הקשו שם ממצה עשירה) ולכן הקדים כאן מרחשת ואע"ג דתנן בזבחים צ' ב' כשם שקודמין בהקרבתן כך קודמין באכילתם צ"ל דהיינו כששוין ולא כשיש חביב (וצ"ע אם כ"ז אמת).

זאת תורת זבח השלמים. בכלול כתיב זאת תורת העולה זאת תורת האשם ולא כתיב זבח רק בשלמים, י"ל משום דבחטאת ועולה יש חטאת העוף ועולת העוף שאינה נשחטת אלא נמלקת ל"ש זבח, ובאשם נמי מותרו עולה אע"ג דאמר"י בשבועות י"ב ב' מותרות לנדבת צבור אזלא ואין עוף בצבור מ"מ שם עולה איכא גם בעופות ולא שייך ע"ז זבח אבל בשלמים אין רק זביחה.

ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל, האי והנותר ממנו יאכל אין מוכן ובת"י אי' יתאכל בפניא אבל הוא נגד הגמ'

וישחט דגבי שלמים טעמו בשלשלת מה שאין כן גבי עולה וחטאת וכתבנו טעם לזה בפ' וירא ע"ש.

הפטרות צו ע"י בירמי' והפטרות שבת הגדול ע"י תרי עשר והפטרות א' דפסח ע"י ביהושע והפטרות שבת חוה"מ פסח ע"י ביחזקאל והפטרות ד' דפסח ע"י בשמואל.

שאין עיקר הטעם משום כבוד הכהונה לא נמנה בפרשה אלא ברמז.

מכנסים לא כתיב בפרשה לא בכה"ג ולא בכהן הדיוט וכבר ריבו זה ביומא ה' ב', ואפשר דהטעם דמכנסים לא הלבישן משה אלא הם הלבישו מעצמן משום צניעות וצ"ע. (שור"ר שכ"כ הרמב"ן).

ל פ ס ח

וירד מצרימה אנוס ע"פ הדבור, לא מצינו שנצטווה לירד רק הקב"ה א"ל אל תירא מרדה מצרימה וגו', ויל"פ ע"פ הגמ' בשבת פ"ט ב' ראוי ה' יעקב"א לירד למצרים בשלשלאות של כחול (פירש"י ע"פ גזרת הגלות שנאמר לאברהם) אלא שזכותו גרמה לו שירד בדרך כבוד וזהו אנוס ע"פ הדבור של גזרת הגלות ה' מוכרח לירד אך בשביל זכותו וכבודו ירד בדרך כבוד. (העירוני שכ"כ בלקח טוב).

ואת עמלנו אלו הבנים כמו שנא' כל הבן הילוד וגו'. וקשה למה הבנים נקראין עמלנו טפי מהבנות, וי"ל משום דאמר' בעירובין ק' ב' הרצעה לעשות בניו זכרים יבעול וישנה ואמר' שם שאסור לבעול ולשנות בלא דעת האשה והיינו שמטריחה ביותר כדפירש"י לכן קרי לה ואת עמלינו.

ד"א ביד חזקה שתיים ובזרוע נטוי' שתיים ובמורא גדול שתיים ובאותות שתיים ובמופתים שתיים אלו עשר מכות, יל"ע למה חילקם לה' וכלל כל ב' יחד, וי"ל דכל ב' היו סוג א' דדם צפרדע שתייהם מהיאור כמ"ש ושרץ היאור צפרדעים, כנים ערוב שתייהן בע"ח אלא שערוב כל הבע"ח וכנים מין א', דבר שחץ שניהן מיתה אלא דדבר מיתת הבהמות ושחץ מיתת האדם דמצורע חשוב כמת וכמש"כ בשמו"ר פי"א ר' שלקו בצרעת, ברד ארבה שניהן מן השמים דגם בארבה כתיב ויכסה את עין כל הארץ, חשך מכת בכורות שניהן ענין א' דהחשך מגיהנם ה'

כל דצריך ייתי ויפסח. אין לפרש דקאי על הקרבן פסח שהרי אין הפסח נאכל אלא למנויו, אלא דמיירי בזה"ל שאין לנו ק"פ וקאמר ייתי ויפסח שיעשה את חג הפסח באכילה ושתי', וקאמר השתא הכא ואוכל להזמינו אבל לשנה הבאה בארעא דישאל ולא אוכל אז להזמינו דאין הפסח נאכל אלא למינויו וקאמר וכי"ת מה יעשו אז העניים שלא הזמינו מעי"ט ולא שחטו עליהן הפסח ע"ז קאמר השתא עבדי אבל לשנה הבאה בני חורין ויהיו כולן עשירים ולא יצטרכו לכך שאחרים יזמינום.

עבדים היינו לפרעה במצרים, יתבאר ע"פ המכילתא בפ' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים ובמכילתא בשלח ט"ז ג' עבדים היו ישראל למלכים והיו יוצאין לשדה ונוטלין תאנים וענבים וכל מיני פירות ואין כל ברי' אומר להן כלום וזהו שמספר כאן חסדי השי"ת שהיינו עבדים לפרעה ולא עבדים לעבדים.

בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו, מה שמקשים דגם אצל הבן חכם כתיב אשר צוה ה' אתכם (ועי' רמב"ם בנוסח ההגדה) וי"ל דנ"מ מה שאמר קודם שאצל החכם שאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' זה ד"א לומר צוה אתכם שאתם החשובים זכיתם לקבל המצוה. אבל ברשע שאומר מה העבודה הזאת לכם אין זה דרך כבוד רק דרך בזיון ע"כ מתכוין לכם ולא לו.

טעמא דקרא

צה

חד גדיא, יש לפרש ע"פ המדרש (שו"ט פ"ו ומוכא ג"כ ברש"י זכר"י ספ"ה) למנצח על השמינית על ד' גליות שהן שמונה מלכיות, בבל כשדים, מדי פרס, יון ומקדון, ישמעאל ואדום (רש"י העתיק אדום וישמעאל), והנה אע"פ שרש"י כתב שמלכו כל שנים יחד אין הכונה ממש ביחד רק שנחשבין למלכות אחת, והנה נבוכדנצר אינו כשדי שהוא בנו של חירם מלך צור (ויק"ר פ"ח) וי"א בנו של מלכת שבא (אוי"מ ע' ג"ו) וי"א בן בנו של סנחריב (פתי דאיכ"ר סי' ל') רק שמלך בבבל אבל לקח אשה כשדית ובנו אויל מרודך ובן בנו בלשצר היו כשדים כמבואר במגילה י"ב כ' דושתי בת בלשצר כשדית (ואע"ג דבאומות הלך אחר הזכר י"ל שהיו ממזרים), והנה נבוכדנצר לא רצה שאויל מרודך ימלוך כמ"ש בתנחומא תורע סי' ח' שתפסו בבית האסורין עד יום מותו רק כשמת נבוכדנצר הוציאו לאויל מרודך והמליכוהו והוא הוציא אביו מקברו וגררו ע"ש וזה נקרא שכשדים לקחו המלכות מבבל, וכן מדי ופרס אע"ג שהתנו בניניהם שתחלה ימלוך מדי ואח"כ פרס כמ"ש בשהש"ר פ"ג סי' ד' ואח"כ יתחלפו כמ"ש במגילה י"ב א' אבל כנראה שאחר שקבלו פרסאי המלוכה שוב לא התזירוהו למדי עי' בדניאל י"א עוד ג' מלכים עומדים לפרס ובסע"ר פכ"ח לא מצינו למדי בכתובים אלא שנה א' וזה נקרא שפרס לקחה המלכות ממדי, מוקדון ויון אלכסנדר מוקדון הי' המלך הראשון ובמותו נתחלקה המלוכה לד' כמפורש בדניאל ח' ועי' ביוסיפון וזה נקרא שיון נטלה ממוקדון, אדום וישמעאל עי' בסדה"ד שבימי הגאונים כבשו הישמעאלים ירושלים מהרומיים וזה נקרא שישמעאל נטלו מאדום והם ימסרו המלוכה למשיח כמפורש בפדר"א פ"ל ג' מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים ומשיח בן דוד יצמח ע"ש, ועפ"ז יתפרש כל הפיוט, חד גדיא זה ישראל כמ"ש שה פזורה ישראל, ואתן צאני צאן מרעיתי, ובתרגום שני אסתר ג' שהמן אמר שישאל

כמש"כ בשמו"ר י"ד ב' וכן מכת בכורות הלכו לגיהנם.

שם יעצמו כמו שנאמר עצום ורב ותמלא הארץ אותם ואמרו בילקוט בשם פסיקתא שנחמלאו בתי טיאטרות ובתי קרקסאות מהם מיד גזרו עליהם שיפרשו מהם, ולכן סמך לו יירעו אותנו המצרים וגו'.

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, תיבת במצרים מיותר ויל"פ ע"פ המכילתא (בא י"ב י"ב) והכיתי כל בכור בארץ מצרים בכורי מצרים אפי' הם במקומות אחרים מנץ ת"ל למכה מצרים בכבוריהם ולפי שמכת בכורות לא היתה דוקא במצרים רק על המצרים אפי' במקומות אחרים אבל שאר המכות היו דוקא במצרים ולכן קאמר אלו עשר מכות כו' במצרים כלומר ששם היו כל העשר. (וח"א העיר להכונה לאפוקי על הים).

כל מכה היתה של חמש מכות, צ"ב אין היתה של חמש וי"ל דמלבד מ"ש במדרש דכל מכה היתה איתה גם מגפה שעל ידו מתו הרבה מצרים הנה גם בטבע גורם כל מיני עונשין ופורענות כגון דם ע"י שלא הי' להן מים לשתות והיו מוכרחין לשתות את הדם זה הביא להם כל מיני מחלות בגוף וצרעת ועוד כל מיני בישין וכן בצפרדעים ותבאש הארץ ודאי גרם לכמה מיני חלאים וכן כל מכה גרמה להן כל מיני פורענות וזהו חמש מכות לכל א'.

פסח שהיו אבותינו אוכלים ע"ש שפסח כו'. לכא"ר טעם שפסח הוא טעם למה נקרא פסח אבל אכילת הפסח במצרים הי' לבטל ע"ז שלהם שזבחוהו לעיניהם ובמכילתא (שמות י"ד ז') שהי' הדם להם לאות מבחון כדי שיהיו המצרים רואין ומעיהן מתחככין ולדורות אנו עושין זכר לפסח מצרים והנס שלו, ומבואר כאן שלא זהו הטעם אלא הטעם לדורות לזכור הנס שפסח הקב"ה והצילנו אף שכיון שניתנה רשות למשחית אין מבחין בין צדיק לרשע כאן הקב"ה בעצמו יצא כמ"ש אני ולא מלאך ולכן פסח עלינו.

זרוק גופריתא באתוני, מיא זו מוקדון ע"ש אלכסנדר מוקדון שמרח פניו במים של ג"ע (תמיד ל"ב ב'), תורא זה יין כמ"ש (ויק"ר פי"ג סי' ה') זה יין שהיתה אומרת כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, שוחט זה אדום כמ"ש (בפסחים קי"ח ב') על רומי ששחטו אבירים כעגלים שאין להם בעלים, מה"מ זה ישמעאל כמ"ש (ב"ר פמ"ה) והוא יהי פרא אדם שהכל בוחז ממון והוא בחז נפשות, ומלכות ישמעאל תמסור המלוכה להקב"ה כמ"ש בפדר"א פ"ל וכו"ל בב"א. (ועי' בעה"ט סוף חיי שרה).

מרקדן בסוכות כגדיים ועי' רמב"ם רפי"א ממלכים, דובין אבא זה הקב"ה כמ"ש כי אתה אבינו, בנים אתם לה' אלקיכם, אבא דיהיב מיטרא (תענית כ"ג ב'), בתרי זחי שני לוחות הברית, שונרא זה בבל כמ"ש בישעי י"ג וענה איים בארמנותיו ומתרגמין וינצפון חתולין בביתיהון, כלבא זה כשדים כמ"ש על בלשצר (ר"ה ד' א') שהשקה מכלי ביהמ"ק לכלבתא, חוטרא זה מדי כמ"ש (שהש"ר פ"ג סי' ד') שדריש וכורש פצעו מוחו של בלשצר בפרחה של מנורה זהו החוטרא שהכה לכלבא, נורא זה פרס כמ"ש באסת"ר ספ"ג על אחשורוש וחמתו בערה בו א"ל הקב"ה למלאך הממונה על החמה

ש מ י נ י

שהכריחוהו לכך ועוד כפרה היו צריכין שעברו לעגל ולכן כתיב כ"פ.

ויקריבו בני אהרן את הדם וגו' ואת הדם יצק אל יסוד המזבח, משמע דשפיכת שירים עשה אהרן בעצמו ולא בניו, והיינו משום דשפיכת שירים היא מצוה שמצוה בו יותר מבשלוחו אבל להחזיק הכלי בשעת הזאה לא יכול אהרן בעצמו דהוי הולכה והולכה צריכה ימין כמ"ש ביומא מ"ט א' ואהרן הי' צריך הימין לטבול בה ולהזות ולא יכול להחזיק הכלי בימינו לכן היו מוכרחים בניו לעשותו.

וישחט את העולה וימצאו בני אהרן אליו את הדם וגו' כתיב וימצאו חסר יו"ד וגבי אימורים כתיב ואת העולה המציאו אליו מלא, ונראה משום דהולכת הדם הוא בכהן א' מה שאין כן הולכת אברים הוא בכמה כהנים כדתנן פ"ב דיומא [וגם בקרבן יחיד הי' דרכן כן כדמשמע בירר שם] ולכן הוא מלא.

אשר לא צוה אותם, תיבת לא טעמו במרכא כפולה, וי"ל עפמשי"כ בס' הדר זקנים מבעה"ת אשר לא צוה אותם סרס המקרא ודרשוהו אשר

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר וגו' ואל בני' תדבר לאמר קחו שעיר עזים וגו' משמע שמשא אמר לאהרן שידבר אל בני' שיקחו שעיר עזים וגו' וצ"ע למה לא אמר משה עצמו לבני' שיקחו, וי"ל שג"ז הי' חלק מהחינוך לפי שלדורות מוטל על הכהנים לדאוג לצרכי הקרבנות ולגבות מישראל כמשי"כ בפ' קרח ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח וגו' ועי' רמב"ם פ"ד מכה"מ הי"ח ובפ"ק דשקלים תנן אין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום והיינו משום שהן עצמן הממשכנין זה בזיון להם ע"ש בירר ולזה חנכו כאן בזה שהוא ידאג לזה.

ועשה את חטאתך ואת עולותיך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם. עי' בדת זקנים מבעה"ת שהקשו למה נאמר בראשון וכפר בעדך ובעד העם הרי לעם הי' כפרה בפ"ע כמשי"כ אח"כ וכפר בעדם, וי"ל שמה שאהרן עשה את העגל העם הכריחו אותו וכי היכי דליהוי להו תקנתא כמ"ש בסנהדרין ד' א' א"כ גם על מעשיו היו צריכין כעת כפרה

ע"פ הירר ברכות פ"ב ה"ח כדי דמך ר' חייא בר אדא בר אחתי דבר קפרא קביל ר"ל עלוי תנחומין דהוי רבי' נימר תלמידו דבר נשא חביב עלי' כברי' ומבואר דשייך אבילות על תלמידו וכיין דאהרן הי' תלמידו של עזיאל א"כ כשמתו בני אהרן שייך על עזיאל אבילות ולכן בקש לבניו שיטפלו בהם.

ויאמר משה אל אהרן ואל בניו וגו' ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנותיך אתך. יל"ע באיזה בנות מדבר אי בבנות שנולדו לפני כן הרי כ' רש"י בר"פ פנחס שאע"פ שכבר ניתנה כהונה לזרעו של אהרן לא ניתנו אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהן שילדו אחר המשחתן אבל פנחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וא"כ כאן שהי' יום ח' למלואים ואז נתכהן אהרן לא משכח"ל אלא בבנות שנולדו בו ביום ואיך יכולין לאכול בשר המילואים, וצ"ל דכ"ז בזכרים אבל בנקבות שבלא"ה לא נמשחו מועיל להן משיחת אבותיהן שיהיו כהנות גם הם אף שנולדו מקודם וצ"ע.

ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו וגו' הקדים חזה לשוק ובסמך כתיב שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' הקדים שוק לחזה, ונראה דבמנחות ס"ב א' פריך כתוב א' אומר שוק התרומה וגו' על אשי החלבים וכתוב א' אומר את החלב על החזה יביאנו וכתוב וישימו את החלבים על החזות ומשני דכתחלה כדמייתי לה מבית המטבחים מונח החלב על החזה וכשנותנו לכהן אחר להניף מתהפך שוב החלב למעלה ע"ש, והנה בע"ז כ"ה א' מבואר דבשעת תנופה צריך להיות החזה על השוק וא"כ ע"כ הכהן שמביא מבית המטבחים להמניף צריך להחזיק להיפך השוק על החזה כדי שכשיתן להמניף יתהפך כנ"ל וזהו שוק התרומה וחזה התנופה יביאו להניף דהיינו המביא להניף מביא השוק למעלה ולכן הקדים השוק אבל אח"כ כשהכהן המניף

צוה אותם לא תקריבו ומשמע אשר לא צוה אותם לשון אזהרה כו' ע"ש, ולכן טעמו מרכא כפולה דחיבת לא מתפרשת שלא צוה וגם מתפרשת שצוה לא כנ"ל.

ותאכל אותם וימותו לפני ה'. בפסיקתא ובילקוט שמעוני מבואר שנכנסו מחוסרי בגדים א"ר לוי מעיל היו חסרין וכתוב שם מיתה כו' על אהרן לשרת ולא ימות פי' בית רענן דכין שנכנסו לפני ולפנים הו"ל ללבוש ח' בגדים וקשה דבכל הבגדים כתוב בפי' תצוה והי' על אהרן וגו' ולא ישאו עין ומתו ולמה נקט מעיל, וי"ל דבפסוקים מוכח שלא לבשו מעיל דאמרי' בסנהדרין מ"ט ב' כהן הדיוט משמש בארבעה בכתנות וכו' מ"ט אקדמי' לכתנות משום דמכסיא כולי גופא עדיפא לי' ולכן כתיב גבי נדב ואביהוא וישאום בכותנותם משום דכתנות מכסיא כולי גופי' ונראו מבחוץ בבגדיהם נקטי' בכותנותם ואם איתא שלבשו ח' בגדים הרי המעיל מכסה כל גופם והול"ל וישאום כמעליהם וע"כ שלא לבשו המעיל, ואע"ג שהרמב"ם כ' בפ"י מכה"מ שעל המעיל הי' חוגר האפור והחושן מ"מ המעיל הי' מכסה כל גופו.

וימותו לפני ה', ע"י בדעת זקנים מבעה"ת שהק' דלמ"ד נדב ואביהוא מתו בפנים למה לא נטמא כל המשכן טומאת אהלים וכל כלי המשכן היו צריכין טבילה ולא מצינו זה, וי"ל דעדיין לא נאמר להן פרשת טומאת אהלים ואע"ג דבשעת מתן תורה כבר ידעו כל המצות כמש"כ רש"י בשמות כ"ד י"ב מ"מ כ"ז שלא נצטוו ע"ז לא הי' מטמא ע"י הוריות י' א' לפני הדבור וצ"ע.

אל מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן. רבו של אהרן כ"כ ברוקח אסתר (בפי' דד מרדכי) בשם מדרש, ויל"ע למה כתבתו תורה כאן דמקומו בפי' וארא גבי יחוס בני לוי, וי"ל דהפסוק בא ליתן טעם למה קרא דוקא למישאל ואלצפן הרי היו לו הרבה יותר קרובים ויתבאר

וגר' ופירש' ז"ל דבשעת החורבן בימי טיטוס היתה אחרית מלכותם של יתים וכ"מ בע"ז ח' ב' ע"ש ולכן כתיב ל' עבר אבל מלכות מדי אמר' בע"ז ב' ב' דמשכי מלכותיהו עד דאתי משיחא (ומדי ופרס אחת היא כמ"ש במגילה י"ב א') ולכן כתיב ל' עתיד.

ובנבלתם לא תגעו אמר' בגמרא ברגל, וקשה למה כתיב קרא דוקא נבלת בהמה טמאה, ואולי משום דתנן פ"ז דשקלים בשעת הרגל אברים הנמצאים מותרים משום נבלה נמצא דא"צ לחוש אא"כ ניכר שהוא מבהמה טמאה [ונבלה ודאית לא שכיחא כ"כ] ולכן כתיב בבהמה טמאה.

וכל אשר אין לו סנפיר וגר' מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו, צ"ב מה שייך נבלתם בדגים שאין בהם שחיטה כלל, ובת"י אי' ומן הגייתיהון תתרחקן והיינו סחורה דדגים טמאים אין אסורין בהנאה וג"ז צ"ב למה דוקא נבלתם וי"ל דמבואר ביר' פ"ז דשביעית דדוקא בדבר העומד לאכילה אסור בסחורה ולא העומד לגדל והנה תנן בפ"ג דעוקצין מ"ט דדגים טמאים צריכין מחשבה לטו"א דסתמא אין עומדין לאכילה (ורק בכרכים מצוי אוכלין גם לזה ע"ש) וא"כ הקונה דגים טמאים חיים מסתמא קונה אותן לגדלן לנוי ומותרין בסחורה ורק נבלתם דל"ש לגדלן וע"כ קונה אותן לאכילה לכן אסור למכרן, ובתור"כ דרשו ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושי' שסינן כדפירש' וג"ז צ"ב למה כתיב נבלתם וי"ל דחיים בלא"ה אסור משום בל תשקצו כמ"ש בשבת צ' ב' וקמ"ל דגם נבלתם אסורה.

ואת בת היענה, אמרו בחולין ס"ד מנין לביצת טמאה שהיא אסורה מה"ת שנא' ואת בת היענה וכי בת יש לה ליענה אלא איזו זו ביצת טמאה וי"ל למה התורה כתבה זה גבי בת היענה ולא גבי שאר עופות טמאים, וי"ל ע"פ מש"כ הגאון מלבי"ם באיוב ל"ט בשם המפרשים [ל"י לאיזה מפרשים כיון] דכנף רענים שמחכר שם שאמרו בבכורות נ"ז ב' שהוא בר

נוטלו לאכלו מונח החזה על השוק ולכן בשעת אכילה הקדים החזה שהוא למעלה ואין מעבירין על המצות.

ואת שעיר החטאת וגר' ויקצף על אלעזר ועל איתמר וגר' מדוע לא אכלתם וגר', עיין רש"י למה קצף על אלעזר ואיתמר ולא על אהרן, וי"ל עוד טעם ע"פ הגמרא בנדרים ט' ב' מ"ש אשם נזיר טמא דלא אכל דאתי על חטא פ"י הרא"ש וגנאי הוא לאדם חשוב לאכל דבר שקרב על חטא א"כ גם שעיר ר"ח שבא לכפר על טהור שאכל טמא כדתנן בריש שבועות אין כבוד שאהרן יאכלנו רק בניו ולכן קצף על בניו מדוע לא אכלתם.

גבי גמל כתיב ופרסה איננו מפריס לשון הזה וגבי שפן כתיב ופרסה לא יפריס ל' עתיד וגבי ארנבת כתיב ופרסה לא הפריסה ל' עבר ועי' בביאור הגאון מלבי"ם מש"כ בזה, ועי"ל ע"פ המדרש כאן (בסוף הפרשה) ואת הגמל זו בבל כי מעלה גרה הוא שגורה מלכות אחרי' ואת השפן זו מדי כי מעלה גרה הוא שגורה מלכות אחרי' ואת הארנבת זו יון כי מעלת גרה היא שגורה מלכות אחרי' ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה גוררת מלכות אחרי' כר' (וע"ש לעיל דדריש כולוהו מקראי), והנה מלכות בבל לא מלכה רק לשעתה כמ"ש בישעי' כ"ג הן ארץ כשדים זה העם לא הי' אשור יסדה לציים וגר' ע"ש ברש"י ובביאור הג' מלבי"ם שקודם שעתה לא היתה מלוכה כלל (וכ"מ בב"ב ט"ז ב' איוב בימי כשדים הי' שנאמר כשדים שמו שלשה ראשים פירש' בימי נבוכדנצר והיינו משום דס"ל דמתחלה לא היתה מלכות כלל ולא מסתבר שנלחמו) וגם אחר שעברה שעתה נחרכה לגמרי כמבואר בישעי' י"ג והיתה בבל וגר' לא תשב לנצח וגר' וכן בירמ' נ"א ע"ש ולכן כתיב ל' הוה שרק בשעתה מלכה. ומלכות יון מצינו שהיתה מלוכה גם בימי קדם כמ"ש ביובל ד' ובישעי' ס"ו וביחזקאל כ"ז אבל אחר שעברה שעתה בטלה ממלוכה כמ"ש בדניאל ח' ובאחרית מלכותם כהתם הפרשעים

בשבת קכ"ה א' ולא מצינו כן בשאר כלים (ועי' רפי"ב דאהלות) גם כ"ח אין לו טהרה במקוה. והענין דשאר כלים יש להם חשיבות מצד החומר שלהן ולכן הכלי טמא אבל כשממש עם הקרקע אז גם הקרקע חלק מהכלי וקרקע א"א לטמאות דהוא קרקע עולם ולכן גם הכלי טהור שהוא לבד אין ראוי, אבל כ"ח אין לו שום חשיבות מצד עצמו שהוא עפר ורק מצד התוך שלו שהוא משמש ולכן רק תוכו טמא אבל גבו טהור שרק התוך הוא חשיבותו ולכן ל"ש טהרה במקוה שהרי אין טמא אלא תוכו (ומה שמוציא טומאה מגבו הוא כמו יד) וא"א להטביל תוכו ורק נתיצה שמבטל התוך מטהרתו ולכן גם מחובר לקרקע טמא שהרי התוך לבד ל"ש אצלו מחובר לקרקע ודוק.

מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא כתיב יבוא מלא וי"ו וברוב התורה הוא חסר, וי"ל שבא לרמוז שיש עוד ר' משקן שמכשירין מלבד מים.

הפטר שמיני ע"י בשמואל.

יוכני הוא בת היענה ויש לה ביצים גדולות מאד שאמרו שם בגמ' פ"א נפלה ביצת בר יוכני במקומו וטבעה ששים כרכים וא"כ הביצה הזו גדולה מאד וחשובה ואפשר לאכל ממנה הרבה ולכן כתבתה התורה כאן.

י' בגד בגימטריא ט' ששיעורו ג' על ג' דהיינו ט' מרובעים, ואמרו"ר שליט"א הוסיף שק שיעורו ד' טפחים וכל טפח ד' בגודלן וחמשה בתילתא [היינו באצבע] כדאי' במנחות דמ"א נמצא שארבעה טפחים הם עשרים אצבעות על עשרים אצבעות והם ארבע מאות אצבעות מרובעים בגימ' שק. והעור חמשה טפחים על חמשה טפחים שהוא עשרים וחמשה רבועין של טפח על טפח, עור, ר"ת עשרים וחמשה רבועים, עור, בגימטריא כמו אמה קטנה (דהיינו אמה בת חמשה טפחים). מפץ, בגימ' הוא אמה על אמה (היינו אמה בת ששה).

טהור בכ"ח טמא בכל הכלים טמא כר חולין כ"ד ב'. י"ל טעם למה כ"ח טמא מאוריר ולא מגבו ובשאר הכלים להיפך. וגם מצינו שבכ"ח גם מחובר לקרקע טמא כגון תנור כמ"ש

תזריע

דטמאה ב' שבועות ק"ו מנקבה, ב' דלא תימא דבימי זיבה לא תהא אלא שומרת יום, ג' דלא תימא דאם ראתה כמה ימים לפני הלידה תשלים עתה עד ד' ימים ותטהר, וי"ל דבזה שכתבה תורה כימי נדת דותה רמת ג' התירוצים דאי מוטמאה ד' ימים הו"א מלבד ימי נדות דהיינו ב' שבועות קמ"ל כימי נדת דותה ולא יותר, ואי מוטמאה ד' ימים הו"א דוקא בימי נדות ולא בימי זיבות קמ"ל כימי נדת דותה ולא כימי זיבתה, ואי מוטמאה הו"א תשלים לד' ימים כיון שבס"ה טמאה ד' יום קמ"ל כימי נדת דותה שמתחיל עתה כימי נדות.

וטמאה שבעת ימים וגר וביום השמיני ימול וגר מה שכתב כאן דין מילה בין ימי טומאה

אשה כי תזריע וילדה זכר, לכאור' כי תזריע מיותר דהול"ל אשה כי תלד זכר ובגמ' דרשו ע"ז, וי"ל עוד דבא לומר בהא דחולין ע' א' הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה, וקאמר כאן דלענין טומאת לידה אין השני טמאה בכח"ג דבעינן כי תזריע וכאן אע"פ שילדתו מ"מ לא הזריעתו.

וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה טמא, יל"ע למה הוצרכה תורה להוסיף כימי נדת דותה וחז"ל דרשו ע"ז, ולפי פשוטו י"ל דהנהגה התור"י בכריחת הקשו למ"ד א"א לפתיחת הקבר בלא דם למה צריכה תורה לכתוב שטמאה ד' ימים הרי בלא"ה טמאה וכן הקשו בס' מושב זקנים מבעה"ת כאן ותי' ג' תירוצים א' דלא נימא

שהוא הקטן ושניהן שקולין, ובענין הקדים תור דאע"פ שהיא עני ואין משגת רק לכן יונה מותרת להביא תור דשניהן שקולין, ואע"ג דעני שהביא קרבן עשיר בלא"ה יצא שם זה רק בדיעבד כדמשמע ברמב"ם פ"י משגות הי"ג וכן בלשון המשנה נגעים פי"ד מ"ב ע"ש. (והעירוני דהר"ש בנגעים לא כ"כ).

זאת תורת היולדת וגו' ואם לא תשיג ידה וגו'. לכארי פסוק זאת תורת היולדת הול"ל בסוף הפרשה כמו בכל מקום ולא בין קרבן עשיר לקרבן עני, ויל"פ ע"פ הגמ' בנדרים ל"ה ב' זאת תורת היולדת בין פקחת בין שוטה כדנציא ר"א אדם מביא קרבן עשיר על אשתו וע"ש בר"ן שמבאר דכיון דמביא קרבן עשיר אף שהיא עניה אלמא שהוא מחויב בהקרבן ממילא גם על אשתו שוטה מביא אף שאינה חייבת במצות ונ' דמהאי קרא ילפי' לה ג"כ דאדם מביא קרבן עשיר על אשתו דהא חזינן דמביא על שוטה אלמא דהחייב עליו, ולפי"ז שפיר מקומו אחר קרבן עשיר לומר שאם הוא עשיר אף שהיא עניה או שוטה מביא עליה קרבן עשיר ורק אם שתיהן עניים אז מביא קרבן עני.

שאת או ספחת או בהרת, הנה מה שהטיל הכתוב ספחת בין שאת לבהרת כבר דרשו ע"ז בשבועות ו' ב' אבל צריך טעם למה הקדים שאת לבהרת הרי בהרת עזה כשלג ושאת פחותה הימנה ובמשנה דנגעים הקדים בהרת, וי"ל כדאמר' במדרש (ויק"ר פי"ז סי' ד') אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כו' ואף נגעים הבאים על האדם תחלה הם באים לביתו חזר בו טעון חליצה ואם לאו טעון נתיצה הרי הן באין על בגדיו חזר בו טעון כביסה ואם לאו טעון שריפה הרי הן באים על גופו חזר בו יטהר ואם לאו בדרך ישיב ע"כ וגם כאן בתחלה הקב"ה שולח עליו שאת שהיא קלה ואם לא חזר בו שולח עליו בהרת (ועי' ספרי סוף בהעלתך והנה מרים מצורעת כשלג מלמד שנצטרעה בעזה והיינו משום חומר לה"ר).

במשנה פ"ג דנגעים מני הסדר נגעי עור

לימי טהרה י"ל דטעמא קמפרש למה ביום השמיני ימול משום שבזכר טמאה שבעת ימים כמ"ש בנדה ספ"ג שלא יהו הכל שמחין ואביו ואמו עצבין. ואולי זה כונת הת"י וביומא תמינאי תשתרי וברא יתגור בשר עורלתי' (וכן הראוני בפ"י יונתן שם).

בכל קודש לא תגע אוהרה לתרומה ומכאן למדנו לאו לכל טמא שנגע בתרומה, כמבואר במכות י"ד ב', וצריך טעם למה נכתב הפסוק דוקא גבי יולדת, וי"ל משום דיולדת הותרה מכללה בימי טוהר לבעלה קמ"ל דאפ"ה בתרומה אסורה אפי' בנגיעה וכ"ש שאר טמאים. וכפר עלי' וטהרה ממקור דמי'. צ"ע למה כתיב ממקור דמי' דהא גם בלידה יבשתא צריכה קרבן ואפי' למ"ד א"א לפתה"ק בלא דם מ"מ אין הקרבן על הדם רק על הלידה, וי"ל דאין הכונה על הדם אלא על הולד שנוצר ממקור דמי' כמ"ש בנדה ל"א א' אשה מזרעת אודם כו' שממנה דם כו' ע"י דמה שנותנת בו (ובכתובות ו' ב' ממקור ישראל אלו העוברים) וצ"ע.

צריך טעם למה ביולדת חילקה תורה בעולתה בין עני לעשירה וחטאתה לעולם עוף, וי"ל דבנדה ל"א ב' אר"ש מפני מה יולדת מביאה קרבן שבשעה שכורעת לילד נשבעת שלא תזקק לבעלה מתקיף לה רב יוסף והא מודה היא ובחרטה תליא מילתא ועוד קרבן שבועה בעיא לאתניי, וי"ל דגם ר"ש לא סבר שנשבעת ממש דא"כ צריכה התרה אלא מהרהרת לישבע וכן אמרו בבב"ר פ"כ מרפרפת בלבה ועולה באה על הרהור הלב כמ"ש בירי' שבועות פ"א ה"ג ולכן אמרה תורה בעולה שיהא כמו קרבן שבועה שיש חילוק בין עני לעשיר אבל החטאת אינו אלא משום טמאה כמו זבה לכן מביאה תמיד עוף כזבה.

ביולדת עשירה כתיב בן יונה או תור הקדים בן יונה לתור ובעני כתיב ב' תורים או ב' בני יונה וכבר למדו מזה בכריתות כ"ח א' דשניהן שקולין, ויש ליתן טעם דבעשירה הקדים בן יונה דאע"פ שהיא עשירה רשאה להביא בן יונה

טעמא דקרא

קא

כתיב ואם תחתית תעמוד הבהרת לא פשתה בעור והיא כהה שאת המכוה היא וטהרו הכהן כי צרבת המכוה הוא ולמה לא כתיב בשחין שאת השחין היא ועוד פתח בבהרת וסיים בשאת ונראה דבמכוה מתוך שהבשר שרוף גם שאת נראה כבהרת כדתנן ברפ"ד דנגעים בהרת כהה נראית בכושי עזה ולכן קאמר הכתוב במכוה שזה הבהרת שאת היא והכהן צריך לדעת אם זה שאת או בהרת כמ"ש בשבועות י' ב' דלכהן שאין בקי בהן ובשמותיהם לא יראה את הנגעים שצריך לידע כמה מטמאו אם בשאת או בבהרת והעצה לזה כמ"ש ר"ע במשנה שם מביא סם בינוני ומקיפו מבחוץ והא דתנן נגעים פ"ט מ"ב השחין והמכוה אין מצטרפין היינו כגון ששניהן שרין ואפ"ה אין מצטרפין.

וטמא טמא יקרא. בבב"ק צ"ב ב' למדו מזה דבשר עניא אולא עניותא, וי"ל דזה חלק מכפרתו שאם סיפר לה"ר על חברו שהוא רע חייב להכריז על עצמו שהוא רע ויתרחקו ממנו ובוזה מתקן העברה ובערכין ט"ז ב' הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו ולפיכך אמרה תורה בדרך ישוב ועי"ז ושב ורפא לו.

או בשתי או בערב, נ' דלכך כתיב כן ולא כתיב או בשתי וערב דלא תימא כיון שהערב עתיד ליכנס לתוך השתי צריך שיהא הנגע בשתייהן דומיא דסגוס דאינו מטמא עד שיראה באריג ובמוכץ (נגעים פ"א מ"א) קמ"ל דכאן סגי בא' מהן.

או בשתי או בערב לפשתים ולצמר, בכל התורה הקדים צמר לפשתים וכן בסמוך בבגד צמר או בבגד פשתים חוץ מכאן גבי שתי וערב ועי' בחזקוני שעמד ע"ז, אמנם זה מדריך לפ"ד ר' יהודה בשבת כ"ז ב' (לפרש"י שם) דאונקן של פשתן מטמאין בנגעים מיד ושל צמר דוקא משיטו א"כ חוטי פשתן מטמאין לפני צמר לכן הקדימה תורה פשתן לצמר גבי שתי וערב.

ושרף את הבגד וגו' או את כל כלי העור, כאן לא כתיב את העור או כלי העור כמו בשאר הפסוקים נראה משום דעור לח א"א לשורפו

בשר, שחין ומכוה, קרחת וגבחת, נתקים והיינו משום שג' ראשונות דינם שזה ורק שבשחין ומכוה אין מחיה [משום שמחי' צריך להיות בשר חי ושחין ומכוה אין זה בשר חי כדתנן כזה את המחיה] ובקרחת וגבחת אין שער לבן [משום שאין ראוי לגדל שער] אבל נתקים יש להם דינים אחרים של שער צהוב ושער שחור, וצריך טעם למה בתורה אין הסדר כן והכניס נתקים לפני קרחת וגבחת, וי"ל משום דנתקים וקרחת שניהם הנגע בראש אלא דנתק הוא כשהשער קיים ורק מקום הנגע ניתק אבל קרחת הוא שנקרח כל השערות ובדין הוא להקדים דבר שאינו משונה דהיינו שהשערות במקומן ואח"כ לכתוב דין מקרה דהיינו אם נקרחו השערות ואח"כ נעשה בהן נגע.

צריך טעם למה כתבה תורה טומאת פסיון גבי בהרת וטומאת מחי' גבי שאת ובתו"כ למדו מג"ש דכולן שרין, ואפשר לפי פשוטו דהתורה כתבה פסיון בבהרת לאשמעי' דאפי' הפסיון חלש ממראה הנגע הוא ג"כ סי' טומאה כדילפי' בתו"כ ואם פשה אין לי אלא במראה שלא במראה מנין ת"ל ואם פשה תפשה ובבהרת שלא במראה הוא תמיד חלש ממנה כי בהרת עזה כשלג, וגבי מחי' כתיב בשאת לרבותא כי ס"ד שהמחי' צריכה להיות ניכרת היטב שהיא בשר חי שהרי בוהק אינו מחי' כמ"ש בתו"כ בשר חי לא הבוהק וכן אם כוזה את המחי' אינו סי' טומאה כדתנן בפ"ז דנגעים מ"ד וס"ד דהטעם דצריך שיהא ניכר היטב שזה בשר חי וס"ד דבשאת שמראה בלא"ה חלש אין ניכר בה בשר חי קמ"ל שגם בשאת מחיה מטמאה [ולפי האמת אין הטעם משום שאין ניכר היטב המחי' אלא הטעם שהמחי' צריך להיות בשר חי ובריא לגמרי וכ"כ הר"ש ברפ"ט דנגעים דלכן אין המחי' מטמאה בשחין ומכוה משום שאין זה בשר חי אבל מ"מ כדי שלא נטעה כתבה תורה בהדיא בשאת כנ"ל].

כפ' שחין כתיב ואם תחתית תעמוד הבהרת וגו' צרבת השחין היא וטהרו הכהן ובפ' מכוה

א' מבואר דגם עור קשה נעשה ע"י הנגע לח
מ"מ אינו נעשה לח כ"כ שלא יוכלו לשורפו.
הפטרות תזריע ע"י במלכים.

כמ"ש בשבת ק"כ א' פורסין עור כר' מפני שהוא
מחור פירש"י עור לח אבל כלים אין עושין אלא
מעור קשה כדפירש"י שם ע"ט א' ד"ה
בקורטובלא וראוי לשרפה ואע"ג דבזבחים צ"ד

מצורע

ויצא הכהן וא"כ מבואר להיפך שאם אינו רוצה
ליטהר יכול לשהות בטומאתו רק ביום שיזכא
אל הכהן ורוצה ליטהר אז ויצא הכהן וגו'
ויטהרנו בסדר זה ולפי שלא נימא דדוקא אם
רוצה לבא מעצמו אבל אם הוא קטן או שוטה
שאין בו דעת לבא אל הכהן אין הכהן מטהרו
כלל לכך לא כתיב ובא רק והובא דאפי' הובא
ע"י אחרים ג"כ מצוה על הכהן לטהרו.

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב פירש"י ועץ
ארז לפי שהנגעים באין על גסות הרוח מה
תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת
וכאזוב וקשה מה צריך ב' דוגמאות כתולעת
וכאזוב ועוד דהו"ל להקדים האזוב דאזוב גדול
מהתולעת (ע"י נדה כ"ז א' דשיעור אזוב טפח)
והו"ל למגקט לא זו אף זו, אמנם יתבאר עפ"ד
הרמב"ם פ"א ופ"ב מדעות שכ' הדרך הישרה
היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות
כר' אך אם הי' רחוק לקצה הא' ירחיק עצמו
לקצה השני וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו
לדרך הטובה והיא המדה הבינונית כר' כגון אם
הי' גבה לב ינהיג עצמו בבזיון הרבה וישב
למטה מן הכל וילבש בלוי הסחכות המבזות
את לובשיהן וכיוצא בדברים אלו עד שיעקור
גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית שהוא
דרך הטובה ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה
כל ימיו עכ"ל הרמב"ם (ומש"כ שם בה"ג
שבגאווה צריך לילך עד קצה האחרון ע"ש
בלח"מ שמיישב זה שהכונה קרוב יותר לקצה
האחר) ועפ"י מדרק הפסוק שאם נתגאה כעץ
אז צריך להשפיל עצמו עד הסוף כתולעת
ואח"כ יחזור לדרך האזוב שהוא קצת ממוצע.

זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא
אל הכהן, צ"ע הרי א"א להביאו אל הכהן דהא
אסור לו ליכנס למחנה וכדמסיים קרא ויצא
הכהן אל מחוץ למחנה, עוד יל"ד דהו"ל למכתב
ובא אל הכהן מאי והובא ובזה"ק תזריע מ"ח
א' גבי טומאתו ודרשו והובא שכל מי שרואהו
מחויב להביאו אל הכהן אבל גבי טהרתו לא
מצינו זה והרמב"ן כתב ומדרשו בתו"כ והובא
אל הכהן שלא ישהה וא"כ יאמר כי ביום
שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן
וצ"ע דהא בתו"כ מסיים בה שיכול אם
משפטרתי בעמידתו אתותיו בהליכתו שבעה
משאחזותיו בעמידתו שבעה אינו דין שאחזונו
בהליכתו ד' ת"ל והובא שלא ישהה ע"ש א"כ
מבואר דאין הכונה דחייב להביאו בע"כ רק דלא
נימא דמחויב להמתין ד' אחר שיטהר עד שיביא
צפרים קמ"ל שיכול להביא מיד אבל לא שחייב
לבא מיד [ואולי דעת הרמב"ן דתרת"י ש"מ] ועוד
הא קי"ל כל הטמאים אם רצו לשהות בטומאתן
שוהין וטבילה בזמנה לאו מצוה [ושמא הכא
דאיכא קרבן שאני] ועוד הא בהדיא תניא בריש
שקלים בט"ו באדר מטהרין את המצורעין וכ"פ
הרמב"ם א"כ מבואר שאין מצוה מיד כשיטהר
וא"כ הול"ל ובא [נדעת הרמב"ן צ"ל דבט"ו
באדר הוא דין על ב"ד אבל יחיד חייב לבא
מיד], ועוד יל"ע דהאי והובא אל הכהן הול"ל
בפסוק השני והובא אל הכהן ויצא הכהן וגו'
שהרי כאן מתחיל סדר הטהרה. ולענ"ד לולי
דברי הרמב"ן ז"ל יל"פ דהפסוק קאי אדלעיל
זאת תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן
פי' ביום שיטהר יובא אל הכהן שיטהרנו ואז

טעמא דקרא

קג

והי' משום שניתר באשתו ואמרו במו"ק ד' ב' דהוא שמחת הרגל מה שניתר באשתו ע"ש ולכך כתיב והי' לי שמחה וכמ"ש בב"ר פ' לך דכ"מ שנא' והי' לי שמחה.

בתגלחת ראשונה של מצורע כתיב וגלח את כל שערו ובתגלחת שני' את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת כל שערו ובתו"כ למדו שגם בתגלחת הראשונה כן הוא וכ"ה במשנה פי"ד מנגעים מ"ד דבשניהן מגלח כדלעת וא"כ יל"ע דלכא"ר הר"ל להתורה לכתוב זה גבי תגלחת ראשונה, והנה בגזיר ס' ב' מבואר דתגלחת ראשונה לגדל ושני' להעביר ר"ל דראשונה מגלח כדי שיוכל לגדל אח"כ לתגלחת שני' אבל בשני' מעביר השער וכן מבואר שם ברש"י ותוס' (ואע"ג דמיידי שם בתגלחת שני' של נזיר ה"ה במצורע) ולפ"ז י"ל דלכך כתבתו תורה בשני' שהיא עיקר התגלחת להעביר אבל הראשונה אינה אלא כדי שיוכל לגלח אח"כ הראשונה כנ"ל רצ"ע.

צריך טעם למה האשם תמיד בהמה ובחטאת ועולה חילקה תורה בין עני לעשיר, וי"ל דאשם להכשיר אתא לכן האשם קובע כמ"ש הרמב"ם רפ"ה ממחור"כ ה"ט ובוזה אין לחלק בין עני לעשיר אבל העולה והחטאת שבאין לכפר יש חילוק בין עשיר לעני כמו במחוסרי כפרה, ואע"ג דמסיק בכריתות כ"ז א' דמנגע"י איכפר לי' הקרבן כי אתא לאשתררי בקדשים מ"מ קצת מכפר גם הקרבן כדתנן בכריתות ח' ב' ארבעה מחוסרי כפרה המצורע.

גבי מצורע עני כתיב את האחד חטאת ואת האחד עלה על המנחה וכל היכא דכתיב על היינו אחריה כמו על עלת התמיד ונסכה (דכתיב גבי מוספין) ובפ' שלח כתיב ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העלה והנסכים הם אחר הקרבן כמבואר במנחות מ"ד ב' א"כ מבואר דהמנחה קרבה לפני החטאת והעולה אבל במצורע עשיר כתיב והעלה הכהן את העלה ואת המנחה ומבואר דמנחה אחר העולה והטעם פשוט דגבי עני שמביא כבש לאשם חטאת העוף ועולת

וצוה הכהן ושחט את הצפור, צויר בכהן ושחיטה בכל אדם דברי ר' יוסי בר"י רבי אומר אף השחיטה בכהן (תו"כ) ופסק הרמב"ם כרבי ועי' בק"א שנתקשה טובא לרבי למה כתיב וצוה הכהן, ואפשר לפי שאמרו כהן שטימאו מצוה לטקדו כמ"ש בתו"כ ס"פ תזריע ובתוספתא רפ"ח דנגעים וקמ"ל דבשחיטה אין מצוה על הכהן שטימאו רק הוא יצוה וישחוט כהן אחר אפי' לכתחלה דשחיטה לאו עבודה רצ"ע.

ושחט את הצפור האחת, כתיב צפור מלא אבל גבי הצפור החי' כתיב צפר חסר, והנה ב' צפרי מצורע מצותן שיהו שוין כמ"ש ביומא ס"ב ב' אך שוין לגמרי א"א דאפי' חטה לא דמיא לחברתה אך צריך להשתדל שיהו דומין עד כמה שאפשר כמ"ש תו"י ר"פ שני שעיר, והנראית יותר יפה מצוה לעשותה לצפור השחוטה כמ"ש הרמב"ם ברפ"א מט"צ [והוא מתו"כ] ולכן כתיב בה צפור מלא אבל החי' היא חסר שהיא הגרועה יותר, והא דכתיב אח"כ וטבל בדם הצפר השחוטה חסר י"ל משום שאחר שנשחטה ונאסרה בהנאה ונעשית מצוהה בטל חשיבותה (אך גבי בית המנוגע נשתנה הסדר ושם צריך טעם אחר וכן גבי פרה אדומה). עי"ל טעם אחר למה כתיב ושחט את הצפור מלא וכן בבית המנוגע כתיב וחטא את הבית בדם הצפור מלא ושאר הפרשה חסר משום שאם א' גדולה מחברתה יקח גדולה לשחוטה כדי שיספיק ממנה ד' הזאות.

גבי מצורע כתיב והזה על המטהר ובבית המנוגע כתיב והזה אל הבית, וי"ל שרמז בזה מ"ש הרמב"ם ספ"ט מט"צ (והוא ממשנה פ' בתרא דנגעים) דבמצורע מזה על אחורי ידו ובבית מזה על השקוף של בית מבחוץ ולכן במצורע כתיב על דמשמע על ממש (כמ"ש בירי דיומא פ"ה ה"ד והזה על הכפורת משמע על גגה ולא על עובי מהצד ע"ש) וגבי בית המנוגע שמזה מצדה שיך לומר אל הבית.

והי' ביום השביעי יגלה. בשום מקום לא כתיב והי' רק וביום השביעי, וי"ל דכאן כתיב

מטפל עמו בטיחה (פ"ב דנגעים). נראה הטעם משום דחליצה וקיצה הוא על כל האבן גם על הצד שמצד חברו אבל טיחה א"צ לטוח אלא בצד שנראה בו הנגע ולא בצד השני ולכן אין חברו מטפל עמו בטיחה.

כי נרפא הנגע. לכאור' אם הוציאו האבנים המנוגעות ובנו אחרות לא נרפא הנגע אלא הבית נרפא והי' צ"ל כי נרפא הבית, וי"ל דנגע אין מוכן על אבנים רק על בית דאבנים בעלמא אין מטמא בנגעים וכיון שלא חזר הנגע לבית הרי נרפא הנגע, והא דאבנים מנוגעות מטמאין שם הוא מפני שכבר נטמאו ואפי' יסור מהן הנגע יטמאו.

ואיש כי תצא ממנו ש"ז ורחץ במים את כל בשרו, ודרשו (בעירובין ד' ב') שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, וי"ל למה כתבתו תורה דוקא גבי בע"ק ולא בכל הטומאות הקודמות, וי"ל משום דבע"ק מצוי בו חציצה משום הקרי כמש"כ המג"א בסי' ע"ז סק"ז בשם רש"י ביומא פ"ח א' ולכן כתבתו התורה כאן.

גבי זב כתיב יקח שני תורים וכו' ונתנה אל הכהן וגבי זבה כתיב והביאה אותם אל הכהן ומכאן רמז כהמחמירים שלא להושיט מידה לידו באשה שאינה שלו ע"י אה"ע סי' כ"א ס"ה וראינו למן ז"ל שנוהר בזה.

פ' נדה היא פרשה פתוחה ופ' זיבה היא פרשה סתומה, וי"ל דרך רמז דימי זיבה הוא בחזקת מעיין סתום כדא' בנדה ל"ט ע"א.

הפטרות מצורע ע"י במלכים.

העוף ועופות א"צ נסכים א"כ המנחה שייכת לכבש האשם ולכן נקרבת לפני החטאת והעולה (דאע"ג דעופות קודמין למנחה כמ"ש בזבחים פ"ט א' כאן ששייכת להקרבת קודמת ע"י מנחות מ"ד ב') אבל בעשיר ששלשתן כבשים קרבין המנחות אחר כל הקרבנות ומכאן יש ללמוד כשא' מקריב כמה קרבנות יכול אף לכתחלה להקריב תחלה כל הבהמות ואח"כ כל הנסכים והמנחות (ונ"מ בזה"ז כשאומרים פ' הקרבנות בבקר א"צ לומר פ' נסכים אחר כל קרבן אלא אחר כולם יאמר פ"א פ' נסכים וע"י בה"ל סי' א' ד"ה ופ' עולה בשם פמ"ג) ואע"ג דביזמא ל"ג גבי סדר המערכה קרב המנחה והנסכים לפני המוספין שא"ה דגבי מוספין כתיב ביום לאחר ורצו לאחר ע"ש ל"ד א' וצע"ק (וע"י תוספתא מנחות פ"ו ה"ו אין מביאין פרים אילים וכבשים ואח"כ נסכים אלא פרים בנסכיהן אילים בנסכיהם כבשים בנסכיהן משמע דאם כולו מין א' יכול להביא כולן ואח"כ נסכיהן).

בטרם יבא הכהן לראות וגו'. לכאור' מה בכך שהכהן יבא ומתחין מלומר טמא עד שיפנו את הבית ומשמע מכאן כר' יוסי במו"ק ד' ב' שאם רואה שהוא טמא חייב לומר מיד טמא דלר"מ יכול לשתוק, ואולי לר"מ הצריכה התורה כן משום ביטול תורה שלא יהא חייב לשבת ולהמתין עד שיפנו את הכלים שהוא צריך לראות בשעה שמתמא ע"י חולץ י' ב'.

שניהן חולצין שניהן קוצין שניהן מביאין את האבנים אבל הוא לבדו מביא את העפר שנא' ועפר אחר יקח וטח את הבית אין חברו

אחר

מאיזה יוצאים מן הכלל ויש בהן טעם ובפרשה זו יש גם מצוה הנוהגת לדורות וגם הנוהגת לשעה כמ"ש בויק"ר פכ"א דאהרן הותר לבא בכל עת ובלבד שיהא כסדר הזה וכדמשמע פשטי' דקרא ולכן גבי דבר אל אהרן אחיך נאמר

ידבר ה' אל משה אחרי מות וגו' ויאמר ה' אל משה דבר וגו', לא מציינו בשום מקום שנא' גם וידבר וגם ויאמר, והנה כל המצוות הנוהגות לדורות נאמר בהן וידבר כמ"ש במכות י"א א' וכל שאינן אלא לשעה נאמר ויאמר (חזק

טעמא דקרא

קה

והמצנפת הי' ארכו רק ט"ז אמה כמ"כ הרמב"ם ספ"ח מכה"מ רצ"ע.

ולקח את שני השעירים וגר' ונתן אהרן על שני השעירים כתיב שעירים חסר והיינו משום דשני שעירי יוה"כ צריכין להיות שוין לכך נכתב חסר כדפירש"י בפ' עקב לוחת חסר כתיב מלמד ששניהן שוין, ובסוף הפרשה ולא יזבחו עוד את זבוחיהם לשעירים כתיב ג"כ שעירים חסר ושם טעם אחר יש משום דקאי אע"ז ובע"ז כתיב תמיד בתורה חסר כמו לא תעשו לכם אלילים אל תפנו אל האלילים והוא משום בזיון הע"ז.

ונתן אהרן על שני השעירים גרלות, בכל הפרשה כתיב גורל מלא חרץ מכאן ואולי משום שהי' מעלה את הגרלות בבת אחת על שניהם. ולקח מלא המחתה ומלא חפניו והביא. ביומא מ"ז א' פריך למה צריך כף לקטרת והכתיב מלא חפניו והביא ומשני משום דלא אפשר שלא יוכל ליטול המחתה וא"א לבא ב"פ וקשה א"כ למה כתבה תורה מלא חפניו ולא כתוב כמלא חפניו ואין לומר דהו"א שמותר לעשות מדה לחפניו שהיא בעיא דלא איפשריטא שם, וי"ל דאי הוי כתיב כמלא חפניו הו"א שדוקא חייבין לעשות מדה לחפניו וא"א לחסוך ממש וזה ודאי אינו נכון לכן כתיב מלא חפניו. ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וגר' ולא ימות. ובגמ' אמרו אם לא נתן בה מעלה עשן או שחיסר א' מכל סממניה חייב מיתה (יומא נ"ג א') וצ"ע דהו"ל לכתוב זה בפסוק הקודם ומלא חפניו קטרת וגר' וי"ל דבא לרמוז כאן להוציא מהצדוקין שאמרו שמתקן מבחור ומכניס לכך כתיב כאן ונתן על האש לפני ה' ולא ימות כמו הצדוקי שהוא שבא מלאך וחבטו על פניו (יומא י"ט ב').

גבי פר כה"ג כתיב וכפר על הקדש וגר' מפשעיהם לכל חטאתם, ובשעיר המשתלח כתיב התורה עליו את כל עונות בניי ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, וביומא ל"ז ב' מבואר דעונות הוא מיד לתיאבון ופשעים הוא מיד להכעיס וחטא הוא שוגג ופריך דהו"ל להקדים

ויאמר שהוא מצותו שלשעה ובתחלה נאמר וידבר שהוא לכל הכהנים מצות דורות.

אחרי מות וגר' כבר עמדו חז"ל מה ענין מיתת בני אהרן ליוה"כ עי' רש"י, וי"ל דהנה בר"ה כ"ו א' אמרו מפני מה אין כה"ג נכנס בקגרי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה לפי שאין קטגור נעשה סגור דהיינו זהב שעשו לעגל ומבואר דלפני מעשה העגל הי' ראוי שיכנס בבגדי זהב, והנה מיתת בני אהרן הי' עונש לאהרן על מעשה העגל כדפירש"י בפ' עקב ובאהרן התאנף ה' לפי ששמע לכם להשמידו זה כילוי בנים ואתפלל גם בעד אהרן והועילה תפילתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו שנים (והוא מויק"ר רפ"ז) וכזה מדויק ההמשך אחרי מות שני בני אהרן שנענש על מעשה העגל א"ל בזאת יבא אהרן וגר' כתנת בד וגר' ולא בבגדי זהב שלא להזכיר עון העגל.

לפי מש"כ בויק"ר שאהרן הי' יכול לבא בכל עת ובלבד שיקריב בסדר הזה וכמ"ש הגר"א צ"ע הרי אין קטרת באה משל יחיד ולא באה נדבה עי' מנחות נ' א', וצ"ל דכיון דהתורה נתנה לו רשות אין זה נדבה וגם מכפר על הצבור ואין זה של יחיד וכן השעיר הפנימי מכפר, והא דכתיב בסוף הפרשה אחת בשנה זה קאי אקרא דכתיב וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו אבל אהרן עצמו הי' יכול להקריב כל יום.

בסנהדרין מ"ט ב' מיייתי מתני' דיומא כה"ג משמש בחי' כלים וההדיוט בד' בכתנות במכנסים במצנפת ואבנט וקאמר אע"ג דמכנסים קודמין לכל הבגדים מ"מ הקדימה המשנה כתונת משום דאקדמי קרא וקרא מ"ט אקדמי משום דמכסיא כל גופי' עדיפא ליי, וקשה אם התנא נקט סדר הקרא למה הקדים מצנפת לאבנט והתורה הקדימה אבנט למצנפת וגם בסדר הליבישה אבנט קודם למצנפת כמ"ש הרמב"ם ברפ"י מכה"מ ואולי משום דהתחיל בסדר התורה לפי גודל הבגדים גמר ג"כ לפי גודל הבגדים והאבנט הי' יותר גדול מהמצנפת שהי' ארכו ל"ב אמה

בחוץ (ועי' בשטמ"ק כריתות ג' א' אות י"ג שבאמת נסתפק בזה ודבריו צ"ע), ועד"ז יש לפרש הפסוקים כפ' דם בסמוך דכתיב ואיש איש מבית ישראל וגו' אשר יאכל כל דם והכרתי וגו' כי נפש הבשר בדם וגו' על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם וגו' פתח בבית ישראל וסיים בבני ישראל ולפי הנ"ל י"ל דבתחלה קאמר דגם הנשים מזהירות על הדם דלא נטעה כיון שהטעם כתיב ואני נתתי לכם על המזבח לכפר א"כ זה רק באנשים שראוין לכפר על המזבח אבל נשים דבלא"ה אין ראוין לזרוק הדם על המזבח וכו"ל שמא הו"א דאין מזהירות על הדם קמ"ל אבל אח"כ קאמר כי הנפש וגו' דהוא טעם המצוה וקי"ל דאסור ללמוד עם נשים טעמי המצות רק פשוטי הדינים שצריכין לדעת בלא טעמים כמש"כ הט"ז ביו"ד סי' רמ"ז סק"ד (ועי' תוס' סוטה כ"א ב' ד"ה בן עזאי) ולכך כתיב כאן על כן אמרתי לבני ישראל אלו האנשים.

ואל פתח אוה"מ לא הביאו, רש"י בחולין ט"ז ב' פ"י דמכאן יליף ר' ישמעאל שלא הותר להן בשר תאווה ותו' מקשים עליו דכאן לא מיירי אלא בקרבן וי"ל דדעת רש"י דלר' ישמעאל שנאסר בשר תאווה א"כ כל קרבן שישחטו חייב להקריבו ואם אינו מקריבו הוי כשחוט חוץ וחייב כרת, והא דאיצטריך קרא לומר במחנה או מחוץ למחנה דהו"א כיון דטעמא שאסור אז בשר תאווה משום שהיו קרובים למקדש וקל להקריב ואח"כ כשנותרו מותרין ס"ד דגם בזמנם דוקא במחנה שהוא קרוב למשכן חייב קמ"ל שאף חוץ למחנה מקרי קרוב למשכן וחייב.

יל"ע דבפ' שחוטין חוץ נקט וחבחו זבחי שלמים ובפ' העלאה נקט עולה או זבח אע"ג דשניהן נוהגין בכל הזבחים, וי"ל דגבי שחיטה יש רבותא בשלמים דסד"א כיון דבלא"ה צריך לשחטו משום אכילת הבשר דלא גרע מחולין ס"ד דמותר לשחטו בחוץ והעולה יעשה בפנים להכי נקט שלמים דאסור וכ"ש עולה, אבל

שוגג ומהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושיין תשובה עשה להם זדונות כשגגות וכן צריך לפרש קרא דיהו"כ את כל עונות בניי ואת כל פשעיהם לכל חטאתם שמבקש שענוותיהם ופשעיהם יהיו כשגגות כמש"כ בתוס' הרא"ש שם, ואע"ג דתשובה מאהבה נעשין שגגות כזכיות כמ"ש שם פ"ו ב' מ"מ אין כל ישראל עושיין תשובה מאהבה ויש שעושיין מיראה לכן מבקש שעכ"פ יהיו זדונות כשגגות כמ"ש ביומא שם, ומ"מ צריך טעם למה בפר כה"ג לא חשיב עון כרחשיב בשעיר המשתלח, ואולי משום דאמר' ביומא שם י"ח א' דפר כה"ג כיון דעל אחיו הכהנים אתי ידע בהו ומחזירם בתשובה אבל בכל ישראל לא ידע, והנה שוגגין ל"ש להחזירן בתשובה דתחלתן שוגגין היו וכן מוידין להכעיס קשה להחזירן בתשובה אבל מוידין לתאבון בודאי הכה"ג החזירן כבר בתשובה לכן ל"צ להזכירן בידוי.

איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב וגו' מחוץ למחנה וגו' למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם וגו' וחבחו זבחי שלמים וגו', צריך טעם שבתחלה אמר מבית ישראל ואח"כ אמר יביאו בני ישראל, וי"ל דבית ישראל היינו הנשים כמ"ש במכילתא ותגד לבית יעקב אלו הנשים ולפי שנשים אין שוחטות לכתחלה אף בחולין כמ"ש הרמ"א ביו"ד סימן א' סד"א דאין חייבין על שחוטין חוץ שאינן ראוין לפנים (וכמו בבהמה שאינה ראוי' לפנים אין חייבין עלי' בחוץ) ולזה קמ"ל דאפילו בית ישראל דהיינו הנשים חייבין אם שחטו בחוץ ואח"כ קאמר למען אשר יביאו בני ישראל חבחו דלענין זביחה לכתחלה האנשים שוחטין ולא הנשים וכו"ל, וכן בסמוך בפ' העלאה בחוץ כתיב איש איש מבית ישראל דהיינו גם הנשים שלא נטעה דאשה כיון שאינה ראוי' להעלות בפנים דאפי' בבמה דזר כשר להקריב מסקינן בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א דאשה פסולה (ודלא כהתוספתא סוף זבחים) ולזה ס"ד שאין חייבת על העלאה

התורה לכתוב לא זו אף זו כדמשמע בזבחים קי"ט א' לא מבעיא מנוחה כו' וע"פ הנ"ל דהנה בישראל פשוט יותר דקרובי אב קרוין קרובים דמשפחת אב קרוי משפחה ולא משפחת אם ובאשת אחי אביו באמת אין אסור מה"ת אשת אחי אמו ולכן בכל הקרובים של הפרשה הקדימה התורה קרובי האב לאם ע"ד לא זו אף זו אבל כאן בעונש שבא להקל דרך בכרת ולא במיתה כמו בב"נ הקדימה האם ולא זו אלא אפי' האב דגבי ישראל הוא טפי קרוב מהאם מ"מ אין בו מיתה רק כרת. ודוק.

ועי"ל ע"פ המדרש שהובא בדעת זקנים מבעה"ת פ' וארא בפ' ויקח עמרם דלכך לא נכתב כרת בפירוש באחות אב מפני כבודו של משה שנולד מאחות אב ע"ש, וי"ל דמה"ט איתר ג"כ אחות אב אצל העונש, ועי"ל ע"פ מש"כ רש"י בפ' קדושים דהא דשנתה תורה האזהרה בקדושים לאחוי אחות אביו ואחות אמו מן האם וי"ל דזה רמזה התורה במה שהקדימה בפ' אחרי אחות אב ובפ' קדושים אחות אם לרמוז דשם מיירי בקרובים מן האב וכאן מיירי בקרובים מן האם.

ומזרעך לא תתן וגו', צריך טעם למה נכתב פ' מולך באמצע פ' העריות, וי"ל דבא לרמוז דאפי' בן שנולד מהעריות הללו שהוא ממזר ג"כ חייב אם מעבירו למולך וכמ"ש בסנהדרין ס"ד ב' אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין כו' ולכן הקדימו לפני זכור ובהמה שמהם א"א להוליד, ובפ' קדושים הקדים מולך בתחלת פ' העריות וי"ל דמרמוז מ"ש בסנהדרין ס"ג ב' לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא ולכן הקדים ע"ז בתחלת עריות.

הפטרת אחרי עי' בתרי עשר.

בהעלאה שאין רבותא בא' יותר מהשני נקט תרוייהו דאי נקט חדא הו"א למעוטי השני (וחבא כולל כל הזבחים הנאכלין).

ואיש איש מבניו ומן הגר וגו' אשר יצור ציד חי' או עוף, הא דאיצטריך לרבות גר גבי כיסוי הדם וי"ל ע"פ הרמב"ן דטעם מצות כיסוי כי לא יתקרב דמם ע"ג המזבח כי גם בעופות לא יקרב מכסם אלא שני מינים בלבד וגם הם אינם נשחטים וכו' והוא רמז בתו"כ צו פרשת מילואים חי' גדלה במדבר ועוף הפורח בארץ הזהיר עליהם הכתוב כשיבואו לידך לא יהו מחוסרים מצות שנא' וכסחו בעפר, והנה ב"נ רשאי להקריב כל בהמה חי' ועוף כמ"ש בזבחים קט"ו ב' וס"ד שכבר קיים במ מצוה וא"צ שוב להמיתו קמ"ל דגר שנתגיר כקטן שנולד דמי והו' כישראל וצריך לקיים בו המצוה.

ערות אחות אביך וגו' ערות אחות אמך וגו' עונש בפ' קדושים כתיב וערות אחות אמך ואחות אביך וגו' עונם ישאו הקדים אחות אם לאחות אב וצריך טעם, וי"ל דדרך התורה לכתוב החידוש קודם כמו בפ' ראה בבהמות הקדים השסועה שהוא החידוש כמ"ש בחולין ס"ג ב' למה נשנו בבהמה מפני השסועה והוא ע"ד אידי דאייתי מדרשא חביבא לה, והנה דעת הרמב"ן דלר"ע דק"ל כוונת אחות אם אסורה לב"נ ולא אחות אב עי' בבאור הגר"א ביו"ד ס"י רס"ט באורך, ולפ"ז הפסוק מדויק דגבי אזהרה יש יותר חידוש באחות אב דמותרת לב"נ ואפילו הכי בישראל אסורה ולכן הקדים אחות אב, אבל בעונש יש יותר חידוש באחות אם דבב"נ חייבין עלי' סייף (דכל מיתת ב"נ בסייף) וכישראל הקילה תורה שאין בו אלא כרת ולכן הקדימה תורה אחות אם. ועי"ל להיפך דדרך

קדושים

ספכ"ד קדשים תהיו. יכול כמותי ת"ל כי קדוש אני ה' קדשתי למעלה מקדשתכם לכן כתיב

קדשים תהיו כי קדוש אני ה', קדשים כתיב חסר וכי קדוש כתיב מלא, וי"ל כדאמר' בריק"ד

בדרכים כמ"ש בב"ק כ"ז ב' דהיינו לפי שאדם עיניו למעלה כמש"כ תוס' שם וגם למ"ד שם שדרכן להתבונן היינו דוקא שלא זיך ולא שלא יחזק כמש"כ תוס' שם וא"כ למה נקט עור ובשלמא בלא תקלל חרש יש רבותא דאפי' חרש שלעולם לא ידע ולא יצטער מזה אסור אבל כאן צ"ב, ואפשר דלפ"מ שנסתפק ביד מלאכי (הבאתי בבאור למס' כוחים סי' ד' ע"ש) דהנותן מכשול לפני עור והעור לא נפל אם עובר י"ל דזה דוקא בעור שקרוב לודאי שיעבור אבל בפקח דלא שכיח שיפול אינו עובר אא"כ נכשל באמת ולא אם לא נכשל וצ"ע.

ולפני עור לא תתן מכשל. כל מכשול שבתנ"ך מלא חוץ מזה שהוא חסר ועי' בעה"ט, עי"ל שבא לומר שאפי' אינו מכשול כלל רק שההוא סובר שהוא מכשול ג"כ אסור כמ"ש בחולין קי"א ב' חס לי' לזרע' דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא סבירא לי וכ"כ הרמ"א בי"ד סי' קי"ט ס"ו.

לא תקום ולא תטור את בני עמך, כאן לא כתיב רעך משמע שאפי' אינו בתורה ובמצות ג"כ אסור בנקימה ונטייה ולי' הרמב"ם (סוף דעות) לאחד מישראל, ורק לגוי מותר כדאי' בתו"כ וצ"ע.

מה שנשמך פ' שפחה חרופה לפ' כלאים י"ל משום שגם שפחה חרופה הוא משני מינים יחד שחצי' שפחה וחצייה בת חורין. (שור"ר זה בבעה"ט).

לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, יל"ע למה בהקפה כתיב לי' רבים ובהשחתה לשון יחיד הא בשניהם המקיף לחברו חייב, ועי' קדושין ל"ה ב' מה שדרשו בזה, ואפשר עוד לומר משום דהקפה מזהיר גם על קטנים שהם אין מזהירין כמ"ש בגי' נ"ו לכן כתיב לא תקיפו פאת ראשכם בכללות משא"כ בהשחתה דל"ש בקטנים רק בגדולים לכן הזהיר לכל א' על זקנו שלו.

באופן אחר י"ל, בפאות כתב לשון רבים ובזקן לשון יחיד, והנה ברמב"ם פ"ב מאישות

קדשים חסר שא"א לכו' להיות קדוש מלא אבל בהקב"ה בודאי הוא קדוש מלא, וכן בס"פ שמיני והייתם קדשים כי קדוש אני הראשון חסר והשני מלא.

ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור, פתח בלי' רבים וסיים בלי' יחיד, וי"ל דכאן רמז מ"ש ביר' פ"ג דפאה ה"ד קצרו חצי' שדה בשותפות וחלקו אינו מפריש משלו על של חברו לא שבתחלה ולא שבסוף זהו ובקצרכם לי' רבים בשותפות לא תכלה כל א' את שלו ואינו נפטר במה שהניח חברו.

לא תעשוק את רעך ולא תגזול ולא תלין וגו', צריך טעם למה הקדימה תורה עושק לגזל שהרי גזל הוא גולה ממש ועושק אינו אלא מניעת תשלומין כמ"ש הרמב"ם ריש ה' גולה ועוד דהי"ל לסמוך לא תעשוק ללא תלין שהוא מענין אחד. וי"ל דאי הו' כתיב לא תגזול ולא תעשוק את רעך הו"א דרעך קאי גם אגזלה וקי"ל דגזול גוי ג"כ אסור מה"ת כמ"ש הרמב"ם שם ה"ב לכך הקדים עושק דרק על עושק קאי רעך דהפקעת הלוואתו של גוי מותר (ומש"כ הרמב"ם שם דגם עושקו אסור ע"ש בכ"מ דהוא רק מדרבנן ובמקום חילול ה' ואע"ג דבכ"מ שם משמע דגם גזלו דרבנן עי' ש"ך חו"מ ר"ס שפ"ג וברעק"א שם שהוכיחו דגזלו מה"ת).

לא תקלל חרש. נראה דחרש דהכא אפי' מדבר ואין שומע ולא דמי לכל מקום שאמרו חרש שדברו שאינו שומע ואינו מדבר כדחתן ריש תרומות, שהרי כאן הטעם דהו"א כיון שאין שומע אין אסור לקללו כמש"כ הרמב"ם בפכ"ו מסנהדרין א"כ עיקר תלוי בשמיעה, וכן לפני עור לא תתן מכשול הוא דוקא בעור כב' עיניו אע"ג דלענין ראי' ברגלים גם סומא בא' מעיניו מקרי סומא ופטור כמ"ש בחגיגה ג' א' כאן שהטעם שאין רואה דוקא שאין רואה כלל וכן חרש באזנו א' אינו בכלל הלאו.

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול, יל"ע למה כתיב לפני עור הרי גם לפני פקח אסור ליתן מכשול שאין דרכן של בני"א להתבונן

טעמא דקרא

קט

ואפשר משום דסתם מיתה חנק וגבי הנואף הוא לעולם כחנק דגם בועל בת כהן כחנק אבל הנאפת אם היא בת כהן היא בשרפה לכן כתיב ל' יחיד (ובארוסה לא מיירי כאן דהא כתיב אשת מיהו העירוני דכפ' תצא גבי נערה המאורסה כתיב נמי אשת רצ"ע) אבל בשאר עריות לא מצינו שום חילוק בין הברעל להנבעלת.

ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת וגו', הכפל אין מובן לפי פשוטו, ואולי אפשר לומר דמצינו גבי איסור אונאת דברים שאם חברו אנהו מותר לו ג"כ לאונותו כמ"ש הרמ"א בחו"מ סימן רכ"ח ס"א (וכפ"י ראשון של הסמ"ע שם וכו"ה בהדיא בסמ"ג ל"ת רע"א שמקור ד' הנמוקי"ה הוא משם ע"ש) וכן לענין חבלה ובושת מבואר בחו"מ סי' תכ"א סי"ג שאם חברו חבל בו או בישו וחזר הוא וחבל בו וכישו פטור השני, וכן גבי רוצח מותר לגזאל הדם להרגו ואפי' הרוצחים שאין חייבין גלות יש שאם הרגו גזז"ד פטור עליו כמ"ש בר"מ פ"ו מרצח הלכה ד' ה' ע"ן שם ואם כן אפשר שהייתי טועה שאם חברו נאף עם אשתו וחזר הוא לינקם בו ונאף ג"כ עם אשתו יהא פטור לכך כ' דכאן אפי' אשר ינאף עם אשת איש כזה שהוא בעצמו נאף מקודם עם אשת רעהו אפי"ה מות יומת וגו' (וכעין זה ראיתי בספר גן רוה באופן אחר קצת). ועי"ל שבא שבא לאפוקי מדואג האדומי שפסק (ב"ר פל"ב סי' א') דהחייב מיתה כמת דמי ואשתו מותרת קמ"ל דאפי' הבא על א"א שבעלה ג"כ בא על א"א ותחייב מיתה לא הותרה אשתו והבא עלי' חייב.

הפטרות קדושים ע"י ביחזקאל.

הכ"ה משמע דטומטום ואנדרוגינוס אין מביאין סימני גדלות, וי"ל דלכן גבי פאות כתיב ל' רבים לאחורי טומטום ואנדרוגינוס דנהי שאין לוקין מספק מ"מ לכתחלה צריכין להחמיר כאנשים כדתנן בפ"ד דביכורים מסתפרין כאנשים, אבל גבי זקן כתיב לשון יחיד דטומטום ואנדרוגינוס אין להם זקן כנ"ל.

ברדב"ז ריש ה' מתנ"ע הקשה למה בפאת שדה משאירין רק פאה א' ובפאות הראש ב' פאות ע"ש מה שחירץ, ונראה דשדה הרי אין דין אין צריכה להיות ויכולה להיות מרובעת או עגולה או שאר צורות וא"כ ע"כ הפאה היינו מה שמשאיר בסוף השדה, אבל בראש גם קודם התספורת יש לו במציאות ב' פאות ודוק. וזה הטעם ג"כ שבזקן יש חמש פאות. (שוב הראוני זה בריטב"א שבועות ב' ב' ד"ה ועל הזקן ע"ש).

כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי, אין מובן מה ענין טומאת מקדש לכאן ורש"י פ"י את כנס"י שמקדשת לשמי אבל בתרגום משמע דקאי על מקדש ממש, אמנם הדברים מבוארים ביחזקאל כ"ג וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא וגו' ובשחטם את בניהם לגילוליהם ויבואו אל מקדשי ביום ההוא לחללו וזנה כה עשו בתוך ביתי ומבואר שהי' להם חק לע"ז שבינם שנותנים מזרעו למולך באים למקדש ואולי כדי להכעיס עשו כן כמ"ש המצודות או הי' להם טעם אחר לזה עכ"פ הי' להם חק כזה וזה פשטי' דקרא גם כאן.

ואיש אשר ינאף את אשת איש וגו' מות יומת הנאף והנאפת, בכל העריות כתיב מות יומתו שניהם חוץ מכאן דכתיב מות יומת,

אמור

תאמר להם ואמרת אליהם דהיינו שהם יאמרו לקטנים שלא יטמאו.

אמור אל הכהנים בני אהרן, איצטרך

אמור אל הכהנים ואמרת אליהם להזהיר גדולים על הקטנים (יבמות קי"ד א'), ג' דחז"ל דרשו מהיתור דהכנה אמור אל הכהנים ומה

זה ברבנו בחי' וכ"ה בדעת זקנים מבעה"ת ועי' תשור' הרשב"א ח"א סי' כ"ז ובס' פרדס יוסף).

לא יקרח קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת. יל"ע למה חילקה תורה בין קרחה לשריטה בהשחתת זקן באמצע ועי' רמב"ם סוף ה' ע"ז, וי"ל דקרחה היינו תלישת שערות והשחתת זקן נמי השחתת שערות לכן הסמיכה התורה כמו שסמכה נגעי ראש חקן ואע"ג דכאן יש ביניהן חילוק לדינא דבקרחה אין חייב אלא כגריס כמש"כ הרמב"ם ובזקן נראה דעל ב' שערות חייב כמו בפאות בתוספתא דמכות פ"ד ה"ד מ"מ ענינם אחד ואח"כ כתב איסור שריטה בשאר הגוף.

לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, עי' רמב"ם סוף ה' ע"ז דגם כהן אין לוקה אלא לאו א' כמו ישראל וצריך טעם למה כפלה התורה הלאו אצל כהן, וי"ל לפי פשוטו לפי שכהן הוזהר שלא יגדל פרע ומספר א' לל' יום הו"א דמותו לו לקרוח קרחה שלא יגדל שער ולגלח גם פאת זקנו קמ"ל דהרי הוא כישראל בזה, ובזה מדויק הפסוק ביחזקאל וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו היינו אע"ג דפרע לא ישלחו מ"מ פאת ראשם צריכין להשאיר.

אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה וגר' וגבי כה"ג כתיב אלמנה וגרושה וחללה זונה וגר' הפך הסדר וצריך טעם, והנה הסדר בכהן הדיוט הוא נכון ע"ד לא זו אף זו ע"פ המבואר בקדושין ע"ז ב' דזונה פטולה טפי מכולהו הואיל ושם זנות פוסל בישראל וחללה פטולה טפי מגרושה דחללה אסורה בתרומה משא"כ בגרושה אך בכה"ג דהסדר הפוך צריך ביאור, אמנם הוא מבואר היטב ע"פ התוס' דמקשה ל"ל למכתבינהו גבי כה"ג אם בכהן הדיוט אסור כ"ש בכה"ג ומשני דלא תימא דבכה"ג הולד ממזר קמ"ל לא יקח ולא יחלל חילולין עושה ולא ממזרים הרי מבואר דעיקרא דקרא בא לומר שאין עושה ממזר ובזה הפסוק מדויק מאד בלא

למכתב הכהנים ובני אהרן דאי כתיב הכהנים לחוד הו"א דגם מ"ר בכלל שהי' כהן קמ"ל בני אהרן וכמ"ש בזבחים ק"ב ב' דהיכא דכתיב בני אהרן אין מ"ר בכלל, ואי כתיב רק בני אהרן הו"א דאף פנחס בכלל קמ"ל הכהנים ופנחס עדיין לא נתכהן אז כמ"ש שם ק"א ב', והנה כאן כתיב אמור אל הכהנים בני אהרן ובפ' אחרי כתיב דבר אל אהרן אחיך ובפ' טומאות לקמן כתיב דבר אל אהרן ואל בניו והטעם פשוט דכאן הפרשה נאמרה דוקא לכהן הדיוט דבכה"ג יש דינים אחרים כדכתיב להלן והכהן הגדול מאחיו וגר' ובפ' אחרי נאמרה הפרשה רק לכה"ג ולא הי' כה"ג אז רק אהרן לכן כתיב דבר אל אהרן אחיך ובפ' טומאות שנאמר לכל הכהנים כתיב דבר אל אהרן ואל בניו, אך יל"ע למה בפ' מומין לקמן נאמר דבר אל אהרן הרי הדין נהוג בכל הכהנים וי"ל משום דבעי למכתב שם איש מזרעך וגר' כל איש אשר בו מום מזרע אהרן למדרש מינה איש ששוה בזרעו של אהרן (בכורות מ"ג ב') לכן כתיב דבר אל אהרן.

כי אם לשארו הקרב אליו כתיב קרב חסר, ולאחותו הבתולה הקרובה אליו כתיב קרובה מלא, י"ל משום דשארו זו אשתו וק"ל מטמא אדם לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פטולה לכן כתיב חסר דלא על כל הקרובה אליו מטמא, אבל באחיו ואחותו קי"ל דאפי' הן ממזרים מטמא להן לכן כתיב מלא.

כי אם לשארו וגר' לאמו ולאביו הקדים אמו לאביו ונ' דכאן רמז מ"ש התוס' בכתובות נ"ב א' ד"ה רצה בשם הירי' שהגשים ממהרות למות יותר מהאנשים (וכ"מ בא"ע) אבל גבי כה"ג הקדים אב לאם דסתם כה"ג הוא בן כה"ג ואוי לה לרבנות שמקברת את בעלי' עי' פסחים פ"ז ב'. ואמרו"י שליט"א אמר משום דדרך התורה לכתוב לא זו אף זו ואמו פשיטא טפי כדא' בפ"ז דמזיר שכן ודאית ולכן בכהן הדיוט דלהתיירא הקדים אם דפשיטא טפי אבל בכה"ג דלאיסורא הקדים אב דפשיטא טפי. (שוב הראתי

טעמא דקרא

קיא

דקדשים דומיא דחלב שכתבתו תורה (כפ' צו) בפ' דקדשים משום שאין נוהג בחי' (אף שיש לחלק).

ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך וגו', פתח הכתוב בלי רבים ובקצרכם וגו' וסיים בלשון יחיד לא תכלה וגו', וי"ל משום דבחולין קל"ה ב' יליף מובקצרכם לרבות שותפות אבל החיוב אינו אלא על המכלה כדתנן פ"ג דפאה השותפין נותנין פאה אחת ובדרך הרגיל אחד גומר לקצור.

ובקצרכם וגו' לעני ולגר תעזב אותם, עי' בתו"כ למה כתובה פרשה זו כאן שכבר כתובה בפ' דקדשים, ואפשר לומר עוד שרמזה כאן התורה למעשה רוח שהיתה גיורת ולקטה הלקט לכן כתיב לעני ולגר והיא באה בתחלת קציר שעורים (ואמרו במדרש שזה קציר העומר) ולכן סמכו כאן לקציר העומר, ולגר עם האות שלפניה ושל אחרי' אותיות לגיורת, ויש כאן עוד רמזים לזה ולגר תעזב, תעזב אותיות בעז והת' עם ראש וסוף תיבת ולגר אותיות רות, לעני ולגר תעזב אתם בגימטריא זו נעמי ורות המואביה כלתה.

אך בעשור לחדש וגו' אך בחמשה עשר וגו', צריך טעם למה דוקא ביוה"כ וסוכות נאמר אך ובשום רגל אחר לא נאמר כן וחז"ל דרשו ע"ז אבל לפי פשוטו י"ל משום דבחדש תשרי יש ג' רגלים ובתחלה אמר דין ר"ה שהוא רגל ומצוה לאכל ולשתות בו ולזה קאמר אח"כ אך בעשור וגו' אע"ג שהוא נמי רגל כמו ר"ה מ"מ בו תענו את נפשותיכם ואין בו מצות אכילה ושת' כמו בר"ה ואח"כ בסוכות קאמר אך בחמשה עשר וגו' אף שהוא נמי רגל כמו יו"כ אין בו דין תענו את נפשותיכם רק הוא רגל ממש באכילה ושת' ולכן באלו שנים שייך לשון אך.

חג הסוכות וגו'. בסוכה ר' ב' יש אם למסורת בסכת בסכת בסכת דהא בתחלת הפרשה כתיב חג ארבעה כר וקשה דהא בתחלת הפרשה כתיב חג הסוכות ולמה לא חשיב לי' וי"ל דלא חשיב אלא היכא דכתיב בסכת תשבו אבל בתחלת הפרשה

זו אף זו לא מבעיא אלמנה דאיסורה קיל טפי דאינה אסורה אלא לכה"ג אלא אפי' גרושה ולא מבעיא גרושה אלא אפי' חללה דחמירא טפי ואפילו זונה דחמורה מכולהו אפי"ה חילולין עושה ולא ממזרים.

ועל כל נפשות מת לא יבא. לכאור' הול"ל ואל כל וגו' דהא מיירי בבא אל אהל המת (ואע"ג דעל מתפרש ג"כ כ"פ בסמוך כמ"ש בגמ' ועליו מטה מנושה מ"מ הו"מ למכתב אל) וי"ל שבא לרמוז שיש עוד אהל שהאדם מאהיל על המת וזהו ועל כל וגו', ומדכתיב לא יבא מרבין גם אהל דהמשכה. (שוב הראוני דבחזו"א אה"ע סי' קמ"ב מבואר דבמאהיל אין עובר על לא יבא).

נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לכאור' דין זה לא שייך לכהנים דגם ישראל הזהירו על נבלה וטרפה וחז"ל פירשוהו על נבלת עוף הטהור וגו' צ"ב דכהנים לא הזהירו רק על טו"מ ולא על שאר טומאות ואם בא לומר שאסור בקדשים הו"ל לכותבו בפסוק הקודם גבי או איש אשר יגע בכל שרץ או איש אשר יאכל נבלה וטרפה וי"ל דקמ"ל כמ"ש במנחות מ"ה א' דכהנים אסורין בנבלת עוף סד"א הואיל ואישתרי מליקה גביהו לישתרי נמי כל נבלה וגם קמ"ל דנטמאין בזה סד"א כיון שאוכלין מליקה ואין נטמאין בזה סד"א דכהנים אין נטמאים בזה קמ"ל.

איש איש מבית ישראל ומן הגר וגו', הא דאיצטריך לכתב כאן גר משום דגוי יכול להקריב בע"מ שלא נאסר לו אלא מחוסר אבר כמ"ש בזבחים קט"ז א' ס"ד דלאחר שנתגייר ג"כ לא פקע ממנו דין בי"ג ויכול להקריב בע"מ כדן בי"ג קמ"ל דאסור.

יל"ע למה כתיב איסור אותו ואת בנו גבי פרשה של קדשים הא נוהג גם בחולין וכבר הקשו כן התוס' בחולין ע"ה א' ד"ה מגין וכתבו דלשום דרשא נכתב כאן וי"ל משום דאיסור אוא"ב אינו נוהג אלא במק' הראוי להקרבה ולא בחי' כמ"ש בחולין ע"ט ב' כתבתו תורה בפ'

ושמחתם לפני ה' אלקיכם ד' ימים אבל סוכה לא שייכא לביהמ"ק כלל.

ורגמו אותו כל העדה, פירש"י במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו, נשאלתי אם הכונה במעמד כל העדה מה רא"י ששלוחו של אדם כמותו ואי משום ששלוחו של אדם כמותו מה רא"י שצריך במעמד כל העדה ונ' דשמע"י מינה תרתי דאי משום ששלוחו כמותו למה כתבתו תורה כאן ולא בשאר חייבי מיתות וע"כ שכאן יש דין מיוחד שיהא במעמד כל העדה ואי משום במעמד כל העדה למה כתבה תורה ורגמו אותו כל העדה הו"ל לכתוב במעמד כל העדה וע"כ דשלוחו כמותו זה נקרא שכל העדה רגמוהו.

איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו ונוקב שם ה' מות יומת, פשטי' דקרא יל"פ כי יקלל אלקיו דהיינו בלשון אלקים שהוא כינוי ונשא חטאו בכרת כמ"ש תוס' סנהדרין נ"ו א' (ד"ה ועל) דעל הכינויים בכרת אבל ונוקב שם ה' דהוא שם המפורש מות יומת בסקילה כדק"ל בסנהדרין שם לרבנן עיין שם.

בגר כאזרח, מה שהקדים כאן גר לאזרח ובפ' שלח גבי נסכים הקדים אזרח לגר, משום שכאן המקלל גר ה"ו וקאמר כשם שפסקתי לכם בגר כ"ה גם באזרח. הפטרת אמור עיין ביחזקאל.

הוא שם החג, וקשה למה כתיב שם בסכות מלא וי"ל משום שכתב הרמ"א בסי' תר"ל ס"ה דמצוה לעשות מחיצות שלמות ולכך החג נקרא סכות מלא.

אלה מועדי ה' וגו' להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו, האי קרא בסוכות כתיב ומשמע דקאי אסוכות וקשה איזה זבח ה"י בסוכות הרי כל המוספין עולות היו ואי קאי אשעיר החטאת אין הפסוק מדויק דהא חטאת א"צ נסכים והו"ל לכתוב נסכים מקמי זבח דקאי אעולה ואפי' נימא דקאי על כל הרגלים גם בכולן לא ה"י זבח חוץ מב' כבשי עצרת וכאן כתיב דבר יום ביומו ולא משמע אכבשי עצרת, ונראה דזבח הוא באמת שעיר החטאת ונסכים הן ניסוך המים וכוזה הסדר מדויק דמתחלה כתב הקרבנות ואח"כ ניסוך המים שאין שייך כלל לקרבנות כמ"ש הריטב"א בסוכה ומכאן סמך גדול לניסוך המים (מיהו האי נסכים כולל נמי ניסוך היין של העולות ולכך דרש מינ' בגמ' (יומא ל"ד א' מנחות מ"ד ב') ג"כ על ניסוך היין).

ולקחתם לכם וגו', הטעם שהקדימה תורה לולב לסוכה אע"ג דסוכה נוהגת בימים ובלילות משום דאיירי תחלה בקרבנות ביהמ"ק וגם לולב שייך לביהמ"ק דמצותו שם כל ז' כמ"ש

בהר

שוכתין א' לז' שנים ובזמן שאין עושין רש"מ עושין ד' שמיטות בשבוע כיצד נרה שנה חורעה שנה נרה שנה חורעה שנה נמצאו עושין ד' שמיטות בשבוע דהיינו שהקרקע אין נוחגת פירות אם חורעה רצופין וצריך להפסיק כל פעם שנה, ולפ"ז יל"פ דהפסוק רמו כאן הבטחה וה"ק אם כי תבואו אל הארץ ושבתה וגו' שתשמרו שמיטה אז תזכה ששש שנים תזרע

כי תבואו אל הארץ וגו' ושבתה הארץ שבת לה', צ"ע דמיד שבאו אל הארץ לא עשו שמיטה אלא תחלה עשו (אחר ד' שכבשו וחלקו) ו' שנים ואח"כ שמיטה כמ"ש בקדושין מ' ב' וא"כ הו"ל להקדים שש שנים תזרע וגו', גם צ"ב לשון ושבתה הארץ והו"ל תשבות הארץ שהוא ציווי אבל ושבתה הוא ל' עבר, ויל"פ ע"פ המכילתא משפטים בזמן שישראל עושין רצונו של מקום

טעמא דקרא

קיג

בכל הפרשה שביעת שמינת תשיעת כולם חסר יו"ד בתראה אבל בששית כתיב מלא והיינו משום דכתיב וצויתי את ברכתי בשנה הששית והיא שנה מלאה כל טוב וברכה.

את ספית קצירך לא תקצור ובתו"כ מכאן סמכו חכמים על ספחים שאסורין וק' הא בסיפא דקרא כתיב ואת ענבי נזירך לא תבצור ושם א"א לפרש איסור ספחים דהא באילן אין איסור ספחים וע"כ הכונה לא תקצור כדרך הקוצרין וא"כ גם רישא דקרא הכי הוא ואיזה סמך יש לאיסור ספחים וכבר הק' כן תוס' בסוכה ל"ט ב' ד"ה בד"א, ואפשר משום דהכא כתיב לא תקצור מלא דמשמע כל קצירה אסורה אבל בסיפא דקרא כתיב לא תבצר חסר דהיינו רק כדרך הבוצרים אסור. ועד"ז י"ל וצויתי את ברכתי בשנה הששית כתיב ששית מלא אבל שביעת שמינת תשיעת כולם כתיב חסר והיינו משום דבשנה הששית יש ברכה לשלש שנים לכן כתיב מלא שהיתה שנה מלאה ברכת ה'.

י"ד יובל כתיב בפרשה ו' מלאים וחי' חסרים, והנה בערכך י"ב ב' מבואר די"ז יובלות מנו ישראל וג' יובלות אחרונות לא מנו אלא לקדש שמיטין ע"ש בסוגיא ותוס' נמצא שלא קידשו אלא י"ד יובלות וכנגדן כתיב י"ד פעמים יובל (וכן מצאתי בבב"ט כאן), ולפי החשבון מנו בפני הבית ו' יובלות וחי' יובלות שלא בפני הבית וכנגד הו' שמנו בפני הבית כתיב ו' יובל מלא וכנגד אלה שלא בפני הבית כתיב יובל חסר דו"ק ותשכח.

בפ' ראשונה של יובל כתיב כל היובל מלאים ובפ' שני רק הראשון מלא והשאר חסרין ויל"פ ע"פ הגמ' גיטין מ"ח א' כאן ביובל ראשון כאן ביובל שני דביובל ראשון הי' מכירה עולמית ויובל אפקעתא דמלכא אבל ביובל שני שכבר התרגלו לזה אינו מוכר לו אלא מכירה לזמן, ולכן בפרשה ראשונה שנאמרה לעיקר מצות יובל נאמר יובל מלא דבאמת היובל מפקיע אבל ביובל שנאמר לדורות כדכתיב כי ימוך אחיך נאמר יובל רק ביובל ראשון אבל

ואספת וגו' ובשביעית תשמטנה אבל אם לא תשמור שמטתה לא יהי' לך ו' שנים לזריעה וכנ"ל.

כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וגו', לכאור' הו"ל להקדים שש שנים תזרע שדך ואח"כ ושבתה הארץ שהרי לא עשו שמטתה כשנכנסו לארץ עד אחר ו' שנים כמ"ש בקדושין מ' ב', והנה במדרש הגדול אי' אמר הקב"ה למשה לך ואמור להן לישראל שלא הכנסתי אותן לא"י אלא ע"מ שתקבלו עליכן מצות שביעית מנין ממה שקרינו בענין דבר אל ב"י כי תבואו אל הארץ ושבתה הארץ שבת לה', ולפ"ז ה"ק כי תבואו אל הארץ תבאו ע"מ שתשבתו בשביעית ואז תזכו שש שנים תזרע שדך וגו' ואל"כ לא תזרעו אלא ג' שנים בשבוע א' כמ"ש במכילתא משפטים פסוק שש שנים תזרע וגו', ודוגמתו בסוטה ל"ד א' עודם בירדן א"ל יהושע דעו על מה אתם עוברים את הירדן ע"מ שתורישו את כל יושבי הארץ מפניכם אם אתם עושין כן מוטב ואם לאו באין מים ושוטפין אותיכם ובתענית ח' ב' נקבלה עילון ולכי בטיל הגזרה ליתבי' ומגלן דכתיב מן היום הראשון אשר נתת לכן להבין ולהתענות נשמעו דברין (לעיל כתבתי באופן אחר קצת).

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך. התורה כתבה בלשון שמשמעו שיש מצוה לעשות כן, וי"ל שיש ענין שזרע וזמור כדי שיהא ניכר ששבת בשביעית וכעין דאמר' בשבת קי"ט א' רב ענן לביש גתדא ופי' המס"י פיי"ט כדי שיהא ניכר שבשבת לובש בגדים נאים וכ"כ במעשה רב שהגרא הי' משתדל במרצא פסח לאכל חמץ כדי שיהא ניכר שנמנע בגלל המצוה.

ובשנה השביעת מלא י' קדמאה וכן בפ' משפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה אבל גבי ע"ע ובשבעת יצא חסר וי"ל דגבי שמטה שיש דין תוספת שביעית לפני' ולאחרי' הוא מלא אבל גבי ע"ע שאין דין תוס' לכן הוא חסר.

כפרך מצרים כוש וסבא תחתך פי כשהגזרה על ישראל ועושין תשובה מעבירין העונש על הגרים שהגזרה צריכה שתחול על אחד אחר שיצתה כמ"ש בזה"ק ח"ג (דף ש"ד ב') על הפסוק ואתן אדם תחתך וזהו ענין מצאתי כופר. וזה הי' הענין גם כאן במדרכי שהפך בתפלתו הגזרה על הגרים שנא' ונהפוך הוא ולכך מדמה לה כאן לענין גאולה.

וכי ימוך אחיך וגו' כשכיר כתושב יהיה עמך, צריך טעם למה צריך להקישו לשכיר ולתושב, ועי' בקדושין דף ג' שכיר זה קנר קנין שנים תושב זה קנר קנין עולם, והנה למ"ד מוכר עצמו אין נמכר אלא לשש ונרצע א"ש דאם אינו נרצע הוקש לשכיר ואם נרצע הרי הוא כתושב אבל למ"ד נמכר לשש ויתר על שש ואינו נרצע קשה דלא היה צריך להקישו אלא לתושב וצ"ל לדידי' כדא' בגמ' בא זה ולימד ע"ז דאילו הרי כתיב רק תושב הו"א תושב זה קנר קנין שנים והא דכתיב עד שנת היובל יעבד הו"א דהיינו דוקא אם פגע בו יובל בתוך שש לכך כתיב שניהם דהוקש גם לשכיר דעובד כנרצע עד היובל.

אחד מאחיו יגאלנו, תיבת אחד לכאורה מיותר דהו"ל למימר מאחיו יגאלנו, ואפשר דלמאי דמסיק בקדושין כ' דע"ע הנמכר לעכו"ם אין נגאל לחצאין וכ"פ הסמ"ג (דלא כהרמב"ם) ה"ה דאין שנים מקרוביו יכולין לגאולו דנמצא כל א' גואל לחצאין למ"ד נגאל לעבדות ולכן כתיב אחד מאחיו יגאלנו ולא שנים, אך צ"ע אם הדין אמת דאפשר דאזלי' בתר העבד דנגאל כולו מהאדון אע"ג דכל א' גואל רק חציו כיון דקנפיק מיני' כולי' עי' גיטין מ"ב א'.

הפטרת בהר עי' בירמ'.

בשני נאמר חסר כי אינו יוצא רק בשביל מצות יובל כי גם בלי מצות יובל הו"ל כאילו התנה שהוא לזמן.

ביום הכפורים תעבירו שופר, יל"ע למה נקרא יום הכפורים ל' רבים ולא יום כפור, ואולי לרמז שגם המתים מתכפרים ביו"כ כמש"כ הרמ"א באור"ח סוף סי' תרכ"א. שו"ר שכ"כ שם המ"ב סק"ח.

כ' הרמב"ם פ"י משמיטה הט"ז מלאכות שלוקין עליהן בשביעית לוקין עליהן ביובל, ואע"ג דזמירה לא כתיב ביובל צ"ל דילפא ממ"ש בתו"כ כל שנאמר בשביעית נאמר ביובל וילפא מהרדי, אבל יל"ע דבמו"ק ג' א' אמרי' מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה אמאי פרטינהו רחמנא למימרא דאהני הוא דמחייב ותו לא א"כ גם ביובל נימא הכי דאי ילפא משביעית לא הי' צריך לפרט אלו ג' מלאכות ונילף הכל משביעית ומדפרט אלו משמע דוקא אלו, והתו"כ יל"פ דקאי על פרטי הדינים אבל לא על המלאכות שלא נכתבו ומג"ל לרבנו דלוקה ביובל על זמירה, ואולי למדה ממה שלא מצינו בגמ' בשום מקום שמחכר חילוק בעבודת קרקע בין שמיטה ליובל, ובמנין המצות לא מנה רבנו ביובל רק ג' לאוין ובשמיטה מנה ד' לאוין ואם לוקין ביובל על זמירה א"כ ע"כ שהוא בכלל זריעה וא"כ הזורע והזומר ביובל לוקה רק א' ולא כמו בשמיטה וצ"ע בכ"ז (ועמש"כ בבה"ל פ"י משמיטה. הט"ז).

בתחומא כי ימוך אחיך אלו ישראל שנא' וימוכו בעונם ומכר מאחחתו שנמכרו להמן וזבא גואלו זה מרדכי וגאל את ממכר שנא' ונהפוך הוא ע"ש, ונ' פירושו כמ"ש במכילתא משפטים (כפ' אם כופר) גרים אין להם פדיון שנא' אח לא פדה יפדה ישראל יש להם פדיון שנא' נתתי

טעמא דקרא

קטו

בחקתי

חז"ל פירשו (בב"ב פ"ח ב') דהעושים בפ' תבא קשים יותר ושבעים פנים לתורה.

ההלכתי אף אני עמכם בקרי, לפי פשוטו בקרי היינו במקרה דהיינו שאסיר השגחתי מעליכם ואעזוב אתכם ביד המקרה ואז עלולים אתם לכל הצרות שבעולם כדמסיים קרא.

השימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחכם, לכאור' אם חרב ביהמ"ק אין קרבנות ופשיטא שלא יריח ואפי' לר' יצחק דס"ל כמגילה י' א' שבוה"ז הותרו הבמות הרי אין ריח ניחח בבמה כמ"ש בזבחים קי"ג א', וי"ל דהכונה אפי' אם יקריבו במקום המקדש דקי"ל מקריבין אע"פ שאין מקדש דשם יש ריח ניחח כמ"ש גבי נח וירח ה' את ריח הניחח לפי שהקריב במקום המקדש כמ"ש הרמב"ם פ"ב מביה"ב ה"ב אע"פ שלא הי' אז בית וכתב קרא כאן דמ"מ לא אריח.

נקם ברית פירש"י מתר"כ יש נקם שאינו בברית ואיזה זה סימור עינים של צדיקיהו, יל"פ ע"פ תנחומא ר"פ ואתחנן א' משבעה שנדמו לאדם הראשון צדיקיהו בעיניו נעצו בעיניו לונביות של ברזל ולא נתעוורו עיניו עד ששחט את בניו לעיניו ואח"כ נתעוורו עיניו, והנה בכל התוכחה מצינו שהחוטא נענש אבל לא מצינו שאחר נענש כדי שהחוטא יקבל ענשו וזהו נקם שאינו בברית וזה היה מדה כנגד מדה שכתוב בצדיקיהו וגם את בריתי הפר ולכך גם העונש הי' שלא בברית.

ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב פירש"י (והוא מתר"כ) ע"י הדבר ונתתם ביד אויב לפי שאין מלנים את המת בירושלים וכשהן מוציאים את המת לקבורו נתקן ביד אויב הצרים עליהם וקשה וכי איסור דהלנת המת בירושלים הוא ביהרג ואל יעבור וי"ל דקאי על ימי נבוכדנצר' שלא היו הורגין את היוצאים רק נוטלין אותן לבלל ומפורש בירמי ל"ח היוצא

אם בחקתי תלכו וגר'. כאן לא כתיב כמו בברכות בפ' תבא ברוך אתה בעיר וגר ברוך פרי בטן וגר יצו ה' את הברכה באסמין ובכל משלח ידך וגר וכאן כתיב רק ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח ולא כתיב שום ברכה שהארץ תתן עשר פעמים יותר מצרככם ותתעשרו וכו' משום שכאן מיירי בת"ח כמ"ש אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה ולת"ח אין זה ברכה שיש לו יותר מצרכיו כי זה מבטלו מת"ת ולהם הברכה המעולה שיהא להם כל צרכם לא פחות ולא יותר אבל בפ' תבא שמדבר לכלל ישראל להן נתן ברכה של עשירות.

בברכות כתיב ועץ השדה יתן פריו ובקללות כתיב ועץ הארץ לא יתן פריו וע"י רש"י, ויש לפרש עוד דבשעת ברכה הכל זורע והעץ הוא בתוך השדה ובשעת הקללה אינו זורע או זורע ונשדף וליכא שדה וקאמר שגם העץ לא יתן פרי. מאמור"ר שליט"א.

ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב, קשה מעיקרא כתיב ונתתי שלוי בארץ וחרב לא תעבור בארצכם וא"כ אויביכם מאן נינהו וי"ל דקאי אמלחמת ד' עממין ומלחמת עמלק שזה חיוב אף שאין באין להלחם, א"נ דקאי אמשטינים דלמעלה שאם ישראל נוהגין כראוי נופלין לפניהן מעצמן כדאי במדרשות וע"י ברכות ו' א' יפול מצדך אלף דקאי אמזיקין.

אם בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם. פשט' דקרא משמע דדוקא אם מאסו המשפטים ותגעל נפשכם נענשים בעונשים הללו אבל אם אין מקיימין התורה מחמת עצלות והתירשות ולא תמאסו בהן לא יהו עונשין הללו אלא עונשין קלים להחזירן למוטב וזהו התוכחה בפ' תבא ולכן מתחיל שם רק ארור אתה וגר' שמסלקין הברכה ורק אח"כ אם לא תשמעו לי אעורר אתכם בעתשין הקשים דכתיב אח"כ אבל

טעמא דקרא

מיייר א"כ תיבת הנודר מיותר והול"ל ע"פ אשר תשיג ידו אע"כ דרישא דקרא קאי אנערך, ועי"ל דחז"ל למדו זה מדכתיב והעמידו לפני הכהן ואי אמעריך קאי א"כ מי יעמיד אותו והול"ל ובא ועמד לפני הכהן וע"כ דקאי אנערך דהמעריך יעמיד את הנערך לפני הכהן להעריכו.

לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב, לכאור' הרי הדין שגם טוב בטוב ורע ברע אסור ולמה כתיב רע בטוב וטוב ברע ואי כדי לאשמעי' דאפי' רע בטוב אסור א"כ לא לכתוב אלא רע בטוב ועי' תמורה ט' א' ולפי פשוטו י"ל עפ"ד הרמב"ם סוף ה' תמורה דטעם איסור תמורה כדי שלא יבא להמיר רע בטוב אסרה תורה אפי' טוב ברע ולכן כתבה תורה תחלה טוב ברע, אמנם עיקר ד' הרמב"ם לא זכיתי להבין דהא בחילול מצוה להמיר רע בטוב [ואי תמימה בתמימה כלל לא חל בחילול וגם לא לקי כדנתן בתמורה] ורק בתמורה דלאתפוסי מכורין ולא לאחולי בזה לוקה ויש דין והי' הוא ותמורתו יהי' קדש וא"כ אין טעם הרמב"ם נכון עי' תמורה כ"ו ב' כ"ז א' וצ"ע.

והי' הוא ותמורתו יהי' קדש, ובסוף הפרשה גבי מעש"ב כתב יהי' קדש לא יגאל משום דתמורת מע"ב אינה קרבה כמ"ש בתמורה כ"א א' וס"ד שאין בה אלא קדושת דמים ואפשר לפדותה אבל אלו שקרבין פשיטא שהיא קדושת הגוף וא"א לפדותה.

בתוספתא ריש תמורה (והביאו הרמב"ם) הממיר אפי' בשבת ה"ז תמורה ולוקה, יל"פ דס"ד דהוי כמו רע ברע דמשמע ברש"י תמורה כ"ז א' דאין עושה תמורה וה"ז בשבת שניהם אין ראויין להקרבה והא דלא נקט לילה משום דלילה אין מחוסר זמן, מיהו ברש"י תמורה ט' א' ד"ה נכתוב משמע דממירין רע ברע וצ"ע.

וכל מעשר בקר וצאן וגו' ולא ימירנו ואם המיר ימירנו וגו', יל"ע למה חזרה תורה דין תמורה גבי מעשר בהמה וכבר כתוב זה לעיל בכל הקרבנות וכבר דרשו ע"ז בתמורה י"ג, ולפי פשוטו י"ל דמע"ב איצטריכא לי' דס"ד דל"ש

אל הכשדים וחיה והיתה לו נפשו לשלל ומסתמא בחרו להוציא את המת אנשים חלשים שבלא"ה אין יכולין להלחם וזה מוכרח ג"כ שאם היו הורגים אותם א"כ בלא"ה לא יקברו את המת ולמה הוציאוהו.

והנשארים בכם. נ' דהיינו הצדיקים שלא חטאו רק שלא הוכיחו את הרשעים וכדמסיים וכשלו איש באחיו ודרשו (שברעות ל"ט) איש בעון אחיו שהי' בידם למחות ולא מיחו ולכן לא יהרגו אלא יענשו בפחד כדמסיים ורדף אותם קול עלה נדף וגו' ורדף אין וגו' והוא מדה כנגד מדה בשביל שפחדו להוכיח את הרשעים לכן יענשו בפחד.

ורדף אותם קול עלה נדף וכתו"כ אריב"ק פ"א היינו יושבים בין האילנות ונשבה הרוח והטוהו העלים זה בזה ועמורנו ורצנו ואמרנו אי לנו שמא ידביקונו הפרשים לאחר זמן נפנינו לאחרינו וראינו שאין בר' וישבנו במקומינו ובכינו ואמרנו אי לנו שעלינו נתקיים הפסוק ורדף אותם קול עלה נדף כו' וקשה למה בכו הו"ל לשמוח וי"ל שבכו שלא ידעו על מה נענשו בזה.

זכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם, כבר דרשו חז"ל למה נמנו אחורנית עי' רש"י, ולפי פשוטו י"ל משום דכתיב זכרתי ודרך הנזכר שנוצר תחלה היותר סמוך ואח"כ הרחוק יותר ואח"כ הרחוק עוד יותר ואף דלגבי הקב"ה לא שייך זה דברה תורה כלשון בני"א, ומ"מ אי לאו דרשת חז"ל לא היתה התורה כותבת כן.

ואם מן הוא מעריך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן פירש"י והעמידו לנערך לפני הכהן יעריכנו וכן מוכח בערכין ד' א' דממעט גוסס דאינו נערך משום דאינו בהעמד' והערכה ומבואר דאנערך קאי והתוספות שם הקשו מג"ל לגמרא דאנערך קאי דהא פשטי' דקרא אמעריך קאי ע"ש. ונ' דחז"ל דייקו זה מדכתיב על פי אשר תשיג יד הנודר ואי רישא דקרא נמי בנודר

טעמא דקרא

ק"ז

מעשה מצוה בכולן וא"כ במעשר דגן שהוא
טבל ועי"ז שמפריש נותרין כולן מקרי שנעשה
מצוה בכולן אבל במעשר בהמה שאינו טובל
אם יטול רק א' מעשר לא עשה מצוה רק בזה
ולכן צוה תורה שימנה את כולן ויטול העשירי
ועי"ז נחשב שנעשה בכולן מצוה ומקבל שכר
על כולן וזהו הטעם ג"כ דמנן הראוי פוטר
אע"ג דלא עישר לבסוף שהרי נעשה מעשה
המצוה בהן (ועי' כעין זה באהל יעקב פ' ראה
ד"ה ומעתה על המדרש כי ה' יהי בכסלך).
הפטרת בחקתי ע"י בירמיה.

בו תמורה כיון שאין מתנדבין מע"ב ואם א'
יאמר על בהמה ה"ז מע"ב לא אמר כלום כיון
שאינו עשירי קמ"ל דכאן גזה"כ שנתפסה
בתמורה ונוהג בה דין מע"ב שנאכלת לבעלים
כמ"ש רמב"ם רפ"ג מתמורה ומינה ילפי' נמי
לבכור.

כל אשר יעבור תחת השבט ותגן בבכורות
נ"ח ב' היו לו מאה ונטל עשרה עשרה ונטל א'
אין זה מעשר וצריך טעם למה במעשר דגן
התירה תורה ליקח א' מעשרה וכאן הצריכה
דוקא דרך מנן וי"ל דהתורה רצתה שיהי נעשה

במדבר

במדבר

היינו משום דמיירי מהם לפני שניטלה בכורתם חדוק בכל הפסוקים אבל בשאר המקומות כתיב בכור מלא (מיהו יש עדיין קצת פסוקים שצריך לישבם וצ"ע).

אצל כל השבטים כתיב במספר שמת חסר וי"ו חוץ מראובן שמעון גד מנשה כתיב מלא. ואפשר דהטעם משום דראובן גד ומנשה נחלו בעבר הירדן ואמרי' בברכות דף ח' א' למען ירבו ימיכם וימי בניכם כ"א' כתיב ובגדרים כ"ב א' אמרי' ההיא שעתא אכתי לא עברין ירדנא אלמא דעבה"י אינו בכלל ברכות דא"י ולכן הוצרכו לברכה מיוחדת שיתרבו בבנים ולכן כתיב בהו מלא ושמעון משום שנתמעט הרבה במעשה דפעור ועוד שהרי נאמר בו ואפיצם בישראל אם כן היה חלק ממנו גם בעבה"י כדפירש"י בפ' ויחי שנתפור בכל השבטים ולכן הוצרך גם כן לברכה מיוחדת (שוב הראוני כעין זה בלקח טוב ע"ש שמקוצר מאד).

בכל השבטים היו מאות שלמות חוץ משבט גד שהי' חמשים וי"ל דבכל השבטים לא חשיב פרטא זוטא כמ"ש בבכורות ה' א' ולכן אם הי' יותר מנ' חשיב ל"י במאה ואם הי' פחות מנ' חשיב ל"י במאה הקודמת (וכמ"ש בקדושין י"ב א' כיון דנפיק מפלגא קרוב לאלפים קרי ל"י) אבל בגד שהי' ממש חמשים בצמצום מוכרח לחושבם (ועי' רמב"ם פ"ג מקה"ח ה"ט).

לעיל כתבנו למה בכל השבטים יש מאות שלמות וכתבנו דהמנץ המרובה בולע המנץ המועט כמ"ש בקדושין, לכן אם הי' יותר מחצי כבר חשיב לה מאה ואם הי' פחות מחצי חשיב לה במאה הקודמת, ושאל נכרי מר שלמה צביק נ"י דא"כ חשבון מחצית שקלים שבפ' פקודי

כל יוצא צבא פירש"י שאין פחות מבן כ' יוצא למלחמה. יל"ע אם כל אלו שלא יצאו למלחמה לא נמנו כגון בעל מום (כדא"י בספרי) ומי שאינו מיוחס ולפ"ז כל אלו פטורין ממחצית השקל כמו פחות מבן כ' וכהן למ"ד (בפ"ק דשקלים) כל דעבר על פקדיא חזי לא שמענו (ולהלכה אין נ"מ דהרמב"ם פסק כל דעבר על ימא ולכן השמיט ג"כ הירדן דפחות מבן כ' אין ממשכנין דאתי כבן בוכרי ולא קי"ל כן).

ויהיו בני ראובן בכר ישראל תולדותיו למשפחותיו, יל"ע למה כתיב כאן בכר ישראל, וי"ל שבא ליתן טעם למה מנה ראובן ראשון ולא כמו בקרבנות הנשיאים וברגלים ובמסעות שמנה יהודה ראשון, וקאמר משום דכאן נמנו לתולדותם למשפחותם ובשעה שנולד הוא קדם לכולם שהוא בכור ישראל ולכן נמנה כאן ראשון (ואע"ג דכל הסדר כאן ע"פ הדגלים ולא לתולדותם מ"מ לא רצה ליטול מראובן את הבכורה כיון שנמנו לתולדותם) וכן בפ' פנחס כתיב ראובן בכר ישראל מה"ט.

ויהיו בני ראובן בכר ישראל כתיב בכר חסר וכן בני אהרן הבכור נדב כתיב חסר וכן פקוד כל בכר זכר לבני ישראל חסר ועי' מש"כ בפ' ויגש בשם הארז"ל דמי שניטלה ממנו הבכורה ולא ירש חלק בכורה כתיב חסר ובוהו מדויק כל הפרשה דגבי ראובן ניטלה ממנו הבכורה וכן נדב ואביהוא מתו ולא ירש הבכורה וכן כל בכור בבני ישראל ניטלה מהם הבכורה וניתנה ללויים וכן בפ' ויחי לא כן אבי כי זה הבכור כתיב חסר כי נטל ממנו הבכורה ונתנה לאפרים אבל בשאר הפרשה כתיב בכור מלא והא דכתיב בכמה מקומות מלא גם באלו שניטלה מהם הבכורה

טעמא דקרא

קט

ומ"ש בגמ' שבאו ונטלו פתקיהן ה"ה שיכולין ע"י שליח שהרי כתבו שמותייהן וג"ז נקרא שנטלו.

פקוד את בני לוי וגו' ע"פ ה' פירש"י אמר משה לפני הקב"ה האיך אני נכנס לתוך אהליהם לידע מנץ יתקיהם א"ל הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו וב"ק יצאה מן האהל ואמרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר ע"פ ה' וכ"ה במדרש פ"ג ס"ט, ויל"ע אם אפשר כך לספור למה ה"י צריך כלל לספור הרי ברוה"ק יכול לדעת מנץ כולם ומשמע דהמצוה דוקא למנותם כמ"ש פקוד וגו' וברמב"ן פ"א מ"ה הביא מדרש גבי ישראל לא תהי' אומר לראש המשפחה כמה במשפחתך כמה בנים יש לך אלא כולהו יהון עוברין לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם כו' ע"ש ומסתמא ה"ה בלויים ועי' במנחות כ"א ב' תד"ה כל שגם הלויים בכלל כל העובר על הפקודים שגם הם עברו רק לבדם, ויתכן שאין כנות חז"ל שמ"ר לא מנה כל הלויים דבודאי מנה כולם אלא שנתקשה איך ידע כמה תינוקות יש בכל אהל שאין להם דעת לבא לפניו ולא בכל בית נמצא מי שיגיד לו כמה תינוקות יש ולכן רוה"ק ה"י אומר לו בכל אהל כמה תינוקות יש וידע לבקשם ולמנותם (אאמור"ר זללה"ה השיב שלא משמע כן רק כאן כיון שהי' ע"י הב"ק ה"י כך המצוה).

פקוד את בני לוי וגו' מבין חדש ומעלה, ג' דהלויים נמנו גם יותר מבני ס' במנץ זה תדע דהא קאמר בבכורות ד' א' למה נקוד על אהרן שלא ה"י באותו מנץ והרי אהרן ה"י אז בן פ"ד ואיצטרך קרא למעוטי אלמא שנמנו יותר מבן ס' ג"כ ובהכי נחא סוגיא דב"ב קכ"א ב' דקפרין אם אחי ראה את עמרם איך נכנס לארץ ומשני לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי וקשה מה הוצרך לכך הא מסיק לקמן שלא נגזרה גזרה על יתר מבין ס' מדכתיב לכל מספרכם ולא נמנו יתרים על בני ס' (כמ"ש רמב"ן במדבר כ"ז ס"ד

אינו נכון והרי הפסוק מפרש איך נתחלק, והשבתי שאם חשבון א' יוצא מדויק אינו פלא ועיקר הקושי שכל הפקודים כולם נסתיימו במאות ולזה י"ל שכל החשבוניות ה"י כמ"ש"כ דלא חשיב פרט זוטא אבל החשבון הכללי הוא נכון ונגמר מאה וה"י ממש ס' רבוא וגו' אלפים ותק"נ אע"פ שקצת שבטים ה"י פחות וקצת יותר מ"מ החשבון הכללי נגמר בדיוק ודו"ק.

קדמה מזרחה. הטעם שהוצרך לכתוב שניהם י"ל דהנה זה הסדר רק כשהולכין לצד מזרח אבל כשהלכו לצד צפון (ע"י תוס' ערכין ט"ז א' ד"ה כשם) ישתנה כל הסדר וה"י מוכרח להיות יהודא לצפון כדי שיהי' הראשון ולכך כתיב כאן קדמה דרך כשהולכין קדמה אז יהודא מזרחה.

ועליו מטה מנשה, בכולן כתיב והחונים עליו מלבד במנשה, ואפשר שזה מפני כבודו של מנשה שהיה באמת הבכור כתיב ועליו.

כי לי כל בכור וגו' לי יהיו, תיבות לי יהיו אין מובן שהרי לקח מהם הבכורה, ובויק"ר רפ"ב א"י בכ"מ שנא' לי אינו זו לעולם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב כו' בבכורות כתיב כי לי כל בכור כו' והוא תמוה כנ"ל, ונ' דכאן רמז מ"ש באוה"ח סוף הפרשה בשם רח"ל דלע"ל תחזור העבודה לבכורות, ואאמור"ר שליט"א השיב אולי כיון דתמורתן [דהיינו הכהנים] קיים ה"ז כאילו זכות הבכורה לא כלה שהרי תמורתו קיימת (שו"מ זה בדעת זקנים מבעה"ת).

פקוד כל בכר וגו' ושא את מספר שמותם, בשום מקום לא כתוב ושא את מספר שמותם רק גבי בכורות, והענין פשוט שכאן היו מוכרחים לרשום את שמותיהם על הפתקאות כי הרי הוצרך לעשות גורל אח"כ מי פדוי ומי אינו פדוי וכמ"ש בסנהדרין י"ז א' וא"כ היו מוכרחים לרשום את שמותיהם כל א' על פתקא לחדוד ולהוציא אח"כ את שמות של כל א' וא' לידע על איזה יצא הגורל לפדות חזהו ושא את מספר שמותם משא"כ בשאר השבטים רשמו את שמות כולן על גליון א' וספרו את מספר השמות.

לא יעשה כלום איך יש כאן פדיון ולכן ע"י הפתקא שכתוב עלי' בן לוי הרי כאילו אמר זה תחת זה, אבל קשה להיפך למה הוצרך לכתוב על רע"ג ה' שקלים ישאירם ריקנין וי"ל דהמציא פתק חלק יאמר שמא שכחו למלאות א' מכ"ב אלף כמ"ש בכתובות ט"ז ב' איתנוסי איתנוסי לכך כתבו בהדיא ה' שקלים שלא יהא לו שום תירוץ שלא לשלם (ועי' מהרש"א סנהדרין י"ז ודבריו צע"ק).

ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור, צריך טעם למה נקרא כאן בשם מנורת המאור ואולי י"ל עפמ"ש"כ הרשב"א בחשובה סימן ש"ט וכ"כ הרמב"ן בחידושי' לשבת כ"ב ב' דאסור לכבות המנורה אפי' ביום אע"ג דס"ל דביום אין מצוה שתהא דולקת והביאו מספרי אי מערב עד בקר יכול יכבה ת"ל כו' (ולפנינו בספרי בהעלתך ג' אחרת ע"ש), ולפי"ז י"ל דגם כאן היה אסור לכבות המנורה בידים אלא נותנין אותה בעודה דולקת לתוך הבגד תכלת (ואולי היו כופין איזה כלי עלי' כדי שלא ישרף הבגד ע"ד שאמרו במזבח ביר' ספ"ד דיומא) ולכן קרי לה מנורת המאור.

יל"ע למה ה' המסך במשא בני קהת ומקומו צריך להיות במשא בני מררי, וי"ל דמכאן ראי' למ"ש בכתובות ק"ו א' דפרכות דבבי אינן תחת בנין אלא לעניעותא והם צורך העבודה ולכן מקומן במשא בני קהת.

ופקודת אלעזר וגר' ומנחת התמיד. פירש"י בשבת צ"ב א' דהיינו החביתין ה' משא אלעזר במסעות ומשמע שהיו מקריבין החביתין כל יום גם במסעות דאל"כ ה' נפסל ביצא ובחגיגה ר' ב' אמר ר"ע עולת תמיד קרבה בהר סיני ושוב לא פסקה ויל"ע איך הקריבה בשעת מסעות הרי המזבח ה' מכוסה ושמה שבטו של לוי גילו את המזבח להקריב התמיד ושוב כיסו אותו וצ"ע (ועי' מנחות צ"ה א' תד"ה מר).

הפטרות במדבר ע"י בתרי עשר.

וחולק על התוס' ב"ב קי"ז ב' ד"ה מכאן) ולישני שהי' יותר מבן ס' ורשב"ם כ' דבאמת למסקנא הדר ב' אבל לפי הנ"ל י"ל דאי ה' נגזר על שבט לוי גם יותר מבן ס' בכלל שהרי הם נמנו גם יתירים מבני ס'.

ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן וגר', יל"ע למה חשב אלעזר כאן בבני קהת הרי הוא ה' נשיא נשיאי של כולם וכמו דחשיב בסוף המנין והחנים לפני המשכן וגר' משה ואהרן ובניו אף שגם הם היו מבני קהת חשיב להו' לחדוד בסוף המנין, וי"ל דלא דמי דאלעזר מלבד שהי' נשיא נשיאי גם עבד בעבודת בני קהת וכמו שבי' בסוף הפרשה ופקודת אלעזר הכהן שמן המאור וגר' ולכך חשיב ל' בין בני קהת אבל משה ואהרן לא עשו כלום ולכך חשיב להו' בפ"ע, וכן מוכח בבמדב"ר פ"ג ס' ד' ופקודת אלעזר וגר' ומצינו שלא הי' רשות לא' מן הכהנים (אולי צ"ל הלויים) ליכנס ולשמש באוה"מ א"כ הי' בן ל' שנה שנא' מבן ל' כו' ומבואר דאלעזר הי' לו גם דין לוי שהרי כהנים אין נפסלין בשנים.

בכורות ה' ב' בפרטן אתה מוצא ג' מאות יתרים אותן ג' מאות בכורות היו כו', הוא מוכרח לפי החשבון שהרי ישראל היו ת"ר אלף ותק"נ והבכורים שלהן היו כ"ב אלף ורע"ג א"כ הבכורים לערך א' מכ"ז ומחצה מכל ישראל וא"כ בלויים שהיו ח' אלף ותק"פ (מבן ל' ומעלה) א"כ ג' מאות בכורות הוא גם לערך זה א' מכ"ב אלפים והחשבון כמעט מצומצם (אך זה אם נחשוב את הבכורים ג"כ מבן ל').

ולקחת חמשת שקלים, פירש"י (והוא מסנהדרין י"ז א') הביא כ"ב אלף פתקין וכתב עליהן בן לוי ורע"ג פתקין כתב עליהן ה' שקלים א"ל בואו וטלו פתקיכם וקשה למה הוצרך לכתוב על כ"ב אלף פתקין בן לוי הי' יכול להשאירן ריקנין ומי שעלה בידו ריק הרי הוא פדרי, וי"ל דצריך שיהא ניכר מעשה הפדיון דאם

טעמא דקרא

קכא

לשבועות

ובמדרש שם א"י זה עצרת, ועי' מש"כ בזה ריש שמואל.

פסחים נ"ב א' רב נתן בר אסיא אזל מבי רב לפומבדיתא (חוץ לתחום) ביו"ט שני של עצרת שמת' רב יוסף, מדקרי ל' רב נתן משמע שהי' אמורא ואיך יצא חוץ לתחום, ועוד למה מספר הגמ' שהי' יו"ט של עצרת מה נ"מ הול"ל נפק חוץ לתחום ביו"ט שני ונ' דהוא סבר שבעצרת אין יו"ט שני כיון שגם בני חור"ל יודעים גבי עצרת שזה נ' יום מפסח וכבר הקשה כן הרמב"ם בפ"ג מקה"ח הי"ב ותי' דלא פלוג רבנן ורב יוסף שמת' שהי' לו לשאול מרבותיו.

קדושין ל"ג ר"נ משדר גזאי אמר אי לא תורה כמה נחמן בר אבא משתכח בשוקא משמע דסתם ר"נ הוא ר"נ בר אבא וקשה דהתוס' בגיטין ל"א ב' ד"ה אנא הוכיחו דסתם ר"נ הוא ר"נ בר יעקב ולרש"י שם הוא ר"נ בר יצחק, ונ' דר"נ שינה שם אביו וכמ"ש בקדושין ל"א ב'.

הפטרת שבועות עי' ביחזקאל.

התורה קוראה לו חג השבועות ויל"ע הרי אמרו מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי ואמאי אין קוראין לו חג הימים, וי"ל דבשבועות כתיב שבעה שבועות תספור לך שהן מ"ט יום וביום הני שבועות, אבל בימים כתיב תספור חמשים יום (ועי' ברא"ש סוף פסחים למה כתיב חמשים) ולפ"ז צריך להיות מ"ת נ"א וכדי שלא יטעו קרי ל' חג השבועות שהלך אחר השבועות ולא אחר הימים (ועי' ר"ה ה' א' ובריטב"א שם). בפסחים ס"ח ב' הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא, יש לפרש דאי ס"ד דבעינן או כולו לה' או כולו לכם א"כ באותו יום שניתנה תורה לא קיימו המצוה שהרי כלילה ובבקר עד מתן תורה לא למדו שעדיין לא קבלו התורה ואח"כ למדו נמצא שביום זה לא הי' לא כולו לכם ולא כולו לה' אלא ע"כ דבעצרת בעינן נמי לכם. (מיהו למ"ד בשבת ניתנה תורה הי' צריך בלא"ה לכם משום שבת).

בריש שמואל יהי היום ויזבח אלקנה וגו'.

נשא

כדאי בתו"כ ריש ויקרא דהפרשיות היו למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ולכן במינני בני קהת ובני גרשון היה צריך להתבונן לזכור משאם אבל במינני בני מררי לא הי' צריך להתבונן שממילא כל מה שנשאר הי' לבני מררי שהיו האחרונים.

ושכב איש אותה ש"ז. התוס' ביבמות נ"ב ב' ד"ה אינו כתבו נראה דחייב בש"ח אפי' בלא הוצאת זרע אלא שהוא ביאר שראוי להזריע כמו בא"א דלא בעינן הוצאת זרע אע"ג דכתיב בהו ש"ז אבל בירי' יבמות פ"ו ה"א אמרו בשפחה חרופה עד שיפלוט דכתיב ש"ז וקשה קושית התוס' מ"ש מא"א וי"ל דבא"א איצטרך קרא ש"ז למעוטי לאחר מיתתו ס"א הואיל

מה שהתחיל הפרשה נשא את ראש בני גרשון וגו' ולא צירף פרשה זו לפרשת במדבר ששייך לשם והי' יכול להתחיל הפרשה בפרשה השני' דלהלן י"ל משום שגרשון הי' הבכור ונהי שקהת זכה שיצאו ממנו משה ואהרן ולכן הי' מנושאי הארון והקדימוהו מ"מ גרשון לא חטא שיורידהו מגדלותו לכן נתנו לו התחלת הפרשה משום כבודו (וכעין זה כתבנו בפ' במדבר גבי ועליו מטה מנשה) ואפשר שזה בכלל דברי חז"ל בבמדבר פ"ו ס"י א' ב' ע"ש.

אחר מצות מינני בני קהת ובני גרשון יש פרשה אבל אחרי בני מררי אין פרשה והיא פרשה אחת עם פקודי בני קהת וצריך טעם, וי"ל

טעמא דקרא

קכב

טהורה כיון שתחלת ענינה בעברה אין מברכין על דבר שבא בעברה כמש"כ הרשב"א בתשובה סי' י"ח שאין מברכין על השבת הגולה וחזרת רבית ע"ש.

כי יפלא לנדר נדר. כתיב כי יפלא חסר י', ואפשר משום דבריש נדרים דרשו מיני' מה נזירות בהפלאה אף ידות נזירות בהפלאה שיהא ידים מוכיחות ואולי לכך נכתב חסר לרמז דאפי' דיבור חסר דהיינו ידות צריך הפלאה.

תער לא יעבור על ראשו עד מלאת הימים כתיב הימם חסר וכירושלמי נזיר פ"א ה"ג ל"ף מינה דמקצת יום שלשים ככולו מדכתיב חסר, ובזה מדויק הא דבפסוק והימים הראשונים יפלו כתיב מלא לאשמעי' שאפילו היו ימים מלאים ושלמים ג"כ יפלו.

לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם. יל"ע למה לא נזכר כאן בנו ובתו ולמה שדרשו חז"ל דכל הפסוק מיותר ואתי כ"א לדרשא א"ש, ולפי פשוטו י"ל דלא הוצרך לכתוב בנו ובתו דהא בתור"כ אמור קאמר גבי כהן הדיוט שמטמא יאמר לבנו ובתו מה ת"ל לאביו ולאמו מה בנו ובתו שאין חייב בכבודם הרי הוא מטמא להם כ"ש אביו ואמו שחייב בכבודם מה ת"ל אביו ואמו למעט בנו ובתו נפלים דבעינן דומיא דאביו ואמו שאינן נפלים א"כ כאן שאין מטמא לאביו ואמו כ"ש לבנו ובתו, ואחיו ואחותו שחייב בכבודם כשהן גדולים ממנו כתב ג"כ אגב אביו ואמו.

ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו אל פתח אוה"מ פירש"י זה א' מג' אותו שהכוונה את עצמו, וקשה למה התורה כתבה כאן אותו ולא כתבה כמו בכל מקום יבא אל פתח אוה"מ, וי"ל משום דק"ל האב מדיר את בנו בנזיר ואפי' תינוק בן יומו (עי' רמב"ם פ"ב דנזירות ה"ג) ותינוק בן ל' יום אין יכול לבא אל פתח אוה"מ דמוכרחים להביאו ולכך כתבה תורה לשון יביא אותו לכלול בזה גם את הקטן.

גבי נזיר כתיב יביא אל פתח אוה"מ וצ"ע למה כתיב אל פתח אוה"מ ולא אל אוה"מ וי"ל

ואיקרי שארו לאחר מיתה כמ"ש ביבמות נ"ה ב' אבל בש"ח ל"ש זה דל"ש שפחה לאחר מיתה ולכן ע"כ עד שיפלוט.

ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה, יל"ע למה כפל ב"פ ועבר עליו רוח קנאה דה"מ לכתוב ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה, והנה בסוטה ג' ב' פליגי אי רוח קנאה הוא רוח טהרה או רוח טומאה ע"ש, וי"ל דשניהן אמת דאם האמת שנטמאה א"כ ה' רוח טהרה שלא יכשל ואם האמת שלא נטמאה א"כ ה' רוח טומאה שמקניט את אשתו בחנם, והא דמבואר בגמ' שם דפליגי היינו כשאינו יורע אם נטמאה או לא אם נכון לקנאות לה או לא, ולפ"ז א"ש דחילקן הכתוב ב"פ דהראשון הכונה רוח טהרה והשני הכונה רוח טומאה והם ב' ענינים.

וכתב את האלות האלה הכהן בספר. לכאורה הול"ל וכתב הכהן את האלות האלה בספר, ואפשר שבא לרמז מ"ש בתוספתא רפ"ב דסוטה שהכהן קורא לפני' מתוך הספר כל הפרשה וזהו הכהן בספר.

ובאו בה המים המאריים למרים, עיין רמב"ן שהקשה דלפ"מ דאמר' בסוטה כ' א' צריך שיתן מר לתוך המים שנא' המים המרים הול"ל ובאו בה המים המרים למאריים, וי"ל שהפסוק בא לרמז למעשה דב' אחיות דומות שהביא רש"י ממדרש כיון שנשקן זו לזו הריחה במים המרים מיד מתה וזהו ובאו בה המים המאריים ר"ל הקללה של המים שהריחה אותם ובאו בה למרים וצבתה בטנה וגר' ולא מצי למכתב ובאו בה המים המרים שהרי לא שתתה אותם.

שאלו אם הסוטה מברכת על שת"ית המים, והנה ברכת הנהנין פשיטא שאין מברכת כיון שנותן דבר מר לתוך המים אינה נהנית, וברכת המצוה אם היא טמאה בודאי אינה מברכת שאין מברכין על העונש כמש"כ הראשונים על חייבי מיתת ב"ד, אלא אפי' יודעת בבירור שהיא

טעמא דקרא

קכג

א' (ד"ה אע"פ) שלכן הקריבוהו במחתה ע"ג המזבח שאין מקריבין קטרת ע"ג מזבח החיצון, ולכאור לא עירו מתוך הכף למחתה אלא בכף עצמה נתנו על גבה גחלים והקטירוהו וזה נקרא מחתה דהא בחגיגה כ"ג ילפי' דהכלי מצרף מדכתיב כף אחת הכתוב עשה כל מה שבכף אחת ואילו היו מערין אותה לכלי אחר לא הי' הכלי הראשון מצרפן כמש"כ התו' ביומא מ"ו ב' ד"ה כי פליגי, אבל באמת אינו נכון שהמחתה כיון שמקטירין עלי' כמזבח דמ"א ולא נקרא שמערין לכלי אחר דהא כל מנחה מערין הקומץ מהכלי ע"ג המזבח.

הקריב נתנאל וגו' הקריב את קרבנו, בנתנאל כתיב ב"פ הקריב משום דאמר' (ב"ב ע' א') גדול המעשה יותר מן העושה וכיון שנתנאל השיאן עצה זו כדפירש"י הו"ל כאילו הקריב כל קרבנותיהן ואח"כ כתיב הקריב את קרבנו דהיינו של עצמו.

במנחות דף נ' זהו קטורת שעלתה ליחיד על מזבח החיצון והוראת שעה היתה בנשיאים ע"ש וקשה הא איכא נמי עדת קרח וי"ל דהתם במחתה הקריבוהו כמש"כ תו"י יומא מ"ז א' ד"ה הכא והיינו משום דקטרת בעי כלי שרת ומזבח הפנימי כלי שרת הוא כמש"כ בזבחים כ"ז ב' האי רצפה והאי כ"ש אבל מזבח החיצון שאינו כ"ש צריך במחתה ורק בנשיאים הי' הוראת שעה על מזבח החיצון ממש, מיהו בתו"י יומא נ"ג א' ד"ה אעפ"י כתבו דשל נשיאים נמי הי' במחתה רצ"ע. (וע"ל פ' תשא כתבנו דאצל משה גם מזבח החיצון הי' כ"ש).

הפטרת נשא ע"י בשופטים.

לפי שכו' הרמב"ם ספ"א מבי"מ שגם ישראל אסור לו להכנס פרוע ראש למקדש ונזיר הרי גדל שערו ל' יום והוא פרוע ראש כמ"ש שם בהי"א ולכן אין מגיע אלא עד הפתח (אבל גבי נזיר טמא ג"כ כתוב אל פתח אוה"מ ושם לא יתכן זה דחרי כבר גילח מאתמול וי"ל דשם אתי לדרשא דנזיר מ"ד ב' שלא יקריב עד שיטבול ויעריב שמשו שיהא ראוי ליכנס בפתח אוה"מ ע"ש).

את שתי העגלות וגו' נתן לבני גרשון כפי עבדתם ואת ארבע העגלות וגו' נתן לבני מררי כפי עבדתם, בבני גרשון כתיב עגלות מלא ובבני מררי כתיב עגלת חסר, נ' משום דבבני מררי נשאו את הקרשים ושם היו מוכרחים העגלות להיות מחוברים יחד כדי שלא יפלו הקרשים כמש"כ תוס' בשבת צ"ט א' ד"ה למה ולכן כתיב עגלת חסר שהיו מחוברין כעגלה א' אבל בבני גרשון שנשאו היריעות לא היו צריכין לחבר העגלות לכן כתיב מלא.

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת הכתוב עשה כל מה שבכף אחת (פסחים י"ט א'), יל"ע למה כפלה הכתוב י"ב פעמים (ואין לומר דאידי דכתיב בחדא כתיב בכולהו דהא במנחות י"ט ב' דריש מדתני ב' קרא תריסר זימני ולא אמרי' אידי דכתיב חד כו') וי"ל דאי לא כפלו בכולן הו"א דלכן כתיב אחת לומר דכאן אחת אבל בהני דלא כתיב אחת היו כמה כפות אבל השתא דבכולהו כתיב אחת ע"כ לדרשא זו אתי. (שוב הראוני בתו' חגיגה ו' א' ד"ה בנין ע"ש).

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת ובמנחות נ' א' זהו קטרת שעלתה ליחיד על המזבח החיצון וכ' בתו"י יומא מ"ז א' (ד"ה הכא) נ"ג

בהעלתך

צ"ח ב' ובשעת החורבן נטלוהו כשרים לבכל כמפורש בסוף ירמ' ומסתמא החזירוהו כשבנו בית שני כמבואר בעזרא. שהחזירו את כל כלי

בהעלתך וגו', יש בפרשה זו ד"פ מנורה ב' מלאין וב' חסרין, וי"ל דהנה המנורה שעשה משה היתה קיימת בבית ראשון כמ"ש במנחות

גרונטאות וזה אין חילוק בין זהב לשאר מתכות ובריתא השני מיירי במקשה ולא חלולה וזה דוקא באה זהב וכ"כ הכ"מ, ולפי"ו מ"ש בסוגיא דתרי מקשה דבהעלתך אתי חד לומר באה זהב באה מקשה אין באה זהב אין באה מקשה וחד למעוטי חצוצרות דכשרין מגרונטאות ע"ש א"כ קרא מיירי בתרי מיני מקשה וזה מעשה המנורה מקשה היא הכונה מקשה ולא חלולה כדדרשין מינה באה זהב באה מקשה כו' וסיפא דקרא עד ירכה עד פרחא מקשה היא דממעט חצוצרות דכשר מגרונטאות מיירי במקשה למעוטי גרונטאות [והכריחו לזה דהא חצוצרות ע"כ היו חלולין] ולפי זה י"ל דקרא כאן בא לומר דברים המעכבים במנורה דאל"ה אין יוצאין בה מצות הדלקה וקאמר וזה מעשה המנורה מקשה זהב דהיינו אם היא זהב צריכה להיות מקשה ולא חלולה ואם אינה זהב עכ"פ עד ירכה עד פרחא מקשה היא ולא גרונטאות, ולפי"ו י"ל דפרח זה מעכב גם כשאר מיני מתכות ואין דינו כשאר הפרחים שא"צ לעשותם אלא אם כן באה זהב כדדרשין במנחות שם מדכתיב זהב גביעי כפתורי ופרחי' באה זהב באה גביעים כו' אבל האי פרח דלא כתיב התם דינו כמו ירכה דמעכב אף בשאר מיני מתכות דהא ליכא מעוט למעוטי ולכן כתבתו התורה כאן. (ועמש"כ עוד במלכים בזה).

ולקחו פר בן בקר וגו' ופר שני בן בקר תקח לחטאת, יל"ע למה הקדים העולה הרי קי"ל כל החטאות קודמות לעולות וי"ל שהקדים עולה שהיא החשובה בהקרבות כדאי בתוספתא דמנחות פ"ג עגל זה לחובה יביאנו עולה, וזה י"ל הכונה בזבחים צ"ח א' למקראה הקדימה הכתוב היינו שקוראין אותה תמיד תחלה ומיושב ק' תוס' שם על רש"י ע"ש וכן בפ' ויקרא נזכרת תחלה.

ככה תעשה ללויים במשמרותם. מכאן מוכח שהלויים נחלקו למשמרות ומש"כ הרמב"ם פ"ג מכה"מ ה"ט ששמואל ודוד חלקום לכ"ד משמרות אין הכונה שקדם לא היו נחלקים אלא

ביהמ"ק שהורידו לבבל והי' קיים עד ימי יוניס שאז כנראה טמאוהו והשתמשו בו ונפסל מהקרבן כמ"ש בע"ז נ"ב ב' גבי מזבח, ולכן כשנצחו בית חשמונאי עשו מנורה חדשה כמ"ש במנחות כ"ח ב' שבית חשמונאי עשו מנורה משפודין של מתכת (שכשר בדיעבד) העשירו עשאוהו של כסף חזרו והעשירו עשאוהו של זהב וזה נשאר עד חורבן בית שני נמצא שישאל עשו ד' מנורות שנים של זהב כדן ושנים שכשרין רק בדיעבד וי"ל דכנגד כתיב ד"פ מנורה שנים מלאין ושנים חסרין.

עד ירכה עד פרחא מקשה היא, במנחות כ"ט א' למדו מכאן שהי' עוד פרח א' סמוך לירכה חוץ מהח' פרחים המנויין בפ' תרומה, ולכאורה צ"ע למה כתבה תורה פרח זה כאן ולא כתבתו בפ' תרומה עם שאר הפרחים, וגם כל הפסוק וזה מעשה המנורה לכאורה אין מקומו כאן רק בפ' תרומה דכאן מיירי בסדר ההדלקה ולא בעשיית המנורה, והנה במנחות כ"ח א' תניא מנורה היתה באה מן העשת מן הזהב עשאה מן הגרונטאות פסולה דכתיב מקשה מקשה לעכב משאר מיני מתכות כשרה דדרשין באה זהב באה ככר גביעין כפתורין ופרחים אינה באה זהב אינה באה וגו', ואח"כ מייתי ברייתא באה זהב באה מקשה אינה באה זהב אינה באה מקשה ולכאורה ברייתא זו סותרת לברייתא דלעיל דבאה מגרונטאות פסולה ומשמע אף משאר מיני מתכות וצריך לדחוק לרש"י דלעיל לא מיירי אלא בבאה זהב ואז מקשה מעכב ולא גרונטאות משא"כ בשאר מתכות ולפי"ו זהב גרונטאות גרע משאר מתכות ופסול גם דיעבד, אבל הרמב"ם כתב ברפ"ג מביה"ב מנורה הבאה זהב תהי' כולה ככר עם נרותי' ותהי' כולה מקשה עם העשתות ושל שאר מיני מתכות אין מקפדין על משקלה ואם היתה חלולה כשרה ואין עושין אותה לעולם מן הגרונטאות בין שהיתה של זהב בין שהיתה של שאר מיני מתכות ומבואר דהרמב"ם מפרש דבתרי עניני מקשה מיירי דברייתא קמייתא מיירי למעוטי

טעמא דקרא

קכה

באיסור יש לו תשלומין ואנו שאנו אנוסין אנו גרועין ממזידין עד שהשיבו שגם הן יכולין לעשות פ"ש (אאמו"ר זללה"ה השיב שבאמת לא ידעו דין פ"ש והא דדרשי' מכאורח היינו אחר שנאמר להן דין פ"ש הבינו ששם הכונה לדרשא זו).

איש איש כי יהי טמא לנפש לכם או לדורותיכם ובפסחים צ"ג ב' א"ר יוסי לפיכך נקוד על ה' לומר לא מפני שרחוק ודאי אלא מאיסקופת העזרה ולחץ וקשה לת"ק דס"ל דשיעורו ט"ו מיל וק"ל כן מה ידרוש עם נקודו, וי"ל משום דלכם לא משכחת לה בדרך רחוקה דהרי כל מחנה ישראל לא ה' אלא י"ב מיל ואי משום מצורעים שישבו מחוץ למחנה מטמא נפקא ואע"ג דמשכחת לה באופן רחוק כגון שיצאו לסחור עם תגרי גרים וכיו"ב מיהו כיון דלא שכיחא לכן נקוד דלא קאי על לכם רק על לדורותיכם.

נשאלתי אם מי שבדרך רחוקה פטור מפסח שני כמו שפטור מפסח ראשון (עי' פסחים צ"ג א') דשמא דוקא מפסח ראשון פטור שיש לו תקנה, ונ' ראי' משהש"ר פ"ה סי' ה' למה לא עלה עזרא עם זורובבל עד ר' שנים אחר שנבנה הבית (כמ"ש בערכך י"ג א') שהי' צריך לחזור תלמודו לפני ברוך בן נרי' וברוך בן נרי' ה' זקן גדול שלא הי' יכול לעלות אפי' בגלוקטא וכה"ג כ' התוס' בפסחים ג' ב' גבי ר"י בן בתירא שלא עלה משום שהי' בחו"ל וקשה בשלמא לענין עלי' לרגל פטורין בני חו"ל כמ"ש בירר פסחים פ"ז ה"ו אבל למה פטורין מפסח וע"כ משום שהיו בדרך רחוקה וקשה מ"מ חייבין בפסח שני וע"כ דפטורין גם מפסח שני.

ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות, בכל הפרשה כתיב חצוצרות חסר ר' חזק מכאן, וי"ל ע"פ הגמרא בסוכה נ"ד א' ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות מה ת"ל יתקעו הכל לפי המוספין תוקעין ומסיק שם נ"ה א' לומר שמרבה בתוקעין היינו שאם יש כמה מוספין מוסיפין חצוצרות ותוקעין יחד וכולהו חד מיחשבי כדתנן

קודם לא נחלקו לכ"ד אלא כפי הצורך ושמואל דודו חלקום לכ"ד וכמ"ש הרמב"ם גבי כהנים שם בפ"ד ה"ג שמ"ר חילקם לח' ושמואל דודו חילקום לכ"ד ומה שלא כתב הרמב"ם כאן כן משום שלא ידוע איך מ"ר חילקם.

בפשוטו נראה דמצות התגלחת ה' רק על הלויים ולא על הכהנים וקשה למה משה רבנו הוצרך להתגלח כמ"ש בסנהדרין ק"י א' והוא מימרא דרב שם והא רב עצמו ס"ל בזבחים ק"א ב' דמ"ר כה"ג ה' כל ימיו ע"ש וכן קשה בערכך י"א א' דיליף שירה מרמב"ם משה ידבר והאלקים יענו בקול על עסקי קול פירש"י שהי' מצוהו לשורר לפי שמשה לוי ה' וקשה הא משה כהן ה' וכהן שעבד עבודת לוי' במיתה כמ"ש בגמ' שם וי"ל דמ"ר אינו כמו אהרן שאחר שנעשה כהן בטלו ממנו דיני לוי' שהרי פסק הרמב"ם דכהן אינו נוטל מעש"ר אבל מ"ר לא בטלה ממנו מצות לוי' אלא שהי' ג"כ כהן והי' לו גם דיני כהונה וגם דיני לוי' ואילו הי' נכנס לארץ הי' נוטל גם תרומה וגם מעש"ר וכן לעת"ל יטול שניהן (עי' סנהדרין צ' ב') [אך אפשר דתרומה דכתיב בה לאהרן אין ניתן למשה כמ"ש שם גבי מראות נגעים]. ועי' בראב"ד תמיד שנרפס בדרך כ"ח א' בשם הר"ר שמואל החסיד.

למה נגרע וגר', לכאור' מה שאלו למה נגרע בשביל שהן טמאין הן גרועין, ועוד וכי לא ידעו דין פסח שני והכתיב בפ' בא וכי יגור אתך גר ועשה פסח וגר' והי' כאורח הארץ ואמרו במכילתא הרי שנתגייר בין שני פסחים שומע אני יעשה פסח שני ת"ל והי' כאורח הארץ מה אורח שלא עשה את הראשון יעשה את השני כך גר שלא עשה את הראשון יעשה את השני א"כ כבר ידעו דין פסח שני וי"ל דאיצטרך דלא נימא כיון דלא חזי בראשון לא ליעבד בשני ולפ"ז י"ל דודאי ידעו דין פסח שני אלא שסברו דהנ"מ הויד או שכח אבל הן שלא היו ראויין אין להן תשלומין דומיא דגר שנתגייר בין שני פסחים וע"ז טענו למה נגרע ממזיד שלא עשה

אספה לי שבעים איש. בילקוט חשיב שמותייהו וצ"ע למה לא חשיב אלדד ומידד שהיו בכתובים. מיהו בבנימין חשיב שם את אלידד ואמרו בכמדב"ר פט"ו אלדד הוא אלידד בן כסלון מבני בנימין שבפ' מסעי, אבל את מידד לא חשיב ונראה דהנה בשבט גד חסר שם אחד כמו שהעיד בזית רענן שם וכנראה דס"ל למדרש זה דמידד הוא משבט גד ולא חשיב ליה משום שלא הגיע (ולא כמדרש הנ"ל שהוא קמואל בן שפטן מאפרים) והא דחשיב אלדד משום שהי' לו שם אחר אלידד אבל מידד ס"ל שלא הי' לו שם אחר והכירו מיד שחסר וצ"ע.

אם את כל דגי הים יאסף להם. צ"ע מה ענין דגים לכאן הרי בקשו בשור ולכא"ר מכאן רא"י לר"ע בנדרים נ"ח א' דמידי דמימלך עלי' שליח מיני' הוא ואמר' שם ב' שהגודר מן הבשר אסור בדגים לר"ע (חץ מיום הקזה וכאב עינים) ולרבנן צ"ע והרמב"ם בפ"ט מנדרים הי' פסק כר"ע.

ותדבר מרים ואהרן וגו', הנה מ"ר לא קיים עדיין פו"ר כמ"ש ביבמות ס"ב א' ומה שפירש מאשתו הוא משום דדרש ק"ו כמ"ש שם וכבר כ' התוס' שם דלאו ק"ו גמור הוא אלא דמ"ר הכריע כן מדעתו ומה שהסכים לו הקב"ה כתבו תוס' שם דחשבו משום שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והיינו דהתורה לא בשמים היא וכיון דמ"ר הכריע כן להלכה הסכימו לזה גם בשמים וע"ז סברו מרים ואהרן שיכולין לחלוק עליו בהלכה דלפי דבריו גם כל הנביאים צריכין לפרוש מגשותיהן משום האי ק"ו (שהן סבדו דנבואת מ"ר הוא כמו כל הנביאים) וכיון דכל הנביאים לא נהגו כן אלמא דאין הק"ו נכון כמ"ש התוס' והם לא ידעו שנבואתו גדולה מכל הנביאים ואצלו איכא ק"ו משא"כ אצלם.

שאלה אם קטן יכול להתנבאות, והנה מצינו במגילה י"ד א' מרים הנביאה אחות אהרן שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל ומבואר שם שאב"י חש לנבואתה והיא היתה אז

בערכך י"ג ע"א אין פוחתין משתי חצוצרות ומתשע כנורות ומוסיפין עד לעולם כן פירש"י והנה בירושלמי ר"פ שני שעירי אמרו שתי חצוצרות שיהיו שוות וכ"ה בספרי כאן שתי חצוצרות שיהא שוות כמראה ובקומה ובגוי ומסתבר דדין זה אינו אלא בשתי חצוצרות אבל אם מוסיפין עוד חצוצרות א"צ שיהיו שוין לאלו ולא גרע משאר כלי שיר, ולפ"ז הפסוק מדויק דבכל הפרשה דמיירי בשתי חצוצרות כתיב חסר דמשמע שוין כדאי' במדרש מובא ברש"י פ' עקב לוחת כתב חסר ששניהן שוין אבל פסוק זה דמיירי במוסיפין הרבה חצוצרות ואז א"צ שיהיו כולם שוין לכן כתיב חצוצרות מלא. (והא דכתיב בסוף הפרשה ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת חסר אף שדרשוהו בסוכה על ר"ה מ"מ לא בא כאן לומר דמרבין תוקעין דזה נלמד מבני אהרן אלא עיקר דין תקיעת חצוצרות וזה שוין).

יקרא שם המקום ההוא תבערה. צ"ע למה לא חשיב לה בפ' מסעי וברמב"ן משמע ששם המקום נשתנה אח"כ לקברות התאווה וצ"ע דכפ' עקב כתיב ובתבערה ובמסה ובקברות התאווה מקציפים הייתם את ה' משמע דג' מקומות נינהו, ובני רא"ש נ"י אמר דשם לא חנו רק באמצע הדרך היו שהרי רש"י כ' שהתאוננו זה ג' ימים לבטנו בדרך ולא נחנו משמע דבאמצע הדרך היו ולא נחו עדיין ולכן נתרעמו ולכן לא חשיב להו בפ' מסעי בין החניות (ועי' רמב"ן).

זכרנו את הקישואים וגו', פירש"י המן הי' משתנה לכל המינים חוץ מאלו מפני שקשה למניקות, וקשה א"כ למניקות לא ישתנה ולאחרות ישתנה, (הדברים למ"ד קמא ביומא ע"ה א') ו"ל דהקב"ה הכניס במן טבע שישתנה לכל הטעמים שיחשבו חוץ מאלו מפני המניקות ואם הי' עושה שלאחרים ישתנה הי' צריך נס חדש לשנות טבע המן ואין ראוי לעשות נס חדש מה שאין מוכרח תדע דאל"כ הי' יכול לעשות נס שירגישו גם המניקות טעמים אלו ולא זיק להן ונע"ל שבא ללמד שצ"ע להתאוות לדבר המזיק. (ועמש"כ בפ' בשלח).

טעמא דקרא

קכו

קאמר אין כהן מצורע יכול להקריב משום דמבואר במו"ק י"ד ב' דכה"ג כל השנה לגבי כרגל ואין רואין את הגנעים ברגל לכך אין לטמאותו [והא דקאמר שם והצרוע לרבות כה"ג צ"ל דמיירי שעברו וטמאוהו] לכך קאמר שהוא בע"מ דגם בעלי נגעים טהורין אסורין בעבודה כדתנן בבכורות מ"ה ב' (שור"ר בריטב"א מו"ק שם בע"א ע"ש).

שמעו נא דברי. ובספרי בקשו ליכנס לתוך דברי המקום אמר להם המקום המתנינו לי עד שאחרוש, והוא תמוה מאד שהרי היו מגדולי הנביאים וכלום לא ידעו שהקב"ה יודע מחשבותיהם, והנה בגמ' אמר' עני ועשיר ורשע באין לדין אומרים לעני למה לא עסקת בתורה א"ל עני הייתי וטרוד במזונותי א"ל כלום טרוד היית יותר מהלל וכעין זה עונין לעשיר ולרשע ע"ש ואמרו בשם הגר"ס זצ"ל דחזינן מכאן שהקב"ה יתן לכל א' להתנצל ולומר כל טענותיו ואח"כ יראה לו שאינם נכונים חזו כדי שיבין תשובת הקב"ה ולא יהי' לו תרעומת, וגם כאן רצו לומר טענותיהם כדי שיבינו תשובת הקב"ה וידעו לעשות תשובה, וא"ל הקב"ה שמ"מ אין ליכנס לאמצע הדברים רק לשמוע קודם כי אולי אחרי שישמעו לא יהי' להם כבר מה לומר כמו שהי' באמת.

הפטרת בהעלתך עיין בתרי עשר.

בת ה' שנים כמבואר בשמו"ר פ"א סי' י"ג, ובפס"ד הכ"ז א"י שירמי' נתנבא ביום שנולד, ובוה יש ליישב מש"כ בדעת זקנים מבעה"ת פ' בהעלתך שאלדד ומידד היו אחי משה כי כשנתנה תורה ונאסרו על העריות פירשו כולן וגם עמרם פירש מיוכבד אשתו ונשא אשה אחרת ובתרגום יונתן א"י שיוכבד נשאת לאליצפן בן פרנץ זה יותר נכון כי עמרם כבר מת לפי החשבון והולידה את אלדד ומידד נמצא הם אחיו מן האם ולא מן האב וקשה דלפי חשבון זה היו בני שנה כשנתנבאו וכבר תמהנו כזה בס' בשער המלך, אמנם להנ"ל י"ל דבאמת היו בני שנה ונתנבאו והא דקרי להו זקנים דזקן היינו שקנה חכמה והא דקרי להו אנשים כבר כ' התוס' בסנהדרין ס"ט א' דדורות הראשונים גדלותן קדמה הרבה ולפי חכמתן קרי להו אנשים (וצ"ע בסנהדרין שם ס"ט ב' דהוכיח דבצלאל בן י"ג שנה הי' מדקרי ל' איש וכן רש"י באבות פ"ה מכ"א גבי לוי וצ"ע).

והאיש משה ענו וגו', במו"ק כ"ח א' אמר רבא הני תלת מילי בעאי קמי שמיא חוכמתי דר"ה ועותרי דר"ח ויהבו לי ענותנותי דרבה בר ר"ה ולא יהבו לי, נראה הטעם משום שזה תלוי בבחירה משא"כ חכמה ועשירות.

בספרי זוטא אמר הקב"ה אם יצטרע אהרן אין כהן בע"מ יכול להקריב ע"ג המזבח אלא יראה אחותו ויתמה ויתוכח מעצמו, הא דלא

שלח

שלי) ולכן היה צריך לדעת עד כמה גבורתם שאם הם גבורים ביותר אין שייך להלחם בהם כלל וע"כ יבא הכל ע"י נס ואם לאו צריך קצת להלחם ולכן שלחם לברר זה אלא שהעם קלקלו ע"י תשובתם אבל יהושע שלחם חרש פ"י שלא ידעו שאר העם משליחותם ולכן לא חשש לקלקול והוא היה צריך לדעת זה איך יתנהג וכו"ל. (ועי' רמב"ן קצת כעין זה).

יש לעי' לאיזה צורך שלח משה המרגלים ומה הי' דעתו החזק הוא הרפה וגר מאי נ"מ הרי הקב"ה הבטיחם שיכבשו וגם למה חזר יהושע לשלוח מרגלים ולא חשש לתקלה, וי"ל (וכמדומה שגם במפרשים ראיתי כן) שמה שאפשר ע"פ טבע אין בא הנס ורק מה שא"א בזה בא הנס (וכמ"ש ברות רבה פ"ז בועז עשה את שלו כר אמר הקב"ה אף אני אעשה את

לימד משה לחלמידו יהושע קה יושיעך מעצת מרגלים היינו שלא תלך אחריהם אלא אמור מה שברעתך וזה היתה כונתו אלא שמן השמים זה הועיל ג"כ שלא ימשך אחר עצתם הרעה.

ויבאו עד נחל אשכול וגו' ואשכול ענבים וגו' למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול אשר כרתו וגו', בכולן כתיב אשכול מלא חוץ מן הראשון דכתיב חסר, ויל"פ דהנחל כבר נקרא בתחלה נחל אשכול ע"ש אשכול חברו של אברהם (דלכן כתיב תחלה ויבאו אל נחל אשכול לפני שקראוהו נחל אשכול) אלא שנקרא אשכול חסר כי חברו של א"א נקרא אשכול חסר כמ"ש בפ' לך אבל אחר שחתכו משם האשכול, קראוהו אשכול מלא ע"ש האשכול כי אשכול ענבים נכתב מלא, וכן ר"פ דברים כתיב ויבאו עד נחל אשכול וירגלו אותה כתיב חסר כי כשעלו עדיין נקרא אשכול חסר אבל בפ' מטות כתיב ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ כתיב מלא משום דמיירי כשראו את הארץ וזה ה"א אחר שכרתו את האשכול וראו בזה טוב הארץ והפירות ואז כבר נקרא אשכול מלא. (שור"ר שכ"כ בדברי אליהו מהגר"א).

על כן קרא שמו נחל אשכול, לא מפורש מי קרא ויל"פ דקאי על הענק דא"י בתדא"ר פכ"ט ובילקוט הגיעו לחברון נטלו משם ה' תאנים וה' רמונים ואשכול א' של ענבים צווח בהן תלמי צווחה א' ונפלו על פניהם ארצה התחילו מנפחים בפיהם ומנשכים באפם עד שנתיישרה דעתם עליהם א"ל על מה באתם וכו' שגרום בשלום ולא הרגום ע"ש ויל"ל שתלמי הוא שקרא שם המקום כן וקאי אדכתיב לעיל ותלמי ילידי הענק.

אפס כי עז העם וגו' אפשר דבאו לאפוקי מסימן שמסר להם משה שאם יושבים במבצר"י הם חלשין כדפי' רש"י בריש הפרשה ועל זה אמרו אפס שאינו כן דאע"ג דעז העם אפ"ה הערים בצורות וגו' (ועי' בפ"י הטור עה"ת).

ויהס כלב, בספרים אחרים הסי' רבתי כמו שהביא במנחת שי, ויל"ל טעם משום שהשתק

במדרש רבה שלח לך אנשים וזש"ה כחומץ לשינים וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו, לכאור' אין מובן מה ענין עצלות לכאן, ויל"ל דהמפ' כתבו דמשה שלחם בשביל שידע שכשיכנסו לארץ יהא המלחמה בדרך הטבע ולכן הוצרכו לדעת איך להלחם, וע"ז אמרו המרגלים שכדרך הטבע א"א כלל להלחם אתם וע"כ צריך לבא בדרך נס וא"כ יותר טוב שימותו ו' האומות כולן בדרך נס ואנחנו נכנס ליטול את א"י בלי מלחמה כלל אבל חז"ל גילו שעיקר כוונתם ה"י מפני העצלות שהתעצלו להלחם ולכן הוציאו דבה וחשבו שע"ז יגרמו שילך הכל בדרך נס ולא יצטרכו להלחם וצ"ע.

ויקרא משה להושע וגו', בתי"י כדי חמא משה ענוותנותי' קרא משה להושע בן נון יהושע, יל"פ לפי פשוטו שמתוך ענוותנותו של יהושע חשש עליו שלא ימלא לבו לחלוק על חבריו שהיו גדולי ישראל כדאי' במדרש (ועי' רמב"ן שיהושע ה"י החמשי בהן בחכמה) ולכן התפלל עליו ה' יושיעך מעצת מרגלים משא"כ על כלב לא חשש.

ויקרא משה להושע בן נון יהושע פירש"י א"ל קה יושיעך מעצת מרגלים (והוא מסוטה ל"ד ב'), וקשה הרי רש"י פי' כולם אנשים כו' באותה שעה כשרים היו ולמה א"ל משה ליהושע קה יושיעך מעצת מרגלים (ורק כשהלכו התחילו בעצה רעה) ואם משה ידע ברוה"ק שיקלקלו למה שלחם הרי הקב"ה א"ל שלח לך מדעתך אני איני מצוך, ויל"ל שמ"ר לא ידע והוא א"ל דבר אחר שהרמב"ם כ' ברפ"י מסנהדרין א' מהדיינים שהי' מהמוכז או מהמחייב לא מפני שאמר דבר הנראה לו לרעתו אלא נטה אחר דברי חברו ה"ז עובר בל"ת וע"ז נאמר לא תענה על ריב לנטות מפי השמועה למדו שלא תאמר בשעת מגן די שאהי' כאיש פלוני אלא אמור מה שלפניך (והוא מתוספתא דסנהדרין פ"ג), והנה משה שלחם להכריע איך ילחמו ובאיזה דרך ילכו ואיך יתנהגו ולזה היו צריכין לידע אם הם אנשים חזקים וכה"ג ואי זו ארץ זו, ולזה

טעמא דקרא

קכט

תיבת את מיותרת לכא' דהר"מ למכתב וישאו קולם ויבכו וכמ"כ גבי עשו וישא עשו קולו ויבך וי"ל דבא לרמוז מ"ש בגמ' אותו הלילה ליל ט"ב ה' א"ל הקב"ה אתם בכיתם בכי של חנם אני אקבע לכם בכי לדורות, את ר"ת תשעה אב וכעין מ"ש בזהר וישלח ע"כ לא יאכלו בניי את גיד הנשה את ר"ת תשעה אב מכאן שכל האוכל בת"כ כאילו אוכל גיה"נ.

וישחטם במדבר. יל"ע הכתיב אכנו בדבר דהיינו מיתת מגפה ולא שחיטה ולמה אמר וישחטם, וי"ל דשחיטה נקראת כל דבר שצריך לעשות כמו שאמרו ביומא ס"ד א' דחיינו לצוק זהו שחיטתו ובס' הישר לר"ת ס"י תרכ"ט כתב ג"כ במליקת העוף מליקתו זהו שחיטתו וביד' בפ' עגלה ערופה איכא למ"ד גם בע"ע עריפתו זהו שחיטתו.

ועבדי כלב וגו' והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה חרעו יורישנה, ע"י רש"י שפי' דאין לומר לשון ירושה דהול"ל יירשנה אלא לשון גירושין וצ"ע הא כתיב בריש שופטים ויתנו לכלב את חברון ויורש משם את שלשה בני הענק א"כ כלב בעצמו הורישו ולא זרעו וכן ביהושע י"ד אמר והורשתים ע"ש. ולולי ד' רש"י אפשר לומר דלעולם לשון ירושה היא (ובתרגום יש בזה גירסות כמ"ש רש"י) ויתבאר ע"פ הגמ' ב"ב קי"ז שכל נחלות חיים יורשים מתים וכאן מתים יורשים חיים דהיינו שנתחלק לבאי הארץ וחזרו והורישו ליצאי מצרים וחזרו ויצאי מצרים והורישום לפי החשבון ע"ש והנה מכל יוצאי מצרים לא ה' שום א' רק כלב (דליהושע לא היו לו בנים) וא"כ כשבניו החזירו לו נשאר לו שהרי עדיין חי' (חוץ מחלקו שהגיע לו מצד עצמו שגם הוא ה' מיוצאי מצרים) ולכן הגיע לו כל עיר חברון (היינו שדה העיר וחצרי' כמ"ש בב"ב קכ"ב ב') משום שהיו יו"ח מרובין והורישו לו הרבה. (ואע"ג שנטל ע"פ ה' מ"מ נטל לפי החשבון) וזהו חרעו יורישנה דהיינו שיורישו לו את הארץ ולכן יהי' לו את הארץ אשר בא שמה דהיינו כל חברון וכמ"ש בפ'.

את המרגלים שגבהן ס' אמה כדאי' במדרש מובא בהדר זקנים מבעה"ת ר"פ שלח.

ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי בעינינו כחגבים, יל"ע למה כתיב ב"פ נפילים, ועוד נפילים הראשון מלא והשני חסר ועוד למה כתיב בני ענק וביהושע כתיב ויכרת יהושע את הענקים ולא כתיב בני ענקים, וי"ל ע"פ המדרש מובא בהדר זקנים מבעה"ת ר"פ שלח ונמצא במדרש פתרון תורה פ' שלח פ"א נכנסה בתו של ענק בפרדס ואכלה רמון והשליכה קליפתו והיו מרגלים טמונים בקליפה וסבורים המרגלים שהקליפה היתה מערה ונכנסו בתוכה י"ב מרגלים לאחר אותה שעה נזכרה הבת שאכלה רמון והשליכה הקליפה חוץ לפרדס שלא יראה אבי' הקליפה ולא הרגישה מן הי"ב מרגלים שהיו בתוכה אמרו זה לזה ראו כמה גדולה גבורה יש בנשים ק"ו באנשים ולכן הוציאו דבה עכ"ל (והובא מדרש זה ג"כ בקצרה בתוס' שאנץ סוטה ל"ה א' ובתוס' הרא"ש שם) וי"ל דזה כונת הפסוק מן הנפילים היינו ממה שנפלנו מתוך הקליפה משם ראינו את בתו של הענק ונפלים בתרא ל' נפלו הוא ולכן נכתב חסר ולכן כתיב ג"כ בני ענק שלא ראו את הענק עצמו רק בת קטנה שלו וכמ"ש בפ"ק דחולין בני יונה קטנים ולא גדולים (מיהו בתדא"ר פכ"ט א"י שראו את הענקים עצמן).

ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים. נפילים הראשון מלא והשני חסר, וע"י מש"כ לעיל ועיל"פ דנפילים הראשון הוא המלאכים שנפלו מן השמים, והשני כונתו לשון נפל שמי שאינו גדור וחזק כאלו נופל ומת כי הארץ אין מקיימת רק גבורים כמ"ש ארץ אוכלת יושבי' היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות וכמ"ש הרמב"ן, ובאמת זה ה' להראות גבורתו של הקב"ה שמשמיד גבורים כאלו כמ"ש בכורות מ"ד ב' מנץ שהקב"ה משתבח בבעלי קומה שנא' ואנכי השמדתי את האמורי אשר כגובה ארזים גבהו.

ויתנו את קולם ויבכו העם כלילה ההוא.

בקר והנה במנחות דף צ"א מוקמינן קרא דאו לזבח לכבש האחד לחטאת מצורע וקרא דאו לאיל לאילו של אהרן ע"ש ולפ"ז א"ש דהקדים הכבש, דחטאת תמיד קודמת לכל העולות אפי' חטאת העוף לעולת בהמה כמבואר בזבחים צ' וכאן כולם אינם חטאת חרץ מזה דתנן במנחות פ"ח ב' דרך חטאת מצורע (שהוא כבש) טעון נסכים ולא שום חטאת, ומה שהקדים האיל לבקר משום דמיירי באילו של אהרן והוא היה קודם לפר העולה של יוה"כ שבא ג"כ עמו לפ"ד ר"א ביומא ע' א' (וע"ש בהגר"א דבירור) תני לי' בשם חכמים, ואף לפ"ד ר"ע שם י"ל דאגב דפתח בכבש נקט כל הסדר מלמטה למעלה, ע"י תוס' יומא ע"ו א' ד"ה ובעשור).

וכי יגור אתכם גר וגו', הא דהוצרך להשוות גר לישראל לענין נסכים (ודרשת חז"ל ידועה) ולפי פשוטו י"ל משום דכתיב אזרח וכ"מ שנא' אזרח הוצרך לכתוב גרים כמ"ש בסוכה כ"ח ב', ואזרח הוצרך לכתוב למעט גרים כמ"ש בתמורה ג' א', והא דבאמת אין גר מביא נסכים (ע"י רמב"ם פ"ג ממע"ק ה"ה) משום דאמר' במנחות כ' א' דנסכים הוא משום כפרה ושמחה פירש"י אחר שנתכפר לו בדם מביא יין להראות שמחה ואין כוונת הגמ' כפרה ממש דאדרבה חטאת ואשם שבאין לכפרה אין טעונין נסכים אלא הכונה ריצוי דע"י שהקב"ה מתרצה לו ע"י הקרבן מראה שמחה וכיון דגרים לאו בני הרצאה נינהו כמ"ש בזבחים מ"ה ב' ל"ש שיביאו נסכים.

והי' באכלכם מלחם הארץ וגו' ראשית עריסותיכם וגו', ובעירובין פ"ג ב' ראשית עריסותיכם כדי עיסת המדבר עשירית האיפה, וקשה דהא כשבאו לא"י פסק המן וכאן כתב והי' באכלכם מלחם הארץ ואז לא הי' מן ואם ממה שנסתפקו ממן שבכליהם עד ט"ו ניסן כמ"ש בקדושין ל"ה ב' הרי אז לא הי' עריסותיכם עשירית האיפה שנסתפקו מעשירית האיפה אחת מ' יום וצ"ל דעריסותיכם סימנא בעלמא קאמר דכשיעור עריסותיכם במן היום כן תפרישו או מתבואת א"י.

דברים ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וביהושע י"ד אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה וגו' ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר ה' ביום ההוא וגו' והורשתים כאשר דבר ה' וגו' ויתן את חברון לכלב בן יפנה לנחלה.

בב"ב ע"ד א' כמעשה דרבב"ח לדידי חזי לי מתי מדבר כו' איבעי לי' למימני חוליות כו', ומה שבאמת מנעו ממנו מן השמים לקחת משם הקרן לברר ההלכה וגם סיבכו מן השמים שלא יעלה בדעתו למנות החוטין שלכאו' זה דבר פשוט, נראה מזה שאין רצון הקב"ה לברר הלכה ע"פ דרך זה לחטט בדברים עתיקים וכו' רק ע"י התורה עצמה צריך לברר ההלכה.

י"ל טעם שנשמכה פ' נסכים מיד אחר מעשה דמרגלים (וע"י רש"י) משום שאמרו בשהש"ר פ"ד י"ב ג' (ע"ש במתנ"כ) מהיכן היו ישראל מנסכין יין כל מ' שנה שהיו במדבר מהאשכול שהביאו המרגלים (דבק"צ לכו"ע קרבו נסכים במדבר כמ"ש רש"י ותו' בקדושין ל"ד א') ולכן אחר מעשה דמרגלים שהביאו האשכול נאמר פ' נסכים.

ויין לנסך שלישית ההין תקריב לנסך ריח ניחח לה', בזבחים מ"א ב' מבואר דריח ניחח אתי לאפוקי אברים שצלאן והעלן וצ"ע מה שייך ביין צלאן והעלן ושמא אתי לאפוקי אם בישל היין תחלה ע"י רמב"ם פ"ו מא"מ ה"ט וצ"ע.

כי תבואו וגו' מן הבקר או מן הצאן, הקדים בקר לצאן ואח"כ כתיב והקריב וגו' לכבש האחד או לאיל תעשה וגו' וכי תעשה בן בקר הקדים כבש ואח"כ איל ואח"כ בקר, ואח"כ כתיב שוב ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים וצריך טעם על שינוי הסדר בכל הפרשה, והנה מה שהקדים בתחלת הפרשה ובסופה פר ואח"כ איל ואח"כ כבש י"ל בפשוט משום דק"ל בזבחים צ' א' פרים קודמין לאילים ואילים לכבשים וכבשים לשעירים, רק צריך טעם למה באמצע הפרשה הפך הסדר והקדים כבש ואחר כך איל ואח"כ

טעמא דקרא

קלא

קהל עי' רמב"ם פ"ב משגנות, ולהכי הוצרך לאשמעינן דמ"מ מכפר גם על הגרים כי לכל העם בשגנה היינו כיון דלכולם הי' שגנה אחת ועי' בספרי זוטא דהגר מתכפר בשבט שגר שם, ולכן נמי הוצרך אח"כ גבי שעירת יחיד למכתב האזרח בבני' ולגר הגר בתוכם תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגנה משום דגבי צבור אין הגר מהמנין קמ"ל דהכא דינו כישראל ממש.

מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף, מה שהזכיר כאן גר וסמכו למגדף י"ל משום שהמגדף בן הישראלית הי' גר כדפירש"י בפ' אמור.

בילקוט ויקריבו אותו וי"א הביא חבילתו עמו, נ' דהטעם לשער אם יש בה השיעור דלעצים כדי לבשל ביצה קלה וצ"ל שהביאוהו אחר שבת שבשבת לא יכלו להביא החבילה.

בדעת זקנים מבעה"ת כתבו ולמה נסמכה פ' מקושש לפ' ציצית לפי שבשעה שחלל המקושש את השבת אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים כתוב בתפילין למען תהי' תורת ה' בפין צויתם שלא לנשאם בשבת ואלו הי' זה נושאם הי' נזכר ולא חלל את השבת אמר הקב"ה הריני קובע ומצוה להם מצוה א' שעל ידה יהו נזכרין מן המצוות כמו במצוות תפילין ותהי' נוהגת בשבת וזו היא מצוה ציצית עכ"ל והוא מתדאר פכ"ו (ע"ש בשינוי קצת) והוא תמוה שהרי מקושש במזיד חלל דאל"ה לא היה נהרג וכן אמרו בספרי שהתרו בו ועדיין הוא מקושש, וי"ל על פי המדרש שהובא בתוס' ב"ב קי"ט ב' ד"ה אפי' (והוא בתרגום יונתן כאן) דמקושש לשם שמים נתכוין שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחריבין במצות עמד וחלל שבת כדי שיהרג וידאו אחרים א"כ כל מה שחלל שבת הי' רק כדי שלא ישכחו ישראל מצוות שבת ואילו הי' להם אות היו ממילא וזכרין כל המצוות ולא הי' לו צורך לחלל שבת, ואפשר עוד דלכן כתיב ג"כ בפ' ציצית לדורותם

ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה וגו' מראשית ערסתיכם נתנו לה' תרומה וגו' פירש"י לפי שנא' ראשית ערסתכם יכול כולו ת"ל מראשית ולא כל ראשית וק' לכתוב בקרא קמא מראשית, עוד יל"ד למה בקמא כתיב ערסתכם חסר ובבתרא כתיב מלא, וי"ל ע"פ המשנה רפ"ג דחלה האשה כיון שנותנת המים מגבהת חלתה ובלבד שיהא שם חמשת רבעים קמח וע"ש בר"מ מבואר דצריך להתנות שיחול כשותעשה כולה גוש א' ואמר' ביר' שם כיון שנותנת המים זו היא ראשית ערסותיכם ע"ש ומסתבר דאז יכול ליתן כל העיסה שנתבולל במים לחלה דהא איכא שירי' ניכרים כיון שחל אח"כ כשותעשה כולה גוש א' ואז איכא שירים, ועפ"ז מדויק הפסוקים דאם הוא ערסתכם חסר דהיינו שעדיין לא נרטבה כולה במים רק ה' רבעים יכול ליתן ראשית דהיינו כולה (וכדא"י ביר' כיון שנותנת המים זו היא ראשית ערסתכם) אבל אם הוא ערסותיכם מלא שכולה עיסה אז רק מראשית ולא כל ראשית.

בכתובות כ"ה א' ז' שכבשו ח' שחלקו נתחייבו בחלה (דכתיב בבאכס) ולא נתחייבו בתרומה, וצריך טעם למה החמירה תורה בחלה יותר מבתרומה, והטעם פשוט משום דתרו"מ חיוב על הקרקע וכי"ז שלא כבשו לגמרי עדיין לא קנו הקרקע לגמרי לכך אין חייב בתרו"מ וכן שמטה ויובלות החיוב על הקרקע אבל חלה אין החיוב על הקרקע שהרי גם פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייב בחלה מה"ת ולא בתרו"מ רק מדרבנן (עי' רמב"ם פ"א מתרומות הכ"ב) כי הלישה מחייבת וכיון שנכנסו לארץ ולשו מיד נתחייבו כיון שכבר באו לארץ.

גבי שעירי ע"ז כתיב גבי צבור ונסלח לכל עדת בני' ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגנה, נראה מה דהוצרך לומר דמכפר על גרים משום דמנין הרוב נחשב או ברוב שבטים או ברוב ישראל כמ"ש בהוריות ה' ובזה ג"כ נראה דאין הגרים משלימין להרוב כיון דכל שבט איקרי

למצות ציצית קמ"ל דגם לעת"ל ינהג, והר"ד וינטורוב שליט"א אמר דלדורותם בא לומר אף בזמן שאין תכלת צריך ציצית דהתכלת אין מעכב את הלבן (ובריש התכלת ילפא מדכתיב וראיתם אותו) ובוה מרוק מאר מש"כ תורה זה בין ועשו להם ציצית לבין ונתנו על ציצית ולא כתבתו בסוף משום דלא קאי אלא ארישא ודפח"ח שו"ר באוה"ח ועמש"כ לעיל. הפטרת שלח עיין ביהושע.

דלא נימא דלא הוצרכה מצות ציצית אלא לאותו הדור שאין נכנסין בארץ שיש חשש שישכחו לכך אמרה תורה שהמצוה נוהגת גם לדורות. על כנפי בגדיהם לדורם, הא דאיצטרך למכתב הכא לדורותם (וכבר דרשו חז"ל ע"ז) י"ל דבא לרבות לימות המשיח דס"ד כיון דהתורה אמרה טעם המצוה למען תזכרו ועשייתם את כל מצותי א"כ ס"ד דלעת"ל שיבטל שכחה כמ"ש בירמ' ל"ח הנה ימים באים וגו' נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה א"צ

קרח

פטירתו של אדם אין מלרין לו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, נמצא שקרח שנבלע הוא וכל כספו וכל רכושו נעשה לו לרי לגיהנם.

אין בן פלת, הוא ה' דודם של דתן ואבירים לפמש"כ בחזקוני ובבעלי התוס' החדש פ' ריגש דפלת הוא פלוא בן ראובן, וי"ל דאחר שעשה תשובה שינו את שמו לאון בן פלת ע"י שנעשו לו פלאות כמ"ש בסנהדרין ק"ט ב' וי"ל דלכן כתיב בפ' פנחס ובני פלוא אליאב ובני ל' רבים (ע' ב"ב קמ"ג ב') משום שה' לו עוד בן ולא חשיב ל' בהדיהו משום ששינו אצלו שמו של פלוא וע' בפ' פנחס כתבנו באופן אחר.

נשיאי עדה. כגון אליצור בן שדיאור וחבריו (במדרב"ר פ"ח), נראה שלא כל הנשיאים נשתתפו על קרח שהרי שלומיאל בן צורישי הוא זמרי בן סלוא שמת אח"כ כשהיו בשיטים כמ"ש בסנהדרין פ"ב ב', ונחשק בן עמינדב מת בקברות התאוה (סע"ר לפי הגר"א שם) ומסתמא היו עוד ורק חלק מהם נשתתפו עמו. גם בתנאים והאמוראים מצינו שם גמליאל (בברכות ב' א' ובכ"צ) נתנאל (אבות פ"ב מ"ח) אבידן (ברכות כ"ז ב') ואם היו ח"ו רשעים לא מסקינן בשמייהו.

ויקהלו על משה וגו', הנה קרח לא הזכיר

בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים (סנהדרין ק"ט ב') יל"פ ע"פ ב"ר פ"ו ס' ר' גלגל חמה יש לו נרתיק שנא' לשמש שם אהל בהם וברכיכה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקב"ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם פ"י הרד"ל דהיינו שעובר באוקינוס כמ"ש בפדר"א פ"ו וזהו הבריכה של מים שמצננו, ובמעשה דקרח שעלו שמש וירח מרקיע לזכור כמ"ש בנדרים ל"ט ב' א"כ לא עבר באוקינוס ונעשה רותח וזה שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים.

בן קהת שהקהה שיני מולידי (סנהדרין שם) יתבאר ע"פ התו"כ מובא ברש"י ויקרא כ"ו י"ט ותם לריק כחכם הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כיסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפן ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכיסח ועדר ובא שדפן ומלקה אותו הרי שיניו של זה קהות והנה אבותיו של קרח גידלוהו וחניכוהו ועשאוהו אדם גדול כמ"ש בבמדרב"ר פ"ח ס"י ט' שה' גדול השכט ובסוף חטא עד שנבלע באדמה ואבד מתוך הקהל הרי שיני אבותיו קהות וכנ"ל.

בן לוי, בן שנעשה לוי לגיהנם (סנהדרין שם) וי"ל ע"פ המשנה (פ"ו דאבות) שבשעת

וגם כל הנסים ועוד אם לא האמינו למה שמעו לו להביא קטרת (וגם קרח בעל רזה"ק היה כדפירש"י ור"נ איש היו ראשי סנהדרין) ונראה דקרח חשדו שהוא בקש עבור אהרן הכהונה ועבור בניו סגני כהונה כו' וע"י תפלתו הסכים הקב"ה לדבריו ולכן התרעם שרצה שייבקש גם עבורו וכן הר"ג איש כי כל העדה קדושים ולכן אמר מרע"ה בזאת תדעון וגו' כי לא מלבי שאני לא השתדלתי כלל ע"ז אלא הקב"ה צוני מעצמו.

ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח. הנה המזבח החיצון כבר הי' מצופה נחשת ועליו רשת נחשת כמ"ש בפ' תרומה, ונ' שכאן הי' המצוה לעשות עליהן עוד ציפורי נחשת ע"ג הציפור לזכרון שלא יקרב אחר, ונ' שזה אינו מצוה לדורות ורק במשכן ואולי רק בימי אהרן שאח"כ כבר אין חשש וצ"ע.

קח מאתם מטה מטה וגו' והשכתי מעלי את תלונות בניי אשר המה מלינים עלי, משמע שעדיין הלינו ופקפקו שהקב"ה לא בחר באהרן ותמוה שהרי ראו בליעת קרח וכל הענין ר"ל שחשבו שכ"ז הי' מפני כבוד מ"ר שלא היו צריכין לפגוע בכבודו וקב"ה תבע ביקריהו דצדיקיא אבל מ"מ אין זה ראי' שהקב"ה צוה שאהרן יהא כה"ג אלא אמר למ"ר לבחור כה"ג והוא בחר באהרן מפני שהוא אחיו ולזה הוצרך מופת המטה להראות שהקב"ה בחר באהרן.

ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם, יל"ע למה לא צוה הקב"ה ליטול מטה א' ללוי ומטה א' לאהרן כי עתה שמטה א' לשניהן אין ראי' שהכהונה לאהרן כי קרח טען שמגיע לו הכהונה וגם הוא לוי, וי"ל כמש"כ הגאון מלבי"ם ז"ל שדתן ואבירם טענו על הלוי כי לדעתם מגיע הלוי לראובן שהוא הבכור ולכן אם הי' מטה מיוחד לאהרן והוא יפרח יאמרו שאין זה ראי' רק על הכהונה ולא על הלוי לכן הי' המטה גם ללוי וכשיפרח יי"ה ראי' על שניהן שהרי שניהן כתובין עליו.

כתבו התרי"ב ביומא נ"ב ב' דמקצת הפרחים

כלל בדבריו שמבקש כהונה רק מדוע התנשאו וגו' כדווג עבור הצבור אבל מ"ר הבין מיד כונתו וא"ל ובקשתם גם כהונה, והנה רש"י פי' ויקהל עליהם קרח כו' איני מקפיד אלא בשביל כולכם כו' הרי אמר שדווג שיהי' השררה לכולם ובפ' רב לכם פירש"י וקרח שפיקח הי' כו' ראה שלשלת כו' לכך נשתתף לבא כו' ששמע מפי משה שכולם אובדים וא' נמלט כו' הרי לא דאג כלל בשביל חבורתו שידע שכולן ימותו ולא הי' איכפת לו כלל רק שהוא ישאר וכן דרכן של כל בעלי מחלוקת, ועמש"כ אאמור"ר שליט"א בברכת פרץ כעין זה.

העיני האנשים ההם תנקר, בתרגום יונתן מפרש דקאי אדלעיל אף לא אל ארץ וגו' העיני וגו' אפי' אם תנקר את עיני האנשים יושבי א"י ותנצחם לא נעלה לא"י. ונראה לפי שאמר ושלחתי את הצרעה וגו' ואמרו (סוטה ל"ו א') שהצרעה מסמאה את עיניהן ולכן אמרו כן.

וישימו עלי קטרת, י"ל טעם למה א"ל להקריב קטרת, דהנה קרח טען חוט א' תכלת פוטר הבגר טלית שכולו תכלת לא כ"ש מוחה א' פוטרת הבית בית מלא ספרים לא כ"ש וכן טען ומה אהרן שלא נמשח אלא בשמן המשחה נעשה כה"ג אני שאני בנו של יצחק שכולו שמן עאכ"ו כדאי' כ"ז במדרש, וכתנתו בטענות אלו היה שאם רצון הקב"ה שאחד יהי' כה"ג כ"ש שרצונו שר"נ איש יהיו כהנים גדולים וז"ש כי כל העדה כולם קדושים, וע"ז רצה מרע"ה להראות לו טעותו ולהוכיח לו מהקטורת דלפי שיטתו אם שיעור פרס ומחתה א' קטרת מברכת ומעשרת כמ"ש ביומא כ"ו ועוצרת המגפה כ"ש ר"נ מחתות מלאות קטרת יהי' לברכה ובסוף ראה שזה לקללה ונשרפו עי"ז וע"כ מוכח שרצון הקב"ה לא לגרוע מדבריו ולא להוסיף עליהן.

בזאת תדעון וגו' כי לא מלבי, משמע שהיו חושדין אותו שהוא מלכו ויש לתמוה דהא כתיב וגם כך יאמינו לעולם ועוד הרי ראו האש שירד מהשמים כשאהרן הקריב ואין יכלו להכחיש זה

ק"ק ואין נאכל אלא לזכר כהונה ושמא מתמעט מדכתיב בני ישראל ולא בנות ישראל.

וכל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, בכל מקום כתיב דגן תירוש ויצהר וכאן הקדים יצהר ועשאו חלב בפ"ע, ונ' הטעם משום דקרח טען כיון שהוא בנו של יצהר והיצהר עולה למעלה מגיע לו הכהונה כמש"כ בבמדב"ר פט"ז לכך הקדים הכתוב שכל היצהר יהי רק לאהרן.

מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה', תיבת כל צריך ביאור דהרי ליכא אלא תרומה אחת, אבל הוא מדויק היטב ע"פ גמ' בביצה י"ג ב' דמוקי האי קרא למעש"ר שהקדימו בכרי ולא הורמה ממנו תרו"ג וקמ"ל קרא דצריך להרים גם תרו"ג ולכן כתיב תרימו את כל תרומת ה' דהיינו גם תרו"ג וגם תרומ"ע, ועמש"כ עוד בזה ביחזקאל.

ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו, כ' הרמב"ם בפ"ז ממאכ"א ה"ה ולפי שמרימין דברים אלו מן הקרבן לשרפה לה' נקראו חלב שאין לה דבר טוב אלא המורס לה' ולכן נאמר בתרו"מ בהרימכם את חלבו ממנו ותמוה שהוא עצמו כתב בפ"ה מתרומות ה"א שאין תורמין אלא מן היפה שנא' בהרימכם את חלבו ממנו ואין לומר דהוא אסמכתא בעלמא ואיסורו מדרבנן דבתמורה ה' א' מוכח בהדיא דאיסורו מה"ת, וי"ל דרבנן ס"ל דפשטא דקרא דכל המורס לה' נקרא חלב ואין מקרא יוצא מירי פשוטו ומ"מ מדכתיב קרא דוקא כאן למדנו ג"כ לתרום מן היפה לכתחלה.

הפטרת קרח ע"י בשמואל.

נשארו שלא גמלו שקדים ונשארו פרחים, ונראה דזה מוכח בפסוק דכתיב ויהי ממחרת וגו' והנה פרח מטה אהרן וגו' ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמלו שקדים ואם איתא שכבר היו כולם שקדים מנא ידע שפרח ויצץ וע"כ שנשארו פרחים וגם שקדים והטעם נראה דבזה ניכר הנס לדורות כדכתיב למשמרת לאות וגו' דאם ה"י רק שקדים אין ניכר הנס שהוא דומה לשאר ענף של שקדים אבל השתא שיש פרחים וגם שקדים מה שאינו בשאר אילנות דבשעה שיש פרחים אין שקדים ניכר הנס וכן מצאתי בריטב"א שם שסיים בה ג"כ כדי להגדיל הנס, ועי' ברע"ת זקנים מבעלי התוס' כאן.

זה יהי לך וגו', במנחות ע"ג ב' מבואר דחשיב כאן כל מתנ"כ מפני מחלקתו של קרח ע"ש, וצ"ע אמאי לא חשיב כאן עורות קדשים (ואין לומר דלא חשיב אלא הנאכלין דהא חשיב גול הגר) ושמא הן בכלל הקדשים וצ"ע. מיהו בספרי מרבה עוד העולה מדכתיב מן האש אבל רש"י לא פ"י כן.

זה לך תרומת מתנם לכל תנופות בני ישראל לך נתתם ולבניך ולבנותיך, נראה דלכך כתיב תנופות בני ישראל דהיינו מה שגם ישראל מניפין נאכל גם לבנותיך כגון חזה ושוק של שלמים ושל תודה ושל איל נזיר וביכורים אבל אלו שהכהנים לבד מניפין הוא ק"ק ואין נאכל לנקבות כגון שתי הלחם ושתי כבשי עצרת ומנחת העומר וכן לוג שמן של מצורע כתב הרמב"ם פ"ד ממחור"כ ה"ב שהכהן לבדו מניף אבל קשה ממנחת סוטה שהיא מניפה ג"כ והוא

חקת

דכפרה יש חילוק בין פרת משה לפרת דורות דאותה לאלעזר ולדורות בכה"ג וי"א אותה לאלעזר ולדורות בהדיט כמ"ש ביזמא מ"ב ב' ולכן אמר ב"פ א' לשעה וא' לדורות. בבמדב"ר פי"ח ס"י ז' על כל דבר ודבר

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר, תרתי לאמר ל"ל דבפ"ק דיומא ד' ב' אמרו דלאמר הוצרך לומר בכל מצוה שאל"כ ה"י אסור לו לומר לישראל אבל תרתי לא מצינו, וי"ל משום

שפּרה וכל מסעדי יוצאין כו' חקני ישראל מקדמין כו' שהיו עושין אותה בפרסום גדול וברוב עם ולכך כתיב ונתתם שרבים יתעסקו בזה.

וכבס בגדיו הכהן. לכאור' הי' צ"ל וכבס הכהן בגדיו, וי"ל דכיון דקי"ל דשרפת הפרה בכגד"כ (עי' רמב"ם פ"ד מפרה הט"ו) וא"כ אם שרפה בכגדיו חול שרפתה פסולה וממילא אין מטמא בגדיו וא"כ אין מטמא רק בגד"כ והיו בגדיו הכהן (ואע"ג דר' רמב"ם ותוס' דגם בגדים שנוגע טמא מ"מ בגדים שלבוש צ"ל דוקא בגד"כ ומ"ש בחולין ל' א' בב' סודרין י"ל דהיינו סודרין שנוגע בהם וברש"י משמע שם דסודר היינו מגבעת).

וכבס האסוף את אפר הפרה את בגדיו וגבי כהן כתיב וכבס בגדיו הכהן ולא כתיב את בגדיו, וי"ל דאת בגדיו אתי לרבות את הטפל לבגדיו (עי' ב"ק מ"א את הטפל לבשרו) כדאמר' בתור"כ הביאו הר"ש בפ"ק דכלים משנה ג' דחיבורי בגדיו גם כן טמאין כבגדיו כגון טבעות המחוכרין בהן לניי זה שייך רק גבי האוסף שא"צ בגד"כ משא"כ גבי הכהן שהי' עושה בד' בגדי לבן כדחתן בפ"ד דפרה ושם לא הי' שום חיבורין לבגדים לכך כתיב בגדיו בלא את.

כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות, לכאור' הוא כפול וכבר דרשו ע"ז, וי"ל פ' דמת הוא נפל שנולד מת, ונפש האדם אשר ימות הוא מי שהי' חי ואח"כ מת ואיצטריך למכתב תורייהו דס"ד דנפל אין מטמא שמעולם לא הי' אדם, ואי מנפל הו"א דוקא נפל אבל חי שכבר נטהר אף שמת, אח"כ לא יטמא.

וכל אשר יגע וגו' בחלל חרב וגו' יטמא שבעת ימים וגו' ולקח אוזב וגו' או בחלל ולא כתיב בחלל חרב, והרמב"ן הוכיח מזה דהנוגע בחרב א"צ הזאה ג' ח', ומבואר דמ"מ טמא ד' ימים אף שא"צ הזאה וכ"מ בריש אהלות וכ"כ רמב"ן שם. [ויל"ע עוד דלכאורה הנוגע בחרב ביום הד' של החרב יטמא ד' ימים חדשים (אם

שהי' אומר הקב"ה למשה אומר לו טומאתו וטהרתו כיון שהגיע לפ' אמור אל הכהנים א"ל משה רבש"ע אם נטמא זה במה תהא טהרתו לא השיבו כיון שהגיע לפרשת פרה אדומה א"ל הקב"ה באותה שעה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמא במה תהא טהרתו לא השבתיך זו טהרתו ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת, נ' דמדרש זה חולק אסוגיא דגיטין ס' א' דפרשת אמור אל הכהנים ופ' פרה אדומה נאמרו בו ביום אלא דס"ל דפ' אמור אל הכהנים נאמר בהר סיני [וגם אז כבר ידעו דאהרן ובניו יהיו כהנים כמ"ש בזבחים קט"ו ב' וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו אלו נדב ואביהוא] וכזה א"ש שלא השיבו הקב"ה אז משום שרש"י כ' בפ' חקת שפרה אדומה היא לכפר על מעשה העגל ואז לא הי' עדיין מעשה העגל (ומסתמא אילו לא חטאו בעגל הי' נותן להם טהרה אחרת אבל כיון שגלוי הי' לפני הקב"ה שיהי' כן לא רצה להשיבו אז) ורק אחר שעשה העגל הי' יכול לומר לו פרשת פרה אדומה.

ונתת אותה אל אלעזר הכהן, ביומא מ"ב ב' ס"ל למ"ד אותה לאלעזר ולדורות ככה"ג ויל"ע למה התורה לקחה פרה זו מאהרן ונתנה לאלעזר, וי"ל כיון דפרה אדומה מכפר על מעשה העגל כדפירש"י בחומש וכו"ה במו"ק כ"ח א' כמש"כ שם תד"ה מה ואהרן עשה את העגל אינו ראוי שהוא יביאנו שלא יתבייש כמ"ש בסוטה ל"ב ב' לא חילקה תורה מקום בין עולה לחטאת שלא לבייש עוברי עברה ואף שתמיד כהן מתכפר ע"י עצמו כמ"ש במנחות ע"ד א' כאן שהי' בפרהסיא בכל ישראל חשה תורה ועי' רש"י י"ט כ"ב בשם ר' משה הדרשן, ולמ"ד לדורות ככהן הדיוט רצתה התורה כאן דוקא באלעזר לכפר על העגל שעשה אביו.

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, לכאור' הול"ל נתת שהי' פתח ויקחו אליך פרה דהיינו שיביאו את הפרה למשה וא"כ היא ביד משה והול"ל ונתת אותה ואפשר שרמו למ"ש בפ"ג דפרה

ומתאבלים על מרים א"ל הקב"ה בשביל שאתם אכלים ימותו בצמא כו', ואבל אסור ליכנס לביהמ"ק כמבואר במור"ק ט"ו ב' אבל אינו משלח קרבנותיו משמע דהוא עצמו אסור לו ליכנס וכ"כ שם המאירי והביא ממס' שמחות פ"ו ע"ש [ואע"ג דכה"ג מקריב אונן אפשר דדוקא אונן ולא אבל וגם משמע ברמב"ם דדוקא לגמור עבודה שהתחיל מותר ואפי' נימא דהכל מותר מ"מ מפני כבודו של משה גם אהרן לא נכנס] ולכן כתיב רק אל פתח אוה"מ.

המה מי מריבה. בויק"ר פל"א ד' הקב"ה מזכיר בתורה ג"פ מי מריבה כלומר כאן הרגתי את משה כאן הרגתי את אהרן כאן הרגתי את מרים והק' ביפ"ת הרי מרים מתה קודם מעשה דמי מריבה כמפורש בתורה, ונראה שאין הכוונה שמרים מתה עבור מי מריבה רק הכוונה שבאותו מקום דהיינו בקדש מתו ג' נביאים ולכן הזכיר המקום ג' פעמים ועמש"כ בפ' האזינו.

אל תעבר בי וגו', יל"ע למה הקב"ה לא אמר למשה שלא ישלח אליו כי זה לבטלה וגם למה לא שאל משה מהקב"ה, וי"ל שזה הי' מן השמים כי אז כל העמים נתייראו מאד מישאל כמ"ש תפול עליהם אימתה ופחד ואם מ"ר הי' שולח לסיחון שיעבור בארצו הי' מסכים מפני הפחד אבל הקב"ה רצה שלא יסכים ושיכבשוהו לכן סיבב שישאלו קודם ממלך אדום שהוא לא התיירא שידע שאמרו לישראל לא אתן לך מארצו ולכן סירב וישראל לא עברו בו וכשראה סיחון שאפשר לסרב ולא עוברים בו היינו שמתיראין מהן לכן חיזק לבו ג"כ לסרב ונפל.

וידר ישראל נדר וגו' והתחרמתי את עריהם. יל"ע הרי אסור לנדור שמא יבא לידי תקלה כמבואר ביו"ד סי' רנ"ו וי"ל בשעת צרה מותר לנדור כמש"כ שם ס"ה והנדר הי' שיחרירו את עריהם ואסורם בהנאה ואעפ"כ נכשל בו עכן כדפירש"י בסנהדרין מ"ג ב' ד"ה שנים.

אם נתן תתן את העם הזה ביד, לכאר הו"מ למכתב אם תתן את העם הזה, ובספרי דרשו גבי צדקה נתן תתן אפי' ק' פעמים (ועי'

נימא דלא כרש"ש בחגיגה עמש"כ אאמו"ר שליט"א בסוף קה"י טהרות) וממילא יטמא בחזרה את החרב עוד ד' ימים מדין חרב הנוגע בט"מ דטמא ג"כ ד' כדתנן ריש אהלות נמצא בא לטמא ונטמא וא"א להטבילו ע"י אדם לעולם וצ"ע].

וכל אשר יגע וגו' בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר ובקרא דבתרי' כתיב ועל הנוגע בעצם או בחלל או במת או בקבר הקדים עצם לכולם, והנה בנוזר נ"ג ב' מבואר דקרא קמא מיירי באהל וחלל היינו אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי ומת היינו אבר מהמת ועצם הוא רובע עצמות וקבר הוא קבר סתום וקרא דבתרי' מיירי בטומאת מגע ועצם היינו עצם כשעורה וחלל ומת הוא אבר מהחי ומהמת שאין עליהן בשר כראוי וקבר הוא קבר שלפני הדבור ע"ש והנה הפסוק בא לאשמעי' שכל אלו מועיל להן הזאה ולפ"ז י"ל דהפסוקים באו בדרך לא זו אף זו כאורחא דקרא וחשיב תחלה חי שהוא טומאה קלה יותר שאין בו רוב ורובע ורקב ואח"כ חשיב אבר מהמת דחמיר יותר ואפ"ה מהני לי' הזאה אבל עכ"פ בעי שיהא אבר שלם ומחובר כולו ואח"כ חשיב רבותא טפי דאפי' רובע עצמות דחמיר טפי דמצטרף מהרבה עצמות מ"מ מהני לי' הזאה ואח"כ חשיב דאפי' קבר של מת שלם, אבל בקרא דבתרי' דמיירי במגע חשיב תחלה עצם כשעורה ואח"כ אמ"ה שבודאי יש בו ג"כ עצם כשעורה דהא באבר בעי עצמות ואפ"ה מהני לי' הזאה ואח"כ אבר מהמת ואח"כ קבר כנ"ל.

והזה הטהר על הטמא, כתיב הטהר חסר שא"צ טהור ממש שגם טבוי' כשר בפרה.

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, מה שהזכירו דוקא ג' מינים אלו אפשר משום שהמרגלים הביאו ג' מינים אלו וראו חשיבותן. ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד, ובפ' קרח גבי מתלוננים כתיב אל פני אוה"מ, ונ' משום שמשה ואהרן היו אכלים כדאי בילקוט כאן והיו משה ואהרן יושבים

טעמא דקרא

קלז

שאדרכה הנחש מרפא. שו"ר ברמב"ן ע"י"ש.

בב"ב ע"ח ב' עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה כו' מקרית סיחון מקרית צדיקים שנקראים סיחון כו' ע"ש רצ"ע למה סיחון הראשון דרשו לסיחה נאה וסיחון השני דרשו לסיחון ומאי משמע וי"ל דסיחון הראשון כתיב סיחון מלא ויו והוא בגימטריא סיח נאה אבל סיחון השני כתיב חסר והוא סיחון. עי"ל דבסיחון הראשון שהוא מלא דריש שמהלך אחר סיחו (של האפיקורסין כדפירש"י) הנאה אבל בשני דכתיב חסר אין יכול לדרוש אחר סיחו לכן דרש על הצדיקים שנקראו סיחון.

הפטרת חקת עיין בשופטים.

ב"מ ל"א ב' וי"ל פ' גם כאן כן לפי שישאל היו מסופקין שמא עמלק הם כדפירש"י וכבר ידעו שלא יכבשו את עמלק עד אחר כיבוש וחילוק א"י כמ"ש כי יד וגו' ע"י סנהדרין כ' ב' לכך ביקשו נתן תתן עתה ואת השאר אח"כ בפעם אחרת.

ויעש משה נחש נחשת. יל"ע למה א"ל הקב"ה לעשות נחש ואי משום הא דר"ה (כ"ט א') שיהיו מגביהין פניהן כלפי מעלה יכול להשים דבר אחר על הנס, וי"ל שהענין כמו שפרש"י אצל הקטרת לפי שהיו ישראל מלעיזין עליו לומר שהוא ממית הראה להן הקב"ה שהוא מחי והחטא הוא שממית, וה"ע כאן כדי שיכירו שלא הנחש ממית אלא החטא ממית הראה להן הקב"ה

בלק

ישראל לאמורי ועדיין לא ה' אז מלך על מואב ואח"כ מואב נתייראו מאד מישראל ולא שנתיראו ממלחמה שהרי ידעו ציווי הקב"ה אל תצורם רק שנתיראו שילחכו את כל סביבותיהם וממילא יהיו כפופים תחת יד ישראל ובוה קצו להיות תח"י ישראל (כמ"ש במלכים א' י"א ויקץ בישראל וימלוך על ארם) והלכו לשאל עצה מזקני מדן והיינו נשיאי מדן שהיו שרי סיחון וידעו איך נלחמו ישראל וחשבו שהם ידעו איך צריך להלחם עם ישראל והם יעצום שבלק שראה בעיניו כל סדר המלחמה בודאי ידע איך להלחם אתם ולכן המליכוהו או חתו ובלק וגו' מלך למואב בעת ההיא שהמליכוהו אז.

וירא בלק כו', פשטי' דקרא דבלק ראה טרם ה' מלך מואב ושם על לבו ע"ז, וזקני מואב באו להחיעץ עם זקני מדן איך להנצל ויעצו להם להמליך את בלק שה' מנסיכי מדן שהוא דואג ע"ז בודאי ימצא עצה וכן עשו והמליכו אותו ואז שלח לבלעם.

ארץ בני עמו פירש"י וא"ת מפני מה השרה הקב"ה שכנתו על גוי רשע כדי שלא יהא

וירא בלק וגו', יל"ע הרי אכתי לא שמע"י מי הוא בלק והול"ל וירא בלק בן צפור מלך מואב ולא לאחר עד סוף פסוק ג' ששם נאמר ובלק בן צפור מלך למואב, ועוד ויג' מואב הול"ל ויג' בלק כמו שפתח וירא בלק או הול"ל לפתוח וירא מואב, ועוד מאי ויקץ מואב דאם נתייראו שילחמו בהם או אנגריא ל"ש לשון ויקץ אלא נתייראו, ועוד מאי נתייראו הרי ידעו שאסור לישראל ליכנס לארצם בלי רשותם כמ"ש וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה, ועוד מאי ויאמר מואב אל זקני מדן הול"ל ויאמרו זקני מואב או ויאמר מואב אל מדן, והנה רש"י פ"י בעת ההיא לא ה' ראוי למלוכות מנסיכי מדן ה' וכיין שמת סיחון מינוהו עליהם לצורך שעה וכ"ה במדרש וע"ש דצור ממלכי מדן הוא בלק וביהושע י"ג כתיב ואת נשיאי מדן וגו' ואת צור וגו' נסיכי סיחון והיינו שהם היו שרים של סיחון ג"כ ועפ"ז יל"פ הפסוקים כאן דהתורה באה לספר איך מלך בלק על מואב ובתחלה מספר שבלק שה' מנסיכי סיחון ומסתמא השתתף ג"כ במלחמת סיחון ראה במלחמה את כל מה שעשו

כפשוטו ע"ש אביו אבל בפסוק זה שבלעם רצה להשתבח כמ"ש רש"י ממדרש אע"פ שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים כאן ה' כוננו על הכשפים שעושה עם הצפור והכונה שאפילו ראש המכשפים כמוהו צריך לי לכן כתיב צפר חסר [נדברוב המקומות בתורה כשהכונה על צפור ממש כתיב חסר כמ"ש בפ' מצורע ובפ' לך] וכן בפ' האזינה עדי בנו צפר הרי רצה להוכיח שאע"פ שהוא ראש המכשפים לא יוכל לקללם ושם הכונה ג"כ על צפור דכשפים לכן כתיב חסר.

קום לך אתם ואח"כ כתיב ויחר אף ה' כי הולך הוא וכבר עמדו ע"ז חז"ל וע"י רש"י, ולפי פשוטו י"ל שלא צוה אותו ללכת רק א"ל שאתה יכול ללכת אבל לא יהי' לך כלום מזה כי אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תשמור לדבר וא"כ מה יהי' לך מההליכה רק בזיונות כמו שהי' בסוף, ואם הוא הלך מוכח שאינו מאמין לדברי הקב"ה וחושב שיוכל לקלל בכל זאת, ולכן ויחר אף ה', מאאמור"ר (שליט"א) [זללה"ה].

בלעם אמר כל הזמן רק על כסף חזהב אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף חזהב, ובלק לא הזכיר רק כבוד כבוד אכבודך האמנם לא אוכל כבוד כי כסף חזהב לא הי' בדעתו ליתן רק כבוד יכול ליתן לו כמה שירצה. מאאמור"ר זללה"ה. מלא ביתו כסף חזהב. פירש"י למדנו שנפשו רחבה, ונשאלתי הרי גם ר' יוסי בן קיסמא אמר אם נתן לי כל כסף חזהב שבעולם, וי"ל דר' יוסי בן קיסמא אמר כל כסף חזהב שבעולם חזהב דבר שבדאי א"א וע"כ גזמא קאמר, אבל בלעם הרשע נתן קצבה ואמר מלא ביתו כסף חזהב ובודאי רצה שיתנו לו כך.

ויאמר בלעם לאתן כי התעללת בי וגו', יש לתמוה אחר שראה נס כזה שהבהמה התחילה לדבר איך לא נבהל ולא חזר בתשובה רק נעמד להתוכח אתה כאילו לא קרה דבר (וע"י במדרש שש"י מואב תמהו מאד שלא דאו נס כזה מימיהם), וי"ל שהרשע הזה רצה להראות לשרים

פתחון פה לאומות לומר אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם כו' וכ"ה במדרש וי"ע אכתי יש להן פ"פ לומר למה העמיד להן נביא רשע הו"ל להעמיד נביא טוב. וי"ל דבאמת הי' בלעם הטוב שבהן אלא מתוך שנעשה נביא והכל היו צריכין לו עלתה גאוותו וזה הביאו לכל המדות המושחתות וזה מה שהראה להן הקב"ה שלא טוב בשבילן נביאים.

אולי אוכל נכה בו. פירש"י (וכ"ה במדרש) לשון משנה הוא מנכה לו כלומר לחסר ממנו מעט דהיינו שידע שלא יוכל לכלותן אך חשב אולי יוכל לחסר מהן מעט וקשה א"כ מה ירויח מזה. אכתי כיון שכל האומה תשאר יכולין להלחם אתו ואין זה אלא רשעות בעלמא. וי"ל דיותר מזה לא הוצרך דהנה אי' במדרש (הביאו תוס' בב"ק ל"ח) עתה ילחכו שלא נתייראו אלא מלחיכה שהרי נצטוו אל תצר את מואב וכ"ה במדרש מלחמה אי אתה עושה אבל מה שאתה יכול לחטוף מן החוץ חטוף ומוזה נתייראו (ח"ש כי רב הוא ויכולין לחטוף הרבה) ועל זה סגי להו שיכולין להרוג מקצתן ששוב יתייראו ישראל לחטוף מהן שמה יהרגום.

כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואת אשר תאור יואר. בברכה כתיב מבורך לשון עבר ובקללה כתיב יואר לשון עתיד, ונראה דבלעם לא הי' בכחו לברך ורק הי' מבורך מי שמבורך כבר כדי שיחשבו שגם ברכתו הועילה, אבל לקלל הי' מסוגל וקללתו היתה מועלת.

ויאמר בלעם אל האלקים בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי, בכל הפרשה כתיב צפור מלא [וכן בשאר מקומות בתנ"ך] חוץ מכאן ובפ' האזינה עדי בנו צפר כתיב חסר וצריך טעם, וי"ל ע"פ הוזה"ק בן צפור ממש שהי' עושה כשפים בצפור והיה ראש המכשפים כו' ע"ש ואין הכונה שאביו לא היה שמו צפור דבודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו אלא הכונה שהתורה כתבה זה לרמוז על כשפיו, והנה בכל הפרשה ששלח אליו וששלחויו הריעוהו הכונה בן צפור

טעמא דקרא

קלט

אותה החייתי אבל הנרבעת הרי נהרגה ע"י הבהמה ושפיר חיישי' לכבודה גם לאחר מיתה ופשוט.

חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי, לא אמר חטאתי כי הלכתי אף שהמלאך א"ל כי ירט הדרך לנגדי רק כי לא ידעתי וגו' כנגב שמחבייש על מה שמצאוהו ואינו מתבייש על הגנבה.

ויאמר מלאך ה' וגו' וילך בלעם עם שרי בלק, כבר עמדו חז"ל ע"ז דהוא קרא יתירא דכבר נאמר למעלה וילך בלעם עם שרי בלק וע"י רש"י מה שדרשו. ולפי פשוטו י"ל דלעיל כתיב ויחבוש את אתונו וילך עם שרי מואב דהיינו שהוא רכב על האתון והם הלכו ברגלם אבל עתה שהאתון מתה כדפירש"י כתיב וילך בלעם עם שרי בלק דהיינו שוה להן שגם הוא הלך ברגליו כמותן.

בפעם ראשון כתיב ויעל בלק ובלעם פר ואיל ובב' פעמים האחרונים כתיב שרק בלק העלה, וי"ל ע"פ גמרא נדה ל"א א' על דבר זה נסמית עינו של בלעם כו' שאמר ומספר את רובע ולכך כתיב אח"כ שתום העין א"כ היה בע"מ ובע"מ פסול להקריב אפי' בבמה כמבואר זבחים ט"ז א' ואפי' בב"נ כדאייתא בב"ר פ"ל סי' ר' גבי נח, ואע"ג דבסנהדרין ק"ה א' מבואר שגם מתחלה היה חגר ברגלו מהאתון שלחצה את רגלו (וע"י מהרש"א שם ובבעל הטורים פ' וילך שפי' ובחזקוני בלק פ' גדר מזה) כבר פירש"י שם דבוקא דאטמא שף מדוכתי' ואין זה מחוסר אבר וכשר בב"נ כמו בבמה ידיהו משא"כ סומא דהוי מחוסר אבר כמבואר בזבחים ס"ח ב' (ובתוס' שם כתבו דוקא נחטטה וגם כאן נחטטה כמש"כ, רש"י בפסוק שתום העין) וגבי נח הנ"ל צ"ל שהיה ג"כ מחו"א וצ"ע.

ואעל פר ואיל במזבח, הנה חז"ל אמרו (במדב"ר פ"ד כ') פר כנגד אברהם איל כנגד יצחק כבש כנגד יעקב ע"ש ובלק ובלעם שרצו לקלל כל זרע יעקב כמש"כ לכה ארז לי יעקב ולכה זועמה ישראל לכן לא הקריב כבש רק פר

כאילו הבהמה רגילה לרבר אתו תמיד והוא מתוכח אתה ומסביר לה כדי שיראו חשיבותו אבל הסוף ה' שהבהמה נצחתו ולא ה' לו מה לענות לה ונשאר בבושה נגד השרים.

על מה הכית וגו' אולי נטתה מפני וגו' גם אותך הרגתי וגו', לשון אולי כאן קשה עיין רש"י ועוד מה השיב חטאתי כי לא ידעתי וגו' ואם לא ידע אנוס הוא ולא חטא ועוד צריך להבין מה שאמרו במדרש בלעם חכם שבאומות לא יכול לעמוד מפני תוכחתה וכי מה הוכיחה אותו כ"כ וכי משום שלא הסכינה לעשות לו כן אין לו להכותה מ"מ עתה התעללה בו, וי"ל דהמלאך היה עומד באופן שחברו היה נגד בלעם ולא נגד האתון דהיינו שאם היתה הולכת היה הוא נפגע ולא היא כמ"ש גם אותך הרגתי וגו' וזהו שהוכיחה אותו וגם המלאך דמאחר שלא עשתה לו מעולם כן היה לו לחוש דודאי יש סיבה בזה וא"כ אולי לטובתו לא רצתה ללכת כדי להצילו וזהו על מה הכית וגו' אולי נטתה וגו' פ"י היה לך לחוש אולי הא דנטתה משום טובתך שאתה היית נהרג וזהו שהשיב חטאתי כי לא ידעתי וגו' פ"י נהי דלא ידעתי מ"מ חטאתי שהיה לי לחוש כנ"ל. (שור"ר ברמב"ן שרמזו לזה בקצרה ע"ש וע"י מושב זקנים מבעה"ת).

כי עתה גם אתכה הרגתי ואתה החייתי, מד"ר (פ"כ סי' י"ד) כיון שדברה מתה כו' חס הקב"ה על כבודו של אותו רשע שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם כו' וכה"א והרגת את האשה ואת הבהמה שלא יאמרו זו הבהמה שנהרגה אשה פלוגית על ידה, מבואר שאילו בלעם ה"י מת היתה הבהמה ח"י כדכתיב ואותה החייתי ומבואר דלאחר שמת אין חוששין לכבודו וקשה למה גבי אשה הנרבעת הורגין את הבהמה לאחר שנהרגה האשה שלא יאמרו זו הבהמה שנהרגה פלוגית על ידה, וי"ל דכאן בבלעם אילו המלאך ה"י הורגו טרם נטתה הבהמה לא היתה הבהמה מרבת עם בלעם ולא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם וממילא שפיר

בקשו מלך בימי שמואל כמ"ש בסנהדרין כ' ע"ה קלקלו והקדימו על ידיהם ועי"ז הוכרח שמואל להמליך את שאול ודוד משא"כ משיח ימלוך כשיגיע זמן המלוכה ואז ימלוך ע"י כולם גם ע"י הת"ח שזו עיקר מצות מינוי מלך וכבר כתב רבנו בחיי בפי' ויחי דיעקב נקרא ע"ש עמי הארץ ישראל נקרא ע"ש הת"ח ולכן אמר בדוד מיעקב ובמשיח אמר מישראל.

יש לתמוה אחר שבלעם אמר לבלק היכול אוכל דבר מאומה וגו' וגם לשלוחים אמר כן אח"כ בא אליו בלק בטענות מה עשית לקוב אירבי לקחתך וגו' ושוב ענה לו אותו הדבר ואח"כ שוב טען גם קוב לא תקבנו וגו', וכפי הנראה לא האמין לו כלל וחשב שיכול לקלל אם ירצה וכ"ז אינו אלא תכסיסים בעלמא להעלות את המחיר ולהוציא ממנו ממון יותר, מאאמור"ר שליט"א.

בבמדבר"ר פכ"ב שנו רבותינו שני חכמים עמדו בעולם א' מישראל וא' מאו"ה אחיתופל מישראל ובלעם מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם כו' למה שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם וקשה איך אפשר לחטוף בעצמו חכמה הא כתיב כי ה' יתן חכמה וגו' יהי חכמתא וגו' [והרי אחיתופל גדול בתורה הי']. אבל י"ל שכבר הבטיחו חז"ל (מגילה ר') יגעתי ולא מצאתי אל תאמין ולכך כל המתייגע בתורה זכותו שידע ויחכם, אבל אם אין לומד בדרך שהקב"ה רצה כגון הלומד בט"ב ובימי אבלות או כליל שבת לאור הנר או לאור שנעשה באיסור ע"י ישראל או שלומדים ומהרהרין ד"ת במקומות האסורין בהרהור או באמצע התפלה וחזרת הש"ץ וקדיש שכ"ז אסור ע"פ דין וכה"ג, כ"ז נקרא שחטפו החכמה לעצמן ולא מהקב"ה ולכך חכמה כזו לא תצלח (ובעץ שאמרו בגמ' שלא בירכו בתורה תחלה) (וכמדומה שקצת מזה שמעת).

יל"ע למ"ד בזבחים ק"א ב' שפנחס כבר נתכהן קודם איך ה"י מותר לו להרוג את זמרי ולטמאות למת הרי אין זה מ"ע שדוחה לל"ת

ואיל כי אברהם ויצחק יצאו מהם ישמעאל ועשו ואותן לא רצו לקלל אדרכה רצו שזכות אברהם יעמוד גם לבלק שהוא ממואב ולבלעם שהוא מלבן.

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא פירש"י עומדין שחרית ומתגברין כלביא וכארי לחטוף מצות, הנה לביא הוא ארי קטן כמ"ש רמב"ן, וכשקמים מהשינה סכנה לקום מיד כמ"ש גיטין ע' ב' לכן אמרי כלביא יקום לאט כארי קטן ואח"כ כארי יתנשא, ולקמן כתיב כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו הקדים הארי ללביא בשכבו משום שהולך לשכב כארי בכחו אבל אח"כ נרדם לאט כלביא קטן דמעשיו לאט שא"א להרדם מיד.

כגנות עלי נהר ובתרגום כגנת שקיא דעל פרת וצ"ע למה דוקא על פרת וי"ל דמבואר בתוס' גיטין נ' א' ד"ה מאי דא"א לזרע על שפת הנהר משום שהמים מקלקלין הזרעים א"כ איזה שבח זה כגנות על הנהר, אמנם בפרת אי' בב"ר פט"ז מעשי מודיעים עלי אדם נוטע בי ירק וז"א עומדת לג' ימים א"כ שם הגנות מוצלחים ביותר וראוי לזרעה ולכן תרגם דעל פרת.

דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל, כ' הרמב"ם פ"א ממלכים דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה משיח וכ"ה במדרש אגדה וצריך טעם למה על דוד אמר דרך כוכב מיעקב ועל משיח אמר וקם שבט מישראל, וי"ל שבא לבאר ג' הבדלים שבין דוד למשיח, א' שדוד מתחלה כשנמשח לא מלך כלל ורק אח"כ התחיל למלוך על יהודה ד' שנים ואח"כ מלך על כל ישראל אבל משיח ימלוך מיד על כולם ולזה אמר בדוד דרך כוכב הדורך לאטו עד שמגיע ועל משיח אמר וקם שמיד קם על מקומו, חילוק ב' שדוד לא מלך אלא על ישראל ומשיח ישלוט על כל העולם ולזה אמר בדוד כוכב שאינו אלא כמו כוכב שמאיר במקומו ועל משיח אמר שבט שמושל על כל העולם בשבט מושלים, ג' שמלכות דוד באה ע"י שעמי הארץ

השטים ומימות אברהם לא נפרץ א' בזנות כיון שבאו לשטים ושתי מימיו נפרצו בזנות ולהכי קשיא ל' כיון שעיקר הזנות הי' ע"י המעין הול"ל ויחנו בנחל שטים ולהכי דריש שנחעסקו בדברי שטות.

סנהדרין פ"ב ב' תכ"ד בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין לו פנחס עד שתשש כחו והוא אינו יודע שמלך אלקים עמו פירש"י פנחס לא הי' יודע שהקב"ה עמו שלא הי' צריך להמתין שיתשש כחו, לכאור' יפה עשה שכוין שהי' יכול להרגו בדרך הטבע למה צריך לסמוך על הנס, ונ' דהכונה עפ"מ שאמרו בספרי י"ב נסים נעשו לו לפנחס כו' ור"ל שפנחס לא הי' יודע שגם בסוף יצטרך למעשה נסים וכיון שבלא"ה אינו יכול בדרך הטבע רק ע"י נס לא הי' ממתין עד לבסוף אלא הי' מיד הורגו להצילו מעבירות נוספות.

הפטרת בלק ע"י בתרי עשר.

ועוד דטומאת כהנים הוא עשה ול"ת וצ"ל דלמ"ד זה רק דקום ברומח ויצא מיד מהאהל טרם ימותו (וצ"ל דס"ל דלגוסס מותר לכהן לטמאות מדאורייתא) והא דאיתא במדרש שהגביה שניה ברומח והוציאן וחבטן לפני המקום הרי אמרו בספרי שימר הקב"ה רוחותיהן שלא יטמא פנחס וע"י במרשב זקנים ס"פ בלק.

וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות וגו' בבכורות ה' ב' ועוד שאלתיו מהו לשון רפידים כו' ועוד שאלתיו מאי לשון שיטים כו', יל"ע מאי קשיא ל' על הנך שמות יותר מכל שמות שבתורה, ועל רפידים כתבנו בפ' בשלח דקשיא ל' דבתחלה כתיב וישב ישראל ברפידים מלא ואח"כ כתיב וילחם עם ישראל ברפידים חסר לכך דריש שרפו ידם, ובשטים נראה דקשיא ל' דביזאל ד' כתיב והשקה את נחל השטים ואמרו בבמדבר פ"כ כ"ד מעין של שטים של זנות הי' כו' ולפי שנתקלל אותו מעין עתיד הקב"ה ליכשו שנא' ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל

פנחס

ולפי שהוא לא מת וחי לעולם נמצא שיש לו ברית כהונת עולם. (שוב הראני שכעין זה כתב ברבנו בחי').

אצל בני ראובן כתיב משפחת החצרוני מלא ואצל בני יהודה כתיב משפחת החצרוני חסר ואפשר מפני שחלק מבני חצרון בן יהודה נפסלו שירחמאל בנו לקח אשה גו' כמ"ש ביר' סנהדרין פ"ב ה"ג ואף שמסתמא גיירה מ"מ כיון שלא נתגיירה לש"ש הוי הבנים פגומין ונפסלו ממלוכה כמ"ש ביר' שם ולכן נכתב משפחתו חסרה.

ובני פלוא אליאב, בב"ב קמ"ג ב' ילפי' מינה דקרו אינשי לחד ברא בני' ומ"מ צריך טעם למה כתבתו התורה דוקא כאן, וי"ל משום דבאמת הי' לפלוא עוד בן והוא און בן פלת שהוא פלוא כמ"ש בחזקוני פ' קרח (וכמ"ש שם

פנחס בן אלעזר וגו' ובמדרש בדין הוא שיטול שכרו, פי' דאמר' ספ"ק דקדושין דמצות שבין אדם למקום אין לו פירות בעוה"ז ושבין אדם לחברו יש לו פירות בעוה"ז ופנחס עשה מצוה שבין אדם למקום שהרג את זמרי, אבל כיון שעיי"ז השיב את חמתו ולא כליתי את בני' וגו' א"כ עשה גם מצוה שבין אדם לחברו לכן בדין הוא שיטול שכרו גם בעוה"ז לכן אמור וגו', מאאמור' (שליט"א) [זללה"ה].

היתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. פנחס הוא אליהו ואמר' בב"מ קי"ד רבה בר אבוה אשכחי' לאלהיו דקאי בבית הקברות של גוים א"ל ולא כהן הוא מר מ"ט קאי בביה"ק א"ל קברי גוים אין מטמאין ומבואר דגם אחר שעלה לשמים אם יורד כאן (כתורת בני"א כמ"ש החת"ס) נתחייב במצות ואסור לו טומאה ככהן

מיהו למאי דמסיק שם לא נגזרה גזרה על יותר מבן ס' ולא על פחות מבן כ' אין ראי' מכל אלו. לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות, ולא כתיב לגולגלותם כמו בכל מקום ועיין ברמב"ן שעמד ע"ז, ויש לבאר ע"פ המדרש שהביאו התוס' ושטמ"ק במנחות דף ל"ז א' אשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיוצא בו בשני ראשים וכיוצא באשתו בראש א' וכשבאו לחלוק בנכסי אביהם מי שיש לו שני ראשים שאל שני חלקים ובאו לדן לפני שלמה, שלמה בחכמתו הרתח מים וכסה א' מן הראשים ושפך הרותחים על ראש השני מחמת צער הרותחים צעק בשני הראשים אמר שלמה ש"מ דתולדה אחת לשני הראשים ואין נידון אלא כאיש א' עכ"ל ולענין פדה"ב אמר' שם במנחות דמי שיש לו ב' ראשים נותן י' סלעים לכהן דבגלגלת תלי רחמנא ולפ"ז מדיק דכאן גבי נחלה לא מצי למכתב לגלגלת דא"כ מי שיש לו ב' ראשים יתבע ב' חלקים והרי הדין שאין לו רק חלק א' כנ"ל ולכן כתיב במספר שמות וכיון שיש לו רק שם א' נוטל חלק א' וליכא מידי דלא רמזא באורייתא. (וכ"ז לפמש"כ בחזו"א מנחות ס"י מ"ב סק"ד שאינו טרפה).

ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם, הנה חז"ל דקדקו (במדרב"ד פ"ב ט"ז) גבי והנשאם הביאו את אבני השהם למה כתיב נשאם חסר וקאמר לפי שנתעצלו וצריך טעם למה כתיב כאן חסר, וי"ל משום דבאמת לא עמדו לפני הנשיאים שהנשיאים לא היו מורים בפני משה ואלעזר אלא בביהמ"ד היו יושבים ועמדו לפני כולן כמ"ש בב"ב ק"ט ב' לכן כתיב חסר שלא עמדו בפניהן, ולמ"ד שם שבתחלה שאלו לנשיאים ולא ידעו וחזרו ושאלו למשה י"ל דלכך כתיב חסר שלא ידעו לענות. ותעמדה לפני משה וגר' ולפני הנשיאם. בכל התורה כתיב נשיאים מלא יר"ד אחר הא' חזן מג' מקומות והנשיאם הביאו את אבני

בני ראובן) ורק מפני שאין עשה תשובה כמ"ש בסנהדרין ק"ט ב' לא רצה לכוללו כאן עם אליאב שבניו נבלעו ורק רמזו במ"ש ובני, ומ"מ שפיר ילפי' מינה בב"ב דהא בקרא לא הזכיר רק בן א'.

ויבלע אותם ואת קרח. בסנהדרין ק"י א' איכא פלוגתא ח"א קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופין פירש"י אלא במגפה מת ואע"ג דכתיב ותבלע אותם ואת קרח פירש"י דדריש ל' אלקמי' ותבלע אותם אבל ואת קרח במות העדה במגפה ע"ש, וח"א מן הבלועים ומן השרופים ה' דכתיב את חמשים ומאתים איש וקרח בהדיהו ועי' רש"י שנדחק דקרא משמע דוקא ר"נ איש נשרפו ולא קרח ועי' מהרש"א, וי"ל דמ"ד זה ס"ל דקרא נדרש לפניו ולאחריו דהיינו ותבלע אותם ואת קרח וגם ואת קרח במות העדה שאכל האש את חמשים ומאתים איש ואז נשרף גם הוא בהדיהו דאל"ה למה לו להזכיר כאן את ר"נ איש שנשרפו.

ובני קרח לא מתו, לכאור' אין מקומו כאן, וי"ל דבא' לומר שלא תקשה למה נענשו דתן ואבירם כ"כ הרי היו כאנוסין שלפי שהיו שכנים של קרח נמשכו אחריו כמו שפירש"י בפ' קרח ולזה קאמר הרי בני קרח שבודאי היו שכנים ומ"מ לא נמשכו אחריו וא"כ גם הם יכלו לעשות כן. מאאמור' שליט"א, עי"ל דהרי פ' זו נאמרה לענין הנחלות ובא לומר שמדתן ואבירם לא נשאר כלום ולא נטלן נחלה וכדי שלא תקשה לך למה להלן בבני לוי מנה משפחת הקרחי לזה הקדים לפי שבני קרח עשו תשובה ולא מתו.

לא נותר מהם איש כי אם כלב וגר', אבל אשה נשארה מהם זו סרח בת אשר שעדיין היתה קיימת כדפירש"י ומבואר בסוטה י"א א' וגם יוכבד היתה עדיין קיימת כמ"ש בסע"ר פ"ט שהיתה מבאי הארץ שלא נגזרה גזרה על הנשים עי' ב"ב קכ"א ב' וכן בנות צלפחד (ואפי' למ"ד שם לא נגזרה גזרה על יותר מבני ס' הרי בנות צלפחד לא היו יותר מבני ס' עי' בגמ' שם).

טעמא דקרא

קמג

בעצמה לא נתמלאה כ"ש שלא יגיע אל הסמוכים כל מאומה עכ"ל ע"ש, וזהו ככלי מלא וגדוש ועי"ז יוכל להנהיג הדור, וזהו ג"כ ביאור אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו ובקה"ר פי"א אם ימלאו ת"ח תורה על ישראל יריקו והוא כנ"ל, ובה יל"פ מ"ש בקה"ר פי"א י"ב אלף תלמידים היו לר"ע כ"ו וכולן מתו כ"ו ובסוף העמיד ז' ר"י ור"ג כ"ו א"ל הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה זה לזה אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל א"י תורה וצריך ביאור איך מילאו מיד כל א"י הרי עדיין למדו לפני רבן ולפי הנ"ל א"ש דאחר שהיו שלימין בעצמן ממילא השפיע תורתן על סביבותיהן עד שנתמלא כל א"י תורה.

את קרבני לחמי וגו' תשמרו להקריב לי במועדו, לכא"ר במועדו מיותר כיון שאם לא הקריבו בזמנו אין לו תשלומין א"כ הו"ל כאילו לא הקריבו כלל ובגמ' (פסחים ע"ז א') דרשו מזה במועדו אפי' בשבת וצ"ע דבהדיא כתיב גבי שבת עולת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה, ולפי פשוטו י"ל דאתי לאשמעי' דלא תימא אם לא הקריב בשחרית יכול להקריב שתיים בין הערבים מידי דהוי אקטרת במנחות מ"ט א'.

יל"ע למה גבי מוספי ר"ח כתיב ג"פ בלולה בשמן גבי פר ואיל וכבש ולא כללם יחד כמו בשאר המועדים, וי"ל משום דאסור לבוללם זה בזה שאין בלילתן שוה ואפי' פרים ואילים שבלילתן שוה אסור לערבם לכתחלה כדאמר במנחות פ"ט ב' וכ"כ רמב"ם פ"י מתו"מ הט"ו ולכן חילקם הכתוב ואידי דכתיב גבי ר"ח שהוא המוסף הראשון שבפרשה שיש בו פר ואיל וכבש וזו לא חש לכוללם בשאר המוספין דילמד סתום מן המפורש.

ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עולת התמיד יעשה ונסכו פירש"י ונסכו לא קאי אשעיר חטאת שאין נסכים לחטאת אלא אתמיד קאי וקשה למה הוצרך לכתבו הא כבר כתיב נסכים בפ' תמיד וי"ל דלא תימא דכאן המוסף קאי במקום הנסכים מיהו אכתי קשה דהו"ל

השהם וכאן לפני הנשיאים ובפ' נשא ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח, וגבי אבני השהם כבר פירש"י בפ' ויקהל בשם המדרש לפי שלא נזדרזו והקריבו האחרונים פגמם הכתוב, וגבי חנוכת המזבח י"ל לפי שאמרו בכמדב"ר פי"ג ס"י ב' ג' דברים עשו הנשיאים שלא כהוגן וקבלם הקב"ה שהתנדבו קטרת ונתנדבו חטאת ודחו את השבת י"ל דלכך פגמם הכתוב, וכאן י"ל מפני שלא עמדו לפני הנשיאים אלא מפני הכבוד שודאי הנשיאים לא יפסקו במקום משה רבנו (ע"י ב"ב קי"ט ב') לכך נכתב חסר.

עלה אל הר העברים, פירש"י למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן נתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ א"ל הקב"ה גזרתי במקומה עומדת וקשה למה באמת א"ל נתן נתן ולא א"ל יותן או לשון אחר שלא יטעה שהרי הוא לא נתן, וי"ל שהי' מוכרח לומר לו נתן נתן דהא אמר"י בב"ב קי"ט א' שנטלו ב' חלקים ופרך והא ראוי הוא ומשני א"י מוחזקת היא א"כ הי' מוכרח לומר שמיד נתן להם דמה"ט נוטלין חלק בכורה.

ונתת מהודך עליו בב"ב ע"ה א' מהודך ולא כל הודך זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אי לה לאותה בושא אי לה לאותה כלימה, הכונה לא שסברו שיהושע יהא גדול כמשה אלא שסברו שיהי' מעין משה שפני משה כחמה ופני יהושע כחמה זוטא אבל עכשיו שראו שהוא כלבנה שהוא סוג אחר לגמרי אמרו אי לה לאותה בושא.

ויסמוך את ידיו עליו פירש"י עשאו ככלי מלא וגדוש וכ"ה בספרי וצ"ב, וי"ל עפמש"כ בס' אהל יעקב פ' תזריע ששאל להג"ר באיזה אופן ישפיע הצדיק מיראתו גם לבני דורו והשיב משל לכלי גדול אשר כלים קטנים סובבים אותו מכל צד ואתה תעמוד ותשפוך אל הכלי גדול בלי הפסק בעי"כ כאשר הכלי גדול נתמלא על כל גדותיו או כל מה שתשפוך עוד יגיע אל הקטנים אשר אצלה אבל כל עוד אשר היא

עולת התמיד והר"מ למכתב בסוף הפרשה או בתחלתה אלה תעשו לה' במועדיכם מלבד עולת התמיד, וי"ל דבא לומר דתמיד מועדים ושבתות הם מדין מועד ג"כ ולא רק מדין תמיד וכמ"ש בוכחים צ"א א' אטו שבת למוספין אהנאי לתמיד לא אהנאי ונ"מ דהוי מקדש ע"ש בגמ'.

במנחות פ"ז א' [יין] שיש בו קמחין פסול שנא' תמימים יהיו לכם ומנחתם ונסכיהם, ויש לעי' למה כתיב האי קרא גבי עצרת ואפשר משום שעצרת זמן שמתחילין להביא מנחות ונסכים מן החדש כמ"ש במנחות ס"ח ב' כתבו התורה כאן (שור' בס' לקוטי בשמים בשם הג"ר אלעזר משה מפיונסק זצ"ל שביאר ע"פ הגמרא ב"ב צ"ח יין מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד העצרת פירשב"ם שמאז דרך היינות להתקלקל ולכן כתבה תורה כאן לזהר בזה).

בשביעי של חג נאמר כמשפטם וכבר דרשו חז"ל ע"ז, וי"ל עוד לרמוז דהושענא רבא הוא גמר יום הדין של כולם כדאי' בזהר לכך נאמר כאן כמשפטם.

הפטרת פנחס עי' במלכים.

למכתב על עולת התמיד ונסכו יעשה וי"ל דלא מצי למכתב הכי דא"כ הו"א דא"א להביא המוסף לפני הנסכים של התמיד והא קי"ל ומנחתם ונסכיהם אפי' בלילה אפי' למחר ולפי שלכתחלה באמת נסכים קודמין למוספין לכן כתיב על עולת התמיד יעשה דהיינו לעיכובא אחר תמיד של שחר ונסכו ג"כ קודם אבל זה רק לכתחלה.

בכל פ' המוספין כתיב תמימים גבי עולות ולא גבי שעיר החטאת וצריך טעם, וי"ל משום דבקרבנות ב"נ כשר בע"מ (אם אינו מחו"א) ולהכי הו"א דאם אין להם תמים יקריבו עכ"פ בע"מ כדן קרבנות ב"נ קמ"ל דלא, וזה שייך רק בעולות דב"נ אין מקריבין אלא עולות אבל בחטאת דלית' בב"נ פשיטא דצריך תמים וכבר נאמר בפ' אמור דבע"מ פסול, ועי"ל לר"ע דבע"מ אם עלה לא ירד סד"א אם אין להם תמים יקריבו עכ"פ בע"מ דהקדוש מקבלו בדיעבד, אך זה דוקא בעולה דלא אתיא לכפרה רק לדורות אבל חטאת דאתיא לכפרה ואין בא בנרבה פשיטא דאם אינו מכפר א"א להביאו.

יל"ע למה כתיב בכל א' מהמוספין מלבד

מטות

מיפר בקודמין דהו"ל שלא לקחתה אם מקפיד על הנדרים, ועבד כנעני שגופו קנוי א"צ כלל הפרה אבל אשה ובת שאין גופן קנוי לגמרי נתנה תורה דין הפרה.

וה' יסלח לה כי הניא אבי' אותה, עי' רש"י מה צריכה סליחה, ולפי פשוטו י"ל דהיא עשתה עוולה שלא שאלה את אבי' קודם אם מסכים ולא לנודר ואח"כ לבטלו וכמ"ש הר"ן בנדרים כ"א א' בשם התוספתא אף נדרים שאמרו מותרין מנין שלא יהא אדם נודר בהן כדי לבטלן ת"ל לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולק.

ונדר אלמנה וגרושה וגו', פסוק זה נכתב בץ פ' ארוסה לביץ פרשת נשואה ולכאור אין

נ' דהטעם שהתורה אמרה להפר נדרי בתו ולא נדרי בנו משום דטעם הפרת הבעל הוא דכיון שנדרה נדרי עיניו נפש או בינו לבינה כ"ז הפסד לבעל שאשתו נחלשת ולכן התירה התורה שיפר וה"נ האב שרשאי למכור את בתו ולקדשה א"כ כשנדרה נדרי עיניו נפש נחלשת היא מפסידה לו הרמים ועוד שהבעל לא ירצה אשה נדרנית ולכן אמרה תורה שיכול להפר משא"כ בבן דל"ש זה, וזה טעם שנערה מאורסה אבי' ובעלה מפירין יחד שאם הבעל לא איכפת לו מה איכפת לאב הרי כבר נתארסה בלא"ה וכן אם האב לא איכפת ל"י אין הבעל בעצמו יכול להפר שהרי בידו שלא ישאנה דמה"ט אין הבעל

(רש"י והוא מנזיר כ"ג א'), לכאור אין העונש על האכילה שהרי אכל טלה אלא על הכוונה ולמה מצייר אכל טלה הול"ל נתכוין לאכל חזיר אפי' לא אכל צריך כפרה, וי"ל דכשאוכל איסור נהנה ממה שמרגיש טעם איסור כמ"ש בהוריות י"א א' אטעום טעמא דאיסורא ובידו יומא פ"ו ה"ד אין יצה"ר תאב אלא לדבר שאסור לו כו' כד שרית לי אולת לה ובסנהדרין ע"ה א' ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עברה שנא' מים גנובים ימתקו והנאה זו הי' לו כשאכל כיון שחשב שהוא בשר חזיר וע"ז צריך כפרה.

אלה החקים וגו' בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעורי' בית אבי', צריך טעם למה הקדים כאן בעל לאב דלא ככל הפרשה שהקדים אב לבעל, וי"ל ע"פ הגמ' בנדרים ע' א' דיליף מבנעורי' בית אבי' דמת האב לא נתרוקנה רשות לבעל דבית אבי' עדיין קיים ולפ"ז ה"פ דקרא בין איש לאשתו אימתי יכול האיש להפר בארוסה דוקא ובין אב לבתו דהיינו שהאב קיים ומפר ג"כ דאל"ה א"י גם הבעל להפר דבנעורי' היא בבית אבי' וברשותו אפי' מת אבי' ולכן הסדר מדויק שהקדים הבעל וכנ"ל, ובספרי ראיתי דדריש מבנעורי' בית אבי' דאם מת הבעל מן האירוסין נתרוקנה רשות לאב אבל לא אם מת מן הנשואין ע"ש ולפ"ז הפסוק מדויק מאד דהא מירי במי שכבר הי' לה בעל ואח"כ מת הבעל ואמר' דנתרוקנה רשות לאב וא"כ שפיר הקדים בין איש לאשתו לבין אב לבתו.

ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב, נ' דפנחס לא הרגו דהא כהן הי' ואסור לו להטמאות למת ומ"ש בסנהדרין ק"ו ב' כד קטיל יתי' פנחס לסטאה לפי שהי' שר צבא נקרא על שמו חזו כוונת רש"י שם וכ"ה בזה"ק בלק קצ"ד ב' דצלי' ברי' דדן הרגו ע"ש. (אמנם בת"י אי' שפנחס הרגו בידו וצ"ע).

כל הרג נפש וגו'. למ"ד ביבמות ס"א א' גי' אין מטמא גם במגע ובמשא פרץ והא כתיב כל הרג נפש תחתטאו ומשני דילמא איקטל חד מישראל וקשה וכי ס"ד שאנשי הצבא הרגו חד

מקומו כאן, אבל הוא מדויק על פי הגמרא כתובות מ"ט א' ונדר אלמנה וגו' דאתי למסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל ונתארמלה או נתגרשה בדרך א"כ מקומו בין אירוסין לנשואין.

ונדר אלמנה וגו' ואם בית אישה נדרה וגו' ואם הפר וגו', כבר כתיב למעלה דין הפרת הבעל והעמידו בגמ' קרא קמא בארוסה והאי בנשואה, ולפי פשטא דקרא י"ל דקאי על נדר אלמנה וגרשה יקום עלי' וקאמר דזה דוקא כשנדרה בעודה אלמנה וגרשה אבל אם נדרה בבית אישה והפר בעלה ואח"כ נתארמלה או נתגרשה הנדר מופר דקי"ל דבנדר עינוי נפש הפרתו חלה אף על אח"כ אא"כ קיים לה הנדר.

ואם היו תהי' לאיש וגו' ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה, הול"ל ושמע אישה והחריש לה ביום שמעו ומה דדקדק הרמב"ם פ"ב מנדרים הי"ז דדוקא אם שמעו הבעל והאב באותו יום יכול להפר ואם לאו אין יכול להפר וכ"כ הט"ז ביד"ד סי' רל"ד ס"ה, ויל"ע דזה הול"ל בקרא דהפרה ולא בקרא דשתיקה דגבי שתיקה אין נ"מ אם שמע באותו יום או לא דכיון ששחק ועבר יום שמעו שוב א"י להפר, ואולי ס"ל להרמב"ם דאם שמע הבעל ולא שמע האב באותו היום אע"פ ששחק הבעל כל היום אין זו הקמה דהא דשחק משום שא"י להפר עד שישמע האב ואין שתיקה זו מקיימת אך לפ"ז יהי' יום שהאב ישמע יום שמיעת הבעל ג"כ דהא עד עתה לא הי' יכול להפר ויוכל להפר אז ומש"כ הרמב"ם דלא מהני היינו שאין ההפרה שהפר אז הפרה ומ"מ יוכל להפר לה אח"כ אבל א"כ גם אם הפר יוכל להפר אח"כ דהא הפרתו לא הי' כלום ושתיקתו אין מקיימת כיון שלא הי' יכול להפר אע"ג דקי"ל דשוחק ע"מ למיקט הוי הקמה מ"מ באינו יודע שיוכל להפר או שזה נדר יכול להפר אח"כ כשיודע לו ע"י רמב"ם פ"ב מנדרים ה"כ וצ"ע בכ"ז.

אשה הפרם והי' יסלח לה מכאן למתכוין לאכל בשר חזיר ואכל בשר טלה צריך כפרה

בוה רמב"ן ע"ש, וי"ל דבאמת לבני ראובן הי' יותר מקנה ולכן הקדימן כאן ובאמת בני ראובן כיונו בשביל המקנה אבל בני גד הי' עיקר כונתן לדבר אחר משום שידעו שמ"ר יהא קבור שם ורצו שיהא בחלקן אך מפני כבודו של משה שעדיין הי' חי לא רצו להזכיר קבורתו ותלו הדבר בבחמתן וזה מפורש בפסוק ולגד אמר וגו' וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ופירש"י ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהוא ראשית כיבוש הארץ כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה וכ"ה בתרגום ובסוטה י"ג ב', ולכן הקדים בני גד בכל הפרשה שכונתן הי' יותר לשם שמים.

ויבאו בני גד וגו' עטרות ודיבן וגו' ולעבדיך מקנה ומפסיק פרשה ואח"כ ויאמרו אם מצאנו וגו' וי"ל למה הפסיקו תוך דבריהם, וי"ל ע"פ ירושלמי פ"ק דביכורים אין מביאין ביכורים מעבר הירדן שנא' אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי ואמר' שם דחצי שבט מנשה מביאין וקורין שלא נטלו מעצמן וי"ל שגם בני גד וראובן ידעו מזה ולכן לא רצו לבקש שלא להפקיע מצות ביכורים מהן רק הציעו הענין לפני משה והפסיקו כדי שמשם יתן להם מעצמו רק אח"כ שראו שמשם אינו נותן להם הוכרחו לבקש.

עטרת ודיבן וגו', לפי הנראה לא ביקשו את כל ארץ סיחון ועוג רק את השטח הזה של הערים שמנו כי רק זה הי' מקום מקנה (ומש"כ מתחלה את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד הוא רק חצי הר הגלעד כמ"ש בפ' דברים) ולפיה"נ בסוף הפרשה דארץ סיחון ועוג ניתן רק לבני ראובן וגד, וחצי שבט מנשה הלכו וכבשו להם עוד שטחים וזה ניתן להם בשביל שכבשוהו אבל ביהושע י"ג נראה דשכט ראובן וגד לא לקחו רק ארץ סיחון, וכל ארץ עוג ניתן לחצי שבט מנשה ע"ש, ונראה דארץ סיחון כבשו מיד גם המדינה והיא היתה ארץ מקנה ונתחלקה לראובן וגד, אבל ארץ עוג אע"ג דכתיב וירשו את ארצו לא הי' זה מיד כי רק הכו את אנשי המלחמה

מישראל וי"ל דהכונה מתוך שהרג גוי לא יכול לזרז מליגע בחללים ששם ויתכן שנהרג שם גם א' מישראל ונגע בו בלא כוונה ואין זה בכלל כל נוגע בחלל דהיינו שידע שנגע ואע"ג שספק טומאה ברה"ר טהור י"ל שיש שנהרגו בחצרות שהם רה"י וצ"ע.

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה אך את הזהב וגו', לכאור' לא מצינו פרשה שמתחלת אך את וגו' שזה שייך רק כהמשך לפסוק אחר (וחז"ל דרשו אך למעט חלודה אבל פשטי' דקרא צריך ביאור), גם קשה דחוקה מצינו על דבר שאין לו טעם כדאמר' ביומא ס"ז ב' ועי' רמב"ם סוף ה' מקואות שכ' דהטומאות והטהרות מכלל החוקים, אבל הגעלת כלים לכאור' הוא סברא ולמה נקרא חוקה, ואפשר לפי פשוטו דקאי אפרשה הקודמת שמשה א"ל ואתם חנו מחוץ למחנה ז' ימים וגו' תתחטאו כיום השלישי וגו' ועי' אמר להם אלעזר זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה זה שאמר לכם משה הוא מדין חוקה כמו כל הטומאות והטהרות כנ"ל אך את הזהב וגו' צריך להגדיל וזה אינו חוקה רק סברא, ואפשר דמה"ט אמרה אלעזר ולא משה (וחז"ל אמרו טעם ע"ז עי' רש"י) אבל לפי פשוטו אפשר משום שאין זה מצוה להגדיל אלא עצה איך מוציאין הבליעה ואע"ג שכודאי למדין הרבה דינים מזה כגון נטל"פ ועוד אבל לפי פשוטו הוא רק עצה (ודין טבילת כלים של גוי שלמדין משם, לדעת הרמב"ם הוא רק אסמכתא).

ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב פירש"י שהי' בלעם מפריחם באויר והראה להם פנחס את הציץ ותפלו והרגם באויר ונראה שהי' מוכרח לעשות כן שהרי פנחס כהן הי' ואין נטמא וע"כ שזרק עליהם חרב והרגן באויר שלא נגע בהן (כמ"ש בנויר ד' ב' גבי שמשון) ולא יהי' תחת מאהיל. ומקנה רב הי' לבני ראובן ולבני גד, בכל הפרשה הקדים גד לראובן חוץ מכאן וכבר עמד

נבו ובעון ארץ מקנה היא אלמא שזה שמו לפני שבני ראובן בנאום, וקשה דא"כ אמאי כתיב בפ' האזינו עלה אל הר נבו וכן בפ' זאת הברכה והרי כבר שינוהו ולמה לא קראוהו בשם ששינו, ונראה דהר נבו אינו העיר נבו ובני קראוהו נבו ע"ש ג' נביאים שמתו שם משה אהרן ומרים כמ"ש בסוטה י"ג ב' ונראה דכשהמואבים חזרו לערים בימי סנחריב כדפירש"י בישעי ט"ז ח' החזירו להן את שמות הע"ז לכן כתיב שם בישעי ט"ז על נבו ועל מידבא ועי' עזרא ב' וי' בני נבו ובנחמי ז' אנשי נבו אחר (ועמש"כ בפ' האזינו בעזה"י).

ויקרא לה נבח בשמו פירש"י וכ"ה במדרש רות שלא נתקיים לה שם זה, ונראה דהיינו בימי משה כדמוכח בפ' דברים שלא נזכר עיר זו וכן מוכח בדה"א ב' דקרי לה קנת ובנותי אבל אח"כ נתקיים השם כמ"ש בשופטים ח' מקדם לנבח ויגבהה. וי"ל דלכך טעמו במרכא כפולה שקרא לה נבח ואח"כ נתבטל השם ואח"כ חזר וקרא לה נבח ונתקיים.

הפטרת מטות עיי' בירמי'.

אבל הי' עדיין צורך לכבוש את הערים עצמן וזה כבשו בני מנשה ולכן ניתן להם ארץ עוג וזה כלל ארץ גלעד חוץ מחצי הר הגלעד שכבר נכבש קודם, וזה לא הי' ארץ מקנה ולכן לא ניתן לבני ראובן וגד כי לא רצו בזה.

בלתי כלב בן יפונה הקניזי, מה שנקרא כאן הקניזי ובפ' שלח לא נזכר זה, י"ל דאז בתחלת המ' שנה הי' עדיין אביו חי ולכן לא נקרא אלא ע"ש אביו אבל אח"כ מת אביו ואמו נשאת לקנו וגידלו קנו אביו חורגו כמ"ש בסוטה י"א ב' ולכן קראוהו על שמו (ואע"ג שכלב כבר הי' אז בן מ' שנה מ"מ כל המשפחה נקראת ע"ש קנו ראש המשפחה) ולכן כאן שכבר הי' בסוף המ' שנה קראוהו בשם שקראוהו אז וכן ביהושע י"ד קראוהו כלב בן יפנה הקניזי כי קראוהו אז כן.

ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם. פירש"י נבו ובעל מעון שמות ע"ז הם ובני ראובן שינו את שמן לשמות אחרים. ומבואר מרש"י שנבו ובעל מעון הוא משמות הישנים על שם ע"ז ובני ראובן שינום לשמות אחרים וכן מוכח בתחלת הפרשה שאמרו בני ראובן וגד

מסעי

בשם הרמב"ם שנשארו המקומות האלו ושמותן לזכרון ע"ש) ובודאי כל שמות המקומות בני נתנו להם כמפורש בתורה גבי מרה וקברות התאווה וכן אחו"ל על אלזש ורפידים ופי החירות וסוכות ובודאי בכולן יש טעם למה נקראו כך (ועי' ברוקח עה"ת) ולפ"ז יל"פ דבתחלה כשיצאו לא שייך כלל לומר שנסעו למקום פלוני שעדיין לא היו המקומות כלל לכן כתיב מוצאיהם למסעיהם שיצאו למקום שיסעו שהקב"ה יאמר להם אבל עכשיו שכבר יש המקומות האלו כתיב מסעיהם למוצאיהם היינו שנחברר למפרע שמוצאיהם היה כדי לנסוע למקומות אלו, עי"ל באופן אחר דלכאור' כל הפסוק מיותר שהרי כל התורה כתב משה ע"פ

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם, כבר עמדו המפ' על השינוי בתחלה מוצאיהם למסעיהם ואח"כ מסעיהם למוצאיהם ועי' בס' אהל יעקב, והנה יל"ע איך היו המ"ב מסעות במדבר שהפסוק מעיד ע"ז ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם לא ארץ חטה שעורה וגפן ותאנה ורמון ומים אין לשותות ואיך היו שם ערים ומקומות ישוב, ונ' פשוט שבודאי לא הי' שם שום ישוב בתחלה אמנם אחר שישאל עברו שם ובמקומות שחנו צמח קצת ע"י הבאר וכמ"ש תוס' בחולין פ"ח ב' ד"ה אלא וכ"ה בילקוט פ' פקודי ואז נשאר קצת טבע לצמח שם והתיישבו שם קצת בני"א שוכני המדבר (כמ"ש רמב"ן כאן

זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה וגו',
הנה הסדר כאן דרום מערב צפון מזרח, והנה
מ"ר עמד אז בארץ סיחון ועוג שכבשו זה הי'
למזרח א"י כדפירש"י כאן, וקשה דהו"ל
להתחיל מגבול מזרחי שהוא סמוך לו וגם קשה
שפנה לשמאל ולא לימין (ועי' יומא י"ז ב'),
וה"ל שחשיב כאן לפי סדר הכיבוש וכתיב
בתחלת שופטים מי יעלה לנו אל הכנעני להלחם
ויאמר ה' יהודא יעלה ויהודא בקש לשמעון
שיעלה עמו ואח"כ בא הוא עמו כמפורש בפסוק
שם והנה יהודא לקח חלקו בכל גבול דרום
כמפורש ביהושע י"ח ושמעון לקח מתוך חלקו
סמוך לים במערב (עי' במפה בס' חוג הארץ
מבעל מרכה"מ) ולכן נכתב הסדר כך ואח"כ
נמשך הסדר עד מערב.

זאת הארץ אשר תפול לכם וגו', קחשיב
כאן גבול דרום מערב צפון מזרח ונ' הטעם
דמצרים סמוכה לא"י במערב והם עברו כל גבול
דרום וקצת מזרח כמבואר בפסוקים ולכן פי'
תחלה גבול דרום שכבר עברוהו ודרכם עלו
ואח"כ פנה למערב והוא הים ואח"כ לצפון
וחזר אח"כ למקום שעמדו שם דהיינו למזרח.

בפי' הנשיאים כתיב בכולן למטה בני חזן
מיהודא ובנימין לא נזכר בני ועי' בפי' הסוד
ע"ה"ת שהקשה זה ולא תירץ. ואפשר משום
שביהמ"ק הי' בחלקם א"כ הנשיא לא היה
לצורך בני שבטו בלבד רק לכל ישראל משה
לא כתיב רק למטה יהודא ובנימין היינו שהי'
ממטה זה (שור' בהעמ"ד שעמד בזה ופי' בע"א
ע"ש).

למטה יהודה כלב בן יפונה, הנה בזה"ק
אי' שהמרגלים הוציאו דבה משום שידעו
שכבואם לא"י לא יהיו נשיאים אלא אחרים
המנויין כאן, והנה כלב בן יפונה נשאר נשיא גם
אח"כ ואז יכלו לומר דלכך אמר שלא כדבריהם,
וני' דגם כלב לא הי' צריך להיות נשיא אלא
בזכות שלא נפתה אחריהם ולא חש במה שלא
הי' נשיא זכה והקב"ה מינהו נשיא, ובא להוכיח

ה' וכבר עמד ע"ז באלשיך וי"ל דמ"ר הי' כותב
כל מסע כשיצאו כגון כשיצאו מסוכות כתב
ויסעו מסוכות ואח"כ כשהגיעו לאיתם כ' ויחנו
באיתם זהו ויכתוב משה שכבר כ' מאז בכל
מסע ולכן הקדים מוצאיהם למסעיהם שבשעה
שיצאו עדיין לא ידע לאן יסעו וכ' רק מוצאיהם
ואח"כ כ' מסעיהם כנ"ל, אבל עתה שסידרן כאן
שכבר ידעו כל המסעות כתיב ואלה מסעיהם
למצאיהם היינו שכבר ידעו שנסעו למקומות
אלה ועי"ה הי' מוצאיהם.

ויעל אהרן הכהן וגו', לכאורה פסוק זה אין
מקומו כאן בין המסעות, ועי' בר"ה ג' א' דרשו
כיון שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכסבור
הכנעני ניתנה רשות להלחם בישראל וע"ש
בתוס' שהוכיחו מהפסוקים דדרשא זו נדרשת
מהאי קרא דפי' מסעי ולא מקרא דפי' חוקת ע"ש
וצריך ג"כ טעם למה התורה כתבה זה כאן ולא
בפי' חוקת, אבל כ"ז יתבאר ע"פ הירושלמי בריש
יומא [הביאו ג"כ רש"י בפי' חוקת] שכשנלחם
הכנעני אתם בקשו ישראל לחזור למצרים וחזרו
לאחוריהם ח' מסעות עד שהחזירם שבט לוי
ע"ש א"כ מקומו כאן בין המסעות שע"ז חזר
ח' מסעות עד שהחזירם להר ההר ומפני כבודן
של ישראל לא כתבתו התורה בפירוש רק ברמז.

ויחנו בעיי העברים וגו' ויסעו מעיים ויחנו
בדיבן גד ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמון
דבלתימה וגו' ובפי' חקת כתיב ויחנו בעיי
העברים וגו' משם נסעו ויחנו בנחל זרד משם
נסעו ויחנו בעבר ארנון ומבואר דדיבן גד הוא
נחל זרד ועלמון דבלתימה הוא עבר ארנון
והטעם שנשתנו השמות משום שאחר שכבשו
את סיחון ועוג וחלקוהו לבני גד וראובן כתיב
בפי' מטות ויבנו בני גד את דיבן וגו' מוסכות
שם ואכלוהו קאי ששינו את שמותם ולכן כאן
שכבר הי' אחרי שחלקוהו לבני גד כתיב דיבן גד
וכן השמות שנתנו להן בני גד וראובן אבל בפי'
חקת שהי' לפני מלחמת סיחון ועוג כתיב
השמות הישנים שעדיין נקראו בהם אז.

טעמא דקרא

קמט

באופן שיכול לומר לדעת הרג אמר' דסתמא הרג בכונה וכ"כ בס' ערוך לנר שם, ולפ"ז לר' יוסי הוא מרדיק דברישא גבי חיוב מיתה כתיב ואם בשנאה יהדפנו דהיינו דוקא בשונא גדול תלינן לחיוב (דהדפה הוא דבר דאיכא למיתלי שעשה בכונה) אבל בסיפא גבי גלות כתיב ואם בלא איבה דהיינו שאין לו עליו אפי' איבה קלה אז תלינן דשלא בכונה עשה אבל אם יש לו עליו איבה קלה נהי שא"א לחייבו מיתה עיי' מ"מ גם גלות א"א לחייבו דשמא בכונה עשה וכדאר"ש כל שהוא יכול לומר לדעת הרג אינו גולה.

וישב בה עד מות הכהן הגדול פירש"י שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהארץ ימיהם והרצח בא לסלק את השכינה מישראל ולקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כה"ג ד"א לפי שהי' לו לכה"ג להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו והנה הטעם הראשון הוא מספרי והטעם הב' מגמ' מכות ולכא' סותרין זה את זה דלטעם קמא הוא מפני כבודו ושכחו של כה"ג ולטעם בתרא הוא עונש לכה"ג, אבל באמת ב' הטעמים נכונים דבמצוה זו יש בה ג"כ כבוד לכה"ג שכימי שלטונו אין זה כבודו שרורצחים יסתובבו ברחובות חפשי אלא ישבו בכלא אבל יש בה גם עונש שיש לישראל א' שמחכה תמיד מתי ימות חז' בשביל שלא התפלל, עיי' דכולה רק משום עונש הכה"ג הוא אלא שהי' אפשר לתת העונש באופן אחר כגון שמותר להורגו עד מות הכה"ג וכדומה אלא דלכך אמרה תורה שישב בערי מקלט שאילו הי' מסתובב בכ"מ זה הי' בושה גדולה לכה"ג שהכל יאמרו הנה הרצח שהכה"ג לא התפלל עליו שלא יקרה כזה ולכן משום כבודו דכה"ג שלא יתבייש ביותר אמרה תורה שישב בערי מקלט.

ורצח גוה"ד את הרצח, בשום מקום לא נזכר רציחה גבי חייבי מיתות רק ימית חוץ מכאן והיינו משום דכאן אין חייב מיתה ורק רשות ביד גוה"ד להרגו ואפי' למ"ד מצוה ביד גוה"ד

שאותן שאין שומעין לציווי הקב"ה אין מרויחין אלא מפסידין ואם שומעין מרויחין שבטל הנסיון.

בני זבולון נשיא אליצפן בן פרנך. בכל התורה הקדים נשיא יששכר לזבולון חוץ מכאן, וי"ל מפני כבוד אליצפן בן פרנך נשיא זבולון שנשא את יוכבד אמו של משה כמ"ש בתרגום יונתן פ' בהעלתך י"א כ"ו לכן הקדימו.

לנפש רצח אשר הוא רשע למות, כי גם רצח בשגגה נקרא רצח כמש"כ והצילו העדה את הרצח מיד גואל הדם הוצרך לפרש כאן אשר הוא רשע למות דהיינו במוזד, ועל שוגג כתיב בקרא הבא.

בפ' ערי מקלט נזכרו י"ז פעמים רצח, וי"ל שהוא כנגד י"ז פעמים שמצינו בפסוקים שהרגו במוזד שלא כדון וכמעט כולם נהרגו, ואלו הן, (א) קין שהרג את הבל, (ב) אבימלך בן גדעון שהרג ע' אחיו, (ג) שאול שהרג נוב עיר הכהנים, (ד) גר עמלקי שהרג את שאול, (ה) רכב ובענה שהרגו את איש ברשת, (ו) יואב שהרג את אבנר ועמשא, (ז) אבשלום שהרג את אמנון אחיו, (ט) אחאב שהרג את נבות, (י) איזבל שהרגה את נביאי ה', (יא) יהורם שהרג את אחיו, (יב) יואש שהרג את זכרי' הנביא, יג-יד) יחזק' ויהחבד עבדי יואש שהרגו את יואש, (טו) מנשה שהרג את ישע'י, (טז) יהויקים שהרג את אורי' הנביא, (יז) ישמעאל בן נתנ' שהרג את גדלי' בן אחיקם.

ואם בשנאה יהדפנו וגר' בלא איבה הדפו, צ"ע למה כאן כתיב שנאה גבי הדפה וכאן בלא איבה, והנה רש"י כ' בפ' בהעלתך (והוא מספרי) ויפרצו אויבך אלו המכותסין וינוסו משנאיך אלו הרודפים ומבואר דשונא הוא יותר חזק מאויב דהא רודפים גרעי ממכותסין שאין רודפין וכ"כ הגר"א באד"א האזינו ל"ב ל"ה דשונא גרוע מאויב, והנה במכות ט' ב' חנו ר' יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד רש"א יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה זה הכלל כל שהוא יכול לומר לדעת הרג אינו גולה שלא לדעת הרג גולה ובדאי ר' יוסי דאמר נהרג מיירי דוקא

י"ב ארצות כנ"ל וכתוב גבי משה ויראהו את כל ארץ יהודה ואת ארץ אפרים ומנשה וכתוב מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין וכתוב ויקבר באילון בארץ זבולון וכתוב ועברים עברו ארץ גד וכתוב על כל ארץ נפתלין ומבואר דכל שבט הי"א ארץ זה נקבע בשעת דור הכיבוש ואח"כ אפי"א אם עברה הירושה לאחר נשאר שם זה השבט על המקום אבל בדור ההוא אם הי' הסבת נחלה הי' משתנה שם השבט מהמקום לכן הקפידה תורה דוקא על הדור ההוא [ואולי זו כונת הרמב"ן ג"כ ע"ש], ואולי זהו ג"כ טעם שבנות צלפחד הותרו לינשא לכל מי שירצו כמ"ש בב"ב ק"כ א' דאחר שכבר נתפרסם הרבה ע"י שאלתם ותשובת משה ושנכתב בתורה שיש להם חלק בארץ מנשה שוב אין חשש שישתכח חלק נחלתם.

לשוב בעיניהן תהינה לנשים אך למשפחת וגו', האי לשוב בעיניהן וגו' מיותר לכא' וחז"ל דרשו ע"ז ע"י ב"ב ק"כ ב' וי"ל לפי פשוטו שאם הי' אומר למשפחת מטה אביהן הי' מ"ע עליהן ובאמת שלא הוזכרו ולכן הקדים לטוב וגו' וממילא כל שלא ירצו אין חייבין, ממון התזו"א וצ"ל.

ולא תסוב נחלה וגו'. יש כאן ב' פסוקים ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה ואידך ולא תסוב נחלה ממטה למטה ומבואר בב"ב ק"ג א' דהראשון בסיבת הבן והשני בהסיבת הבעל, וקשה למה הקדימה התורה הסיבת הבן לפני הסיבת הבעל הרי הבעל קודם לבן ויורש גם במקום שיש בנים וי"ל משום שכן הוא יורש גמור ויורש בראי כבמותוק אבל בעל אין יורש גמור שהרי אין יורש בראי כמ"ש בגמ' לכן הקדימה התורה לבן.

הפטרת מסעי ע"י בירמי'.

מ"מ אינו חובה אלא הוא עונש מדה כנגד מדה הוא לא נזהר ורצחו שלא כדין לכן גם עליו להזהר מגוה"ד ואם לא נזהר התירה התורה ג"כ להרגו שלא כדין ולכן כתוב לי' רציחה, וכן בפ' הסמוך כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח דקאי אגוה"ד לפי שמדינא ב"ד צריכין להרגו ויד העדים תהי' בו בראשונה ורק שהתורה נתנה רשות גם לגוה"ד להרגו לכן כתוב לי' רציחה.

ולא תקחו כפר לנפש רצח וגו' ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו וגו', הא דלא כתוב בשום חייבי מיתה ומלקות שלא יקחו כופר לפטרו רק כאן, פשטי' דקרא משום דכאן כתוב גאל הדם הוא ימית את הרוצח וכן בגלות גאל הדם ימיתנו אם יצא והו"א שאם נותן מעות לגאל הדם נפטר ממיתה שהרי כל החיוב הוא לגוה"ד והוא מוותר וכן בגלות כל הטעם שאסור לו לצאת שמא גוה"ד ימיתנו והו"א שאם נתן לו מעות והוא מבטיחו שלא ימיתנו יכול לצאת קמ"ל שמצוה עליו להיות שם עד מות הכה"ג, אף כשאין חשש שגוה"ד ימיתנו וי"ש לשוב לשבת וגו'.

זה הדבר וגו' ובגמ' (סוף תענית) דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, צריך ביאור למה לא הקפידה תורה אלא דוקא בדור זה וע"י רמב"ן, ונ' דרצון התורה הי' שא"י תתחלק לי"ב ארצות כמ"ש בספרי עקב ס"י ל"ט רשב"י אומר י"ב ארצות ניתנו כנגד י"ב שבטי ישראל ולא שוו טעם פירות ארצו של זה לטעם פירות ארצו של זה ע"ש ומצינו שיהושע תיחם בין כל שבט ושבט בחצב שיהא ניכר סוף הגבול כמ"ש בב"ב ג"ז א' ומנה העיירות העומדות על גבולי השבטים [ומצינו בכ"מ שכל שבט נקרא ארץ כמ"ש גבי יאשיהו בדה"ב ספ"ד ויסר יאשיהו את כל התועבות מכל הארצות אשר לב"י והיינו

דברים

דברים

כימי השמים על הארץ ושם א"א לפרש על ירושת האבות דא"כ אין זה כימי השמים וגר' דהיינו עולמית שהרי גלינו מארצינו ונלקח מאתנו וע"כ דקאי אלעת"ל שאז יהא ירושה עולמית.

ואומר אליכם בעת ההיא וגר', פירש"י וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר כו' והוא מספרי וכבר תמחו רבים שמי יוכל לשפוט אמר קודם שנחכם, ונ' ע"פ הגמ' ברכות ג"ה א' אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה ובודאי לפי הערך שיש בו חכמה הקב"ה מוסיף בו חכמה וא"כ אם אח"כ נאמר בו ויחכם מכל האדם בודאי גם מתחלה הי' בו חכמה עכ"פ לדון. ועי' באר"מ עמ' שמ"ח מחכמת שלמה כשהי' תינוק וגם דוד א"ל כי איש חכם אתה.

לא אוכל לברך וגר'. פירש"י (מספרי) וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אמר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דיני אומה זו כדיני שאר האומות שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגחל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממך שלא כדך נפשות אני נתבע, ותמזה שהרי גם בני נח נצטוו על הדין ורמב"ן בפ' וישלח הביא ירד' בדינים של ב"נ הטה דינו נהרג לקח שוחה נהרג ואין אמר כאן אין בכך כלום וי"ל דב"נ שהטה דין בשגגה אין עליו איסור כיון שהי' גראה לו כך וזה שיקול דעתו ואפי' הטה דין אבל בישראל אינו כן שיש לו לדעת ולברר דין התורה ולכן אם הטה דין עובר אבל ב"נ אין עובר אא"כ הטה דין במזיד

ולכן וחצרות ודי זהב, חז"ל דרשו ע"ז עי' רש"י אבל פשטי' דקרא שהיו מקומות שנקראין כן וכן ס"ל לר' יוסי בן דורמסקית בספרי דכולן מקומות הן וקשה דכאן מוכח דחצרות הי' סמוך לעה"י ששם שנה משה את התורה ולעיל בפ' מסעי מנה חצרות סמוך למדבר סיני וכן בפ' בהעלתך אי' חצרות במעשה דמרים וזה הי' לפני מעשה דמרגלים וע"כ צ"ל דשני חצרות היו, וי"ל ע"ד בפ' בהעלתך כתיב ואחר נסעו העם מחצרות ויהיו בחצרות וא"י בספרי וכי ב' חצרות היו שנסעו בזה וחנו בזה אלא שחזרו לאחוריהן ע"ש (הגר"א גרים זה כאן ובספרי נדפס זה בסוף הפרשה) וקשה הא בודאי ב' חצרות היו כנ"ל וצ"ל דהכונה וכי ב' חצרות היו סמוכות זו לזו שנסעו מזו וחנו בזו והלא כמה מסעות היו ביניהן ופשט.

ואל כל שכניו פירש"י עמך ומואב והר שעיר, אע"ג דאסור להם לכבשם צ"ל דהכונה שעברו דרך מדינות אלו אבל צ"ב למה א"ל כן. וי"ל כדי שיקיימו המצוה אל תתגורו בהם כי אם לא היו עוברים דרכם לא הי' שייך בהם כלל המצוה לכן צום שיעברו דרכם ואז כשלא יתגורו בהם יקיימו המצוה.

אשר נשבע ה' לאבותיכם וגר' לתת להם ולזרעם אחריהם, בסנהדרין צ' ב' אמר' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתתה"מ מה"ת וקשה דכאן א"א לפרש כן דהא כתיב ולזרעם אחריהם ואי קאי אתתה"מ א"כ זרעם לפניהם, וי"ל דכאן מתפרש כמ"ש בב"ב קי"ט ב' ובע"ז נ"ג ב' דירושה היא להם מאבותיהם וכבר זכו בה האבות והי' שלהם אבל בסנהדרין דריש מקרא דק"ש דכתיב לתת להם

צרייך להבין שיהושע וכלב אומרים האמת ושאר המרגלים אומרים כן מחמת נגיעה א"כ זה נקרא שהמרגלים הביאו להם תשובה שטובה הארץ שהרי דברי שאר המרגלים לא מעלין ולא מורידין שהרי מוכן הטעם למה אומרים כן, א"כ לא נשאר אלא דברי יהושע וכלב וזה נקרא שמתוך דברי כולם נאמר כן כדאמרי' בגמרא (סנהדרין ל' א') מדבריהם נזדכה פלוני ולכך כתיב ויאמרו טובה הארץ וגו'.

גם בי התאנף ה' וגו'. במדרש (עי' תנחומא סוף ואתחנן) מפני מה מת משה בחור' כדי שמי מדבר יחזור בזכותו, קשה הרי מת על מי מריבה וי"ל שאם לא שהקב"ה רצה שימות בחור' ה' מוחל לו אחר שהתפלל תקטיו תפלות אך לפי שרצה שיקבר בחור' לכן לא מחל לו וזה מפורש בפסוק כאן גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שמה.

ונסב את הר שעיר ימים רבים וגו'. רב לכם טוב את ההר הזה פנו לכם צפונה ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו', משמע דהר שעיר אינו ארץ עשו ובפ' וישלח כתיב וישב עשו בהר שעיר, ונראה דבתחלה ישב עשו בהר עשו ושעיר ישבו במדינה אבל אחר שנלחמו אתם כמ"ש ובני עשו יירשום וישמידו ובס' הישר מבואר באורך מלחמותיהם ואז ירדו למדינת שעיר ועזבו את ההר.

גבי אדום כתיב ירשעה לעשו נתתי וגו' וגבי מואב כתיב כי לבני לוט נתתי וגו' האמים ישבו בה וגו' ובשעיר ישבו החרים וגו' כאשר עשה ישראל וגו' מביא ב' דוגמאות משעיר ומישראל וגבי בני עמק כתיב כי לבני לוט וגו' ארץ רפאים תחשב וגו' והעמונים יקראו להם זמזמים וגו' כאשר עשה לבני עשו וגו' והערים וגו' כפתרים וגו' מביא דוגמא מעשו ומכפתורים. והנה רש"י כתב ממדרש י' עממין נתתי לאברהם ז' לכם וקניי קנייז וקדמוני א' לעשו וב' לבני לוט בשכר שלא גלה על שרה חשבו ככנו נחו כנות הגמרא קדושין י"ח א' משום כבודו דאברהם], וקשה מ"מ למה קבל ב' ארצות מי

שידע שאינו נכון או בשביל השוחד שנתנו לו הטה במזיד ואז באמת נהרג.

בין איש ובין אחיו ובין גרו, ובספרי גרו זה חותנו (דריש מלשון גרו שגר עם בתו). נראה לפמ"ש"כ הט"ז ביו"ד סי' רמ"א סק"ב בשם הגאונים שהבן לא יתבע את אביו לדין שלא יבא לידי קללת האב אם יתחייב שבועה או חרם אלא יקנה תביעתו לאחר, וס"ד כיון שחייב אדם בכבוד חותנו כאביו כמ"ש במדרש שמואל בפסוק ואבי ראה גם ראה (מובא ג"כ ביו"ד סי' ר"מ סכ"ד) וס"ד דגם את חמיו אסור להזמין לדין קמ"ל דכאן אין איסור קללה.

כקטן כגדול תשמעון פירש"י שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה והוא מסנהדרין ח' א' וצ"ע למה לא רצה הגמרא לפרש כפשטי' דקרא דקאי על אדם גדול ואדם קטן וכמו התרגום, וי"ל משום דפריך שם בסנהדרין למאי הילכתא אילימא לעיוני ב' ומיפסקי' פשיטא אלא לאקדומי אם בא דין פרוטה קודם וקושיא זו אפשר להקשות גם על אדם גדול וקטן ושם ל"ש לתרץ לאקדומי הקטן אם בא קודם דקי"ל עשה דכבוד תורה עדיף וצריך להקדים הגדול אפי' בא אח"כ כמ"ש בכתובות ק"ו א' וע"כ דקאי אדין פרוט' ומאה ובוה מדיק ג"כ מה שהקדימה התורה כאן הקטן לפני הגדול.

וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ וגו' ולא אביהם וגו' פירש"י (והוא מספרי) ויאמרו טובה הארץ מי אמרו טובתה יהושע וכלב וקשה הא מ"מ שאר המרגלים אמרו רעתה וא"כ מה הטענה עליהם ואי משום שהי' להם לשמוע יותר ליהושע וכלב או למה שהבטיח משה מפי הקב"ה א"כ לא הול"ל ויאמרו טובה הארץ וגו' ולא אביהם וגו', ועיקר הטענה חסר מן הספר ועיין ברמב"ן שהקשה כעין זה, וי"ל דבאמת המרגלים הי' להם נגיעה כדאי' בזהר משום שידעו שבא"י ירדו מגדולתם משא"כ יהושע וכלב לא הי' להם שום נגיעה לומר שטובה הארץ א"כ אם היו ישראל מתבוננים כראוי היו

טעמא דקרא

קנג

לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת כולן מן העיירות ונתקבצו כולם למקום א' ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד נגדם כי אין שם אלא נשים וטף, והנה גבי עוג כתיב ונכהו עד בלתי השאיר לו שריד וגבי סיחון לא כתיב עד בלתי וגר רק אח"כ כשהכו את הערים וכן בפ' חקת כתיב גבי עוג ויכו אותו וגר ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד וגבי סיחון לא כתיב משמע שבסיחון נשארו שרידים שברחו אל הערים ולכן כתיב כל עיר מתים והנשים וגר' היינו גם האנשים שברחו שם אבל גבי עוג דלא נשאר כלל אנשים כתיב הנשים והטף שיותר לא הי' כלל.

רק אל ארץ בני עמון לא קרבת, נ' מזה שהעמונים לא נתנו להם אפי' להתקרב לארצם ולא כמו המואבים והאדומים שהתקרבו לארצם וקנו מהן מזון כמש"כ לעיל כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער, ויחכן שאחר שראו שכבשו את סיחון נתייראו ביותר ולא נתנו להם אפי' להתקרב לארצם.

צידינים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר פירש"י (והוא מספרי) ובפ' ואתחנן הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון הרי קריר ד' שמות להגיד שבח א"י כו' וקשה למה כאן לא כתיב גם השם שיאון וי"ל ע"פ המדרש (דב"ר החדש ואתחנן) כשאמר הקב"ה למשה כי לא תעבור את הירדן אמר משה א"כ אעלה דרך הר חרמון והי' עולה וההר עולה עמו והגביה ההר כו' ולכן קורין אותו שיאון שהי' תולה עצמו ועולה (מלשון אם יעלה לשמים שיאו) ע"כ ובזה א"ש דכאן כשמספר כשכבשו סיחון ועוג ואז עדיין לא נקרא שמו שיאון אבל בפ' ואתחנן דמיירי כששנה להם את התורה ואז כבר נקרא שיאון ולכן כתיב שם עד הר שיאון.

הפטרת חזק עי' בישעי. הפטרת ט"ב עיין בירמיה.

עדיף מעשו שהי' בנו ממש וקבל רק א'. והנה גבי עשו אמרין בקידושין י"ח דישאל מומר יורש כדכתיב כי ירושה לעשו וגר' א"כ מגיע לו חלק ולכן אמר גבי מואב דגם לו מגיע חלק א' כמו עשו וישראל דחשבו כבנו אבל גבי עמון לא סגי בהאי טעמא דהא קבל כבר לוט חלק א' ולכן הביא עוד טעם מהערים וגר' דאמר' בחולין דף ס' דאית להו תריסר דרי שיני וכל הרואם אוחזתו עירת והכפתורים היו ננסים כדאיתא בב"ר פל"ז ס"ה ה' והיינו כדאמר' בשבת דף ע"ז המבליג שוד על עו להראות שאין בגבורת האיש ממש ולכן נתן הערים ביד הכפתורים אע"פ שלא הגיע להם חלק בא"י כדי להשפיל גאות הערים ומה"ט נתן גם לעמונים שהתייראו מן הרפאים ביותר שקראו להם ומזמים ולכן הגיע להם מלבד החלק שקבלו כמו בני עשו ולכן הביא להם ב' דוגמאות מעשו ומכפתורים.

כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו אשר נתן ה' להם, כתב בספורנו דהכונה לארץ סיחון ועוג דמשנה תורה נאמר אחר כיבושו, וצ"ע לקרוא לעה"י אשר נתן ה' להם דהא אמר' ביר' פ"ק דבכורים ה"א אין מביאין בכורים מעה"י דכתיב אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי ודוחק לומר דקאי אחצי שבט מנשה, ונ' ע"פ הגמ' ע"ז נ"ג ב' ירושה היא להם מאבותיהם (מא"א) ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו והא דקאמר כאשר עשה ישראל אמירתו של הקב"ה כאילו כבר עשוי עי' יר' מו"ק פ"ג ה"ה הקב"ה נתאבל על עולמו עד שלא חרבה כיון שכבר נגזר עלי' ובשבת קי"ט ב' מנין שהדיבור כמעשה שנא' בדבר ה' שמים נעשו.

גבי סיחון כתיב ונחרם כל עיר מתם והנשים והטף וגבי עוג כתיב כל עיר מתם הנשים והטף (ולא כתיב והנשים), וי"ל עפ"ד רש"י בפ' חקת אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת

ואתחנן

ספמ"ה) והנה בפסוק הקודם כתיב כי לא תעבור את הירדן הזה ואמרו בספרי פנחס אף עצמותיך לא יעברו את הירדן ובא ליתן טעם למה עצמותיך לא יעברו כי ישכנו בגיא מול בית פעור ומוכרח להקבר שם לכפר על מעשה פעור ושלא יוכל לקטרג כנ"ל.

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו ובפ' ראה כתיב את כל הדבר וגו' לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. נ' דקרא דידן לא תוסיפו קאי על הצבור וב"ד שאסור להוסיף מצוה חדשה לכן כתיב לשון רבים [ומה שחז"ל תקנו כמה דברים ותקנות כבר תירצה הרמב"ם בסוף הקדמתו] וקראי דפ' ראה ביחיד קאי שאסור לו להוסיף על התפילין וג"כ וכדומה (שוב הראוני דבאדרת אליהו להגר"א כ"כ).

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי, בכ"מ כתיב אלקינו ולא אלקי, ונ' שזה מכוון ע"פ הגמ' בנדרים ל"ח א' לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו כו' ראה למדתי כו' כאשר צוני ה' אלקי אותי צוה ואני לכם ולכן כתיב כאן אלקי שצוה דק אותו ואף דמסיק שם פלפולא בעלמא עכ"פ לענין פלפולא לא ניתנה אלא למשה וכאן נמי מכוין לפלפולא ש"ת ולכן כתיב ה' אלקי.

רק השמר לך ושמור נפשך מאד, בברכות ל"ב ב' מבואר דקאי אמי שאין נזהר וגורם לאבד עצמו (ואע"ג דגוי אמרה מ"מ מדהגמ' הביאו משמע שהוא נכון) וקשה דהא בקרא כתיב פן תשכח את הדברים וגו', וי"ל דאמר' במנחות צ"ט ב' כל שאין משמר את התורה אין נשמתו משתמרת (ומשמע שם דקאי אהאי קרא רק השמר לך ושמור נפשך פן תשכח ע"ש בגמ' וכ"כ מהרש"א שם) ושפיר קאי אמאכד עצמו.

כי תוליד בנים וגו' תאכדון מהר ובגיטין פ"ח ב' ש"מ מהרה דמרי עלמא תתנ"ב שנה הוא, אולי יש ללמוד מכאן שהמשאל דבר

ההר הטוב הזה אמרו במכילתא סוף פ' בשלח זה הר המלך ועמש"כ ביאור בזה בפ' חזאת הברכה בעז"ה.

ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה, יל"ע שאין זה הסדר דרך ימין דהול"ל ימה וצפונה ומזרחה ונגבה (שהרי הוא עמד במזרח) כמו שאנו מוליכין את הלולב, ועוד יש להק' למה לו להסתכל למזרח הרי הוא עמד בעבר הירדן שהוא מזרח א"י א"כ במזרח הוא חו"ל, ולפי הנראה אחר העיון בפסוקי חזאת הברכה בסדר שהראהו נראה דהאי ימה הוא סמוך למראה עיניו שהי' עומד במזרח א"כ מול עיניו הי' נקרא מערב שלו ולפי שאין מעבירין על המצות [ואז הי' לו מצוה לראות] הראהו תחלה הסמוך לו שהוא ארץ גלעד שהי' עומד בתוכו ואח"כ פנה דרך ימין לצפון ומשם פנה כסדר כל המערב עד דרום ובסוף הראהו מאחוריו שהוא הצד השני של עבה"י זה נקרא מזרחה והוא ממש הסדר הזה, והוא מדויק בפסוקי חזאת הברכה ויראהו את הגלעד הוא עבה"י הסמוך לו והוא נקרא ימה אצלו ואח"כ פנה לצפון והראהו עד דן שהוא בצפון א"י ואח"כ נפתלי ואפרים ומנשה ויהודה שהוא פונה כ"ז מצפון לדרום עד הים ואח"כ את הנגב עד ידיחו ובסוף הראהו עבה"י שמאחוריו עד צוער והאי צוער נראה שהוא עיר מואב שהיתה בקצה עבר הירדן כמבואר בפסוקים בישעי' ט"ז ובירמ' מ"ח.

ונשב בגיא מול בית פעור. צ"ב מה רצה לומר בזה (ועי' בספרי) ומה זה שיין להקדום, וי"ל ע"פ הגמ' בסוטה י"ד א' מפני מה נקבר משה מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור ובתו' שם הביאו מדרש בכל שנה ושנה בעת שחטאו ישראל בבנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי לקטרג ולהזכיר עון וכשהוא רואה קברו של משה חזר ושקע שמ"ר שקעו בקרקע עד חוטמו וכל שעה שעולה חזר ונשקע למקום ששקעו מ"ר (והוא מפדר"א

טעמא דקרא

קנה

נפל ומת היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריךך ימין לעולם שכולו ארוך וצ"ע איך יתפרש סיפא דקרא על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך וי"ל שיש לפרש על הש"י עולמות שעתידי הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק כדתנן בסוף עוקצין.

מי יתן והי' לבבם זה להם. ובעיני ה' א' כפוי טובה בני כפויי טובה הול"ל תן אתה וכתבו התוס' כפויי טובה שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא רצו להחזיק לו טובה בכך, ולכאור' תימא לומר על ישראל כן, והנה בחזו"א סוף אור"ח מבואר דהדברים שתלוי בבחירה אין הקב"ה מתערב כדי שיהא שכר על הבחירה אבל אם האדם מבקש ע"ז זה נקרא מעשה אדם והקב"ה נותן וזה הכוונה שהי' לו לומר תן אתה, והן סברו שהבחירה צריכה להיות על האדם לבד ואז זה בחירת אדם ומקבל שכר וזהו כפויי טובה שלא רצו להחזיק לו טובה שסברו שאם זה בא ע"י סיוע מהקב"ה אין זה נקרא בחירת האדם ואין הקב"ה רוצה בכך.

ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר יטב לך ואשר תרבוך מאד כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש, אין מובן הסיום ארץ זבת חלב ודבש ועי' בפי' הגאון מלבי"ם שם שהוא כמו בארץ כר' ודחוק, ונ' דבאמת צריך ביאור למה התורה מזכירה בכל מקום זבת חלב ודבש והרי יש עוד הרבה דברים כמו ארץ חטה ושעורה וגו' ועוד הרבה, ונ' דחלב הוא דוגמא אל הריבוי דבכל מקום שהולכין זבת חלב' דהיינו שמולידין כל הזמן ופרץ ורביץ דאין חולבת אא"כ יולדת, ודבש הוא מורה על המתקנות וההטבה, מתוק מדבש, ולפי' הוא ממש רישא דקרא אשר ייטב לך ואשר תרבוך מאד כאשר דבר וגו' זבת חלב הוא אשר תרבוך מאד, ודבש הוא אשר ייטב לך.

ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ובברכות ס"א ב' אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך אלא אם יש

מחברו וא"ל שיחזיר לו מהרה או ששכרו לעשות דבר במהרה לא ישהה יותר מכ' שעות ומחצה פחות משהו דלפי חשבון דיומו של הקב"ה (דהיינו כ"ד שעות) הוא אלף שנה כמ"ש בריק"ר רפ"ט ובסנהדרין צ"ט א' נמצא דמהרה הוא כ' שעות ותפ"ג חלקים ונ' שניות וכ"ד שלישיות מיהו בודאי הכל לפי הענין.

אז יבדיל משה וגו'. צריך טעם למה הפריש הערי מקלט אחר שגמר לומר להם דברי תוכחות ולפני שהתחיל לומר להם ההלכות ודיני התורה, וי"ל דקי"ל כל מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים דוחה ת"ת כמ"ש במד"ק ט', ומצות הפרשת ע"מ לא הי' אפשר לעשות כעת אלא ע"י משה שהוא יקבע איזה ערים כדי שלא יבואו לידי מחלוקת ולכן הקדים זה לדברי תורה, אבל מצות תוכחה היא מצוה ככל המצוות והעוסק במצוה פטור מן המצוה לכן כ"ז שעסק בתוכחות לא הי' חייב במצות הפרשת ע"מ אך כשגמר התוכחה הקדים מצוה זו לת"ת.

כבר וגו' למען יאריךך ימין ולמען ייטב לך, כבר שאלו בגמרא ס"פ הפרה למה בדברות הראשונות לא נאמר למען ייטב לך רק כאן ע"ש, וי"ל עוד דהנה בתרגום יונתן פ' תצא א"י דייטב לך קאי על עזה"ו ויאריךך ימין על עזה"ב, ובגמרא ע"ז ה' א' אמרין אלמלא חטאו ישראל בעגל לא שלטה בהן אומה ולשון שנא' למען ייטב להם וגו' טובה הוא דאיכא כו' ע"ש ומבואר דאלמלא חטאו בעגל הובטחו בטובה וא"כ בדברות הראשונות שהי' לפני מעשה העגל לא מצי למימר למען ייטב לך שבלא"ה כבר הובטחו בטובה ולכן לא קאמר אלא למען יאריךך ימין אבל בדברות האחרונות שגשנו אחר מעשה העגל שפיר הוסיף בהן ולמען ייטב לך שהרי הבטחת טובה כבר בטלה לכן הוסיף שבשכר כיבוד או"א יהי לך ג"כ הבטחת טובה.

כבר את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריךך ימין ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך ובקרושין ל"ט ב' הרי שאמר לו אביז עלה לעלי' כו' ובחזירתו

תפילין קודמין ע"ש והנה בפ' ראשונה מיירי ג"כ ללמוד לעצמו כמ"ש ודברת בם וגו' ולכן ת"ת קדמה אבל בפ' שני' לא מיירי פשטי' דקרא אלא בללמוד לאחרים כמ"ש ולמדתם וגו' לדבר בם כמ"ש בברכות י"ג ב' אגמירו בניכו תורה כי היכי דליגרסי בה והכי אמרי' בברכות י"ד ב' למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע שזה ללמוד זה ללמד ע"ש ולכן תפילין קדמה ע"ש.

וכתבתם על מזוזות. עמש"כ בפ' בא בפ' אל שתי המזוזות.

ועשית הישר והטוב בעיני ה' אלקיך, בספרי פ' ראה ובתוספתא פ"ב דשקלים פליגי ר"ע ור' ישמעאל דר"ע ס"ל הישר בעיני אדם והטוב בעיני שמים ומביא ראי' מפסוק זה דסמך והטוב לבעיני ה' ור"י ס"ל איפכא ומביא ראי' מפ' בפרשת ראה כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך סמך הישר לבעיני ה' [וצ"ל דר"ע ס"ל דהאי בעיני ה' ארישא קאי ור"י ס"ל דההוא קרא ארישא קאין הכריעו חכמים כדברי ר"י דכתיב בפ' עיה"נ כי תעשה הישר בעיני ה' ואין כאן הטוב וכן כתיב בפ' עגלה ערופה ובפ' דם, והנה נראה דהא דכתיב באמת בפסוקים אלו רק הישר בעיני ה' היינו משום דבפ' עיר הנדחת באמת בעיני אדם אפשר לראות ח"ו כאילו שאינו ישר כדאמרי' בתוספתא סוף סנהדרין ונתן לך רחמים וגו' שלא תאמר יבואו קרוביהם ויתקשרו עלינו שלא תאמר קרחה אני עושה בא"י ולכן הבטיח הקב"ה ונתן לך רחמים ורחמך כי תעשה הישר בעיני ה' אף אם בעיני אדם אינו נראה כן וכן בפ' ע"ע ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה' דקאי אנמצא ההורג יהרג אע"ג דסברת אדם אינו כן כמ"ש רש"י מספרי שלא תאמר כבר נהרג א' למה יהרגו שנים ולכן התורה אמרה שזה ישר בעיני ה', והא דכתיב גבי דם כן נראה טעם אחר דאמרי' סוף מכות מה אם הדם שנפשו של אדם קצה הימנו הפורש מקבל שכר ומייתי' עלה רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות ופירש"י אף דברים שבלא"ה היו פורשים כדי שנפורש

לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך וקשה דהא עכ"פ רוב העולם גופן חביב עליהן יותר מממונם וא"כ הו"ל לכתוב בכל נפשך לבסוף דהא דרך התורה לכתוב תמיד לא זו אף זו כמ"ש התוס', וי"ל דאותן בג"א שממונם חביב מגופן אין הכונה שאין אוהב את גופו כמו כל בג"א שזה דבר שא"א אלא הוא אוהב את גופו כמו כל בג"א אלא שממונו חביב עליו בהפלגה יתירה יותר מגופו ולכן קמ"ל דאפי' אהבה כזו שהיא יותר מגופו ג"כ צריך למסור לכבוד הקב"ה והוי שפיר לא זו אף זו ודו"ק.

ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, ובברכות י"א א' דרשו בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן ולכא' הו"ל להקדים תחלה בשכבך ובקומך שהוא עיקר המצוה ואח"כ הריבוי, וי"ל דאי הוי כתיב בשכבך ובקומך ובשבתך וגו' הו"א דלכתחלה צריך להיות מוטה ועומד בק"ש כב"ש ובדיעבד יוצא גם בשבתך ובלכתך לכן הקדים בשבתך וגו' דגם לכתחלה יכול לקרות מיושב ומהלך.

בפ' שמע כתיב מצות ק"ש לפני תפילין ובפ' והיה אם שמוע כתיב תפילין לפני ק"ש, וי"ל ע"פ מה שהוכיח בבה"ל ר"ס נ"ח ממתני' דברכות כ"ב יד לטבול כו' דק"ש כותיקין עדיפא מלהתפלל עם תפילין והנה רש"י פ"י מספרי דפרשה ראשונה נאמרה ליחיד ופרשה שני' לרבים ובזה מדויק דיחיד שיכול להתפלל כותיקין כמצותה ק"ש קודמת לתפילין (אם אין יכול לקיים שניהם בזמנה) אבל פרשה שני' שנאמרה לרבים ורבים אין יכולין לכון כותיקין כמ"ש ביומא ל"ז ב' לשאר עמא דבירושלים שאין יכולין כל הצבור לכון כותיקין ע"ש בתוס' א"כ בודאי תפילין קודמין.

ע"ל טעם למה בפ' ראשונה הקדים מצות ת"ת לתפילין ובפ' שני' הקדים תפילין על פי המבואר בספ"ק דב"ק (לפי' התוס') דלמיגמור לעצמו ת"ת קודמת לתפילין ולמגמור לאחרני

טעמא דקרא

קנו

וכאן לא נזכר כלל מהלכות הפסח אלא עבדים היינו וגו' ואותנו הוציא משם וגו', ונ' דמש"כ ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה היינו שצריך לפרוט לו את כל הלכות הפסח דהא לא נזכר כאן כלל על הדינים ששאל רק מה העדות וגו' ול"ש לשון האלה וע"כ שמפרש לו את יתר המצות של פסח.

כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו וגו', מצוה זו נתחדשה אחר מעשה העגל כמבואר בע"ז נ"ג ב' דמעי'קרא לא יכלו לאסור דירושה היא לנו מאבותינו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכן ב' תשא כתב מצוה זו אחר מעשה העגל, ובזה קאמר כאן טעמא כי עם קדוש אתה לה' אלקיך, דהיינו בזמן שאתה קדוש לא היו צריכין לנתצו אבל עתה שלא היית קדוש אסורוהו ולכן צריך לנתצו, ואע"ג דגם ב' משפטים כתיב כי הרס תהרסם ושבר תשבר מצבוחיהם ושם ה' לפני מעשה העגל צ"ל דשם במזבחות שלא היו מחוברין לקרקע ובאמת אשרה לא נזכר שם וצ"ע.

הפטרות נחמו עיך בישעי'.

מפני המצוה ונקבל שכר זהו דקאמר לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחר כך כי תעשה הישר בעיני ה' כלומר אם תפרוש ממנו בשביל שהוא ישר בעיני ה' והא דכתיב גבי שלמים ב' ראה כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' היינו משום דשלמים הוא שלום לגבוה ולבעלים כדפירש"י ב' ויקרא מתו"כ ולכן כתיב שהוא טוב בעיני בני"א וישר בעיני ה', אמנם האי קרא דידן צריך לשוב לדברי ר"י למה כתיב להיפך הישר והטוב בעיני ה' ונראה משום דמהאי קרא דרש"י דינא דבר מצרא ושומא הדרא לעולם שהם דברים שלא נצטוונו בתורה רק משום שהן טוב בעיני בני"א וקמ"ל דגם דברים אלו שהם טוב בעיני בני"א צריך לעשותן רק משום שהתורה צותה ושהן טוב ג"כ בעיני ה' ע"ד דאמר' בתו"כ סוף קדושים אל יאמר אדם א"א בבשר חזיר אבל אפשי ואבי שבשמים גזר עלי'.

כי ישאלך בנך מחר לאמר וגו', האי קרא בבן חכם כתיב כמ"ש מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה וגו', וקשה דבהגדה ש"פ מסיים בה אף אתה אמור לו כהלכות הפסח כו'

ע ק ב

נקביו, אבל צ"ע א"כ למה כתב כאן עקרה הו"ל לכתוב לא יהי בך עקר ובבהמתך ומשמע דגם באשה שייך עקרות מזה ואסור לה להשהות הנקבים וצ"ע.

כל המצוה אשר אנכי מצוך, פירש"י (ממדרש) כל המצוה אם התחלת במצוה גמור אותה, ובזה מדיק הפסוק דמסיים למען תחין ורביהם דאמר' בסוטה י"ג ב' כל המתחיל במצוה ואינו גומרה מורידין אותו מגדולתו וקובר אשתו ובניו זהו למען תחין שלא יקבור אשתו ובניו, ורביהם לשון רבנות שלא יורידוהו מגדולתו אם יגמור המצוה.

ארץ זית שמן ודבש, יל"ע למה קראה התורה התמרים בשם דבש הא קי"ל דדבש

והי' עקב תשמעון וגו', י"ל דכאן רמז מ"ש בע"ז ט' א' ו' אלפים שנה הרי העולם ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו ופירש"י דקע"כ שנה אחר החורבן נגמר ב' אלפים תורה, זהו והי' עק"ב פי' כשיהי' עק"ב שנה אם תשמעון את מצות וגו' ושמר ה' לך את החסד אשר נשבע לאבותיך דהיינו ימות המשיח אבל בעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו.

לא יהי בך עקר ועקרה ובבהמתך. בבכורות מ"ד ב' דרשו אימתי לא יהי בך עקר בזמן שבבהמתך שלא תשהה הנקבים ושם בגמ' ב' נקבים יש בו באדם כו', ולכאור כ"ז לא שייך רק באיש ולא באשה ואין עלי' איסור משהה

זעה בעלמא הוא ואין עליו שם פרי כלל כמ"ש בברכות ל"ח א' ועי' רא"ש ברכות פ"ו סי' י"ב, ונראה דדבש דהכא אין זה על שם היוצא מהן אלא כל פרי מתוק נקרא דבש כדפי' רש"י בסוכה ו' א' ד"ה דבש ע"ש, והוא מבואר בהדיא בשבועות י"ב ב' כבנות שוח למזבח והכתיב כי כל שאור וכל דבש וכו' ופירש"י כל פירות האילן בכלל, ולפי שתמרים מתוקין יותר מכל הפירות קרי ל"י דבש לשבחו שהוא מלא מתוקות ודבש, ועי' בד"ה גבי חזקי' וכפרוך הדבר הרבו בני' ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וגם שם צריך לפרש כנ"ל כי דבש לבד זיעה בעלמא הוא.

תענית ד' א' כל ת"ח שאינו קשה ככרזל אינו ת"ח כו' מהכא מתנינן לה ארץ אשר אבני' ברזל ע"ש ומשמע דנשתבחה א"י בזה שהת"ח שבה קשין ככרזל ולכאורה זה סותר הא דסנהדרין כ"ד דת"ח שבא"י נוחין זל"ז בהלכה [ויש לחלק ואין להאריך] והא דנדרים כ"ב דונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב א"ל אכתי לא עברנין ירדנא ע"ש ונראה דכעס והקפדה שני ענינים הם דודאי כל הגדול יותר מרגיש יותר כשפוגעים בו וכדפי' רש"י ז"ל בתענית שם שיש לו לב רחב ומצטער ע"ז ואינו מוחל עד שירצהו אבל לא כועס ואפ"ה מסקי' דמבעי ל"י לאיניש למילף נפשי' בניחותא למחול על עלבונו. מאמור"ר שליט"א.

ערים גדולות ובצורות בשמים, ובחולין צ' ב' דברה תורה לשון הבאי וקמ"ל דגזמא אין זה שקר ומ"מ צריך טעם למה כתבתו תורה דוקא כאן, וי"ל ע"פ המדרש דב"ר פ"א אין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע משרו תחלה כו' ראה שהפלתי שר שלהן ראה החילותי תת לפניך וכן בפרעה כו' ע"ש ומבואר דעד שלא הפיל השר שלמעלה באמת א"א לכבוש את העיר וזהו בצורות בשמים ע"י השר שלהן רק הקב"ה יפיל ויכניע את השר כנ"ל, רק משום דפשטי' דקרא משמע דהערים עצמן מגיעין לשמים לכך למדו מזה חז"ל דגזמא אין זה שקר.

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. בב"ק קכ"ג ב' יוכבד נולדה בין החומות והיא השלימה לע' נפש, וקשה דכיון שנולדה בין החומות א"כ לא ירדו למצרים בשבעים נפש דקי"ל (פסחים פ"ה ב') דעובי החומה כלפנים, וצ"ל ע"כ דבמצרים אין עובי החומה כלפנים ול"ד לירושלים שקידשוהו, ונ"מ שמותר לגור במצרים בעובי החומה אע"פ שאסור לגור במצרים כמש"כ הרמב"ם פ"ה ממלכים ה"ז וצ"ע.

ואשר עשה לחיל מצרים וגו' ויאבדם ה' עד היום הזה. כאן רמז מ"ש במכילתא בשלח (שירה פ"ו) כתיב לנו שאין מצרים יכולה

וכסף זהב ירבה לך, כאן הקדים כסף לזהב וכן בפי' המלך לא ירבה לו כסף זהב, וכן גבי אברהם ואברהם כבד מאד בכסף וזהב ובשאר מקומות הקדים זהב לכסף כגון בפי' המשכן זהב וכסף ונחושת וכן בפי' הגעלת כלי מדין אך את זהב ואת הכסף ונראה דרק היכי דמיירי בעשירות הקדים כסף לזהב שדרך המתעשר שבתחלה מרבה לו כסף ואח"כ זהב אבל בשאר מקומות הקדים הזהב שהוא חשוב יותר וכן מוכח כל הפסוק כאן דהולך מהקל אל הכבד כדרך המתעשר דכתיב כי תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביח וכסף

וכסף זהב ירבה לך, כאן הקדים כסף לזהב וכן בפי' המלך לא ירבה לו כסף זהב, וכן גבי אברהם ואברהם כבד מאד בכסף וזהב ובשאר מקומות הקדים זהב לכסף כגון בפי' המשכן זהב וכסף ונחושת וכן בפי' הגעלת כלי מדין אך את זהב ואת הכסף ונראה דרק היכי דמיירי בעשירות הקדים כסף לזהב שדרך המתעשר שבתחלה מרבה לו כסף ואח"כ זהב אבל בשאר מקומות הקדים הזהב שהוא חשוב יותר וכן מוכח כל הפסוק כאן דהולך מהקל אל הכבד כדרך המתעשר דכתיב כי תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביח וכסף

טעמא דקרא

קנט

והאדמה לא תתן את יכולה דפעמים האדמה נותנת פירות גם בלי מטר כמ"ש בירר פ"ג דתענית ה"ד איתן חמין פורין דשמש ע"ש.

נשאלתי למה בפ' שני לא נאמר בכל מאדכם כמו בפרשה ראשונה, וי"ל משום דפרשה ראשונה ליחיד והשני לרבים כמ"ש בירר רפ"ב דברכות, וברבים אין כל א' וא' חייב ליתן הכל אלא מחלקין ביניהן לפי כולם כמ"ש הרמ"א ביר"ד סי' ר"נ ס"א וע"ש בש"ך סק"א. ואבדתם מהרה, מהרה נקט בטעם רביעי שהוא טעם מפריד כנודע ומרמו מ"ש בגיטין פ"ח ב' מהרה דמרי עלמא תתצ"ב שנה ואינו כ"כ מהרה.

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, ובברכות י"ג ב' דריש מינה שתהא שימה כנגד הלב וקשה איך מתפרש סיפא דקרא ועל נפשכם ונראה דעל נפשכם קאי אתפילין של ראש שהוא כנגד המוח והנפש הוא במוח עי' רמב"ם פ"ד מיסע"ת ה"ח, וזהו שכי' הטור או"ח סי' כ"ה שצונו המקום להניח ד' פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציי"מ על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח וכ"ה בשו"ע שם.

הנה פרשה ראשונה של ק"ש נאמרה ליחיד ופ' שני לרבים, לכן בפ' ראשונה כ' וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עינך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשערך ובפ' שני כתב לי רבים וקשרתם לאות על ידכם ולטטפת בין עיניכם אבל במזוזה כתיב גם בפ' שני לי יחיד דכתיב על מזוזות ביתך ובשערך וצריך טעם, וי"ל דכמ"ב סי' ל"ז (בבה"ל ד"ב מצוותן) הביא בשם הפמ"ג דמדאורייתא יוצאין בזוג א' של תפילין וניחוחו כל רגע איש אחר ויוכלו אלף אנשים להניח ביום א' אבל מזוזה שצריכה להיות תמיד על הפתח מוכרח כ"א לקנות מזוזה בפ"ע לכך נכתב בלשון יחיד.

הפטרות עקב עיין בישיע"י.

להעמיד לא מלך ולא שר שנא' מן הממלכות תהי' שפלה וגו' וזהו עד היום הזה שאבדה כבודה ותפארתה לעולם ועד (דעל מ"ש ויאבדם ל"ש עד היום הזה דפשיטא שמתו לעולם ועד) (ועי' יומא נ"ד א' דהגמ' דנה אם עד היום הזה לעולם היא ולא מביא ראי' מכאן משמע דכאן שפיר מתפרש לעולם ועד).

ואשר עשה לדתן ולאבירים בני אליאב בן ראובן, אליאב היה בן פלוא בן ראובן ומה שהזכירם י"ל דאליאב הזכיר כמ"ש בסנהדרין נ"ב את אבי' היא מחללת כמאן קרינן וכי' וראובן הזכיר משום שהוא גרם להן כמ"ש בעל הטורים בפ' את שני בני תמית דבשביל שאמר ראובן בן מתן ב' בניו דתן ואבירים, ומה שלא הזכיר קרח למ"ד בסנהדרין דק"י קרח לא מהבלועין ולא מהשרופין א"ש ומ"ד מהבלועין ומהשרופין י"ל משום דמסיים ואת כל היקום וגו' ובני קרח לא מתו א"נ משום דמסיים בקרב כל ישראל פירש"י כל מקום שהי' בורח כו' ובקרח ל"ש זה שכבר הי' שרוף א"נ כמשפירש"י בתהלים ק"ו בפ' תפתח ארץ ותבלע דתן וגו' דלכך לא הזכיר קרח משום כבודן של בניו ע"ש ועיין רמב"ן.

ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, אבל אם לא יהי' עשב בשדך לבהמתך לא תוכל לאכל כמ"ש בגיטין ס"ב א' ובברכות מ' א' (ויליף מהאי קרא) ואפי' נחיד לו לטעום משהו משום פקו"נ אבל לאכל לשובע ודאי אסור אבל אם יהי' עשב לבהמתך תוכל לאכל ולשבוע.

וסרתם ועבדתם וגו' והשתחוויתם להם, חשיב כאן ב' עבדות, ועבדתם זו כדרכה, והשתחוויתם אסור אפי' שלא כדרכה כמ"ש רמב"ם פ"ג מע"ז ה"ג ואפי' אין מכרין כלל לעובדם כמש"כ שם ה"ז ויהרג ואל יעבור ע"ז כמ"ש בע"ז י"ב א' ובגיטין נ"ג ב', ואמר ע"ז ב' עונשין ועצר את השמים שלא יהי' מטר

ראה

את בניהם ישרפו וגו' ע"ד הפסוק בירמ' י"ט לשרוף את בניהם באש וגו' אשר לא צייתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ואמרו בתענית ד' א' לא צייתי זה מישע מלך מואב ולא דברתי זה יפתח הגלעדי והיינו שהוא חשב שעושה מצוה רבה במה שמקריב את בתו ובאמת נענש ע"ז כמו שאחז"ל כי הקב"ה לא צוה מצוה כזו וזה הכונה גם כאן שלא תאמר אעשה כן גם אני כמותם לשרוף הבנים להקרבה להקב"ה וע"ז מסיים לא תוסיף מצוות מעצמך, וי"ל דלכן כתיב כאן את בניהם ואת בנותיהם, בניהן לאפוקי ממשע מלך מואב שהקריב בנו, ובנותיהם לאפוקי מיפתח שהקריב בתו.

בפ' שמיני כתיב גמל שפן ארנבת חזיר וכאן הסדר גמל ארנבת שפן חזיר, ואפשר ע"פ המדרש ס"פ שמיני שזה מכון כנגד ד' מלכויות גמל הוא בבל ושפן פרס וארנבת יון וחזיר אדום (ע"ש טעם על כל א' למה נקרא כן) ואמרו שם משה נתן שלשתן בפסוק א' והרביעית בפסוק אחר (פ' במשנה תורה) ר' יוחנן אמר מפני ששקולה כשלשתן ור"ל אמר יתירה משלשתן ע"ש וא"כ הפסוק כאן במשנה תורה לא בא לספר מהסדר שמלכו רק מכחם וגבורתם ולומר שהאחרונה שקולה כשלשתן או יתירה מהן ולהכי חשיב להו על סדר כחן וחזקן והנה מלכות בבל ה' ע' שנה ואח"כ בטלה ומלכות יון ק"ג שנה כמ"ש בע"ז ט' א' ומלכות פרס נמשך מלכותה עד דאתי משיח כמ"ש בריש ע"ז ומלכות אדום כנגד כולן ולהכי חשיב להו כאן בסדר הזה.

בפ' עופות בשמיני נמנו כוס שלך ינשוף תגשמת קאת רחם ובראה נמנו כוס ינשוף תגשמת קאת רחמה שלך השליך השלך ד' מקומות עד אחר הרחמה (ועי' בת"י כאן והוא תמוה מאד וכנראה שהעתיק המעתיק כאן מויקרא), וי"ל דרך רמז דהנה בחולק ס"ג א' ר' יוחנן כי הוה חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה

שמה תביאו וגו' חבחיכם מעשרותיכם וגו' ושמתם לפני ה' אלקיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם והלוי אשר בשעריכם וגו' ובסוף הפרשה הוסיף ג"כ והגר והיתום והאלמנה ופירש"י ד' שלי כנגד ד' שלך וקשה למה כאן לא מנה אלא את הלוי, וי"ל דכאן מיירי שעלה לירושלים לאכל מעשר או להקריב קרבנותיו ואז אין נמצא שם הגר והיתום והאלמנה רק הלוי נמצא שם בשביל עבודתו בביהמ"ק ולכן לא כתיב אלא הלוי אבל בסוף הפרשה דמיירי ברגלים ואז כל ישראל חייבין לעלות לרגל (וגם האלמנה השרוי' אצלו משמחה כמ"ש בגמ') ולכן חייב לשמח את כולן.

לא תוכל לאכל בשעריך וגו' כי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו וגו' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך, ביר' ריש מע"ש מע"ש אין מוכרין אותו אבל נותנין זה לזה מתנת חנם מתני' דר"מ דאמר אין מתנה כמכר אר"י ד"ה היא כהדא דתני ה' אדם אומר לחברו מה אכלת היום א"ל מן ה' יודע שהוא מע"ש כו' פ' הר"ש דבכה"ג שמזמין את חברו שיאכל אצלו מודו שמותר וי"ל שזה כונת הפסוק והלוי אשר בשעריך דהיינו שתזמינו לאכל אצלך בשעריך ואז מותר לך ליתן לו את המע"ש.

רק חזק לבלתי אכול הדם וגו' על הארץ תשפכנו כמים, לפי פשוטו מיותר האי על הארץ וגו' דמאי נ"מ אם ישפכנו אם לאו העיקר שלא יאכל (וחז"ל דרשו ע"ז כידוע). וי"ל דכאן נרמז הא דאין מולחץ בשר אלא ע"ג כלי מנוקב שישפך הדם על הארץ ולא אל תוך הכלי שהבשר מונח בו.

ואעשה כן גם אני לא תעשון כן לה' אלקיכם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש וגו' את כל הדבר אשר אנכי מצוך אותו תשמרו לעשות לא תספ' עליו ולא תגרע ממנו, כבר נאמר בפ' ואתחנן לא תוסיפו על הדבר וגו' ולא תגרעו ממנו, ונ' דהתורה סמכה כאן לגם

טעמא דקרא

קסא

של מקום כאן בשאין עושין ויל"ע למה כאן בפ' שמיטת כספים כתבה התורה בעושין רש"מ ולא שם ועוד אם לא יהי' אביהן למה צותה תורה פרשה זו ועוד וכי עשיר אינו לזה ונראה דהאי קרא להרצאת המלוה אתי שלא ידאג שיעני ע"י שמלוה כספו וישמט וקאמר אפס כי לא יהי' בך אביהן כלומר לא תעני ע"י המצוה וא"כ מיירי בעושין רצונו של מקום וא"ש הכל.

כי ימכר לך וגו' וכי תשלחנו וגו' הענק תעניק לו וגו'. בפ' הראשון יש ט"ו תיבות בפ' השני כ"ט אותיות (וע"ה הוא ל') ובפ' השלישי נ' אותיות רמז לג' דעות בשיעור הענקה בקדושין י"ז א' ח"א ט"ו סלע וח"א ל' סלע וח"א נ' סלע.

ואף לאמתך תעשה כן, פירש"י להענקה ולא לרציעה, ויל"ע למה לא כתיב האי קרא לעיל גבי הענקה ולמה הפסיק בפ' רציעה, ויל"ע דפרשת רציעה הוא המשך להענקה שגם היוצא ביובל של רציעה מעניקין לו כדאיתא בקדושין ט"ז ב' ולכך הי' מוכרח להקדימו לפ' ואף לאמתך דהא באשה ל"ש רציעה. (שוב הראוני בקדושין י"ז ב' רש"י ד"ה להעניק)

לא יקשה בענין בשלחך אותו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים, יל"ע יוצא ביובל וסימנך ומיתת אדון וגרעך כסף מאי איכא למימר שלא עבד ר' שנה, ויל"ע דלכאורה קשה מש"כ לא יקשה בענין וגו' והלא מתחלה לא קנאו אלא לשש אך לק"מ דהאי קרא אהענקה קאי כדפירש"י בקידושין י"ד ב' להרצאת אדון להרצות על הענקו וה"ק לא יקשה בענין שהרי עבדך שש שנים אבל היוצא בגר"כ למ"ד מעניקין לו באמת אין חייב להעניק לו ט"ו סלעים אלא לפי חשבון שעבד כמ"ש בשיטה לא נודע למי קדושין ט"ז ב' ואפשר דה"ה יוצא ביובל וסימנך ומיתת אדון בכולהו משערך כמה עבד ועניק לפי חשבון ר' שנים ט"ו סלעים ולכך אמר כי משנה. וגו' שש שנים וצ"ע [נומסתימת הרמב"ם ל"מ כן].

לא יקשה בענין בשלחך אותו חפשי מעמך

כ' כיון שבא רחם בא רחמים לעולם, ומבואר דשלך רמזו למדה"ד ורחם למדת רחמי' וברש"י ריש בראשית (והוא מפס"ר פמ"א ע"ש) בקש הקב"ה לבראות העולם במדה"ד כיון שראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים לדין (ולכך בכל מע"ב כתיב אלקים ואח"כ כתיב ה' אלקים וצ"ש בר"ה י"ז ע"ב בתחלה ואמת ולבסוף ורב חסד אע"ג דבקרא כתיב קודם רב חסד והיינו משום שהקדים מדה"ר) ולע"ל שיהיו צדיקים יחזור וינהוג במדה"ד כמ"ש בספרים וא"י במדרש (דב"ר החדש ואתחנן ע"ש בא"א קצת) שאילו נכנס משה לא"י לא הי' נחרב ביהמ"ק והי' הגאולה, ולכן ביקרא שנא' לפני מעשה המרגלים הקדים השלך אבל אחר המרגלים שנגזר הגלות כמ"ש בתענית כ"ט אתם בכיתם בכ"י של חנם כו' הוכרח לאחר מה"ד למה"ד ולכן איחר את השלך אחר הרחם ואפשר דלכך כתיב כאן רחמה ל' נקבה ע"ד תשש כחו בנקבה בברכות ל"ב א' ואכמ"ל. [וע"ע בזה באד"א להגר"א ז"ל].

והחסידה והאנפה למינה ובפ' שמיני כתיב ואת החסידה האנפה מנאם כאחת, ויל"ע דבחולין ס"ג א' מבואר דשניהן מין ד' אלא דהחסידה היא ד' לבנה והאנפה היא רגזנית והנה בפ' שמיני לא מנה כלל את הד' (ע"י בחולין שם ס"ג ב') כללם יחד דשניהן הוא הד' זה כולל גם הד' הפשוטה וכללה בלמינה אבל כאן שמנה הד' לעצמה פרטם לשנים ששניהן מינים אחרים של ד'.

לא תאכלו כל נבלה וגו' או מכור לנכרי וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו, ובחולין ק"ג ב' אמרה תורה כשתמכנה לא תבשלנה ותמכנה מכאן שבשר בחלב אסור בהנאה, מכאן קשה להרמב"ם ז"ל בנקודה נפלאה שהובא בפ"ת יו"ד סי' פ"ז סק"ו דנבלה שנתבשלה בחלב מותר בהנאה, ושם ס"ל דהסוגיא כמ"ד איסור חל על איסור וצ"ע.

אפס כי לא יהי' בך אביהן פירש"י ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביהן כאן בעושין רצונו

גבי שבועות כתיב ושמחת וגו' והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וגבי סוכות כתיב והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך, וי"ל ע"פ המבואר בכיצה י"ב ב' שתדומה שאין זכאי בהרמתה אסור להוליכה לכהן ביו"ט וע"ש ברשב"א בשם התוס' דדוקא ברה"ר אסור, והנה מעשר ראשון שאסור בהרמתה אין לתתו ללוי רק בשעריך דהיינו בעיר המוקפת חומה כמש"כ תוס' בגיטין מ"ה ב' ד"ה על (ואע"ג דהאיסור מדרבנן גזרה שמא יפריש וגם הפרשה עצמה אינה אלא מדרבנן רמזה התורה כאן כמש"כ הריטב"א ברה"ט ט"ז א' ד"ה תניא) אבל לגר ליתום ואלמנה שאינו אלא צדקה מותר להוציאו ביו"ט לרה"ר לצורך אוכל נפש לכן כתיב אשר בקרבך דהיינו בקרב כל ישראל אפי' דרך רה"ר, אבל בסוכות שהוא חוה"מ ואין לחוש לטלטול ברה"ר כלל כתיב בשעריך הטעם ללמד שעניי עירו קודמין כמ"ש בבב"מ ע"א א' וגם גבי לוי עיר קודמין ללוי עיר אחרת.

זכרת כי עבד היית במצרים וגו', יל"ע למה כתיב פסוק זה גבי שבועות, וי"ל דהנה פסח עיקרו זכר ליציאת מצרים וגם בסוכות כתיב בפ' אמור כי בסוכות הושבתי וגו' בהוציאי אותם מארץ מצרים אבל בשבועות לא נזכר שהוא זכר ליציאת מצרים שהרי הוא למנן העומר ולכן כתיב כאן וזכרת וגו' שגם הוא זכר ליציאת מצרים כמ"ש שאנו אומרים בתפלה בכל המועדים זכר ליציאת מצרים רמב"ן.

הפסטר ראה עיין בישע"י.

וגו'. ולכאור' תמוה למה יקשה בעיניו הרי מתחלה לא נמכר אלא לו' שנים, ואפשר דמיירי שנמכר לו לעולם דהיינו שאמר לו בתחלה שאחר ו' שנים ירצע וישאר עובד עד עולם וקמ"ל שיכול לחזור בו (אם לא עשה תנאי מפורש) וע"כ אמר לא יקשה בענך וגו', עי"ל דקאי אחלה דק"ל בקדושין י"ז א' שאם חלה בפחות מג' שנים אין חייב להשלים והיינו דמסיים כי משנה שכר שכיר עבדך דהיינו יותר מג' שנים שבן שכר שכיר כמש"כ התוס' שם.

כל הבכור וגו' וכי יהי בו מום וגו' רק הדם לא תאכלו, פירש"י שלא תאמר הואיל וכולן היתר הא מכלל איסור הוא שהרי קדוש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל בכ"מ אף הדם נאכל, וקשה הרי כבר כתיב לעיל גבי פסוה"מ רק הדם לא תאכלו, וי"ל דס"ד פסוה"מ נפדין ונאכל לכל אדם אבל בכור כיון שאין נפדה וניתן לכהן ס"ד דבבע"מ אכילת הכהן היא הקרבתו וכמו שמותר להקריב דם מותר כאן לאכלו וה"ה חלב ס"ד להתיר. דהוי אכילתו כמזבח, אבל שאר איסור כגון גיה"צ ובב"ח ונבלה וטרפה פשיטא דאסור.

מסת נדבת ידך וגו' כאשר יברכך וגו' ויליף מינה בחגיגה ח' א' דמותר לטפול ממצות מע"ש ולהקריבה ביחד עם החגיגה ע"ש. וצריך טעם למה כתיב זה דוקא גבי שבועות, וי"ל דבשבועות הוא יותר נחוץ מכל הרגלים כיון שאין נמצא בירושלים אלא יום זה וחרחר לביתו משא"כ בכל הרגלים שנמצא כל המועד ויכול להקריב המע"ש שלו בשאר ימי המועד ואין לו צורך לטפלה עם החגיגה.

שופטים

לשבטין דא"כ הוה משמע דגם השטרים מצוה שיהיו מאותו השבט ח"א כמ"ש ביבמות פ"ו ב' בראשונה לא היו מעמידין שוטרים אלא מלחים ומש"כ שוטרים תתן לך לשבטין הוא כדאמר' בסנהדרין שם דמעמידין שטרים לכל שבט אבל

שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטין ושפטו את העם משפט צדק ובסנהדרין ט"ז ב' רשבג"א לשבטין ושפטו מצוה בשבט לרדן את שבטו, הא דלא דריש מרישא דקרא שפטים ושוטרים תתן לך

הלוי הרי מחויב לבא, ומשמע מזה שגם ברגל אין חייב לעבוד ורק חייב לעלות לרגל וכן משמע קצת ברמב"ם פ"ד מכה"מ ה"ד וצ"ע.

וכי תאמר בלבבך איכה נדע וגר' אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהי' הדבר וגר', כי הרמב"ם פ"י מ"סה"ת ה"ד דזה דוקא אם מתנבא לטובה אבל אם מתנבא לרעה ואינו מתקיים אינו ראי' שהוא נביא שקר דאפשר שעשו תשובה או שהקב"ה ריחם עליהם ותלה להם ע"ש וקשה איך מרומז זה בפסוק כאן הרי כתיב סתמא שאם לא נתקיים הרי נביא שקר ויהרג, וי"ל שזה מרומז בתיבת בשם ה' שאמרו חז"ל (תנחומא תורע ס"י ט') ומובא בקצרה בתר' תענית ג' א' ד"ה ואילו) אין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה אלא על הטובה ולכן אם הנביא הזכיר בשם ה' ע"כ הוא לטובה. (אבל זה ודאי שגם ברעה צריך לומר שהוא אומר זה בנבואה אבל לא יזכיר שם ה').

והי' לנוס שמה כל רוצח, לכאור' חיבה כל מיותר וסגי לכתוב והי' לנוס שמה רוצח, וי"ל דכאן רמז לדתנן במכות ט' ב' בתחלה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי מקלט ועי' רש"י דלילף לה מקרא דחייבין לנוס שמה וקאמר הכא דגם מזידין נסין שם דוקא לערי מקלט אלו, עי"ל דקאי על ושלשת את גבול ארצך וקאמר דעייז יוכל לנוס שם כל רוצח משא"כ אם ירחיקו יותר מדאי לא כל רוצח יוכל לנוס שם מפני המרחק.

מי האיש אשר בנה בית וגר', נ' שאם בנה בית ונפל אינו חוזר מעורכי המלחמה דאל"כ לרבי דס"ל בסוכה ד' ב' סוכה דירת קבע וצריכה ד' על ד' אין לך הולך למלחמה דכל א' בונה סוכה כל שנה ופטור שנה שלמה חוץ ממי שיש לו סוכה קבועה וע"כ שאם נפלה אין חוזר וכן אם לקח אשה וגירשה או נטע כרם ומכרו.

רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, עי' בפ"י הגאון מלבי"ם ז"ל שהקשו מכאן על הרמב"ם דספק דאורייתא מה"ת לקולא למה כתיב כאן אשר תדע, ונ' דאין הכונה לזה רק דברישא דקרא אפשר למיטעי דדוקא בעושה

לא שיהיו מאותו השבט אלא מן הלויים לכן דרש מסיפא דקרא דשם לא כתיב אלא ושפטו. והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו. לכאור' כפול כאן את האיש או את האשה, וי"ל פ' ע"פ הגמ' בסנהדרין מ"ד א' האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה ולכן גבי והוצאת כתיב ההוא וההיא דהיינו כמו שהיו בשעת החטא לבושים כך מוציאין אותן אבל גבי סקילה לא כתיב ההוא מפני שאינן שוין שהאיש נסקל ערום ולר' יהודה שניהן ערומין (אלא שמכסין קצת ע"ש) לכן לא כתיב ההוא.

בסנהדרין כ"א מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שני מקראות נתגלה טעמן ונכשל בהן גדול העולם אמר שלמה אני ארכה ולא אסור, ושלמה שלא הי' יכול לידע שלכן נתגלה טעמן כדי להראות שנכשל בהן גדול העולם נ' דהי' סבור להיפך דלכן נכתב באלו הטעם להודיע שמי שלא שייך אצלו הטעם מותר לו להרבות ולכן אמר אני ארכה ולא אסור אבל באמת נתגלה טעמן להראות למה לא נתגלה טעם שאר המצות.

לא תוכל לתת עליך איש נכרי, נכרי (ע"ה) בגי' הורדוס עי' ב"ב ג' ב' ובסוטה מ"א. ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה ראשית דגןך תירשך ויצהורך וראשית גז צאנך תתן לו, צריך טעם למה כתבה תורה תרומה בין מתנות לראשית הגז ששניהם מתנות בבהמה, ואפשר משום דמתנות דמיא במקצת לתרומה שצריכין לאוכלה בגדולה בצלי ובחורדל מה"ת כמ"ש בבכורות כ"ז א' וגם בתרומה יש קדושה על הפירות משא"כ בראשית הגז אין שום קדושה, וראשית הגז דמי במקצת לתרומה דהרי ראשית כתרומה משא"כ במתנות ולכן כתבה תורה תרומה בין שניהם.

חלק כחלק יאכלו, צ"ע במאי מיירי אי בקרבן שלו הרי כולו שלו ואי בקרבן שאינו שלו הרי אין לו בו חלק כמ"ש לבד ממכרו על האבות ואי ברגלים כפידש"י מאי קאמר וכי יבא

המאירי דהיינו משום שהיא קרובה עכ"פ משאר עיירות שגדולות כמוה, עכ"פ אין הכונה כאן הקרובה ממש שאין קרובה הימנה ולכך כתיב קרבה חסר אבל לאחותו הבתולה הקרובה הוא קרובה ממש ולכן הוא מלא.

ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' אלקיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהי כל ריב וכל נגע, חשיב פה ד' דברים שנבחרו לזה כהנים, עבודה ונשיאת כפים וסנהדרין (כמ"ש הרמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"ב שמצוה שיהיו כהנים בסנהדרין והוא מספרי פ' שופטים) ומראות נגעים, דאי מעבודה לחוד הו"א בע"מ לא לכך נקט בר"כ דבע"מ כשר בה כמ"ש בתענית כ"ז א' (וגם בע"ע כשר בע"מ כמ"ש בספרי) ואי מהני תרתי הו"א דוקא מעומד קמ"ל סנהדרין דמצותן בישיבה ואי מהני תלת הו"א דוקא בני כ' דבעבודה אין עובד לכתחלה פחות מבין כ' כמ"ש בחולין כ"ד ב' וכן בנש"כ צריך נתמלא זקנו כמ"ש בחולין שם וכן בסנהדרין צריך בן כ' כמ"ש בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ז קמ"ל מראות נגעים דגם קטן כשר בה כמ"ש הרמב"ם פ"ט מנגעים ה"ב (מיהו קטן ממש נראה דפסול בע"ע כמ"ש בחי' בע"ה ורק בן י"ג כשר בה).

ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר וגו', לכאורה אין מקום פסוק זה כאן דהרי כאן לא נודע מי הרוצח ובגמרא דרשו מכאן שאם נמצא ההורג אחר שנעפרה העגלה יהרג ועדיין צריך ביאור הא דמסיק כי תעשה הישר וגו', וי"ל עוד עפמ"ש השל"ה בשם רבנו מנחם (וכעין זה אי' בתרגום יונתן ובראשונים) שאם היו ישראל שבאותו הדור זכאין היו יוצאין מהעגלה תולעים והולכין לבית הרוצח וב"ד היו נוטלין אותו ודנין אותו (ועי' בפענח רזא שכי' רמז לזה ואתה תבער הדם הנקי ס"ת רימא) וזהו דקאמר ואתה תזכה לבער דם הנקי ע"י העגלה כי תעשה הישר וגו' דהיינו כשיהי' הדור זכאין (שו"מ במג"י על פענח רזא ס"פ שופטים שכי' קצת כעין זה ע"ש).

הפטרות שופטים עיין בישע"י.

עתה פירות אסור לקרצו אבל אם אין עליו פירות אע"פ שעתיד ליתן אח"כ מותר לכן אמר רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא ר"ל שאין נותן פירות גם אח"כ אז מותר.

שלוש ערים תבדיל לך. כתיב שלוש מלא ובסוף הפרשה יספת עוד שלש כתיב חסר, וי"ל דמבואר במכות י' א' דערי מקלט צריך שיהא בהן שווקים ומים ואוכלסין דכתיב וחי דתיהי ל' חיותא ולכן כתיב מלא דבעינן ערים מלאים כל טוב, אבל בקרא אחרתא דקאי אלעתיד לבא בערי הקניז והקניזי והקדמוני כדפירש"י וכ"כ הרמב"ם בפ"ח מרוצח ה"ד ולעת"ל לא יהי מיתה... וא"צ ערי מקלט רק בשביל אלה שנתחייבו גלות ומתו ולא גלו אז לעת"ל יקומו ויגלו כמ"ש בידי משה בדב"ר פ"ב סי' ל' בשם המדרש דלעת"ל לא יצטרכו כ"ז כי כל המעדרים מצויים לכל בעפר כמ"ש הרמב"ם פ"ב ממלכים ה"ב וכ"ה במדרש ולכן נכתב חסר, רק יל"ע הרי לא נתחייב גלות עולם רק עד מות הכה"ג ולעת"ל לא יהי מיתה וא"כ יצטרכו להשאר שם לעולם וזה לא נתחייבו וצ"ע.

ואם ירחיב וגו' יספת לך עוד ג' ערים וגו', זה קאי על לעת"ל כמ"ש חז"ל וכ"כ רמב"ם פ"ח מרוצח ה"ד והקשה בידי משה בדב"ר פ"ב סי' ל' הרי לעת"ל לא יהא מיתה ולמה צריך ערי מקלט ותי' ע"פ המדרש שם סי' כ"ה דאותן בנ"א שהרגו בזה"ז ומתו על מטותיהן לעת"ל יהרגו בידי ב"ד וה"ה החייבין גלות יגלו אז, ובנחל איתן סי' א' ס"א סק"ו כתבנו לתרץ דאיצטריך לגר תושב שגולין ג"כ כמ"ש במכות ח' ב' ובהן יהא מיתה כמ"ש בפסחים ס"ח א', וי"ל דלכן סיימה התורה כאן ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך וגו' דהיינו אפי' דם נקי של גוים הקפידה תורה בא"י וכדמצינו דהקפידה ג"כ לא תלין נבלתך על העץ ולא תטמא את אדמתך ג"כ על גוים כמ"ש ביהושע ח' וכמ"ש רמב"ן שם. והי' העיר הקרבה אל החלל כתיב הקרבה חסר, ולאחותו הבתולה הקרובה אליו כתיב מלא וצריך טעם, וי"ל ע"פ הגמ' בבב"ב כ"ג ב' שאם יש עיר גדולה ממנה הגדולה מביאה וכבר ביאר

כי תצא

איפכא אל תהי בסובאי יין ולא זו בלבד רק אפי' בזוללי בשר כי סובא ואפי' זולל יורש.

ותלית אותו ולא זוממיו (ספרי) נ' דהטעם שהתלי' של המגדף והעובד ע"ז אינו עונש דאחר שנהרג מה נ"מ לו אם הוא נתלה או לא (וזה גם זכות לו דסי' יפה לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתה), ואין התלי' אלא לפרסם לרבים גנות העברה שיתיראו לעשות כן אבל העדים זוממין לא עשו עברה זו ולא שייך לתלותן (וצ"ע שלא מצאתי ברמב"ם הדין שאין עדים זוממין נתלין).

כי קללת אלקים תלוי, לכאור' למה כתבה התורה כאן טעם הרי לא כתבה טעם בשום מצוה כמ"ש בסנהדרין כ"א ב', ואם ללמד על מגדף לא הו"ל לכתוב בלשון טעם וכל שכן לר' אליעזר, ויש לומר שבא לרמוז דדוקא מי שנתלה על שם חטאו אסור להשאירו תלוי משא"כ מי שנתלה על חטא אבותיו דל"ש כי קללת וגר' מותר להשאירו וכעובדא דבני שאול שנתלו בשביל קידוש השם כמ"ש בפ' הערל ע"ט א'.

השב תשיבם, גיטין מ"ה א' אי לאו דנחמני את כר', יל"ע מאי ס"ד דאביי דשלח להם סי' זה ועוד מ"ש שתחלה לא האמינורו ואמרו שלח סימנא ואח"כ אמרו לו אי לאו דנחמני את כר' האמינורו בלא סימן וי"ל דאביי שלא הי' בקי כלל בחמורים וראה רק את חמורו סבר שהוא סימן מובהק דחיוורא כריסי', ולכן אמרו לו אי לאו דנחמני את שאין לך ידיעה כלל בחמורים לא היינו מחזירים לך אבל כיון דנחמני את אצלך הוא באמת סימן ולכן החזירו לו.

לא יהי' כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה, יל"ע למה גבי איש קורא לה כלי גבר וגבי אשה קורא לה שמלה, ואין לומר דשל איש אין נקרא כלל שמלה דהא כתיב וכן תעשה לשמלתו, אבל י"ל דשם שמלה כולל לכל הבגדים אבל שמלת איש לא מצינו אלא שמלת אשה ולכן כתיב כלי גבר ועי"ל משום דכלי גבר

והי' אם לא חפצת בה פירש"י הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה וכ"ה בספרי וכ' הרא"מ לא ידעתי מהיכן דרשו זו דהא איצטריך קרא לגופי'. ולענ"ד יל"פ ע"פ המדרש (פ' לך) כ"מ שנא' יהי לשון צער וכ"מ שנא' והי' לשון שמחה והי' קשה לחז"ל למה כתיב אצל גירושין לשון והי' ולכן דרשו הכתוב מבשרך והוא בשורה טובה שיגרשה ולא תוליד לו בן סורר ומורה, וכן בפסוק השני והי' הבן הבכור לשניאה אמרו בספרי הכתוב מבשרך שהבן הבכור יהי' לשניאה וזה ג"כ נדרש מלשון והי' שמבשרים להשניאה שיהי' לה הבכור.

והי' הבן הבכור לשניאה. כתיב בכר חסר ורוב בכור שבתורה מלא וי"ל דהיכא דכתיב חסר אינו בכור גמור אלא לאמו ולא לאביו או להיפך או בכור לזכרים ולא לנקבות או ללידה ולא לעיבור, וכאן דכתיב חסר ראי' למש"כ בשם הגר"א (עי' מה שנדפס בסוף ספר סערת אליהו) דמיירי ללידה ולא לעיבור אפ"ה מגיע לו פי שנים (ויש לבדוק אם כלל זה נכון בכל מקום).

כי יהי' לאיש בן סורר ומורה כתיב מורה מלא ואח"כ ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה כתיב חסר י"ל משום שדרך הורים להקטין תמיד חטא בניהם.

בננו זה וגר' זולל וסובא, ובסנהדרין ע"א א' אינו נעשה בסו"מ עד שיאכל בשר וישתה יין כר' שנא' אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר כי סובא זולל יורש וגר', וצריך טעם למה כאן כתיב זולל ואח"כ סובא ושם כתיב סובא זולל אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר וגר', וי"ל דדרך התורה לכתוב בכל מקום לא זו אף זו כמ"ש בזבחים קי"ט ע"א וכ"כ תוס' בבכורות מ"א א' ד"ה הג' והנה סובא יין הוא עולה יותר גדולה מזוללי בשר שהרי בשר נצרך לבריות כמ"ש ר"פ כיסוי הדם, ולכן קאמר בננו זה אינו שומע בקולנו ולא רק זה אלא הוא גם זולל בשר ולא רק זו אפילו סובא יין, אבל שם קאמר

זכירה ירר' סוכה פ"א ה"ב, ובש"ח שם אשה.
(טז) זושא ב"ש בשמות אנשים, ובש"ח שם
אשה. (יז) זיסל שם איש בגט מסודר, ובש"ח
שם אשה. (יח) זעמיל שם איש בגט מסודר,
ובש"ח שם אשה. (יט) ר' חביבה ירר' מגילה
פ"א ה"א, ובש"ח שם אשה. (כ) חובה, ר'
שמואל בר חובה קה"ר פ"א סי' ד' ח', ומצינו
חובה אשת ר"ה נזיר נ"ז ב' ב"ק פ' א'. (כא)
חושים בן דן בפ' ריש, ומצינו בדה"א ח' חושים
אשת שחרים. (כב) ר' חנה ציפוראה ר"ה ל"ה
א' ובירר' ברכות פ"ד ה"ו ר' חנה ובסנהדרין ה'
א' חנה אחיו של ר' חייא, ומצינו חנה הנביאה
וגם בימי חז"ל הוא שם אשה חנה אשתו של
ר' מני בתענית כ"ג ב'. (כג) ר' חנינה ירר' שבת
פ"א ה"א, ובש"ח שם אשה. (כד) רב חסא ב"מ
נ"ז א', ובש"ח שם אשה. (כה) טאוס שם איש
ושם אשה מובא ביד אהרן שמות גיטין. (כו)
יאל הנביא, ובתיקון סופרים השמטות להגהה
אות נ' יואל אשת מר"ה זעלק"י. (כז) יודן, ר'
יודן בירר' ברכות פ"א ה"ב ועוד לרוב, ומצינו
יודן אמתא ביבמות צ"ז ב'. (כח) יוחני, מר יוחני
ע"ז ט"ז ב', ומצינו יוחני בת רטיכי סוטה כ"ב
א'. (כט) יונה הנביא, ומצינו במדרש כתי"י ששם
אשת אשר יונה. (ל) יוסטני, ר' יוסטני ירר' ב"ב
פ"ח ה"ה, ומצינו יוסטני בתו של אסורוס בנדה
מ"ה א'. (לא) הר"ר ישועה בר' יוסף מח"ס
הליכות עולם, ובש"ח ישועה שם אשה. (לב)
כהנה בירר' פאה פ"א ה"א ר' אבא בר כהנה,
ובש"ח כהנה שם אשה. (לג) רב מארי ב"ב
קל"ד ב', ובש"ח שם אשה. (לד) מזל, בתשרי
אוי"ז סי' תשמ"ה הנדיב ר' מזל, וביד אהרן ה'
גיטין מזל-שם אשה. (לה) מזל טוב, מו"ה מזל
טוב מודינא בעהמח"ס פרורי לחם מובא
בפליטת סופרים אות ד' סי' ת"י, וביד אהרן ה'
גיטין שם אשה. (לו) מחלה בת צלפחד, ומצינו
ג"כ בדה"א ד' מחלה מבני מנשה. (לז) מיכה
הנביא, ובש"ח שם אשה. (לח) מיכל בת שאול,
ובשה"ג הביא ד' חכמים בשם ר' יחיאל מיכל.
(לט) מיכיהו בן ימלא הנביא מ"א כ"ב, ומצינו

מרבח כלי זיין כמ"ש בנזיר נ"ט א' וכלי זיין
אינו בגד דקי"ל כרבנן בשבת ס"ג א' דאם יצא
בהן חייב חטאת לכן לא מצי למיקרי להו שמלה
רק כלי אבל גבי כלי נשים אינן אלא בגדים
ותכשיטין והיוצא בתכשיטין בשבת פטור שהן
בכלל מלבוש ולכן קרי להו שמלה.
לא ילבש גבר, יל"ע אם מותר לקרוא לזכר
בשם של נקבה או להיפך ובתשרי דברי מלכיאל
ח"ג סי' ע"ה כ' שאין לעשות כן ריש בזה כמה
חששות וזכר לדבר לא ילבש גבר שמלת אשה
וכן הביאו בשם סי' המצרף סי' פ"ד שאסור
לקרות שם אשה לאיש, אבל הנראה מדברי
הפוסקים וחז"ל וראשונים שלא חשו לזה כמו
שנמצא בכמה מקומות. (א) אבי בת זכריה אמו
של חזקיה במ"ב י"ח, ומצינו אמורא ר' אבי
במס' סופרים פ"ב ה"ו. (ב) אביה בן רחבעם
מלך יהודה דה"ב י"א ובסוף מדרש רות ר' יעקב
בר אביה, ומצינו אביה אשת חצרון דה"א ב',
אביה בת זכריה דה"ב כ"ט. (ג) אביטל ספרא
ילקוט דניאל ד' וגריס כך במד"ק י"ח א', ומצינו
אביטל אשת דוד ש"ב ג'. (ד) אדוניה בן חגית
ש"ב ג', ומצינו אדוניה אשת מלך כוש סי' הישר
פ' שמות. (ה) אהבה ברר' דר' זירא עירובין צ"ו
ב', ובשם חדש שמות גיטין שם אשה אהבה.
(ו) באטי בן טובי סוף ע"ז, ובש"ח שם אשה.
(ז) בבא בן בוטא נדרים ס"ו ב' ובש"ח שם
אשה. (ח) בונה בן ירחמאל דה"א ב' ובירר'
גיטין פ"ב ה"ג בונה בר שילא, ומצינו דאשת
שמעון שמה בונה בספר הישר. (ט) רב ברונא
ברכות ט' ב', ובשמות גיטין שם אשה ברונא.
(י) ברכה שם איש בדה"א י"ב, ובשמות גיטין
ברכה שם אשה. (יא) גומר שם אדם בפ' נח,
ומצינו כהושע א' גומר בת דבליס. (יב) דושו
אחיו דדודו ירר' גיטין פ"ד ה"ב, ובש"ח דושו
שם אשה. (יג) ר' דריפה ירר' עירובין פ"א ה"י,
ובש"ח שם אשה. (יד) הילני שם איש בויק"ר
פ"ב סי' ה' ר' הלל בר הילני (וסתם בר הוא
ע"ש האב ולא האם), ומצינו הילני המלכה
ביומא ל"ז א' סוכה ב' ב' נזיר י"ט ב'. (טז) ר'

הנביא, ומצינו ג"כ צפניה אמו של אבנר בפדר"א פל"ג. (נז) צפנת פענח נקרא יוסף, ומצינו צפנת בת פניאל גיטין נ"ח א'. (נח) צוריה אם יואב ש"כ ב', ומצינו ר' יונה בן צוריה ירו' שבת פ"ח ה"א ובילקוט תהלים רמז תתי"ב, ר' ברכי' בן צוריה ילקוט שה"ש רמז תתקצ"ב. (נט) שימא שם איש בגט מסודר ובזבחים פ"ה א' בגי' שטמ"ק רב שימא בר אשי וכן בערכין ל"ב א' בגי' שטמ"ק, ובש"ח שם אשה. (ס) שלום בן יבש מ"ב ט"ו וכן שלום בן חקיה שלום בן יאשיהו ובב"ר פל"ד סי' ט' ר' שלום, ומצינו ג"כ אימא שלום אשתו של ר"א עירובין ס"ג א' נדרים כ' א' ב"מ נ"ט ב'. (סא) שלמית בת דברי בפ' אמור ובה"א ג' שלמית בת זורובבל, ומצינו ג"כ בדה"א כ"ג שלמית בן שמעי ושם כ"ו שלמית הלוי ובעזרא ח' שלמית בן יוספיה. (סב) שמחה שם אדם בסוכה מ"ח ב' ובתרי יומא מ"ו ב' רבנו שמחה, ומצינו בתשרי מהרי"ל סי' נ"ז אחותי מרת שמחה. (סג) שמירמות הלוי דה"א ט"ו, ומצינו ג"כ שמירמות שם אשתו של נ"ג בויק"ר ס"פ מצורע. (סד) שמעה אחי דוד ש"ב י"ג, ובש"ח שם אשה. (סה) תמר אשת יהודה ותמר אחות אבשלום ובת אבשלום וביבמות ל"ד ב' תמר של בית רבי ובירי' מגילה פ"ד תמר תמרורים, ומצינו בירי' ביצה פ"ה ה"ב (לגי' ס"ח החדש סי' תקצ"ג) תמר בר אידי ובתשרי הרא"ש כלל נ"ח הר"ר תמר ובתשרי הר"ח אר"ז סי' ס"ט ר' מנחם בר' תמר. ואף שבהרכה מהם יש לדחות כמובן [שיש שהנקודות משתנות ויש שנקרא ע"ש אמו וגם אפשר שבשם של גוי אין קפידא] מ"מ ברובן נראה שלא חשו לזה. בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים ובכיבוד אר"א (בפ' ואתחנן) כתיב למען יאריך ימך ולמען ייטב לך הקדים אריכות ימים וצריך טעם, וי"ל ע"פ תרגום יונתן כאן למען ייטב לך בעלמא הרין ולמען יאריך ימך בעלמא דאתי ומבואר דטובה קאי על עזה"ז ואריכות ימים ע"ל עזה"ב והנה בירי' ריש פאה אמרו דכיבוד אר"א הוא מצוה חמורה

מיכיהו בת אוראל אם אביה בדה"ב י"ג. (מ) ר' מלך חולין מ"ט א', ובש"ח שם אשה. (מא) ממל, ר' אבא בר ממל, ובש"ח שם אשה. (מב) מעכה שם אשה בדה"א מעכה בת אבישלום מעכה פלגש כלב מעכה אחות מכיר מעכה אשת גבעון ובש"ב ג' מעכה אשת דוד, ומצינו ג"כ בפ' וירא מעכה בן ראומה ובה"א י"א חנן בן מעכה. (מג) מרים הנביאה וגם בגמ' מצינו שמות נשים מרים התרמודית, מרים בת נחתום או תנחום, מרים בת עלי בצלים, מרים בת בלגה, מרים מגדלא נשיא, מרים מגדלא דרדקי, מרים ופורתא שרה, מרים אמו של אבא שאול, מרים בתו של שמעון בן גוריון, מרים בתו של נקדימון, ומ"מ מצינו ג"כ ר' אליעזר בן מרים ברות רבה פ"ד סי' ט' ועי' בדה"א ד' ותהר את מרים. (מד) מרתא בת בייתוס יבמות ס"א א' יומא י"ח א' כתובות ק"ד א' גיטין נ"ו א' סוכה נ"ב ב', ומצינו ג"כ מרתא משמי' דר' יהושע בפסחים ק"ג א'. (מה) ר' מתוך בב"ק צ"ו א' ומצינו שם אשה מתוך בברכות כ' א'. (מו) ר' נהוראי בקדושין פ"ב א' ובב"ד, ומצינו נהוראי אחתי' דר' יהודה נשיאה בירי' ברכות פ"ג ה"א. (מז) נועדי' בן בינאי בעזרא ח' ומצינו בנחמי' ר' נועדיה הנביאה. (מח) עדה אשת למך ואשת עשו, ומצינו בקדושין ע' א' עדה ויונתן עבדי לגי' השאלות מובא באוה"ג קדושין עמוד קע"ג בהגה"ה. (מט) עטל שם אשה בשמות גיטין בס' טיב גיטין, ומצינו באסת"ר פ"ב סי' ה' רב חנינא בר עטל. (נ) עיפה ועפר בתורה ובה"ב עיפה בן יהדי וביבמות ק"ט א' אמורא עיפה, ומצינו ג"כ בדה"א ב' עיפה פלגש כלב. (נא) עתליה אם אחזיה (מ"ב י"א), ובעזרא ח' ישעיה בן עתליה. (נב) פזי בת ר' חייא יבמות ס"ה ב', ומצינו ג"כ ר' פזי בירי' סנהדרין פ"ב ה"ג ובירי' ע"ז פ"ג ה"א. (נג) פרידא, ר' פרידא עירובין נ"ד ב' ובכ"ר, ובשמות גיטין של הפ"ת שם אשה פרידא. (נד) רב צמח גאון, ובש"ח שם אשה. (נה) צפור, בלך בן צפור, ומצינו ג"כ צפור בת אבשלום ירי' גיטין פ"ה ה"ג. (נו) צפניה

שו"ר דלאו זה קאי אנהגה מכה"כ וכ"כ רש"י בפסחים כ"ד ב' ד"ה שפיר.

לא יבא ממזר וגו' גם דור עשירי וגו' וגבי עמוני ומואבי כתיב גם דור עשירי וגו' עד עולם ויליף בגמרא ג"ש עשירי עשירי דגם גבי ממזר אסור עד עולם ויל"ע למה גבי ממזר דהוא קמא לא כתיב עד עולם, ויש לפרש ע"פ גמרא קדושין ע"ה א' גר עד י' דורות מותר בממזרת מכאן ואילך אסור דמכאן ואילך נשתכח שהוא גר ומחזי כישראל כפי רש"י, ומבואר מזה דאחר י' דורות נשתכח היחוס ואמר' ביבמות ע"ח ממזר ידיע חיי דלא ידיע לא חיי ולכך לא כתיב בממזר רק עד דור עשירי דיותר מכאן ע"פ הרגיל לא משכחת לה שיח' (ואם יקרה לפעמים שיהי' נודע ויחי' ע"ז למדו ג"ש), ועפ"ז יש לפרש גמרא דסנהדרין צ"ד גיורא עד י' דרי לא תבוז ארמאי קמ' דדוקא נקט עד י' דרי שעדיין ידוע שהוא גר וע"ש ברש"י.

לא יבא עמוני וגו' ואשר שכו עליך את בלעם וגו' ולא אבה ה' וגו' כי אהבך לא תדרוש שלומם וגו', לכאור' פסוק ולא אבה וגו' אין לו מקום כאן ועי' בס' אהל יעקב מש"כ בזה, וי"ל דהנה בסנהדרין ק"ה ב' אמרו כולן חזרו לקללה חוץ מאחת וצריך ביאור איך חזרו לקללה, והענין י"ל ע"פ משל לא' שהי' לו שונא ומצא בנו הקטן ונתן לו חתיכה סוכר ובראשו א' הכניס סם המות ובא אביו ומצא להתינוק אווז הסוכר בידו והבין מה שעשה לו ומיהר והפך את הצד המתוק לתוך פיו הנה כ"ז שלא סילקו מידו עדיין לא נסתלקה הסכנה דנהי דכ"ז שאביו עומד ושומר עליו אין סכנה אבל מיד שאביו יצא עלול הנער להפכו ולהכניס הסם המות לפיו וכן הי' גם כאן שהקב"ה לא סילק את הקללה רק הפכה לצד השני לברכה לכן כשחטאו וסילקו הקב"ה השגחתו מהם נהפך בחזרה לקללה חזו מש"כ כאן לא יבא עמוני וגו' ע"ד אשר שכו את בלעם וכ"ת הרי למעשה לא הזיק כלום לכן קאמר ולא אבה וגו' ויהפוך ה' וגו' כי אהבך

שבחמורות ושילוח הקן הוא מצוה קלה שבקלות ודרך התורה לכתוב בכ"מ לא זו אף זו כמ"ש בזבחים ק"ט א' ולכן בשילוח הקן שהיא מצוה קלה שבקלות הו"א שמשלמין שכרה בעוה"ז קמ"ל קרא למען ייטב לך בעוה"ז ולא זו בלבד אלא אפי' בעוה"ב ג"כ יאריכך ימך אבל בכבוד או"א שהיא מצוה חמורה שבחמורות אי"כ מסבירא הייתי אומר ששכרה בעוה"ב ששם השכר גדול ביותר וקמ"ל קרא דלא זו אלא אפילו בעוה"ז ג"כ ישלמו לו שכרו.

לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה. כ' הרמב"ם בפ"ד ממאכ"א ה"י י"א כל האיסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הגאון חוץ מכלאי הכרם ובב"ח שאפי' עירב דבר מר לתוכן שאין ראוי לאכילה ואכלן חייב עליהן ע"ש וצ"ב למה החמירה תורה באלו שתים יותר מכל האיסורין שבתורה, וי"ל דכל האיסורין התורה אין רוצה האכילה ולכן שלא כדרך אכילתן אין זה אכילה אבל כה"כ התורה אין רוצה-הוזרעה והחמירה תורה גם לאסור האכילה כדי שלא יבואו לזרוע (עי' רמב"ם פ"ה מכלאים ה"ב) וכן משמע לשון הפסוק לא תזרע וגו' פן תקדש וגו', וכן בב"ח התורה אין רוצה הבישול רק שהחמירה שאם בישל גם באכילה אסור ולכן כתיב האכילה בלשון בישול וראי' שלא אסרה תורה לאכול אלא כשנתבשל ולא בשאר בליעות ולכן באלו שתים גם שלא כדרך אכילתן אסור שאין כאן עיקר האיסור האכילה אלא גדר שלא יבואו לבשל ולזרוע ומה לי שלא כדרך אכילתן, וי"ל שזה כונת הגמ' ג"כ (פסחים כ"ד ב') שלא נאמר בה אכילה שזה ראי' שאין האכילה אסורה מצד עצמה.

התוס' בשבת פ"ה א' ד"ה לא תסיג כתבו דהזרוע כלאים אין לוקה אלא א' ויל"ע למה לא ילקה נמי משום דכתיב פן תקדש המלאה וכ"מ שנאמר פן אינו אלא ל"ת (עירובין צ"ו א') ואין לומר דמיירי בכלאי זרעים דבחולין פ"ב ב' שהביאו התוס' מוכח דאיירי בכלאי הכרם וצ"ע

הראשון שאינו סמוך, גם לפי מה שהעתיק ד' הגר"א בס' דברי אליהו מס' גיטין א"ש ע"ש.

לא תטה משפט גר יתום, לכאור' הי' צ"ל גר ויתום וי"ל שבא לרמוז שאם גר דן עם יתום אסור להטות דין של א' מהן ואם מטה דין א' מהן עובר בלאו [וזהו גר יתום שהמשפט הוא של גר ושל יתום] אע"ג דב' גרים שדנים זה עם זה או ב' יתומים אין עובר בלאו זה אם מטה דינו של א' מהן כדמוכח בידר' ר"פ שני שעירי אבל בא' גר וא' יתום עובר.

ולא תחבול בגד אלמנה זכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ה' אלקיך משם ע"כ אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה וגר' לא תעולל אחרך לגר ליתום ולא למנה יהי' זכרת כי עבד היית בארץ מצרים ע"כ אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה. יל"ע למה גבי עוללות לא כתיב ויפדך ה' אלקיך משם כמו גבי בגד אלמנה, ונ' דהוא ענין אחר לגמרי דגבי עוללות כונת התורה לומר שירחמו על העני כי אתה בעצמך היית גר והרגשת נפש הגר ע"ד כי אתם ידעתם את נפש הגר וגר' ול"ש כאן לומר ויפדך משם כי אין זה שייך להענין, אבל גבי לא תחבול בגד אלמנה ענין אחר הוא שרצה לומר אע"ג שע"ז אתה יכול להפסיד החוב (כי מסתמא המשכך הוא שלא יפסיד החוב) חזק אינך חייב ולזה אמר זכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ה' וגר' אע"ג שלא הגיע לך כמ"ש הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז ומ"מ נתן לך ולכן גם אתה חייב לקיים אע"ג שיכול להיות שתפסיד ע"ז, ובה יש לבאר ג"כ למה גבי עוללות כתיב בארץ מצרים וגבי חבלה כתיב במצרים כי לגבי עוללות אין נ"מ היכן הי' עבד העיקר שהרגיש טעם עבדות ולזה קאמר או כשהיית בארץ מצרים היית עבד אבל גבי חבלה בא לומר שהיית עבד להמצרים. שאין שום עבד יכול לצאת משם (כמ"ש במכילתא בשלח) ובכ"ז פדך ה' משם אף שלא הגיע לך ולכן גט תוותר להאלמנה.

כי תבצור כרמך לא תעולל וגר' זכרת כי

וגר' היינו שהפך זהו רק כ"ז שאהבך אבל מיד שתחטא עלול להתהפך שוב לקללה כמו שהי' באמת וא"כ הוי"כ לך הרבה ולכן לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם.

ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים. מכאן משמע דמש"כ בריש פ' בלק וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנזה ארץ בני עמו היינו ארץ בני עמו של בלעם כפי' הרמב"ן שם ולא כפירש"י ארץ בני עמו של בלק שהרי ארם נהרים היא עיר נחור כמש"כ בפ' חיי שרה ובלעם הוא בנו של לבן בן בתואל בן נחור כמ"ש בסנהדרין ק"ה א' ובישע"י ז' כי ראש ארם דמשק ודמשק בצפונה של א"י כמ"ש ביחזקאל מ"ז אבל ארץ מואב היינו לדרומה של א"י כדפירש"י במדבר ל"ד ג' וכדמוכחי קראי ובלק מבני מואב הי' שהרי אמרו שרות בתו של עגלון בנו של בלק מלך מואב הי' בסנהדרין ק"ה ובקשו לפוסלה משום שהיא מואבית כמ"ש ביבמות ע"ו ב' א"כ בלק הי' מזרע מואב שהרי באומות הלך אחר הזכר ואע"פ שהי' נשיא סיחון מואב ומדין סמוכין היו כמ"ש בגיטין ל"ח א' ולקחהו להם לנסדך.

מה שסמך פ' רבית לפ' אתנן ומחיר י"ל דרמו כאן דהמלוה ברבית אין בא לבית ה' כמו אתנן ומחיר דהיינו שאין קם לתחה"מ.

כתב הרמב"ם בפ"ג מא"מ ה"ז המקריב אתנן ומחיר כאחת ע"ג המזבח לוקה א' על שניהן משום שנאמרו בלאו א', ולפ"ז נראה דחצי זית מאתנן וחצי ממחיר מצטרפין ללקות עליהן דקי"ל כל שאין חולק מצטרף, וי"ל שזה רמז בפסוק כי תועבת ה' גם שניהם היינו אפי' כזית משניהן כא' ג"כ תועבת ה' ולוקה.

וכתב לה ספר כריתות, כתבו בשם הגר"א ז"ל דלכך נקרא גט משום שאותיות ג"ט לא מציינו סמוכים זה לזה בכל הפסוקים ולכך הוא סימן להרחקה, וצ"ע דגם אותיות ג"ק ז"ט ז"ץ ז"ס ס"ץ לא מצאתי סמוכים בפסוקים (אבל השאר נמצאים או ישר או הפוך). וי"ל דגט הוא

תחסום שור בדישו ולכן נסמכו שזה ענין אחד. תמחה את זכר עמלק, ובב"ב כ"א ע"ב אמרו דיואב טעה בזה וסבר דדוקא הזכרים וצריך טעם למה כתבה תורה בלשון כזה דאפשר למיטעי דקאי רק אזכרים, וי"ל משום דזכר עמלק קאי אהמן כמ"ש במכילתא סוף בשלח את זכר זה המן ולפי שהמן לא נתלה רק הוא ובניו הזכרים ולא הנקבות (שהם היו מאומות אחרות ולא מעמלק כמ"ש בתרגום שני שזרש היתה בת תתני פחת עבר הנהר הנזכר בעזרא והם לא היו צריכין ליהרג כמ"ש בשמואל) לכן רמז בלשון זכר. הפטרת תצא עיין בישע"י.

עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה, רמז למ"ש בפתיחתא דאסת"ד למלך שנכנס לכרם ונזדווגו לו ג' שונאים הראשון התחיל מקטף בעוללות כו' כך פרעה הרשע התחיל מקטף בעוללות הה"ד כו' כל הבן הילוד וגו' ולכן צוה לא תעולל.

לא יוסיף פן יוסיף להכותו וגו' לא תחסום שור בדישו, הסמיכות כבר דרשו חז"ל, ולפי פשוטו י"ל דכמו שהזהירה תורה גם במחויב מלקות שלא להכותו יותר מהחויב כך בבהמה אף שהותר לך לשעבד בה לחרוש ולדוש בה אבל לגרום לה צער יותר מההכרח אסור ולכן לא

כי תבא

דבכורים טענים הגשה והא דתנן במנחות ס"א ב' דבכורים אין טענים הגשה היינו בכהן רק הבעלים מגיש וי"ל דא"א ללמוד מבכורים דבכורים גם הכלי עצמו הוא ממתנ"כ דהסלים והבכורים ניתקן לכהנים ואע"ג דבעשירים מחזירין הסלים לבעלים מ"מ אם נטמאו הבכורים נותקן הכל לכהנים כדא' בירר מובא בר"ש פ"ק דבכורים מ"ט דדרשי' ולקח הכהן הטנא מידך פעמים שאין לו אלא הטנא א"כ כ"ז שהבכורים בתוכו הוא ג"כ בכלל הבכורים ולכן סגי בנגיעת הכלי אבל במנחה שאין הכלי נקרכת כלל ס"ד דבעי נגיעת מנחה גופה ולכן צריך קרא.

ארמי אובד אבי וירד מצרימה, ובהגדה לבן בקש לעקור את הכל, לכאר היכן מצינו שלבן בקש לעקור את הכל, וגם מה סמיכות הפסוקים ארמי אבד אבי וירד מצרימה, ויתבאר ע"פ ספר הישר ס"פ ויצא שכשלבן הלך מעקב שלח שלוחים לעשו שיצא לקראת יעקב ויהרגוהו, ובמדרש הגדול פ' וישלח אי' שהטעם שעשו לא הרג את יעקב משום שאנשיו אמרו לו שאם יהרג את יעקב יהא עליו השטר של כי גר יהי

ולקחת מראשית כל פרי האדמה, פשטי' דקרא משמע שמצוה להביא מכל ד' המינים וכי"ה בירר שנותן בסל כל ד' המינים זה ע"ג זה וה"מ שיש לו כל ד' המינים אבל אם אין לו על א' מהן אין מביא אלא ממה שיש לו וע"ז נאמר אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך ומ"מ אם צמח אח"כ ממין אחר מביא עוד הפעם אבל אין קורא אלא פעם ראשונה ולכן כתיב הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ולא כתיב כל פרי שאינו מעכב, אבל אם יש לו ולא הביא אלא ממין א' צ"ע אם יכול לקרות.

ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה וגו', מכאן ראי' שברך על פה"ע כפה"א יצא שהרי בכורים נוהג בכל ד' המינים.

ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח. בסוטה י"ד ב' ילפי' מקרא שא"צ ליגע המנחה עצמה במזבח אלא הכלי ויל"ע למה לא ילפי' זה מבכורים דכתיב בהדיא ולקח הכהן הטנא מידך והניחו אלמא דרך הכלי נוגע דגם בכורים טעונים הגשה כמ"ש בירר בכורים פ"ג ה"ד וכי"כ התוס' בב"ב פ"א ב' ובמנחות פ"ו ב'

שלא הי' אונג מימיו דהכונה שלא קרה בזה המע"ש תקלה שהייתי אונג ואכלתי ממנו וצע"ק. השקיפה וגר, יר' פ"ה דמע"ש בא וראה כמה גדול כחן של עושי מצות שכל השקפה שבתורה לרעה חו' לטובה, ביאורו דל' השקפה שייך כשמראין איזה דבר זר ומשונה שייך לומר השקף על זה דסתם הסתכלות נזכר בלשון ראי' והבטה, ולכן אין שייך ל' השקפה רק על דבר רע שהוא משונה כמו וישקף ע"פ סדום וכה"ג אבל על דבר טוב הרי כך צריך להיות, אבל כאן שבמשך ג' שנים לא עבר שום פעם מהמצוה ולא שכח [ובפרט למ"ד ביר' שם דאפי' הקדים תש"ר לתש"י א"י להתודות והיינו שכל הג' שנים לא עבר שום איסור אפי' דרבנן] זה באמת דבר משונה ואינו רגיל שראוי להשקיף עליו אף שהוא לטובה.

ארור האיש אשר יעשה וגר, כ' א"ע ורשב"ם שכל הארורים האלו הם דברים הנעשים בצנעא ואין ידוע מהם וא"א להענישם לכן אמרה תורה בארור, וכן אשת אב ואחותו וחמותו מצוין עמו בבית ואם יחטאו אין איש יודע, והא דלא חשיב אמו ובתו נ' משום דאין יצה"ר לזה דהא מותרין ביחוד אפי' בקביעות ע"י סנהדרין ק"ג ב' כלום יש לך הנאה כו' ושם ס"ב א' ולכן לא שכיחא.

ארור שכב עם כל בהמה, צ"ע למה צריך כל ולא סגי לכתוב עם בהמה, וי"ל שבא לרבות הדולפנין שחציין אדם וחציין דג שיוולדו ומגדלין מבנ"א (בכורות ח' א' ע"ש ברש"י ותוס') שמ"מ הבא עליהן חייב משום בא על הבהמה שדינה כבהמה ולא כאדם.

ארור האיש וגר, י"ח ארור נאמר כאן י"ב כאן ושש בפרשה הסמוכה וי' דנגד זה קלל ישע"י את ישראל י"ח קללות כמ"ש בחגיגה י"ד א' וכן במשנה בסוטה מ"ט ב' מנזין י"ח קללות בעקבתא דמשיחא וכן נגד י"ח נסקלין וי"ח חייבי מיתא ביד"ש (ע"י רמב"ם סנהדרין פט"ו הי' ופי"ט ה"ב).

זרעך וצטרך לירד למצרים ולכך צוה לעמלק נכדו שימתין עד שישתעבדו במצרים ואח"כ יבא עליהם (וע"י בהדר זקנים מבעה"ת ס"פ בשלח שהובא ג"כ המדרש הזה בשינוי) וזהו סמיכות הפסוקים ארמי אבד אבי שרצה להרגו ע"י עשו ולא נמנע אלא משום וירד מצרימה להשתעבד וכו"ל.

ושמחת וגר' אתה והלוי והגר אשר בקרבך. ביר' ביכורים פ"א הי"ד מ"ט אמרו האפטרופוס כו' מביאין ולא קורין שהגר הרי אמור בפרשה פ"י המפרשים דכיון דבקרא בסוף כתיב והגר וגר אין יכול לקרות וע"כ הכונה שמביא אע"פ שאין קורא וקשה דהא גם לוי כתיב כאן ובתוספתא פ"ק דביכורים ה"ג משמע דלויים לכאור' מביא וקורא ולא נחלקין אלא בכהנים וא"כ למה נאמר כאן לוי וע"י בסוף מע"ש שגם בלויים נחלקו אם לבית דירה ניתנו או למחלוקת ולמה כאן מודים כולם וצ"ע (ושמא משום דהלויים לא נשתעבדו במצרים ס"ד שאין יכולין לומר ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה וס"ד שאין קורין).

וגם נתתיו ללוי. במשנה מע"ש פ"ה מ"י נתתיו ללוי זו מעשר עני וגם נתתיו זה תרומה ומעש"ר. י"ל ע"י כיון שמצות ביעור נוהגת גם במעש"ר וגם בתרומה למה הלוי כתבה תורה מפורש והכהן רק נתרבה מוגם, וי"ל משום דללוי יש ליתן גם מעש"ר וגם מעשר עני דסתם לוי עני הוא כדכתיב בפ' ראה גבי מעשר עני ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ובספרי שם י"ד ט"ו אין לו חלקו תן לו מעשר עני אבל כהן אמרו בספרי דברים ל"ג י"ח רוב הכהנים עשירים הם ואין מגיע לכהן מ"ע רק תרומה ולכן כתבו תורה בריבוי.

לא אכלתי באוני ממנו, י"ל ע"י מי שלא מימיו אונג אם יכול לומר זה, ואין לומר דהכונה שלא האכיל מזה לאוננים אחרים דזה ידע' מסיפא דקרא לא נתתי ממנו למת כדתנן בפ"ה דמע"ש, ומסתימת הגמ' נראה שיכול לומר אע"ג

לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך. לכאורה סיפא דקרא סתר לרישא דאמר על הברכים ועל השוקים וסיים מכף רגלך ועד קדקדך, ואפשר דשחין שעל הברכים והשוקיים מוזיק לו הרפואות שנוטלין לשאר המחלות ע"ד זיבורא ועקרבא ולכן מי שיש לו שחין זה אין יכול ליקח רפואה לשום מחלה והיינו ע"י השחין הזה לא תוכל להרפא משום מחלה מכף רגלך ועד קדקדך. (והעירוני דלפמש"כ בתרגום יונתן מיושב זה).

כי ישל זיתך, יש"ל ר"ת ישכח לימודו רמז למ"ש (הוריות י"ג) הרגיל בזיתים משכח תלמודו. ומקרא דידן מקור למשנה פאה פ"ח מ"ג אין העני נאמן לומר שמן זה מזיתי ניקוף פ"י הרמב"ם זיתי ניקוף שנושרין מן האילן ואין דרך לעשות מהן שמן והוא מפורש כאן בפסוק ושמן לא תסוך כי ישל זיתך.

ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגר, בע"ז ה' א' אל משה לישראל כפוי טובה בשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והי' לבכם זה להם הי' להן לומר תן אתה ואף משה לא רמוזה להן לישראל אלא לאחר מ' שנה שנא' ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הזה פ"י התוס' דקרו להו כפוי טובה שלא היו רוצים לומר לו אתה תן לנו שלא היו רוצים להחזיק לו טובה לכך ואף משה לא הבין זה עד מ' שנה ע"ש ולכאור' תמוה מאד לומר כן על ישראל וכ"ש למה מ"ר לא הבין כן, ונראה דדעת ישראל הי' שאין רצון הקב"ה בכך שאם זה בא ע"י הקב"ה אין כאן בחירה ולא נקבל שכר ע"ז ולכן לא רצו לומר זה הכונה שלא רצו להחזיק לו טובה שאם יבא על ידו אין כאן שכר כלל ואף מ"ר סבר כך ורק אחר מ' שנה הבין שכין שכא ע"י בקשת בעל בחירה אין כאן חסרון בבחירה ונחשב מעשיו וכמש"כ בחזו"א סוף א"ח.

לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך, בשלמות כתיב לשון רבים ובעל ל' יחיד וי"ל דכאן רמז לס' חסידים ס"י תנ"ד שלא ללבוש מגעלים של מת (וע"י ברכות ג"ז ב') ולכן בגדים כשמת א' לבש אחר בגדו

כל הארורים יש פרשה ביניהם לבד מארור מטה משפט גר וגר' ארור שוכב עם אשת אביו וגר' שהם בפרשה אחת ויתכן ע"פ מש"כ בתרגום יונתן ד"ב ארורים נגד י"ב שבטים וכ"כ רשב"ם ודלא כרש"י דלא מנה האחרון ולפ"ז אלו ב' נגר יששכר חבולן שהיו שותפין ולכן נכתבו בפ' אחת, ונגד יששכר שהיו סנהדרין אמר ארור מטה משפט וגר' (וע"י בס' לקוטי בשמים בע"א).

ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך, המפרשים דקדקו מהו לשון והשיגוך דמשמע שהוא בורח מהם והברכות ישיגוהו, ויש לומר דהתורה מבטיחה לנו שכלא השתדלות יבואו הברכות עליהם, והנה ידוע שיש פלוגתא בענין הבטחון אם הוא בהשתדלות או שא"צ כלל השתדלות ודעת החו"ה שצריכים להשתדל וכמשאחז"ל יכול ישב בטל כו' ת"ל בכל אשר תעשה, ודעת הרמב"ן ז"ל שמי שיש לו בטחון אמיתי א"צ כלל להשתדלות, ולדעת הרמב"ן ז"ל מתפרש בפשיטות לשון והשיגוך לפי שא"צ השתדלות כשיהי' לו בטחון ולדעת החו"ה יתפרש שגם זהו בכלל הברכה שהבטיחה התורה שיבואו בלי השתדלות. שמעת' ושו"ר שהספורנו פ"י כן לשון והשיגוך שיבואו מאיליו בלא רדיפתו אליהם.

גבי ברכות כתיב ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך חסר וי"ו וגבי קללות כתיב והשיגוך מלא, וי"ל עפ"ד רש"י בפ' נשא גבי אמור להם מלא כתיב לא תברכם בחפזן ובבהלות אלא בכונה ובלב שלם ומבואר דחסר מורה על חפזן ובהלה ומלא מורה על מתינות ולכן אצל הברכות כתיב חסר דהברכות יבואו אליכם במהרה אבל אצל הקללות כתיב מלא שיבואו במתינות כמ"ש בקדושין כ' א' לא באת לידו עד שמוכר כו' ובתו"כ גבי נגעים בתחלה באין על ביתו ואח"כ על בגדיו וכו' ובמדרש רות אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה ובירר תענית פ"ב ה"א באים מארץ מרחק כו'. בשחין רע על הברכים ועל השוקים אשר

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, צ"ע
 איך קיימו סעודת שבת ויו"ט ואיך עשו קידוש
 והבדלה וי"ל כיון דבמזן ה' כל הטעמים שרצו
 היו מכוונים בשבת טעם לחם ויין וירצאין בו
 וצ"ע (ולמ"ד ביומא ע"ה א' שגם טעמן וממשן
 נהפך א"ש ומ"מ נקרא שלא אכלתם ושתייתם
 כיון שנהפך בנס) ובמושב זקנים כ' שאסור
 לחשוב ע"ז בשבת דהרי כמבשל ובע"ש לא
 מהני וצ"ע.
 הפטרת תבא ע"י בישע"י.

וכתיב ל' רבים אבל נעלים לא לבשו רק א'
 וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, נ'
 דאין הכונה שלא ה' להם יין ושכר דא"כ למה
 נצטוו אהרן יין ושכר אל תשת אתה ובניך
 ומדקאמר אתה משמע דגם אהרן נצטוו ואמאי
 הרי לא ה' לו יין עד פטירתו ועוד שהרי
 הנסכים אמרו במדרש שהביאו להם המלאכים
 מכרמי עין גדי וי"א מהאשכול שהביאו המרגלים
 הספיק להן כל מ' שנה הרי שה' להן יין אלא
 הכונה לא הוצרכתם לשתות כל מ' שנה שה'
 לכם כל הטעמים במן ובבאר וכן משמע מהמשך
 הפסוקים וע"י רמב"ן.

נצבים

קבלן ומבואר ביבמות ע"ט א' שעשאן משה
 חוטבי עצים ושואבי מים ונראה שלא כל
 הגבעונים באו אלא חלק מהם שאילו כולם באו
 איזה באו בימי יהושע ואע"ג שמושה עשאן
 חוטבי עצים מ"מ יהושע רצה להורגן משום
 שכבר התחילו במלחמה אין מקבלין אותן
 כמש"כ התוס' בסוטה ל"ה ב' ד"ה לרבות אך
 משום חילול ה' קבלן כמ"ש בגיטין מ"ו א'
 (ומיושב מה שנתקשה בהגהות הר"עב"ץ ביבמות
 שם).

כי אתם ידעתם את אשר ישבנו וגר' ואת
 אשר עברנו בקרב הגרים אשר עברתם ותראו את
 שקוציהם וגר' פן יש בכם איש או אשה וגר',
 לכארי למה צריך קרא להקדים ותראו את
 שקוציהם וגר' הול"ל בקצרה פן יש בכם מי
 שפונה לע"ז, וי"ל שזה ה' כעץ התנצלות למ"ד
 שלא יתרעמו עליו למה חרשדם בע"ז וכי נכשלו
 בע"ז ולזה קאמר ותראו. וגר' ע"ד התוספתא
 דשבועות פ"ג ה"ג הרואה עוברי עברה מתחייב
 לראות הרואה עושי מצוה זכה לראות וכיון
 שראיתם את גולליהם יש מקום לחוש פן יש
 בכם וגר'.

טפכם נשיכם וגר' אשר בקרב מחניך, הא
 ההוצרך לכתוב גבי גרים אשר בקרב מחניך
 משום דעל דורות הבאים יכולין לקבל כמ"ש
 בפסחים נ' ב' כבר קבלו אבותיכם וביו"ד ס'
 רי"ד ס"ב אבל על גרים הבאים אח"כ אין יכולין
 לקבל לכן כתיב אשר בקרב מחניך וכן בפסוק
 הבא הוסיף ג"כ את אשר איננו פה שזה גרים
 הבאים כמ"ש בשבת קמ"ז א' דמזליהו הוה
 התם וקבלו עליהו מיהו בשבועות ל"ט א'
 משמע דגם דורות הבאים נלמד מאת אשר איננו
 פה והיינו משום דמגלן דקבלו כלל על זרעם
 אולי לא קבלו אלא על עצמן ולזה מיייתי מאת
 אשר איננו פה שאפי' על גרים הבאים קבלו
 וכ"ש על זרעם.

וגר' אשר בקרב מחניך. יתכן שכא לאפוקי
 גר תושב דאמר בספרי תצא עמך ישב ולא בעיר
 עצמו ואמרו באדרי"ג פל"ה ירושלים אין נותנין
 בה מקום לג"ת (ועמש"כ במס' גרים פ"ג ס'
 ל"ו) ואמר כאן שלא היו בכלל הברית והאלה
 כי דינם כגרים.

מחוטב עצין עד שואב מימן, בתנחומא
 כאן ללמדך שבאו הגבעונים אצל משה ולא

דאיכ"ר ז' שנים נתקיים בהם גפרית ומלח כו' ע"ש וע"ז משיב ואמרו על אשר עזבו וגו' ויחר וגו' באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם וגו' והוא ע"ד שאמרו בש"ר פל"א סי' י' שאמר ירמי' המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא משל למלך שהי' מכה את אשתו א"ל שושבינה עד מתי אתה מכה אותה אם לגרשה אתה רוצה כו' א"ל אפי' כל פלטין שלי חרב איני מגרש לאשתי כך אמר ירמי' להקב"ה כו' מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא א"ל הקב"ה אפי' אני מחריב עולמי איני מגרש ישראל ע"ש ומבואר שאם מכה אותנו הכאה גדולה זה ראי' שאין רוצה לגרשנו אלא להחזירנו בקרוב ולכן ע"י שהשליכם באף ובחמה ובקצף גדול זה ראי' שיחזירנו בקרוב ולכן הי' מוכרח להיות הארץ שממה שלא ימצאו האויבים נחת רוח עלי'. (אך בסנהדרין ק"י ב' דרשו פסוקים אלו על י' השבטים).

גפרית ומלח וגו' לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב, נראה דאין הכונה לא תזרע ע"י אדם דהא האי קרא קאי על השנים שלא עבר איש ביהודא כמ"ש ביומא ג"ד א' א"כ פשיטא שאין מי שיזרע ועוד דהול"ל לא יזרעו בה אלא כולי קרא בספיחים קמיידי והוא מכון עפ"ד הרמב"ם רפ"ד משמיטה שיש ג' מיני ספיחין א' מן הזרע שנפל בה מקודם, ב' מהעיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו, ג' מן העשבים וירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע ע"ש והו' לא תזרע היינו מהזרעים שנפלו בה מקודם, ולא תצמיח מהעיקרים שנשארו בקרקע וחזרו וצמחו, ולא יעלה בה כל עשב הוא העשבים העולין מאליהן בלא זרע.

אשר לא תזרע ולא תצמיח. כתיב תצמיח חסר י' אבל וכגנה זרועיה תצמיח (ישעי' ס"א) כתיב מלא, משום שכאן לא צמח כלל אפי' צמח חסר שנתקים בא"י גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמ"ש ביומא ג"ד א' וכמ"ש ברישא דקרא כאן וע"י ירד' כלאים פ"ט ה"ג אבל בגינה זרועיה תצמיח צמחים מלאים.

פן יש בכס איש או אשה או משפחה או שבט, איש זה מיכה (דוקח) או אשה זה אמו (צרור המור) או משפחה נ' שזו כל משפחתו שנא' (שופטים י"ח) הטוב היותך כהן לבית איש א' דהיינו משפחתו. או שבט זה שבט דן (שור"ט פק"א), איש או אשה או משפחה או שבט בגי' מיכה אמו כל משפחתו והשבט דן.

ואמר הדור האחרון וגו', בברכות הני"ח ב' נתקללה בבל נתקללו שכני' דכתיב ושמתי למורש קפור וגו' נתקללה שומרון נתברכו שכני' דכתיב ושמתי שומרון לעי' השדה, ומבואר דהוא חשיבות שאין הקללה קללה גמורה ושכני' נהני' ממנה, והקשו התוספות בעירובין י"ח ב' ד"ה נתברכו שזה סותר לתו"כ שהביא רש"י בפ' בחוקותי והשמותי אני את הארץ ושממו עלי' אויביכם זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושבי' (וח"ש בגמרא סנהדרין צ"ח א' אין לך קץ מגולה מזה שנא' ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו וגו' דזה ראי' שהגיע הזמן שישראל עומדים לחזור ע"ש), ונראה שיש חילוק בין שבט יהודה לבין י' השבטים דקרא בפ' בחוקותי מיירי בגלות בבל של שבט יהודה כדכתיב שם אז תרצה הארץ את שבתותי וכדפירש"י שם דקאי על ע' שנה של גלות בבל ולכן הי' טובתם שלא יתיישבו הגוים בארצם שלא יצטרכו אחר כך להלחם בס' ולגרשם אבל הכא מיירי בגלות שומרון של י' השבטים שגלו עד ביאת הגואל ולזה כבודם שלא תהא הארץ שממה ומקוללת כ"כ ולע"ל בביאת הגואל ממילא הכל עבדים לישראל, ועפ"ז יש לבאר קראי דהכא ואמר הדור האחרון וגו' והנכרי וגו' וראו את מכות הארץ וגו' גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום וגו' על מה חרי האף הגדול הזה והיינו שיתפלאו שהרי בישראל אין קללה גדולה כזו שיהי' שממה ומשמה ולא יהנו השכנים כלום ולמה הי' כאן קללה כזו וקרא דהכא קאי על גלות בבל כדאי' בסוף פתיחתא

טעמא דקרא

קעה

פ"ו א' לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה וכן מבואר בגיטין נ"ב א'. וכן בפרשת כי תבא בסוף הפרשה שם וכתוב והותירך ה' לטובה בפרי בטן ובפרי בהמתך ובפרי ארמתך קאי נמי אבעלי תשובה כדמשמע ל' והותירך.

לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחרי' (עירובין נ"ה א') מכאן משמע שאנשים יכולין לעלות על הירח והכוכבים וזה נקרא השמים כמש"כ פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש והירח וכוכבים כל צבא השמים (לעיל ד').

לא בשמים היא. ובעירובין נ"ה אמר שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחרי' ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחרי' וקשה אין אפשר לעלות לשמים וח"א אמר ע"י שם כדפירש"י בחגיגה י"ד ב' ארבעה נכנסו לפרדס שעלו לשמים ע"י שם ומעבר לים ע"י אניות וקשה דהאמר בב"מ צ"ד א' ה"ז גיטך ע"מ שתעלי לרקיע הוי תנאי שא"א לקיימו (ויש ליישב). ע"ל שישאלו לנביאים ויודיעו לנו מה אומרים בשמים על הלכה זו קמ"ל להתורה ניתנה בארץ ומה שפוסקים ב"ד שלמטה זה פוסקים בשמים כמ"ש בב"מ נ"ט ב' (וזה דלא כמש"כ בפנים).

הפטר נצבים עי' בישעי' והפטר ר"ה עי' בשמאל והפטר ב' דר"ה עי' בירמי'.

ישראלם ל' רבתי, אפשר שמרמו לשלשים גליות ד' מסעות נסעה שכניה ר' גליות גלו סנהדרין ר' גליות גלו ישראל כמ"ש בר"ה ל"א ובמדרש ר' גליות (ועי' פנח רזא).

אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, ביבמות פ"ב ב' מבואר דקאי על בית שני בימי עזרא ובזה מדויק הא דמסיים הפסוק והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך וגו' ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב וכמ"ש בחגי ב' העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך והיינו שזרעו ולא צמח ואחר שהתחילו לבנות הבית נכנס בהן ברכה כמ"ש המצודות שם וזהו והותירך ה' וגו' דהיינו מן הנותרות יכנס בהן ברכה.

והותירך ה' אלקיך וגו' בפרי בטן ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך ובפ' תבא כתיב ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך הקדים אדמתך לבהמתך, וי"ל דבפ' תבא דמיייר בצדיקים גמורים נקט כסדר השנה דניסן אייר סיון הוא זמן קציר התבואה כמ"ש בב"מ ק"ו ב' ואב אלול הוא זמן לידת הבהמות כמ"ש בר"ה ח' א' אבל כאן דמיייר בבעלי תשובה שמתחלה היו רשעים ונתקלקל הכל או שנקלק ביד גרים וקאמר שאם יעשו תשובה יברך הקב"ה מה שנותר מהם וכיון דמיייר שכבר היו כולם הקדים הבהמה להתבואה דחשיב יותר כמ"ש בחולין

לראש השנה

שינה ומיתה כידוע, ומדקאמר כאן מאן דדמיך ולא אמר מאן דניים י"ל דדוקא בשוכב לישן יש קפידא אבל המתנגם בשיבה וכיו"ב אין קפידא בזה. וכן מש"כ הרמ"א יושב בטל כישן דמי דוקא יושב דהיינו בקביעות.

א"מ מחה' והעבר פשעינו וחסאתינו מנגד עיניך. במ"ב סי' תקפ"ד סק"ג ב' שצ"ל חסאתינו ופשעינו שתחלה יש לבקש על הקל ואח"כ על

כתב מהרי"ל (מובא בד"מ או"ח ס"ס תקפ"ב ושו"ע שם) בשם הירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזלי' וכן מובא בדרשות ר"י בן שועיב דרשה לר"ה בשם הירושלמי (ולפנינו חסר זה בירושלמי). והנה תיבת דמיך הוא תרגום שכיבה עי' ב"ר פע"ב סי' ג' לכן ישכב עמך הלילה עמך הוא דמיך עמי לית הוא דמיך אלא שחז"ל השתמשו בלשון מושאל ע"ז גם על

פ"י כבעה"ב שמעביר מעשר בהמה תחת שבטו כמש"כ מעביר צאנו תחת שבטו וכמ"ש ב"ר"ה י"ז א' ב"ר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרחן כבני אימנא פירש"י של מעשר בהמה והעשירי סוקרו בשבט לסימן כך כל מי שנגזר עליו אפשר להכיר וכמ"ש בהוריות י"ב א' ואף שהאדם שנגזר עליו אין יודע כלום כמו שהכבש אין יודע שסקרו עליו וכ"כ בשם האריז"ל שאפשר להכיר מי שנגזר עליו.

מי יחי' ומי ימות מי בקצו ומי לא בקצו. נראה דזה פירוש למי ימות מי ימות בקצו ומי ימות בלא קצו מי ימות באש ומי בחרב כו' וכן הלאה.

באין מליץ יושר כו' וצדקנו כו' אין מובן מה טעם הוא זה. וי"ל דה"פ מתחלה אמר שתזכור לנו זכות אברהם זכות יצחק זכות יעקב ואח"כ אמר אם אין שום מליץ יושר מול המקטרג תפסוק לנו כפי ההלכה דסנהדרין שראו כולם לחובה פוטרין אותו וזהו תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט ולכן וצדקנו במשפט.

החמור, ויש ליישב גירסתנו דביומא פ"ו ב' אר"ל גדולה תשובה שזרונות נעשו לו כשגגות משמע דשגגות נמחל לגמרי כשמתפלל ומבקש, והנה מזה הוא לשון מחיקה שנשאר רשומו ניכר אבל העבר הוא שמעביר לגמרי, וכאן מזה מקביל נגד פשעינו והעבר נגד חטאתינו, לכן תחלה אנו מבקשים מזה פשעינו דהיינו שהמזידים יתהפכו לשגגות, ואח"כ מבקשין העביר חטאתינו דהיינו אותן השגגות העביר לגמרי כיון שכבר נתהפכו לשגגות ודו"ק.

מסוד חכמים ונבונים ומלמד דעת מבינים אפתחה פי בתפלה ובתחנונים. צ"ב מהו סוד חכמים ונבונים, וי"ל דבע"ז ז' ב' פליגי ר"א אומר שואל צרכיו ואח"כ יתפלל ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ שואל צרכיו וחכ"א שואל צרכיו בשו"ת או בבקשות הקודמות ומסיק שכן הלכה כחכמים, וזהו מסוד חכמים ונבונים שקבעו שתחלה יתפלל שבח ואח"כ יבקש בקשותיו. אפתחה פי בתחלה בתפלה ואח"כ בתחנונים.

כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו,

וילך

ומשה בן שמונים שנה בדברו אל פרעה ומשפט המצרים י"ב חדש (עדיות ספ"ב) ואח"כ היו ארבעים שנה במדבר א"כ ה"י משה בן קכ"א וצ"ל דשמונים בפ' וארא הכוונה בתחלת שמונים וצ"ע.

ועשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג וגו', הנה רש"י פ"י בפ' חקת אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום א' ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם איש אלא נשים וטף וכן ה"י ג"כ בימי יהושע כמפורש ביהושע י' שנאספו ה' המלכים ויצאו למלחמה ונהרגו שם כולם ואח"כ כבשו את כל עריהם א' אחרי השני כמפורש שם

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום מלא ימי ושנותי מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, יתבאר ע"פ הירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח עמלק כושפן ה"י מה ה"י עושה ה"י מעמיד בנ"א ביום גינוסאי שלו (פ"י ביום לידתו) לומר לא במהרה אדם נופל ביום גינוסאי שלו והיינו שביום לידתו של אדם בריא ותקיף מזלי' לכן קשה שימות באותו יום וזה רק בסתם בנ"א שהמיתה עונש להם אבל בצדיקים גמורים אדרבה המיתה טובה להם שהולכין מיד לג"ע א"כ אדרבה משום דביום לידתן בריא מזלן לכן נפטרין ביום לידתן.

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ובגמ' מכאן שהקב"ה ממלא שנותיהן מיום אל יום, (קדושין ל"ט א') וצ"ע הא כתיב בפ' וארא

טעמא דקרא

קעז

ב' ד"ה ספר עזרה ולפי שהס"ת שבעזרה ניתן לכהנים לכן צוה לכהנים שיחנו הס"ת בהקהל לקרות בה.

כבוא כל ישראל לראות במקום אשר יבחר, משמע דלפני שבחרו בירושלים לא הי' מצות הקהל והיינו שלא הי' מלך, ואם נימא דשילה ג"כ נקרא המקום אשר יבחר צ"ל דמלך לאו דוקא אלא הגדול שבצבור וכ"כ המנ"ח ר"ס תרי"ב וצ"ע.

הקהל את העם וגו' וגרף אשר בשעריך, בב"מ קי"א ב' דריש גרף זה גר צדק בשעריך זה אוכל נבלות וכאן א"א לומר כן דא"כ גר תושב חייב במצות הקהל יתר על ד' מצות ועוד דהא אסור ללמד לב"נ תורה ועי"כ דבגר צדק מיירי (ומש"כ בא"ע צ"ע) וקשה למה כתיב אשר בשעריך, וי"ל דכאן קמ"ל דאע"ג דגר פטור מן הראי' שאין לו קרקע כמ"ש בפסחים ח' ב' מ"מ בהקהל חייב ולא ילפי' מראי' זהו דקאמר אע"ג דאין גר אלא בשעריך כי אין לו קרקע בתוך העיר מ"מ חייב בהקהל.

קרא את יהושע והתיצבו באה"מ ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באוה"מ וגו' ויעמוד עמוד הענן על פתח האהל. הנה מבואר בפ' תשא שכל פעם שהקב"ה רצה לדבר עם משה נכנס משה לאוה"מ והענן הי' בא ועומד פתח האהל ודבר עם משה וגם יהושע נכנס אל תוך האהל כמש"כ שם ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל אבל הקול הי' יוצא למ"ד מבין שני הכרובים כמש"כ בפ' נשא ומ"ד שמע ויהושע לא שמע כמ"ש חז"ל בתו"כ ריש ויקרא, ובפ' בהעלתך גבי ע' זקנים כתיב ויעמד אותם סביבות האהל ולא נכנסו לאוה"מ רק מ"ד לבד ודיבר רק עם משה ואצל מן הרוח אשר עליו עליהם ומה שקראם לעמוד סביבות האהל הוא כמ"ש בספרי שם (מובא ברש"י) שניהגו בהן ישראל כבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה אבל באמת לא שמעו רק נאצל מרוח מ"ד עליהן ותנבאו, אבל כאן הי' בע"א שמשה ויהושע שניהן נכנסו לתוך

בפסוקים וכן שם י"א שנאספו כל שאר המלכים ונהרגו בפעם א' ואח"כ כבש את כל הארץ (ומה שנמשך המלחמות ד' שנים זה כמש"כ בתורה שלא תרבה עליך חית השדה ולכן נמשך הכיבוש לגרש את הגרים לאט אבל מלחמות גדולים לא היו בכל השנים האלו).

כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמורי. מבואר דשניהן היו מלכי האמורי וצ"ע למה בפ' חקת קרא לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן, וי"ל דסיחון הי' בעצמו אמורי אבל עוג לא הי' אמורי כי עוג הוא אליעזר עבד אברהם כמ"ש בסוף מס' סופרים והוא הי' בן נמרוד כדאי' בתרגום יונתן פ' לך ונמרוד הוא בן כוש אבל אמורי הוא בן כנען, מיהו י"א דסיחון ועוג שניהן היו בני אחי' בן שמחזאי מן הנפילים כמ"ש בנדה ס"א א'.

ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל, לכארי הוא הס"ת שנאמר להלן לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' וכמ"ש בבב"ב י"ד א' ולכן נתנו אל הכהנים הנשאים את הארון ויל"ע מה ענין זקני ישראל לכאן, וי"ל דהנה הרמב"ם כתב בפ"ג ממלכים ה"א המלך כותב ס"ת ומגיהו מספר העזרה ע"פ ב"ד של שבעים ואחד והוא מירו' ספ"ב דסנהדרין, וספר העזרה הוא הספר שהי' נתון בארון כמ"ש בשטמ"ק ב"ב י"ד א' בשם הראב"ד, וא"כ כל מלך שהי' קם הי' צריכין סנהדרין להוציא הספר מהארון ולהגי' ממנו הס"ת של מלך ולכן מסרו ג"כ לזקני ישראל שהם הסנהדרין.

ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים וגו' ויצו אותם משה לאמר מקץ שבע שנים תקרא את התורה וגו', משמע שצוה לכהנים לקרות והדין אינו כן רק המלך קרא וא"כ למה צוה לכהנים, תי' דמצוה לקרות מס"ת שבעזרה וכ"כ בשטמ"ק ב"ב י"ד א' בשם הראב"ד שבהקהל היו קוראים בס"ת שבעזרה ולא בס"ת של המלך ע"ש וכ"כ רש"י בבב"ב י"ד

שהרי נאמר כאן על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים, וי"ל דלכך כתיב כאן לשון פנה כמ"ש בגמ' שם הם לא עשו אלא לפנים ע"ש.

בילקוט אמר משה לפני הקב"ה יוכבד אמי שקהו שיני' במיתת שני בני יקוהו שיני' במיתתי וכתב בזית רענן וצ"ל שאף הצדיקים בקבר מצטערים (והוא מבואר בהדיא בברכות י"ח ב' מ"ט בכית דלעגל קאתית), אמנם בסדר עולם פ"ט אי' לגי' הגר"א שהיתה יוכבד מבאי הארץ ועי' בקונטרס בשער המלך הארכנו בזה.

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, בגמ' סנהדרין כ"א ב' למדו מזה שמצוה לכתוב ס"ת וצ"ע למה כתבה תורה את השירה, ונראה דבאמת אין מצוה לכתוב רק את השירה אלא לפי שאסור לכתוב מגילה מהתורה ממילא מוכרח לכתוב את כל התורה אבל החיוב אינו אלא על השירה וכ"נ מדברי הרמב"ם רפ"ז מס"ת שכ' מ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות עכ"ל משמע דלפי שאסור לכתוב פרשיות ע"כ יכתוב כולה בשביל השירה והא דאמר הגיה בה אות אחת כאילו כתבה כולה היינו משום דמקמי הכי היתה הס"ת פסולה א"כ גם מצות שירה לא היתה לו כיון שלא ניתנה ליכתב בפסול ועי' ההגהה הכשיר את השירה, ולפ"ז י"ל דלפני שמשא חתם את התורה והיו כותבין מגילות כמבואר בגיטין דף ס' אז באמת הי' המצוה רק לכתוב את השירה לבדה ורק מפני שהיא מצוה נהגת לדורות ואחר דאדבק כל התורה נאסר לכתוב מגילה כמ"ש בגיטין שם א"כ ע"כ אנו מוכרחין לכתוב היום את כל התורה בשביל השירה ומדויק בזה הפסוקים דתחלה כתיב ויכתוב משה את השירה וגו' ויצו את יהושע וגו' ואח"כ כתיב ויהי ככלות משה לכתוב את דברי הספר התורה הזה עד תומם ויצו משה את הלויים וגו' היינו אח"כ אחר שנחתמה כל התורה

אוה"מ והענן עומד מבחוץ על פתח אוה"מ והקב"ה דיבר תחלה עם משה מבין הכרובים כמו תמיד ואז יהושע לא שמע זה ואח"כ דיבר עם יהושע לבד כמ"ש וצו את יהושע וגו' חזק ואמץ וגו' ואז מ"ר לא שמע מה שדיבר אתו ומפני כבודו של משה הפסיק עמוד הענן ביניהם כמ"ש במד"ר ר"פ וילך ושם אי' שמ"ר שאלו מה אמר לך הקב"ה וע"ש בחי' הרד"ל.

בסנהדרין צ' ב' שאלו רומים את ר"י מנין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתיד להיות א"ל תרומיהו מן המקרא הזה שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה חנה ודילמא וקם העם הזה חנה א"ל נקוטו מיהו פלגא בידייכו ויודע מה שעתיד להיות, וצריך להבין דהם שאלוהו ראי' על ב' דברים ור"י לא השיב להם אלא פלגא, ויל"פ דבזה ח"י להם הכל דהנכרים כפרו בתושבע"פ ולזה שאלוהו מנין כי אינו מספיק בשבילם הקבלה ושאלו מדוע לא נכתב בפירוש, והשיב להם נקוטו מיהו פלגא פי' והלא לבך יודע שגם באותו פלגא המפורש בתורה אינך מאמין וא"כ אין תועלת בשבילך גם אילו הי' הכל נכתב בפירוש וממ"נ לישראל קדושים מספיק התושבע"פ, ולכופרים בתושבע"פ גם במה שכתוב אינו מאמין, ויש להוסיף עוד דבזה גופא הוכיח להם אמיתת תושבע"פ שהרי אנו רואין דהכופר בתושבע"פ הוא כופר ג"כ בתורה שבכתב שאינו מאמין בלבו ואינו מקיים כלל התורה והמצות וא"כ חזינן שלא יתכן כלל קיום תושב"כ בלא תושבע"פ ומכיון שאין בידם להכחיש תושב"כ ממילא מוכרחים להאמין גם בתושבע"פ כי לא יצויר כלל זה בלא זה וא"כ כבר הוכיח להם על הכל. מאמרי"ר שליט"א.

ואנכי הסתר אסתיר פני וגו', בחולין קל"ט ב' אסתר מה"ת מנין שנא' ואנכי הסתר אסתיר פני וגו' פירש"י בימי אסתר יהי' הסתר פנים ומצאוהו צרות רבות ורעות, ולכאור מכאן ראי' לרשב"י במגילה י"ב א' מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כלי' מפני שנשתחוו לצלם

ולחומי רשף וקטב מרירי, ואפשר דהכונה דמבואר בירי ברכות פ"ו ה"א שמי שנשכו חברבר (הוא מין נחש כמ"ש המפרשים) מוכרח לרוץ תיכף למים שאל"כ הוא מסוכן למות וכיומא פ"ד א' מבואר שמי שנשכו כלב שוטה סכנה לו שיראה מים שיראה שם צורת השד וכלבים קטנים וכששותה מים צריך לשחות בשפופרת שלא יראה במים ע"ש וא"כ מי שנשכו כלב שוטה וגם חברבר אין לו שום תקנה דומיא דזיבורא ועקרבא, ושן בהמות הוא כלב שוטה (דאפי' למ"ד כלב מין חי' חי' בכלל בהמה ומתרגמי' ושן חיות ברא) זוחלי עפר זה חברבר שהוא מין נחש כנ"ל וזהו עם חמת זוחלי עפר דהיינו ששניהן היו יחד ואז אין לו תקנה.

ידבר משה וגו' עד תומם, מה שהוצרך לומר כאן עד תומם י"ל משום דכתיב בפ' האזינו וידבר את כל דברי השירה וגו' הוא והושע בן נון וכדי דלא נימא שמשה קרא חצי' והושע חצי' לכן כ' כאן שמשה קרא כולה עד תומם והושע כפי הנראה הסביר להם הענינים [ואפשר שהי' מתורגמן].

הפטרת שובה ע"י בתרי עשר. הפטרת יו"כ ע"י בישעי'. והפטרת יונה ע"י בתרי עשר.

השלים משה כתיבת כל התורה ואז כתיב וידבר באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת היינו שאז הותר לקרות את השירה מתוך הספר. [אך צ"ע דהא חומש מותר לכתוב]. וכעין זה מצאתי באדרת אליהו להגר"א בפ' המלך שכ' וכתב לו את משנה התורה מתחלת אלה הדברים עד סופו ודבריו תמוהים לכאורה שהוא נגד הגמרא שהמלך צריך לכתוב כל התורה ואין חולק בזה [והראוני דבלקח טוב גריס דאיכא תנא דס"ל הכין ואפשר דדעת הגר"א ע"ד שכתבנו דהמצוה רק לכתוב ספר משנה תורה ורק משום שא"א לכתוב פרשיות ממילא מוכרח לכתוב כל התורה וכנ"ל. (שו"ר בשאג"א סי' ל"ד דן בזה ע"ש)].

והי' כי תמצאנה אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת וגו', ובחגיגה ה' א' כגון זיבורא ועקרבא שהן צרות זו לזו דלזיבורא צריך צונן ולעקרבא חמין וכשנשכוהו שניהן אין לו תקנה, וצריך ביאור הרי הפסוק מסיים וענתה השירה הזאת לפניו לעד והיכן מרומז זה בהשירה, וי"ל דזה מרומז בהפסוק ושן בהמות אשלח בם עם חמת זוחלי עפר וצ"ב לשון עם דהו"ל למכתב חמת כמו ברישא דקרא מזי רעב

האזינו

הגון עורפהו כמטר והוא משמרת שאמרו באדר"נ (פ"מ) שהוא תלמיד רשע שמשכח את הסולת ומניח את הפסולת, תזל כטל אמרתי, זה משפך ששוכח הכל כטל שהכל עולה כדתנן רפ"ט דפרה, כשעירים עלי דשא זה נפה כמו רוח שמרציא את המון ומשאיר החטה, כרביבי' עלי עשב, זה ספוג שסופג הכל כמו הגשם שנשאר הכל בתוכו. (שו"מ כ"ז רמז בבעה"ט בקצרה, ע"ש).

חמאת בקר חלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר, יל"ע למה הזכיר כאן בני בשן

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ובתענית ד' א' אם תלמיד הגון הוא כטל ואם תלמיד שאינו הגון עורפהו כמטר. ויל"ע למה הקדימה התורה התלמיד שאינו הגון לפני ההגון, וי"ל דכ"ז שהתלמיד שאינו הגון נמצא א"א ללמד גם את ההגון שהאינו הגון יקלקלנו לכן בתחלה מוכרח לערוף את האיני הגון ולהסירו ואח"כ יוכל ללמד את ההגון.

יערוף כמטר וגו', נראה דפסוק זה מכוון נגד המשנה פ"ה דאבות ד' מדות בתלמידים ספוג משפך משמרת ונפה, יערוף כמטר לקחי כבר אמרו בתענית דף ד' דמיירי בתלמיד שאינו

אני אמית ואחי מחצתי ואני ארפא, צריך טעם למה אמר כולם לשון להבא אמית אחי ארפא ורק מחצתי לשון עבר, וי"ל ע"פ הגמ' בפסחים ס"ח א' בתחלה מה שאני ממית אני מחי והדר מה שמחצתי אני ארפא עומדן במומן ומתרפאין ולפי' מבואר דהרי ה' מדבר עם החיים ואמר להם אני אמית אתכם ואחי ואח"כ ארפא מה שמחצתי אתכם א"כ מדבר על המכות שכבר היו בהם לכן כתיב לשון עבר משא"כ כולם.

ואין מידי מציל, בסנהדרין ק"ד ע"א ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא, וי"ל הטעם דאם האב צדיק והבן רשע אין האב יכול לזכות את הבן דאדרבה מה שהאב יותר צדיק הוא יותר חביעה על הבן שלא הלך ברכיו כמ"ש גבי עשו גדל בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם, אבל ברא מזכה אבא שאם הבן ה' יכול להיות צדיק א"כ האב לא ה' כ"כ רשע שהי' אפשרות לבנו להתחנך לדרך טובה.

וכפר אדמתו עמו. ביר' כלאים פ"ט ה"ג כיון שהן מגיעין לא"י (המתים שמביאין מחו"ל) הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן דכתיב וכפר אדמתו עמו (ולכן מוליכין לקבור בא"י) אבל זה רק בישראל אבל בגוים אמרו בפדר"א פל"ד וכל המתים מן הגוים בא"י נפשותן נשלכות בכף הקלע חו"ל כו' ולעת"ל הקב"ה אוחו בכנפות א"י ומנער אותה מכל טומאה כאדם שמנער את הבגד ומשליך כל מה שבתוכה ומשליך אותו לחוץ שנא' לאחז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה אבל בישראל אמרו בירושלמי שם אפי' כגון ירבעם בן נבט וחבריו כיון שנשרפה א"י נעשית בהן מדת הדין והן חיין לימות המשיח ע"ש זהו וכפר אדמתו דוקא עמו.

כי לא דבר ריק הוא מכם, וביר' פאה פ"א ה"א כי לא דבר ריק הוא מכם ואם הוא ריק מכם הוא שאין אתם יגיעים בו כי הוא חייכם אימתי הוא חייכם כשאתם יגיעים בו, וקשה שחז"ל הוציאו הפסוק מפשרו דפשרו משמע

ולמה כתיב ב"פ עם ובכולן כתיב בוי"ו, וי"ל דהאי קרא קאי על ג' ארצות שבא"י שבפ"ו דשביעית יהודא ועבה"י וגליל, וחמאת בקר וחלב צאן קאי על גליל ששם ה' עיקר זבת חלב ודבש כמ"ש במגילה ו' א' לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של ציפורי וביר' דביכורים פ"א ה"ח ט"ז מ"ל חזון חזון לציפורין הן הן ארץ זבת חלב ודבש. עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים, קאי על עבה"י שהיא ארץ מקנה ושם ה' הברכה על הבהמות כמ"ש במנחות פ"ז א' אילים ממזבא והוא מארץ סיחון ועוג שעמון ומזבא טהרו בסיחון (ע"י רש"י יבמות ט"ז א' ד"ה עמון ומזבא) ולכן נקט אילים בני בשן שהוא ארץ סיחון ועוג. עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר קאי על ארץ יהודא ששם ה' עיקר הברכה על החבואה והפירות כמ"ש בכתובות ק"ב א' סאה ביהודא עושה ה' סאין משמע דוקא ביהודא ובאדרי"נ ספכ"ז בראשונה היו אומרים דגן ביהודא ותבן בגליל ומרן בעבה"י, וכל פעם שמתחיל ארץ אחרת כתיב עם.

וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, ובכתובות ח' ב' דור שהאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים פירש"י וירא ה' מה עשו אבות וינאץ מכעס שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם, ולכאורה הוציאו חז"ל הפסוק מפשטי' דמשמע דמכעס קאי על בניו ובנותיו ולא על האבות, ואפשר שאין חז"ל מוציאין הפסוק מפשטי' ויתבאר ע"פ תדא"ז פכ"ד בנ"א שעוברין כו' ודנין אותי עליהם ולא עוד אלא שאומרים לי מפני מה מתו בניך בחיך כו' ולא די לבנ"א שמתים בניו בחייו אלא שדנין אותו עליהם ע"ש ומבואר שתובעין לאדם למה מתו בניו בעונותיו זהו וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ממה שהוצרך לכעוס על בניו ובנותיו ולהמתים וע"ז כועס על האדם וממילא מוכח שדור שהאבות מכעיסין כועס על בניו ובנותיו ומתים כשהם קטנים.

למצות נודרד לקיים מיד אע"פ שעי"ז ממחר מיתתו וכבר שיבחוהו חז"ל ע"ז במעשה מדן בבמדב"ר פכ"ב סי' ב' ואע"ג שיש בזה פקד"נ כיון שהוא מצות הקב"ה ל"ש בזה פקד"נ.

עלה אל הר וגר' ומות בהר וגר' והאסף אל עמך וגר', א"ל כל דבר בל' ציווי כדי שיהי' לו מצוה על העלי' ומצוה על הראי' ומצוה על המיתה כדי שילך ברצון ובשמחה שידע שמקיים בזה מ"ע על כל דבר.

ומות בהר אשר אתה עולה שמה, בסוטה י"ג ב' דרשו שמשוה מת בנחלת ראובן ונקבר בנחלת גד שנא' כי שם חלקת מחוקק ספון ונדרש על משה מלמד שהי' מוטל בכנפי שכינה והביאו לקבורה, ובאמת זה מוכרח גם מהפסוקים כאן שהרי כתיב ומות בהר ובפ' ברכה כתיב ויקבר אותו בגי' וא"כ מי הורידו מההר להגי' ע"כ שהי' מוטל בכנפי שכינה כנ"ל.

והאסף אל עמך כאשר מת אהרן אחיך. היינו שצוהו שיפשוט ידיו ורגליו ויעצום עיניו כמו שעשה אהרן כדפירש"י וקשה דהול"ל מתחלה והאסף וגר' ואח"כ ומות שהרי קודם פשט ידיו ואח"כ מת וי"ל שמ"ר לא מת כמ"ש בסוטה י"ג ב' מה להלן עומד ומשמש כר' אלא שנראה לעינינו כאילו מת וא"כ גם אחר מיתה יכול לקיים פשיטת ידיו וכו' ואולי אם הי' עושה זה לפני המיתה לא הי' ניכר שמקיים במיתתו המצוה למות ובזה ניכר שקיים כאן ב' מ"ע וצ"ע.

הפטרת האזינו עי' בשמואל, והפטרת א' דסוכות עי' בתרי עשר, והפטרת שבת חוהמ"ס עיין ביחזקאל.

שאין הוא ריק מכס וחז"ל דרשו שאם הוא ריק מכס הוא וי"ל דחז"ל לא הוציאו הפסוק מפשוטו דכונת הפסוק שלא דבר ריק מכס הוא שיש בכחכם שתדעו אם אתם יגעים בו כדמסיים כי הוא חייכם וממילא מוכח שאם לא תייגעו בו אתם אשמים שהוא דבר ריק ואין אתם מבינים אותו.

עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ובסוטה י"ג ב' הר ששם מתו גי' נביאים משה אהרן ומרים, צ"ע דבפ' חקת מבואר שבקדש מתה מרים ואח"כ הלכו להר ההר ושם מת אהרן ומשה מת בהר העברים וי"ל דסמך אהא דתענית ט' א' מת משה ונסתלקו שלשתן והו"ל כאילו מתו שלשתן ביום אחד.

עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב, הנה מ"ר נפטר בחלק ראובן ונקבר בחלק גד כמ"ש בסוטה י"ג ב' ואמרו שם דהר נבו בחלק ראובן וא"כ צ"ל דהוא מעמך ומואב שטהרו בסיחוק וא"כ צ"ע למה קרי לה ארץ מואב, וי"ל דבא לומר שעה"י עדיין לא נתקדשה בקדושת א"י עד שכיבש יהושע כל הארץ ולכן נקראת עדיין ארץ מואב ומותר הי' למ"ר ליכנס בה תדע דהא גם גושן שישבו שם בנ"י במצרים נתקדשה אח"כ בקדושת א"י כמ"ש בתוספתא מובא ברד"ק יהושע י"א ט"ז ובכור"פ פי"א וע"כ דעד שלא נתקדשה הוי' כחז"ל ממש ולא דמי לא"י עצמה דגם עד שלא נתקדשה יש בה קדושה עצמית.

עלה אל הר העברים, לכאור' כיון שלא אמר לו זמן הי' יכול למשוך הרבה זמן ולא לעלות והי' מאריך ימים (עי' בחזו"א סוף נגעים שאין שיך בזה כל תאחר) ומ"מ משום זריזין מקדימין

וזאת הברכה

התחיל משה וברכן שנא' זאת הברכה וצ"ע מה הענין שסיים יעק"א בל' זאת ומשה רבנו התחיל בל' זאת, וי"ל דזאת היינו תורה כמ"ש

זאת הברכה, ובספרי נמצינו למדן שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את בניו שנא' זאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם משם

חילו בקטרת ופועל ידיו תרצה במחתה פי' הקטרת לא הי' מחזיק בידו אלא בתוך הכף והוא מחזיקו בידו זהו חילו אבל המחתה הי' מחזיקו בידו ממש זהו ופועל ידיו.

ותא ראשי עם אמרו בספרי מכאן ששבת גד עתיד לחזור ראשון לכל השבטים, פי' משום שבתחלה יפרע הקב"ה מאדום כמשאחז"ל כמ"ש מי זה בא מאדום וגו' ואדום בדרומה של א"י כמ"ש רש"י בפ' מסעי וגד עתיד לירש לע"ל בצד מצר דרום א"י כמ"ש בסוף יחזקאל ולכן הוא יבא הראשון.

ולזבולון אמר וגו'. לא נזכר כלל ליששכר ברכה וכן מוכח ברש"י שיששכר לא קבל ברכה רק נכלל בברכת זבולון וכן בב"ר פ"ב ס"ו ה' כשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר שנא' שמח זבולון בצאתך וישכר באהלך שמח זבולון בצאתך ממה שיששכר באהלך (ר"ל שזה זכות לזבולון) ו"א יש שכר באהלי זבולון (הינו מש"כ ויששכר לא קאי על שבט יששכר רק על זבולון שיש לו שכר באהליו ומבואר דלכ' הפירושים לא קאי הברכה על יששכר רק על זבולון ומ"ש הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר הינו שרמז כאן ברכה ליששכר ג"כ ויל"ע למה לא בירך ג"כ את יששכר להדיא ונראה שיששכר שעסק בתורה לא הוצרך לברכה כי הוא מקור הברכה ורק זבולון הוצרך גם לברכת יששכר כדי שיתרבה שכרו ועי' מהרש"א מגילה ר' א' ד"ה ספוני.

נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה, בברכות נ"א א' דרשו האי קרא על כוס של ברכה וכן בירד' דרשו כל הפסוק ע"ז מובא בתוס' שם, וצ"ע מה ענין כוס של ברכה לברכת נפתלי, וי"ל משום דנפתלי בישר ליעקב אבינו שיוסף חי כדאי' בתרגום יונתן וירושלמי בפסוק נפתלי אילה שלוחה, ובצרור המור פי' ויחי בשם מדרש שנפתלי הי' תמיד מבשר בשורות טובות וז"ש הנותן אמרי שפר (וע"ע רמב"ן שם), ואמרי' בחולין פ"ז א' דהמבשר בשורה טובה

במנחות צ"ג א' זאת זו התורה דכתיב זאת התורה ויעק"א שסיים בל' זאת היינו שעתידי הקב"ה ליתן להן את התורה שהיא מקור הברכות ומשה שכבר ניתן התורה על ידו פתח בל' זאת דהיינו שכל הברכות באין ע"י התורה.

תורה צוה לנו משה. כמדומה שמ"ר לא הזכיר בשום מקום שם עצמו חוץ מכאן וצריך טעם, ונראה משום דאמרי' במדרש שו"ט פ"צ ומובא גם בילקוט שם אר"א בש"ר יוסי בן זמרא כל הנביאים היו מתנבאים ולא היו יודעים מה מתנבאים אף שמואל רבם של נביאים הי' מתנבא ולא הי' יודע מה הי' מתנבא שנא' וישלח ה' את ירובעל ואת בן ואת יפתח ואת שמואל ואותי לא נאמר אלא ואת שמואל אבל משה וישעי' הם היו יודעים מה היו מתנבאים ע"ש והיינו כמ"ש הרמב"ם בפ"ז מיסה"ת ה"א כל הנביאים כשמתנבאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבנו אינו כן ע"ש והנביאים ניתנה הנבואה בפיהם וכאילו הם אינם כלל ולכן שמואל הזכיר שמו ולא אמר ואותי כי הוא כמאן דלית' עתה אבל מ"ר נשאר בהכרתו ולכן לא הזכיר שמו, ונראה מכאן דמ"ר בשעה שבירך את ישראל הי' במדרגה כמאן דלית' והברכות ניתנו בפיו ולכן כאן הזכיר שמו.

יחי ראובן ואל ימת. בכה"ת כתיב ימות מלא חוץ מכאן ואפשר משום דכאן אין הכוונה מיתה ממש אלא מיתה בעוה"ב כדפירש"י לכן כתיב חסר.

האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ובגמ' יומא ס"ו ב' שבטו של לוי לא עבד ע"ז איתיבי' האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ומשני אביו אבי אמו מישאל אמו אמו מישאל כ"ג ע"י מובא שם בגלית ותימא הרי הנשים לא עבדו העגל כלל ולכן ניתן להם מצות ר"ח כדאי' בפדר"א פמ"ה וכ"כ בתוס' ר"ה כ"ג א' ד"ה משום ועוד הרי אין הבן נעשה שליח ב"ד להכות לאביו ולקללו כמ"ש סנהדרין כ"ב ב' וצ"ע.

ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, בירד' יומא (מובא בתו"י יומא כ"ו ב' ד"ה ולא) ברך ה'

טעמא דקרא

קפג

ביאור למה הראהו זה, והנה בגמרא ספ"ק דסוטה אמרו וכי לאכל מפרי' הוא צריך וכו' אלא רצה לקיים מצות התלויות בארץ וצריך להביא א"כ מה הרויח מזה שהראו לו את הארץ הרי בזה לא יקיים המצות התלויות בארץ (ובמכילתא שם אמרו שביקש שהקב"ה יראהו את הארץ), ונראה דהנה חז"ל תקנו הרבה ברכות הראי' כמבואר בפ' הוראה הוראה מקום שנעשו בו נסים לישראל וכו' וכן הרבה שהראי' גורמת שהאדם מרגיש הנס וכו' שראוי ליתן שבח והודאה למקום וזהו שרצה מ"ר לראות את הארץ כדי שיראה שבח הארץ ויתן שבח והודאה למקום ע"ז ומה"ט גם כן הראהו אשתו של לוט דאמרו שם בברכות הוראה אשתו של לוט צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום ע"ש, וכן אמרו שם במכילתא שהראהו שמשוך בן מנחם ודוד במלכותו ויהושע במלחמתו וכן בספרי שהראהו ברק בן אבינועם עושה מלחמה עם סיסרא וגדעון עושה מלחמה עם מדין וגוג ומגוג שעתידין להלחם וליפול ע"ש וכ"ז כדי שיראה בעיניו הנסים ויוכל להודות ע"ז, ובזה יש לבאר מה שאמרו שם במכילתא ההר הטוב הזה זה הר המלך וצריך ביאור למה דוקא הר המלך וי"ל עפ"י מ"ש בברכות מ"ד עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאין ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקרצצי תאנים מע"ש לע"ש עוד אמרו שם אילן א' ה' לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גחלות משלש בריכות בחדש ובגטין נ"ז א' אמרו ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכא"ר היו בה כיצאי מצרים חרץ מג' שהיו בה כפלים כיצאי מצרים א"כ שם ה' ניכר שבח הארץ בהפלגה ולכן הראהו מקום זה כדי שיתן שבח והודאה למקום ע"ז.

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' לכל האותות והמופתים וגו' לעיני כל ישראל, הנה רש"י כ' במלכים ב' ד' בפסוק וסגרת הדלת דכבוד הנס הוא לבא בהצנע ולכן רוב הנסים של הנביאים לא היו בפרסום לפני כולם ואפי'

מגיע לו כוס של ברכה לברך לכן דרשו כל הפסוק על כוס של ברכה.

אף שמיו יערפו טל, קשה מה ברכה היא זו הא טל לא מיעצר בשום מקום כמ"ש בתענית ג' א' וע"ק דבתענית ז' א' רבא רמי כתיב יערוף כמטר לקחי (דמשמע בחזק) וכתיב חזל כטל (משמע בנחת) אם ת"ח הגון הוא כטל ואם לאו כמטר אלמא דבטל לא שייך לשון עריפה ואיך כתיב כאן יערפו טל, ואפשר דקאי על טל של תחא"מ זה יהי' רק בא"י כמ"ש בכתובות ק"א א' ולכן כתיב שמיו, ולפי שתחא"מ יהי' בקולי קולות כמ"ש בסנהדרין צ"ב א' לכן כתיב לשון עריפה שהוא בחזק. ואולי זו כונת הספרי אף שמיו יערפו טל כענין שנא' הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק ומתרגמינן שם האי קרא על תחא"מ ע"ש.

בכל השבטים קיצר מ"ר בברכותיו חרץ מלוי ויוסף שהאריך בהן, וי"ל דלוי משום שהן מברכים את ישראל וכתיב ואברכה מברכין לכן האריך בהן, ויוסף משום דכתיב בן יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה נמצא ברכותיו של יוסף הן ברכות לכל ישראל לכן האריך בהן.

ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו, ובסוטה י"ג ב' תניא י"ב מעלות היו שם ופסען משה בפסיעה אחת, נראה דכיון דהי' מצוה עלה אל הר העברים וקי"ל בברכות ר' ב' לעולם ירדן אדם לדבר מצוה ולכן מיהר לקיים המצוה (וכעין זה אחז"ל גבי מלחמת מדין), ובזה מיושב איך פסע פסיעה גסה הא שבת היה כמ"ש תוס' במנחות ל' א' בשם הגאונים ובשבת אסור לפסוע פסיעה גסה, ולפמ"ש א"ש דלדבר מצוה מותר כמ"ש בגמ' ברכות שם. נוח"א אמר דלכן כתיב אח"כ לא כהתה עינו אע"ג דפסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו כאן שהי' מצוה לא הזיק לן).

ויראהו וגו' עד צוער ואמרו במכילתא סוף בשלח מכאן שהראהו אשת לוט שנא' כאן עד צוער ולהלן הוא אומר ולוט בא צוערה, וצריך

טעמא דקרא

קפד

היו איזה נביאים שהיו הנסים בפרסום כמו
יהושע שהעמיד החמה זה הי' מקרה אבל במ"ר
כל האותות והמופתים שלו היו בפרסום רב
לעיני כל ישראל ונביא כזה לא קם עוד בישראל
ח"ש לכל האותות וגו' לעיני כל ישראל.
הפטרת ש"ת עי' ביהושע.

מגילות

אסתר

ע"ש מש"כ ונראה פשוט שבא לאפוקי אחשוורוש הראשון המוכר בדניאל ט' ואותו אחשוורוש לא מלך כלל או שמלך אח"כ אבל לא מהודו ועד כוש כו' ולכן כתב הוא אחשוורוש המלך מהודו וגו'.

במגילה י"א א' אחשוורוש ר' יוחנן אמר כל שזוכרו אומר אח לראשו ור"ח אמר שהכל נעשו רשין בימיו שנא' וישם המלך אחשוורוש מס, נ' משום דאחשוורוש כתיב לפעמים מלא ר' ולפעמים חסר אחשוורוש ור"י דריש מלא לשון ראש ור"ח דריש חסר ולא פליגי, ובאמת בפסוק וישם המלך מס כתיב חסר וגם בפסוק ונשלוח ספרים בשם המלך אחשוורוש בין בשל המן בין בשל מרדכי כתיב חסר נראה מזה שתחיתתו הי' חסר ואולי כשכתבו ספרים הזכירו להם גם על המסים ולכן נכתב חסר, וגם אצל לשלוח יד במלך אחשוורוש כתיב חסר נראה דכדי לחפות על מעשיהם אמרו שאחשוורוש נוטל יותר מדאי מסים וראוי להורגו ולכן נכתב חסר אבל אח"כ בספר הזכרונות כתיב לשלוח יד במלך אחשוורוש מלא כי שם כתבו שעשו זה לטובת עצמן כדאי בגמ' ואין מקום לכתוב חסר וגם בפסוק ויאמר המלך אחשוורוש לאסתר וגו' הנה בית המן וגו' נכתב חסר אולי מפני שלא רצה למלאות בקשתם ואמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב פגמו הכתוב ואפשר ג"כ שמה שלא רצה להשיב כי נתירא שאם יוכלו להשיב כתבו ינסו להפחית גם את המסים בכל מיני אמתלאות ולכן לא רצה וא"כ ג"כ שיך לענין המסים ולכן נכתב חסר (וע"ל בפסוק בקשו לשלוח יד כתבנו בע"א).

מהודו ועד כוש, ובמגילה י"א א' הודו

ויהי בימי אחשוורוש מדרש כ"מ שנא' ויהי אינו אלא צרה מה צרה היתה שם להשמיד להרוג ולאבד משל למלך שנכנס לחרם ונזדווגו לו ג' שונאים הראשון התחיל מקטף בעוללות זה פרעה דכתיב כל הבן הילוד, השני התחיל מזנב באשכולות זה נבוכדנצר דכתיב החרש והמסגר אלו ת"ח, השלישי התחיל עוקר בגפנים זה המן הרשע דכתיב להשמיד ולהרוג ולאבד וגו', אינו מובן מה ששואל מה צרה היתה שם וכי אין ידוע מה צרה והלא זהו סיפור כל המגילה, וי"ל דלשון ויהי משמע שנתחדש דבר חדש וזה שעומדים עלינו לכלותינו זה אינו חידוש כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו ואצל פרעה ונבוכדנצר לא כתיב לשון ויהי וע"ז קאמר דכאן הי' באמת צרה חדשה יותר גדולה שלא הי' אצל פרעה ונ"נ כדמפרש ואזיל.

ויהי בימי אחשוורוש, יל"ע למה כתוב כאן בימי אחשוורוש ובעל הנסים כתיב בימי מרדכי ואסתר, וי"ל דכאן שהתחיל לספר הצרה שהיתה שם וזה הי' בשביל שמלך אחשוורוש המלך הטפש לכן קאמר בימי אחשוורוש אבל בעל הנסים שאינו מספר אלא הנס שהי' וזה בזכות מרדכי ואסתר לכן קאמר בימי מרדכי ואסתר.

הוא אחשוורוש, פירש"י הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו והוא מגמ' מגילה י"א א', והקדים הפסוק זה בתחלת המגילה שלא נאמר שע"י אסתר נהפך אח"כ לאוהב ישראל לזה אמר שנשאר ברשעו מתחלתו ועד סופו ורק מעשה נס הי' שהפך את הגזירה להיפך מרצונו.

הוא אחשוורוש. ע"י בפי' הרב מלבי"ם ז"ל שתמה על הלשון הוא אחשוורוש המלך כו' דמשמע שיש אחשוורוש אחר ובא לאפוקי השני

ושלשים ומאת שנה מאי דרשת ב"י שאני הכא דקרא יתירא הוא כו' (מגילה י"א א') פי' מהרש"א דס"ד דדריש מדהקדים קרא המנץ המועט למרובה ופריך דגם גבי עמרם הקדים המועט וקשה דהא פלוגתא היא דר"מ ור"י ביומא נ"ה א' ופסק הרמב"ם כר"מ משום דסתם משנה כוותי' ולר"מ המועט קודם ומאי פריך, וי"ל דפריך משום דאמר' באסת"ר פ"א סי' ט' מה זכתה אסתר למלוך על קב"ז מדינה תבא אסתר בתה של שרה שחיתה קב"ז שנה ותמלוך על קב"ז מדינה וא"כ כיון שהטעם משום שני שרה הו"ל לכתוב כמו גבי שרה שהקדים המרובה כתיב מאה ועשרים ושבע שנה (ושם הטעם משום שבשנים לעולם מקדימין המרובה כמ"ש באה"ע סי' קכ"ז ס"ו ע"ש בבאור הגר"א) ופריך מעמרם דג"כ מיירי בשנים ואפ"ה הקדים המועט אלמא דהתורה לא הקפידה בהכי.

י"ל ע מה ה' צורך לאחשורוש להראות את יקר תפארת גדולתו והמשתה ואי משום שראה שעברו ע' שנה ולא מיפרקי אמר תו לא מיפרקי כמ"ש במגילה י"ח ב' הרי ראה שבלשצר נהרג ונענש על שנשתמש בכלי ביהמ"ק כמו שנתבאר לו דניאל והכל ידעו מזה ואיך עלה בדעתו להשתמש עוד הפעם בכלי ביהמ"ק ועי' בובחים ס"ב ב' ומה בלשצר שנשתמש בכלי קדש שנעשו כלי חול שנא' ובאו בה פריצים וחללוהו נעקר מן העולם ע"ש וי"ל שאחשורוש סבר שכ"ז שישאל מצפין עדיין לחזור לא נתייאשו עדיין מן הכלים ולא יצאו לחולק ולכן בלשצר שעדיין סברו שיחזרו כי בלשצר טעה בחשבון עדיין לא נתחללו ולכן נענש אבל אנא חשיבנא ולא טעינא והראה במשתה עשירותו וכחו שבריא מזלי' ולא יוכלו לכוששו וא"כ בודאי תו לא מיפרקי ולכן בודאי נתייאשו ונתחללו ואין חשש להשתמש בהן ועי' תענית כ"ט ב' שלא יתעסקו עם גוי בזמן שבריא מזלי' ועי' ברכות ד' א' אם ראתי רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, אמנם גם הוא טעה חזא שעדיין לא

בסוף העולם וכוש בסוף העולם, י"ל ע הרי העולם עגול ומה שייך סוף, וי"ל דעיקר הוא הישוב העליון וחצי הישוב התחתון לא היה מיושב בימים הקדמונים כמ"ש בחזו"א קונטרס י"ח שעות וברז"ה פ"ק דר"ה קורא לחצי ישוב התחתון טבור הים ואמרו בירושלמי פרק ט' דברכות ה"א אפילו מושל בכל העולם אינו מושל בים וא"כ הודו וכוש חד בקצה מזרח וחד בקצה מערב וכ"ה בהדיא בתרגום ריש אסתר דכוש במערב והודו במזרח שהוא ק"פ מעלות כמ"ש"כ הרמב"ם פ"א מקה"ח (ויסודו מברכות ל"ב א' כמ"ש בק"מ) וי"ל דלכך עשה משתה ק"פ יום כנגד ק"פ מעלות שמואלך עליהן. אמנם בריש שה"ש זוטא אי' גבי שלמה מתפסח ועד עזה והלא תפסח ועזה נתונות זו בצד זו אלא כמה שיצא מתפסח וילך ויקיף את כל העולם כולו עד שיבא לעזה כך היה שלמה שולט בכל העולם כולו ולפי"ז י"ל דמ"ד הודו וכוש גבי הדדי ומ"ד זה בסוף העולם זה בסוף העולם שניהם מודים דגבי הדדי הוו קיימי אלא שמצד השני אם יקיפו עד שיחזרו נמצא זה בסוף העולם זה בסוף העולם ולא פליגי אלא בכונת הפסוק אם הכונה מצד זה דהיינו מסוף העולם ועד סופו או הכונה מצד השני רק כשם שמואלך על הודו וכוש כך מלך על כל העולם.

אסת"ר פ"א סי' ה' ר"א בשר"ח והלא רנ"ב אפרכיות הן בעולם כו' אחשורוש מלך בחציין, וי"ל ע מג"ל הא וי"ל דס"ל כמ"ד הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם והיינו בשני חצאי הכדור זה כלפי מזרח זה כלפי מערב דאל"כ ל"ש בסוף העולם וכנ"ל וכ"ה בתרגום ריש אסתר וא"כ מוכח דעל חצי הכדור התחתון לא שלט ואם בעליון יש קב"ז (וא' יתירה כדמסיים שם) א"כ גם בחצי הכדור התחתון יש כן והוא שלט על חציין.

שבע ועשרים ומאה מדינה אר"ח בתחלה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה אלא מעתה ושני חיי עמרם שבע

ובתרגום שני אי' שהיו מאומות אחרים (ע"ש דחשיב כל א' מאיזה מדינה הי' והא דחשיב ממוכן מירושלים הוא כמ"ד ממוכן זה דניאל וכמ"ש שם בפסוק השני) ולא מפרס ומדי וא"כ ע"כ כאן הכונה שהיו ממונים על פרס ומדי ובזה שפיר הקדים פרס משום שהמלך הי' מפרס.

ושרי המדינות לפניו, תיבת לפניו צריך ביאור ועי' בפי' הגאון מלבי"ם ז"ל, וי"ל דקאי על עשה משתה שכל המשתה לא עשה כדי ליהנות לשריו ועבדיו רק המשתה הי' לפניו ולצרכיו וכבודו להתנאות ולהתפאר בהם ובזה מדויק ג"כ הלשון עשה משתה וגו' בהראותו את עושר וגו' כלומר שעיקר כוונתו הי' להראות עשרו ואגב זה עשה משתה וזהו בהראותו וגו', ולכן עלתה חמתו על ושתי שפגעה בכבודו והופר כל עצתו.

צריך להבין לאיזה צורך מסופר במגילה ענין עשירות אחשוורוש בהראותו את עושר וגו' חור כרפס וגו' וכל האריכות והרי עיקר מטרת הסיפור שרצה להביא את ושתי ולא באה ועי"ז נהרגה ובאה אסתר במקומה אבל ענין עשירות כבודו ומה שהראה לכאור' אין נוגע להענין, ונראה שבאו לספר הסיבה למה עלה בדעתו להביא את ושתי, שנראה מהענין שרצה לשמחם כל פעם בדברים חדשים כדי שירבה השמחה ביום אחרון כיום ראשון כדאי' במדרש ולכן בק"פ ימים הראשונים הראה להן ו' אוצרות בכל יום כדאי' במדרש והיו לו תתר"פ אוצרות (בתרגום אי' תר"פ והגר"א כ' שצ"ל תתר"פ) וא"כ בק"פ יום נגמרו כל האוצרות וכשרצה אח"כ לעשות משתה לבני שושן שמסתבר שכבר ראו כל האוצרות בימים שכל המדינות ראו וכדי לשמחם בדברים חדשים קישט את גינת הביתן בחור כרפס וגו' מטות בהט ושש וגו' והשקות בכלי זהב וגו' (שכ"ז לא הי' יכול לעשות לקי"ז מדינות כמובן ורק לבני עירו הי' בידו לעשות כל זה) וכי"ז הי' להם דברים חדשים ושימחן בהן אבל אחר שהתגלו בהן כמה ימים שוב לא הי' להם חידוש לכן ביום השביעי כטוב לבו

הגיע הזמן דע' שנה כדמסיק בגמ' ועוד שגם אם הכלי קדש יצאו לחולין ג"כ נענש עי"ז כמ"ש בגדרים שם.

עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו, לפי פשוטו נקט תחלה כלל לכל שריו ועבדיו ואח"כ פרט שמפרש ומתחיל לפרש תחלה מאי דסליק מיני' (עי' ריש נדרים) דהיינו עבדיו הם חיל פרס ומדי ואח"כ מפרש מאי שריו דהיינו הפרתמים הם שרים של שושן ושרי שאר מדינות שהיו לפניו עשה לכולם משתה.

עשה משתה לכל שריו וגו'. כפי הנראה הזמין ו' כתות לסעודה, שריו, עבדיו, חיל פרס, ומדי (הם חיילי הצבא), פרתמים (הם משפחת המלוכה כמ"ש א"ע), ושרי המדינות (הם השרים של קי"ז מדינות שתחת ידו), וכנגדן הראה ו' אוצרות כל יום כדאי' במדרש ותרגום שני מדכתיב עושר, כבוד, מלכותו, יקר, תפארת, גדולתו, לכל כת אוצר הראוי לכבודה.

במגילה י"ב א' כתיב חיל פרס ומדי וכתוב למלכי מדי ופרס אתנוי' אתנוי' בהדיהו אי מינן מלכי מגיכו הפרכי כו', פירש"י הכא סמך מלכי אצל מדי וכאן סמך הפרתמים אצל מדי ומהרש"א פי' דפריך דכאן הקדים פרס למדי וכאן הקדים מדי לפרס, ונ' דדברי רש"י מוכרחים דאי כמהרש"א מאי משני אתנוי' כו' בשלמא בסוף המגילה כתיב למלכי מדי קודם משום שהדברי הימים כבר הי' מימי דריוש שהי' מדי כמ"ש הגר"א אבל כאן למה הקדים פרס הרי אחשוורוש הי' פרסי (כמ"ש רש"י בדניאל י"א ב' מס"ע) וא"כ היו השרים ממדי ולמה הקדים כאן דמירי בשרים פרס אבל לרש"י א"ש דכאן סמך פרתמים אצל מדי משום שהפרתמים היו ממדי בימי אחשוורוש, אבל קשה בין לד' רש"י בין לד' מהרש"א מ"ש כרשנא וגו' שבעת שרי פרס ומדי וכאן הקדים פרס למדי וגם סמך שרי לפרס ואע"ג דבימי אחשוורוש היו השרים ממדי, ואפשר דמזה באמת הוציאו בגמ' (שם י"ב ב') ששרים אלו היו מעמך ומואב

כזהרים (מגילה י"ב א'), נ' דקשיא להו דלא יתכן שתהא הרצפה גם של בהט וגם של שש ודר וסותרת דאי הא לא הא ולכן מפרשי דקאי אחצר גינת ביתן דבא' ה' רצפת בהט ובא' שש ובא' דר ובא' סותרת וקשיא להו הרי לא ה' רק ג' דברים ואיך מונה כאן ד' ולכן תירץ רב דדר וסותרת חדא ניהו כלומר שורות סביב סביב ושמואל תירץ דדר אינו מן המנץ שזה ה' אבן טובה ולא קאי ארצפה וקשה אמאי הכניס הדר בין שש לסותרת ששניהן היו ברצפה וי"ל דשמואל ס"ל לעיל הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגינה ולא החזיקתן עד שהכניסן לביתן והחזיקתן ולכן נתן את הדר בביתן ששם נכנסו כולן ולכן כשהגיע לביתן הקדים את הדר לסותרת שהמאור קודם לרצפה, ונראה מפשטות הפסוקים שכ"ז עשה לכבוד המשתה דאי תמיד ה' כך מאי קחשיב לי' הכא רק אין דרך לרצף את הגינה והביתן מפני הצמחים שגדלים שם וצריך להשקותן ורק מפני הסעודה ריצף שם רצפה במינים אלו.

חור כרפס ותכלת, רש"י פי' פרס להם למצעות, אבל הג' מלכ"ס ז"ל פי' שעמדו בחצר עמודים ועליהם פרס כבגדים אלו כדמסיים על גלילי כסף ועמודי שש ומש"כ אח"כ על מטות זהב מילתא אחריתי היא, אבל בגמ' מוכח כרש"י דאמר' במגילה י"ב א' מאי חור מילת לבנה הציע להם ולשון הציע משמע על מטות כמו מטה מוצעת (שבת כ"ח ב' קי"ט ב') עוד שם כרפס כרים של פסים וכרים ל"ש על עמודים רק על מטה, אך ל"ע לרש"י איך ישבו על גלילי כסף ועמודי שש וצ"ע.

וכלים מכלים שונים, בילקוט איתא מי שהי' שותה בכוס זה לא ה' שונה בו אלא מכניסו והוא שלו, הנה המשתה של ד' ימים ה' בשביל ישראל כדאי' בתרגום ולכן נתן להם כלים חדשים וכלי ששתו בו לא ה' שונה שאל"כ לא יבאו ישראל שאם גוי ישתמש בו צריך להגעיל הכלי או להכשירו ולא ירצו לשתות ולכן נתן לכאור"א כלי חדש וגם מטות זהב וכסף עשה

ביין רצה להראותן דבר חדש שעדיין לא ראו לשמחם מחדש ולא ה' בידו רק להראות את ושתי וגו' שזה חידוש שעדיין לא ראו נמצא כ"ז צורך סיפור המגילה וכ"ז ה' מן השמים כדי שעי"ז יתגלגל הנס.

ובמלאות הימים האלה וגו', לפי הנראה בהק"פ יום שעשה לכל העמים והשרים לא עשה להם כפאר הזה חור כרפס ותכלת וגו' כל המנוי בפסוקים אלו ואפשר שלא ה' בידו לעשות לכולם כן ורק לבני שושן ה' יכול לעשות כן, גם אפשר שהי' לו חשבון בזה דבגמ' פליגי ח"א מלך טפש ה' דקריב רחיקא ברישא וח"א פקח ה' דבני מאתי' כל אימת דבעי מפיס להו, וכפי הנראה בין למר ובין למר ביקש לפייסם ובוזה שהראה להם כל הכבוד והפאר הזה בזה פייסם שמכבדם הרבה יותר מהרחוקים.

למגדול ועד קטן משתה ובתורה כתיב הכו בסנורים מקטן ועד גדול הקדים הקטן לגדול, ויתבאר ע"פ הגמרא בברכות ס"א א' בגדולה מתחילין מן הגדול ובקלקלה מתחילין מן הקטן וע"י בתוספתא סוטה פ"ד ה"ד.

בחצר גינת ביתן המלך, ובמגילה י"ב א' הראוי לחצר חצר הראוי לגינה גינה הראוי לביתן ביתן וקשה דא"כ הו"ל להקדים ביתן ואח"כ גינה ואח"כ חצר כמ"ש למגדול ועד קטן הקדים הגדולים, וי"ל שאם ה' בתחלה מכניס הגדולים לביתן היו באים גם הקטנים והי' צריך לשלחם ונמצא מטיל שנאה וקנאה לכן הכניס בתחלה כולם לחצר ואח"כ קרא לחשובים שבהם לגינה ואח"כ קרא להחשובים מהם לביתן, וע"ש בתוס' שכתבו שמשום שלא ראו זה את זה לא ה' שם מטיל קנאה וזהו כמש"כ.

בחצר גינת ביתן המלך, הראוי לחצר לחצר הראוי לגינה לגינה הראוי לביתן לביתן על רצפת בהט ושש ודר וסותרת רב אמר דרי דרי (פירש"י שורות שורות סביב וסותרת לשון סחור סחור) ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם

טעמא דקרא

קפט

ומדסתמה קרא מסתמא חצי מאלף היו (ועמש"כ בסמוך).

באסת"ר פ"ז א"ר ישמעאל י"ח אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה של אחשורוש ואכלו ושתו כו', לכא' נראה כדברי נביאות דמנ"ל דדוקא י"ח אלף ות"ק הלכו, וי"ל שהחשבון מדויק דהנה המשתה שעשה במלואות הימים לכל העם הנמצאים בשושן ה' במיוחד עבור ישראל שלא רצו להסב ביחד עם הגרים כדאי בתרגום ובתרגום שני, וכתיב בחצר גינת ביתן המלך ואמר' בעירובין כ"ו א' דחצרו של מלך מחזיק בית כור דהיינו ל' סאה, והנה בית סאה הוא ג' על ג' דהיינו ב' אלפים ות"ק אמה על אמה א"כ בית כור הוא ע"ה אלפים אמה על אמה, והנה קי"ל גברא באמתא יתיב אבל בודאי אחשורוש לא דחקם שלא יוכלו לזח ובודאי עשה עכ"פ קצת ריוח דהיינו לכל א' וא' ב' אמה על ב' אמה שיוכלו לפשוט ידיהם, ונמצא שבחצר המלך אם ניתן לכל א' ד' אמות דהיינו ב' על ב' יהי מקום להושיב שם י"ח אלפים ותש"נ אנשים, והנה כתיב בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש והם העמלקים כדאי בתרגום ומסתמא אותן שלא הלכו להמשתה הם זכו להרוג את העמלקים האלו כי אותן שהלכו עבורם היתה כל הגזרה. ואמר' בירד' סוטה פ"ג ה"ג כמה ימחק ממגילת סוטה בה"א שתי אותיות ומבואר דשתי אותיות מקרי שכבר נמחקה קצת המגילה אבל בפחות מב' אותיות עדיין לא מקרי מחי' וכתיב ומחה אל מי המרים וא"כ גם כאן דכתיב תמחה את זכר עמלק מקיימין המצוה כשהורג עכ"פ ב' עמלקים לא פחות וא"כ סייעתו של מרדכי שלא הלכו לבית המשתה (כמ"ש בתרגום א' ה') היו לכה"פ ר"נ אנשים וכל א' הרג ב' עמלקים לכך נהרגו חמש מאות איש, ואחשורוש בודאי הכין מקום לכל היהודים הנמצאים בשושן כי לא ידע כמה יבואו וא"כ החצר שהי' מחזיק י"ח אלפים ותש"נ מקומות כשתוריד מהם ר"נ אנשים סייעתו של מרדכי שלא הלכו למשתה נשאר י"ח

חדשים כי אין לשבת על מטה ארמית כמ"ש בברכות ח' ב'.

וכלים מכלים שונים, יל"ע למה עשה כן ומה איכפת לו שכולן ישתו מכוסות שוין, וי"ל משום דאמר' במגילה י"ב א' אין אונס מלמד שכל א' וא' השקהו מיין מדינתו פירש"י שרגיל בו וה"נ בכלים כל א' וא' אוהב לשותות מכלים שרגיל בו במקומו ולכן עשה כלים מכלים שונים שכל א' יוכל ליטול כלי הרגיל בו ואוהבו וכ"ה במדרש אבא גוריון פ"א אילין מדיא לא שתו מוסיקיא (מנודות) אייתו להון דקוליא (מין סלים), עיי"ש.

לעשות כרצון איש ואיש, במגילה י"ב א' כרצון מרדכי והמן פירש"י הם היו שרי המשקים בסעודה, תימא איך הסכים מרדכי להיות שר המשקים ולהכשיל ישראל באיסורים הרי הוא בעצמו הזהירם שלא ילכו למשתה כדאי באסת"ר פ"ז סי' י"ג, וי"ל דמה"ט באמת רצה מרדכי להיות שר המשקים כדי לשמור היין ולטהרו שלא יתנסך ולזרוק קיסם ולשגר התנור להציל מבשולי עכו"ם ומפת עכו"ם דכמה דאפשר לאצולי מצילינן.

לעשות כרצון איש ואיש. בא לספר שהכל ע"י שמים כי הוא בעצמו צוה לעשות רצון איש ואיש ומיד אח"כ כעס על אשת חיקו שלא רצתה לעשות רצונו וחמתו בערה בו להראות שהכל ע"פ חשבון מן השמים.

במדרש פ"ז סי' י"ג י"ח אלפים ות"ק הלכו למשתה אחשורוש, י"ל דלמדו זה דהנה המשתה ז' ימים שעשה במלאת הימים ה' עבור ישראל כדאי בתרגום, וחשיב שם י"ח דברים, חור, כרפס, תכלת, חבלי בוך, ארגמן, גלילי כסף, עמודי שש, מטות זהב, וכסף, רצפת בהט, ושש, זר, וסוחרת, והשקות בכלי זהב, וכלים מכלים שונים, ויין מלכות, והשתי' כדת, אין אונס, והוא כנגד י"ח אלפים, והא דקאמר עוד ת"ק אפשר דמרכה לה מסיפא דקרא לעשות כרצון איש ואיש דמשמע שהיו ג"כ אנשים יחידים

שרי המלך שהם לא שמעו זה ולא ידעו וע"ז לא יועיל להזהירים כי אינם כאן ולא יודע מי סיפר ואז יהי בזיון וקצף למלך.

והקרבן אליו כרשנא שתר וגו' א"ר לוי כל הפסוק הזה ע"ש קרבנות נאמר כרשנא אמרי מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כלום הקריבו לפניך כרים (היינו כבשים כדפירש"י בפ' האזינו) בני שנה, ויל"ע למה נקט דוקא כרים בני שנה (ואפשר דנקט הקרבן הפחות כלומר דאפי' הקרבן הפחות לא הקריבו אבל א"כ סגי בתור ובן יונה ע"י מנחות ק"ז א') וי"ל משום דמצינו בבלק ובלעם שהקריבו פר ואיל אבל כבש בן שנתו לא מצינו בשום מקום שבי"ג הקריבו (ומ"ש בפדר"א פכ"ג שנת כשיצא מהתיבה הקריב שור וכשב ועז שם הכונה כבש היינו איל דודאי מן המוכחר הביא ועוד שהרי היו בתיבה שנה ולא שימשו בתיבה א"כ לא הי' שם כבש רק איל, הערת ח"א שיח"י), שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורים הא דנקט שתי תורים ולא א' משום דמצינו בפדר"א שם כשנת יצא מהתיבה הקריב מכל העוף הטהור תורים ובני יונה והיינו תור א' ובן יונה א' וכ"ה בהדיא במדרש הגדול אבל שתי תורים לא מצינו שהקריבו ב"נ והא דלא נקט בני יונה משום דהתורה ג"כ הקדימה תורים בכ"מ (ע"י כריתות כ"ח א'). אדמתא כלום בנו לפניך מזבח אדמה, משום דלכ"נ אין מזבח אדמה אלא מזבח אבנים כדאמר' בזבחים ק"ח ב' ע"ג סלע או ע"ג אבן ורק בישראל יש מצוה של מזבח אדמה שהיו ממלאין חללו אדמה כמ"ש רש"י. תרשיש כלום שמשו לפניך בבגד"כ דכתיב בהו תרשיש שהם וישפה, שאין בגד"כ בכמה וכ"ש בב"נ כמ"ש בזבחים ק"ג א' והא דנקט דוקא תרשיש משום שהוא אבנו של אשר כדאי' בבמדב"ר פ"ב ס"ז ו' וארצו של אשר היתה מנעולה של א"י והגרים היא באים שם לקנות שמן כדאי' בספרי ברכה וא"כ היו מכירין את אשר ומנהגיו ואעפ"כ לא נתגידו ולא עשו בגד"כ כמותו, מרס כלום מרסו בדם לפניך, שכל הענין למרס הדם הוא כשצריך להמתין

אלף ות"ק אנשים שהלכו למשתה זהו החשבון של המדרש.

במגילה י"ב א' הם לא עשו אלא לפניך כר', לפ"מ דמשמע ברמב"ם פ"ז ממאכ"א ה"י שאם היתה מסיבה מיוחדת לישראל אף שרוב המשתה גוים מותר לאכול שם (וע"י בב"י יו"ד ס"י קנ"ב דלהלכה לא קי"ל כן) לא חטאו ישראל כלל דהא א"י בתרגום שני שישראל לא רצו לאכול משום שראו כלי ביהמ"ק ואמרו לאחשורוש שאין ישראל רוצין לאכול משום שרואין כלי ביהמ"ק וצוה לעשות להן מסיבה לעצמן ולפ"ז בתחלה לא אכלו כלל ואח"כ אכלו בהיתר שהי' להן מסיבה לעצמן ורק שרצו לחטוא שאילולי שראו כלי ביהמ"ק היו אוכלין במסיבה הראשונה וזהו הם לא עשו אלא לפניך שרצו לחטוא ולכן גם העונש הי' כה"ג שרצו להענישם אבל לא הענישום בפועל (שו"ר דבגמ' לא קאי אהא).

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים וגו', לפי הנראה מהפסוקים לא עשתה ושתי משתה כל הק"פ יום ורק ה' ימים שעשו לבני שושן עשתה משתה נשים, והנה המלך צוה להביא את ושתי בסוף יום ה' למשתה בני שושן וקשה מה דכתיב להראות העמים והשרים את יפיה שהרי העמים והשרים לא היו שם כי כבר נגמר המשתה שלהם וכעת לא הי' רק לבני שושן וצ"ל שעצתו הי' שאחר שושתי תבא לפניו ישלח לקרוא להעמים והשרים שהיו נמצאים עדיין שם או חלק מהם ויראה להם את יפיה כי לבני שושן לא הוצרך להראותה כי מסתמא הכירו אותה כולם, וכשושתי לא רצתה לבא לא קרא אותם והי' יכול להשתיק את הענין ולצוות לבני שושן שלא ידברו ע"ז והי' הענין משתקע ונשכח, ולזה בא ממוכן לומר שזה לא יועיל כי כנראה ושתי קראה למשתה שלה גם את השרות של כל המדינות שהרי לא היו קודם שהרי היא לא עשתה רק משתה ז' ימים ולזה אמר והיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה והם יחזרו למדינותיהם ויספרו לכל

טעמא דקרא

קצא

איתא שאחשורוש וושתי הסכימו ביניהם תחלה שתבא לפניו ערומה לפני כל השרים ע"ש אך אח"כ בא גבריאל ועשה לה זנב כמ"ש בגמרא מגילה שם והתביישה ח"ש ותמאן המלכה ושתי לבא בדבר המלך ר"ל ערומה כדבר המלך לא רצתה אבל לבושה רצתה לבא שתוכל לכסות את הזנב שלא יראו (ומזה למדו חז"ל שהי' זנב) ואם הי' אחשורוש בעצמו בא לקרותה היתה מסכירה לו למה אינה יכולה לבא ערומה אבל עכשיו ששלח ביד הסריסים לא יכלה לגלות להם מפני הבושה והיתה מוכרחת לומר להם שהיא מסרבת לגמרי לבא ח"ש אשר ביד הסריסים ולזה חרה אפו עלי' שהי' בתחלה הסכימו ביניהם כנ"ל.

ותמאן המלכה ושתי לבא בדבר המלך אשר ביד הסריסים, עמ"ש"כ לעיל, ועי"ל דאיתא במדרש (עי' אסתר"ר פ"ה ס"י ג') שהמלך הי' מסרס את כל עבדיו ואת כל משרתיו שלא יזנו עם נשי המלך וכשראתה שלא שלח לה שרים אלא סריסים משמע שחושדה שלא תזנה אתם לכן חרה לה, ולכן כתיב ג"כ שאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך שבשביל שהי' סריס הרשו לו לעמוד לפני המלך.

מגילה י"ב ב' בא גבריאל ועשה לה זנב, ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה, ר"ת גי' זנב.

ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים מאן חכמים רבנן שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים (מגילה י"ב ב') יל"ע מה ענין עבור שנים וקידוש חדשים כאן, והנה אחשורוש הרי רצה שידונו אותה דין תורה כמ"ש שם, ואמרי' במדרש (ילקוט רמז תתרמ"ט והוא ממדרש פנ"א) כשהמליכו דריוש אותה הלילה הי' מסב במקום שהי' בלשאצר מסב ונפלה ערוביאי בביתו של בלשאצר שהיו אלו הורגים ואלו בחיים ושתי היתה נערה ורצתה בין המסובין שראתה הבית מעורבב. שהיתה סבורה שאבי' קיים ובאת לחלקו של דריוש וחמל עלי' והשיאה לאחשורוש בנו והנה במגילה י"א ב' מבואר שהי' ז' שנים משנהרג בלשאצר עד

להמוקדם כמ"ש בפסחים ס"א א' הקדים תמיד לפסח וביומא נ"ג א' כשהי' ממתין בהזאה להקטרה שבפנים ובזבחים פ"א א' כשהקדים שאינו תדיר לתדיר אבל לב"נ אין קרבן שצריך להקדים לחברו ול"ש מירוס הדם, מרסנא כלום מירסו במנחות לפניך, דאפי' למ"ד דב"נ מקריב מנחה מ"מ י"ל דאין בה שמן דאע"ג דתנן במנחות נ"ט א' דמנחת גרי טעונה שמן ולבונה ה"מ כשמקריב בביהמ"ק אבל כשמקריב בבמה שלו לא מצינו זה שהרי קין הקריב מנחה זרע פשתן כדאי' במדרש ומה שייך שם שמן ויכול להקריב מכל מין וכ"ש שאין אצלו מצות בלילה, ממוכן כלום הכינו שלחן לפניך דאפי' למ"ד דב"נ מקריב מנחה ואולי גם לחם יכול להקריב אבל דין לחה"פ ל"ש גבי' וא"צ לשלחן רק יכול להקריבו ע"ג מזבח וכנ"ל.

אמר למהומן בותא כו'. יל"ע למה הוצרך הכתוב לפרט שמותיהן ולא סגי לומר אמר לשבעת הסריסים ובתרגום איתא מהומן דמתמני על מהומתא (פ"י הי' ממונה על המהומות) בותא בח ביתא כו' פיר' סריסים אלו היו ממונים על המהומות ועל הביזות ובאו אצלה בדרך מהומה וביזה ובהלה שתבא מיד כדרך שמביאין את האסירים ולכן נעלבה ולא רצתה לבוא אבל אילו היו באים לבקש לה בדרך כבוד ומוליכין אותה כדרך שמוליכין את המלכה היתה באה אלא מתוך שכרותו הי' מבולבל ושלח סריסים אלו שממונים על מהומות וכו' וכ"ז הי' מן השמים כדי שתבא אסתר תחתיו.

להביא את ושתי וגו' ובמגילה י"ב ב' ובלבד שתהא ערומה, נ' דחז"ל דייקו זה מדכתיב בכתר מלכות דפשיטא שאם תבא בכל בגדי מלכות תבא גם עם הכתר אע"כ שתבא ערומה ורק עם הכתר וכ"ה בתרגום לאייתי ערטילתא ברם כלילא דמלכותא על רישה ובילקוט א"כ תבא ערומה ולא יהי' עלי' אלא כתר מלכות (זה בזיון גדול בשבילה כמ"ש בסוטה ח' ב' שליח ערטילאי ורמי מסנאי), והנה במדרש (מובא במנות הלוי ובילקוט סיפורים)

חייבת מיתה מדין מורד במלכות, ומה הי' הספק מבואר בפסוק על אשר לא עשתה את מאמר המלך ביד הסריסים, דהיינו שהמלך לא אמר לה בפיו רק ביד הסריסים ומצינו בגמ' (סנהדרין כ"ט א') שהם בפה ולא עשו והוא באגרת ועשה אלמא דבאגרת קיל טפי אי משום דמצי למימר דילמא מזויף הוא אי משום דהשליח לא מהימן לי שמסר השליחות כראוי או מטעם אחר זה הי' הספק אם חייבת ע"פ דין שלא שמעה לשליחות הסריסים, וא"ל ממוכן שבלא"ה חייבת מיתה שהרי כתב הרמב"ם בפ"ג ממלכים ה"י שההורג שלא בראי' כו' רשות ביד המלך להורג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה והורג רבים ביום א' להטיל אימה כו' א"כ כל היכא דאיכא מגדר מילתא בלא"ה יש רשות למלך להורג וזהו שאמר לא על המלך לבדו וגו' כי על כל השרים וגו' כי יצא דבר המלכה וגו' כלומר א"צ כאן לחייבה מדין מורד במלכות רק בלא"ה חייבת מדין מגדר מילתא וכזה אין נ"מ אם ביד הסריסים או בפיו המלך כי מגדר מילתא איכא בכל גווני כי יצא דבר המלכה וגו' והיום הזה וגו' ולכן האריך להוכיח דאיכא כאן מגדר מילתא.

על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשוורוש ביד הסריסים. עיקר מה שחזר לו הי' בשביל שהי' ביד הסריסים כמבואר בגמ' (מגילה י"ב ב') ששלחה לו בר אהוריא דאבא כו' והוא גברא אישתטי בחמרי' ואילו היתה אומרת לו זה בפניו לא הי' מקפיד עלי' כ"כ אבל כיון ששלחה לו זה ביד הסריסים ועיי' יתפרסם לכל מה שאמרה לו עיי' חזר אפו מאד ולא רצה לסלוח לה וכמו שאמר ג"כ ממוכן כי יצא דבר המלכה על כל השרים וגו' ומ"מ לא רצה להרגה כמש"כ המפרשים רק חיפשו עצה איך לתקן הענין אבל ממוכן השיב שאין עצה לזה כ"א להעבירה ממלכותה.

יאמר ממוכן וגו', כנראה ששאר השרים התייראו לומר שמא למחר יצא יינו ממנו ויתבע מהם שהרגוהו (כדאי' באמת במדרש אבא גוריון

שנהרגה ושתי ואם נימא שהיתה בת הי' שנים בשעת מיתת בלשאצר א"כ היתה עתה בת י"ב שנה וכיון שרצה שידונו אותה ד"ת היו צריכין לדעת אם היא גדולה שקטנה פטורה מהכל זה תלוי אם עיברו ב"ד את החדש נתוסף עוד חודש ועדיין לא גדלה וכן אם נולדה בר"ח וב"ד עיברו את החדש עדיין קטנה היא ולכן הוצרך לרבנן שיודעין לעבר השנה ולקדש החדש.

מגילה י"ב א' א"ל סנהדרין לאחשוורוש זיל לגבי' עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדיא שנא' שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו, מכאן הקשה הח"צ סי' ע"ה על ר"ת בתוס' ע"ז ל"ד א' שכ' דדורדיא אינו שמרים ראשונים דזה נקרא בגמ' שמריא רק אחר שנתנו מים על היין פעם ב' נקרא דורדיא וכאן מבואר דדורדיא היינו שמרים כמ"ש שוקט הוא אל שמריו ועי' בזה בחזו"א יו"ד סוף סי' מ"ו, ונ' דר"ת לשיטתו לק"מ דהתוס' בסוטה ט' א' הקשו מהא דברכות גבי יהודא גר עמוני דאמר' כבר עלה סנחריב ובלבל כל האומות לא עמונים ומואבים במקומן יושבים ותי' ר"ת דל"ג שם מואבים דמואבים לא בלבל כמ"ש שאנן מואב וגו' והקשו דמ"מ נבוכדנצר החריב כמפורש בפסוק ותי' דכי אמרה ירמי' לקרא דשאנן מואב וגו' אכתי לא החריב נבוכדנצר והקשו (ביבמות ע"ו ב') דמ"מ בימי אחשוורוש הא כבר החריב ואיך אמרו לו דיתבי אדוכתייהו ותי' דכיון דשאר אומות חרבו ב"פ והם רק פ"א וחזר חלק מהם קרי להו דיתבי בדוכתייהו טפי משאר אומות, ולפ"ז מדויק מאד דבקרא כתיב שוקט אל שמריו דאז אכתי לא חרבו כלל אבל לאחשוורוש אמרו דיתבי על דורדיא דהיינו פעם שני' שהרי כבר חרבו פ"א רק הוא כיון השני ממש כשיטת ר"ת.

כדת מה לעשות, בגמ' (מגילה י"ב א') אמרו והשתי' כדת כדת של תורה ומוכח דלשון כדת מתפרש כדת של תורה וגם מצינו בגמ' (שם י"ב ב') שמתחלה אמר לסנהדרין דיינוה לי ודחוהו אלמא שרצה לדעת אם בדין תורה היא

וכמו שהציע כי יצא דבר המלכה וגו' ומ"ש בגמרא מכאן שהדיוט קופץ בראש היינו שיעץ בעצמו איך להענישה שזה לא ביקשו לו וע"ז אמרו שקפץ בראש אבל מ"מ עיקר הענין אם לא היו אומרים לו לספר לא מלאו לבו כ"כ לקפרן הראשון ובאמת לא הזכיר מפורש בדבריו איך להענישה כנראה שנתיירא קצת שמא לא יהרגוה ותנקם ממנו אח"כ (ועי' בתרגום שני) רק הראה פנים לעצתו והוטבו דבריו בעיניהם.

כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות וגו', נראה דחשיב כאן ב' מיני עוולות א' על כל השרים וא' על כל העמים וגו' ומפרש בתחלה שעל כל העמים כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן וגו' היינו שבכל המדינות ישמעו בכללות שהמלך אמר להביא את ושתי ולא באה ועי"ז יבזו כולן בעליהן בעיניהן, ואח"כ פירש על כל השרים והיום הזה תאמרנה וגו' את דבר המלכה היינו שהם ישבו אצלה ושמעו מה שאמרה בר אהורר"י דאבא וכו' וההוא גברא אישתטי בחמר' כמ"ש בגמ' והם יספרו הדברים האלה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף למלך ולשרים עי"ז (ולא פרט את זה בפירוש מפני כבוד המלך) ופשוט (שו"מ קצת כעין זה בביאור הגאון מלבי"ם ז"ל).

כי יצא וגו' באמרם המלך וגו' והיום הזה תאמרנה וגו', צ"ע מה הוסיף כמה שאמר והיום הזה תאמרנה וגו' מה שלא אמר בפסוק ראשון, וי"ל דלא תימא שאפשר להזהיר לאלה שישבו שם שלא יגלו ולא תיפוק לבו שותא ושוב אין חשש לזה אמר והיום הזה תאמרנה וגו' שכבר היום אומרים לכל השרים וכבר אין בכדי שיעשה להזהירם, ואאמו"ר שליט"א אמר בפשוטו מקרא קמא אמר שתאמרנה הנשים בלבם שמותר שלא לצייט שהרי ושתי כר, ובאותו יום שימאנו לצייט יאמרו כפה מלא הענין של ושתי.

וכדי בזיון וקצף, יל"פ שבאמת הוא בזיון גדול למלך שמתקצף באמצע הסעודה כמ"ש

פ"ב שאחר שפג יינו הרגם על שיעצו לו כך) ורק ממוכן ההדיוט קפץ בראש ויעץ ואחר שראו שהמלך הוטב בעיניו עשו גם הם כאילו הוטב בעיניהם ולכן כתיב ויטב הדבר בעיני המלך והשרים המלך תחלה ואח"כ השרים וכ"ז לא הועיל להם והרגם אח"כ.

ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים. מומכן כתיב, ואפשר שאע"פ שאמרו בגמ' מכאן שההדיוט קופץ בראש (וודשו זה מדכתיב לפני המלך והשרים משמע שדיבר לפני כולם) מ"מ מסתבר שנתיירא לומר בקול רם שלא יראה כחוצפה יתירא ולכן המיד קולו ולכן כתיב מומכן אבל אחר שהוטב עצתו בעיני כולם וקבלוהו כתיב ממוכן.

ויאמר ממוכן וגו' ובתרגום שני וגו' ואמר ממוכן הוא דניאל כו' והי ממוכן שקיל איתתא פרסייתא והות עתירא מיני' ולא הות צביא מתמליל עימי' אלא כלישנא כו' (ומובא בתוס' מגילה י"ב ב'), ומה שלקח דניאל אשה פרסית נראה משום שהי' סרים כמ"ש בסנהדרין צ"ג ב' והי' אסור לו לישא בת ישראל רק גיורת.

ובגמרא דידן מגילה י"ב ב' אמר' ממוכן זה המן, ואפשר לפי שאחשוורוש אחר שנתפקח משכרותו צוה להרוג את ז' שרי פרס ומדי על שיעצו לו להרוג את ושתי כדאי' במדרש וכנראה שאז שינה ממוכן את שמו להמן ועי"ז עלה בידו להשתמש מהגזרה שכנראה שהמלך לא הכירו היטב מקודם.

וכמדומה שראיתי מדרש (כעת לא מצאתי זה) וכ"כ הגאון מלבי"ם ז"ל רפ"ג שמהומן הוא המן ולפ"ז היינו מהומן היינו ממוכן והי' זנב לאריות וראש לשועלים (היינו האחרון בשרים והראשון בסריסים), ולפי זה י"ל טעם שאמר הראשון לפני המלך והשרי' לפי שהוא היה מהשלוחים ועיקר העונש תלוי באופן ענייתה אם הי' בדרך מרד או בדרך בקשה ואם הי' בצנעא או בפרהסיא לפני כולם כמו שענה ממוכן שזה בזיון גדול, ולכן הי' ממוכן מוכרח לספר תחלה לפני המלך והשרי' איך הי' המעשה בפרטות

בהן מלאכה בשבת היינו דכתיב וכו' ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי' כשם שעשתה כך נגזר עלי', נ' דהי' קשה לחז"ל לשון עשתה שהרי לא עשתה כלום רק שלא רצתה לבא וע"כ הכונה שעשתה מקודם עם בנות ישראל, ומדלמדו שאחשוורוש גזר עלי' שתבא ערומה ובשבת כמו שדייקו במדרש מדכתיב בכתר מלכות ואם היתה לבושה פשיטא שתבא בכתר מלכות וע"כ ערומה רק בכתר, ושהי' בשבת דייקו מדכתיב ביום השביעי כטוב וגו' אטו עד השתא לא טב ליב' כו' וע"כ דשבת הי' כטוב לב מלכו של עולם כמ"ש בגמ', ומדיפיר הפסוק כ"ז וכתיב כשם שעשתה נגזר עלי' ע"כ דכה"ג עשתה בבנות ישראל להפשיטן ערומות ועשתה בהן בשבת. (שור"ר שרשיי במגילת אסתר רמז לזה).

זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי', לכאור' אשר עשתה מיותר שהרי העיקר הצטער עתה שאין לו אשה ולא הול"ל רק את אשר נגזר עלי' וגם מה הצטער וכי א"א לו לקחת מלכה אחרת וגם עצת נערי המלך היא עצה משונה מאד לאסוף כל הנערות בע"כ מכל המקומות וזה ביוזם גדול למלך וכבר אמרו בגמ' ע"ז וכסיל יפרוש אולת, וי"ל שאחשוורוש התיירא שאחרי שכולן שמעו מה שהי' עם ושתי מעתה שום אשה שיבקש לא תרצה להנשא לו כי מי יתרצה שמחר יצוה עלי' שתבא ערומה לפני כל השרים, ולקחת אשה בע"כ אין זה כבוד המלך, וזהו את אשר עשתה ואת אשר נגזר עלי' שע"כ נצטער עתה, ולכן יעצו לו נערי המלך שיכריח שכולן מוכרחים לבא כדי שיבחרו כרצונו וזה אינו ביוזם למלך דכיון שכולן באין אין זה ניכר שלוקח אשה בע"כ ואיזה שיבחר יקח.

איש הי' וגו', במגילה ט"ו א' מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי שהי' משנה למלך, עי' מהרש"א מאי משמע ונראה דמלאך בלה"ק הוא שליח כמש"כ וישלח יעקב מלאכים ומתרגמין איגודין, והמשנה למלך הוא כמו

(נדה ט"ז ב') שלשה שנאתי שר הנרגז בבית המשתאות וכ"ש מה שהורג את אשתו שזה בזיון גדול עבורו ולזה אמר שכדאי הבזיון והקצף הזה עבור עולה גדולה כזו ועי' אסתר פ"ד ס"י ח'. מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו, לכאורה הו"מ לערבינהו מדינה ומדינה ועם ועם ככתבם וכלשונם ונראה לפי שגזר להיות כל איש מדבר כלשון עמו אבל על הכתב לא גזר לכן שלח לכל מדינה ככתבה שכל דרי המדינה אפילו הם מעם אחר מכירין כתב המדינה אבל הלשון הי' מוכרח לכתוב לכל עם אפי' יש הרבה עמים במדינה אחת שהרי גזר שלא ידברו אלא כל אחד בלשון עמו.

י"ל ע' לאיזה צורך מספר במגילה שהמלך שלח אגרות להיות כל איש מדבר כלשון עמו, וחז"ל אמרו (מגילה י"ב ב') אלמלא אגרות הראשונות כו' ולפי פשוטו י"ל דהוא חלק מהנס דאלמלי גזרה זו הי' המלך כותב האגרות בשפת פרס לכל המדינות וכולם לא היו מבינים כל הכתוב בו רק יחידים ובנקל הי' לשונאי ישראל לפרס האגרות השניות כרצונם ולבאר בו ביאורים שונים לרעת ישראל אמנם עכשיו הי' מוכרח לכתוב מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו כמ"ש גלוי לכל העמים ולא הי' מקום לשנות, ובא הכתוב לספר שממוכן הוא המן בעצמו עשה התקנה שע"ז נתבטל גזרתו והקדים הקב"ה רפואה למכה.

מגילה י' ב' ושמי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי ושרים זה המן ועשרת בניו וקשה דבספרי פ' שופטים דריש שום תשים עליך מלך ולא מלכה ואין דריש כאן מלך זו ושתי וי"ל דשם דריש מקרא שום תשים עליך מלך וכשאתה הולך לשים לא תשים מלכה כי היא משועבדת לבעלה ואין יכולה לנהוג מלכות, אבל אם אשה אינה שומעת לבעלה ועושה ע"ד עצמה כמו שהי' בושתי הרי היא מלך ונכללה בכלל מלך.

מגילה י"ב ב' מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות ועושה

ונתנמנם הצבור בקש לעוררם א"ל מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות לפי שהיא בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנה, צריך ביאור אין עוררם ע"י דרשא זו, וי"ל שהעיר להם על חשיבות הזמן שנגד כל שנה נתנו לה מדינה והיינו ודאי משום שעסקה במצות ומע"ט כל השנה דאל"ה אין שייך לשלם נגדו וא"כ אין כדאי לאבד הזמן בשנה ופשוט.

ויבהל את תמרוקי ואת מנותה לתת לה, תמרוקי' כתיב מלא יר"ד ואת מנותה כתיב חסר וי"ל משום דלא אכלה את מנותי' כמ"ש תוס' במגילה י"ג א' ד"ה קדלי דחזירי וכ"ה בילקוט לכן כתיב חסר.

כי מרדכי צוה עלי' אשר לא תגיד. המפ' כתבו טעמים למה מרדכי צוה עלי' שלא תגיד, וי"ל עוד טעם שמרדכי ידע שישראל יעשו שנהנו מסעודת אחשורוש ואם לא ידע יתכן שיגזור עליהן גזרה רעה ועי"ז יחזרו בחשובה ועי"י שלא ידע מאיזה עם היא תוכל ליכנס ולומר שהיא מאומתם והמלך יבטל הגזרה (כמו שהי' לבסוף) אבל אם ידעו שהיא מישראל לא יגזרו גזרה על ישראל ויהי' מוכרח העונש לבא עליהם בידי שמים ואז קשה לבטלו.

ובהגיע תור אסתר בת אביחיל, לא נזכר שם אבי' רק ב"פ כאן ובסוף המגילה ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל, והענין דמה שלא בקשה דבר זה בא לה בטבעה בירושה מבית אביה ענין שתיקה וצניעות כמ"ש במדרש אסתר פ"ו רחל תפשה פלך שתיקה עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה בנימין בנה תפש בשתיקה יודע במכירתו של יוסף ושותק ושאל בן בנה ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אסתר אין אסתר מגדת וכן בגמ' מגילה בשכר צניעות שהיתה בה ברחל כו' ולכן הזכיר אבי' (ומה שלא נזכר אצל אין אסתר מגדת משום ששם הי' בשביל שמרדכי צוה לה), ובסוף הספר גבי כתיבת המגילה ואמרו אסתר ברוה"ק נכתבה ואין השכינה שורה אלא על המיוחסים כמ"ש בקדושין ע' ב' ולכן הוצרך לכתוב שהיתה מיוחסת בת אביחיל שהי'

שליח של המלך כמו הסגן של כה"ג שמשמש לצרכי הכה"ג כמש"כ הרמב"ם בפ"ד מכה"מ הט"ז ובירור' יומא פ"ג ה"ח ה' דברים הסגן ממונה כו' אחז הסגן בידו של כה"ג והעלהו כו' , ולכך המשנה למלך נקרא מלאך.

מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש, בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו (מגילה י"ב ב'), פי' כדאמרי' שם ט"ז ב' ליהודים היתה אורה זו תורה פירש"י שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה נמצא שמרדכי בתפלתו שביטל הגזרה האיר עיניהם של ישראל שיוכלו לעסוק באורה זו תורה. בן שמעי ששמע קל תפלתו (שם), פי' כדאמרי' באסתר"ר (פ"ו סי' י"ח) שאליהו הודיע למשה על הגזרה א"ל משה כלום יש אדם כשר באותו הדור א"ל יש ושמו מרדכי א"ל לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפלה ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה מיד הלך והודיעו כו' ומבואר שלא הי' באותו הדור מי שיכול להתפלל מלבד מרדכי ושמע הקב"ה תפלתו. בן קיש שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו (שם), פי' כדאמרי' בברכות ל"ב ב' מיום שחרב ביהמ"ק נעלו שערי תפלה ובכ"מ ג"ט ב' כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה וא"כ מרדכי שהי' אחר החורבן היו השערים ננעלים והוכרח להקיש עליהן חכה שנפתחו לו.

עם הגולה אשר הגלתה עם יכני' מלך יהודה, מספר זה כי עם יכני' גלו החרש והמסגר שהם הסנהדרין כמ"ש בגיטין פ"ח א' ומרדכי מזקני סנהדרין הי' ולא נותר בא"י זולת עם הארץ כדאי' בקרא.

בבראשית רבה פ"ל פ"א חזר מרדכי על כל המניקות ולא מצא מניקה ונעשה לו נס והניקה ע"ש, אפשר ודרשו כן מלשון ויהי אומן ואין ויהי אלא צרה ואיזה צרה היתה שם וע"כ שהי' צריך לו אומן של אשה ולא היה לו, ומדרכיב ויהי אומן משמע הוא בעצמו ע"כ שנעשה לו נס והניקה בעצמו.

במדרש פ"א סי' ח' ר"ע הי' יושב דודרש

שינה אותה לטובה וגם נושאת חן בעיני כל רואיה.

את כל אשר תאמר יתן לה לבא עמה וגו', בגיטין מ"ז א' אמר' דיומא בתרא כל דבעי מינייהו עבדי ל' כי היכי דליחול אדמי' פ"י בערוך עיי' מתמתק דמו ויש בו טעם וה"נ מטעם זה עשו כן שתהא עריבה למלך.

כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם, מה שהוצרך הכתוב לכתוב זה ולא מצינו שקרא למי שהיא, הוא טעם למה ששעשגו שמר את הפילגשים ולא החזירים לבתיהם כי חשש שמא המלך לא ימצא מי שרוצה ויהי מוכרח לקחת את המובחרת מאלו ולפי שלא ידע את מי ירצה ליקח שמר את כולן והודיעם שאם ירצו להחזירם יקראוהו בשם.

בריק"ר פ"ג ס"ה ה' דריש האחרון בנה של אסתר ה' טהור מאמו וטמא מאביו (ועי' אסתר"ר פ"ח ס"ה ג' שיש חולקין), וקשה הא בב"ר פל"ט ס"ה י"ג א' דאסתר כשנשאת לאחשורוש היתה בת ע"ה ואין אשה יולדת לאחר ס' שנה כמ"ש בב"ב קי"ט ב' וקשה לומר שנעשה לה נס שתלד מאותו רשע וצ"ל דמדרש זה ס"ל כמ"ד שם שהיתה בת מ', עי"ל לפי הזוה"ק תצא רע"ו א' ששלחה שידה במקומה ושידה יכולה להוליד גם אחר ס' והא דקרי ל' טהור מאמו משום שהשידה היתה החלק הרע ממנה שיכולה להפרידו כמ"ש בהגהות הרחיד"א שם בשם הארז"ל.

בימים ההם וגו' קצף בגתן ותרש, במגילה י"ג ב' הקציף הקב"ה עבדים על אדוניהם לעשות נס לצדיק, נראה דקשה להו לשון קצף בגתן וגו' דהול"ל קצפו ולכן דריש קצף מלשון הפעיל כלומר שהקב"ה הקציף את בגתן ותרש וגו'.

בגתן ותרש שני סריסי המלך. תיבת שני מיותר דסגי לכתוב סריסי המלך וי"ל דמזה דרשו חז"ל (מגילה י"ג ב') דשני טרסיים היו ושני בא להשוות כמ"ש ברפ"ו דיומא גבי שני שעירי יזה"כ ובזה היו שנים ששניהם טרסיים ומדברים

צדיק גדול ורבו של מרדכי כמ"ש הרוקח (ועי' לק' פ' ותכתב אסתר המלכה).

לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר הגי וגו', פשטי' דקרא נראה דהגי הכריחה לבקש דבר כדי שלא יחשדוהו שלא נותן לה כל חפצה כשאר הבתולות, לכן הכריחה לבקש ומה שאמר לה לבקש זה בקשה.

ובהקבץ בתולות שנית, ובמגילה י"ג א' אזל שקל עצה ממרדכי א"ל אין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה ואפ"ה לא גליא ל', חז"ל למדו זה מדכתיב ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך למדו שמתוך שהי' מרדכי יושב בשער המלך הלך להתיעץ אתו והוא יעץ לו לקבץ בתולות שנית. וטעם שיעץ לו אולי ימצא יותר יפות ויעזוב אותה ותפטר ממנו.

ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער המלך כתיב ישב חסר ובפ' שני בימים ההם ומרדכי יושב וגו' כתיב יושב מלא, וי"ל ע"פ ב"ר פ"ג ולוט יושב בשער סדום ישב כתיב אותו היום מינהו ארכי דיינים וכן שם פנ"ח ועפרון יושב בתוך בני חת ישב כתיב אותו היום מינהו ארכוסטרטיגוס וכן בשמואל רבתי פ"א ועלי הכהן יושב על הכסא מלמד שבאותו היום מינהו ארכוסטרטיגוס והיינו נמי מדכתיב ישב חסר ומבואר דכל היכא דכתיב ישב חסר היינו שבאותו היום מינהו, והנה בילקוט א"י כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך כו' והעמיד מרדכי כו' ולכן בפעם הראשון כשאסתר נכנסה כתיב ישב שאז נתמנה ובפעם הב' שכבר הי' ממונה מקדם כתיב יושב.

שבע הנערות, נראה שז' הנערות הראויות לה נתגייירו או לכה"פ גר תושב היו וראי ממש"כ גם אני ונערותי אצום כן ואם היו גויות מה תועלת בתעניתם.

לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה שנתיירא שלא יפגעו בה השאר מקנאה שהגי

יוכלו להנצל ולפי שאין זה לפי כבודו ואין זה מעשה ראש נכתב חסר, ובסוף המגילה וישם המלך אחשרש מס נכתב חסר דחסר לפי שאמרו בגמ' (מגילה י"א א') שהכל נעשו רשין בימיו ע"י המס ואין זה אלא בזיון גדול למלך לכן נכתב חסר דחסר (וע"ל בתחלת המגילה בד"ה במגילה י"א כתבנו בענין אחר).

וידוע הדבר למרדכי, מה ששואלים מה היי איכפת למרדכי שיהרגו את אחשוורוש י"ל לפי פשוטו שאם בגתן ותרש היו הורגים אותו בודאי היו מעלילים עליו שלא התנהג כראוי ושהי חייב מיתה ואצל הגוים נהוג שמי שהי חייב מיתה הורגין גם את אשתו ע"י כתובות כ"ז א' ובירר כתובות פ"ב ה"ט אשת לסטים כלסטים וחשש שלא יהרגו גם את אסתר.

ויכתב בספר דברי הימים. הנה דרכו של אחשוורוש היי לשלם טובה למי שעשה לו טובה וכמ"ש חז"ל ג"כ במדרש (ע"י אסת"ר פ"א) וכאן פתאום נשכח כל הענין מלב כולם, ומ"מ לרשום הסיפור בספר הזכרונות לא נשכח וכ"ז להראות שהכל בהשגחה מן השמים עד בא הזמן, חזו גם כונת חז"ל (אסת"ר ספ"ו) ומה ספרו של ב"ו כך לכשיבא ספרו של הקב"ה שנא' ויכתב ספר זכרון לפניו עאכ"ו היינו דחזינו בב"ו דאע"ג שלא שלם מיד מ"מ כשזכר מספר הזכרון מיהר לשלם טובה ומן השמים סיבכו זה שיהא לו טובה שלמה עי"ז כ"ש הקב"ה שיש לו חשבון מתי לשלם ומתי טובתו של האדם לקבל התשלומין עאכ"ו שלא ילך שום דבר לבטלה וכשיגיע הזמן ישולם על כל דבר והקב"ה יודע מתי טובתו האמיתית שאז יקבל התשלומין, עי"ל שזה היי סיבה מן השמים שישתכח כעת כל הענין שמסתמא היו לבגתן ותרש משפחה וידידים הרבה כדרך השרים (ע"י לקח טוב ספ"ב) ואילו היי נודע מיד שמרדכי הלשין עליהן בדאי היו מתעוללים עליו להנקם ממנו לכן סיבב הקב"ה שישתכח הדבר מכולם ורק בספר הזכרונות נשאר כדי שכנתים ישתכח הדבר ואח"כ כשהגיע הזמן סיבב הקב"ה שנודע הדבר.

בלשון טורסי (דאי מוידוע הדבר למרדכי אין ראי' די"ל שנודע לו ברוה"ק כמ"ש במגילה ז' א').

קצף בגתן ותרש וגו' אחר הדברים האלה גדל וגו'. כתב הרב מלבי"ם ז"ל שהמן הצליח לפתות את המלך שהוא גילה על בגתן ותרש ולכן גידלו כו' ע"ש. נראה מזה שבגתן ותרש עמלקים היו ולכן הצליח המן לומר כיון שהם עמלקים כמוהו הבין את לשונם ומה שאמרו במגילה י"ג ב' שטרסיים היו היינו שדרו בארץ טרסיים אבל היו מעמלק, ולכן רצה מרדכי שיהרגום כדי להרוג שני עמלקים.

בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש, בכל המגילה כתיב אחשוורוש מלא חוץ מד' מקומות דכתיב חסר (וכ"ה במסרה ד' חסר ו' בתרא) א' בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש, ב' באגרות המן בשם המלך אחשוורוש, ג' גבי ויאמר המלך אחשוורוש למרדכי היהודי ולאסתר המלכה הנה בית המן וגו', ד' שם ויכתוב בשם המלך אחשוורוש, ו"ל דאחשוורוש הוא לשון ראש כמ"ש בגמ' אחיו של ראש וכיומא ע"ו ב' כתיב תירש וקרין תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש ולמדנו שמלא הכונה ראש וחסר הכונה רש ועפ"ז יל"פ דבמקום שפגמו בכבודו או שרימו אותו או שהוא עצמו עשה רמאות אין זה מעשה ראש רק מעשה רש ולכן כתיב חסר, ולכן כשבקשו לשלוח בו יד ולהרגו לא כתיב מלא, וכן כשהמן הלשין על ישראל וכתב אגרות שכבר כתבו המפרשים (ע"י בביאור הגאון מלבי"ם ז"ל ובביאור הגר"א) שהמן רימה אותו ולא גילה שהן ישראל רק ישנו עם אחד וגם אמר לאחשוורוש רק יכתב לאבדם דהיינו לאבד צורת האומה ולא להורגן ובאגרות כתב להשמיד ולהרוג שזה לא צוה אחשוורוש ולכן חסרו הכתוב שרמהו ולא כמו הנהגין עם ראש, וכן באגרות מרדכי שאחשוורוש עצמו צוה שיעשו הערמה כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב רק נתן להם עצה לכתוב עוד אגרות בשמו ויהי כאן סתירה בין שתי האגרות ועי"ז

ומבואר שרצה לנקום נקמת אגג זהו שאמרה שזו מחשבת המן בן המדתא האגגי ורצה לנקום נקמת אגג ואין זה מחשבת המלך, ולכן גם בפסוק הקודם כתיב להעביר את רעת המן האגגי הזכירה האגגי, ומש"כ עשרת בני המן בן המדתא וגר' הוא ליתן טעם למה ביקשה אסתר והשתדלה להרוג את כל בניו משום שהיו מזרע עמלק ויש מצוה להשמידם, ומש"כ כי המן בן המדתא האגגי וגר' מבואר ע"פ המכילתא סוף בשלח ר"א לא בא המן אלא זכר לדורות שנא' וימי הפורים לא יעברו וכו' והיינו שכל מעשה המן לא הי' אלא כדי שלא ישכחו מצות זכירת מחיית עמלק וע"י מצות פורים שלא יעבור כל שנה יזכרו זה זהו שכתב להם באגרות כי המן בן המדתא האגגי וגר' דהיינו שהוא מזרע אגג ועמלק שיש מצוה למחות שמם כדי שיזכרו המצוה. כתיב עוד פעם ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים והוא כמ"ש במדרש שאחשורוש הי' שונאן יותר מהמן רק שנתיירא ונתנה להמן בשביל שהי' אגגי וצרר היהודים.

ומדרכי לא יכרע ולא ישתחוה. לא כתיב לא כרע או איננו כורע רק לא יכרע דהיינו שאמר להם שאין ברעתו כלל לכרוע כי הוא יהודי זהו כי הגיד להם אשר הוא יהודי.

יל"ע למה הי' מדרכי צריך לישב כשער המלך ולהרגיז את המן נהי שלא רצה להשתחוות לו משום שהי' לו ע"ז על לבו מ"מ הי' יכול להסתלק משם כשהמן עובר וגם הי' יכול לשוח לפניו בואו שזה מותר כמ"ש ביו"ד סי' קצ"ג וי"ל ע"פ המדרש שהש"ר פ"ז גבי חנניה מישאל ועזרי' דנבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה ג' וגי' מכל ישראל וחנני' מישאל ועזרי' שהיו הג' מישאל באו לשאול מיחזקאל מה יעשו וא"ל חבי כמעט רגע עד יעבור זעם דהיינו שישתטו משם ואמרו לו מה את בעי דיהוון אמרין הדין צלמא סגדין ל"י כל אומיא א"ל ומה אתון אמרין א"ל אנן בעינן ניתן בהן פגם דניהי תמן ולא סגדין ל"י בגין

גדל המלך, צריך להבין טעמו של אחשורוש שגדלו להמן מכל השרים וצוה שכולם ישתחוו לו (ואע"ג שבודאי הי' זה מן השמים צריך להבין טעמו של טפש זה מה הי' דעתו) וי"ל דאחשורוש ראה שהוא עשיר גדול וגם יש לו הרבה בנים שרים ומכבדן אותו עבור זה רצה למנותו על בית המלכות לנהל זה וכדי דלשתמעו מילי' צוה שכולם ישתחוו לו כמ"ש בגיטין נ"ב ב' ולפ"ז הי' החיוב על כל משרתי המלך ולא על מי שיושב שם סתם, וגם אם המלך צריך איזה דבר ושולחו כגון שיש מי שהמלך רוצה ביקרו ושולח להמן לעשות אין זה כלל פחיתת הכבוד בשבילו שע"ז נתמנה, אבל הרשע הזה מרוב גאותו חשב שהכבוד שנותנין לו הוא בשביל שהוא עצמו ראוי לכבוד ולכן נעלב ממנו ששלחוהו להרכיב את מרדכי ופגעו בגאותו אבל המלך לא הרגיש כלל שפוגע בכבודו.

המן בן המדתא. ירו' יבמות פ"ב ה"ז וכו' בן המדתא הוא אלא צורר בן צורר, צ"ע מג"ל שלא הי' בן המדתא וי"ל שהי' המן נמכר עבד למרדכי ועבד אין לו חיים לכר"ע ואין מייחסו אחר המדתא (כמדומה ששמעתי זה).

ד' פעמים כתיב המן בן המדתא, א' אחר הדברים האלה גדל וגר', ב' יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי, ג' עשרת בני המן בן המדתא, ד' כי המן בן המדתא האגגי צורר וגר', והנה הראשון הוצרך לכתוב לידע על מי מדברים אבל השאר צריך טעם, וי"ל דמה שאמרה אסתר יכתב וגר' כונתה כי אין בזה בזיון למלך במה שכותב להשיב הספרים כי המן עשה בזה מרמה שלמלך אמר הטעם ואת דתי המלך אינם עושים וגר' דהיינו מפני כבוד המלך אבל באגרות כתב שהוא לנקום נקמת עמלק וקנו ואגג אבי אביו כדאי' בהדיא באסת"ר פ"ז סי' י"ג וכן כתבו באותן אגרות כו' מה עשו לעמלק אבי אבא כו' ונפלו לפניו כו' ועוד מה עשו לאגג וקני כו' ונתן כשרו מאכל לעוף השמים כו' הרגו מיתה משונה כזאת כו'

ה' בשביל שרצו למרדכי כי הם עצמן שנאו להמן כמ"ש במגילה ט"ז א' לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאין את המן, אלא שרצו לראות אם דברי מרדכי נכונים שמוכן למסור נפשו בשביל שהוא יהודי או שאינו נכון ורק מפני שידע שהמן אינו מרגיש בדבר עושה כן ואם יראה שזה סכנה ממש לא יעשה, ואולי חשבו שיתכן שהמן לא ירע למרדכי אחר שידע שמה שמרדכי לא קם אינו לבזותו אלא שזה אסור לו מצד דתו (שור"ר זה בהגר"א).

ימלא המן על מרדכי חמה וגר וכל זה איננו שוה לי, הנה הרשע הזה כבר הוציא הגזרה על כל ישראל שיהרגו בעוד כמה חודשים וביניהם גם מרדכי והמלך הסכים לו והוחתם הגזרה ובכל זה לא יכול לסבול שמאן דהו מולול בו אפי' שעה א' אע"ג דיהרג עוד מעט ורצה דוקא להרגו תיכף והמהירות הזאת הביאה לתלותו מיד.

להשמיד את כל היהודים ושללם לבח, הא דכתב קרא ושללם לבח אע"ג שאם יהרגו מה נ"מ להם אם שללם לבח או לא משום שאח"כ כשמרדכי כתב שרשות בידם להרוג את כל שונאיהם הוכרח ג"כ לכתוב ושללם לבח כדי לפרש האגרות הראשונות שהכונה היתה שמי שינצח יהא השלל של השני, ואיצטרך לאשמעי' אח"כ שבביזה לא שלחו את ידם לאשמעי' שאע"פ שהרשות בידם לא נטלו, ולגרים היו צריכין לומר להן ושללם לבח כדי שירצו להרוג אבל ישראל לא הרגו בשביל הממון רק בשביל מחיית עמלק לכן בבירה לא שלחו ידם שלא יאמרו שהרגום בשביל הממון.

ישנו עם אחד מפור ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך, לכארי בכל מדינות מלכותך מיותר דהעיקר רצה לומר דליכא מדינתא מינייהו כמ"ש במגילה י"ג ב' וסגי לומר מפור ומפור בין העמים, והנה במדרש (אסתר"ר פתי' י"א) אמרו המן בקש לקעקע ביצתן של ישראל וקשה דהא אמרו שם פ"א סי' ה' רנ"ב מדינות יש

דיהוון אמרין הדין צלמא כל אומיא סגדן לי לבר מישאל ע"ש דהיינו שחששו לחילול ה' שהמן העם לא ידעו שהם נשתמטו משם ויאמרו שגם ישראל השתחוה לע"ז וזה חילול ה' ולכן רצו יותר טוב לקדש השם אע"ג שיהרגו שעכ"פ יתפרסם שישאל אין משתחרים לע"ז, וי"ל שזה ג"כ ה' טעם מרדכי דכנראה עבדי המלך היו מכל האומות ומרדכי ה' הממונה שם מישאל כדאי' בילקוט אסתר שאסתר אמרה למלך שיושיב ג"כ יהודי בין עבדיו והושיב את מרדכי ע"ש ולכן אם מרדכי ישתמט משם יהא חילול ה' שיאמרו שכולן וגם ישראל השתחוה לע"ז ולכן ה' שם בדוקא ולא השתחוה כדי לקדש השם, ויתכן שלא עלה בדעתו שמסכן בזה את כלל ישראל כי חשב שרק את עצמו מסכן וזה למד מחמור"ע שראוי לעשות כן.

ויהי כאמרם אליו יום ויום. באמרם כתיב, והנה בברכות ג' ב' מבואר דבחצות הוא בדיוק בחצות אבל כחצות משמע או קצת קודם או קצת אח"כ וגם כאן באמרם ה' משמע תיכף באמרם אליו הגידו להמן ולפי שלא ה' כן רק אחרי כמה ימים כדכתיב יום ויום לכן קרי כאמרם, אבל מ"מ מיד שאמרו לו הודיעוהו שיגידו להמן ושעלול עי"ז להשמיד את כל היהודים והוא ענה להם שאינו חושש לזה ושיכולים להגיד להמן וכ"ה בהדיא בילקוט ולכן כתיב באמרם (ואולי באמת מזה דרשוהו חז"ל). ויגידו להמן לראות וגר' ורא המן וגר', מרוב גאוותו לא הסתכל כלל מי משתחוה ומי לא כי לא ה' לפי כבודו אפי' לראותם רק אחר שהגידו לו אז שם לב לראות אם מרדכי משתחוה.

כי הגיד להם אשר הוא יהודי פירש"י ונצטוו על ע"ז, אע"ג דגם ב"נ נצטוו על ע"ז אינו מצווה על קידוש ה' כמ"ש הרמב"ם פ"י ממלכים ה"ה ואם אנסוהו מותר לו לעבוד אבל ישראל מצווה על קידוש ה' ויהרג ולא יעבור. ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי וגר', מפשטי' דקרא נ' שמה שסיפרו להמן לא

הכסף החזיר לו את הכסף וכן מבואר בהפסוקים דתחילה כתיב ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן כדי לעשות קנין לקנות את הכסף (אולי סובר דמטבע נקנה בחליפין ואולי בדיני ב"נ כן הוא ועוד דכאן לא ה"י עדיין מטבע אלא נסכא ונקנה בחליפין) ורק אח"כ א"ל הכסף נתון לך.

הכסף נתון לך. בילקוט מבואר שאחשורוש נתיירא למכור לו ורצה שיהא כל האחריות על המן ולא עליו ולכן אמר הכסף נתון לך וקשה א"כ למה אסתר אמרה כי נמכרנו אני ועמי הרי לא ה"י כאן מכירה, וי"ל שאסתר הבינה מדקאמר הכסף נתון לך ולא אמר מחול לך או איני רוצה את הכסף הבינה שאמר הריני כאילו התקבלתי ולכן אמר נתון לך דהיינו כאילו זכיתי ואני נותנו לך ולכן שפיר קאמרה כי נמכרנו שזה מכירה גמורה.

הכסף נתון לך ובמדרש שאחשורוש ה"י שונאן יותר מהמן וקשה מ"מ למה לא לקח הכסף ג"כ ובילקוט א"ל איני מוכרין לך מתיירא אני שמא יעשה לי כדרך שעשה לסיחוק ולעוג כו' נפיל גורלות אם יעלו בידך והכסף בידי אני מוכרין לך וכן עלה הגורל והצר המן על הכסף צרה גדולה ראה המלך שהצר לו על הכסף א"ל על הכסף רע לך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כו' אין אתה נזקק אלא להקב"ה כו' ואכתי קשה וכי כ"כ ה"י חס עליו השוטה הזה וי"ל דהמן ה"י סבור שבודאי אחשורוש יעלה על המחזיר הרבה התחיל ב"י אלפים אבל כשראה שאחשורוש הסכים מיד התחיל להתחרט על שהסכים בעשרת אלפים שה"י יכול להתחיל בפחות וכשראה המלך שהוא מתחרט התיירא שיתחרט לגמרי ולא ירצה כלל להורגן (והרי מבואר שם שאחשורוש עצמו לא רצה להורגן ע"י עצמו שנתירא רק שילך ע"י המן) ולפי שאחשורוש ה"י שונאן יותר מהמן לכך א"ל הכסף נתון לך.

י"ל למה הוצרך המן לכתוב האגרות שנה קודם אכן כ"ז ה"י מן השמים שאלמלי לא שלח האגרות עדיין כשהיו מצליחים לבטל הגזרה לא

בעולם ואחשורוש לא שלט אלא על קב"ז וא"כ אין בידו לכלות היהודים שבשאר המדינות וצ"ל שבשאר המדינות לא היו יהודים רק בקב"ז שבמלכותו וכמ"ש במנחות ק"י א' מצור כלפי מערב ומקרטגני כלפי מזרח אין מכירין לא את ישראל ולא את אביהן שבשמים והנה בפסחים פ"ח ב' השיב ר' אושיעא לההוא מינא דהא דלא מכילתו לישראל משום דלא ידעיתו היכי תעבדו תיכלינן לכולהו ליתנהו גבייכו מאי דאיכא גבייכו קרי לכו מלכותא קטיעתא וא"ל בהא נחתנין בהא סליקין ולזה אמר המן בכאן אין חשש של מלכותא קטיעתא דאינן מפחרין אלא בכל מדינות מלכותך ואם תכלם לא ישאר מהם זכר ולא קרו לך מלכותא קטיעתא.

ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי ובמגילה י"ג ב' בתחלה במרדכי לבדו ולבסוף בעם מרדכי ומנו רבנן ולבסוף בכל היהודים וקשה למה חזר בסוף הפסוק עוד פעם עם מרדכי אבל הענין שבתחלה חשב שרק מרדכי מתעקש שלא להשתחוות לו אבל כל היהודים לא יעשו כן ולכן רצה להרוג רק את מרדכי אבל אח"כ נודע לו שהדין כן שאסור להשתחוות לו וצריך למסור נפשו ע"ז ולכן כעס על כל רבנן דבודאי כולם לא ישתחוו לו וזהו כי הגידו לו את עם מרדכי אבל על הע"ה לא כעס כי חשב שהם בודאי לא ימסרו נפשם ע"ז וישתחוו לו אבל לבסוף נודע לו שכל היהודים הם כעם מרדכי וכולם ימסרו נפשם ע"ז ולכן כעס על כולם, ועוד יל"פ שנודע לו שגם הע"ה יש להם בן או חתן ת"ח או שמהנה ת"ח מנכסיו ומדבק בו שכולם כת"ח וכולם עם מרדכי (וע"ע לק' ד"ה ליהודים היתה).

הכסף נתון לך. קשה דהול"ל מחול לך שהרי עדיין לא נתן לו את הכסף, ונ' דכאן רמז מ"ש בילקוט (והוא ממדרש אבא גוריון) דבתחילה הסכים אחשורוש על המכירה ורצה את הכסף ורק אח"כ כשראה שהמן היצר לו על

כל היהודים הכל בכלל, וגם למה באגרות של מרדכי לא כתב מנער ועד זקן רק כל חיל עם ומדינה הצרים אותם טף ונשים, גם צריך ביאור כשאסתר אמרה כי נמכרנו אני ועמי להשמיד וגוי השיב לה מי הוא זה וגוי והרי הוא בעצמו הסכים להמן נתן לו את טבעתו, וי"ל ע"פ המדרש שהמן רצה לתת עשרת אלפי ככר כסף כנגד ששים רבוא ישראל ונתן ערך כל א' נ' סלעים כפי ערך אדם מבין כי ער בן ס' דהוא י' אלפים ככר (חו כונת התר מגילה ט"ז א' יש שם ט"ס כמ"ש בהגהות ריעב"ץ) ולפי"ז כל המכירה לא היתה אלא על האנשים מבני כ' עד בני ס' שהם יוצאי צבא וע"ז מחל לו אחשוורוש את הכסף אבל לא לאבד את כל העם דהיינו נער וזקן שהם פחותין מכ' ויתרים מס' וכן הנשים והטף הם ישארו אך המן אחר שהי' הטבעת בידו עשה מרמה וכתב בספרים ג"כ מנער ועד זקן טף ונשים שע"ז לא הסכים אחשוורוש כלל ולכן אמרה אסתר כי נמכרנו אני ועמי דהיינו אני שאני אשה ועמי שהם שאר העם שזה לא מכר אחשוורוש כלל רק יוצאי הצבא וכנ"ל וע"ז חרה אפו ואמר מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לכתוב בשמי דבר אשר לא צריתי, אמנם באגרות מרדכי שאח"כ לא הוצרך לכתוב מנער ועד זקן שכבר כתב כל חיל עם ומדינה הצרים אותם ואטו נער וזקן פחותין מכ' ויתרים מס' אין יכולין להיות צרים אותם ורק טף ונשים שאין ראויין למלחמה כלל הוצרך לפרוט בפירוש ודוק, וכוה יש לבאר ג"כ מ"ש ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי דקשה למה היתה מחרישה אז וי"ל על פי המבואר בכתובות כ"ז א' דדרך הרוגי מלכות שהמלך מפקיר נשיות ויתן כדפירש"י שם א"כ בכלל הגזרה להרוג את האנשים הי' ג"כ שנשיות ובניהן יהיו הפקר וכל הקודם בהן זכה ולכן אילו מכר לעבדים ושפחות החרשתי כי זה הי' בכלל גזרת המלך אבל השתא שמכר להשמיד שזה לא צוה המלך ע"ז טענה.

להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים,

הי' עולה בדעתם להנקם מהגרים דר"מ שנפטר מהצרה אבל עתה ששלחו כבר אגרות ואחשוורוש אמר שכתב שנכתב בשם המלך א"א לבטל והיו מוכרחים להוסיף שנותנים רשות ליהודים להנקם מאויביהם היו מוכרחים להלחם ולהרוג בשונאיהם וכ"ז הי' מן השמים כדי שיהרגו את העמלקים.

ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם. לפי הנראה דהאחשדרפנים היו ממונים גדולים כל א' על כמה מדינות, והפחות היו ממונים כל א' על מדינה כמ"ש אשר על מדינה ומדינה, והשרים היו בכל מדינה שיש כמה עממים שהרי סנחריב ונבוכדנצר בלבלו את כל העולם ובכל מדינה היו כמה עמים וכל עם הי' לו שר וזהו שרי עם ועם ולכן כתיב בסדר הזה וכן באגרות מרדכי כתיב אל האחשדרפנים ואל הפחות ואל שרי המדינות ר"ל השרים שבכל מדינה על כל עם כמ"ש כאן, אבל להלן כתיב וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועושי המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים הקדים שרי המדינות לכולם בשביל שעיקר החידוש הוא על שרי המדינות שהם ממונים כל א' על עמו והם צריכים כ"א לדאוג לטובת עמו ולנשואם ולכבדם ובכל זאת היו מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם וזה רבותא יותר מהאחשדרפנים והפחות ולכן הקדימם הכתוב (וע"ל ד"ה וכל שרי המדינות כתבנו קצת בע"א).

מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשוננו. שהרי הוא גזר להיות כל איש מדבר כלשון עמו לכן הי' מוכרח לכתוב לכל עם כלשוננו וככתבו ולא נאמר כאן ואל היהודים ככתבם וכלשונם שהרי רצה לעקור עם ישראל א"כ בטל כתבם ולשונם אבל באגרות מרדכי כתוב ג"כ ואל היהודים ככתבם וכלשונם.

צריך טעם למה באגרות של המן כתב להשמיד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ולמה הוצרך לפרט כל אלו דכין שכתב

ורב אמר שאמר שהמן אין מקבל מרות של אחשורוש ושמואל אמר שאחשורוש אין מקבל מרות של הקב"ה, וי"ל שאלו ואלו דברי אלקים חיים ושניהן אמת ושניהן מרומו בפסוק, גדולה הוא גבה המן מאחשורוש היינו שמגדיל עצמו יותר מאחשורוש, ומרה היינו גבה מלכא עלאה ממלכא תתאה שנראה כאילו כביכול כו' זהו דבר מר.

בתרגום שני רפ"ד שדר מרדכי לות חגי זכרי' ומלאכי דיתבין בלשכת הגזית בירושלים ומן בחר דאיתבניאו ב"י שבעין ותרי מגדלין וצ"ע מג"ל דבנו בה ע"ב מגדלין, והנה במעשיות דר"ג גאון ובמעיל צדקה סי' תקס"ה אי' בשם מדרש במעשה ד"איש חסיד הי"י (שנדרס בסידורים) דהאדון אמר לו שיבנה לו ארמון גדול (תכלית טרקלין ופלטרין) בג' חדשים ולמדנו דלבנות טרקלין לוקח ג' חדשים, ובכ"ב צ"ח ב' בית גדול ח' על עשר טרקלין י' על י' ומבואר דטרקלין גדול מבית גדול בחמשיית שהרי בית גדול י' על ח' שהוא פ' אמה וטרקלין י' על י' שהוא ק' אמה ולפ"ז אם טרקלין נבנה בג' חדשים הרי בית גדול (שהוא מגדל) נבנה בחמשיית זמן פחות. והנה ממלכות כורש שהרשה לישראל לעלות לא"י עד מעשה דהמן הי' ט"ו שנה כמפורש במגילה י' ב' ובאמת הי' רק י"ד שנה כי כורש מלך בפסח כי בלשצר נהרג בפסח כמ"ש חז"ל (שהש"ר פ"ג סי' ד') ואז מלך דריוש שנה כמ"ש רש"י במגילה שם ואח"כ מלך כורש נמצא מלך בפסח והמן נתלה ג"כ בפסח נמצא י"ד שנה מזה לזה וכשנעשה חשבון שטרקלין נבנה בג' חדשים ומגדל בפחות חמשיית נמצא שבי"ד שנה נבנו ממש ע"ב מגדלין (שכל חדש כ"ט י"ב תשצ"ג וכל שנה שס"ה ורביע) דוק ותשכח.

שק ואפר יצע לרבים, פי' ולא לכולם כמ"ש בספ"ק דתענית אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אא"כ נענה כו' ע"ש.

ותשלח בגדים להלביש וגר, אולי סברה שקרע על מת מקרוביו או על ת"ח ואין לו

מאגרות הללו יצא טובה לישראל כי אח"כ כשמרדכי כתב האגרות להנקם באויביהם ולשלוח יד במבקשי נפשם מהיכן היו יודעים מי הם שונאיהם וכל א' הי' אומר אני לא שונא הבא רא"י שאני שונא והיו צועקים עליהם למה הרגום אבל עתה כשהגיעו האגרות הראשונות להשמיד את כל היהודים בודאי שונאי ישראל הרימו ראש וקפצו על המציאה והתחילו להסית את ההמון נגד ישראל ולהלהיב השנאה ולבוזותם כדרכם וכדאי' במדרש ומוזה ידעו בכיור מי הם שונאי ישראל ולא יכלו להכחיש אח"כ, וי"ל דלכן בקשה אסתר עוד יום להרוג בשונאיהם כי הי' להם רשימה מי הם שונאי ישראל ולא הספיקו להרוג את כולם ביום הראשון, מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה. (ועי' בתרגום שני בפ' ושאר היהודים ואלו הדין גוברין דקטלו בשושן אינן סנאיהן דישאל די הו' ארמין לדבית ישראל מכא ועד דקליל יומין כדון קטלינן לכן וטרפינן בניכון לארעא והוא כנ"ל).

הרצים יצאו דחופים בדבר המלך. יל"ע מה דרחיפות הרי הי' י"ג ניסן ועד הגזרה יש זמן הרבה עד י"ג אדר ובשלמא גבי אגרות מרדכי יצאו דחופים להרגיע את היהודים מחמת הפחד אבל כאן מה המהירות, ונראה שהרשע הזה רצה להשבית להם את שמחת החג ולכן רצה שידעו מיד מהאגרות לבטל מהם שמחת יו"ט ועי' שבת קמ"ה ב'.

ומרדכי ידע, במדרש. אבא גוריון פ"ד ומרדכי ידע וכי עד עכשיו לא היה יודע אלא דלא הי' מתיירא עד שבא אליהו והודיעו מה שהסכימו למעלה, וי"ל דדריש מדלא כתיב וידע מרדכי רק ומרדכי ידע משמע שקודם לכן כבר ידע רק לא חש לזה, ומה שבאמת לא נתירא היינו משום שסבר כיון שהוא עשה מה שהוא מחויב ע"פ דין לא יבא תקלה על ידו.

ויזעק וזעק גדולה ומרה. ובגמ' (מגילה ט"ו א') מאי אמר רב אמר גבה המן מאחשורוש ושמואל אמר גבה מלכא עלאה ממלכא תתאה, וי"ל דדרשי ל' ומרה דמיתר ודרשי ל' מרות

לספק סכנה להנצל מודאי סכנה נכי מלך הפכפך הוא ואם יודע לו שהיא יהודי תהא ג"כ בכלל הגזירה וממילא צריכה למסור נפשה ואם לא תשתדל להציל תענש ע"ז וישראל ינצלו כי מובטח לנו שלא יכלו זרע ישראל וזהו שאמרה אסתר אח"כ וכאשר אבדתי אבדתי כי אם אני בין כך בודאי סכנה אין לי לחוש לספק סכנה של עתה.

כל עבדי המלך אשר בשער המלך יודעים אשר כל איש ואשה וגו', כדי שלא יאמר שתכנס ואם יבואו בטענות אלי תתנצל ותאמר שלא ידעה מחק זה ולפי שהיא מלכה יאמינה ויוותרו לה לזה אמרה כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים וא"א לומר שהיא לא ידעה מזה, ושלא יאמר שתאמר שחשבה שעל אשה אין גזרה זו ובפרט המלכה לזה אמרה אשר כל איש ואשה ולשון כל כולל אפי' המלכה.

ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום. עי' בביאור הגר"א שכי' שאמרה לו שודאי יקראו לי באלו הימים ואז אדבר אתו משא"כ אם אכנס עתה אקלקל את כל הענין כי יענוס עלי מאד ובודאי לא יעשה בקשתי ועדיין יש זמן קרוב ליי"ב חדש, ויל"ע למה באמת דחק עלי' מרדכי כי"כ ועי"ז הי' מוכרח לעבור יום א' של פסח בתענית ולבטל מצה ומרור הרי הי' אפשר לדחות זה לכמה ימים עד אחר פסח שהרי יש עדיין שנה שלמה וי"ל שמרדכי סבר שפחד שישראל נתונים בו זה עצמו סכנת נפשות כי מרוב פחד יכולין למות כמ"ש בספרי האזינו בפי' ומחדרים אימה הי' רואה החרב שבאה כר יכול לברוח ולהמלט ממנה אז חרדי לבו נוקפים עליו ומת והולך בה ולכן מרדכי דחק עלי' ללכת מיד כדי להרגיע את ישראל מהפחד שבכל יום יש בו סכ"נ, וגם האריך להסביר לה שגם היא בסכנה וממלא מחייבת למסור נפשה ע"ז כי גם זה ספק סכ"נ ומה שהסכים לה להמתין ג' ימים ולא א"ל ללכת מיד כיון שיש בכל יום סכ"נ היינו משום דבלא הצום והתפלות והתשובה לא יעיל הליכתה ואין בזה תועלת.

להחליף לכן יצא בבגד קרוע ונגם השק לבש משום צערן ולכן שלחה לו בגדים אחרים דתוך ז' על שאר קרובים אם מחליף א"צ לקרוע אבל כשראתה שלא קבל שלחה לחקור על מה זה.

ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל, לכארי הו"ל להקדים להסיר שקו ואח"כ להלביש בגדים, וי"ל שחששה שמרדכי לא ירצה ולכן אמרה לשליח שבתחלה יאמר לו להלביש בגדים ע"ג השק כמו שמצינו ביהורם בן אחאב (מ"ב ו') ויקרע את בגדיו וירא העם והנה השק על בשרו מבית ומבואר שיש ענין ללבוש השק על בשרו אע"פ שאין נראה מבחור, ואם מרדכי יסכים לקבל אז יבקש ממנו להסיר שקו לגמרי אבל בסוף מרדכי לא רצה לקבל כלל את הבגדים כמ"ש ולא קבל.

ואת פרשת הכסף אשר אמר המן וגו', יל"ע לאיזה צורך הודיע לה זה, וי"ל כדי שלא תחשוב שאפשר להשתדל ע"י כסף לבטל הגזרה לכן היה מוכרח להודיע לה שבכסף לא יועילו כאן שהרי המלך ויתר על כל הכסף.

ואת פתשגן וגו' להראות את אסתר, מה שהצורך להראות לה שבודאי שינה קצת מצוואת המלך (עי' הרי מלבי"ם ז"ל) ותוכל למצוא עלילה להראות למלך שאינו נאמן.

נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עלי' לבא אל המלך וגו', צ"ע מה הג' דברים הללו, וי"ל שמרדכי לא רצה להכביד על אסתר ולכן אמר בתחלה להראות את אסתר אולי תבין מעצמה ותלך אל המלך ואם לא תלך להגיד לה ולהסביר לה שצריכה ללכת ואם בכל זאת לא תסכים מפני הסכנה אז לצוות עלי' שמרדכי מצוה עלי' שהיא חייבת לשמוע לו שהוא בעלה והוא רבן של ישראל.

ותאמר אסתר להתך וגו' כל עבדי המלך ועם וגו'. הנה אסתר השיבה לו כדרך כי אסור להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו מודאי סכנה כמ"ש הפוסקים (עי' פ"ת יד"ד ר"ס רנ"ב) והשיב לה מרדכי אל תדמי בנפשך להמלט וגו' וא"כ גם את בודאי סכנה ושפיר מותר לך להכנס

באופן אחר י"ל דבאמת צריך טעם למה ישראל נהנו כולם מסעודתו של אחשוורוש אחרי שמרדכי הזהירם שלא ילכו לשם (כדאי' באסת"ר פ"ז סי' י"ז) ונראה שהם סברו שאם אף א' מישאל לא ילך בודאי אחשוורוש יתרגו ויאמר שישאל שונאיו ויכול לבא לידי סכנה ואין זה ביהרג ואל יעבור ולכן הלכו ומרדכי סבר דהוי כעין גזרת המלכות שצריך ליכנס בסכנה עי"ז כמ"ש בסנהדרין ע"ד א' וכפרט שבאמת כונתו הי' כדי שיחטאו כדאי' במדרש שם, וא"כ חטאם הי' שלא מסרו נפשם וסבר מרדכי שצריך לתקן זה ע"י מסירות נפש שבדוקא תלך בסכנה ובזה יתקנו אשר פגמו במסי"נ, ובזה י"ל ג"כ טעם למה אסתר זימנה את המן (וחז"ל אמרו כמה טעמים) דנראה מהפסוקים שמהמעשה הראשון שמרדכי לא יכרע להמן השתמט המן שלא להפגש עם מרדכי כדי שלא יתרגו יותר מדי בראותו שמרדכי לא כורע ויכול להזיק לבריאותו ורצתה אסתר בדוקא להזמין לסעודה כדי שכשיצא משם יפגוש את מרדכי בשער המלך ומרדכי לא יכרע כמו שהי' באמת ונמצא מרדכי מסר נפשו שלא לכרוע לע"ז שלו ובזה יתוקן את אשר פגמו.

וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים. לכא"ר אל תאכלו ואל תשתו מיותר דכבר אמר צומו עלי ועוד אם אמר אל תאכלו גם שתי בכלל כמ"ש בפ"ג דשבועות, וי"ל דהכוונה אל תאכלו מצה ומרור ואל תשתו ד' כוסות דא' של פסח הי' מהם כמ"ש במגילה ט"ו א' וקמ"ל דגם אכילה של מצוה אל יאכלו.

ויהי ביום השלישי וגו' ותעמוד בחצר בית המלך וגו' ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר נשאה חן בעיניו, בשו"ט פכ"ב סי' כ"ד שבעה קנקלן הי' למלך נכנסה לקנקל ראשון ולשני ולשלישי כיון שנכנסה לקנקל רביעי התחיל אחשוורוש מחרק בשיניו כו' עמדה לה באמצע קנקל רביעי הראשונים לא היו יכולין לנגוע בה שכבר עברה על רשותן האחרונים לא היו יכולין לנגוע בה שעדיין לא עברה על רשותן

כו'. כנראה שלא הי' לפי כבודו של מלך לגזור הריגה בפיו על מי שנכנס בלא רשות כמ"ש תוס' במגילה י"ד ב' ד"ה מורד שאין זה כבוד המלך לתבוע בעצמו את עלבונו ולכן עשה חק שכל העובר על השומרים יהרגוהו מיד רק אם המלך קראו או שרוצה למחול לו הי' מושיט לו את שרביט הזהב אבל בלא"ה הוא ממילא חייב מיתה ונהרג, והנה אסתר עשתה כאן דבר חכמה שכתחלה טרם הרגיש אחשוורוש נכנסה כאדם שקראו לו והשומרים חשבו שבודאי אחשוורוש קרא לה ולכן לא הרגוה וכושהגיעה באמצע הקנקל הרביעי שהרגיש בה אחשוורוש עמדה מיד כמ"ש ותעמוד בחצר וגו' ולכן השומרים הקודמים לא יכלו להרגה שכבר עברה מהן והחק הי' להרוג בשעת כניסה לכל חצר פנימית כמ"ש אשר יבא אל החצר הפנימית והאחרונים לא יכלו להרגה שעדיין לא נכנסה לחמשיית ואחשוורוש הי' לא הי' לפי כבודו לגזור מיתה בפיו על כבודו וממילא לא הי' יכול להמיתה, וכשראה אחשוורוש את חכמתה נשאה חן בעיניו ויהי כראות המלך וגו' עומדת וגו' נשאה חן בעיניו היינו שידעה לעשות דבר חכמה ולעמוד (וכנראה חז"ל למדו זה ג"כ מלשון ותעמוד וגו' עומדת שזה מיותר).

מגילה ט"ו ב' מה ראתה אסתר שזימנה את המן ריב"ק אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג אני והוא פירש"י שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו וכי גזרו גזירה ומת חד מינייהו בטלה הגזרה, נשאלתי למה באמת לא בטלה הגזרה שאחר שהרג את המן עוד הוצרכה אסתר להשתדל לבטל הגזרה ואחשוורוש לא רצה, ונראה דמה שבטל הגזרה פירש"י בתענית כ"ט א' דמית חד מינייהו מן היעצים וכסבורין שאירע להן על שהרעו לגזור וכ"ז שייך אם מת במקרה או בטעות נהרג שאז תולין דמשה"ה מת אבל אם נתחייב מיתה והרגוהו ל"ש כל זה ולכן חשבה דאחשוורוש מלך טפש ובדאי יתרגו עליהן ויהרוג את שתיהן ואח"כ יסבירו לו (מרדכי או אחרים) שזה הי' טעות ולא בגלל זה

טעמא דקרא

רה

אבל השיעורין כמה נמתח צ"ע מנ"ל, וי"ל דמ"ד על י"ב משום דכתיב ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית נוכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נוכח פתח הבית ואמר' בב"ב צ"ח ב' קנתיר דהיינו תרבוץ אפדני י"ב על י"ב פי' רשב"ם חצר גדול שעושין שרים בצד אפדני שלהם וא"כ חצר המלכות הי' י"ב אמה ארכו וס"ל דהמלך ישב סמוך לפתח כדי לקבל פני הבאים ואסתר מיד שנכנסה בחצר עמדה שם וכיון שהחצר ארכו י"ב הי' צריך השרביט להמתח י"ב אמה, ומ"ד ט"ז ס"ל שאין דרך המלך לישב סמוך לפתח ממש מקום שכל האנשים נדחקים ונכנס ד"א בפנים וכמ"ש בב"ב י"ב א' ד"א הסמוכות לר"ה כרה"ר דמי משום דדחקי אינשי ועיילי התם נמצא כשנכנס עוד ד"א הי' צריך השרביט להמתח ט"ז אמה דהיינו י"ב ועוד ד', ומ"ד כ"ד ס"ל דיליף נכח נכח וכמו שהיא עמדה רחוק מהפתח י"ב אמה כנ"ל כך אחשוורוש הי' רחוק לפנים מפתח החיצון י"ב אמה דהא בשניהן כתיב נוכח הפתח ומשמע שוין וא"כ הי' צריך להמתח כ"ד אמה, עיל"פ ע"פ המדרש שוי"ט פכ"ב ד' קנקלין (חדרים) היו שם ונכנסה עד חצי הרביעי ושם עמדה והנה בב"ב צ"ח ב' שנינו טרקלין י' על י' וא"כ כשנכנסה ג' קנקלין ומחצה וכל קנקל י' אמה א"כ נכנסה ל"ה אמה ואחשוורוש ישב סמוך לפתח לקבל האנשים וכנ"ל נמצא ישב בקצה הפנימי נשאר כ"ה אמה עד מקום שאסתר עמדה וכשנמתח כ"ד אמה יכלה להושיט ידה ולנגוע בראש השרביט, ומ"ד ס' ס"ל דסתם חצר הוא כחצר המשכן שהי' ג' על ג' לפני הפתח (עי' עירובין כ"ג ב') והטרקלין הי' י' על י' כנ"ל וס"ל דאחשוורוש ישב בסוף הטרקלין בפנים מול הפתח וכן אסתר עמדה בסוף החצר כדמשמע לשון נוכח הפתח וא"כ השרביט הי' צריך לימתח ס' אמה י' של הטרקלין ונ' של החצר כדי שיגיע עד אסתר, ומ"ד מאתים ס"ל דהטרקלין הי' ק' על ק' כבנין ההיכל (עי' ב"ב צ"ח ב') ומסתמא החצר לא הי' פחות מהטרקלין

הומינתו וממילא הרג אותה בשוגג ולכן מתבטל הגזירה, אבל אח"כ כשהרג את המן הרי בדין הרגו שהגיע לו מיתה ובשביל זה אין מבטלין גזרות.

בפעם ראשונה ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב כתיב שרביט מלא ובפעם השני' ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב כתיב שרביט חסר, וי"ל דאמרינן במגילה דף ט"ו ב' שבא מלאך ומתח את השרביט כדי שיגיע אלי' שהיתה עומדת בחצר ואמר' שם שהי' של ב' אמות ונמתח עד י"ב אמה נמצא שנמתח י' אמה ולכן כתיב מלא י' (וגם ל' החולקים שם עכ"פ נמתח הרבה ולכן כתיב מלא) משא"כ בפעם השני' שכתיב ותפול לפני רגליו א"כ לא הוצרך השרביט להמתח ולכן כתיב חסר.

ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב. בכל המגילה כתיב שרביט מלא וכאן כתיב חסר, וי"ל משום שכאן לא רצה למלאות בקשתה כמו שאמר אח"כ לכן לא הושיט לה אלא מדוחק לכן כתיב חסר.

ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט. כנראה שכל אלו שהושיט להם המלך את השרביט היו נוטלים אותו ממנו ומחזיקים בידם כמש"כ תר' בשבת ג' א' בשם היר"ו שאין הושיטה אלא ע"י שנים זה נותן וזה נוטל אבל אסתר שפירסה נדה כמ"ש ותתחלחל המלכה מאוד שפירסה נדה (מגילה ט"ז א') לא רצתה ליטול מידו את השרביט כמ"ש בשו"ע שאסור להושיט לה (כדאי' באסת"ר פ"א סי' ג' שמשנשא את אסתר הי' נזהר בהלכות נדה) ולכן לא נגעה רק בראש השרביט.

ויושט המלך לאסתר, במגילה ט"ו ב' א' שמתח את השרביט וכמה אר"י ב' אמות הי' והעמידו על י"ב וי"א על ט"ז וי"א על כ"ד וי"א על ס' וי"א על ר', והנה הא דב' אמות הי' הוא סברא ששרביט עיקרו להשען עליו כמ"ש בסנהדרין כ"ד א' מלך אין משתמשין בשרביטו בצריך שישען רוב גופו עליו דהיינו ב' אמות,

שנינו, מכאן מוכח שמהומן אינו המן דגבי מהומן כתיב שבעת הסריסים ופירש"י בסנהדרין צ"ג ב' דרכן של מלכים לסרס את משרתיהם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולכן נקראים סריסים וא"כ לא שייך לחשושו ממנה.

בגמרא איתא כמה טעמים מה ראתה אסתר שזימנה את המן, ואפשר לומר עוד טעם לפי פשוטו דאסתר סברה שיתכן שאחשוורוש לא יסכים מיד לבקשתה נגד המן ואפשר שתצטרך לעמוד על המקח עם המן ושיוותר קצת מגזרתו ואולי יסכים למכרם לעבדים ולשפחות כמו שאמרה אח"כ ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי, ובעוד שהמן ברום גאותו יהי קשה לפעול אצלו ולכן זימנתו לסעודה שמצד א' החניפה לו בזה שזימנה רק אותו ומצד השני רצתה שיראה שהוא כפוף ומוכרח לציית לפקודותי כמ"ש המלך מהרו את המן לעשת את דבר אסתר ובוזה יושפל קצת גאותו ויוכלו לרדן עמו ולעמוד על המקח, אמנם המן הרשע מרוב גאותו לא ראה רק את הכבוד שעשתה לו וזה העלה את גאותו יותר כמ"ש אף לא הביאה אסתר וגו' ועי"ז התקצף ביותר על מרדכי ומוזה הגיע מפלתו.

ומחר אעשה כדבר המלך, מכאן ראייה דעקימת שפתיו הוי מעשה.

יל"ע למה אסתר בקשה את אחשוורוש למשתה עוד יום ולא אמרה לו ביום הראשון בקשתה, והנה בגמ' (מגילה ט"ו ב') יש טעם למה זמנה אסתר את המן כדי שהמלך יקנא בו והנה ביום הראשון אמרה אל המשתה אשר עשיתי לו דהיינו למלך כשראתה שעדיין אינו מקנא אמרה ביום השני אשר אעשה להם דהיינו ששניהם שרים שעיי"ז יתקנא יותר, וכן למ"ד בגמ' שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים חששה שביום א' עדיין לא התפרסם הדבר וגם יחשבו שמקרה הי' ולכן בקשה עוד יום.

וכראות המן את מרדכי יושב בשער המלך

והי' ג"כ ק' על ק' ושניהן עמדו בקצה הפנימי כנ"ל נמצא שהשרביט צריך לימתח ר' אמות ק' של הטורקלין וק' של החצר.

יושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו, תיבת אשר בידו מיותר וכתבו המפרשים דמשום כבודה הפך המלך את קצה השרביט שהחזיק בידו ונתן לה לנגוע שם ולא כשאר האנשים שנגעו בקצה השני שנוגע בארץ ומלוכלך, ויל"ע מה יעשו בעוד ג' פסוקים כיו"ב דגבי משה כתיב הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים וגבי גרעון כתיב וישלח מלאך ה' את קצה המטה אשר בידו ויגע בבשר וגו' וגבי יהונתן כתיב וישלח את קצה המשענת אשר בידו ויטבול אותה ביערת הדבש, וי"ל דגבי יהונתן לא רצה לטבול את הקצה המלוכלך הנוגע בארץ כי הרי רצה לאוכלו ויש בזה משום בל תשקצו וגבי משה וגרעון משום כבוד הנס עשו בקצה שבידם הנקי.

ותגע בראש השרביט. במגילה ט"ו ב' מאתיים אמה נמתח השרביט וי"ל רמז בראש השרביט ר"ת בסוף ר' אמה שנמתח השרביט.

באסתר רפ"ט כשאחשוורוש ראה את אסתר עומדת למול פניו ותבער בו חמתו מאד כו' והקב"ה נתן אותה לרחמים וחתן לפניו ע"ש ולכא"ר הוא נגד פשטות הפסוק ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עומדת בחצר נשאה חן בעיניו, ונ' דחז"ל למדו זה מדרכתיב ויהי שאינו אלא צרה ומה צרה היתה שם ולזה פירשו שזה הי' הצרה שהמלך כעס עלי' ורק אח"כ ריחם עלי' הקב"ה ונשאה חן בעיניו.

מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך, הכפל מבואר עפ"מ"ש באסתר פ"ט שכשראתה שעלתה חמתו נבהלה מאד ותפג רוחה וזהו ששאל מה לך אסתר היינו למה את נראית כ"כ חולה אולי יש לך איזה מיחוש, וחזן מזה מה בקשתך שבאת בגללו.

מגילה ט"ו ב' מה ראתה אסתר שזימנה את המן ריב"ק אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא פירש"י שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את

רואה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך. לא הזכיר על שאינו כורע ומשתחוה לו כי ברוב גאותו הי' בזיון לו שאיכפת לו על איזה יהודי שאינו מכבדו רק שעצם הדבר שמרדכי יושב שם זה מרגיזו ואינו יכול לסובלו, ויתכן שחשב שמרדכי בכונה הולך לישב שם כדי להרגיזו שאינו קם לפניו שאל"כ הי' לו ללכת משם ולא לשבת מולו ולא לקום, והנה במד"ר פ"ז ס"י ב' א"י שס"ה יועצים היו לו כמנץ ימות החמה וכולם לא היו יודעים לתת עצה כורש אשתו רצ"ע מנ"ל לחז"ל זה וי"ל שדרשו זה מלשון בכל עת דהול"ל כשאני רואה את מרדכי, ולפי הנ"ל י"ל דהיו לו יועצים לפי העת כמש"כ הגאון מלבי"ם ז"ל יודעי העתים שהיו יודעים לדרך לפי העת וגם כאן כ"א ידע ליעץ לפי העת כגון אם הי' יום חם מאד או יום קר מאד י"ל שמרדכי ישב שם בשער המלך להגין מפני החמה והגשמים (עי' פסחים פ"ה ב') ולא בשביל להרגיז את המן לכך צריך שידונו לפי העת ולכן הביא את היועצים לפי העת אע"פ שזרש ידעה יותר מהם לייעץ אבל רצה שיעצוהו לו לפי הזמן וכנ"ל.

ותאמר לו זרש אשתו ובפעם הב' כתיב חכמיו חרש אשתו הקדים החכמים לזרש, משום דאי' במדרש (פנים אחרים ב' פ"ה) דזרש יעצה לו שלא יתחיל עם מרדכי ולא שמע לה ושאל לשאר אוהביו (ומש"כ ותאמר לו זרש אשתו וגו' צ"ל עד"ש סנהדרין ל' א' מדבריהם נזכרה פלוני) ולכן בפעם הב' הקדים לשאול לחכמים.

מה שעשה עץ גבוה ג' אמה כתבו המפרשים שרצה שיראו בכל המדינה שמרדכי תולה למען ישמעו ויראו, אך לכארי הי' בנקל יותר לתלותו בעוד העץ שוכב או מוטע ואח"כ להגביה ולהעמיד העץ בעודו אתו מאשר להעמיד העץ קודם ואח"כ לעלות עליו בסולמות גבוהות ג' אמה לתלות את מרדכי עליו, אבל הוא לא עשה כן אלא תחלה העמיד העץ כמש"כ עומד בבית המן גבוה ג' אמה וטעמו מפני שהרשע הזה רצה כבר ליהנות כאילו

ולא קם ולא זע ממנו, כי הוא חשב אחרי שמרדכי כבר יודע מהגזרה וכבר צעק ברחוב העיר צעקה גדולה ומרה עתה כשיראה אותו בודאי ינסה לפייסו ויתנפל לפני רגליו ויתחנן לו שיבטל את הגזרה ובסוף מרדכי אפי' לא זע ממנו דכמאן דלית' דמי ולכן ימלא המן חמה וחתמו בערה בו להשחית.

ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה, כנראה שבעיקר בערה חמתו ביותר שלא זע דהיינו לא די שלא קם אלא שגם לא נתיירא כלל והי' שקט בדעתו וזה היה נראה לו כאילו מלעיג עליו.

ויתאפק המן, כנראה שהי' ברצונו לקרעו כדג מיד מרוב כעסו אך גאותו לא נתנה לו כי אין זה כבוד לאדם חשוב לקנא בעצמו על כבודו כמש"כ תו' במגילה י"ד ב' ד"ה מורד והי' מוכרח שלא ברצונו להתאפק עד שיבא לביתו לטכס עצה אין להנמק ממנו שיהא לפי כבודו.

ויספר להם המן את כבוד עשרו וגו' ויאמר המן אף לא הביאה וגו'. לכארי ויאמר המן מיותר שהרי כ"ז מדברי המן והול"ל ואף לא הביאה וגו', ונראה דכאן התחיל המן מאמר חדש שאינו דומה כלל לכל הקודם דרוב עשרו וגו' אשר גדלו ונשאו המלך על כולם וכאן התחיל לומר שהוא שקול כהמלך ממש שהרי אסתר לא זימנה אל המשתה כ"א אותו והמלך א"כ הוא ממש שקול כהמלך וזה כונת חז"ל במד"ר פ"ט ס"י ג' ד' הם שפתחו באף ואבדו באף נחש ושר האופים ועדת קרח והמן שהי' כאן מאמר חדש שפתחו באף וגם בעדת קרח אע"ג דהוא כתיב באמצע דבריהם אף לא אל ארץ וגו' י"ל שהוא טענה חדשה דתחלה טענו למה הרציאם ממצרים ואח"כ טענו דבר חדש להשיב על מה שהבטיח להביאם אל א"י וע"ז אמרו שזה שקר ואין מביאם רק גזר עליהן להמיתם במדבר א"כ כאן מתחיל דבר חדש ולכן נקרא פתיחה באף.

וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני

עליו, ולפי שעץ שאכל אדה"ר תאנה היתה כמ"ש בברכות מ' לכן פתחה התאנה תחלה.

באגדת אסתר דף כ"ג א' קצץ ארז מגינת הביתן שארכו חמשים אמה ורחבו י"ב אמה חרת (חצי אמה), וצריך ביאור מנ"ל לחז"ל מדת רחבו וגם למה עקר עץ דוקא במדה זו, וי"ל דהחשבון מדויק מאד דבאסת"ר פ"ט סי' ב' אי' שהיו לו שס"ה יועצים וחכמים באותה עצה ובתרגום אי' שהיו שם גם י' בניו וא"כ היו שם שע"ה אנשים אז, ובמדרש פנים אחרים (דף כ"ה ב') אי' שבקש לכל חכמיו שיעשו העץ ובודאי עץ כבד כזה היו צריכין כולן לשאתו וא"כ אם הי' נ' אמה ארכו שהוא ש' טפחים וי"ב ומחצה רחבו שהוא ע"ה טפחים א"כ גם מב' צדדים האחרים היו שע"ה טפחים וכל א' אחוזו בב' ידיו א"כ היו כולן נושאין אותו מסביב והחשבון מצומצם ואף שהעץ עגול מתוך עביו המרובה החזיקוהו בב' הצדדין (וקצת העירני לזה בני שלמה נ"י) (וע"ע לקמן ד"ה במדרש).

ובבקר אמר למלך, כתיב אמר חסר, הנה רש"י פי' גבי בר"כ אמור להם מלא כתיב שלא תברכם בחפזון ובבהלה ומבואר דחסר הוא בחפזון ובבהלה וגם כאן יעצוהו שיאמר למלך בחפזון ובבהלה שמוכרח לתלותו מיד כדי שלא יבקש בנתיים עצה וימלט וגם כדי שיוכל לבא אל המשתה שמח ולכן מיהר מאד לבא מיד בבקר ומוזה הי' מפלתו.

בלילה ההוא נדדה וגר. מדרש אבא גוריון פ"ו שס"ו פעמים חבטו גבריאל לאחשורוש א"ל קום פרע טובה למי שעשה עמך טובה, ענין שס"ו פעמים הוא כדאמר במגילה ט"ו ב' אמר מאי דקמן דזימנתי אסתר להמן דילמא עצה קשקלי עליו דההוא גברא למיקטלי דהר אמר א"כ לא הוה גברא דרחים לי דלא הוה מודע לי דהר אמר דילמא איכא אינש דעבד בי טיבותא ולא פרעתי משה מימנעי אנשי ולא מגלו לי דהוה כנת המדרש שגבריאל נתן בלבו שיתבונן בכל השנה שמא עשו לו טובה ולא פרע ומתחלה סבר שבשנה זו הי' ולפי שבשנה

מרדכי כבר תלוי וכשהעמיד העץ מוכן ומזומן הי' נראה לו כאילו מרדכי כבר תלוי, וזה גרם מפלתו כי כשחרכונה אמר גם הנה העץ וגר' ואילו הי' העץ מושכב הי' טוען שלא הי' זה לתלות את מרדכי אלא להסקה וכה"ג כמה תירוצים אבל עתה שעומד גבוה נ' אמה ע"כ הי' תלוי ולא הי' לו שום תירץ לכן מיד תלוהו עליו.

לפי התרגום שגובה העץ נ' אמה ג' להמן וג' תחתיו לפרשנדטא וכו' מבואר שכולן תלו יחד והנה המן נתלה בט"ז ניסן כמ"ש וישבות המן ממחרת ובניו נתלו ב"ד באדר בשנה הבאה נמצא המן תלה שנה ובתרגום שני (ט' כ"ד) כד חזו' ורביא דמלכא דהמן ובניו צליבין על צליבא יומין סגיאין אמרו למה אסתר עוברת על מה שכתוב בתורה לא תלין נבלתו על העץ ענתה להן אסתר ע"י שהרג שאול הגבעונים תלו בניו ו' חדשים עאכ"ו המן הרשע וצ"ע מה תשובה היא שם הי' ע"פ הדבור ומה זו תשובה לעבור כאן על ד"ת וי"ל דשם הטעם משום קידוש ה' כמ"ש ביבמות ע"ט א' מוטב שיעקר אות א' ויתקדש ש"ש ע"ש וכ"ש הכא שעשו כן מפני פקדונ' כדי שהגויים יתיראו מהן שלכן תקן פורים ופרסם בספרי פרס ומדי כדי שיתפרסם בכל העולם ויתיראו להתחיל עם ישראל כמ"ש המפרשים, אך צ"ע דאיסור לא תלין נבלתו על העץ אינו אלא בא"י דכתיב ולא תטמא את הארץ ולא בחז"ל כמ"ש רמב"ן בפ' תצא, וצ"ל דדחייא בעלמא דחו אותם לפי דבריהם.

מדרש (פ"ט סי' ב') בשעה שבא להכינו קרא הקב"ה לכל עצי בראשית מי יתן עצמו ויתלה רשע זה עליו תאנה אמרה אני אתן כו' גפן אמר כו' וחשיב ט"ו עצים ויל"ע למה התאנה פתחה ראשונה הרי ב' המינין הגפן ראשון ולענין ברכה זית ראשון, וי"ל ע"פ המדרש המובא בדעת זקנים פ' המן העץ בשעה שאכל אדה"ר מעץ הדעת א"ל הקב"ה אני אומר לתלותך על העץ ועתה יגנו וישמר להמן שיתלה

טעמא דקרא

רט

מה לעשות באיש אשר המלך כו', מה שלא אמר לו בפירוש מה לעשות למרדכי הוא כמש"כ בביאור הגר"א שאחר שמצא בספר הזכרונות שהוא חייב למרדכי חשב שבדאי ע"ז אסתר רוצה לבקש (כי ידע שנתגדלה בבית מרדכי אף שלא ידע שהיא קרובתו וגם מצינו שהיא בקשה לו שיושיב את מרדכי בחצר המלך כדאי בילקוט פ' ומרדכי יושב) וחשב שלכך הזמינו גם את המן כי מסתמא גם הוא אוהבו של מרדכי ומסתמא שניהן רוצין לבקש עליו ולכן חשב שבזה יפטר ממנו עכשיו ואח"כ יאמר כבר נתתי לו ולכן לא אמר לו בהדיא למרדכי כי חשב שאז בודאי יבקש דבר גדול מאד, אולם הרשע הזה חשב שבדאי הכונה עליו ומה שלא אמר לו בפירוש עליך כי אז לא יתא לו נוח לבקש הרבה על עצמו ורוצה שיחשוב שהוא על אחר, גם י"ל בע"א כי אחשוורוש רצה שהמן יטעה לחשוב על עצמו כדי שיאמר הרבה ולכן לא א"ל בהדיא על מרדכי וכ"נ ממה שאמרו במדרש כשהזכיר המן את הכתר נשתנו פניו של אחשוורוש שחשב שרוצה ליטול ממנו גם את הכתר אבל המן הרשע חשב שלכך אמר לו לאיש אשר המלך חפץ וגו' כי אם יאמר לו לעצמו יתבייש לבקש הרבה וכנ"ל.

למי יחפץ המלך וגו'. אם ה" מתבונן היטב ה" מבין שאין הכונה אליו כי אם מכין אליו יכול לשאלו להדיא מה אתה רוצה שיעשו לך ולמה צריך לשאול ברמו אלא שמרוב גאותו לא עלה בדעתו כלל שיכול להיות אדם אחר בעולם שרוצים לכבדו חוץ ממנו וע"כ הכונה אליו.

ואשר ניתן כתר מלכות בראשו, ילקוט (והוא ממדרש אבא גוריון) כיון שהזכיר את הכתר נשתנו פניו של המלך כשראה המן כך שוב לא הזכיר הכתר, כנראה שמתחלה המן חשש לכך ולכן לא אמר שיתנו כתר על ראשו רק אמר אשר ניתן כתר מלכות בראשו וראה איך יעשה רושם על המלך ואם יראה שהמלך יקפיד יוכל להתנצל שלא כיון לתת הכתר ורק

יש שס"ה יום ורכיע חשיב ל" שס"ו והתבונן בכל יום שמא עשו לו טובה ולא פרעו וזהו שחבטו שס"ו פעמים היינו שלא נתן לו לישון עד שיתבונן בכולן אם עשו לו טובה וכשראה שבשנה זו לא קרה לו דבר כזה אמר להביא את ספר הזכרונות שמא קרה זה בשנים שעברו ואינו זוכר ובאמת זה ה" ה' שנים קודם דמעשה דבגתן ותרש ה" בשנת ז' למלכותו ומעשה דהמן בשנת י"ג כמפורש בפסוק.

אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש. ולמעלה קורא לו בגתן, וי"ל שהדרך ה" אצלם כשהמלך ממנה א' למינוי חשוב משנה שמו וקורא לו שם אחר וזה ה" כעין תואר כבוד כמו שמצינו ביוסף אצל פרעה ובנבוכדנצר אצל דניאל חנני מישאל ועזרי' וכן כאן כשלקח את אסתר שינה שמה מהדסה לאסתר ע"י מגילה י"ג א' וכן המן כשעלה לגדולה שינו שמו מממוכן להמן וי"ל שגם בגתן ה" שמו בגתנא רק כשנתמנה לשומר הסף שינו שמו לבגתן ואחר שמרד רוצה להרוג את המלך הוריד לו את התואר כבוד דהיינו השם החדש והחזיר שמו בגתנא ולכן כתבו כן בספר הזכרונות.

לא נעשה עמו דבר. ובמגילה ט"ז א' אמר רבא לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאין את המן, רצ"ע מג"ל הא דילמא אמרו האמת שאם היו אומרים נעשה ה" שואלם מה נעשה וע"י מהרש"א וי"ל דקשיא להו מנא ידעו שלא נעשה והם לא ידעו מזה או שכחו שהרי גם אחשוורוש עצמו שכח אם נעשה או לא ולכן שאלם, וי"ל דא"כ הול"ל אין אנו יודעים וע"כ משום שרצו להקניט את המן אמרו לא נעשה ואין לומר שאהבו את מרדכי שחזקת גוי שונא לישראל.

ויאמרו נערי המלך אליו לא נעשה עמו דבר, תיבת דבר מיותר וי"ל שאמרו לו הטובה הכי גדולה שבכילו שלא נעשה עמו דבר ונותנין לו ללמוד במנוחה אבל המלך לא הבין זה והבין שצריך לתת לו דבר ולכן שאל מי בחצר.

טעמא דקרא

שאו לא הי' ספר נשאר ממש כ"ב שנה (וע"ע לקמן ד"ה נראה שהמן).

ויקח המן את הלבוש, במגילה ט"ז א' תנא המן ספר של כפר קרצום הי' כ"ב שנה, הנה החשבון של כ"ב שנה כתבנו לעיל שמוכרח שהי' כ"ב שנה, וגם שהי' ספר מומחה זה מוכרח מהפסוקים כמש"כ בד"ה וילבש את מרדכי, אבל צריך להבין מנ"ל לחז"ל שהי' בכפר קרצום, והנה המן בילדותו נתגדל בין היהודים וזה מוכח ממש"כ בתרגום שני שהלשין למלך כל מנהגי ישראל שנוהגין ע"ש באורך ואין לומר שעשה עצמו גר שהרי אין מקבלין גרים מעמלק גם אין לומר שהי' גוי שאסור להושיב גוי בינינו כמש"כ רמב"ם פ"י מע"ז ה"ו וע"כ דקבל עליו ז' מצות והי' גר תושב וג"ת אין מושיבין אותו בספר אלא באמצע א"י (כמש"כ במס' גרים פ"ג ובספרי) וצריך במקום שאומנותו יוצאת כמ"ש שם ומדחי ספר מומחה כמו שהוכחנו היינו במקום שפרנסתו יוצאת וכנראה דכפר קרצום באמצע א"י הי' וע"כ שם הי' דר.

מהר קח את הלבוש וגו' ויקח המן את הלבוש וגו' ולא כתיב וימהר, וי"ל שמוזה למדו חז"ל במגילה ט"ז א' דאשכח לרבנן דיתבי קמי' והי' צריך להמתין ע"ש (ועי' מהרש"א שם).

וירכיבהו על הסוס, במגילה ט"ז א' כי סליק בטש ב"י, נ' דחז"ל דרשוהו מדכתיב ויספר להם המן את כל אשר קרהו ותיבת כל מיותר שלא קרהו אלא דבר א' שהוצרך להרכיב את מרדכי ולכן פירשו שקרהו עוד דבר דהיינו שבעט בו ושיביר עצמותיו, והא שא"ל הכתיב בנפול אויבך אל תשמח היינו משום שהמן הכירו שהרי הי' עבדו וידע שמרדכי לא יעשה דבר שלא כהוגן ולכן השיבו מרדכי שעל רשע כמותך מצוה לגקום בו וכי' כתבו חז"ל מסברא שבדאי שאל לו ע"ז ומרדכי השיב לו.

במגילה ט"ז א' כי סליק בעט ב"י א"ל לא כתיב בכו בנפול אויבך אל תשמח א"ל ה"מ

אמר הלבוש שהלבישו למלך ביום שלבש את הכתר ואם יראה שהמלך לא איכפת לו יבקש את הכתר.

ועשה כן למרדכי היהודי, במגילה ט"ז א' א"ל סגי לי' בחד דיסקרתא או בחד נהרא א"ל הא נמי הב לי' אל תפל דבר מכל אשר דברת, לכא' מנ"ל לחז"ל שהתוכח אותו הא פשטי' דקרא משמע שמיד עשה כמש"כ ויקח המן וגו' ובפרט למש"כ הגר"א שאחשוורוש חשב שמבקש לטובתו של מרדכי, וי"ל שחז"ל למדו זה מדהוצרך לומר לו אל תפל דבר מכלל שהתוכח אותו ולא רצה דאל"כ מהיכי תיתי שיפיל דבר, ומה שאמרו שא"ל סגי לי' בחד דיסקרתא או נהרא א"ל הא נמי הב לי' למדו זה ממש"כ מכל אשר דברת דחיבת מכל מיותר שלא דיבר אלא דבר א' מכלל שהיו שם עוד דיבורים שדיבר.

ויקח המן את הלבוש, במגילה ט"ז א' תנא המן ספר של כפר קרצום הי' כ"ב שנה, יל"ע מנ"ל לחז"ל שהי' ספר כ"ב שנה, וי"ל ע"פ הגמ' בסנהדרין ק"ו ב' בלעם בר כמה הוי א"ל מדכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר ל"ג או בר ל"ד הוה ע"ש וס"ל להאי תנא דגם המן שהי' מאנשי דמים ומרמה לא חי יותר מל"ד שנה ומת בן ל"ד (ולא כמש"כ באסת"ר פ"י ס"י ד' שהי' זקן) והנה המלך גדלו אחר שנשא את אסתר כדאמרי' בגמ' מאי אחר הדברים האלה אחר שהקדים הקב"ה רפואה למכה ואז הי' בשנת ד' למלכות אחשוורוש ונתלה בשנת י"ב למלכותו כמפורש בפסוקים וא"כ ר' שנים הי' בגדולתו (ולא כמ"ד ממוכן זה המן רק כמ"ד זה דניאל) ואסת"ר הנ"ל אי' שאביו הי' ספר ואין זה סותר לגמ' דידן שאז הי' עוזר לאביו לספר ואח"כ נעשה בעצמו ספר אמנם פחות מבן ר' לא יכול לעזור לספר דהוי כקוף (כמש"כ באור"ח ס"י קנ"ט ס"א) ורק מבן ר' יכול לעזור לאביו וכשתוריד משנותיו שהיו ל"ד ר' שנים שהי' קטן כקוף ור' שנים שהי' בגדולתו

טעמא דקרא

ריא

שכפף קומתו ועלה עליו כמ"ש שם בגמ', וגם זה שהי' ספר של כפר קרצום מוכרח דאטו מי לא הי' לו בן או עבד שיאמר לו לספר את מרדכי וע"כ שצריך מומחה לתספורת ומדסגרה אסתר לכל הספרים לא הי' מומחה וא"כ ע"כ שהוא הי' מומחה לכך.

והמן נדחף אל ביתו, נדחף מי דחפו, וי"ל דאנשי שער המלך דחפוהו כשבא להחזיר את הסוס והלבוש לפי שהי' מלוכלך ממה ששפכה בתו עליו ואין לבא כך אל שער המלך וזהו דמסיים וחפוי ראש, מאאמר"ר שליט"א.

אשר החילות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו, לנפל הראשון חסר ונפול תפול מלא, והכונה שאמרו לו שהחילות לנפל לפניו קצת כבר לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו נפילה מלאה ולא יהי' לך תקומה כלל (ולא כמו שהוא חשב שזה רק מקרה כמ"ש את כל אשר קרהו) וע"ז אמרו כל האומר דבר חכמה אפי' באוה"ע נקרא חכם.

מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, שאל ג' דברים א' מי הוא זה היינו כיון שכבר ידוע שכל מי שנגע ביהודים קבל עונשו כמו שהאריך במדרש שאחשוורוש ידע מכל זה וא"כ מי הוא זה שלא מתיירא שיענש מן השמים וכמ"ש במדרש פ"ז שאמרו החכמים לאחשוורוש מי הוא זה שרוצה להכשילך בדבר זה כו' ע"ש, ב' ואי זה הוא כלומר מאיזה מקום הוא כי הרי היהודים מפחדים בכל העולם ובכל מקום יש להם גם אוהבים ידידים ואיך לא נתיירא שיעקמו בו, ג' אשר מלאו לבו לעשות כן אכזריות כזו להמית אומה שלמה בלא שום סיבה (ואע"פ שהוא עצמו הסכים לזה עשה עצמו כאילו אינו יודע), וע"ז ענתה לו איש צר ואויב המן הרע הזה שזה ג' תשובות על ג' השאלות, דמה שהתפלא איך לא נתיירא מדין שמים ע"ז ענתה לו איש צר ואחז"ל (מדרש פנ"א וילקוט) צדי לעליתנים כלומר שכונתו דווקא להכעיס להקב"ה כי זרע עמלק הוא מלחמה לה' כמו שאחז"ל, ועל מה שתמה למה

בישראל אבל בדידכו כתיב ואתה על במוחימו תדרוך, לכאור' מנ"ל לחז"ל זה וי"ל ע"פ מש"כ בפסוק ויעשו בשונאיהם שיש מצוה להנקם בעמלק ולצערם מלבד המצוה להרגם ע"ש, והנה מרדכי שאמר לא יכילגא דכתישא חילאי מימי תעניתא בודאי הי' כונתו כדי שהמן יהי' מוכרח להתכופף ויעלה עליו (וזה מוכח מדכתיב וירכיבהו) וא"כ בודאי בעט בו כדי להנקם ממנו ובודאי הודיעו שעושה כן כדי להנקם (שאם יחשוב שבלי כונה עשה כן אין זו נקמה) ומסתמא שאלו ע"ז והשיב לו ואתה על במוחימו תדרוך.

אסת"ר פ"ט סי' ג' כ"ב אלף תינוקות ישבו לפני מרדכי כשבא אליו המן, לכאור' אין אלו אלא דברי נביאות דמנ"ל דדוקא כ"ב אלף, וי"ל דהמדיר לשיטתו לעיל בפ"ז סי' י"ג די"ח אלף ות"ק מישאל הלכו למשתה אחשוורוש ומבואר דתושבי שושן היו י"ח אלף ות"ק (מלבד כמה מסיעתו של מרדכי שלא הלכו להמשתה) וע"ז לעיל ביארנו מנ"ל לחז"ל שהי' י"ח אלף, עכ"פ באלו י"ח אלף היו מחצה אנשים ומחצה נשים נמצא דבגברים היו ט' אלף, והנה בתרגום יונתן בפ' ויסעו וגר' כשש מאות אלף הגברים לבד מטף מתרגם לבד מטפלא חמשה לכל גברא ומבואר דבממוצע יש לכל א' ה' תינוקות וא"כ לט' אלף יש מ"ה אלף תינוקות וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות נמצא הזכרים כ"ב אלף ומחצה וכיון דלא הגיע לכ"ג אלף קרי ל' כ"ב אלף (ואע"ג דאיכא עדיין מת"ק הנותרים ומסיעתו של מרדכי פרטא זוטא לא קחשיב כמ"ש בבכורות ה' א' ודו"ק).

וילבש את מרדכי וגר', בתחלה כתיב על יד איש משרי המלך וגר' והלבישו את האיש ולא כתיב והלבש משום שאינו דרך כבוד שהשר בעצמו ילבישו וכן כתיב והרכיבהו ולא והרכיבהו אבל כאן כתיב וילבש וגר' וירכיבהו, ונ' דמזה למדו חז"ל במגילה ט"ז דאסתר אסרתינהו לכולהו כי באנו וכו' והי' צריך בעצמו לספרו ולהרחיצו ולהלבישו וכן הרכיבהו בעצמו

טעמא דקרא

הביתן לתלות את מרדכי עליו כדאי' בהדיא באגדת אסתר דף כ"ג קצץ ארז מגינת הביתן שארכו נ' אמה כו' רק הראו לו בגלוי מה שעשו בלילה בסתר.

ויאמר חרבונה כתיב בה' ובפ"א כתיב חרבונא בא', וי"ל דמבואר באה"ע סי' קכ"ט סל"ד דכל שם שהוא בלה"ק כותבין בה' בסוף וכל שם שהוא בלעז כותבין בא', והנה חרבונה הי' ממונה על חורבנות כמ"ש בתרגום (וצ"ל שם חרבונה אחריב) וכשמינהו המלך על חורבנות קראו חרבונא בא' כמנהג פרס, וכשזכה להחריב המן וביתו ע"י עצתו נתעלה להקרא בלה"ק חרו וגם חרבונה זכור לטוב שהזכירו הפסוק לטוב.

גם הנה העץ אשר עשה וגו' עומד בבית המן גבוה חמשים אמה, לכאור' הו"ל לכתוב גם הנה העץ וגו' גבוה חמשים אמה עומד בבית המן וגם הו"ל למכתב בחצר המן ולא בביתו, וי"ל שרמז בזה מ"ש בילקוט הי' המן מבקש קורה של נ' אמה ולא מצאה אלא בתוך ביתו כו' החריב אכסדרה שלו ונטלה משם, וזהו עומד שהי' עומד בבית המן שביתו גבוה נ' אמה ומשם נטלו ואמר כן להראות גדול שנאתו שהחריב לביתו כדי לתלות למרדכי.

במדרש (אוי"מ עמוד נ"ו) אי' דעובי העץ של המן הי' י"ב אמות ונראה דהקיפו קרי עוביו כמש"כ התוס' בערכין י"ט א' ד"ה איבעיא דזימנן דקרי להקיפו עוביו, וס"ל למדרש זה דלא כתרגום שני שנתלו זה תחת זה רק נתלו בהיקף האילן כולן בעגולה א' כמתרחת דגים וקי"ל גברא באמתא (עי' תוס' חגיגה י"א א' ד"ה אמה) וא"כ להמן וי' בניו הוצרך י"א אמה ועוד אמה כדי שיהא הפסק בין גבלה א' לשני' ב' אצבעות וחומש לערך, ובאגדת אסתר (דף כ"ג א') אי' י"ב אמה חרת ס"ל שהי' הפסק בין א' לשני' ג' אצבעות ורביע לערך (וע"ע לעיל ד"ה באגדת אסתר).

נראה שהמן הי' בן צ"ה כשנתלה כמנץ המן, תדע שהרי מרדכי מיושבי לשכת הגזית הי'

לא נתיירא מאוהבי ישראל ע"ז אמרה שהוא אויב היינו שהוא עמלקי שהן אויבי ישראל מדור דור ומחמת שנאתו עשה כן. ומה שהתפלא אשר מלאו לבו לעשות אכזריות ורשע כזה אמרה המן הרע הזה היינו שהוא אוהב את הרע ואת האכזריות וזה כל ההנאה שלו.

מי הוא זה ואי זה הוא, הנה המן הי' יכול להשיב כלום עשיתי דבר שלא מדעתך הלא אתה הסכמת על הכל אלא שמן השמים הי' שהמן נבעת ולא הי' יכול לענות מיד ובנתיים יצא המלך בחמתו אל גנת הביתן והמן לא הי' יכול להספיק להתנצל בפניו ומפני אסתר נתיירא מאד שבפני' לא הי' לו תירוץ למה פיתה את המלך לזה ולכן עמד לבקש מאסתר שתמחול לו, וכשנכנס המלך וראה שנופל על המטה וא"ל הגם לכבוש וגו' הי' יכול להשיב האמת שהוא רק מבקש מאסתר שתמחול לו אלא שהי' מן השמים שמיד שהדבר יצא מפני המלך ופני המן חפו כמש"כ הא"ע שהעבדים כיסו את פניו כמו שהי' המנהג על מי שהמלך כועס וממילא לא הי' יכול להשיב ולהתנצל ונשארה חמת המלך בוערה עליו להשחית ולכן מיד שאמר חרבונה גם הנה העץ וגו' לא חקר המלך הרבה וצוה מיד תלוהו עליו.

כי נמכרנו אני ועמי, הנה המן בודאי לא כיון לאסתר כי לא ידע כלל ולא עלה בדעתו שהיא מישראל ואחשורוש הסכים לו לאבדם וא"כ מה רוצה מהמן, וי"ל דאחשורוש לא אמר את כל כי בודאי יש יוצאין מן הכלל שצריך להחיותם אבל המן הוסיף תיבת כל את כל היהודים וזה שאמרה שעשה כאן רמאות שיהרגו גם אותה כי גם היא נכללת בכל וכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב.

המלך קם בחמתו ממשטה היין אל גינת הביתן, ובמגילה ט"ז א' דאזל ואשכח למלאכי השרת דאידימו ל' לגברי וקא עקרי לאילני דבוטחנא וא"ל מאי עובדיכו א"ל דפקדינן המן, נ' דלא הראו לו שקר רק באמת כן הי' שבאותו לילה שלח המן את אנשיו ועקרו עץ מגינת

טעמא דקרא

ריג

כי כתב אשר נכתב וגו', כפי הנראה מהפסוקים שאחשוורוש לא הי' יכול להסתדר איך לבטל את הגזרה אחר שגזר שכתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב ומסר הדבר למרדכי שימצא איזה עצה והקדים לו שאחר שנתן לאסתר את בית המן ואותו תלו בודאי ישמעו לעצה שמרדכי יעשה, ומרדכי תיקן זה במה שהשאיר אגרות הראשונות רק הוסיף תיבת ליהודים במקום שהי' כתוב להיות עתידים כתב להיות היהודים עתידים ואין זה אלא ביאור כונת אגרות הראשונות וזה פ' בפתשגן הכתב שהי' גלוי לכל העמים אבל באגרות שכתב להשרים בזה לא חש כ"כ כי ע"ז לא תוקן שאין להשיב ומוזה לא נתיירא כי השרים יפחדו ממנו ויאמרו להם שהמן שינה בזה, אמנם גם אח"כ הי' מלחמה כי מרדכי לא תיקן רק שהיהודים יכולים להקהל ולעמוד על נפשם להנקם משונאיהם אבל גם שונאיהם יכולין להלחם כמש"כ הרמב"ן מובא בר"ן ריש מגילה ובוזה לא ביטל את הכתב הראשון לגמרי שבאמת יש להן רשות להרוג את היהודים רק שיש רשות ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם ולהנקם מאויביהם רק שהי' נס שנפל עליהם פחד מרדכי ולא עמד איש בפניהם.

כי כתב אשר נכתב בשם המלך וגו', אחשוורוש לא הסכים לבטל רק שיכתבו אחר כרצונם לפרש האגרות ומרדכי הוסיף שרשות ביד היהודים להתגונן ולהלחם בשונאיהם והי' נס שנפל עליהם פחד היהודים, ונראה שכ"ז הי' מן השמים כדי שיהרגו את העמלקים כי כל אלו שנהרגו עמלקים היו כדאי בתרגום.

לפי הנראה מפשטות הכתובים וכ"כ המפרשים שאחשוורוש לא הסכים לבטל את האגרות הראשונות ורק נתן רשות להוסיף שיש רשות ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם ועדיין היתה מלחמה כבדה וכמש"כ הר"ן ריש מגילה וא"כ צ"ע מש"כ ובכל מקום אשר דבר המלך מגיע שמחה וששון ליהודים לשמחה מה זו עושה שעדיין מלחמה גדולה לפניהם, ונראה שזה הי' מחמתם של היהודים לפרסם את זה

כמ"ש במגילה י"ג ב' ואמרי' בסנהדרין פ"ח ב' דיושבי לשכת הגזית מתחלה ממנים אותו דיין לעירו ואח"כ לבי"ד של כ"ג של הר הבית ואח"כ לבי"ד שבעזרה ואח"כ ללשכת הגזית וא"כ מרדכי כשגלה הי' לכה"פ בן ט"ו כי פחות מבן י"ג אין ראוי לדון עי' חו"מ סי' ז' ס"ג וכיון שכבר הי' בג' בתי דינים בודאי הי' לכה"פ לערך בן ט"ו בגלות יכני' שגלה אז ומבואר במגילה י"א ב' דמגלות יכני' עד ב' לאחשוורוש הי' ע' שנה א"כ הי' מרדכי אז בן פ"ה ומעשה דהמן הי' בשנת י"ב לאחשוורוש א"כ הי' מרדכי אז בן צ"ה [ועוד ראוי שהרי מרדכי לקח את אסתר לו לבת מיד כשנולדה כמ"ש במגילה י"ד א' וא"כ הי' לערך בן ט"ו לכה"פ דשייך לומר לו לבת, ואסתר כשנלקחה לאחשוורוש היתה בת ע"ה כמ"ש בב"ר פל"ט י"ג וא"כ הי' מרדכי אז בשנת ז' לאחשוורוש בן צ' וא"כ בשנת י"ב הי' בן צ"ה] והמן הי' ג"כ באותו גיל שהרי אמרו באסתר פ"י סי' ד' שהמן א"ל למרדכי קום רכוב הדין סוסיא א"ל לית בי כח דאנא סב א"ל המן ולית אנא גבר סב א"ל ולא את הוא דגרמת לנפשך ואי מרדכי הי' זקן ממנו מאי קאמר ולית אנא גבר סב וע"כ שהי' באותו גיל (וע"ע לעיל ד"ה ויקח המן את הלבוש).

ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן, רבנו בחיי ס"פ בשלח כתב דנכסי עמלקים אסורין בהנאה כדאיתא במכילתא שלא יאמרו גמל זה משל עמלק, רחל זה כר', ולכן בבזה לא שלחו את ידם ע"ש, וקשה איך נטלה אסתר את בית המן, אבל נראה דזה דוקא אם נהרג במלחמה דנראה שנוטלין הנכסים מהם ועי"ז נזכר שמם מה שאין כן כאן שהמלך הרגו, ולכן כתיב ביום ההוא פ' שעדיין לא הי' יום המלחמה וגם נתן המלך שזכה בו מדין הרוגי מלכות נכסיהן למלך ולכן היתה אסתר יכולה ליטלו מיד המלך. [וח"א השיב שהמן הי' עבד של מרדכי ומה שקנה עבד קנה רבו וכמו שאמר לו מרדכי במגילה ט"ז א' וכ"כ בס' אבי הנחל סי' י"ד].

טעמא דקרא

כזר זהב והכ' הנותרים הוא מפני שהמן אמר
אשקול על ידי עושי המלאכה וכששוקלן
מכריעין א' מכ' לדבר יבש כמ"ש בכ"ב פ"ח ב'
וא' מכ' לת' הוא כ' וזהו ת"כ ככר זהב (אך
צ"ע אם גם בכסף וזהב מכריעין א' מכ' עי'
פסחים פ"ו א' ועי' בב"מ שם בתוס' דעת ר"ת).

והעיר שושן צהלה ושמחה ליהודים היתה
אורה ושמחה וששון ויקר. בכלה רבתי פ"ב תניא
ער למפרע הוא רע וכיו"ב נח למפרע חן, והיינו
דשמא גרים לפי שנקרא ער שהן אותיות רע לכן
נהי' ער בכור יהודא רע וגו' וכן נח לפי שהוא
אותיות חן לכן ונח מצא חן, וכן י"ל כאן לפי
ששושן הוא אותיות ששון לכן העיר שושן וגו'
ליהודים הי' ששון.

סוכה מ"א ב' הנה תרי מיני חד שמי' ששון
וחד שמי' שמחה א"ל ששון לשמחה אנא
עדיפנא מינך דכתיב ששון ושמחה ישיגו א"ל
שמחה לששון אנא עדיפנא מינך דכתיב שמחה
וששון ליהודים וצ"ע מה כיונו חז"ל בזה וי"ל
דאמרו במגילה ט"ז ב' שמחה זה י"ט וששון זה
מילה ונחלקו מה עדיף דהנה מצינו דמילה דוחה
שבת וי"ט ולכן הוא טען דששון עדיפא והשני
טען שזה לא ראי' ד"ל דיו"ט שיש עשה ול"ת
עדיפא ממילה ומה שמילה דוחה יו"ט משום
שאם לא ימול יפסיד מצות ביום השמיני ימול
אבל יו"ט אפשר לקיים בשאר היום ובשאר ימים
ומ"ש שהיו מינים משום דאצלנו אין נ"מ
שהתורה אמרה שמילה דוחה יו"ט ומה נ"מ
מאיזה טעם ורק המינים חקרו את זה.

והעיר שושן צהלה ושמחה, מובא בשם
הגרי"ו שאין הכונה ששמחו מה שנצולו מהגזרה
רק שמחו בגדולת מרדכי ואסתר וראי' ממ"ש
שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת
מרדכי, ובאמת זה מפורש בגמ' מגילה י"א א'
ברכות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר
דכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה.

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר,
ובגמ' (מגילה ט"ז ב') אורה זו תורה ושמחה זו
יו"ט וששון זו מילה ויקר אלו תפילין פירש"י

ולעשות שמחה וששון כאילו שבטוחים שידם
על העליזנה ועי"כ נפל פחדם על כל העמים
שחשבו שבאמת המלך צוה כך שהיהודים יהרגו
בשונאיהם וחזר בו מפקודתו הראשונה ועי"ז
באמת איש לא עמד בפניהם, וי"ל שמרדכי יעצם
לעשות כן שהרי הי' לו רשות מהמלך כתבו על
היהודים כטוב בעיניכם ולכן יעצם שיעשו
שמחה כו' שיפול פחדם על הכל.

באגרות המן כתיב רק וגשלוח ספרים ביד
הרצים ובאגרות מרדכי כתיב ביד הרצים בסוסים
רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים משום
שהמן לא הי' לו מה למחר כ"כ שעדיין הי' לו
זמן י"ב חדש אבל מרדכי מיהר מאד להשקיט
ולהרגיע את היהודים שהיו מבוהלים מהגזרה
ולכן כתיב נמי הרצים רוכבי הרכש יצאו
מבוהלים ודחופים שמיהר מאד כדי להחיות לב
נדכאים שזה מצוה גדולה.

יצאו מבוהלים ודחופים ולמעלה גבי המן
לא כתב אלא דחופים ועמש"כ לעיל, ועי"ל
שהיו מבוהלים מפקודותיו כי אתמול צוה להם
כך והיום מצוה להם להיפך, ועי' מגילה י"ד ב'
אלמלי אגרות הראשונות לא נשתיר שריד ופליט
שהוחזק שוטה בעיניהם.

ועטרת זהב גדולה, במדרש פנים אחרים
כיון ששאל המן הכתר נשתנו פניו של מלך כו'
כיון שראה המן כן לא שאל את הכתר ותימא
איך נתן כאן למרדכי ללבוש עטרת זהב, וי"ל
דרוקא אם לובשין לבוש המלך וסוס המלך או
כשלוחקין גם כתר נראה כמלך ממש משא"כ
כשאין לבוש וסוס רק עטרה אין קפידא ומצינו
ג"כ בסוטה מ"ט ב' עטרות כלות עיר של זהב,
ועי"ל דרוקא בכתר המיוחד למלכות יש קפידא
משא"כ בעטרה סתם, ועי"ל שאת המן חשד
שרוצה למרוד משא"כ את מרדכי לא חשד.

ומרדכי יצא בלבוש מלכות וגו'. בתרגום א"י
שמחירו ת"כ ככרי זהב, וי' דהחשבון מכרין כנגד
י' אלפים ככר כסף שרצה המן לשקול עבור
היהודים, וזהב שוה כ"ה פעמים מכסף כמ"ש
בב"מ מ"ב ב' נמצא י' אלפים ככר כסף הוא ת'

דאית לי צערא לינוקא ולכן כתיב ששן חסר שאין השמחה שלמה אבל שמחת פורים היא שמחה שלמה כמש"כ בבה"ל סי' תרצ"ה בשם המאירי.

ונהפוך הוא, עמש"כ בזה בפ' בהר.

וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות וגרי מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם, ולעיל כתיב אל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות וכן לעיל גבי אגרות המן וצ"ע למה שינה הסדר, ולפי הנראה מפסוק אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם נראה שהאחשדרפנים היו ממוני המלך בכל מדינה לכל צרכי המלך כמש"כ בד"ה גבי דוד שרים לעבודת המלך, ולכן נקראין אחשדרפני המלך, והפחות הם המושלים בכל מדינה כמו נחמי' הפחה, וכל מושל היו תחתיו כמה שרים שמסדרים כל פקודותיו וזהו שרי עם ועם, ולכן האגרות היו באים תחלה לאחשדרפנים שהם שלוחי המלך והם היו מוסרין אותם לפחה והפחה הי' מוסרם לשרים להוציא הפקודה לפועל ולכן כתיב אצל האגרות סדר זה, אבל כאן כתיב בתחלה ששרי המדינות נפל עליהם הפחד שהם היו מפחדים ביותר לפי שהם עוסקים עם העם שלא יסלקום ממשמרתם ושלא יהרגום אם יראו את שנאתם לישראל, ואח"כ כתיב רבותא טפי דאפי' האחשדרפנים שאין להם כ"כ עסקי' עם ישראל שהם רק ממוני המלך אפי"ה היו מנשאים את היהודים מחמת פחד, ואחר כך קאמר רבותא טפי דאפילו הפחות שהוא המושל של כל המדינה דרחוק מאד שישלקוהו ממשמרתו אפי"ה התיירא מהם (וע"ל ד"ה ויכתב ככל אשר צוה המן כתבנו קצת בע"א).

ויעשו בשונאיהם כרצונם, פי' הגר"א כמו שהשונאים רצו לעשות להם כן עשו בהם, עוד כ' הגר"א מכת חרב וגו' שהכו אותם בתחלה על מקום שלא ימות מזה להרבותן ביסורים ואח"כ הרגו וגו' כמו שהי' רצונם לראות ביהודים בתחלה כו', וצריך טעם למה הרבו להם

שהמן גזר על כל אלו ויל"ע למה גזר המן על ד' מצות אלו וי"ל שד' מצות אלו זכותן מגין במלחמה לנצח את האויבים ולהחליש כחו של עמלק כמש"כ אצל תורה (מכילתא סוף בשלח) כאשר ירים משה ידו שישאל מתגברין בד"ת וגבר ישראל ואמרו (תדא"ר ספ"י) מגן אם יראה ורומח ת"ח דומה כאילו אחזו מגן ותריס וחרב פיפיות, וביו"ט אמרו (פסחים ה' א') בשכר ג' ראשון זכו להכרית זרעו של עשו, ובמילה אמרו (ב"ר פצ"ח) אפי' אין בני לבינם אלא המילה הזאת כדאי הוא שלא אפול בידם, ובתפילין כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך זו תפילין (ברכות ר' א') ולכן נתיירא המן שאם יהי' בידם זכות ד' מצות אלו לא יוכלו הגוים לנצחן (ואל תתמה שידע המן כל זה שהרי הי' עבד בבית מרדכי ומצינו בגמ' ומדרש שידע כל דיני ומנהגי ישראל). ובהו יל"פ קרא כי הגידו לו את עם מרדכי משמע דעד השתא לא ידע עם מרדכי והרי הי' עבדו של מרדכי לפני הרבה שנים רק עם מרדכי אלו רבנן כמש"כ בגמ' (מגילה י"ג ב') והיינו שהגידו לו כח התורה דכ"ז שיש ת"ח ותורה לא יוכל למרדכי ולכן בקש המן להשמיד את התורה וגזר עלי' וזהו שאמרו בגמ' שם בתחלה במרדכי לבדו ולבסוף ששמע שלא יצליח בזה בעם מרדכי אלו רבנן שגזר על התורה ולבסוף כששמע שיש עוד זכויות המגינים הוכרח לגזור על כל היהודים על ד' דברים הנ"ל ועיי"ז יוכל לשלוט בכולן (וע"ע לעיל ד"ה ויבו בעיניו).

ליהודים היתה אורה, לפי פשוטו בתחלה היו היהודים מתחבאים במחשכים ובמטמוניות ואע"ג שעדיין לא הגיע זמן הגזירה מ"מ כבר היו הפקר אצל ההמון כדאי במדרש פ"ז סי' כ"ה ועכשיו יצאו לאורה.

ליהודים היתה אורה ושמחה וששן ויקר כתיב וששן חסר ובפסוק השני שמחה וששן ליהודים כתיב מלא, וי"ל משום דששן הראשון דרשו במגילה ט"ז ב' על מילה ואמר' בכתובות ח' א' שא"א שהשמחה במעונו במילה משום

טעמא דקרא

שזה ג"כ הטעם שצוה הקב"ה שיהושע לא יהרגם כולם מפני שאז ה' נראה שנוקמין בהן מפני שבאו עליהם למלחמה ורצה הקב"ה שדוקא אחר כמה דורות יבואו עליהן בלי שום סיבה ויהרגום דוקא באכזריות מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק מגמל ועד חמור שבזה ניכר שהוא נקמת הקב"ה ומשלם מדה כנגד מדה כמו שהם באו על ישראל בלא שום סיבה רק לחלל שם שמים, ובוזה נכשל שאול כמ"ש וירב בנחל דהיינו כמ"ש הגאון מלבי"ם ז"ל שלא רצה להלחם בלא שום סיבה ומצא איזה אמתלא לריב על נחל וגם אח"כ כתיב ויחמול שאול וגו' שלא הבין הטעם שכאן אינו מקום חמלה ולכן ה' קשה לו ג"כ אם אדם חטא בהמה מה חטאה קטנים מה חטאו כו' ובוזה כבר לא נתקיים רצון ה' שיהא ניכר שהעיקר היא נקמת ה' ומשלם להם כמדתם, וכימי מרדכי ואסתר אף שנקמו בהן כראוי (שכל אותן שהרגו עמלקים היו כדאי בתרגום) מ"מ עדיין לא נתקיים כל רצון השי"ת שהי' נראה ג"כ שנוקמין בהן עבור מעשיהן ורק לע"ל אז יקוים רצון השי"ת בשלימות שמלך המשיח יאבדם בלי שום סיבה קודמת ורק עבור נקמת ה'.

הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת וגו' עשרת בני המן וגו' הרגו, יש לבאר עפמ"ש הגר"א בפי' הרג ואבדן שמתחלה הרגו ואח"כ אבדו הגופים כדי שלא יראו הגוים ויזכרו תמיד ועפ"י מדויק הפסוק כאן דת"ק איש הרגו ואבד כנ"ל אבל עשרת בני המן שרצו לתלותן למחר רק הרגו אבל לא איבדו.

במגילה ט"ז ב' עשרת בני המן צריך למימרנהו בנשימה א' מ"ט כולו בהדי הדדי נפקו נשמתייהו, צריך ביאור מה הנס בזה ומאי נ"מ אם מתו יחד או לאו, ונראה דהענין דהנה מפשטות הפסוק ואת פרשנא דגו' יש מקום להבין שבתחלה נהרג פרשנא דאח"כ דלפון כו' ולפי שהאמת אינו כן רק שמתו יחד אלא שא"א לקרות שני שמות כאחת לכן מתקנין זה ע"י הקריאה בנשימה א' והוא מדין נגינת

ביסורין הרי מצות מחיית עמלק די שיהרגום ונהי שהם רצו לעשות כן בישראל הרי נקמה אינה ממדת ישראל ובאמת מצינו כן ג"כ גבי אגג באיכ"ר ספ"ג וישסף שמואל את אגג התחיל מחתך בבשרו חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות כו' ויאמר אגג כו' כך ממיתים המלכים מיתות מרות וגו' ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך פי' כמו שאתה נהגת עם ישראל באכזריות וגם שם צריך להבין הרי אין מדת ישראל אכזריות ומצינו גבי אמצ"י שתפס י' אלף מבני אדום והפילם מהסלע והמיתם ומצינו שנענש ע"ז כמ"ש בפתיחתא דאיכ"ר סי' י"ד אמר הקב"ה לא גזרתי מיתה לבני נח אלא בחרב ואלו ויביאום לראש הסלע וישליכום וגו' מה אלו עושין כאן יגלו אלמא שאין לישראל לנהוג באכזריות אפי' בגוים ובאמת גם גבי מלחמת יהושע בעמלק אי' במכילתא לפי חרב לא נוולם אלא דנס ברחמים כו' למדנו שהמלחמה הזאת לא היתה אלא ע"פ הגבורה משמע שלולי הי' ציווי מפורש ע"ז הי' מנוולם וצריך ביאור למה עמלק גרוע מכל האומות שיש לנוולם, ויש לבאר עפמ"ש רמב"ן בפ' בשלח שמה שצוה הקב"ה בעמלק למחות שמו יותר מכל האומות שנלחמו עם ישראל משום שעמלק הרי לא הי' לו שום דבר עם ישראל להלחם אתם ועיקר מלחמתו הי' נגד ה' להראות שאין הקב"ה יכול להציל ח"ו וכן מצינו בחז"ל אשר קרך משל לאמבטי ורתחת כו' כך כל האומות היו מתייראין מישראל כשראו נסי הקב"ה בפרעה ובא עמלק להראות לכולן שאינו מתיירא ושאל הקב"ה כביכול יכול להציל מידו וכן מ"ש חז"ל שהי' חותך מילותיהן חורקן כלפי מעלה ואומר בזה בחרת טול לך והוא כנ"ל ולפיכך יש בזה ענין ג"כ להנפק בו כמו שרצה לעשות בישראל ולהראותו כח הקב"ה ושיודע כל המחשבות ואדרבה כל מה שרצה לעשות בנו עושין בו ועי"ז יתקדש שמו של הקב"ה שעושה בו מדה כנגד מדה ותחת שהוא רצה לחלל שם ה' מצוה עלינו להיפך לקדש שם ה' עי"ז ודו"ק, וי"ל

טעמא דקרא

ר"ז

כל שרי המלך ושונאיהם פחדו להלחם אתם ורק הם הרגו אבל בשאר מדינות המלך כתיב נקהלו ועמדו על נפשם כי שם הי' מלחמה ממש והוכרחו לעמוד על נפשם ובנס נצלו ולכן בתחלה לא עשו המוקפין יו"ט רק הפריזים כמ"ש הר"ן ריש מגילה עד שמרדכי שלח עוד אגרת וביאר להם שגם שם הי' נס גדול שהטה הקב"ה לב השרים לעזרם (ועמש"כ בסמוך).

על כן היהודים הפריזים וגו', הר"ן ריש מגילה כ' בשם הרמב"ן דמתחלה לא נהגו אלא הפריזים שהמוקפין סברו שאין הנס גדול אצלם שהרי היו בעיירות מוקפות דמגנו ומצלו ואח"כ מרדכי תקן שגם המוקפין יעשו והוכיח כן מהפסוקים והר"ן הקשה עליו שהרי א"י היתה חרבה אז והמוקפין היו בחו"ל וא"כ מה הועיל להם ההיקף שהרי צריהם עמהם היו בתוך העיר, וי"ל דהנה המושלים של העיירות עזרו את היהודים כמ"ש וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם וגם ראו מאגרות השניות של אחשורוש שרצונו בטובת היהודים ובהצלחתם, ובדאי בעיר מוקפת נקל על מושלי העיר להשגיח ולשמור כרצונם כיון שאין באים זרים לשם וגם בני העיר אין בידם לברוח והם מכירים אותם ויודעים איך לנהוג אתם, ולכן המוקפין סברו שאצלם לא הי' כ"כ נס גדול בשעת המלחמה שהכו בשונאיהם ולא עמדו לקראתם שמושלי העיר סייעו להם ועיקר הנס הי' בפריזים ששם באים מכל המקומות מסביב ואין מושל ועוצר שיכול לעזור וגם יכולים לברוח ושם הי' מלחמה ממש ונס גדול שהיהודים נצחו, אבל מרדכי שלח למוקפין שצריכין לתקן פורים ג"כ על עיקר הנס שהפך לב אחשורוש כמ"ש כי המן וגו' צורך כל היהודים היינו גם המוקפין כמ"ש הרמב"ן ולזה תיקן מרדכי שנית על שניהם.

על כן היהודים וגו' שמחה ומשתה וי"ט ומשלוח מנות ולא כתיב מתנות לאבותנים ובפסוק השני כתוב ימי משתה ושמחה ומשלוח

הטעמים (ע"ד שמבואר במ"ב ס"י קמ"ג שיש טעמים שמשנה הכונה ובחגיגה ר' ב' נ"מ לפסוקי טעמים) לבאר פשט הפסוק ולכך מבואר בשו"ע שאינו מעכב כדן גנינת טעמי' (אך ברמב"ם פ"ב ממגילה הי"ב לא משמע כן).

ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו. לפי פשוטו כנראה עיקר מטרת אסתר הי' לפרסם בכל העולם שהי' הכל ברצון המלך וברשותו והטעם שנהרגו לפי שרצה לשלוח יד ביהודים ולכך תלו ג"כ את כל בניו כדי שיפול אימה ופחד בכל העולם שלא יתחילו עם היהודים כי יראו שהשי"ת נוקם נקמתם וכל המתגרה בהם סופו רע ומר ומה"ט נמי שלח מרדכי לכל המדינות לעשות ימי הפורים בפרסום רב כל המעשה כמש"כ כי המן בן המדתא האגני צורך כל היהודים וגו' שכ"ז הי' כתוב בכל האגרות לפרסם הכל למען יפול אימה ופחד על כל הגוים ולא יוסיפו להתגרות ביהודים.

ואת עשרת בני המן יתלו על העץ, מדכתיב העץ ולא עץ כמ"ש אצל בגתן ותרש ויתלו שניהם על עץ משמע העץ הידוע ומכאן מוכח שנתלו על אותו העץ שנתלה אביהם כדאי בתרגום שני.

עיי' בתרגום שני החשבון איך נתלו י' בני המן על העץ שהי' נ' אמה ולפי החשבון נשאר אמה יתירה ע"ש. ונראה דהתוס' כתבו ספ"ק דחגיגה דאדם מחזיק ד' אמות והא דנתלו על ג' אמות משום שכבר היו קטועי ראש מאתמול כדמוכח בפסוקים, וזה שייך בכל י' בני המן אבל המן עצמו שנתלה מיד הרי נתלה עם ראשו וצריך עוד עבור ראשו.

מה שבקש מרדכי שעשרת בני המן יתלו על העץ, כנראה שחשש שהגוים בני ההרוגים וקרוביהם ירצו להנקם על שהרגו בהם ולכן רצה להפיל פחד ואימה עליהן ולכן צוה לתלות בני המן.

אצל שושן לא כתיב נקהלו ועמדו על נפשם רק ויקהלו וגו' ויהרגו וגו' כי שם עמדו לימינם

מפסיק לה ים באמצע כמ"ש במגילה ט"ו א' ויעבור מרדכי דעבר ערקומא דמיא פירש"י לאסוף היהודים שבעבר השני ומשמע שהנהר חלק על כל העיר מדלא הלך בצד אחר וגם למה הפסוק הודיע זה וא"כ כל חצי היתה מוקפת מצד א' ים וצ"ל כיון שסוף סוף החומה מקיף את שתייהן לכו"ע נקרא מוקפת חומה ול"ד לטבריא וצ"ע.

והחדש אשר נהפך וגו' זה נזכר כמה פעמים וצ"ע מה הענין בזה וגם למה נקרא פורים ע"ש הפור, וי"ל דבאמת ה"י מזל רע לישראל בחדש זה שהרי באמת מן השמים הסכימו להגזירה לפמ"ש במדרש ולכן יצא הפור על יום זה ע"ד דאמר' בסנהדרין ק"ב א' עת היא לפורענות והקב"ה ברחמיו הפך טבע החדש לטובתינו כמ"ש בתענית כ"ט בר ישראל דאית לי דינא בהדי גוי לימצי נפשי באדר דבריא מזלי זה עיקר הנס ולכן נקרא ע"ש הפור, ובאגדת אסתר פ"ט בא וראה אותו היום שהסכימו כל הקוסמים וכל החרטומים שאין להם לישראל בו תקומה אותו היום ה"י להם בו תשועה גדולה ושלטו בו על אויביהם עכ"ל, וז"ש הפייט כי פור המן נהפך לפורינו.

ומתנות לאביונים, נשאלתי הרי אביך גדול מעני כמבואר בב"מ ק"א ב' וא"כ איך יוצאין יד"ח בעניים סתמא הרי בקרא כתיב אביונים, ונראה דבב"מ שם מבואר דעני קודם לאביון משום דעני מתבייש לבקש אף שצריך ואביון כבר הורגל לבושת ואינו מתבייש וקמ"ל קרא הכא דגם באביונים יוצאין ידי המצוה וכ"ש בעני דיותר מצוה לתת לו.

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, י"ל שבא ליתן טעם למה תקנו ביום שנחו ולא ביום המלחמה שאז ה"י עיקר הנס ולכן קאמר לפי שבשנה הראשונה שהתחילו לעשות לא יכלו לעשות ביום המלחמה רק למחרת ועתה קבלו מה שכבר החלו לעשות.

ובאופן אחר יש ליתן טעם למה עשו פורים ביום שנחו ולא ביום המלחמה שאז ה"י עיקר

מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים וצריך טעם. וי"ל ע"פ הגמ' בפ"ק דמגילה ה' ב' דמעיקרא רצה מרדכי שיקבלו ג"כ יו"ט ואיסור מלאכה ולא רצו לקבל וחזר וכתב להם בלא יו"ט וי"ל דמעיקרא כשרצה שיקבלו יו"ט לא תקן מתנות לאביונים שא"א ביו"ט ואפי' לא יתנו מעות אין גבאי צדקה יכולין לגבות ביו"ט רק בצנעא כמ"ש בשו"ע אר"ח סי' תקכ"ה ס"ב אבל אח"כ שלא תקן יו"ט תקן מתנות לאביונים, ובזה יש לבאר ג"כ למה בפעם ראשונה כתיב ומשלוח מנות משלוח מלא ובפעם ב' כתיב חסר, והיינו משום דבפעם א' דתקן יו"ט ה"י המצוה משלוח מנות מלא אבל אחר שתקן מתנות לאביונים וכבר כ' הרמב"ם (בסוף ה' מגילה) דמוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות במשלוח מנות כתיב משלוח מנות חסר ומתנות לאביונים מלא.

על כן היהודים הפרחים, הפרחים כתיב, והנה פרוזא הוא פרבר העיר כמבואר בתוספת' דע"ז פ"ח ה"ג ובירד' שם ספ"ד ע"ש, וי"ל שבא לרמוז דהיושבים בפרברי העיר דוקא אם הם יושבים בערי הפרוזות נידונן כפרחים אבל אם יושבים סמוך למוקפין דינן כמוקפין כדאמר' כך וכל הסמוך לו נידון ככרך, וזהו הפרחים היושבים בערי הפרוזות דוקא.

מכדי כתיב על כן היהודים הפרחים ל"ל למכתב היושבים בערי הפרוזות למימר דפרח בן יומו איקר פרוח (מגילה ט' א') וקשה לכתוב רק היושבים בערי הפרוזות ל"ל למכתב הפרחים ונ' ע"פ המבואר באר"ח סי' תרפ"ח ס"ה דמי שבא בדרך או בים ואינו בשום עיר קורא כפרחים דכל שאינו מוקף בכלל פרים הוא ואי הוי כתיב רק היושבים בערי הפרוזות הו"א דההולך בדרך קורא בט"ו קמ"ל דכל הפרחים קורים ביד וגם היושבים בערי הפרוזות אע"פ שהן ממוקפין.

במגילה ה' ב' חוקי קרי בטבריא ב"ד ובט"ו מספקא ל"י אם ימה חומתה מהניא לגבי מגילה לעשותה מוקפת חומה ויל"ע הא כל דין מוקף חומה ילפי' משושן ושושן עצמה ה"י

טעמא דקרא

ריט

ע"פ טבע כלל רק בהשגחה ע"פ נס דבתחלה המעשה שהמלך צוה להביא אשתו ערומה לפני כולם באמצע הסעודה הוא שגעון שלא נשמע כמוהו עדיין וגם להרגה מיד עבור שלא רצתה לבא ערומה ולא עוד אלא שגם שופטיו פסקו כן בזמן שבאמת היא צדקה לגמרי ובפרט לפמש"כ המפרשים שאחשורוש באמת רצה שיפטורה מעונש, וכן המעשה שאחשורוש צוה לאסוף נערות אסופות מכל הבא ביד ויקח מהם למלכה הוא דבר משונה מאד ובזיון גדול למלך כמוהו גם מה שלקח את אסתר ובפרט לפי מה דאיתא במדרש ובתרגום שאמרה לו שהיא אסופית מהשוק ואינה יודעת מי אבי ומי אמה, גם מה שמרדכי צוה את אסתר לבא לבקש מהמלך הוא עצה תמוהה מאד לפי הטבע דמלבד מה שאסתר טענה שכל שיבא אל המלך מבלי שיקרא אחת דתו להמית וא"כ די לה שהמלך ימחל לה ואיך תעז עוד לבקש ממנו טובה, מלבד זה עתה שבאה לומר לפניו שישראל הוא עמה א"כ עושה עצמה לשקרנית תחלה שכל הזמן המלך בקש ממנה לגלות עמה ומולדתה ועשה כל מיני תחבולות ע"ז כדאי בגמרא והיא טענה שאינה יודעת ועכשיו מוכרחת לומר ששיקרה לו בלי כל סיבה [שהסיבה האמיתית שלא גילתה לו משום שמרדכי נתיירא שמה יכעס עלי' כמו שכעס על ושתי ויהרגנה ואם ידע מי עמה ישפוך אח"כ חמתו על כל ישראל כדאי בתרגום וטעם זה לא יכלה לגלות לאחשורוש כמוכן ועל כרחי הוכרחה לומר ששיקרה לון ועל זה לבד בודאי יעלה חמתו עלי', וחזן מזה הרי אחשורוש יאמר לה שהיא בעצמה גרמה לכל הגזרה הזאת שאילו גילתה עמה ומולדתה בודאי לא הי' עולה ע"ד המן הרשע לעשות גזרה כזו וגם אחשורוש לא הי' מסכים לזה [ויכמו שטען לה באמת אחשורוש אח"כ וכדאי בתרגום שני על הפסוק ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודין אלא שמרדכי לא חש לכל זה וסמך על הרמז שהבין שלא לחנם נלקחה אסתר לבית

הנס, וי"ל שביום המלחמה נהי שהי' נס גדול שנצחו שונאיהם מ"מ הי' נס לפי שעה שהקב"ה הגבירם נגד שונאיהם אבל מ"מ נתייראו מאד שיבואו אחיהם וקרוביהם של ההרוגים וינקמו מהם אבל אח"כ כשראו שנחו ולא באו כלל להנקם כי נפל פחד היהודים ומרדכי עליהם אז הי' עיקר השמחה שידעו שנושעו לגמרי ולכן עשו אז היו"ט, וכן מצינו אצל יעקב במלחמת שכם שנתיירא מאד כמ"ש עכרתם אותי וגו' ונאספו עלי וגו' וכשראה שנסעו ויהי חתת וגו' אז בנה מזבח להודות על הנס.

בכל המגילה כתוב המן בן המדתא צורר היהודים חוץ מלבסוף כתיב צורר כל היהודים, מפני שבא ליתן טעם על וקבל היהודים היינו כל היהודים מהדו ועד כוש כמ"ש בפסוקים הקודמים וישלח ספרים אל כל מדינות המלך הקרובים והרחוקים כי המן הי' צורר כל היהודים לכן קבלו כולם ימי הפורים שכולם נצולו.

ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה, במגילה ט"ז ב' דרשו ע"ז ע"ש, אבל פשטי דקרא יל"פ שאחשורוש אמר שע"י שיכתבו ספרים חדשים בשם המלך להיות היהודים עתידים להנקם וגו' ע"ז יוכלו להשיב מחשבתו הרעה כמו שהי' באמת כי בלא"ה לא יוכלו להשיב מחשבת המן כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב רק זה הי' העצה.

על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור, צ"ע דהו"ל לקרות פור ולא פורים שהרי הי' רק פור א', וי"ל דמזה למדו חז"ל (אסת"ר פ"ז סי' י"א) שבתחלה הפיל פור על הימים ולא עלתה בידו וחזר והפיל פור על החדשים ועלה בידו אדר ולכן נקרא פורים.

על כן על כל דברי האגרת הזאת, המפרשי' כתבו בטעם שצריך לקרות דוקא כל המגילה משום שעל כל פרט בפ"ע אפשר לומר שהי' ע"פ טבע משא"כ בצירוף כל המאורעות יחד רואין שזה הי' הכל ע"פ השגחה וע"פ נס, ובאמת המתבונן היטב יראה בכל דבר שאינו

טעמא דקרא

לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו וגור וכדי להודיע שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים ועד"ז היא כל מצוה מד"ס בין עשה בין ל"ת עכ"ל, לכן כשרצה מרדכי לתקן המגילה וכדי שלא יטענו שאסור משום לא תוסיף ולזה הביא רא"י כמו שתקנו הצומות ולא חששו לזה כי הוא כדי לחזק ולהראות מה שהבטיחנו ה"נ זה כמו שביאר הרמב"ם.

בכל המקומות כתיב פרים חסר חרץ מב' מקומות כתיב מלא, על כן קראו לימים האלה פורים דקאי על פורים שבימי מרדכי ואסתר שאז היתה שמחת פורים מלאה שנצלו ממות לחיים וגם קבלו התורה מאהבה כמ"ש בשבת פ"ח אבל שאר פורים קאי אלדורות שאין השמחה מלאה כמ"ש בקינות איך אעלץ בפור (וגם בבית שני היו כל הזמן תחת שעבודים ומלחמות) חרץ מימי הפורים לא יעברו וגור כתיב מלא דקאי אלע"ל כמ"ש בירושלמי פ"ק דמגילה ויליף מינה דפורים לא יבטל בימות המשיח ואז יהי שמחת פורים מלא בב"א.

וחכתב אסתר וגור את אגרת הפורים הזאת השנית וישלח ספרים וגור דברי שלום ואמת, במגילה ד' א' שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס כו' שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רבעים עד שמצאו לה מקרא כתוב בתורה כו' ובירר פ"ק דמגילה ה"ה מה עשו מרדכי ואסתר כתבו אגרת ושלחו לרבותינו שכאן א"ל מקבלין אתם עליכם ב' ימים הללו בכל שנה א"ל לא דינו הצרות הבאות עלינו אלא שאתם רוצים להוסיף עלינו עוד צרתו של המן חזור וכתבו להן אגרת שני' הה"ד לקיים עליהם את אגרת הפורים הזאת השנית מה ה' כתוב בה א"ל אם מדבר זה אתם מתייראים הרי היא כתובה ומעלה בארכיים הלא הם כתובים על ספר דה"י למלכי מדי ופרס

הרשע רק כדי שיבא נס על ידה כדאי במכילתא ס"פ בשלח וגם מה שאסתר צמה ג' ימים טרם בואה אל המלך שע"פ טבע זה גורם שלא תמצא חן בעיניו ע"ז וכ"ז נהפך ע"פ נס לטובה.

קיימו וקבלו וגור ועל כל הנלוים עליהם, צ"ע מה הוצרך לכתוב שקבלו על הגרים, פשיטא דבכל המצות הן דאורייתא והן דרבנן גרים חייבין כישראל וי"ל דמצוה זו הוא כעין ברכת הודאה שחייבין לברך על נס שנעשה לו וק"ל דכל יוצאי חלציו חייבין לברך עיין שו"ע סי' רי"ח וא"כ כאן שנעשה הנס לכל ישראל תקנו קריאת המגילה להודות על הנס וחייב זה לכאורה ל"ש על הגרים שהם אינם יד"ח של אלו שנעשה להם הנס ולכן הוצרך לפרט, [נוע"י רש"י בפי' בא י"ב י"ט בגר ובאזרח הארץ לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים], והטעם שחייבו באמת גם להגרים בזה דאילו נהרגו ח"ו אז כל ישראל א"כ לא היו גם הגרים שמתגיירים עכשיו ודמאי לנס שנעשה לרבו דק"ל דחייב להודות משום שאילו לא קרה לרבו הנס והי' מת אז א"כ גם הוא לא הי' בא לחיי העוה"ב ע"י רבו והי' הכא להגרים.

ועל כל הנלוים עליהם, יל"ע למה קרא כאן לגרים הנלוים עליהם, וי"ל דלא קבלו גרים בימי מרדכי ואסתר כמ"ש ביבמות כ"ד ב' והא דכתיב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כ' התוס' שנעשו גרים גרורים וזהו ועל כל הנלוים עליהן דהיינו אפי' על הגרים הגרורים דק"ל כולן גרים הן אף שנתגיירו מעצמן ועי' רמב"ם פי"ג מא"ב הי"ד ט"ז ט"ז.

וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות חזקתם, יל"ע למה הוצרך להביא דוגמא מהצומות ויל"פ ע"פ דברי הרמב"ם בהקדמתו שכ' יש מצות אחרות שנתחדשו אחר מ"ת כו' כגון מקרא מגילה ונ"ח ותענית ת"ב וכי' ואינה תוספת על מצות התורה ועל מה הוזהרה תורה לא תוסיף כו' שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר לומר שקב"ה צוהו כו' אלא כן אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנו וצונו

שאלמלי אגרות הראשונות כו' ואח"כ אגרות
המן ואח"כ אגרת מרדכי ולכן עשאוה ג"כ
כאגרת לזכור הנס (וכעין זה כ' הראשונים טעם
שחייבו משתה בפורים).

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש
וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו
ודובר שלום לכל זרעו, חשיב פה ה' דברים
במרדכי שהי' משנה למלך אחשורוש ואעפ"כ
הי' גדול ליהודים כי בדרך כלל המשנה למלך
עושה צרות ליהודים כמ"ש באדר"ג ספ"א שלא
יכרך אדם לומר אני הוא שר העיר ואני הוא
המשנה מפני שגזלן לישראל קמ"ל שמרדכי
לא הי' כן שמ"מ הי' גדול וחשוב ליהודים,
ורצוי לרוב אחיו אע"ג שהי' גדול ליהודים
ובדרך כלל רוב המון העם שונאים אותו כמ"ש
בשבת קנ"ג א' כגון מר דסנו לי' כולוהו
פומבדיתאי ובכתובות ק"ה ב' האי צורבא מרבנן
דמרחמי לי' בני מאתי' משום דלא מוכח להו
במילי דשמיא ובירי' פ"ח דפאה כשבקשו למנות
את ר"ע לפרנס שמעו ששאל לאשתו אם היא
מסכימה ע"מ מתקל ע"מ מבוזא קמ"ל שמרדכי
הי' בכ"ז רצוי לרוב אחיו משום שעשה להן
טובות [ולא קאמר לכל אחיו שא"א להיות
מרוצה לכולן כידוע], דורש טוב לעמו מפני
שע"פ סברא המשנה למלך אין יכול לדרוש טוב
רק בעד עמו שיאמרו עליו שדואג רק לטובת
עמו ולא לשאר האומות [שאחשורוש הי' מלך
על קנ"ז מדינות] קמ"ל שמרדכי לא חש לזה
דורש טוב רק בעד עמו, דובר שלום לכל זרעו
כי בדרך כלל מי שעוסק בצרכי צבור אינו יכול
לעסוק בצרכי ביתו ולדאוג לבניו חרעו והם
כועסים עליו וכמו שאמר איוב (איוב ל"א) אם
אראה אויב מבלי לבוש וגו' ומגו כבשי יתחמם
וגו' אם אמנע מחפץ דלים וגו' ואוכל פתי לבדי
ולא אכל יתום ממנה וגו' אם לא אמרו מתי
אהלי מי יתן מבשרו לא נשבע והיינו שכעסו
עליו בני ביתו שמתעסק עם העניים ויתומים
וצרכי צבור ויש לב"ב עול מזה וגם אין לו זמן
להתעסק בצרכי ביתו וכדפירש"י שם קמ"ל

רשב"נ בשם ר"י פ"ה זקנים ומהם לי' וכמה
נביאים היו מצטערים על הדבר הזה אמרו כתיב
אלה המצות כו' אין נביא אחר עתיד לחדש
עלינו דבר מעתה ומרדכי ואסתר מבקשים לחדש
לנו דבר לא זזו משם נושאין ונותנין בדבר עד
שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה כתובה
בתורה ובנביאים ובכתובים הה"ד ויאמר ה' וגו'
המגילה הזאת נאמרה למשה בסיני כו' ע"ש
ומבאר שנתיראו מב' דברים א' שזה יעורר
קנאה ושנאה בין הגוים וע"ז השיבו כבר כתובה
אני כו' ב' שאסור להוסיף דבר בתורה וע"ז
השיבה שג"ז תורה ומרומז בתורה כנ"ל, וזהו
דברי שלום שלא יהא קטטה עי"ז בין הגוים,
ואמת שהוא תורה כמ"ש בגמ' כאמתה של
תורה.

ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל, מה
שזכר כאן בת אביחיל דהנה אגרות הראשונות
כתב מרדכי לבדו ולא רצו לקבל ממנו כמ"ש
בגמ' שנתיראו מפני קנאת הגוים ולכן באגרות
השניות חתמה ג"כ אסתר כדי שיהיו בטוחים
שלא יהי' עי"ז תרעומת מהמלכות וכיון שכתבה
ליהודים חתמה בשם אבי' בת אביחיל שידעו
שהיא בת ישראל ולכן נזכר זה כאן, ובאמת עי"ז
נתקבלו האגרות השניות כמ"ש ומאמר אסתר
קיים דברי הפורים וגו' (וע"ע לעיל ד"ה ובהגיע
תר).

ותכתב אסתר המלכה, במגילה ז' א' שלחו
לה קנאה את מעוררת עלינו שלחה להם כבר
כתובה אני על דה"י למלכי מדי ופרס, לכאור
תירץ זה אינו מספיק רק לדורות ההם אבל
התקנה הרי היתה לדורות ולעולם גורם קנאה,
וה' דאסתר רצתה בדוקא שכל עמי הארץ ידעו
הנס כדי שידעו שמי שמתחיל עם ישראל אין
סופו טוב כמו שהי' בהמן ושה' נוקם בכל אויבי
ישראל ולכן רצתה בדוקא שיתפרסם כדי
שהגויים יראו.

מגילה י"ט א' נקראת אגרת כו', ומה
שבאמת עשאוה כאגרת ושנינו אותה מכל כתבי
הקדש י"ל משום שכל הנס נעשה ע"י אגרות

טעמא דקרא

ב"ד הנשלכין לגוב אריות אלו חייבי סקילה כמ"ש בכתובות ל' ב' מי שנתחייב סקילה חי דורסתו, והנשרפין זה חייבי שרפה. והנשקעין בים זה חייבי חנק כמ"ש בכתובות שם מי שנתחייב חנק טובע בנהר, והנהרגין זה חייבי הרג, אלא שמוסיף הנצלבים שהמגדף והעובר ע"ז נתלה (אע"פ שמיתתו לפני זה).

ברוך מרדכי בגי' ארור המן, ארורה זרש בגי' אסתר לברכה, חרבונה בגי' והוא זכור בטוב, מאאמו"ר שליט"א.

רוב בניו וקניניו על העץ תלית. יל"פ עפ"ד הרמב"ם רפ"ט מעבדים דגוי רשאי למכור את בניו, ולפ"ז קניניו קאי ג"כ על בניו שהם קניניו למוכרם, אך מש"כ רוב בניו צ"ע דבמגילה ט"ז ב' מבואר שהיו לו ר"ח בנים ולא תלו אלא י' וי"ל דרוב בניו היינו רבי בניו דהיינו החשובים וכמש"כ במ"ב סי' תר"צ בשם הרוקח שאלו י' הי' כל א' שר על ת"ק אבל שאר בניו הדיוטות היו וכ"כ הא"ע בפ' ויספר המן לזרש אשתו את רוב בניו דהכונה לחשיבות של בניו ע"ש.

שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי, נראה דתכלת היינו ציצית ומרדכי הטיל ציצית בבגדי המלך שיוכל ללבוש וישראל שראוהו רכוב על הסוס בבגדי מלכות לא הכירוהו אבל כשראו הציצית הכינו שזה מרדכי ואז צהלו ושמחו, שמעתי.

שמרדכי לא הי' כך אלא הי' לו זמן גם להתעסק עם זרעו וכולם היו אתו בשלום.

ורצוי לרוב אחיו, פשטי' דקרא הכונה לריבוי אחיו וכמש"כ רש"י בתענית ז' א' גבי מהולל ברוב התשבחות היינו בריבוי התשבחות, ור"ל אע"פ שאחיו היו מרובים אפ"ה הי' מרוצה לכולן נודרשת חז"ל לרוב אחיו ולא לכל אחיו הוא מדכתיב לשון לרוב ולא כתיב לכל או לריבוי.

ורצוי לרוב אחיו, בתרגום מפרש ורוצה בריבוי אחיו, וקמ"ל אע"ג דבדודאי כל עניי ישראל היו מוטלין עליו וכל צרכי הצבור אפ"ה רצה שיתרבו אחיו ולא חש שיתרבה עליו הטורח כי כל רצונו הי' בטובת ישראל.

מדרש (סוף מג"א) הד"ד אמרו לאלקים מה נורא מעשיך מה דחילין אינון מנגנות שלך (מה נורא תחבולות שלך) הנהרגין הורגין את הורגיהן (זה מ"ר שרצו להרגו ונהפך החרב והרג את ההורגין כמ"ש ביר' ברכות פ"ט ה"א) והנצלבין צולבין את צולביהן (זה המן) והנשקעין בים שוקעין את שוקעיהן (זה פרעה) ובשו"ט פכ"ב מוסיף והנשרפין שורפין את שורפיהן (זה חמו"ע שהוליכו לשרפן בכבשן האש ויצאה האש ושרפה את שורפיהן כמפורש בדניאל) והנשלכין לגוב אריות שולכין את שולכיהן (זה דניאל שיצאו האריות ואכלו את שהלשינו עליו כמפורש בדניאל) ונראה דחשיב כאן ד' מיתות

שיר השירים

הביאני אל בית היין וגוי הסתיו עבר וגוי. פ"ג מדבר מביאתם לארץ מי זאת עולה מן המדבר וכל הפרק. פ"ד מדבר מבנין ביהמ"ק כמגדל דוד וגוי. פ"ה מדבר מזמן חורבן בית ראשון פשטי את כותנתי וגוי ודודי חמק עבר וגוי. פ"ז מדבר מבנין בית שני חמנו אנה הלך דודך וגוי לא ידעתי נפשי וגוי. פ"ז מדבר מזמן הגלות בזמנינו

כבר אחז"ל שה"ש קדש קדשים, אך לפה"ג מפשטות הכתובים מבאר חיבת הקב"ה וישראל מעת היותם לעם עד לע"ל בב"א, (הגם שאין בידי לפרש כל הפסוקים בפרטות). פ"א מדבר בהיותם במצרים לססתי ברכבי פרעה וגוי משכני וגוי וכן כל הפרשה, עיי' רש"י ומדרש. פ"ב מדבר מיציאתם למדבר ומתן תורה ואוה"מ

שהן עקומין ושזופין מתחלתן להן לא מועיל שום תיקון זהו המשך הפסוק.

בני אמי נחרו ב', פירש"י זה הערב רב, ויל"ע למה קרי להו בני אמי, וי"ל דאע"ג דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי מ"מ יש לו שאר האם כמ"ש ביבמות צ"ז א' ועי' סנהדרין נ"ח א' אבל אין לו שאר האב שאין אב לגרי כמ"ש ביבמות שם צ"ח א' ולכן קרי להו בני אמי.

שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי מי גרם לי להיות משמרת ב' ימים בסוריא על שלא שמרתי יום א' בא"י סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על א' מי גרם לי להפריש ב' חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה א' בא"י סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על א' (ירי' ספ"ג דעירובין ושהש"ר כאן), צ"ב למה לא יקבלו שכר על ב' סו"ס הרי טורחין ומשמרין ב' ימים ואינו דומה לטורח של א', אבל זה נמשל למלך שנתן מתנה לעבדו טבעת וציוהו שילכו על אצבעו תמיד כדי שיזכרהו ואותו עבד עירבבו עם שלו ואח"כ לא ידע איזה של המלך ואיזה שלו והי' מוכרח ללבוש שחיהן על אצבעו שהרי ציוהו ללבושו תמיד וכי ס"ד שיקבל שכר על שלובש שניהן וכי מי א"ל לערבן והי"ג כאן גלו עבדו עונותיהן ועי"ז אין יודעין מתי קידשו את החדש ומוכרחים לשמור ב' ימים מספק וכי מגיע להן שכר ע"ז וכן בב' חלות בעונותיהן גלו לארץ טמאה ומפני הטומאה מוכרחין להפריש ב' חלות.

לססתי ברכבי פרעה דמיתין רעיתי, צריך להבין מה דמיתין הוא זה ועי' במפרשים. וי"ל דקאי אקרא דלעיל אם לא תודעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ודאי איך התנהגו אבותיך והתנהגי כמותם כדפרש"י ועז"א אח"כ עוד ענין למי שאינו יודע איך לנהוג לססתי וגר' דאמרו במדרש (שמו"ר ספכ"ג) דהסוס משך את הרוכב המצרי לתוך הים בעל כרחו כדי לעשות רצון הקב"ה להטביעו, ולזה אמר דגם כנסי' רגליהן מושכות אותן לעשות רצון הקב"ה כעין שאמרו

שובי שובי וגר' נשכימה לכרמים וגר' ומבקשים על הגאולה, פ"ח מדבר לע"ל כמבואר בתוכו, ועז"ז יש לפרש כל המגלה.

משכני אחרין נרוצה, בילקוט תהלים רמז תתל"ד (והוא ממדרש תהלים שם) אמרו בני קרח עד מתי אתה אומר שובו בנים שובבים וישראל אומרים לך שוב בתחלה שנא' שובה ה' עד מתי ואח"כ אומר שובה ישראל לא אתה תשוב לעצמך ולא אנחנו לעצמנו אלא שנינו כאחד שובנו אלקי ישענו, זה שאמר שלמה משכני אחרין נרוצה דהיינו שניהם כאחד.

אל תראוני שאני שחרחרת שזפתני השמש בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי. מדרש ישראל אומרים לאוה"ע למה אנו דומין לבן מלכים שיצא למדבריה של עיר וקפחתו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו נכנס למדינה במעט מים ומעט מרחץ מן המרחצות נתלבן גופו וחזר ליופיו כמו שהי' כך אני אם שמשא של ע"ז שזפתני אבל אתם שזופים ממעי אמכם, בני אמי אלו הנביאים שמוני נוטרה את הכרמים על שלא שמרתי חלה א' כתקונה בא"י הריני משמרת ב' חלות בסוריא על שלא שמרתי יו"ט א' כתקונה בא"י הריני משמרת ב' יו"ט של גליות בחו"ל וזהו כרמי שלי לא נטרתי. המשך הפסוק סיפא לרישא יתבאר עפ"ד הרמב"ם פ"ד מדעות שהדרך הנכונה שילך אדם בכל מדה במדה הממוצעת אבל אם נטה לצד א' רפואתו שיטה הרבה לצד השני כגון מי שהוא בעל חימה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל עד שיחזיק החימה מלבו וכן כל כיו"ב ע"ש באורן, והנה עץ שגדל עקום א"א לישרו שאם יכופפוהו לישרו ישבר אבל עץ ישר שעקמוהו אח"כ אפשר לעקמו לצד השני הרבה עד שיתיישר ויעמוד כאמצע ישר. וממה שתקנו הנביאים ב' חלות וב' יו"ט לתקן מה שקלקלו בחלה א' וביו"ט א' לכן היו מוכרחים להרבות בצד השני מזה מוכח שישראל רק שזפתני השמש ולכן מועיל תיקון לצד השני אבל גרים

ען שחטאו במצרים שנוסף עתה גם חטא זה, וכן מבואר ביחזקאל כ' ביום בחרי בישראל ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו וגר ולא אבו לשמוע וגר ואת גילולי מצרים לא עזבו פירש"י (והוא ממדרש) הרי שהיתה שנאה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם וע"י שהיו עתה מרבים לפשוט נתעוררה וע"ז נאמר שנאה תעורר מדנים עכ"ל, והיינו שעתה נתעורר למפרע החטא הזה דגלו דעתיהו שגם שלא מתוך אונס עושין כן.

בשמו"ר רפ"ב מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי שנא' הנה זה עומד אחר כתלנו וצ"ע מאי משמע דמיירי בכותל מערבי, וי"ל משום שאין שום כותל שהשכינה מיד אחר הכותל רק כותל מערבי שהי' סמוך ממש לקה"ק והשכינה עומד אחר כתלנו.

אחזו לנו שועלים שועלים קטנים וגר. פירש"י שגם הקטנים נשטפו בים משום שהם תפסו בקולם את קטני ישראל להשליכם לים וקשה הרי כתב הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב דבב"נ אין עושין קטנים וכ"ש כאן שהאבות הכריחו לכן ולמה נעשו, וי"ל שהרמב"ם כתב בפ"ו מתשובה ח"א שבניו הקטנים של אדם כנכסיו הם ונעשים עבור אבותיהם וכ"ש בב"נ שיכול למכור בניו הקטנים לעבדים כמש"כ הרמב"ם בפ"ט מעבדים ה"ד.

הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגר, בגיטין ס"ט ב' מבואר שהוא כפשוטו שנתירא מאשמדאי ותמוה אטו גבורים יכולין להלחם בשד שהוא רוחני, וי"ל דגבורים הכונה יראי שמים שיודעים להתפלל ושתפללו עליו שלא יחך, וא"צ לעמוד סביב מטתו ממש אלא הכונה שבתפלתן שמרו מטתו.

תשורי מראש אמנה, בירושלמי פ"ז דשביעית כשיגיעו הגליות לטורי אמנן הם עתידות לומר שירה שנא' תשורי מראש אמנה, נ' הטעם כדי שישתתפו כל ישראל בהשירה גם

בריק"ר ר"פ בחוקותי על חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך בכל יום הייתי חושב למקום פלוני אני הולך למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי אל עדותיך ובסוכה נ"ג א' אמרו גבי הלל למקום שאני אוהב לשם רגלי מוליכות אותי וזהו שאמר שאם אינך יודע איך לנהוג ואינך יודע מנהג אבותיך ראה איך הצבור נוהג כי כנס"י דגליהן וטבען מוליכן כראוי ובודאי עושין כדן ועד"ז אמרו בכ"ד (עין עירובין י"ד ב') פוק חזי מאי עמא דבר, ובפסחים ס"ו ב' אמרו הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים, וביד' פאה פ"ז ה"ה אמרו כל הלכה שהיא רופפת בידך צא וראה איך הצבור נוהג ונהוג וכ"ז כמש"כ כי לא יטוש ה' את עמו ובודאי רוב כנס"י יראי ה' יעשו כדן.

אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי, בשבת פ"ח ב' מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לו פירש"י עגל דומה לגדי, שכרמתי שאספתי, וצ"ע למה לא נקט עגל רק גדי וגם מה הלשון שכרמתי ומה שיין כאן אסיפה, וי"ל דמבואר במדרש המצרים היו עובדים לגדיים וטלאים ולכן צוה הקב"ה לזכוח פסח מן העזים והכבשים ובשמו"ר פט"ז דישראל כשהיו במצרים היו עובדין צ"ז כר' א"ל הקב"ה למשה כ"ז שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו כר' וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח כר', ואיתא בילקוט שבשעת קרי"ס טען שר של מצרים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז א"ל הקב"ה הללו עבדו מתוך אונס ומתוך טירוף הדעת כר' וא"כ אח"כ כשעבדו לעגל וגילו דעתיהו דניחא להו בע"ז א"כ בטל התירוף שעבדו מתוך אונס ונאסף גם חטא זה של הגדיים והטלאים שעבדו במצרים, על חטא העגל וזהו על עון גדי שכרמתי לו שנאסף גם חטא זה שבתחלה אמר שמחל להם על חטא העגל [דמיירי בזה לעיל עד שהמלך במסיבו וגר' כדאמרי' בשבת שם] כמו שדרשו שם צרור המור דודי לי בין שדי לין עיי"ש ברש"י ואח"כ אמר שכיפר גם על

טעמא דקרא

רכה

לפרדס רמונים שהוא גדר עם גדר של פרי מגדים דלגנבים בודאי אינה שמירה שיגנוב גם את הפרי מגדים וגם יכנס לפרדס וכן כפרים שגדרוהו עם נרדים אבל לכשרים סגי גם גדר כזה וזהו ד' הגמרא דנדה שרי ליחודי בהדי גברא.

כפרים עם נרדים דודי צפנתי לך ובעירובין כ"א ב' חדשים אלו דברי סופרים וישנים אלו ד"ת, ובמהרש"א הקשה דהו"ל להקדים הישנים לחדשים וי"ל ע"פ הגמ' שם בני הזהר בד"ס יותר מד"ת שד"ת יש בהן עשה ול"ת וד"ס כל העובר על ד"ס חייב מיתה וי"ל דלכן הקדים ד"ס שחייבין עליהן מיתה ואפי' ד"ת שאינן אלא עשה ול"ת צפנתי לך.

עורי צפון ובואי תימן. בזבחים קט"ז א' תתנער אומה שמעשיה בצפון ותבא אומה שמעשיה בצפון ובדרום פירש"י עורי צפון תתנער אומה שמעשי' בצפון היינו עולה שטענה צפון (וכמ"ד במנחות ע"ג א' שאין ב"ג מביא אלא עולה) ותבוא אל מלך המשיח ישראל שמקריבין גם שלמים שהיא גם בדרום וק' שהרי ב"ג מקריב בבמה ואין צפון בבמה כדתנן בזבחים ק"ב ב' וי"ל דמיירי בגוי ששלח קרבן לביהמ"ק וקרבה עולה כדינה בצפון ע"י במנחות שם, וי"ל פ' סיפא דקרא הפיחי גוי ילול בשמיו אלו הקטרת שגדל בגינת ורדים שכירושלים כדפירש"י בבב"ק פ"ב ב' ד"ה גינת ורדים שישראל יכול להביא אחד מסממני הקטרת ולמוסרה לצבור ע"י כריתות ר' א' וגוי אין יכול להשתתף בה כמש"כ בשקל הקדש פ"א משקלים סק"ג, וראכל פרי מגדיו אלו שלמים הנאכלין שאינן בב"ג.

מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר, בשבת ל' ב' כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מור תכרינה שנא' שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששושים אל תקרי מור עובר אלא מר עובר ע"י מהרש"ל שהקשה מג"ל תכרינה, וי"ל דדריש לה מלשון מרקחים שהוא ענין

יושבי א"י, דמסתמא יצאו יושבי א"י לקראתם עד טורי אמנון כדאמר' בס"פ מי שאחזו כי מפטרי רבנן מהרדי בעכו הרי מפטרי לפי שאסור לצאת מא"י לחו"ל וטורי אמנון הוא גבול א"י ושם יבואו לקראתם בני א"י לקבל פניהם ויפגשו יחד וזו יאמרו שירה.

נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון, בחגיגה י"ג א' דרשו דבש וחלב דברים המתוקים מדבש וחלב יהיו תחת לשונך דהיינו מעשה מרכבה, ונ' דכאן בפסוק רמז פרד"ס דהיינו שמשבח את ישראל שמלבד הפשט יודעין גם דרוש רמז וסוד, ונופת תטפנה הוא דרוש כמ"ש בשהש"ר פ"ד י"א כל מי שהוא אומר ד"ת ברכים ואינן ערבים לשומעיהן כסולת זו שצפה ע"ג נפה נוח לו שלא אמר דריש לה מנופת תטפנה ע"ש, דבש וחלב הוא סוד כנ"ל, וריח שלמותיך וגו' הוא רמז כמו ריח הגט דהיינו רמז הגט.

שלחין פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרי' עם נרדים, בנדה י"ט ב' פירשו שלחין על דם נדה ע"ש, וצ"ע איך יתפרש סיפא דקרא פרדס רמונים עם פרי מגדים וגו'. ונראה דהנה בסנהדרין ל"ז א' א"ל ההוא מינא לר"כ אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפי' כסוגה של שושני לא יפרצו בהן פרצות וקאי אקרא דבטנך ערמת חטים סוגה בשושנים והכונה שאם א' עשה על ערמת חטים גדר של שושנים לא די שהגנב יגנוב את השושנים עצמן רק גם יכנס לתוכו אח"כ ויגנוב את החטים אמנם כ"ז רק לענין גנבים פשיטא שאין זה שמירה כלל אבל אצל אנשים כשרים דסגי שבעה"ב מגלה דעתו שאין רצונו ע"ז סגי בגדר של שושנים דכבר רואין שאין רצונו שיטלו וזהו מה שהשיב ר"כ לההוא צדוקי דאצלנו א"צ גדר להאיסור דהאיסור עצמו שהתורה אסרה הוא הגדר היותר גדול אצלנו שכבר ראינו שאין רצונו של הקב"ה בזה, וזהו גם הכונה בפסוק זה שלחין דהיינו הנדות דומה

טעמא דקרא

ומה נעמת במצות השדה בלשו"פ ומ"ע (היינו מ"ע המתחלק בגורן), לכא"ר מצות השדה קודמין למצות הבית וה"ל לדרוש קודם מצות השדה, אך יתבאר ע"פ הגמ' בב"ב י' איזהו צדקה שמצלת ממיתה משונה נותנה וא"י למי נותנה נוטלה וא"י ממי נוטלה דבזה העני אין מתבייש כלל אבל אם יודע ממי מקבל מתבייש ע"ש, והנה מצות תרו"מ היא מצוה יפה מאד שמפריש לכהן וללוי המתנות (ולכן דרשו עלי"ה מה יפית) אבל מ"מ לא נעים כ"כ להמקבל שהרי יש לבעלים טוה"ג ונמצא מתבייש קצת שנותנין לו אבל לשו"פ שמניח בשדה (וגם מ"ע המתחלק בגורן מצותה מה"י בעזיבה כמ"ש בחולין קל"א ב') ואין בעה"ב יודע מי נוטל זה מצוה נעימה גם להמקבל וע"ז דר"ש מה נעמת.

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בח יבחו לו, במד"ר כאן פירושו על אהבת התורה דאמר' אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בח יבחו לו, ועפ"ז אפשר לפרש גם רישא דקרא מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפו דקאי ג"כ על אהבת התורה ומים רבים ונהרות היינו תורה כמ"ש אין מים אלא תורה, והכונה דבנוהג שבעולם כשאדם מקבל דבר חביב אוהבו מאד אבל אח"כ כשמרבה לו הרבה מזה פוחתת האהבה שכבר רגיל בזה ויש לו הרבה, אבל בתורה אפי' יש לו הרבה תורה לא יוכל לכבות אהבת התורה ואדרכה כל מה שמוסיף תורה מוסיף אהבה אלי'.

רתיחה כמ"ש באיוב מ"א ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה ופי' א"ע ודלכ"ג שהוא רותח.

חכו ממתקים וכולו מחמדים. בירו' פ"ק דפסחים ה"א אמר' דמיני מתיקה בודקין את היין יפה היינו שהאוכל מיני מתיקה חכו יכול לטעום אח"כ ולהבחין אם היין יפה או לא, והנה חכו הוא לשון טעימה כמ"ש חין אוכל יטעם למן, ופסוקים אלו קאי אתורה כמ"ש במדרש וקאמר דחכו היינו הטועם את התורה קצת הוא כמו אוכל ממתקים שיכול אח"כ להבחין מה טוב ומה לא טוב ומה קשה אבל מ"מ אין בידו לתרץ כל הקושיות, אבל כולו מחמדים דהיינו מי שלמד ויודע כל התורה הוא יכול גם לתרץ הכל כמ"ש בבכורות נ"ב ב' טובה חכמה עם נחלה וכמ"ש בספרי שד"ת צריכין זה לזה כו'.

ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות ושמונים פלגשים אלו שמונים פרשיות שבתו"כ ועלמות אין מספר אין קץ לתוספתות (שהש"ר פ"ו ד') ויל"ע איך מתפרש סיפא דקרא אחת היא יונתי וגו' דעוד הרי הפסוק קאי על שבח כנ"י כמו שפתח יפה את רעיתי וגו' ומה ענין מסכתות וברייתות לכאן, ויל"ד דכ"ז משבח כנ"י שעשו ס' מסכתות ופ' ברייתות בתו"כ ותוספתות באין מספר, והא דמסיים אחת היא יונתי וגו' י"ל דקאי על התורה דכל המסכתות והברייתות הכל כלול בספר התורה, וכן משמע במדרש שם דמסיים אחת היא הן חולקים אלו עם אלו וכולן דורשין מטעם א' מהלכה א' כו' ע"ש.

מד"ר מה יפית במצות הבית בחילוק תרו"מ

רות

היו שופטים (אף שיעל נרמז בקרא כמ"ש רש"י מ"מ בהדיא לא מצינו) ומ"ד השני ס"ל דשמגר ואהוד שפטו בזאח"ז ולא ביחד כדמשמע קרא אע"ג דכתיב בסוף ואהוד מת אבל דבורה וברק יעל שפטו יחד, אבל יש לחמוה לכר"ע דהא מבואר בקרא שאלימלך ומחלוק וכליון ישבו שם

ויהי בימי שפוט השופטים. מד"ר מי היו ח"א אהוד ושמגר וח"א דבורה וברק ויעל, פי' המפרשים דמשמע ל' השופטים ששפטו ב' שופטים יחד ובשמגר כתיב ואחריו שמגר וגו' ותשקוט הארץ ואהוד מת משמע ששמגר שפט בימי אהוד אבל דבורה לא מצינו שברק ויעל

משום דב"פ כתיב כאן ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ א"כ קמא אתי לצרה אחרת לכן קאמר דור שפוט את שופטיו, ובגמ' סמך למאי דמסיק דדוקא ויהי בימי הוא צרה ויהי בימי לא כתיב אלא פ"א אבל במדרש ס"ל דגם ויהי לחד הוא צרה כמבואר שם ע"ש.

וילך איש מבית לחם יהודה, וכן בפסוק אפרתים מבית לחם יהודה ובשאר המגילה כתיב בית לחם ולא כתיב בית לחם יהודה וכן בש"א ט"ז כתיב אל ישי בית הלחמי וגו' ויבא בית לחם וגו' לישי בית הלחמי וגו' ושם בסי"י י"ז כתיב ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה, וי"ל לפי פשוטו לפי שהי' עוד בית לחם בשבט זבולון כמפורש ביהושע י"ט ולכן במקום שבא ליחסם ולספר מהיכן יצאו צריך לכתוב בית לחם יהודה לאפוקי בית לחם השני אבל במקום שמדבר על העיר קאמר סתמא בית לחם, והנה בדה"א ב' מבואר דלכלב בן חצרון היו ג' נשים וב' פלגשים ואשתו ששמה אפרת [היא מרים כמ"ש בסוטה י"א ב'] הולידה את חור וחור הוליד את כלב ובני כלב קחשיב ביניהו שלמא אבי בית לחם ולפי הנראה שלמא זה הוא שלמון בן נחשון דבסוף רות קרי ל' שלמה ולא הי' בן כלב רק בן בתו [וקרי ל' בנו דומיא דשם קרי לשנוב ויאיר בני מכיר ופירש"י דהן בני בתו דבני בנים כבנים וכדא' ביבמות ס"ב ב'] וקרי ל' אבי בית לחם דבימי יהושע נפלה לו בית לחם בנחלה שהרי נחשון אביו מת בשנה שני' לצאת בני"מ מצרים לא"י ושלמון הי' מבאי הארץ כדא' בס"ע והוא קיבל בנחלתו עיר בית לחם וכל זרעו ומשפחתו דרו שם ולכך בועז ישי וכל משפחתם גרו שם וכן אלימלך וטוב שכולן היו בני נחשון בן עמינדב כדא' בב"ב צ"א א' [וכן כל אבי שבד"ה היינו שנפלה לו בימי יהושע עיר זו והוא ומשפחתו חרעו התיישבו בה ובנין אב לכולם מכיר אבי גלעד ונחשון בן עמינדב הי' חתנו של כלב בן חור כנ"ל וכל זרעה של אפרת מכלב התיישבו בבית לחם ולכן נקראים אפרתים דיתר זרע כלב ישבו

י' שנים ומיד אח"כ באו לא"י ונתיבמה רות ובעז מת באותה לילה כדא' בילקוט ואבצן זה בועז כדא' בגמ' ומאהור עד אבצן יש רפ"א שנים כמבואר בפסוקים ואיך יתכן זה וע"כ דמדרשים חלוקים ומ"ד שהי' בימי אהוד או דבורה לא ס"ל דאבצן זה בועז אלא שופט אחר הי' או לא ס"ל דבאותו לילה מת אלא האריך ימים טובא ואז משכחת לה.

ויהי בימי שפוט השופטים ובכ"ב ט"ו ב' דור ששופט את שופטיו א"ל טול קיסם וכו', יש לפרש דהפסוק בא ללמד עליו זכות למה באמת עשה כן שהי' שופט והניח עמו בעת צרה וברח לו ובכ"ב צ"א ב' ח"ו שאפי' מצאו טובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו שהי' להן לבקש רחמים על דורם ולא ביקשו ובמדרש רות זוטא א"י שנענשו מפני שהי' בידן למחות ולא מיחו כלומר להחזירן בתשובה והוא סבר כיון שהוא דור ששופט את שופטיו ואין נשמעין לדבריו אין עליו כלל אחריות שלהם ונידון כאיש פרטי שאדרכה אמרו בב"ק ס' ב' רעב בעיר פור רגליך כדאשכחן גבי אברהם ע"ש ולכך כתיב וילך איש וגו' שהלך בתורת איש פרטי ובילקוט א"ר פרחי' באותה שעה הי' הקב"ה דן את העולם וב"ד של מעלה עומדין והקב"ה מסתירו שנא' וילך איש עמדה מדת הדין והזכירו שנא' ושם האיש אלימלך מיד נגזר עליו ועל בניו. ויתבאר עפ"מ"כ שהקב"ה רצה לדנו לזכות שנידון כאיש פרטי אבל מדת הדין קטרגה עליו שהוא השופט והי' בידו קצת להציל ולכך נענש דוק. ובזה יש לבאר ג"כ מ"ש במדרש ושם האיש אלימלך שהי' אומר אלי חבא מלכות, היינו שאם באמת הי' מחזיק עצמו כאיש פרטי לא היה נענש אבל מאחר שהי' טוען תמיד שראוי למלכות א"כ לא היה לו ללכת ולכך נענש וכנ"ל.

ויהי בימי שפוט השופטים, מדרש כ"מ שנא' ויהי אינו אלא צרה ומה צרה היתה שם כו' אי לדור ששופטיו נשפטים, יל"ע למה לא קאמר כמו בגמ' מגילה י' ב' הוה רעב, וי"ל

לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב כתיב שדה בהא ויתבאר שם בעו"ה.

הוא ואשתו ושני בניו, במדרש הוא עיקר והם טפלים לו כו', ג' דרש מתיבת הוא דמיותר דכבר כתיב וילך איש וגו' והוליל ואשתו וגו' אלא בא לומר דהוא עיקר ולכן פגעה בו מדת הדין (ועי' ע"ז ר' א' תד"ה והשתא) והם לא נענשו שהם לא באו מרצונם רק משום שנטפלו אליו כדפירש"י, ובזה יל"פ במדרש ותשאר היא נעשית שירי מנחות דקשה להמדרש דגם שם תיבת היא מיותר דהוליל ותשאר ושני בניו ונדרוש ג"כ היא עיקר והם טפלה ולמה נענשו הם ולא היא שלא חזרה מיד אחר מות בעלה ולזה אמר המדרש נעשית כשירי מנחות היינו דשם הפסוק קאי על וילך איש וגו' ולכן דרש' דהוא עיקר ההליכה והם טפלין בהליכה אבל כאן הפסוק בא לומר ותשאר היא שנשארה כפסולת הנשאר דהיינו שבטל חשיבותה א"כ אדרבה כתיב ותשאר היא שהיא העיקר שנעשית שירים ופסולת אבל בני' לא היו כ"כ פסולת שגם בתחלה לא בטלו כ"כ לאביהם וא"כ עתה נעשו יותר עיקר מאמם ולכן נענשו הם ולא היא (ועמש"כ בסמוך).

הוא ואשתו ושני בניו, תיבת הוא מיותר ודרשו חז"ל (במדרש) הוא עיקר והן טפלה לו ולכן פגעה מדת הדין בו ולא בהן, ותשאר היא ושני בני' גם כאן תיבת היא מיותר ומשמע שהיא נשארה עיקר והן טפלין לה, וישאו להם נשים מואביות תיבת להם מיותר דהו"מ למכתב וישאו נשים מואביות וכתב בפ"י הר"י יעבץ ז"ל דהכונה להם מדעת עצמן ולא מרצון אמם שלא הסכימה על נשואיהם אלא רצתה לחזור לא"י אבל כיון שנישאו שלא מדעתה ולא שמעו לה ולא היו כפופים לה לא יכלה לחזור בעצמה כי לא רצתה להשאיר בני' כאן עם הנשים המואביות ורצתה שיהא לה השפעה עליהן ולכן נשארה, וכשמתו מיד חזרה ומש"כ כי שמעה בשדה מואב וגו' אין הכונה שעתה פסק הרעב כי הרעב פסק אחר שהלך אלימלך כדמשמע

בחברון שקיבל כלב בנחלתו כמ"ש ביהושע אבל האפרתים ישבו בבית לחם וזהו מ"ש ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם ולכן נקרא דוד אפרתי וכן במיכה ה' ואתה בית לחם אפרתה וכן אלימלך ומחלוק וכליון [וכן מצאתי בא"ע שכ' אפרתים ע"ש אפרת אשת כלב] ולפי ששלמון ה"י הראש שבהם נקרא אבי בית לחם.

וילך איש מבית לחם יהודה וגו' ושם האיש אלימלך כו'. לכאור' הו"מ לכתוב בקיצור וילך אלימלך מבית לחם יהודה ואשתו נעמי ושני בניו מחלוק וכליון, וי"ל דבאמת אלימלך רצה לצאת משם בצנעא שלא ירגישו שיצא שלא לשכור לבם של ישראל כדאי' במדרש ולכן יצא בתורת איש א' שלא ידעו מי הוא אבל אח"כ נודע הדבר ולכן נאמר אח"כ ושם האיש וגו', ואולי לזה כיונו חז"ל בילקוט בקש הקב"ה להסתירו שנא' וילך איש עמדה מדה"ד והזכירו שנא' ושם האיש אלימלך כו'.

לגור בשדי מואב, במדרש א"ר לוי כ"מ שנאמר שדה עיר שנא' ענתות לך על שדיך, תמוה דהא בכ"ד פירושו שדה ממש כגון מה דכתיב שדך לא תזרע שדה אחזה שדה עפרון ועוד הרבה מאד שא"א לפרש עיר, ונראה דרדאי כל מקום שנא' שדה בה"א בודאי שדה ממש וכוונת המדרש כ"מ שנא' שדי ביו"ד הוא עיר כמו מצאנוה בשדי יער שדרשו בזבחים נ"ד ב' על ירושלים ולכן מיייתי מענתת לך על שדיך דכתיב ביו"ד אבל בכל מקום שדך כתיב חסר. ובזה יש לבאר הא דבכל המגילה כתיב שדי מואב ביו"ד חוץ מפסוק כי שמעה בשדה מואב כי פקד וגו' כתיב בה"א ויתבאר ע"פ מש"כ בתרגום ששמעה ממלאך בנבואה ובמכילתא ריש בא איתא בארץ מצרים חוץ לכרך או אינו אלא תוך הכרך כשהוא אומר כצאתי את העיר והלא דברים ק"ו מה תפלה קלה לא התפלל אלא חוץ לעיר מפני שהיתה מלאה גילולים דבור חמור לא כ"ש א"כ נבואה היתה מוכרחת להיות חוץ לעיר בשדה ממש ולכן כתיב בשדה. עוד כתיב סוף המגילה חלקת השדה אשר לאחינו

שכינן שעדיין לא ידעו דעמונית מותרת לא יכלו לגיירם שאז היו עוברין על איסור עמני לכן נשאום בגיותם וע"ז לא נענשו דנות עכו"ם בצנעא אינו אלא גזרת ב"ד של חשמונאי כמ"ש בע"ז ל"ו והי' היתר אצלם, וקשה שבמדרש לקמן בפסוק כי מר לי מאד מכם אי' בשבילכם יצאה בי ובבני ובבעלי יד ה' משמע שנענשו על מה שנשאום, וכ"ה בהדיא בתרגום בפסוק וישאו להם ובפסוק וימתו שע"ז נענשו ע"ש, ר"ל ע"פ הגמרא בב"ב צ"א ב' ויואש ושרף אלו מחלוק וכליון ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתייאשו מן הגאולה (ובספרי בהעלתך הגי' שנתייאשו מא"י) שרף שנתחייבו שרפה למקום אשר בעלו למואב שנשא נשים מואביות והכונה נראה שכזה שנשא נשים מואביות נתייאשו מהגאולה ומא"י שאילו הי' דעתן לחזור בקרוב לא"י לא היו נרשאי מואביות רק כיון שהי' דעתן לישראל ולא הי' כאן ישראלית היו מוכרחים לישא מואביות וע"ז נענשו חז' ג"כ כונת המדרש בשבילכם יצאה יד ה' היינו בשביל שנשאום ונתייאשו מהגאולה ומא"י.

וישאו להם נשים מואביות, ובמדרש לא גיירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשים עליהם עמני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ביארנו לעיל שכינן שהיו סבורים שמואבית אסורה א"כ בגירותן היו עוברין בלאו ולכן נשאום בגיותן שבצנעא אינה אלא גזרת ב"ד של חשמונאי ועדיין לא נגזר, אבל קשה א"כ למה נאמר וישאו להם הרי לא נשאום רק דרך זנות וגם למה אמרה להם העוד לי בנים במעי וגו' הלהן תשברנה תיפוק לי' שאם יבואו לא"י לא יוכלו כלל לישאם דהא הרי בפרהסיא, וגם מה שיין להקים שם המת על נחלתו הרי לא היו נשותיהן כלל רק ביאת זנות, ר"ל דגם הם היו מסופקים אם מואבית מותר (דבגמ' דרשו לה מקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים איש דרכו לקדם ולא אשה) ולכן גיירום על תנאי שאם מותרות הוי גירותן גירות ונשואיהן נשואים ואם לאו אינן גרים והי'

בתוספתא דע"ז פ"ה ה"ג שאמרו שמשום שברח מהן היו כולן בשלום ומת הוא ובניו ברעב אלא הכונה ששמעה מכבר אלא שעד עתה לא יכלה לחזור בשביל בני' (ולכן לא פגעה בה מדת הדין רק בהן כי הן לא שמעו לה ולא היו כפופין תחתיו כנ"ל ולכן היתה מוכרחת להשאר) אבל עתה שמתו בני' מיד פנתה לחזור לא"י.

ושם שני בניו מחלוק וכליון, בילקוט א"ר יוחנן צריך אדם לחוש לשם מחלוק שהוא לשון מחילה נדווגה לו רות שהיתה מרתת מן העברות כליון לשון כלי' נדווגה לו ערפה שיצאת ממנה גלית, נראה דמהפסוקים משמע שמחלוק היה גדול מכליון שמקרימו בכל מקום וגם נ' דערפה גדולה מרות כמ"ש שם האחת ערפה ושם השנית רות ושניהן היו בנותיו של עגלון מלך מואב כמ"ש במדרש רות פ"ב ובסנהדרין ק"ה ב' ולפי הסברה היה צריך מחלוק הגדול לישא את ערפה הגדולה וכליון את הקטנה אלא משום דשמא גרים חכה מחלוק לישא את רות (כמ"ש את רות אשת מחלוק וגו') לכך נדווגה לו שנשא להיפך חז' כונת המדרש.

וימת אלימלך וגו' וישאו להם וגו', לפי הנראה כ"ז שאלימלך חי לא נתן להם לישא נשים מואביות וכן מצאתי בלקח טוב וברוקח, אבל אחר שמת לא הי' כח באמם למחות בידם, וכנראה כליון שהוא הצעיר פתח בעבירה תחלה שנא' שם האחת ערפה והיא היתה אשת כליון ואח"כ עשה גם מחלוק כמוהו, אבל מדת הדין פגעה במחלוק ומת תחלה כמ"ש וימותו מחלוק וכליון (אולי לפי שהוא הבכור והי' בידו למחות) וכי"ז ראה כליון ולא חזר בו ולכן מחלוק הי' לו תיקון אח"כ כמ"ש להקים שם המת וגו' ולא כליון וכי"ה במדרש כליון שהוא לשון כלי' כו' מחלוק לשון מחילה כו' (וכבר אמרו שם במדרש שנענשו ומתו לפי שנשא נשים מואביות).

וישאו להם נשים מואביות, מדרש תני בשם ר' מאיר לא גיירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשים עליהם עמני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, נראה הכונה

זנות וכשבועז קבע ההלכה שמואכית מותרת נתברר למפרע שהיו גיורות ושייך בהו יבוס וא"ש הכל.

שם האחת ערפה, מדרש (רות זוטא) שהיתה ראוי' ליערף כעגלה ערופה, הנה עגלה ערופה אין נערפת על מעשי' אלא על חטאי אחרים וכבר תמה ע"ז שאול המלך כמ"ש בקה"ר פ"ז ט"ז וירב בנחל אמר ע"ע הוא הורג והיא נערפת אם אדם חטא בהמה מה חטאה (ול"ד לקרבנות שהוא עילוי בשבילה שמקריבין חלבה ודמה ע"ג המזבח משא"כ כאן שהוא עונש) אבל עכ"פ הוא גזה"כ שהיא נהרגת עבור החוטא, והנה הרמב"ם כ' בפ"ב מא"ב ה"י ישראל הבא על הגר' בין קטנה בין גדולה ה"ז נהרגת כבהמה מפני שבה לישראל תקלה וגם כאן נענשו מחלוק וכליון על שנשאו גויות כמ"ש במדרש (ואע"ג דמדינא אין נהרגות כנראה אלא בפרהסיא מ"מ הא חזינן דבדיני שמים הם נענשו א"כ גם הנשים צריכות ליענש בדיני שמים) ולפי שאין נענשת עבור המעשה עצמו רק משום שאחר נכשל בה לכן מדמה לה לעגלה ערופה וכנ"ל (ורות שנתגיירה הו"ל כקטן שנולד לכן לא נענשה).

בסוטה מ"ה ב' היא ערפה היא הרפה. הנה בזה אמרו שרות היתה נקראת גילית וכשנשאת למחלוק שינו שמה לרות כדרך גרים שמשנין שמם כמ"ש בתוספתא דגיטין פ"ו ה"ו ונראה דגם ערפה שינתה שמה שהיתה נקראת הרפה ושינתה לערפה ואח"כ כשחזרה החזירה שמה להרפה וזהו שאמרה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה.

וימותו גם שניהם. במדרש בתחלה מתו סוסייהם גמליהם וחמוריהם ואח"כ ימת אלימלך וגר זה מוכרח שהרי שלשתן מתו ברעב כמ"ש בתוספתא ע"ז פ"ב ה"ה ואם איתא שה"י להם סוסים וחמורים היו מוכרין אותן כדי להתפרנס מדמיהן וע"כ שמתו כל בהמתן וכלו כל נכסיהן. וימותו גם שניהם. בתוספתא דע"ז פ"ה ה"ג אמרו ששלשתן מתו ברעב, ויש לתמוה כיון

ותשאר האשה משני ילדי' ומאישה, לכאור' הו"ל להקדים מאישה שהרי מת תחלה, אכן יתבאר ע"פ הגמ' בב"ב קט"ז המניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה ובכ"ד פמ"ט ד' כל המניח בן יגע בתורה כאילו לא מת וכפי הנראה מחלוק וכליון ת"ח ועוסקים בתורה היו שהרי אמרו בב"ב צ"א א' מחלוק וכליון גדולי הדור היו ולכן כ"ז שהם חיו הו"ל כאילו גם הוא חי אבל אחר שמתו ונשארה משני ילדי' כאילו מת עתה גם אישה.

ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה, לפה"נ מפשטות הפסוקים בתחלה חשבה נעמי שרצונם רק לילך ללוותה עד ארץ יהודה ואמרה להן שיכולות לשוב כי אין צורך ללוותה כ"כ וברכה אותן ואז אמרו לה שרצונם לילך לא"י ולהתגייר [וזהו כי אתך נשוב לעמך] והיא הסתפקה אם כוונתם באמת להתגייר כי הבינו שדת ישראל הוא האמת או שרק מחמת אהבתה אין רוצות להפרד ממנה ואולי מקיים שעריין תלד ויהיו שוב כלותיה ולכן הסבירה להן שזה דבר שא"א שהיא תלד וגם אין ראוי להן להמתין ולהיות עגונות כל הזמן ולכן מוטב שיחזרו וערפה שבאמת זו היתה כונתה כשהבינה שזה לא יתכן חזרה אבל רות שבאמת רצתה להתגייר בכל אופן מפני שהבינה אמיתת התורה לא רצתה לחזור והשיבה לה שאינה חוששת לכך וכמ"ש במדרש א"ל מ"מ דעתי להתגייר אלא מוטב על ידך ולא ע"י אחרים ולכן הפסיקה להפציר בה כי הבינה שכונתה להתגייר באמת.

ותלכנה בדרך, מדרש עברו על שורת הרין והלכו ביו"ט, היינו ביום א' דפסח והטעם שהקילו בזה י"ל דלא ידעו בודאי קביעא דירחא באיזה יום הוקבע ר"ח ניסן וכיון דתחומין דרבנן הקילו מספק דספיקא דרבנן לקולא ומ"מ קרי

לא נתחדש הדין של עמוני ולא עמונית א"כ אפי' תוליד בנים לא יוכלו לייבמם כי הוא חייבי לארץ של עמוני ונהי שמחלוק וכליין נשואם אולי סברו (למ"ד שגירוס) שכיין שא"א למצוא במואב בת ישראל וא"א לחזור לא"י מפני סכנת הרעב א"כ עשה דפו"ר דוחה לאו דעמוני (וגם בזה טעו כיון שאפשר לחזור לא"י ולישא ולחזור למואב ובאמת נענשו ע"ז) אבל כשיחזרו לא"י פשיטא שלא יתנו להן לישא אותן, והנה במדרש א"י שאמרה להן כלום אדם מייבם אשת אחיו שלא ה"י בעולמו ואע"ג דפשטות הפסוקים לא משמע כן שא"ל הלהן תשברנה וגו' הלהן תעגנה וגו' מ"מ דברי חז"ל מוכרחין דאם איתא שלא ידעו הדין של אשת אחיו שלא ה"י בעולמו איך אמרה להן לחזור הרי הן זקוקין ליבום ואסור להן להנשא לאחר וע"כ שהודיעתן מדין אשת אחיו שלא ה"י בעולמו (והפסוקים צריך לפרש הלהן תשברנה וגו' הלא בין כך תהיו אסורין להם) ולפ"ז י"ל שאילו לא יסור אשת אחיו שלא ה"י בעולמו הגם שלא ידעו עדין מדין עמוני ולא עמונית היתה סבורה שהן מותרות להתייבם מדין עשה דוחה ל"ת דעשה דיבום דוחה ל"ת דעמוני (ולא אסורה בגמ' רק מדרבנן גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שני' ועדיין לא נגזר אז הגזרה) ורק משום אשת אחיו שלא ה"י בעולמו אמר להן שאין להן על מה להמתין.

גם הייתי הלילה לאיש וגו', ובמדרש וכי יש אדם מייבם את אשת אחיו שלא ה"י בעולמו ותמוה הרי נשואם בגיותן כדפירש"י וכ"ה במדרש לעיל וא"כ מה שייך אשת אחיו שלא היה בעולמו, וי"ל דהרי מצות יבום לא היה שייך בהם כלל אלא קצת ענין יבום כמ"ש רמב"ן בפ' וישב וע"ז אמרה להן דבאשת אחיו של"ה בעולמו ל"ש כלל ענין יבום גם בישראל וממילא לא יהי לכם כלל ענין בזה.

אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלך וגו' באשר תמותי אמות וגו', יש לתמוה איך אמרה כך הרי אם תנשא לבעל לא תוכל ללכת אחרי בכ"מ שתלך, ונראה דעדיין לא ידעו מההלכה

ל"י שעברו על שורת הדין דהא קי"ל דבספיקא דיומא אסור גם שבותין דרבנן.

ותלכנה בדרך, במדרש ותלכנה שהיו עסוקות בהלכות גרים פי' דאמרי' בתענית דף י' שנים שהלכו ואין ביניהן ד"ת ראוין לישורף אבל הרי אסור ללמד לב"נ תורה כמ"ש בחגיגה י"ג וע"כ שהיו עסוקין בהלכות גרים שזה מותר ללמד לב"נ אם דעתו להתגייר נאך צ"ע אם גם בנשים שייך הענין שצריכין לדבר בדרך ד"ת וגם יתכן שעסקו בו מצות שזה מותר לב"נ כמ"ש בסנהדרין.

לכנה שבנה אשה לבית אמה, לפי הנראה מפסוק זה דאע"ג שאמרו במדרש דרות וערפה בנותיו של עגלון מלך מואב היו מ"מ היו מאמהות אחרות דאל"ה ל"ש לומר אשה לבית אמה ששניהן מאם אחת היו, ובהכי אתי שפיר מש"כ אח"כ הנה שבה יבמתך אל עמה וגו' ולא קאמר הנה שבה אחותך דבגוים אין אב לגוי ולא נקראת אחותה, וכן אמרו במדרש אשה לבית אמה ולא לבית אבי' שאין אב לגוי.

חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמד, ובמדרש שמחלו לה כתובתן, ולכארי איזה חסד עשו עמה שהרי נכסי בני' אין שייך לה שאין האשה יורשת בני' והיתה צריכה להחזירו ליורשיהן, אבל מבואר ע"פ גמרא ב"ב צ"א שהי' נעמי בת אחי אלימלך א"כ ירשה חלקה מדין משמוש.

כאשר עשיתם עם המתים ובתרגום שלא נישאו לאחרים ומבואר דבמה שאין האלמנה נשאת לאחרים הוא חסד עם בעלה שהוא כבודו וכ"ה בכתובות נ"ד א' אמרה מחמת פלוני בעלי פירש"י מפני כבודו ובמדרש (מובא בגליין מהרש"א יו"ד סי' שצ"ב) גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה זו אשה שמת בעלה ואינה רוצה לינשא לאחר וקשה א"כ איך אמרה להם העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים ואין שדכתה אח"כ לברעו הרי מבזה בזה את בני' וי"ל דיבום שאני שהוא טובת הבעל ותיקונו ופשוט.

העוד לי בנים במעי וגו'. יל"ע הרי עדיין

הרי רוצים שיפרוש כמ"ש ביבמות שם ולכן אדרבה מתחילין מהקל ואח"כ בכל פעם מבהילין אותו יותר כדי שיסרב ופשוט.

ולכאורה צ"ע למה הוצרכה לומר לה תחומין ויחוד הרי אין זה מהדברים שצריך להודיע לגר המגוי בברייתא שם, וגם למה דווקא אלו הודיעתה, וי"ל דבאמת כבר ידעה מנהגי ישראל שהרי היתה אצל בעלה י' שנה, ורק תחומין היתה מוכרחת להודיעה שהרי הלכו עתה חוץ לתחום כמ"ש במדרש ותלכנה שתייהן שעברו על שורת הדין והלכו ביו"ט, (וכנראה שנעמי חששה לפקוד"ג להשאר באמצע הדרך) וכדי שלא תטעה שתחומין מותרין הוכרחה להודיעה זה, ויחוד הוכרחה להודיעה לפי שבחיי בעלה ה"י בעלה מסתמא תמיד בעיר שהרי לא היו שם יותר ישראל ובבעלה בעיר קי"ל דאין בו משום יחוד [נעוד ויחוד עם גוי לדעת הרמב"ם אינו אסור מן התורה וישראלים כמעט שלא היו שם] לכן לא ידעה מאיסור זה והוכרחה להודיעה, אבל שאר הדברים הסתפקה במה שאמרה אסיר לן תרי"ג מצות שכבר ידעה קודם מפרטתיו ורק על ע"ז חזרה לה בפירוש שזה עיקר הגירות כמ"ש הרמב"ם וגם העונשין של המיתות והקברים כדי לאיים עליה וגם שזה לא ראתה עד עתה שהיו בארץ מואב.

עמך עמי ואלקין אלקי. וביבמות (מ"ז ב') מפקדינן תרי"ג מצות עמך עמי אסיר לן ע"ז ואלקין אלקי, יל"ע הרי בכלל התרי"ג מצות הוא ע"ז והיא הראשונה ולמה הוצרכה לחזור ולומר אסיר לן ע"ז, וי"ל דבכלל התרי"ג מצות סגי שמקבל בכללות לשמור כל מה שיאמרו לו (ולכתחלה ראוי לומר מקצת מצות קלות וחמורות) אבל ע"ז מוכרחים לומר בפרטות דבלא"ה אין כאן גרות כלל וכמשי"כ הרמב"ם פ"ד מא"י"ב ה"ב ומודיעין אותו עיקר הדת שהן יחוד ה' ואיסור ע"ז.

ושם אקבר, צ"ע מה כונתה בזה, וי"ל דכספרי בהעלתך אמרי' והי' בשבט אשר גר הגר וגר מכאן שניתן לגרים קבורה בא"י, והנה כתיב

של עמוני ולא עמונית כדאי במדרש מתמול שלשום שעד עתה לא נתחדשה הלכה עמוני וגר' ולכן מחלון וכליון לקחום בגיותן שחששו לאיסור מואבי וכנ"ל וכדאי נעמי אמרה לה שאם תתגייר לא תוכל לבא בקהל ה' וכ"ה בהדיא בתרגום בפי' ואנכי נכריה שאני כשרה לבא בקהל ה' וכו' והשיב לה שהדין שמואבית מותרת וע"ז אמרה לו כי נחמתי שהכשרתני בקהל ה' ע"ש אבל היא נתגיירה ע"ד שלא לינשא רק לשם שמים ולכן אמרה אל אשר תלכי אלך וגר', אכן דברי' נתקיימו כי כו' מת בלילה שנשאה והיא חזרה מיד אל חמותה כדאי בילקוט ומבואר בפסוקים שנעמי גידלה את הילד.

אל אשר תלכי אלך, וביבמות מ"ז א' א"ל אסיר לן תחום שבת באשר תלכי אלך אסיר לן יחוד באשר תליני אלך מפקדינן תרי"ג מצות עמך עמי אסיר לן ע"ז ואלקין אלקי ד' מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות ב' קברים נמסרו לב"ד ושם אקבר, נראה מסדר זה שהתחילה מן הקל אל הכבד דכתחלה א"ל תחומין שהוא מדרבנן ואח"כ א"ל יחוד שהוא מדאורייתא ואח"כ א"ל תרי"ג מצות שחמורין יותר ואח"כ א"ל ע"ז שחמור מן הכל ובסוף א"ל העונשין שהוא המיתות והקברים, ולכאורה בשעת מתן תורה שהי' ג"כ ענין גירות הי' ממש להיפך שכתחלה לפני מ"ת א"ל העונשין כמ"ש בשבת פ"ז א' בתחלה פירש עונשה ואח"כ בעשה"ד התחיל בע"ז אנכי ולא יהי' ואח"כ אמר שאר עברות החמורות לא תרצח לא תנאף וגר' ובסוף אמר חייבי לאוין הקלין ואיסורי דרבנן נזכר במשנה תורה לא תסור וגר', וי"ל שיש חילוק גדול, דהנה טבע האדם שכשמוסיפין לו מן הקל אל הכבד מסרב לקבל שבכל פעם מתירא יותר, משא"כ אם פותחין בכבד ומסכים כל שכן שיסכים אח"כ בקל ולכן במ"ת שהקב"ה רצה שיקבלו את התורה אמר להן מיד בתחילה העונשין ואם יסכימו לזה מכ"ש שיסכימו אח"כ לדברים הקלין יותר אבל בגר

קראנה לי מרא. נכתב מרא באלף ועמש"כ לעיל, ע"ל דמרא באלף הוא בעה"ב ושר כמו אמר לי מרי דוראי (פסחים כ"ח ב') וכן בכמה מקומות ואמרה להם אם רצונכם לקרות לי ע"ש העבר קרו לי מרא שהייתי שר העיר כמ"ש בב"ב צ"א ב' דפרנסי הדור היו וברחו בשעת רעבון כדי שלא יבואו כל העניים לבקש מהן כדאי' במדרש ולכן נענשו.

המה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים. הוא ערב פסח כדאי' בתרגום או ט"ז בניסן כדאי' במדרש, ובאותו יום מתה אשתו של בועז כמ"ש בב"ב צ"א א', וכתוב ותדבק בנערות בועז ללקט עד כלות קציר החיטים וקציר השעורים שהוא ג' חדשים כדאי' במדרש, ופשטי' דקרא שמיד אח"כ שלחה נעמי את רות אל בועז להתייבם כדכתיב הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה וא"כ הי' בסוף קציר השעורים (ומש"כ ברוקח שהי' ערב פסח צ"ע) וא"כ קשה איך ייבם אותה הרי מי שמתה אשתו אסור לו לישא אשה אחרת עד ג' רגלים כמ"ש במד"ק כ"ג א' (ומצות יבום לא הי' כאן רק ענין קצת של יבום כמ"ש רמב"ן בפ' וישב), ו"ל שהרי אמרו שם שמי שאין לו בנים יכול לישא מיד משום פו"ר והרי בועז מתו כל בניו בחייו כמ"ש בב"ב שם ואולי מכאן למדו חז"ל שמתו כל בניו בחייו (אך לפ"ז נצטרך לומר שגם כל בניו מתו בלי זרע שאל"כ אכתי קיים פו"ר וצ"ע).

ולנעמי מודע לאישה וגר' ממשפחת אלימלך, לפי הגמ' בב"ב צ"א א' דאבי נעמי הי' אחי שלמון א"כ הי' גם קרוב שלה וממשפחתה ולמה כתוב מודע לאישה וממשפחת אלימלך, ו"ל שהקדים זה לפי שבא לגאול השדה מדין קרוב לאישה כי מצדו הי' בן אח ומצד שלה הי' שני בשני ואפשר שהיו יותר קרובים ממנו מצדה אבל מצד אלימלך הוא הי' הקרוב אחרי פלוני אלמוני, ובאמת אח"כ אמרה קרוב לנו האיש מגואלינו הוא כי הי' גם קרוב שלה וכן אמרה אח"כ הלא בועז מודעתנו.

ולנעמי מודע לאשה איש ג"ח ממשפחת

(איוב לח) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה ואחז"ל (מדרש משלי פ"ו) שהקב"ה ינער את א"י וכל הרשעים שקבורים כאן ינערו ממנה לחז"ל ולא ישארו קבורים רק הצדיקים, וזהו ושם אקבר שאשאר קבורה בא"י שניתן לגרים קבורה בא"י.

כי המות יפריד ביני וביניך, ויל"פ ע"פ מש"כ השלי"ה במס' שבועות (בדפוס שלפני בדף מ' ב') בשם הרח"ו בשם תולעת יעקב כי נפשות הגרים הם תחת כסא הכבוד (כמ"ש אשר באת לחסות תחת כנפיו) ונפשות ישראל הם על כסא הכבוד (כמ"ש ואשא אתכם על כנפי נשרים) ועפ"ז יתפרש בפסוק כי המות יפריד ביני וביניך, וזה הכונה גם בגמ' (ע"ז י ב') כי שכיב אנטונינוס אמר רבי נתפרדה החבילה.

ותהום כל העיר, בתוספתא פ"ה דע"ז ה"ב ותהום כל העיר עליהן מלמד שכל העיר קיימת ומתו הוא ובניו ברעב ויל"ע הרי ערפה ורות בנותיו של עגלון מלך מואב היו כמ"ש בגמ' וברו"ר פ"ב ד' ואם המלך הסכים שהשיאום להם כמ"ש רש"י (בפ' אפרתים) ואיך לא פרנס המלך את חתניו, ו"ל עפמ"ש במדרש שהשיאום בגיותן שחששו לאיסור מואבי וברוך זנות סברו שאין איסור ובודאי שלח להן המלך כל טוב אבל הם לא יכלו לטעום מהן שהן כולן נבלות וטרפות ונתבשלו בכלים אסורים אבל הבנות שהיו עדיין גויות יכלו לאכל מהן ולכן לא מתו, וצ"ל דלא הי' פקד"נ ממש דא"כ מותר הכל רק דמתוך כך נחלשו עד שגרם למיתתם ונעמי שנשארה לחיות היתה סייעתא דשמיא מיוחדת.

קראנה לי מרא, ע"י בא"ע שנתקשה למה כתוב מרא באלף, ו"ל ע"פ המבואר באה"ע סי' קכ"ט סל"ד וכל השמות שבלשון הקדש מסתיימים בה"א ושבלשון העמים מסתיים באלף והיא לא רצתה שיקראו לה מרה בה"א בלה"ק כי בא"י לא קרה לה כלום ורק בארץ העמים הי' לה מרא וקיותה שעתה שתחזור לא"י הי' לה טוב לכן אמרה מרא בלשון העמים.

בעיניו. עמש"כ לעיל, עוד יל"פ דהנה בודאי שאין בעה"ב צריך לבדוק כל הבא ללקט אם הוא עני כמש"כ בד"א פ"א ממתנ"ע צה"ל אות ו' אבל אם יש לו חשד על א' שאינו עני צריך לברר ועי' בירר כתובות פ"ב ה"ז שנאמן ע"א לומר שהוא עני והיא חששה כיון שבאה מחדש ואין מכירין אותה יחשדוה שאינה עני' לכן אמרה אחר אשר אמצא חן בעיניו שלא יחשדני.

ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקוצרים וגו' עיניך בשדה אשר יקצורו, יל"פ דרצה לרמז לה דיני לקט ע"פ הגמרא שבת ק"ג ב' דבר חכמה ראה בה שני שבלים לקטה ג' לא לקטה והנה הא דג' אינו לקט הוא דוקא כשנפלו ג' בכ"א אבל אם נפלו בזאח"ז פשיטא דהוי לקט ולכן היא הלכה אחרי הקוצרים ר"ל כשכבר הלכו הקוצרים וכל מקום שמצאה ג' לא לקחה (לפי שנתייראה שיתגרו בה הקוצרים) וא"ל ברעו מוטב שיהיו עיניך בשדה אשר יקצורו היינו שתלכי אחריהם ותסתכלי בשעת קצירה וממילא תוכלי כמה פעמים ליקח גם ג' כגון אם נפלו בזה אחר זה ומה שאת מתייראה מהנערים הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך, ועוד יש לפרש דיש מחלוקת הראשונים אם יש לקט במחובר עי' רש"ש שבת ק"ד ב' והיא סברה שיש לקט במחובר ולכן נטלה מה שנשאר אחר הקוצרים וא"ל בועז שאין לה ליטול אלא אשר יקצורו דהיינו הקוצרים ולא המחוברים (ולהסוכרים) שיש לקט במחובר יש לפרש להיפוך ודוק, ועוד יל"פ עיניך בשדה אשר יקצורו כדתנן בפ"ו דפאה שאם התחיל מאמצע השדה או ב' שהתחילו מאמצע השדה ושכחו עומר אינו שכחה ולכן א"ל שצריכה לתת לב דדוקא במקום שכבר קצרו יכולה ליטול, א"נ כדאמרין בסוטה מ"ה ע"א צפו עומרין לתוך שדה חברו אינו שכחה אבל לתוך שדהו שכחה ולכן אמר לה עיניך בשדה אשר יקצורו דוקא ולא בשדה אחרת, ועוד יל"פ אליבא דר"ש דס"ל אפי' אחרים עברו ודאו עומר ששכחו בעה"ב ופועלים אינו שכחה עד שישכחנו כל אדם (עי' ר"ש פאה

אלימלך ושמו בועז. פירש"י מודע קרוב והעירו הרי ה' קרוב גם לנעמי כמ"ש בב"ב צ"א א' אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולן בני נחשק בן עמינרב ואמאי תלה בבעלה ולא בה, וי"ל דלבעלה ה' ראשון בשני ולה ה' שני בשני.

אלכה נא ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו. צ"ע מאי אחר אשר אמצא חן בעיניו הרי לקט כ"ע מחייבי לתת בין רוצה בין אין רוצה וי"ל דאמר' בתוספתא ספ"ב דפאה השבלין שבקשין שבשדות הרי אלו של בעה"ב אר"ע בון נהגו בע"ב עק יפה והיינו השבלין שנשארו בתוך הקש כמש"כ בד"א והרמב"ם פ"ד ממתנ"ע ה"ד לא הביא הא דר"ע משום דס"ל דרבנן פליגי עלי' ומ"מ בודאי מודה שמי שנהג עין יפה ונתן מותר לעני ליטול אלא דלא ס"ל דמחייבי כ"ע לנהוג כן מצד המנהג אלא מי שרוצה ליתן עין יפה יתן, וכנראה רות לא רצתה להתערב בין הקוצרים ובין שאר העניים משום צניעות רק רצתה לחפש באלו שנשארו בקש שנה אין דרך שאר עניים לבקש שם ולזה אמר אחר אשר אמצא חן בעיניו דזה תלוי במי שאין מקפיד ונותן עין יפה.

ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו, קשה הא לקט רחמנא אפקרי' וא"צ רשות מבעלים, וי"ל דהתנן (פאה פ"ד מ"ה) ג' אבעיות ביום (וע"ש ברא"ש דמיירי לענין לקט) ואפי' למ"ד דלא אמרו אלא שלא יפחתו אבל אם רצה להוסיף יוסיף אבל אין מחויב לפתוח רק ג' פעמים ביום ולפי שהיא לא רצתה ללכת בהרבה שדות רק בשדה א' כל היום וע"ז הוצרכה רשות מבעה"ב, ולכן בועז התפלא אח"כ למי הנערה הזאת שאספה כ"כ הרבה לקט (וכ"כ הרב מלבי"ם ז"ל) וענה נערו נערה מואבי' וגו' ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחר הקוצרים דהיינו ששאלה בהדיא רשות ע"ז (אמנם הרמב"ם פסק כר"ע אבל הוא מפרש לה על פאה ולא על לקט).

ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן

לבלתי נגעך והיינו משום שהמאנה את הגר עובר במ"ח איסורים כמבואר בב"מ נ"ט, והנה בב"ק ס"ט אמר שחרית בעה"ב אומר כל מה שילקטו עניים יהא הפקר והיינו כדפירש"י משום דשכיחי עניים שאין בקיאי בדינים ונוטלין מה שאין מגיע להן וחושש שיאכלו בלי מעשר ואע"ג דבתוספתא דפאה פ"ב מסיים בה וחכ"א אין הפקר אנשים הפקר ואין אנו אחראים לרמאים היינו שאין מחוייבים ומ"מ מדת צניעות יש בזה לומר כן דומיא דצנועין גבי ג"ר דאפי' לרשב"ג דהלעיטהו לרשע וימות מ"מ מהצנועין היו מחללין כמ"ש תוס' שם דהצנועין אשאר שני שבע קאי (ולהרמב"ם שיטה אחרת בזה) וכדאי בועז ה"י מהצנועין והפקיר מה שילקטו שלא כדן ומ"מ היו נוהגין כשדואק עני נוטל שלא כדן היו גוערין בו דנהי דבעה"ב הפקיר מ"מ העני צריך לידע הדן שלמחר ילך בשדה של אחר שלא הפקיר ויטלנו ג"כ ויעבור על איסור גזל וגם יאכל בלי מעשר לכן היו גוערין בנוטל שלא כדן רק ההפקר הועיל שאם לא ידאו שנטל לא יכשל בגזל וטבל ובוועז שרצה שלא יגוערו בה כלל אפי' טטול שלא כדן (שחשש אולי אין בקיאה עדיין בכל דיני לקט) לכן הקדים לצוותה שלא תלך בשדה אחר רק בשדותיו והוא הרי הפקיר ואח"כ ה"י יכול לצוות נעריו שלא יגוערו בה דמעתה אין חשש שהרי לא תלך לשדה אחר.

ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך, ואצל אברהם כתיב לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך הקדים ארצך ומולדתך לבית אביך, והטעם פשוט משום שהיא עזבה מתחילה אבי' ואמה ואח"כ יצאה מארץ מולדתה מה שאין כן אברהם שתרח הלך עמו עד חרן א"כ מתחלה עזב ארצו ומולדתו ואח"כ בית אביו ופשוט. ועי' שלא"א ה"י יותר קשה ללכת מבית אביו ולכן הקדים הקל לכבד ועוד שא"א כבר לפני זה הלך מארצו כדפירש"י ר"פ לך בפי' ומארצך רק שא"ל עתה התרחק יותר ולכן הקדים מארצך אבל גבי רות הרי כבר מתחלה הלכה מבית אביה במה

פ"ה מ"ו ובהגהות הגר"א) ולכך א"ל עיניך וגר' כלומר שלא תסתכלי עד אחר שיקצרו שאם תסתכלי בשעת הקצירה לא יהא שכחה. [וצ"ע בזה].

ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחר הקוצרים, צ"ע דאחרי הקוצרים אין עמרים רק שבלים והעמרים הוא אח"כ אחר שמעמרים, עוד צ"ע מש"כ ותבוא ותעמוד מאז הבקר וגר' הרי לא עמדה רק הלכה ולקטה כל הזמן, עוד צ"ע מה שאמר לה בועז עיניך בשדה אשר יקצורו הרי גם עד עתה עשתה כן, ולפי הנראה מפשטות הפסוקים לפי פשוטו שעדיין לא לקטה רק מעט שנתייראה ללכת אחרי הקוצרים בשעת הקצירה שלא יגוערו בה הקוצרים [ואולי נתייראה שאינה בקיאה בדיני לקט ושמא תקח מה שאין לה ליטול ע"פ דין ויגוערו בה] ולכן המתינה עד אחר העימור שאז תקח שכחת העמרים אחר שהקוצרים ילכו [ומש"כ למעלה ותלקט בשדה אחר הקוצרים היינו קצת שכבר עמרו, ומצאתי במדרש פ"ד ס"י ט' דבר צניעות ראה בה שכולם לקטו בין העמרים והיא לקטה מן ההפקר] ועי' התפלא בועז למה לא לקטה כמו כולם ושאל ע"ז לנערו והשיב לו שלפי שהיא נערה מואבי' השבה משדה מואב נתייראה מהקוצרים ולכן אמרה אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי שהקוצרים ילכו ויעמרו ולכן עמדה והמתינה מהבקר עד עתה שיגמרו הקצירה ואז קרא לה בועז ואמר לה עיניך בשדה אשר יקצורו והלכת אחריהן היינו בשעת קצירה ואל תתייראי מהם הלא צייתי את הנערים לבלתי נגעך ולכן כתיב אחר כך ותקם ללקט שעשתה כדבריו ללקט מיד בשעת קצירה ואמר לנעריו גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה וכל הפסוקים מדויקים מאוד לפי זה.

אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה, יל"ע מה חשש בועז אם תלך ללקט בשדה אחר ג"כ, והנה לפה"ע מהפסוקים חשש בועז מאד שלא יצעררה שהרי כפ"כ ולא תכלימוה, ולא תגעו בה, צייתי את הנערים

העמרים וכי בועז הי' חשוד לעמר ע"ג ליקטן של עניים שזה אסור, ואולי הכונה למ"ש בתוספתא דפאה השכלין שבקשן הרי הן של בעה"ב רע"א בעלי בתים נהגו בהן עין יפה ונתנום לעניים והרמב"ם (פ"ד ממתנ"ע ה"ד) השמיט הא דר"ע דס"ל דרבנן פליגי עליה, והיינו שנשאר קצת שכלים בתוך הקש ואינן שכחה שלא נשכחו ועל אלו מותר לעמר העמרים וע"ז אמר שתתנו לה ללקט הנשאר ההוא.

ותחבוט את אשר לקטה והי' כאיפה שעורים, צ"ב כשביל מה הפסוק מספר שחבטה את אשר לקטה, וי"ל שהיא הרגישה ששלו לה מן הצבחים וא"כ אין זה לקט וחייב במעשר ואינה יודעת איזה וחששה שתפריש מן הפטור על החיוב ולכן חבטה ועשתה מירוח וגורן בשדה (ואיפה שעורים הוא גורן דהא אמרי' בפאה פ"ו דסאתים הוא כבר גדיש וכ"ש איפה שהוא ג' סאה) ואמרי' בסוטה מ"ג ב' לקט שכחה ופאה שעשאן גורן הוקבעו וה"מ בשדה אבל בעיר פטורין ולכן רצתה לחבוט ולעשות גורן בשדה כדי שיתחייב במעשר מדרבנן ותוכל להפריש מזה על זה שגם מה שברעו נתן לה אין חייב אלא מדרבנן דהו"ל לקוח וכדעת הר"ש בספ"ק דפאה דלקוח קודם מירוח פטור מה"ת, ולפי פשוטו חבטה בגורן שלא תצטרך לישא עם המון שהנפח קשה כמשאוי כמ"ש בב"מ פ' א'.

והי' כאיפה שעורים, הטעם לאיפה י"ל דהנה גבי יעקב כתיב ויקן את חלקת השדה במאה קשיטה ואי' בספר הישר דהוא ה' סלעים ולפי חשבון בית זרע חומר שעורים [דהיינו ל' סאה] בני' סלע א"כ הי' חלקת השדה ג' סאה ומבואר דחלקת השדה הוא ג' סאה, וא"כ גם כאן דכתיב ויקר מקרה חלקת השדה לבעוז הי' ג' סאה זרע ומבואר בפיהמ"ש להר"מ פאה רפ"ה דשיעור לקט שנופל הוא כשיעור הזריעה וא"כ הלקט מהשדה הי' ממש איפה שהוא ג' סאה ולפי שלא היו שם אז עוד עניים לקחה את כל הלקט, ומש"כ כאיפה משום שברעו אמר וגם שול תשולו לה וגר' א"כ הי' קצת יותר מאיפה.

שנשאת למחלוק ורק מארצה עדיין לא הלכה ולכן הקדים ותעזבי אביך ואמך ואח"כ מארץ מולדתך.

ויאמר לה בועז לעת האוכל גושי הלום ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחומץ ותשב מצד הקוצרים ויצבט לה קלי וגר'. בתחלה אמר לתת לה לחם ואח"כ נתן קלי, ולפה"נ הלחם הי' מונח בראש השלחן סמוך לו ולכן אמר לה גושי הלום אבל היא התביישה לעלות למעלה לקחת לחם וישבה בצד הקוצרים ואחר שראה שישבה לא רצה להטריחה שוב ליטול ידיה וגם חשב שתבייש ג"כ לילך ליטול ידיה (ואע"ג דשלמה תיקן נט"י מ"מ היו נוהגין בו גם קודם ע"י חולין ק"ו א') לכן לא נתן לה פת רק קלי שא"צ נט"י והקב"ה שרה ברכה במעיה שגם מזה שבעה, ולכן הזהיר אח"כ ולא תכלימה אחר שראה שהיא ביישנית.

וטבלת פתך בחומץ, בשבת קי"ג ב' רמז רמז לה עתיד בן לצאת ממך שמעשיו קשין כחומץ ומנו מנשה, צ"ב לאיזה צורך רמז לה עתה רמז זה הרי בא לנחמה ולחזקה ולמה הוצרך לצערה בזה עתה, וי"ל שג"ז אמר לה לחזקה ולעודדה שלא תחשוב כיון שהיא באה מזרע גוים ורשעים אין בידה לעלות במעלות גדולות וע"ז הראה לה שאין תלוי כלל מהיכן מוצאה והעיקר תלוי בבחירתה שהרי מנשה שבא מזרע צדיקים גדולים כאלו מ"מ ירד עד למדרגה התחתונה שאין לו חלק לעוה"ב ולא הועיל לו כלום זכות אבותיו כיון שבבחירתו בחר ברע וא"כ מדה טובה מרובה שמי שכחור בבחירתו הטובה בטוב יכול לעלות ולהגיע למדרגות הגדולות ביותר אף שאבותיו היו רשעים (ונהי דודאי זכות אבות מועיל ולהיפך קשה אבל מי שמתחזק בזה יכול להגיע להגדולים ביותר כמו אברהם אבינו ור"ע ור"מ ושמע"י ואבטליון).

גם בין העמרים תלקט ולא תכלימה. יל"ע מאי בין העמרים דאי שכחת עמרים (כדפירש"י לעיל בפסוק ז') וכי ע"ז הוצרך להזהיר פשיטא שהוא שלה, ואם הכונה על הלקט שנשאר תחת

חדשי הבחנה שהרי מחלוק וכליון מתו כא' שנא' רימותו גם שניהם ובגמ' (קדושין י א') דרשו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין ומיד כשמתו חזרו לא"י נמצא ה"ג' חדשים ממש ממיתתם ואח"כ דאגה שתתייבם.

הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה, משמע שה"י סמוך אחר כלות קציר החטים שהוא בחצי סיון כמ"ש בב"מ ק"ו ב' וק' הרי הם באו בתחלת קציר שעורים שהוא א' דחומ"פ כדאי' במדרש [או בע"פ כדאי' בתרגום] וא"כ עריך לא עבר ג' רגלים ממייתת אשתו כמ"ש בב"ב צ"א דביום שנכנסו מתה אשתו של ברעז ואיך ה"י יכול לישא אחרת, וי"ל דהאמר בב"ב שם ס' בנים היו לו וכולן מתו בחייו וא"כ לא קיים עדיין פור' (אם לא נשאר מהן זרע) ומותר לישא תוך ג' רגלים (גם יתכן דעדיין לא נתקן או תקנה זו) וצ"ע.

הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה, עמ"ש"כ להלן, ולפי פשוטו י"ל ג"כ שבא ללמדנו זריות הצדיקים במצוה שמיד שעלה בדעתה אמרה לה ללכת באותו לילה והלכה מיד והוא הבטיח לסדר הענין ותיכף באותו יום סידר כמ"ש כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום ובאותו יום נשאה ולכן נתן לה הקב"ה באותו לילה הריק ובאותו לילה נפטר כמ"ש חז"ל בילקוט ואילו היו מתרשלים קמעא ה"י כל הענין בטל ומזה למדנו כמה צריך להזדרז במצוה. ומ"מ צ"ל שהודיעתה ז' ימים קודם וספרה ז' נקיים דק"ל תבעוה לינשא ותתפייסה צריכה ז"ל.

כל אשר תאמרי אלי אעשה, ובמדרש (רות וזוטא) יכול אפי' דבר שאינו הגון לכך אלי קרי ולא כתיב וקשה ודחיבת אעשה או תיבת כל הו"ל לעשות קרי ולא כתיב ולא תיבת אלי שאין נ"מ גם בלא זה, וי"ל דבודאי אם תאמר לה הודאה ע"פ דין ל"ש לומר שהוא דבר שאינו הגון דמנא ידעה אם אינו הגון והרי היא מלמדתה ולכן"ך כל אשר תאמרי פ"י בהוראה אעשה אבל מה שתאמרי אלי היינו בתורת

ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה, מכאן מוכח דאורח יכול ליקח לביתו מותר סעודתו ולא מסתבר ששאלה רשות וע"י תוספתא ביצה פ"ד ה"ט וע"י רמ"א אה"ע סי' כ"ח סי"ז.

איפה לקטת היום ואנה עשית, צ"ב הכפל, וכן אח"כ ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש וגר', ובמדרש יותר משבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב שנא' אשר עשיתי עמו, ועפ"ז יל"פ דהנה כשראתה רוב הלקט שהביאה התפלאה ע"ז, וזה יתכן מב' סיבות או שלקטה אצל עשיר גדול שיש לו שדה גדולה מאד ויש הרבה לקט ביותר ותגד זה אמרה איפה לקטת היום דהיינו מי הוא העשיר מופלג כ"כ שלקטת אצלו, או שמן השמים זימנו שיפול הרבה לקט בפעם הזאת כדי לזכות את הבעה"ב במצוה גדולה זו לפרנס צדיקים כאלו ולפי זה בודאי הבעה"ב הוא צדיק גדול שזכה לכך שמן השמים משתדלן שיזכה ביותר במצוה זו ותגד זה אמרה ואנה עשית דהיינו מי הוא הצדיק הזה שעשית עמו מצוה זו וזכה לזה כנ"ל יותר משבעה"ב כו', וע"ז השיבה לה ותגד את אשר עשתה עמו שבאמת אינו שדה גדולה של עשיר כ"כ רק כנראה שהוא צדיק גדול ולזה נפל לקט הרבה לזכותו וזהו את אשר עשתה עמו כנ"ל ואח"כ אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז.

ותאמר רות המואבי' גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקן, ובילקוט א"ר יוחנן ודאי מואבי' היא שהוציאה עילה על אותו צדיק הוא אמר לה וכה תדבקן עם נערותי והיא אומרת לחמותה עם הנערים אשר לי תדבקן ואף נעמי אמרה ברוה"ק טוב בתי כי תצאי עם נערותי, הכתה משום שהיתה מואבי' לא ידעה עדיין שיש אצל ישראל קפידא שלא לדבר בלשון הזה עד שאמרה לה נעמי שלא כך צריך לומר.

עד כלות קציר החטים וקציר השעורים, מדרש (פ"ה) הוא ג' חדשים, ג' שהמתנה ג'

להתהפך הרגיש בה והנה בד"מ בסדר החליצה כתב שהיבמה עומדת לימין היבם בחליצה כי חליצה במקום יבום וכיבום הכלה עומדת לימין החתן כדכ' נצבה שגל לימינך, והנה המפ' כתבו שרות רצתה שבועו ייבם אותה מיד [נורק מפני הגואל הוצרך להתעכב הדבר עד מחור] ולכן שכבה בימינו כדן יבום וכשהתהפך על צד ימינו הרגיש בה, וזוה י"ל טעם דכתיב ותשכב מרגלתו חסר ששכבה רק בצד ימינו אבל ותגל מרגלותיו מלא שגלתה ב' מרגלותיו.

ויהי בחצי הלילה, ברוקח א"י שהי' ליל פסח (וכ"ה בתר' השלם פ' בא) ותמוה דהא כתיב הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה ואיך אפשר לזרות ביו"ט, ונראה דנעמי דיברה אתה בלילה שעברה (דאל"כ הול"ל הנה הוא זורה ולא זורה) וקאמרה לה הנה הלילה הוא זורה ובודאי לא יספיק בערב פסח להביא הכל לביתו ויצטרך להשאר לישן בגורן לשמור על הערמות לפי שהדור הי' שטוף בגול כמ"ש בדור"ד פ"ה ס"ו ט"ו (וע"ל ד"ה ויאכל).

צריך להבין כל הענין למה שלחה נעמי את רות בלילה שתגל מרגלותיו וגו' שלכאורה אין זה ענין צניעות וגם הלא יכלה לקלקל בזה את כל הענין כדאי' במדרש חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך צדקות שעשית עם זקני ועם זקנתי בחצות הלילה שאילו החיש לה קללה אחת מאין הייתי בא ונתת בלבו וברכה שנא' ברוכה את וגו', והלא יותר טוב היתה יכולה לומר לו שעליו מוטל לקיים מצות ייבום ואם ירצה ייבם ולמה הי' בדרך הערמה, ויתכן לומר (וכמדומה שקצת מזה ראיתי באלשיך ואינו תח"י כעת) שנעמי ראתה ברוה"ק (כדאי' במדרש ותרגום שהיתה בעלת רוה"ק) שאין לו לחיות רק יום זה כדאי' בילקוט סוף רות שבלילה שנשא את רות מת (וזה מוכח מהפסוקים שנעמי גידלה את הילד והשכנות קראו לו שם) וזה היה בלילה שני' אחר ששלחתה כמבואר בהפסוקים וגם ידעה ברוה"ק שדוקא הוא צריך לייבם ואם לא עכשיו אימתי ולכן רצתה שתבא אליו בלילה

צוואה או עצה אלי זה יתכן שאינו הגון כמ"ש בשבת קי"ג ב' תן לחכם וכו' ולא עבדה כדקאמרה ולכן אלי קרי ולא כתיב.

כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את, בכתובות כ"ב ב' רבי איעסק ל' לברי' בי ר' חייא כי מטא למכתב כתובה נח נפשה דרביהא אמר רבי ח' פסולה איכא יתיבו ועיינו במשפחות ומצאו שבאמת לא הי' מתאימים ע"ש וכאן אמר לה שאין לחוש שמא ח' יקרה משהו (כמו שקרה באמת שמת באותו לילה) יאמרו שלא היו מתאימים לכן אמר שאין לחוש לזה כי יודע כל שער עמי שאשת חיל את.

ויאכל בעז וישת ויטב לבו פירש"י (ממדרש) ויטב לבו שעסק בתורה, הנה למש"כ ברוקח כאן ובבעה"ת בא (פ' ויהי בחצי הלילה) שליל פסח הי' לפ"ז ויאכל היינו מצה ומרור, וישת ד' כוסות, ויטב לבו שעסק בתורה הוא ההגדה, אך יל"ע למה שכב בקצה הערמה כדי לשמור מגנבים כמ"ש חז"ל במדרש הרי מבואר במג"א ס"ס תפ"א בשם מהרי"ל דאין לנעול הדלת בליל פסח וליל שמורים הוא ולמה נתיירא מגנבים וצ"ל דשכיח הויקא הוא כמ"ש במד"ר ובשכיח הויקא לא סמכי' אניסא כמש"כ המג"א שם ויל"ע איזה שמירה היא הרי רות נכנסה ושכבה מרגלותיו ולא הרגיש בה כלל וא"כ גם גנב יכול לגנוב הכל ולא ירגיש וצ"ל דגנב מתיירא להכנס כשרואה שהוא ישן שמתירא שמא יתעורר, ואכתי יל"ע הכתיב הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה ואיך מותר לזרות ביו"ט וצ"ל דבליל י"ד קאמרה לה שהלילה זורה את הגורן ולכן בלילה הבאה תבואי ותשכבי מרגלותיו (וע"י לקמן).

ויהי בחצי הלילה, י"ל טעם למה בחצי הלילה שהרמב"ם (בפ"ד מדעות ה"ה) כ' שבתחלת הלילה ישכב על צד שמאל ובסוף הלילה על צד ימין וכ"ה באור צדיקים בשם האר"י נמצא שבתחלה שכבה בימינו באופן שלא ירגיש בה ורק בחצי הלילה כשהוצרך

כקטן שנולד דמי ומותר לה לילך בגלוי הראש לכורע.

שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך, ובמדרש כריקם שנא' בעולי רגלים כי הא דתנינן תמן הראי' שתי כסף והחגיגה מעה כסף, בסנהדרין צ"ג אמר' מאי שש שעורים אילימא שש סאין וכי דרכה של אשה לשאת שש סאין אלא שש שעורים וכי דרכו של ברעו ליתן שש שעורים אלא רמז רמז לה כר' והקשה רש"י למה לא משני שש קבין ותירץ ע"ש ובמהרש"א שם הקשה על תירצו, וי"ל דאי שש קבין הול"ל סאה ולפי"ז י"ל דלתירוצ' הגמ' באמת הי' שש קבין (דאי שש שעורים ממש קשה הלשון וימד) אלא דלכך מדר' קבין ולא מדר' בסאה כדי לרמז לה הרמז, ולפי"ז י"ל המדרש הנ"ל ג"כ דבפ"ח דפאה מבואר דכר' של חצי קב חטין [שהוא קב שעורין כמבואר שם דמחירין שוה] מחירו פונדיון שהוא חצי מעה וא"כ שש קבין שעורים מחירו ג' מעה והוא ממש כמו שם החגיגה מעה והראי' ב' מעין שהוא ג' מעין.

אל תבואי ריקם, ובמדרש לא כריקם שנא' במצרים (לא תלכו ריקם) ולא כריקם שנאמר בעבר עברי (ולא תשלחנו ריקם) אלא כריקם שנא' בעולי רגלים (לא יראו פני ריקם) כי הא דתנינן תמן הראי' שתי כסף והחגיגה מעה כסף ונראה דקשה להמדרש קושיית הגמרא בסנהדרין צ"ג א' וכי דרכו של ברעו לתת מתנה שש שעורים וע"ז מתרץ שיש ב' מיני מתנות יש מתנה שהיא לטובת המקבל כגון מתנה של מצרים ושל עבר עברי חו צריכה להיות מתנה מרובה (כדק"ל ל' סלע) ויש מתנה מועטת שאין המקבל צריך לה אלא שהנותן מצדו צריך לתת מתנה דרך כבוד וזה סגי כמתנה מועטת וזהו ענין ולא יראו פני ריקם בעולי רגלים ולהכי סגי במעה כסף וכן גם כאן ברעו לא נתן בשביל שנעמי היתה צריכה עכשיו למתנתו אלא נתן מצדו להראות שאינו משלחה ריקם והוא דרך

וייבמנה מיד אבל מאחר שבועז רחה אותה עד שידבר עם הגואל ידעה שבוודאי יגמור היום המצוה מאחר שהיא עשתה כל מה שביתה ויותר מיום זה א"א ולכן כתיב כי לא ישקוט האיש עד אם כלה הדבר היום ובמדרש וברעו עלה השער והנה הגואל עובר וכי אחורי תרעא הוי קאים (פי' הגואל) אלא אמר הקב"ה ברעו עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה אף אני אעשה את שלי אפי' הי' בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לכאן שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער.

ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני. לכאור' הול"ל אבל יש גואל קרוב ממני, ונ' שבועז הבין מדבריה שאמרה פרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה ולא אמר כי אתה הגואל משמע שגם היא ידעה שיש עוד גואל אלא שסברה ששניהן שוין וכיון שהיא רצתה בו עליו המצוה וע"ז ענה לה כי אמנם שגואל אנכי וגם אמנם שיש עוד גואל אבל הוא קרוב ממני ולו זכות הקדימה.

ויאמר אל יודע כי באה האשה הגורן. יתכן שחשש לסבלנות והוא לא רצה לקרשה שמא ייבם הגואל ומבואר באה"ע סי' ע"ב שאם אין עדים אין חוששין לסבלנות לכן אמר אל יודע וגר', והוסיף עוד טעם כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך דאי' בשו"ע שם שאם אמר בהדיא לשם סבלנות אין חוששין לקדושין ולכן אמר הטעם ששולח שלא תבוא ריקם לחמותה.

הבי המטפחת אשר עליך, כי הא"ע זה הצעיף, וצעיף מתרגמי' בתי' (חיי שרה ויישב) זה רדידא, ויל"ע הרי הרמב"ם כ' בפכ"ד מאישות הי"ב דאסור לאישה לצאת בלא רדיד אע"ג ששערה מכוסה במטפחת ואיך אמר לה שתוריד הרדיד מעלי, וי"ל שרות נשאת להם בגיורתה דרך זנות ורק עתה נתיגירה כדאי' במדרש וא"כ היתה עדיין פנוי' גמורה ומותר לה לילך בגלוי הראש ואפי' להמחמירין בבתולה שנבעלה עי' מ"ב סי' ע"ה סק"א כאן שנתגירה

טעמא דקרא

השדה מיד נעמי שהרי הגוף נשאר לה וחזור לה ביובל וא"ש הכל בע"ה ואפשר דמפסוקים אלו באמת הוכיח לה הגמ', [ואולי זה ג"כ כונת הפסוק חלקת השדה לברעו אשר ממשפחת אלימלך היינו חלקו שירש בשביל שהי' ממשפחת אלימלך] וערמב"ן פ' בהר ועמש"כ בס' קנן פירות ס"י ס"ה ומיהו רש"י לא פי' כן עיי"ש.

חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משה מואב. בכל המגילה כתיב שדי מואב ביו"ד וכאן כתיב בה"א וכבר כתבנו בזה לעיל ובארנו בשם המדרש דכ"מ דכתיב שדי היינו מדינה וכ"מ דכתיב שדה הוא שדה ממש, וכאן נראה לבאר ע"פ המדרש לעיל פ"ב ס"י ו' ויבאו שדה מואב ויהיו שם בתחילה באו להם בעיירות מצאו אותם פרצים בעברות אח"כ באו להם לכרכים מצאו אותם מרוחקים ממים אח"כ חזרו להם בעירות ונראה דאח"כ שחזרו לעיירות לא רצו לדור בעיר משום שפרוצים בעירות ודרו בשדה העיר סביב לעיר אבל רק אלימלך ונעמי דרו שם אבל בניהן שנשאו מואביות דרו בתוך העיר ובזה מדויק הפסוקים דכל מקום דמיירי ברות או בשניהן כתיב משדי מואב דהיינו ממדינת מואב אבל כאן דמיירי בנעמי לחודה כתיב משדה שהיא גרה בשדות העיר.

אם תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי וגו', לכאור' הול"ל ואם לא תגאל שהרי דיבר אל הגואל. וי"ל דבגמ' (ס"פ הספיתה) אמרו שהיו ד' אחין בני נחשון בן עמינדב שלמון ואלימלך והגואל ואבי נעמי וכולן מתו ולא נשאר עתה רק הגואל ולכן א"ל אם תגאל גאל כי אתה קודם לכולם אמנם אם לא ידעה לגאול אז אין בועז הגואל היחיד כי לגואל היו בנים כמ"ש במדרש פן אשחית את נחלתי שלא אערב פסולת בבני ומבאר שהיו לו בנים והם גואלים כמו בועז כי כולם בני אחים ואם גם הם רוצים לגאול צריכין לחלק בין כולם ולכן א"ל אם לא יגאל שום א' מבין אז אנכי אחריך לבדי.

כבוד ולכך סגי במתנה מועטת של שש שעורים (שור"מ בס' לקוטי בשמים כעץ זה).

ויקח עשרה אנשים וגו' קנה נגד היושבים ונגד זקני עמי (גם היושבים היו זקנים ונראה היו שם עוד זקנים שלא ישבו) ויאמר בעז לזקנים וכל העם וגו' ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים וגו', כאן לא הזכיר רק כל העם והזקנים ונ' דבכתובות ד' ב' פליגי חד יליף מכאן לברכת חתנים בעשרה וח"א שאסף י' זקנים לדרוש עמוני ולא עמונית ועשרה לפרסומי מילתא, וי"ל דשניהן אמת דרצה גם לברר ההלכה אם עמונית מותרת ע"פ הזקנים דהיינו סנהדרין וגם לברכת נשואין ועדים אספן ולא פליגי אלא אם העשרה היו עבור ברכת אירוסין או לפרסומי מילתא, ובזה מדויק הפסוקים דתחלה רצה לברר מפי הסנהדרין אם היא מותרת לו ולכן רצה שישתתפו גם שאר הזקנים היינו הסנהדרין שתהא מותרת מפי כולן לכן אמר נגד הישבים ונגד זקני עמי, ואח"כ עשה עדות וברכת אירוסין ובזה א"צ דוקא זקנים ולכן אמר לזקנים וכל העם וכולן השיבו לו עדים וברכוהו.

חלקת השדה וגו' מכרה נעמי, יש לדקדק טובא חדא איך מכרה נעמי בנכסי. בעלה ואם עבור כתובתה אמאי לא תבעה תחלה היוורשים ואם תבעה ולא רצו לשלם או לא הי' להם למה רצו עכשיו לגאול ועוד מה שיין כלל גאולה הרי שלהם היתה שהם היוורשים ומה זה ענין לגאולת קרובים ועוד למה כתיב אח"כ ביום קנותך השדה מיד נעמי הרי מכרה כבר ועוד מאי לשון חלקת השדה ועוד דקדוקים, ונראה לבאר ע"פ הגמרא ב"ב צ"א א' אלימלך ושלמון ופלוני אלמתי ואבי נעמי כולן בני נחשון בן עמינדב הם ולפ"ז השדה של אלימלך ירשה ג' יורשים פלוני אלמתי וכוועז (עבור אביו) ונעמי (עבור אביה) ובודאי שהם לקחו חלקם רק החלק שנשאר לנעמי מירשה מכרה וזהו חלקת השדה וי"ל חלק שלה ולכן היו צריכין לגאלה אחר ב' שנים מדן קרובים ולכן כתיב ג"כ ביום קנותך

של עמוני ולא עמונית כמ"ש בכתובות ד' ב' שלכך קרא לעשרה זקנים והגואל התיירא לסמוך על הוראה זו ולכן אמר פנ אשחית את נחלתי לא אוכל לגאול שמא אין ההוראה נכונה אבל אתה שאתה בטוח שהוראתך נכונה אתה יכול לגאול וכ"ת שבועז אין יכול לגאול שת"ח שאמר הלכה בשעת מעשה אין שומעין לו כמ"ש ביבמות ע"ז א' לזה אמר גאל לך את גאולתי כלומר אתה הרי סובר שאני צריך לגאול ופסקת עלי שזה גאולתי רק אני איני רוצה אבל אתה הורית עלי לא עליך וממילא אתה יכול לגאול זהו כי לא אוכל לגאול כלומר אני איני יכול שאני מתיירא אבל מצדך הריני צריך לגאול וממילא תוכל אתה לגאול ועי' בכורות ל"ח ב'.

ל"ע למ"ד ביבמות ל"ט א' דחליצת גדול עדיפא מביאת הקטן למה לא חלץ הגואל לרות דעדיף מיבום של בועז וי"ל דענין חליצה בודאי לא שייך אלא באח ממש ולא בשאר קרובים אף שענין יבום שייך קצת בהם כמ"ש הרמב"ן בפ' יושב (ואפשר שהי' כאן קצת ענין חליצה במה ששלף נעלו ואין אתנו יודע עד מה בענינים אלו).

פנ אשחית את נחלתי, על עצמו לא נתיירא שעובר באיסור עמוני כיון שבועז שהוא ראש הסנהדרין פוסק שהיא מותרת חייבין לשמוע לו ולא יהי' לו שום עונש כיון ששמע לסנהדרין גדולה רק חשש שבדור אחר יבא כ"ד אחר ויפסוק שאסורה ואז זרעו יהיו פסולים.

קנה נגד היושבים ונגד זקני עמי. צ"ב ונראה דהנה מבואר בסנהדרין כ"ט ב' לענין אודיתא שאם קבעו הדיינים מקום וישבו שם ובא לפנייהם שוב אינו יכול לומר שלא רצה שיכתבו וכנדרים כ"ז ב' מבואר שאם קנו מידו בב"ד חשוב אינו יכול לטעון טענת אסמכתא והנה כאן הי' גם קבעו דוכתא וישבו וגם ב"ד חשוב כמ"ש ויקח עשרה אנשים מוקני העיר ויאמר שבו פה וישבו ולכן אמר קנה נגד היושבים ונגד זקני עמי כדי שלא יוכלו לטעון

הרשב"א בקדושין כ"א כתב שאם הגואל הקרוב אין רצה או אין יכול לגאול אין הגאולה חוזרת לקרוב השני והקשה המקנה דהא כתיב כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך (ומה שרצה לתרץ שהגואל יכול למכור זכותו לאחר תמוה דא"כ לא משנה אם הוא אחריז או לא וכבר כתבנו בזה בביאור למס' עבדים סי' ס"ה) ונראה דהרשב"א לא קאמר אלא כשאין לו ממון לגאול שיתכן שאח"כ יהי' לו ממון או שאין רוצה שאפשר שאח"כ ירצה אבל כשאסור לו ע"פ דין לגאול הוי כמת ופשיטא שהגאולה הולכת לשל אחריז והנה הגואל כאן שפקפק בהוראת בעז עמוני ולא עמונית א"כ לדידי' היא אסורה לו וממילא הגאולה הולכת לבעז דפשיטא לי' להתיירא, ובזה יש להבין למה נעמי שלחה אותה לבעז ולא לגואל שבודאי היא ידעה שהוא קרוב יותר שהרי הי' גיסה ודודה אלא שהיא הבינה שהוא לא יסכים ויפקפק בהיתר ובשביל שידעה שבעז ס"ל עמוני ולא עמונית כמו שאמר לרות אל עם אשר לא ידעת מתמול שלשום שאלמלי באת תמול שלשום לא היינו מקבלים אותך שעכשיו נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית כדאי' במדרש לכן שלחה אותה אליו.

אשת המת קנית קרי וכתוב קנית לרמו שבפיו אמר קנית אבל בלבו הצטער ע"ז ורצה שהוא יקנה ויזכה בהמצוה כמשאחז"ל במדרש (רות זוטא ואמרו שם שידע ברוה"ק שהמשיח עתיד לצאת ממנה ועי' רד"ל ר"ר פ"ז ט'), ובזה ל"פ ג"כ כי אם גואל אנכי אם כתיב ולא קרי שאמר כי גואל אנכי אבל בלבו הי' לומר כי אם גואל אנכי שרק הוא הגואל ולא השני.

ויאמר הגואל לא אוכל לגאל לי פנ אשחית את נחלתי גאל לך אתה את גאולתי כי לא אוכל לגאל, לכארי כי לא אוכל לגאול כפול שכבר אמר לא אוכל לגאול וגם למה אמר את גאולתי הרי אין זה גאולתי שכיון שאין רוצה חזרת הגאולה לשני (וצריך לדחוק את גאולתי שהיתה ראוי' לי), וי"ל דהנה בועז חידש אז את הדין

כאן קנין כיון שאפי' אם הוא עצמו הי' מוכר לבועז יש לו זכות לגאול מתי שירצה דקרוב קרוב קודם.

חזאת לפנינו בישראל. בירר קדושין פ"א ה"ה בראשונה היו קונין בשליפת המנעל וה"ד חזאת לפנינו וגר' שלף איש נעלו וגר' לשון הירר' משמע דדוקא בשליפה ונתינה קנאו אבל אם נתן לו בלא לשלוף לא קנאו ולכן הזכיר בקרא שליפת המנעל והא דלדורות א"צ שליפת המנעל משום דמנהגא הוא וכיון שידעו חז"ל דאח"כ לא נהגו כזה קונה גם בלי זה דכל הקנינים הוא מנהג המדינה מידי דהוה אסיטומתא.

וישלוף נעלו. המפ' כתבו שהקנה לו את זכות הגאולה שלא יוכל לחזור בו ולמדו מזה דזכות זו הוא כעין חפצא של ממון ואפשר להקנותו בק"ס, וקשה דהא בהדיא כתיב עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך משמע דאת השדה ממש קנה וצריך לדחוק דהכונה שקנה הזכות לקנות השדה וכמו בסיפא דקרא וגם את רות וגר' קניתי דהכונה שקנה הזכות ליבמה, ואפשר לומר דבאמת הגאול הקנה לו את השדה ממש ונתן הסודר במקום האיש שקנה השדה מנעמי דהיינו זכות עבורו שבעז לא יוכל לחזור בו. ויהא חייב ליתן המעות כמ"ש כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין ואין כאן שום חובה דבלא"ה בעז יכול לגאול בע"כ ויכול להקנות במקומו מרץ זכר, אמנם גם מש"כ המפ' שהקנה לו זכות הגאולה ג"כ נכון מדקנה מהגאול ולא מאיש אחר, נמצא שבסודר הזה הקנה לו ב' דברים גם זכות הגאולה וגם השדה, וכזה מודיק מש"כ חזאת לפנינו בישראל על הגאולה ועל התמורה ואמרו בב"מ מ"ז א' על הגאולה זה מכירה ועל התמורה זה חליפין כי גם כאן היו ב' הדברים שאת זכות הגאולה הקנה לו בחליפין בלבד דהיינו עבור הסודר, ועל השדה הי' מכירה והקנין הי' שלא יחזור בו.

עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגר' וגם את רות וגר' קניתי לי לאשה. בס' גשמי ברכה דקדק למה ברישא לא כתיב

אח"כ שלא רצה שיכתבו ולא טענת אסמכתא (ואע"ג דגבי אודיתא אם קנו מידו א"צ שיקבעו מקום מ"מ לרווחא דמילתא עשה כן).

שלף איש נעלו ובתרגום ית נרתק יד ימיני' והיינו דמפרש דנעלו אין הכונה נעל ממש רק בית יד שעל היד וצריך טעם מג"ל שאין הכונה נעל ממש וכדמשמע בגמ' דידן בב"מ מ"ז א', וי"ל דהתרגום אזיל בשיטת הירר' בב"מ פ"ב ה"ח שאין נכנסין במנעלין לביהכ"נ וביהמ"ד (וע"ש בציון ירושלים באורד) וכאן כתיב וברעז עלה השער ואמרו במדרש (רות זוטא) לבית המדרש א"כ ע"כ הוציא נעליו מקודם ואין שלף נעלו ולכן הוכרח לפרש נרתק בית ידו, אבל גמ' דידן לשיטתו בברכות ס"ב ב' דמותר ליכנס במנעל לביהכ"נ ולכן מפרש מנעל ממש כפשוטו.

שלף איש נעלו וגר' וישלוף נעלו, בתרגום אי' נעל שעל היד ותמוה מג"ל שאין זה נעל רגל ככל נעל שבתורה (ועי' לעיל) וי"ל דהנוגע במנעלים צריך ליטול ידיו והם ישבו בביהמ"ד ויש בזה ביטול תורה ולמה הוצרך לשלוף נעלו ולא נתן לו דבר אחר לקנין ולכן מפרש לא נעל של רגל אלא של יד וע"ז א"צ ליטול ידיו.

חזאת לפנינו בישראל וגר' חזאת התעודה בישראל פירש"י לשון עדות וצריך ביאור מה משמיענו הפסוק בזה. וי"ל עפ"ד הרמב"ם פ"ה ממכירה הי"א י"ב יש דברים שא"צ קנין כגון גט ושחרור ושליחות ומדעא ומחילה, ומה שנהגו להקנות לדברים אלו הוא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו כו' ע"ש ולפי"ז מבואר שיש קנין סודר שהוא ממש לקיים הענין כגון במכירה וחליפין דבלי הקנין אינו חל כלל וזהו על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר ויש קנין שאינו אלא לראי' ולעדות שגמר בלבו לעשות כן וזהו שרמו כאן חזאת התעודה בישראל, היינו קנין לעדות גם כן עושין בקנין סודר שהוא שליפת המנעל וכנ"ל. וכפי הנראה גם כאן הי' קנין בכה"ג רק להבטחה שלא יחזור בו דמדינא צ"ע אם מהני

קניתי לי כמו בסיפא וי"ל פשוט משום שהשדה
הי' מוכרח להחזיר ביוכל לפלוני אלמוני שהוא
היורש האמיתי וכדין כל גאולת קרובים לכן לא
כתיב לי אבל האשה תשאר לו לעולם.
כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל
אשר לכליון ומחלוק, בכל המגילה הקדים מחלוק
לכליון חוץ מכאן, וי"ל הטעם עפ"מ ש"כ לעיל
דכליון נשא אשה קודם למחלוק כמ"ש וישאו
להם וגו' שם האחת ערפה והיא היתה אשת
כליון, וק"ל דבן כ"ז שהוא סמוך על שלחן
אביו נכסיו לאביו א"כ כליון שנשא לפני מחלוק
היו לו נכסים לפניו ולכך הקדים כאן כל אשר
לכליון שהי' לו לפני מחלוק [אמנם זה רק יתכן
אם נישאו בחיי אביהן], ועי"ל שהקדים כאן
כליון משום שמחלוק מת לפני כליון כמ"ש
וימתו גם שניהם מחלוק וכליון נמצא שכליון
יש כל אשר למחלוק א"כ עיקר הנכסים היו של
כליון ולכן הקדימו.

בכל המגילה נזכר רות המואביה מואביה
מלא ו' חוץ מהאחרון וגם את רות המאביה הוא
חסר, י"ל דכ"ז שבעז לא פסק מואבי ולא
מואבית הי' מואביה מלא כמו כל בני מואב אבל
אחר שפסק דמואביות כשרות נעשה חסר שאין
זה מואב גמור.
יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל
וכלאה אשר בנו וגו' והי' ביתך כבית פרץ אשר
ילדה תמר ליהודא מן הזרע אשר יתן וגו', הנה
ע"פ טבע לא היתה רות ראוי' להוליד שהרי
היתה בת מ' כדא"י ברות רבה פ"ד ס' ד' ופ"ו
ס' ב' וא"כ כשנשאת למחלוק היתה בת ל'
כמ"ש וישבו שם כעשר שנים ואמרי' בב"ב
ק"ט ט' ב' נשאת אחר כ' אין יולדת רק עד מ' אך
כיון שנשאה לשם שמים והיו צדיקים לכן בידכו
אותם שתוליד גם אח"כ בדרך נס (כדאמרי' שם
בגמ' גבי בנות צלפחד) וע"ז הביאו דוגמא כמו
שמצינו ברחל ולאה שהיו עקרות ונפקדו ע"י נס
(שגם לאה היתה עקרה כמ"ש בפדר"כ פ"כ)
ועוד שרחל כשנפטרה היתה בת מ"ה כמ"ש
בספר הישר וכשנשאת היתה בת ל"ב שהרי כ'

והי' ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר
ליהודא, מה שהזכיר תמר לפי שגם שם הי' ע"י
יבום שלא מאח כמו כאן והביאו ראיה שגם זה
ענין גדול ויש שכתב גדול עבור זה, ע"י רמב"ן
פ' וישב.

והי' לך למשיב נפש, י"ל שכאן רמז מ"ש
בילקוט ראובני וישב בשם ס' התמונה שעובד
הי' נשמת כליון וזהו למשיב נפש שהשיב לה
נפש כליון ותקנה.

ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן
לנעמי ותקראנה שמו עובד, צ"ב מה שי"ך יולד
בן לנעמי לקריאת שם וגם אח"כ חזר הפסוק
ותקראנה שמו עובד, והנה כיבמות כ"ד א'
מסקינן דהא דכתיב גבי יבום יקום על שם אחיו
המת אין הכונה לשם ממש אלא לנחלה
והרמב"ן כתב בפ' תצא יקום ע"ש אחיו המת
אינו כפשוטו שיקראו הבן הראשון כשם המת
ראובן או שמעון כמוהו שהרי בבעז נאמר כן
ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו
ולא קראו אותו מחלוק כו' וי"ל שגם רות נעמי
נסתפקו בזה אם צריך לקרותו בשם המת ולכן
לא קראו לו שם עד שיברר. בב"ד אם צריך
לקרותו על שם המת אבל השכנות אמרו שאין
כאן שאלה שילד בן לנעמי ולא לרות שהמגדל
יתום כאילו ילדו כמ"ש ותהי' לו לאומנת (שבעז
מת כדא"י במדרש) והכי דרשי' בהריא בסנהדרין

השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי היינו שאמר שכןראה שהבן יולד לנעמי וצריך לקרותו על שם בעלה ולכן קראוהו עובד שהוא באח"ס בט"ע (עי' שבת ק"ד א') ככע"מ בגי' אלימלך ע"ה.

ותקראנה לו השכנות שם יולד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד, יל"פ לפי שאביו נפטר באותו לילה שנתעברה כדאי' בילקוט ולא הי' יכול לקרות לו שם ורות סברה כיון שנעמי לקחתו להיות לו לאומנת עלי' לקרות לו שם ונעמי סברה שרות תקרא ובנתיים נשאר בלי שם ולכן קראוהו השכנות שם ואח"כ כבר נשאר שם זה ובה מדויק הפסוק.

ונחשון הוליד את שלמה ושלמון הוליד את בועז, לפי פשוטו נראה דנחשון קרא את שמו שלמה וכן קראו לו בימי צעירותו ובמשך הזמן נשתנה שמו כפי הבריות וקראוהו שלמון ובעת שהוליד את בועז כבר נקרא שלמון ולכן כתיב קרא הכי.

עי' בפ' אמור עוד רמזים למגלת רות בס"ד.

י"ט ב' מהאי קרא ונעמי לא נתייבמה וא"צ לקרוא בשם המת וזהו ותקראנה לו השכנות שם לאמר (ר"ל בשביל שאמר) יולד בן לנעמי ולא לרות ולכן אפשר לקרות שם ולפי שהן לא קראו שם לכן ותקראנה לו השכנות שם עובד ואחר שביררו ההלכה שא"צ כלל לקרות בשם המת נשאר השם עובד שהשכנות קראו לו.

ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד. לכאור' אין מובן תחלת הפסוק ותקראנה לו שם לאמר יולד בן לנעמי ומה זה שיך לקריאת השם (ועמש"כ לעיל), וי"ל דהנה בעז אמר אשת המת קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו וגו' היינו שהוא חשב שהבן שילוד להם יתקן נשמת מחלוקתו וזהו להקים שם המת על נחלתו אבל הנשים שראו שמיד שנתעברה מת בעז כדאי' במדרש והיתה מוכרחת לשוכ לחמותה ושחמותה תגדל את הולד וכמו שאמרו לה ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל והי' לך למשיב נפש אמרו שכןראה שהילד הוא תיקן נשמת אלימלך בעלה וזהו ותקראנה לו

איכה

יפקוד עליך ואת למדת אותם עליך אלופים לראש פירש"י חזקיהו שהראה לשלוחי מרדוך בלאדן את כל נכותו ובשה"ש ספ"ו לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב פירש"י כנס"י מתאוננת לא ידעתי להזהר כר' ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסטובלוס עד שהביא א' מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה תעשה לו עבד ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות והרכיב עלי כר' נפשי שמתני אני בעצמי מנתיים עלי כענין שנא' ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ומבואר שזה הסיבה שיכלו הגוים לשלוט עליהן, וחז"ל באיכ"ר דרשו היתה למס סמל היינו ע"ז שעבדו ויתפרש ג"כ ער"ז שתמה מאיזה כח יכלו הכשדים לשלוט עליהן

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס. פתח איכה ישבה בדד היינו שלא נשאר נפש ביהודה כמ"ש ביומא נ"ד א' ג"ב שנה לא עבר איש ביהודה ומסיים היתה למס דמשמע שישבו רק נתנו מסיס, ויל"פ שהנביא מתמיה איכה ישבה וגו' רבתי בגוים פ"י גם אחר שחטאו הם גדולים וחשובים יותר מהגוים וא"כ איך יכלו הגוים לשלוט בהן נהי שהן נתחייבו אבל מה כח הגוים שיכלו לשלוט עליהן, ומתרח' שרתי במדינות היתה למס פ"י הסיבה היתה שהן עצמן השליטו את הגוים עליהן ונתנו להן מס במקום שהי' להן להיות שרתי בגוים וזה גרם שיכלו לשלוט עליהן כמ"ש בירמי י"ג מה תאמרי כי

טעמא דקרא

רמה

הרי הם ג"כ עובדי ע"ז ומתוך היתה למס כדפירש"י בירמ' י"ג בפסוק הנ"ל ואת למדת אותם עליך אלופים לראש שלחת אליהם מלאכים לכשדים להביא משם ע"ז שלהם לעבדה כמ"ש (ביחזקאל כ"ג) ותעגבה עליהם למראה עיני ותשלח מלאכים כשדימה וזה גרם מדה כנגד מדה שהכשדים יכלו לשלוט עליהן.

איכה ישבה בדד וגר, הנה נבוכדנצר הגלה אותן ג' גלויות כמ"ש בס"ע פכ"ו ומפורש בפסוקים א' הוא גלות יכני וגלו החרש והמסגר וכל הסנהדרין והת"ח והנביאים ומרדכי ויחזקאל ולא נשאר זולת דלת עם הארץ כמ"ש במלכים. גלות ב' הוא גלות צדק' ואז ה' חורבן ביהמ"ק וגלו השאר תנ"ג השאיר מדלת הארץ לעבודתו לכורמים ויוגבים. גלות ג' הוא עדתו של יוחנן בן קרח שגלו מעצמן לאחר הריגת גדלי' מפני שרעבו ללחם ולא ה' להם מה לאכול וגם נחיראו מעבדי נ"ג ומעבודתם כמ"ש כ"ז בירמ' מ"ב ארץ מצרים נבוא וללחם לא נרעב וגר והנביא אמר להם החרב אשר אתם יראים שם תשיגכם ולא יהי לכם מנוחה שם ולא שמעו אליו וגלו כולם עד שנ"ב שנה לא עבר איש ביהודא ונתקיים בהם מ"ש להם הנביא כמבואר בס"ע, וע"ז באו ג' הפסוקים הראשונים, איכה ישבה בדד קאי אגלות הראשון גלות יכני שישבו בדד מהגדולים והת"ח, היתה כאלמנה שהלך בעלה שעיקר החשובים כולם הלכו והטיל מס על ירושלים וזהו היתה למס. פסוק ב' בכה תבכה קאי על גלות צדק' כמ"ש באיכה זוטא בכה בגלות יכני תבכה בגלות צדק' ואז ה' חורבן ביהמ"ק וזהו בלילה אתם בכיתם בכי של חנם ואני אקבע לכם בכי לדורות בלילה זו (סוף תענית) דמעטה על לחיה אלו הכהנים (איכה זוטא) כל רעיה בגדו בה אלו מיכאל וגבריאל שהם הדליקו האש תחלה בביהמ"ק (איכ"ר וילקוט). פסוק ג' קאי אגלות ג' גלתה יהודה מעצמה מעוני ומרוב עבודה וכנ"ל היא ישבה בגרים במצרים לא מצאה מנוח כל רודפי השיגה בין המצרים כמ"ש בס"ע שנ"ג כבש

היתה כאלמנה ובסנהדרין ק"ד כאשה שהלך בעלה למד"ה ודעתו לחזור אליה, והנה אחו"ל בכתובות ק"ז חזקה אין אדם מניח ביתו ריקם וה"נ בחורבן בית ראשון הניח החרש והמסגר וכן בכל הזמן עד בית שני ובחורבן בית שני

ונצלו ובסדום לא הי' ע"ש, והנה בכרכות דף ה' אמר' כל העוסק בתורה ובגמ"ח מוחלין לו על כל עונותיו שנא' בחדר ואמת יכופר עון וי"ל דלכן בירושלים שהי' בו חסד הועיל שנמחלו עונותיהן ועון היינו מזיד כמ"ש שם כיומא חדונות נהפכו לשגגות לכן כתיב חטא חטאה ירושלים וזה הועיל שישאר מהם וינצלו כמ"ש מה נדה יש לה היתר וזהו היתה ירושלים לנדה ביניהן כנ"ל.

חטא חטאה ירושלים, מד"ר חטאה בכפלים שנא' חטא חטאה ולקחה בכפלים שנא' כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי ומתנחמים בכפלים שנא' נחמו נחמו, עמ"ש כ בפנים ועי"ל חטאה בכפלים א' מה שחטאה וב' מה שעשתה בפרהסיא שגרמה חילול ה' גדול, ולכך גם לקחה בכפלים שהי' בפרהסיא כדי לכפר על חילול ה', ומתנחמים בכפלים דהיינו בפרהסיא לגרום בזה לקידוש ה' במקום החילול ה' שהי'.

גיטין נ"ח א' מעשה בבנו ובתו של ר' ישמעאל כו' ועליהן קונן ירמ' על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים, עי' מהרש"א שנדחק למה הביא דוקא קרא זה, וי"ל דבקרא זה מרומז מעשה זו דעיני עיני הוא אח ואחות כמ"ש בכרכות נ"ו ב' חזאי עיני דנשקי אהרדי א"ל בא על אחותו דאח ואחות נמשל לב' עינים, יורדה מים רמז שגעו בבכי עד שיצתה נשמתן.

בתולותי ובחורי הלכו בשבי, מה שהקדים בתולות משום דאמר' (כתובות כ"ח א') טלטולי דגברא קשי מדאיתתא ונקט לא זו אף זו.

ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי, יתבאר ע"פ הגמ' בע"ז ד' א' רק אתכם ידעתי וגו' על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם משל למה"ד לאדם שנושה משני בנ"א א' אוהבו וא' שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו כב"א וזהו את כל עונותיכם שישאל נפרע מהן מכל א' לחד ע"ש וזה הכונה גם כאן ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי פי' על כל א' לבדו כנ"ל בישראל ולהם עולל על כולם יחד.

יבנה וחכמי' וכן בכל הדורות תנאים ואמוראים וחכמי התורה שבכל דור.

גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. י"ל דרמז כאן למשנה דאבות פ"ה מ"ט גלות בא לעולם על ע"ז ועל ג"ע ועל ש"ד ועל שמיטת קרקעות, עני ר"ת ע"ז ניאוף ישפך (שמזה למדו בסנהדרין נ"ז ב' דב"נ מצוה על ש"ד דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך) ומרוב עבודה הוא שמיטת הארץ שמותר בה אוקמי אילנא ורק רוב עבודה אסור.

חטא חטאה ירושלים וגו'. איכ"ר ספ"א חטאו בכפלים שנא' חטא חטאה ירושלים ולקח בכפלים שנא' כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתי ומתנחמים בכפלים שנא' נחמו נחמו עמי, פי' כדאמר' בב"ק ס"ז ב' מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם דו"ה מפני ששנה בחטא ומבואר שאם שנה בחטא משלם יותר ממה שחייב וה"נ הואיל ושנו בחטא דכתיב חטא חטאה משלם כפלים בכל חטאתיה, ומש"כ מתנחמים בכפלים יתבאר ע"פ הספרי פ' בלק משל למלך שכעס על אשתו שלח לסופר א' שיבא לכתוב לה גט ועד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר שיצא סופר זה מכאן חלוק אלא אמור לו כתוב שאני כופל לה כתובתה לכן לעת"ל שהקב"ה יתרצה לישראל ויעשו תשובה יכפול להן שכך וזהו נחמו נחמו עמי.

חטא חטאה ירושלים על כן לנדה היתה, הנה חטא זה שוגג כמ"ש ביומא ל"ו, ומ"ש היתה ירושלים לנדה אמרו בתענית כ' א' לברכה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה, ויתבאר ע"פ הגמ' סנהדרין ק"ד ב' ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר (ולמה סדום נהפכה לגמרי כמ"ש ההפוכה כמו רגע וגו' ובירושלים נשאר) ומשני מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב ויד עני ואביון לא החזיקה ואילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו פירש"י בירושלים הי' חסד לכן נשאר

ביותר להגיע לירושלים ולא בא עד הערב ואינו יכול להציל איש זהו שנא' אר לנו כי פנה יום כי ינטו צללי ערב, ע"כ המדרש, זה רמז ג"כ כאן אני הגבר ראה עני בשבט עברתו שראה ברוה"ק הצרות שיעשה להם ג"ע ובשבט עברתו קאי על ג"ע הרשע, אותי נהג וילך חושך ולא אור שרץ והלך והגיע לעת חושך לערב ולא יכול להציל כלום וכנ"ל.

במדרש דרכי סוד ויפשחני כמה דאת אמר אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף, הכונה שגם אחר החורבן לא נפסק השפע לגמרי ונשאר כדי קיום אבל אין מוסיף.

מפי עליין לא תצא הרעות והטוב, צריך טעם למה רעות כתיב בל' רבים והטוב בל' יחיד, והענין משום שאין טוב אלא א' כי אם חסר לאדם דבר א' מכל צרכיו שוב אינו טוב ואין טוב אא"כ יש לו כל צרכיו וא"כ אין טוב אלא א' אבל רעות יש הרבה שכל רעה שבאה על האדם רעה היא לכן כתיב ל' רבים.

עד ישיקף וירא ה' משמים, ביר' מע"ש פ"ה ה"ה וכן בשמור"ר פמ"א אמרו שכל השקפה שבתורה לרעה חוץ ממתנות עניים, ולפ"ז נראה דהכונה כאן עד ישיקף ה' על הגרים להענישם על רוע מעשיהם וממילא יראה בעינינו וננצל (וכעין זה מצאתי בעז"ה בפ' ריב"א ורע"ב עה"ת בפ' וירא) ומה שלא אמר עד ירא וישיקף נראה משום דיש חסד מצד מעשינו וממילא נענשים הגרים ויש מצד רשעת הגרים וממילא הוא טובתינו כמ"ש לא בצדקתך וגו' כי ברשעת הגרים והנביא סבר שאין לנו זכות שיעשה בזכותינו לכן אמר עד ישיקף עכ"פ על רעת מעשה הגרים להענישם וממילא יראה גם להצילנו ע"י סילוק המענישים.

עד ישיקף וירא ה' משמים, לכאור' הו"ל עד ישיקף ה' וירא משמים, וי"ל ע"פ הגמרא בעירובין י"ח ב' מיום שחרב ביהמ"ק דיו לעולם שישתמש בב' אותיות שנא' כל הנשמה תהלל קה והיינו שנתמטטה ההשפעה למחצה אחר

קומי רוגי בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה', בגמ' (תמיד ל"ב ב') פירשוהו על תורה כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנא' קומי וגו' נוכח פני ה', וצ"ע איך יתפרש לפ"ז סיפא דקרא שאי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חצות, וי"ל ע"פ הגמ' בשבת קי"ט ב' לא חרבה ירושלים אלא על שבטלו בה תשב"ר שנא' שפוך על עולל בחוץ וגו' מה טעם שפוך משום דעולל בחוץ פירש"י משום שהעוללים בחוץ ובטלים מבית רבן א"כ גם כאן הכונה על נפש עולליך העטופים ברעב (אך רעב אלא מתורה) בראש כל חצות שמסתובבים בחוץ ובטלין מתורה.

ולא ה"י ביום אף ה' פליט ושריד, צ"ע הא אינו כן, וי"ל דלא קאי על ישראל רק על א"י כמ"ש (יומא נ"ד א') נ"ב שנה לא עבר איש ביהודא, א"נ קאי אחרון אף שלא נשאר על ידו שריד ופליט ע"ד כלה ה' את חמתו, ואלה שנשארו עליהם לא ה' בתחלה חרון אף וצ"ע, ואמרו"ר שליט"א השיב הגם שנצלו ממיתה היו ביסורין של גלות ולא נשאר שריד ופליט מן היסורים.

אני הגבר ראה עני וגו' אותי נהג וגו', י"ל דכאן רמז מ"ש במדרש (אור"מ ע' רמ"ז) שכשירמי' ונבוכדנצר היו נערים היו מטיילין יחד ונ"נ ה"י אז עני ונבזה ואמר מי יתן והייתי מלך על כל העולם כולו הייתי בא על ירושלים ושורף את ביהמ"ק והעיר והורג הכל והשאר אני אוליכם בשבי ראה ירמ' ברוה"ק שהשעה עומדת לו וכל היוצא מפיו עתיד להיות שאל ממנו תן לי ירושלים א"ל לא אתן שוב א"ל תן לי ביהמ"ק א"ל לא אתן שוב א"ל תן לי סנהדרין א"ל לא אתן א"ל תן לי תשב"ר א"ל לא אתן א"ל מה תתן לי א"ל כל מה שתוכל להציל להוציא מן העיר באותו יום מחצי היום עד הערב, ובאותו יום שנחרב ביהמ"ק ה"י ירמ' בא מענות וכשה"י ג' מליך לפני ירושלים ראה העשן יוצא והבין שנשרף ביהמ"ק התחיל בוכה וצועק תזכר מה שהבטיח לו ג"ע וה"י ממחר

טעמא דקרא

שלנגד מה שהיה לנו קודם זה נחשב צרה גדולה
אע"פ שאילו לא היה לנו קודם הטובה כ"כ לא
הי' זה נחשב כ"כ צרה כמ"ש בגמרא מאיגרא
רמה כו', ואח"כ אמר הביטה וראה את חרפתני
הוא כפשוטו, ומפרש נחלתניו נהפכה לזרים
היינו אפי' זרים מישראל אבל אין לנו חלוקת
השכטים בא"י ואין כל א' וא' מכיר את שלו
כמו שהי' לנו קודם ועי"ז בטלו היובלות וי"א
גם שמיטה מה"ת וזה נגד זכור ה' מה הי' לנו,
בתינו לנכרים הוא כפשוטו לגרים ממש וזהו נגד
הביטה וראה את חרפתניו.

זכור ה' מה הי' לנו וגו', קי"ל קדושה
ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעת"ל אבל
קדושה שני' קידשה לעת"ל כמבואר ברמב"ם
פ"א מתרומות, ויל"פ זכור ה' מה הי' לנו קאי
על חורבן ראשון שבטלה הקדושה וזהו מה הי'
לנו ועתה אין לנו, הביטה וראה את חרפתנו קאי
אחורבן שני דהקדושה לא בטלה אבל עכ"פ
היינו לחרפה, ומפרש ואזיל נחלתנו נהפכה
לזרים זה חורבן ראשון שנהפך הקדושה לחול.
בתינו לנכרים זה חורבן שני דנהי דלא בטלה
הקדושה אבל עכ"פ בתינו לנכרים דקנין נכסים
יש להם כמ"ש בירר דפאה פ"ו ה"א.

יתומים היינו ואין אב, כפל הלשון י"ל
דמצינו יתומה בחיי האב והיינו שיצאה מרשות
אב"י, ודוגמתו מי שאינו שואל מאביו ואינו
שומע לו הוא כמו יתום שאין לו מחנך מאחר
שאין מקבל דבריו אבל הוא בחיי האב שיכולת
בידו לחזור לו, והנה כ"ז שביהמ"ק הי' קיים
והי' השכינה שרר' ואורים ותומים תבואה אז
אף אלו שלא שמעו לקול הנביאים נחשבים
כיתומים בחיי האב שהיכולת בידם לשאול
ולחזור ולשמע אבל אחר החורבן שבטלו כל
אלו נקרא כאילו יתומים היינו ואין אב שאין למי
לשאול (וכמדומה שכעין זה ראיתי בס' אהל
יעקב).

נשים בציץ ענו בתולות בערי יהודא, מדרש
(כאן) נבחרארץ צוה לחילותיו אלקיהם של אלו
שונא ומה הוא הזהירו אל תגעו בא"א כיין

החורבן, וזהו עד ישיקף וירא ה' היינו שם שלם
ואז יהי' הגאולה בב"א.

צוד צדוני כצפור אויבי חנם. לכאור' הול"ל
צוד צדוני אויבי חנם כצפור, ויל"פ ע"פ הירר'
שביעית פ"ט ה"א כשרשב"י יצא מהמזרה ראה
צייד צד צפורים וכשיצא קול מהשמים דימוס
(פ"י רחמים) לא נתפשה וכשיצא קול ספקולא
(פ"י עונש) נתפסה אמר צפור מבלעדי שמיא לא
ייבד כ"ש בר נש. וזה כוונת הפסוק צוד צדוני
כצפור שהוא בגזרת שמים על עונותי, אבל אויבי
חנם כי אויבי תפסני חנם בלי שעשיתי לו דבר.

ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן בשבר בת
עמי היו לברות למו. משמע דרש"י בסנהדרין
קיד ב' (ד"ה מדה) שיצאו בזה מצות הבראת
אבלים אע"ג שהי' אסור לאכלו שבשר אדם
אסור לאכלו מה"ת כמש"כ הרמ"א ביו"ד סי'
ע"ט ס"א מ"מ כיין שאוכלו משום סכנה הי'
אכילה ויצא המצוה ומכאן ראי' למ"ש באו"ח
סי' ר"צ ס"ט שהאוכל מאכלות אסורות מפני
הסכנה מברך עליהן תחלה וסוף.

שישי ושמיחי בת אדום יושבת בארץ ערן,
יל"ע מה ענין בת אדום לארץ ערן, והנה ברוקח
ובבעלי התור' על התורה אי' שיושב בן זרח
מבצרה הוא איוב (כנראה שהי' להם מדרש כזה)
ובאיוב כתיב שדר בארץ ערן, ולפ"ז ארץ ערן
וארץ אדום סמוכות זו לזו וחלק מבני אדום גרו
בארץ ערן והי' נספח לארץ אדום ושם דר איוב
ומלך שם ויתכן שכל המלכים של אדום דרו שם
ששם הי' מקום המלוכה ולכן קאמר שישי
ושמחי וגו', והא דכתיב מבצרה היינו שנולד
בבצרה בארץ מואב (עי' בב"ר פפ"ג סי' ג')
מיהו בב"ב ט"ז א' היש בה עץ ישנו לאותו אדם
ששנותיו ארוכות כעץ כו' ובסוטה ל"ה א' ארץ
אוכלת יושבי' איוב נח נפשי' ואטרידו כ"ע
בהספידא כו' משמע שדר בא"י עד סוף ימיו
ובפ' וישלח נ' שמלך על אדום עד סוף ימיו
וצ"ל דמדרשים חלוקים הם.

זכור ה' מה הי' לנו וגו', י"ל שאמר כאן
קינה על ב' דברים, א' זכור ה' מה היה לנו היינו

בקרב אורה ואל תעמידנו בקרב חשיכה ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו מבואר שהעומד בקרב אורה אין דוה לבו ולא חשכו עיניו, ובריק"ר פל"א סי' ז' א"ר חנינא חלונות היו לביהמ"ק ומהם היתה אורה יוצאת לעולם מבואר שזה הי' הקרב אורה וע"ז אמר על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמש ופסק הקרב אורה.

אלי ציון וערי' כמו אשה בצירי' וכבתולה חגורת שק על בעל נעורי', פי' על ב' דברים יש לנו לקונן א' על מה שאבדנו כל מחמדינו שהי' לנו כמו ביהמ"ק ומלכות בית דוד וזהו כבתולה כו' על בעל נעורי' והיינו מה שעבר ואין, ועוד על הצרות שיש לנו עתה בגלות וזהו כמו אשה בצירי' שזה לפי שעה.

בקנינות. שובר כתוב שטר חוב תקרע. צ"ע אם קרע השט"ח מה צורך בשובר ומ"ד כותבין שובר אין קורעין השט"ח, וי"ל שיש חובות דלא מהני קריעת שט"ח דמ"מ נשאר מלוה ע"פ כגון הטוען אחר מעשה ב"ד ואמר פרעתי לא אמר כלום וע"ז צריך לכתוב שובר ג"כ והשובר לבד לא סגי שיצטרך לשומרו מהעכברים לכן צריך שניהן (ואע"ג דגבי שמיא ל"ש לשמור מהעכברים מ"מ שמא יגרום החטא ונפסיד השובר אבל אם נקרע השט"ח שוב אינו חסר).

ששמעו נשיא הוויין אתיין אמרין לגבר מן דילנא אנן אכלין כו' בלבד דיתקרי שמך עלן כו' בר מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו לכך נאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודא בתלת כתיב נדריש כמו בתלת כלומר ששלש בתולות נתענו, וי' דוה לא הי' אלא כשכבש כל ערי יהודא אבל כשכבש ירושלים לא חששו לזה ולכן נאמר נשים בציון ענו ורק בערי יהודא לא ענו אלא בתולות ולא נשים ובוזה מיושב הגמ' ביבמות ט"ז ב' תריסר אלפי גברי כו' נפנו על בגות ירושלים שנא' נשים בציון ענו וגר'.

נפלה עטרת ראשינו וגר', במס' סופרים ספ"ח ויש שמניחין בט"ב את התורה על הקרקע בעטיפה שחורה ואומר נפלה עטרת ראשנו ומבואר דעטרת ראשנו קאי על התורה וברכות דף י"ז אמרין יר"מ שתהא תורתך אומנתינו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו ומבואר דמי שתורתו אומנתו אין דוה לבו ולא חשכו עיניו ולזה קאמר נפלה עטרת ראשנו דהיינו התורה על זה הי' דוה לבנו ועל אלה חשכו עינינו, והא דמסיים על הר ציון ששמש וגר' היינו שכ"ז נגרם ע"י חורבן ביהמ"ק וכמ"ש בחגיגה ה' ב' כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה, יה"ר שיבנה בב"א.

על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו, בברכות י"ז א' יהר"מ ה' אלקינו שתעמידנו

קהלת

הספר הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל וכן פסוקים שאח"כ ויותר שהי' קהלת חכם וגר' הוא מחזקי' וסייעתו לבאר מעלת שלמה ובסוף הוסיפו סוף דבר וגר' שלא תטעה במה שאמר הכל הבל וקאמר דעל יראת שמים לא קאמר זה שהוא עיקר כל האדם רק על חפצי עוה"ז.

הבל הבלים' וגר' מה יתרון וגר' דור הולך וגר' חרח השמש וגר' כל הנחלים הולכים וגר', צ"ע המשך הפסוקים. ובספרי ריש דברים אמר

הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל, תיבות אמר קהלת מיותר לכא' שהרי התחיל כבר דברי קהלת, וי' לפי פשוטו דפסוק זה אינו מדברי שלמה אלא הוא מחזקי' וסייעתו שסדרו הספר כמ"ש בבב"ב ט"ו א' והקדימו בפסוק זה תוכן הספר ועיקרו ששלמה בא להסביר שהבל הבלים הכל הבל ואח"כ מתחיל דברי שלמה מה יתרון וגר' וכן בסוף הספר חתמו חזקי' וסייעתו שזה תמצית הספר והעולה מכל

טעמא דקרא

וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך, יש לבאר ע"פ המדרש קה"ר ספ"ד שמעון סיכנא איש עצה הי' חופר בורות שיחין ומערות בירושלים א"ל לריב"ז אני גדול כמוך א"ל למה א"ל שאני עוסק בצרכי רבים כמוך אמר אם אדם בא לידך לדרך או לשאלה אתה אומר לו שתה מן הבור הזה שמימי זכין וצונן או אם שאלה לך אשה על נדותה אתה אומר לה טבלי בבור הזה שמימי מטהרין וקרא עליו פסוק זה וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח וגוי' והכונה נראה שהשיב לו שמעשיו אינו אלא הנאה לדבר פרטי הצריך לזה משא"כ חכם מהנה בחכמתו להכל ולכל דבר, ועד"ז יש לפרש הפסוק כאן שבאמת גם לסכלות יש לפעמים איזה צורך ותועלת אבל הוא רק למקרה פרטי ממש כמו החושך שגם הוא לפעמים לצורך בגון מפני השינה וכה"ג אבל האור הוא מהנה כללי וזהו שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך.

כי ברב חכמה רב כעס ויוסף דעת יוסף מכאוב, הכונה למש"כ בב"ק נ' א' הקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה ואין הפסוק מכין כאן לגנאי אלא בא לומר שהרביתי חכמה וזה גרם לי שאצטרך ליהרר ביותר דאל"ה אענש (אבל בעוה"ב ודאי שזה הי' לטובתו).

עת ללדת, פי' כמ"ש בנדה ל"ח חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא מרביעי ואילך כדי שלא יולידו בשבת, ועת למות כמ"ש בכתובות ק"ג מת בע"ש או במרצאי יה"כ סימן יפה לו, עת לטעת כמ"ש בריק"ד פכ"ה כי תבואו אל הארץ ונטעתם שהוא מצוה ע"ש, ועת לעקור נטוע כמ"ש בע"ז ס"ד עוקרין בכלאים כדי למעט את התפלה, עת להרוג הרוגי ב"ד, ועת לרפוא החובל בחברו כמ"ש ורפא ירפא, עת לפרוץ כמ"ש במכילתא משפטים בשביעית פורץ פרצות בשדהו, ועת לבנות בנין ביהמ"ק, עת לבכות כמ"ש שבת ק"ה כל הבוכה על אדם כשר וכו', ועת לשחוק כמ"ש או ימלא שחוק פינו, עת ספרד כמ"ש שבת ק"ה כל

דברי קהלת וכו' שהן דברי תוכחות שנא' ורח השמש וגוי' כל הנחלים וגוי' כינה את הרשעים בשמש וארץ וים שאין להם מתן שכר וצ"ב אין מתפרש הפסוקים לפ"ז וי' הכונה דשהע"ה בא לומר שכל העולם הוא הבל הבלים שאדם אוכל כדי שיהא לו כח לעבוד ועובד כדי שיוכל לאכל וכן עובר כל ימיו עד שמת ואח"כ דור אחר כן ואין שום יתרון מזה וממש דומה לשמש שזורה ממזרח ויחזר למזרח וכן כל היום וכן כל הנחלים הולכים אל הים ומשם הם שבים ללכת ומה יתרון בכל זה כי זה שוב כמו שהי' קודם ואין יתרון רק למה שמסיים בסוף הספר סוף דבר את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי בזה יש יתרון וזה כל ענין האדם שנבאר ע"ז.

הולך אל דרום וסובב אל צפון וגוי', ובעירובין ג"ז א' הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה כו', אע"ג שהוא רק במדינות הצפוניות אבל במדינות הדרומיות הוא להיפך צ"ל דעיקר הישוב הוא במדינות הצפוניות ששם א"י ירושלים אבל הדרומיות הם כמו מדברות ואין הפסוק מתחשב בהם וכעין זה כ' מן בקונטרס י"ח שעות.

סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח. אשמש קאי כדכתיב רישא דקרא ורח השמש וגוי' וכ"ה בעירובין ג"ז א' ויל"ע למה קרי ל"י רוח, וי"ל דמכאן ראי' לדעת הרמב"ם פ"ג מיסה"ת ה"ט דהשמש והירח והכוכבים הם בעלי רוח ונפש ודעת ושכל ע"ש.

ביומא י"ט ב' כל השח שיחת חולין עובר בלאו שנא' כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר וצ"ע מאי משמע דמייר בדברים בטלים הא כל הדברים כתיב, וי"ל ע"פ המדרש שמו"ר פ"ג אין יגיעה לפני ובמה אני יגע במי שמכעיס לפני בדברים בטלים כד"א הוגעתם ה' בדבריכם וי' שגם כאן פירשו חז"ל יגעים מלי' מפעיל דהיינו שמיגעים את הקב"ה וזהו ע"כ דברים בטלים כנ"ל, ומזה מוכח שאסור ג"כ לקרוא דברים בטלים או לשמוע שהרי הפסוק מסיים ולא תשבע עין לראות ולא תמלא און משמוע.

כיצד הוא עושה פורץ בה פרצה וחרור וגודרה, עת לבכות ועת לשחוק פי' ע"י שעת לבכות בט"ב ע"י יד' עת לשחוק כמ"ש בתענית ל' כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, עת ספור ועת רקוד פי' ע"י שיש עת לספור ואסור לספור במעוד משום שהוא זמן שמחה ע"י יש ג"כ עת רקוד לפני הכלה ואסור במעוד כמ"ש במו"ק ח' אין נושאין נשים במעוד מפני שמניח שמחת המעוד ועוסק בשמחת אשתו, עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים פי' ע"י שעת להשליך אבנים כדתנן בב"מ קי"ז מי שכותלו נוטה נותנין לו זמן ל' יום לסותרו ע"י עת כנוס אבנים אם נפלו אחר הזמן חייב לכונסן כדי שלא יזיקו ויתחייב בנוקן אפילו יפקירם כדתנן התם (ע"י בביאור הגר"א חו"מ סימן תט"ז), עת לחבוק פי' ע"י שעת לחבק ולנשק הס"ת כמ"ש באו"ח סימן קמ"ט ע"י עת לרחוק מחבק כמ"ש שם סימן צ"ח ס"א אסור לנשק בניו הקטנים בביהכ"נ כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום, עת לבקש פי' ע"י שקבעו עת לבקש את החמץ באור ל"ד ע"י עת לאבד ולבטל את החמץ כמ"ש בפסחים הבודק צריך שיבטל שאז יחזור ע"י שעסוק בבדיקה ע"ש, עת לשמור ועת להשליך פי' ע"י שעת לשמור לשומרת יבם שאסורה לינשא עד שתחלוץ ע"י עת להשליך את המנעל של חליצה אחר החליצה כמ"ש ברמב"ם ובאה"ע סדר חליצה סימן נ"ב כדי להראות שמעתה מותרת לינשא לכל כמ"ש שם הגר"א בשם הוה"ק ע"ש, עת לקרוע פי' ע"י שעת לקרוע את הנגע מהבגד כמ"ש וקרע אותו מן הבגד ע"י עת לתפור כמ"ש בפ"א דנגעים וצריך מטלית, עת לחשות פי' ע"י שעת לחשות כשממלאין היין לנסכים כדי להשביח את הנסכים דבעינן מבחר נדריכם ע"י ומה"ט נמי עת לדבר כשמפטמן את הקטרת כמ"ש במנחות פ"ז כשם שהדיבור יפה לבשמים כך הדיבור רע ליין, עת לאהוב ועת לשנוא פי' ע"י שעת לאהוב את הגרים ע"י עת לשנוא את עמלק כמ"ש במדרש יתרו דלכך נסמכה פרשת יתרו לפ'

המתעצל בהספדו של חכם כו', ועת רקוד כמ"ש כתובות י"ז כיצד מרקדן לפני הכלה, עת להשליך אבנים כמ"ש וסקלחם באבנים, ועת כנוס אבנים כמ"ש בבית המנוגע ולקחו אבנים אחרות וגו', עת לחבוק כמ"ש בכתובות ק"ג כשה"י רואה ת"ח ה"י מחבקו כו', ועת לרחוק מחבק כמ"ש באדר"נ פ"ב גבי נדה יכול יחבקנה כו' ת"ל לא תקרב, עת לבקש כמ"ש פסחים צ"ח חבורה שאבד פסחה כו' צא ובקש וכו', ועת לאבד כמ"ש אבד תאבדן, עת לשמור כמ"ש ושמרתם את המצות, ועת להשליך כמ"ש לכלב תשליכן אותו, עת לקרוע על המת, ועת לתפור יריעות המשכן, עת לחשות ועת לדבר כמ"ש ברכות ר' אגרא דבי טמא שתיקותא אגרא דבי הילולא מילי, א"נ כמ"ש בחולין פ"ט מה אומנתו של אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם יכול אף לד"ת כן ת"ל צדק תדברון, עת לאהוב ועת לשנוא כמ"ש באדר"נ פט"ז אהוב את החכמים כו' ושנוא את האפיקורסין כו' הלא משנאיך ה' אשנא וגו', עת מלחמה מלחמת עמלק ד' עממין, ועת שלום כמ"ש ונתתי שלום בארץ.

באופן אחר עת ועת וגו' ר"ל ע"י שעת זו ע"י עת זו [או ע"י צריך לבאר עת זו] ועד"ז כולם, עת ללדת ועת למות פי' ע"י שעת ללדת ע"י עת למות כמ"ש בשבת קנ"ז האי מאן דבשבתא יהא בשבתא ימות על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא א"צ כמ"ש בקדושין ל"ח ב' באדר נולד משה וכו' באדר מת שהקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים כו', עת לטעת ועת לעקור נטוע פי' ע"י שיש עת לטעת ואסור לנטוע בשביעית ע"י יש עת לעקור נטוע אם נטע בשביעית כמ"ש בגיטין נ"ג. עת להרוג ועת לרפוא פי' ע"י שעת להרוג את הסוטה ע"י המים המרים אם נטמאה ע"י עת לרפוא אם לא נטמאה כמ"ש ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה יולדת בצער יולדת בריח כו' וכ"כ הרמב"ם פ"ג מסוטה שאם ה"י בה חולי יסור, עת לפרץ ועת לגדור פי' ע"י שעת לפרץ בע"ש קרפף שלא הוקף לדירה ע"י עת לגדור כמ"ש בעירובין כ"ד

עסקי' כאן שכבר מתו כפשוטו וכן מן החיים אשר המה חיים עדנה דהיינו חיים ממש ולא אותן שקרוין חיים ועי' שבת ל' נולפי פשוטו י"ל למה ושכח אני את המתים בשביל שכבר מתו ואין רואין את הרע שנעשה תחת השמש מן החיים בשביל שחיים עדנה ורואין הכל].

טובים השנים מן האחד וגר' כי אם יפולו וגר' גם אם ישכבו שנים וגר' ואם יתקפו האחד וגר'. נראה דהפסוק בא לבאר שטוב ללמוד עם חבר מאשר ללמוד לבד, אשר יש להם שכר טוב בעמלם כמ"ש בברכות ר' א' תרי מכתבו מילייהו בספר הזכרונות, ומבאר ע"ז ג' טעמי, א' כי אם יפולו וגר' שאם א' יטעה בהלכה השני יחזירו אבל א' אין מי שיחזירו כמ"ש שחברין יקיימוה בידין, טעם ב' אם ישכבו שנים וחם להם והוא משל על סברת ההלכה (ע"ד הלא כה דברי כאש והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים) שא"א להבינה היטב אא"כ מדברים עם חבר כמ"ש אין התורה נקנית אלא בחבורה הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהם וכו', טעם ג' אם יתקפו וגר' היצה"ר יפתנו לבטל מלמוד ועי' שיש שנים יעמדו נגדו שע"י השני גם הוא לא יבטל (ועי' ריש אדר"ג מעשה דר' מתאי), ונגד אלו הג' דברים אמרו בברכות ס"ג ב' חרב על שונאיהן של ת"ח שעוסקין בד בבד הוא נגד אם יפלו שנופל בחרב דהיינו שנכשלין בטעות, ולא עוד אלא שמטפשין הוא נגד אם ישכבו וגר' כנ"ל שאין מבינין היטב סברת השמועה, ולא עוד אלא שחוטאין הוא נגד ואם יתקפו היצה"ר וכו"ל.

טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם, כאן רמז מ"ש בב"מ ק"ה א' מזלא דבי תרי עדיף ומורחין יותר וזהו אשר יש להם שכר טוב בעמלם.

מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע ובברכות כ"ג א' א"כ צדיקים גניהו ומסיק אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים אמר הקב"ה בין טוב לרע אינם

עמלק לומר יתרו הי' רחוק ונתקרב ועמלק הי' קרוב ונתרחק ובתנחומא סוף תצא אמר הקב"ה הו' זהירין למיגזי' (פי' לפרוע) לטבא טיבותי' ולבישא בישותי' זכור את אשר עשה וגר', עת מלחמה ועת שלום פי' ע"י שעת מלחמה בעיר הנדחת כמ"ש הרמב"ם שיוצאין כל ישראל עליהן למלחמה עי"ז עת שלום כמ"ש בתוספתא סוף סנהדרין ונתן לך רחמים שלא יאמרו ב"ד הרי אנו עושין עיר הנדחת ולמחר יהיו אחיהן וקרוביהן קושרין שנאה כו' אמר המקום הרי אני ממלא אותן רחמים ומטיל אהבתי כו' א"נ על ידי שעת מלחמה שיש עת קבוע למלחמה שאין צריך על עיירות של גויים ג' ימים קודם שבת כמ"ש בשבת י"ט עי"ז יהי' עת שלום בשבת.

מה שהי' כבר הוא ואשר להיות כבר הי' והאלקים יבקש את נרדף, פי' כל מה שהי' כבר נגזר עליו מקודם וכן כל מה שיהי' כבר נגזר עליו ומ"מ האלקים יבקש את נרדף ויעניש להרדף אף שכבר נגזר משום שהוא לא הי' צריך לעשותו ומגלגלין חובה ע"י חייב כמ"ש הרמב"ם ספ"ז מתשובה גבי המצרים ואמרו על דאטפת אטפון ומ"מ סוף מטיפין יטופן.

הכל הי' מן העפר והכל שב אל העפר. צ"ע שברמב"ם פ"ד מיסה"ת מבואר שיש ד' יסודות אש רוח מים עפר שמהן בא כל דבר ושכ אליו ע"ש וא"כ איך אמר שהכל בא מן העפר, וי"ל שגם ד' יסודות אלו בא מעפר שהרי בתחלה ברא הקב"ה את השמים ואת הארץ ומהארץ הי' כל דבר שלמטה ולכן בסוף כל דבר שב לעפר.

ושכח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה, לכא' תיבות שכבר מתו ותיבות אשר המה חיים עדנה מיותר דהו"מ למכתב בקצרה ושכח אני את המתים מן החיים [וכן הק' הנתיבות בפירושו על קהלת] ונ' משום דאמרי' בברכות י"ח צדיקים במיתתן נקראו חיים ורשעים בחייהן קרוין מתים ולכן אי הוי כתיב ושכח אני את המתים מן החיים הוי משמע דשכח אני את הרשעים מן הצדיקים ח"ו ולכן כתיב את המתים שכבר מתו דהיינו במתים ממש

אדם וגר לרישא וי"ל דעשרה שליטים היינו צדיקים כמ"ש בב"ב (ע"ח ב') המושלים אלו המושלים ביצורם, ואמר' ביומא ל"ח ב' כיון שבאה לידו של אדם דבר עברה פעם ראשונה ושני' ואינו חוטא שוב אינו חוטא, ובא שלמה המלך לומר דמ"מ עדיף להיות חכם בתורה אע"ג דגם ע"ה אם נשמר ב"פ ולא חטא שומרים אותו מן השמים שלא יחטא ה"מ ששומרים אותו מחטא בלי כונה אבל אם חוטא בכונה (אע"ג דחטא היינו שוגג מ"מ שוגג קרוב לפשיעה שחייב עליו חטאת עי' רמב"ם פ"ה משגגות ה"ו ע"ז יש לו ליהרר בעצמו) ואם נכשל בזה פ"א שוב אין משמין אותו וע"ז קאמר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואז שוב אין מובטח שלא יכשל אבל אם הוא ת"ח יודע ליהרר ולכן החכמה תעז לחכם יותר מעשרה צדיקים שאינם ת"ח.

כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, בשבת נ"ה ב' ארבעה מתו בעטיו של נחש והקשו התוס' והכתוב כי אדם אין צדיק בארץ ותירצו דברוב קאמר וקשה דבטנהדרין ק"א א' אמר ר"א לר"ע כלום חסרתי מן התורה כולה א"ל לימדתנו רבנו כי אדם אין צדיק בארץ ומה קשה הא על רוב קאמר וי"ל דהנה חטא נאמר על שוגג והנה אם א' ראוי להוראה ופסק הלכה ועשה כמותו או אחרים סמכו עליו ועשו כיון שעשו כדן אע"פ שבאמת טעה לא יענש ע"ז אלא יקבל שכר כדאשכחן בשבת ק"ל א' עיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א שמכשירי מילה דוחין את השבת והיו מתים בזמן ולא עוד אלא שפ"א גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרו אע"ג דלהלכה לא קי"ל כר"א וחייב סקילה ע"ז, וכ"ש אם עשה ע"פ ב"ד הגדול שעפ"ד אסור לעבור על דבריהם אפי' אומרים לך על ימין שהיא שמאל וכודאי שלא יענש ע"ז ומ"מ אם נודע אח"כ שטעו צריכין כפרה דקי"ל חיד שיעשה בהוראת ב"ד חייב ומצינו במדרש (הובא בלקוט המכירי על תהלים קיח) שישי (שהוא

מבחינים והם מביאים קרבן לפני וקשה הרי אשם תלוי בא על מי שאינו יודע אם חטא או לא וי"ל דמכאן ראוי דטעה בדבר מצוה פטור לכן אם הוא מסופק אם עשה טובה או רעה אין יכול להביא קרבן.

טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה כאשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו, פי' שני טעמים אמר למה טוב ללכת אל בית אבל, א' כאשר הוא סוף כל אדם פי' ודאי תצטרך לזה כמ"ש (כתובות ע"ב) דספיד "ספדוני" משא"כ משתה מי ימר שתצטרך לזה כמ"ש (ב"ב צ"א) כודנא עקרה כו', וטעם ב' והחי יתן אל לבו פי' שגורם לחשובה.

במס' שמחות פי"ב לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם כו' אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה שנא' טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה כאשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו, וקשה כיון דבקרא כתיב טוב ללכת וגר' למה פסק בתחלה שבית המשתה קודם ורק חסידים הראשונים היו מקדימין, וי"ל דקרא עצמו מיישב זה דמסיים והחי יתן אל לבו א"כ מי שיתן אל לבו צריך להקדים בית האבל אבל מי שלא יתן לבו ולא יועיל לו צריך להקדים בית המשתה שכבוד החיים קודם לכבוד המתים. טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש, בבכורות נ"ב ב' פירשו דחכמה היא חריפות והיא טובה אבל בתנאי שתהי' עם נחלה זו בקיאות ע"ש ועפ"ז יל"פ ויותר לרואי השמש היינו העוסקים בקידוש החדש ועיבוד השנה הם מוכרחים ביותר לדעת כל הקבלות והברייתות בענינים אלו דאל"כ יכולים לקלקל כל המועדות וכדאמר ל"י אבוא דר"ש לשמואל (ר"ה כ"א ב') מדהא לא ידע מר איכא מילי אחריני דלא ידע כו' ואמרו (שם כ"ה א') כך מקובלני מבית אבי אבא כו'.

החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, יל"ע מה שיך סיפא דקרא כי

פ"ג דשקלים ר' אבהו אפוי נהירין דשמע אורייתא חדתא, ב' ועז פניו ישונה כמ"ש בתנחומא משפטים ס"ה גבי אונקלוס מצאווה ר"א ור' יהושע ראוהו פניו משתנות אמרו זה לזה עקילס למד תורה כו' ע"ש והיינו משום שהתורה מתשת כחו של אדם כמ"ש בסנהדרין כ"ו ב'.

בעירובין מ' ב' תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי פסח וגם לשמונה אלו שמונה ימי החג כשהוא אומר וגם לרבות עצרת ור"ה ויו"כ והיינו לברכה ולזמן כדאי' התם וצ"ב אין יתפרש לפ"ז סיפא דקרא כי לא תדע מה יהי רעה על הארץ וי"ל משום דתנן בר"ה ט"ז א' בפסח נידונין על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין כו' ובחג נידונין על המים לזה קאמר כי לא תדע מה יהי רעה על הארץ וצריך לכבד כולן ומשמע שבשכר שמכבדין אותן נצולין מהגזרות.

ואזן וחקר תקן משלים הרבה, נ' דכאן רמז ג' התקנות של שלמה המלך, עירובין ונט"י ושניות לעריות, ואזן הוא נט"י מלשון אזנים שנוטל ידיו ע"י אזן הכלי, וחקר ל' זה משמעותו בכ"מ שחוקר מה יהי ומה יצא מזה והו' שניות שלא יבא לידי עברה כמ"ש ביבמות כ"א א' אי לאו שניות פגע בעררה, ותקן הוא עירובין שהוא תקנת הצבור שיוכלו לטלטל.

יש כמה פסוקים במגילה זו שאין מובן לפי פשוטו כגון מ"ש יש הבל אשר ראיתי וגו' אשר יש צדיקים שמגיע אליהם וגו' ונאמר ואתנה לבי לדעת חכמה וגו' ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח כי כבד חכמה וגו' ונאמר ופניתי אני לראות חכמה וגו' וידעתי גם אני שמקרה א' יקרה את כולם וגו' כמקרה הכסיל וגו' ודברתי בלבי שגם זה הבל כי אין זכרון וגו' ועוד שסותר דברי עצמו שאמר וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך החכם עיניו בראשו וגו' וכן הרבה פסוקים וחז"ל דרשו עליהם אבל לפי פשוטו נראה דעיקר יסוד מגילה זו לברר שכל העוה"ז הכל הבל ואפי' דברים

מד' שמתו בעטיו של נחש) רצה לבא על שפחתו לטהר בניו ובודאי שלא יענש ע"ז אע"פ שבאמת זה שלא כהוגן שא"צ לזה וכ"ש שאין חייב מיתה זה יכול להיות גם בצדיקים גמורים שחטא ונתחייב כפרה מ"מ מתו בעטיו של נחש שאין חייבין מיתה כלל אלא יקבלו שכר ולכן אין מיתה בלא חטא איתותב שם.

גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך אשר לא תשמע את עבדך מקללך, יל"ע מה הכונה אשר לא תשמע, וי"ל דאם תשמע שעבדך מקללך, אין כונתו לקללך דא"כ יכול לקללך בביתו ולמה צריך שתשמע רק כונתו להרגיץ ואם ידע שאינך שם לב לכל הדברים אשר ידברו ולא איכפת לך לא יהי לו ענין להשמיעך ולקללך, והא דמסיים כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם אתה קללת אחרים הוא עוד טעם שאין לך להצטער ע"ז כי מגיע לך ויהי לך לכפרה.

אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי, לא מצינו בשום מקום דאדם מתפרש על זכר לבד (ומ"ש בסוף גיטין ורוחצת עם בני אדם שם משמעות זכר הוא מלשון בני) ונראה דגם כאן יתפרש אדם על שני המינים ושיעור הכתוב כך דבעיר שיש בה לדוגמא שלשים אלף משני המינים נמצא בה שלשים אנשים כשרים ועדיין לא דיבר מי המה הנבחרים אם נמצא בהם בהנבחרים גם נשים, ואח"כ מסיק ואשה בכל אלה הנבחרים א' מאלף (שגם הנשים הוא במנין) לא מצאתי ומדויק היטב ל' בכל אלה דאל"כ אין לו מובן כיון שעדיין לא דיבר כלל מנשים ולמש"כ א"ש ויתבאר לפ"ז דא' מחמש מאות גברים נמצא ישר. מאאמור"ר שליט"א. ועפ"ז יל"פ הגמ' בסוכה מ"ה ב' דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני עשרה אלף ומהם דמסתכלי באספקלריא המאירה ל"ו ול"ז מ"ח אלף הוא א' מחמש מאות, מבני הראי"ש נ"י.

חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישונה, קחשיב ב' דברים שהתורה עושה שניכר על האדם, א' חכמת אדם תאיר פניו כמ"ש בירר

טעמא דקרא

רנה

פ'לג גופו פטורה מת"ת, ועד"ז יש לפרש בסמוך הוליד בנים נעשה בע"מ למצות משום שבניו הקטנים שהן כגופו פטורין ממצות. [אמנם פשטות לשון המדרש שם ל"מ כן רק כפשוטו דקשה לו לקיים תורה ומצות כראוי עיי"ש].

הטעם שקורין קהלת בסוכות ע"י במ"ב סי' ת"צ סק"י, וי"ל עוד טעם משום דכתיב שם ושבתני אני את השמחה ואמר' בשבת ל' ב' זו שמחה של מצוה ולכך קוראין זה בסוכות זמן שמחתנו שמחה של מצוה.

טובים כגון חכמה ומצות אם עושהו בשביל העוה"ז ה"ז הבל כלומר אם כונתו שע"ז ישיג עוה"ז ידע שהוא הבל כמו שמסביר שאפי' אם יצליח אבל הרי אח"כ ימות עם הכסיל וא"כ מה היה לו מזה וגם יש צדיקים שמגיע אליהם בעוה"ז כמעשה הרשעים וא"כ ע"כ שהעוה"ז הכל הבל והעיקר הכל העוה"ב וכמו שמסיים סוף דבר וגו' כי זה כל האדם ועד"ז מתפרש כל המגילה.

ילקוט קהלת רמז תתקס"ו נשא אשה נעשה בעל מום לתורה, יש לפרש משום שאשתו שהיא

נביאים

יהושע

א. (הפטרת ש"ת) משה עבדי מת, בתמורה ט"ז א' בשעה שנפטר מ"ד וכו' מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ש' הלכות כו' א"ל הקב"ה לומר לך א"א לך וטורדן במלחמה, צ"ע למה לא רצה הקב"ה להזכיר לו מה ששכת הרי אין זה הלכה חדשה וכי מדכרו לי' מדכר וי"ל שהכונה שכל מה שהקב"ה הי' צריך לומר בתורה כבר אמר למשה ויותר מזה אין צורך שהכל כבר נכלל בתורה ואפשר למצאו וצריך ליגע ע"ז וראי' שהרי עתניאל באמת החזיר מפלפולו וע"ז א"ל לומר לך א"א היינו שאין צורך לומר ואם תיגע תמצא הכל בתורה וזה עבודת האדם בכל הדורות לברר הכל ע"י התורה ואין שייך לומר זה מן השמים.

משה עבדי מת. באדר"ג פ"ב אף יהושע הרי יושב ומצטער על משה שלא ידע היכן הוא עד שא"ל הקב"ה יהושע למה אתה מצטער על משה משה עבדי מת, תמוה איך לא ידע שמשה מת הרי משה כבר כתב ברמז וימת שם משה ומסר ס"ת לכל ישראל (ב"ב ט"ו א') וי"ל שחשב שירגישו מיתתו ויקברוהו וילווהו אבל בפתאום נעלם חשב שעודנו חי העלימהו וא"ל משה עבדי מת, א"נ ס"ל כמ"ד בסוטה י"ג ב' לא מת משה אלא עומד ומשמש וא"ל הקב"ה דלגבכון דינו כמת וכמ"ש במו"ק כ"ו א' גבי אליהו.

מהמדבר והלבנון הזה וגו', חושב כאן כל ארבע הגבולות, מהמדבר הוא גבול דרום כמ"ש בפ' מסעי, והלבנון הזה הוא גבול צפון כמ"ש במלכים שחירם מלך צור כרת עצים מהלבנון ושלח לשלמה וצור צפון א"י, ועד הנהר הגדול נהר פרת הוא גבול מזרח (ע"י רמב"ן גיטין ד'

ב' בשם ר"מ בר חסדאי), ועד הים הגדול הוא גבול מערב. והא דכתיב הוזה גבי הלבנון משום שגם ביהמ"ק נקרא לבנון כמ"ש ביומא ל"ט ב' ולכן קאמר הלבנון הוזה שנמצא עתה משא"כ ביהמ"ק עדיין לא נבנה, ולפ"ז מונה הגבולות דרום צפון מזרח מערב. ולשיטת התוס' גיטין ח' א' (ד"ה ר"י) דנהר פרת הוא גבול צפון י"ל דהלבנון קורא סמוך לעבה"י כמ"ש ביהושע י"ב בעבר הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון משמע שהיא סמוכה לחלק גד שהוא בעבה"י והוא קצה א"י במזרח וכן שם י"א בבקעת הלבנון הר חרמון והר חרמון הוא בעבה"י מקום שמ"ד הגיע כמפורש בתורה והוא גבול מזרחי ובוה מדויק מ"ש והלבנון הוזה שיהושע עמד עתה סמוך לו ומונה הגבולות כסדרן דרום מזרח צפון מערב.

כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוו יומת רק חזק ואמץ. מהכא ילפי' בסנהדרין דף מ"ט א' דמורד במלכות חייב מיתה וכתב הרמב"ם דהמלך יכול למחול אמנם ביומא כ"ב ב' אמרו מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו פירש"י מפני מה נענש שאול לבא לידי דבר שעליו ניטל ממנו מלכות מפני שמתחלת מלכותו מחל על כבודו וגילה על עצמו שאינו כדאי למלוך והיינו שהראה בזה שאינו חזק להנהיג מלכות שאין ראוי למלך למחול כדי שתהא מוראו עליהם. וזהו שאמרו לו כל איש וגו' רק חזק ואמץ היינו בתנאי שתשמור על כבודך.

ב. (הפטרת שלח) ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה וגו', הגאון מלבי"ם ז"ל תמה איך לא נזהרו שתיכף נדע מהם

טעמא דקרא

רנו

דהיינו מצה עשירה וזה באמת לא אכלו עד ממחרת הפסח שהקריבו העומר.

של נעלך. ובמשה כתיב של נעלך, י"ל הטעם שבמשה ה"י מטעם ששם עתיד להיות מקום המקדש כמ"ש בילקוט בשם מדרש אבכיר ובמקדש אסור לנעול ב' מנעלים, אבל ביהושע ה"י הטעם ששם עתיד להיות בית מדרשו של אלישע הנביא כדאי' בתוספתא של תרגום ובוה סגי שיוציא מנעל א'.

ו. ואת רחב הזונה וגו' החי' יהושע, מש"כ החי' יהושע היינו משום דלשון החי' משמע לאשה כמ"ש ביבמות ס' ב' וכל הטף בנשים החיו לכם היינו לנשים ואמרי' במגילה (י"ד ב') דאיגירה ונסבה יהושע.

ז. סנהדרין מ"ד א' וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשרפה לשרפה הראוי לסקילה לסקילה פירש"י הראוי לשרפה כסף חזה ובגדים, יל"ע הרי יהושע אמר וכל כלי כסף חזה קדש הוא לה' אוצר ה' יבא א"כ מעל בהקדש וצריך להחזיר להקדש ולא לשורפו ואין זה נטילה מהחרם ועי' רמב"ם פ"ו ממעילה, וי"ל שיהושע לא אמר שיהא הקדש מעצמו רק שיקדישוהו וכיון שהוא לא הקדישו הו"ל מעילה בחרם.

ויקמו עליו גל אבנים גדול עד היום הזה, באהלות פט"ו מ"ז בית שמלאהו כו' או גל של צרורות אפי' כגלו של עכן טומאה בוקעת ועולה כו' פי' הרא"ש כגלו של עכן שלא ה"י אלא לפי שעה עד שקברוהו והקשה בתפא"י ובמשנה אחרונה דהא כתיב עד היום הזה ואפי' נימא דעד היום הזה אינו עולמית עי' יומא נ"ד א' עכ"פ אינו לפי שעה. ונ' דדעת הרא"ש דא"א לומר שנשאר שם קבור שהרי נסקל על שחילל את השבת כדפירש"י וכ"ה בבמדב"ר פכ"ג סי' ו' והרי הרוגי ב"ד נקברין בקברות ב"ד וע"כ שאח"כ שמטוהו משם מתחת הגל וקברוהו בקברות ב"ד כדן רק הגל נשאר שם עד היום הזה אבל המת לא ה"י תחתיו אלא לפי שעה ואפ"ה מקרי טומאה רצוצה.

בלילה הראשון והרי יהושע אמר להם שילכו חרש וגם מי הגיד לו כל הפרטים, ונראה שזה ה"י מן השמים כדי שעי"ז תנצל רחב שהיתה ראויה להנצל.

והחיתים את אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחיותי וגו' ואח"כ אמרו לה ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת כל בית אביך ולא נזכר אחיותי, וי"ל שידעו ברוה"ק שאחיותי לא יכנסו (שהרי פנחס נביא ה"י) כמ"ש לק' פ"ו וירציאו את רחב ואת אבי ואת אחי ואת כל אשר לה ולא נזכר אחיותי משום שלא באו לביתה אך כדי שלא יהא נראה שאין מסכימים לדבר' אמרו ואת כל בית אביך שיכלול גם אחיותי אם ירצו ליכנס וזה לא ה"י שקר שבאמת נכנסו עוד ממשפחת אבי' כמ"ש לקמן פ"ו ואת כל משפחותי ואמרו בירי' ברכות פ"ד ה"ד אפי' היו במשפחתה ר' אנשים כו' ע"ש.

כו' תוס' בסוטה ל"ה ב' (ד"ה לרבות) דלפני שהתחילו במלחמה אם חזרו בתשובה וקבלו מצות מותר לקיימן, וצ"ל דמ"ש בירי' פ"ד דברכות ה"ד אפי' היתה במשפחתה (של רחב) מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כולן נצולו בזכותה וצ"ל שכולן קבלו על עצמן לפני שהתחילו במלחמה (כנראה שמיד סיפרה להן) וי"ל דנהי דמותר לקיימן מ"מ אין חייבין לקבלן ורק משום שהכניסה את המלאכים ונשבעו לה קבלום.

ה. (הפסטר א' דפסח) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלרי וגו' ואמרי' בקדושין ל"ז ב' ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכיל דאקריב עומר והדר אכול וקשה למ"ד בירושלמי רפ"ב דחלה דאכלו מצה מחדש בליל פסח דעשה דמצה דוחה ל"ת דחדש א"כ למה כתיב ויאכלו ממחרת הפסח מצות הרי גם בליל פסח אכלו מצות (ועי' תוס' קדושין ל"ח א' ד"ה אקרוב והוא למ"ד השני), וי"ל עפמ"כ ב' בא בשם מדרש דכל היכא דכתיב מצות מלא הכונה למצה עשירה וכל היכא דכתיב חסר הכונה למצה עני' ובהכי א"ש דכאן כתיב מצות מלא

כתו"כ מרכתיב ירקק ואדמדם וכן במעי חמרמרו דרשו באיכ"ר פ"א סי' נ"ה ח"א עשאן מורות מורות וח"א עשאן גושין גושין ומצינו גם בשמות שדרשו הכפילות במגילה י"א א' אחשוורוש אחיו של ראש וכן גילו של ראש נראה שהי' זה כלל בידם לדרוש הכפילות וכאן כתיב ועדעדה מלה כפולה וע"כ דהפסוק בא לדרשא ולכן פריך לה וצקלג וגו' שגם שם וסנסנה התיבה כפולה והי"ל לדרוש.

י. וידברו בני יוסף את יהושע וגו', הפרשה הו' צריכה ביאור מה טענו ומה ענה להם ועי' בביאור הגאון מלבי"ם ז"ל דלפי ביאורו באמת הוסיף להם יהושע על נחלתם וזה נגד הגמ' בב"ב קי"ח א' דצווחו ולא אהני, אמנם לפה"נ מפשטות הפסוקים הם טענו שאין להם נחלה לב' השבטים רק כמו שבט א' ולא יספיק להם וכנראה עיקר הנחלה הי' על הר אפרים וע"ז טענו שלא יספיק להם הר אפרים ויהושע השיב להם שכבר נתן להם ג"כ הר אחר גדול שהי' עליו יער ויכולין לקצצו ולהתיישב שם וכן לכבוש את הכנעני יושב העמק שהי' ג"כ מנחלתם ואז יספיק לכולם והם השיבו שאפי' יקצצו את היער שעל ההר לא יספיק להם ואת הכנעני שבצמק אין יכולין לכבוש מפני רכב ברזל שלו ויהושע השיב להם שכיון שהם עם רב וכח גדול עליהם לקצר את היער של ההר ולהתיישב שם וממילא יהי' לך תוצאותיו ו"ל הסמוך לו דהיינו ממילא כיון שתשלוט בהר תוכל בקל לכבוש גם את הכנעני יושב העמק אע"פ שרכב ברזל לו כיון שתהי' למעלה מהם סמוך להם תוכל לאיים עליהם וכמ"ש רש"י בפ' האזינו אפי' חלש למעלה וגבור למטה מנצח זה שלמעלה, ואולי זו כוונת הספרי בפ' ברכה ומראש הררי קדם מלמד שהררי יוסף קודמין להררי א"י (כגו' הגר"א) דהיינו שהם כבשו את ההרים של נחלתם לפני כל השבטים (דא"א לומר דקאי על בריאת העולם שהרי במאמר א' נברא כל העולם יחד).

כד. ויקרא יהושע לזקני ישראל ולראשי

טו. ולכלב בן יפנה נתן כו' היא חברון ויורש משם את שלשה בני הענק וגו'. ויורש מתרגמין ותוך וכן ויורש בכל מקום אין פירושו שהרגם רק שגירשם וכן בכל הפרק ולא הוריש מנשה וגו' ויורש הכנעני לשבת וגו' וכן כולם וכן פירש"י (במדבר י"ד כ"ד) חרעו יורישנה כתרגומו יתרכינה וגירש את הענקים אבל לא הרגם רק בני יהודה הרגום כמ"ש לעיל וילך יהודה וגו' ויכה את ששי ואת אחימן ואת תלמי וגו' אבל כלב רק גירשם והיינו משום הכרת טובה שהחיהו כמ"ש בתדא"ר פכ"ט כשהמרגלים הגיעו לחברון שמעו מהן אחימן ששי ותלמי ויצאו לקראתו צוח בהן ששי (בילקוט א' תלמי) צווחה א' ונפלו על פניהם אח"כ התחילו מנפחין באפיהן ומנשבין בפיהם עד שנתיישרה דעתן כו' ושיגרום בשלום ולא הרגום ע"ש ולכן כלב לא רצה בעצמו להרגם כמ"ש בשמור"ר פ"ט סי' י' למה לא לקו המים ע"י משה משום ששמרוהו כשהושלך ליאור לכן לא לקה אלא ע"י אהרן משום הכרת טובה ולכן כאן רק גירשם, רק שאח"כ ציווה יהושע את בני' להורגם משום לא תחי' כל נשמה כדלעיל פי"א.

קינה ודימונה ועדעדה, בגיטין ז' א' א"ל רהב"נ לרב אשי מאי דכתיב קינה ודימונה ועדעדה א"ל מתותא דא"י קחשיב א"ל אטו לא ידענא דמתותא דא"י קחשיב אלא רב גביהא מארגיזא אמר בה טעמא כל שיש לו קנאה על חברו ושותק שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנה הי' א"ל אי הוה רב גביהא מארגיזא אמר בה טעמא כו', וצריך ביאור מה ראה לדרוש דוקא פסוק זה דיש שם ביהושע מאות פסוקים שמות ערים וגם מה ראה לשאול לו דוקא מקרא דצקלג וגו', והנה רש"י בתהלים ל"ח פ' לבי סחרחר מתיבות הכפולות כמו ירקק ואדמדם סגלגל חמרמרו והנה מצינו שחז"ל דרשו המלות הכפולות כדתנן בנגעים פי"ד מ"א הבגדים מטמאין בירקק שבירוקים ובאדמדם שבאדומים כדדריש לה

טעמא דקרא

רנט

ו'קברו אותו בגבול נחלתו וגו' אשר ניתן לו בהר אפרים. לפי שיהושע הי' לו הרבה נחלות כמ"ש בב"ב ק"ח ב' מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקן וא"כ הי' לו חלקים בכל שבטי ישראל לכך הוצרך לפרש כאן בגבול נחלתו אשר ניתן לו בהר אפרים.

וגו' ע"י בירו' פ"ג דהוריות ה"ה ד' טעמים למה הקדים יהושע זקנים לראשים ומשה בפי' נצבים הקדים ראשים לזקנים, ועי"ל עוד טעם שבמשה כבר עמדו לפניו כמש"כ אתם נצבים והראשים עמדו בראש לכן הקדים ראשים אבל יהושע שלח לקרותם כמש"כ ויקרא יהושע וגו' וצריך להקדים לקרות לזקנים משום כבוד התורה.

שופטים

מכילתא הלא צוה ה' וגו' והיכן צוה כי החרם תחרימם נראה מזה שלא הי' נבואה שילך לקדש רק הנבואה הי' ומשכתי אליך וגו' ונתתיהו בידך רק היא אמרה מעצמה דכין שהוא יצח ממילא חייב לילך משום החרם תחרימם ועי"ז אמר לה שאין רצה לילך רק אם תלך עמו לעזור לו שיהא לו בנקל לאספס דאליה אין חייב, ובוה יש לבאר הא דבכל הפרשה כתיב דבורה מלא רק אצל ותאמר דברה אל ברק קום כי זה היום וגו' ואצל ושרי ביששכר עם דברה כתיב חסר, ויתבאר ע"פ ב"ר פ"מ שני בני"א עשו עצמן טפל ונעשו טפל אברהם וברק שנא' אם תלכי עמי וגו' ונעשה טפל ותשר דבורה וברק משמע שאם לא הי' אומר כן הי' הוא העיקר בהכל לכן בכל הפרשה כתיב דבורה מלא שהיא היתה העיקר ורק במלחמה שהי' הנבואה שהוא יכבוש וגם אין דרכה של אשה לעשות מלחמה בזה היתה טפלה לכן כתיב חסר וכן ושרי ביששכר עם דברה דקאי אסנהדרין שישבו לדרך עמה וכבר הקשו התוס' בפ"ק דב"ק הא אשה פסולה לדין ותיצו שהיתה מלמדת להן הדינים עכ"פ הדין מוכרח לצאת מאנשים לכן היתה טפלה וכתיב חסר.

(הפטרות בשלח) כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא. ולי' ימכור צריך ביאור וי"ל ע"פ הגמ' ביבמות ק"ג א' ד' בעילות בעל אותו רשע וכתבו התוס' שהיא שידלתו בדברים לבא עלי' כדי

ג. וחתו ידו על כושן רשעתים, אבל לא הרגוהו מפני שהי' זקנם כמ"ש בסנהדרין ק"ה א' הוא לכן הוא בעור הוא כושן רשעתים.

במעשה דאהוד והוא ישב בעלית המקרה וגו' ויצא אהוד המסדרנה ויסגר דלתות העלי' בעדו ונעל וגו' והנה דלתות העלי' נעולות וגו' אך מסין הוא את רגליו בחדר המקרה וגו' ויקחו את המפתח וגו', יש כאן כמה דקדוקים מעיקרא קאמר בעלית המקרה ואח"כ בחדר המקרה ואם ב' חדרים הי' למה סגר העלי' ועוד איך הסין רגליו בחדר שישב ועוד ויקחו את המפתח משמע המפתח של הדלת והרי לא הי' המפתח ואם לקחו מפתח אחר הול"ל ויקחו מפתח ועוד דקדוקים, ונראה שלהמסדרון הי' ב' פתחים א' לעליית המקרה שהוא העליון וא' לחדר המקרה שירדו מתחתיו והנה אהוד עשה כאן הערמה גדולה שלא ירגישו שהוא נעל ויוכל לברוח בינתיים דהיינו שנעל עלית המקרה והשאייר את המפתח מונח בדלת ולכן חשבו שכודאי עגלון ירד לחדר המקרה להסך רגליו וסגר לפי שעה עליית המקרה עד שיעלה ולזה לא עלה בדעתם שאהוד סגר לפי שהשאייר המפתח אבל אחר שהוחילו עד ברש ולא עלה לקחו המפתח שמונח בדלת ופתחו וא"ש הכל.

ד. (הפטרות בשלח) אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי וגו', תמוה הא עובר על דברי נביא חייב מיתה, ונראה דרש"י כתב בשם

לכן בקש מופת אחר שיהי בטוח שנבואתו אמת.

י. ויקם אחריו יאיר הגלעדי וגו' ושלשים עירים להם. יאיר זה אינו יאיר בן מנשה שהרי נהרג בימי יהושע כמ"ש בסנהדרין מ"ד א' אלא נראה שהוא יאיר בן שגוב הנזכר בדה"א ב' וכו"כ הרד"ל בבמדבר פי"ד ח' ושם אי' והי' לו כ"ג ערים בארץ הגלעד והיו לו עוד ז' ערים בארץ יהודה שהרי מבני יהודה הי', ושם אי' ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם והיינו כמ"ש בב"ב קי"ג א' ששגוב נשא אשה מבנות מנשה ולמדנו ששגוב נשא את בת יאיר בן מנשה שלא היו לו בנים כמ"ש רש"י בס"פ מטות (וכן מבואר בפ' פנחס שלא מנה משפחתו) וירש יאיר בנו את חות יאיר שבנה יאיר בן מנשה כמ"ש בתורה וי"ל דקראהו יאיר ע"ש אבי אמו והוא ירש מאמו את חות יאיר אלה, וי"ל דגם נבח לא הי' לו בנים רק בנות ולכן לא נתקיים לו השם כדפירש"י סוף מטות ויאיר לקח מבנותיו וירשו ולכן בד"ה שם קרי לה קנת ובנותי אבל חות יאיר שגם לבן שגוב קראו יאיר נשאר לו השם הזה על שמו.

יא. (הפטרות חקת) וישב בארץ טוב, ובירדו רפ"ו דשביעית זו סוסיחא ולמה נקרא שמה טוב שפטורה מן המעשרות, נראה דהאנשים קראוהו כן מחמת יראת שמים שנתיראו מאד שלא יכשלו באיסורי טבל ושם אין כל החששות האלה ודוגמתו בכתובות י' ב' אשריך שזכית למשפחת דורקטי ולא אתי לידי ספק נדה.

בס"פ החובל מנה"מ דאמרי אינשי מטייל ואזיל דיקלא בישא בהדי קינא דשרכי שנא' ויתלקטו אל יפתח אנשים ויקים ויצאו עמו, קשה לומר כן על יפתח שאמרו עליו יפתח בדורו כשמואל בדורו, ונראה הכונה כדאמרי' בירדו רפ"ו דשביעית למה נקרא שמו ארץ טוב שפטור מן המעשר ולפי שראו שברח לחו"ל היו סבורים שהוא ריק כמותם וברח להפטר ממעשר ולפיכך הלכו אליו ומוזה למדו שריק הולך אצל ויקים ועי"ל דזהו דקרי לי קינא דשרכי לפי

להתיש כחו וכו"כ הרלב"ג שלכך השקתו חלב כדי להתיש כחו וזה הי' מכירה ששלמו לו בזה כדי שיוכלו להורגו.

נדה נ"ה ב' חלב האשה מנלן דאקרי משקה דכתיב ותפתח את נאד החלב ותשקהו. צ"ע דהאי קרא בחלב בהמה כתיב ולא בחלב אשה ויש חילוק בין חלב בהמה לחלב אשה כמבואר בסוף מכשירין וי"ל ע"פ המדרש (המובא ברוקח הפטרת בשלח) ותפתח את נאד החלב שהוציאה לו דדיה והניקתו ולפ"ז מיירי בחלב אשה.

תדא"ר פ"ט ומה נשתנית יעל אשת חבר הקיני שבאת תשועה גדולה לישראל על ידה כו' אמרו חכמים יעל אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה היתה, נ' שחז"ל למדו זה ממש"כ תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני שאשת חבר הקיני מיותר דכבר כ' שהיא אשת חבר וכמו בדבורה עורי עורי דבורה לא נזכר בשירה אשת לפידות ולזה דריש שמברכה משום שהיא אשת חבר, ולפי שלא מצינו בחבר דבר מסוים ע"כ מעלתו משום שהיא אשתו ר"ל משמשותו כאשה וניכר בכל מעשיו שהיא אשתו.

מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה. צ"ב מה זה בספל אדירים ומה הפסוק בא להשמיע בזה, והנה הטעם שהשקתהו חלב הוא כדי לשכרו כמש"כ רלב"ג דחלב משכר כמ"ש בשבועות כ"ג (ויין לא רצתה להשקותו כנראה מחשש הנאה מיי"נ או שחששה שירגיש שרוצה לשכרו) אמנם חמאה מסתבר שאינו משכר כ"כ כיון שכבר הועבה אא"כ יאכל הרבה יועיל לשכרו ולכן הביאו לו בספל אדירים כדי שיאכל הרבה מזה וישתכר.

ה. אנסה נא רק הפעם בגזה וגו', יש לתמוה איך מותר לנסות פעם אחר פעם הרי כתב הרמב"ם בסוף ה' יסה"ת דאסור לנסות יותר מדאי אפי' הנביא וכו"ש כאן ששמע מה, וי"ל לפי שמופת הראשון לא נתקיים כמו שאמר על כל הארץ יהי חורב ולא הי' כן אלא הי' טל על הארץ כמש"כ תו' בתענית ג' א' ד"ה ואילו

שדבריו מקובלים על רוב העם ועי"ז יש לו כח להנהיג את כל הדור בדרך ה' וזה הי' הענין בשופטים אף שהיו בהם שלא היו כ"כ גדולים בתורה כמ"ש חז"ל ביפתח והנה הפסוק מספר הסכה שנתקבלו על כל ישראל והיו דבריהם נשמעים ועי"ז שפטו את ישראל ויש מהם שהי' מפני גדלותם בתורה כמו שהי' בעתניאל שמספר הפסוק ע"י שכבש את קרית ספר כמ"ש בתמורה ט"ו דהיינו ההלכות שנשתכחו ויש מהם שנתקבלו לשופטים משום נבואה ורה"ק כמו שהי' בדבורה ויש מהם ע"י שכבשו המלחמות כמ"ש בגדעון ויפתח ושמגר ואהוד ויש מהם ע"י גבורתם כמ"ש בשמשון ויש מהם ע"י עשרם וריבוי בניהם ומשפחתם עי"ז היו חשובים מאד ונתקבלו דבריהם בכל ישראל ועי"ז הי' בכחם לשפוט את ישראל ולכן מספר הפסוק זה.

יג. (הפטרט נשא) הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן, לכאור' עקרה ולא ילדת הוא כפל ל' וגם תיבת והרית מיותר דסגי שיאמר לה וילדת בן ומובן ממילא שתהר, וי"ל דהנה יתכן שתלד ע"פ נס אבל העקרות לא יוסר ממנה ותשאר אח"כ שוב עקרה ולזה אמר לה והרית פ"י שתהיי מעתה ראוי' לכל הריון וכמ"ש ב"ב צ"א שילדה אח"כ ג"כ בת ונגם בפט"ז מבואר שהיו לשמשון אחים ומשמע בב"ב צ"א א' שלא הי' למנוח עוד אשה דאמר כורנא עקרה כו' וחוץ מזה וילדת עכשיו בן וזה מקביל נגד מה שאמר לה הנה נא את עקרה פ"י בעצם וחוץ מזה לא ילדת כלל אפי' בדרך נס ולזה יבטלו עכשיו ב' הדברים.

(שם). בבמדב"ר פ"י סי' ה' מלמד שהי' מחלוקת בין מנוח לאשתו הוא אמר לה את עקרה ולכן אינה יולדת והיא אומרת לו אתה עקר ולכן לא ילדתי ולכן בא המלאך לשום שלום בינה לבין בעלה ולהודיעה שהיא עקרה והיא מונעת ההריון שנא' הנה נא את עקרה ולכן דבר עמה. וי"ל שלכך אמר הנה נא לשון בקשה שא"ל אל נא תריבי עם בעלך תדעי שאת היא העקרה. נראה שהפסוק בא ללמד שהרוצה

שלגבי מעלת שמואל לא הי' חשוב, ואולי שלבעלי מדרגה גדולים יותר מיפתח לא הי' אפשר שיתחברו להם אנשים רקים.

ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי וגו', כ"מ שהזכר זקנים הכונה ב"ד וקשה איזה ב"ד הוא שגרשוהו שלא כדן הרי גזלנים הם, ואפשר לומר שבני האשה חבצו כתובת בנין דיכרין ויפתח שהי' בן פלגש שאין לה כתובה לא הי' לו כתובת בנין דיכרין ולכן גרשוהו אבל קי"ל דצריך מותר דינר וצ"ל שהי' שם מותר דינר אלא שהיורשים יכולין לסלקו במעות וסלקוהו ועי"ז טען שזה ראי' ששנאתם אותי שאל"כ למה גרשתוני מבית אבי הי' לכם ליעץ להיורשים לתת להם המותר בקרקע (אף שאין יכולין להכריחם) שיהא לי ג"כ נחלה בבית אבי.

בויק"ר ס"פ בחוקותי אמרי' שיפתח אמר אני ראש קציני ישראל ואלך אליו ופנחס אמר אני כה"ג בן כה"ג ואלך אצל הדיוט זה, ושניהם נענשו בדמ"י כו', והכונה נראה שיפתח סבר כיון שהוא מלך והדין הוא שמלך חשוב מכה"ג א"כ בודאי פנחס יבא אליו וכיון שלא בא בודאי אין לו היתר ופנחס סבר כיון שהוא כה"ג ויפתח צריך לו בודאי יבא אליו וסמך ע"ז ובתוך כך נהרגה אבל לא שבמויד עשו כך ח"ו.

יב. וישפוט אחריו אבצן וגו' ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וישפוט את ישראל וגו' וישפוט אחריו את ישראל עבדון וגו' ויהי לו ארבעים בנים ושלשים בני בנים ורכבים על שבעים עיירים וישפוט את ישראל וגו' וכן כתיב שם י' אצל יאיר הגלעדי ויהי לו שלשים בנים ורכבים על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם וגו' וצריך להבין למה הוצרך הפסוק לספר זה ואם להראות עשרם הרי בכל השופטים קי"ל גדלהו משל אחיו ע"י חולין קל"ד ב', ואפשר לומר דהענין דהנה בכל דור שאין מלך ונשיא הקב"ה מעמיד א' מגדולי הדור וירא שמים שכל הדור מכבדים אותו ומתיראים מפני דבריו מתוך

ב' אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי ע"ז אחורי ע"ז ולא אחורי ביהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין, נ' דרמו כאן דש"ד קיל מג"ע וג"ע קיל מע"ז וע"ז קיל מכפירה ר"ל, אחורי ארי חשש ש"ד, אחורי אשה חשש ג"ע, אחורי ע"ז חשש ע"ז, אחורי ביהכ"נ נראה ככופר כדפירש"י (שור"ר שהגר"א כ' כן באמרי נועם ברכות ס"א א').

(שם). בעירובין י"ח ב' מנוח ע"ה הי' ואפי' בי רב לא קרא דכתיב ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש, בימינו כל הילדים לומדים פסוק זה ואין בהם יודע מזה שאסור להם ללכת אחרי האשה, ונ' דכונת הגמ' אפי' בי רב לא קרא כת"ח רק כע"ה.

(שם). אם תעצרני לא אוכל בלחמך ואם תעשה עולה לה' תעלנה ואמרי' בזבחים ק"ט ב' דהוראת שעה היתה שהרי בימי שילה הי' שעת איסור הבמות וקשה היכן הי' הוראה על מנחה דכתיב ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה והמלאך לא הזכיר לו אלא את העולה ועוד פתח בלחמך ומסיים בעולה ועוד הול"ל ואם תרצה להעלות עולה תעלנה לה', וי"ל דפי' הפסוק אם תעצרני לא אוכל בלחמך משום שע"ה נחשדו על הטהרות ואמרינן בעירובין י"ח מנוח ע"ה הי' וכ"ת אקריב עולה כדי שהמנחה הבאה עמה תוכל לאכל השיריים שע"ה נאמנן על הקדשות על זה אמר לה' תעלנה שהרי מנחת נסכים כליל ומנחת נדבה ליכא בבמה (למ"ד בפ' בתרא דזבחים) וממילא שמע מנוח הוראת שעה להקריב מנחת נסכים, ועוד יש להוסיף דיש לדקדק אם תעצרני וגו' משמע אם לא תעצרני אוכל ועוד מאי מסיים כי לא ידע וגו' מה טעם הוא זה כאן הול"ל זה בפסוק הקודם, וי"ל דה"ק לא אוכל בלחמך משום טומאה וכ"ת הרי אתה נביא ותוכל לידע שלא נטמאו אבל אמרו בגדרים כ' אל תהי רגיל אצל ע"ה שסופו להאכילך איסורים ע"ז אמר אם תעצרני לא אוכל לאכל שאסור להתרגל אצלו ואם תעלה וגו' כנ"ל וע"ז אמר כי לא ידע מנוח וגו' דבאמת הי' מלאך

להשלים בין בעלי מחלוקת לא יבא אל הזכאי ולומר לו אתה צודק שאילו היה בא אל מנוח הי' אדרבה מרבה מחלוקת יותר שהי' טוען לה ראי שגם המלאך אומר כמותי רק יבא אל החייב ויסביר לו שאינו צודק ושיודה לזכאי וע"ז יבא השלום ביניהם.

(שם). ואל תאכלי כל טמא, ובגמ' (סוטה ט' ב') פריך אטו עד השתא דברים טמאים קאכלה ע"ש, וי"ל לפי פשוטו לפי מה שהביא בפענוח רז"פ תזריע בשם פרקי דר"א דקיבת ארנבת טוב להריון (ואפשר דע"פ דין ג"כ מותר באכילה דפירשא בעלמא הוא ע"י חולין קט"ז ב' וביד"ד ס' פ"א ס"ו ובפ"ת שם שיש דעות בזה) להכי קאמר לה שהיא לא תאכל כל טומאה שמבטיח לה שתתעבר (שור"מ זה בפ"י הפטרות לרוקח).

(שם). ותמהר האשה ובמדרש (במדב"ר פ"י) מכאן שכל מעשיהן של צדיקים במהירות, קשה למה לא יליף ממ"ש וימהר אברהם וימהר משה גי'ל דגבי איש פשיטא שצריך למהר מפני ביטול תורה אבל גבי אשה שאין אצלה ביטול תורה שפיר ילפי' שכל מעשיהן של צדיקים במהירות, אבל אכתי קשה למה לא יליף ממ"ש מהרי שלש סאים וגו' וגבי רבקה ותמהר ותורד וגו' וי"ל דגבי מצוה פשיטא שצריך למהר וכבר ילפי' זה ממ"ש ושמרתם את המצות שאין מחמיצין את המצוה חריצין מקדימין ובפרט גבי הכנסת אורחים שהאורחים רעבים אבל כאן לא הי' שום מצוה ומאי קמ"ל קרא דכתיב ותמהר ע"כ למילף דכל מעשיהן של צדיקים במהירות.

(שם). כי יבא דברך וכבדנוך. יל"ע איך עלה בדעתו על נביא ה' שאוהב כבוד ויל"פ וכבדנוך פי' בסנדקאות כי אתה נבאת עליו וכסבור שהוא נביא, א"ל למה זה תשאל לשמי והוא פלאי מכוסה שאין מכירין אותי ואין תועלת במה שתדע שמי כי לא תוכל למוצאי שאין אנשים מכירין אותי אבל אכתי סבר שהוא נביא עד לקמן.

(שם). וילך מנוח אחרי אשתו. בעירובין י"ח

בב"ב צ"א א' ואחתי' (של שמשון) נשיין פ"י רשכ"ם אגרא נסכ"י, ו"ל דבא לפרש קרא שופטים ט"ז וירדו אחיו ובית אביהו והיינו אחיותיו כמ"ש תוס' בקדושין ה' א' דבית אביו הוא יוצאי חלציו, וכן יש לפרש קרא דויגש אחי ובית אבי שהיא דינה אחותו.

טז. ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח, הפסוק מספר זה כי עי"ז הועילה תפלתו אח"כ שנתחזק כי כחו ה"י בשערותיו כמ"ש כי אם גולחתי וסר ממני כחי.

כ. ופנחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם, מ"ש"כ בימים ההם משום שחז"ל אמרו (בתדא"ר פ"א) שנטלה הכהונה מפנחס במעשה דפלגש בגבעה ע"ש ולכן קאמר דבימים ההם עדיין ה"י כה"ג ולא ניטלה ממנו עדיין.

כא. מה נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבענו וגו', לכא"י למה לא התירו השבעה ונ' דיש מכאן ראי' למ"ש רמ"א ביו"ד סי' רכ"ח סמ"ה דנדר בעת צרה אין להתיר וי"א דאף דיעבד אין מותר ע"י בש"ך שם.

וחטפתם לכם איש אשתו. רש"י פ"י בש"א כ' ל' (כנראה ממדרש) כשחטפו בני בנימין מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים ה"י שאול בישן ולא רצה לחטוף עד שבאת היא עצמה והעזיזה פני' ורדפה אחריו. ולכא"י לא יתכן לפי החשבון שהרי אמרו בתדא"ר פ"א שמשום שפנחס לא חניך את דורו והגיעו לידי פלגש בגבעה ניטלה הכהונה מפנחס וניתנה לעלי ושמאל נולד מברכת עלי ומת בן ג"ב שנה כמ"ש במד"ק כ"ח א' ומת לפני שאול כמ"ש בש"א כ"ח וכשמלך שאול ה"י בן כ"ט כמ"ש בס"ע פ"ג (ומהר"י קרא גריס בן כ"ה) ומלך רק ב' שנים כמ"ש בש"א רפ"ג וא"כ לא יתכן כלל שה"י בימי פלגש בגבעה וע"כ צ"ל דמדרשים חלוקים בזה.

ול"ש אצלו חשש שסופו להאכילך כו' אך לפי שמנוח לא ידע מזה השיב לו כן.

ויאמר מלאך ה' אם תעצרני לא אוכל בלחמך ואם תעשה עולה לה' תעלנה כי לא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא, ויל"ע מה חשב מנוח למה אין רוצה לאכל משלו וי"ל סבר שאין רוצה לאכל מלחמו כי הוא דמאי שמנוח ע"ה ה"י ומבשרו הוא חשש שהוא בשר שנתעלם מן העין אבל להקריב קרבן יכול הוא ואין חוששין שיקריב דבר פסול דבקדשים גם הע"ה זריזין כמ"ש בחגיגה כ"ז ב'.

(שם). מות נמות כי אליקים ראינו, אע"ג שהמלאך הבטיח לה שתלד בן כנראה שסבר שמיד אחר שתלד ימותו שאלמלא כן ה"י יכול לשלוח להם נביא רק בודאי נתחייבו מיתה ולכן שלח להם מלאך כדי שימותו עי"ז שיראו אותו (כמו שה"י במחנה סנחריב ע"י בסנהדרין צ"ה ב') ועי"ז השיבה אותו אשתו ג' תשובות, חדא לו חפץ ה' להמיתנו לא לקח מידינו עולה ומנחה שה"י די שיבא המלאך שנראהו וילך מיד, ב' ולא הראנו את "כל" אלה שה"י די שיראה המלאך אליהם וילך לו ולא שיוציא האש מהסלע ושיראו אין עולה בלהב המזבח שכ"ז ללא צורך שבשביל להמיתם די בראי' אחת, ג' וכעת לא השמיענו כזאת שהילד יהי' נזיר ושהוא ירשיע את ישראל מיד פלשתים מאחר שלא נראה זה בעינינו מה צורך לנו לדעת זה די שיאמר לנו שהאשה לא תשתה יין ולא תטמא אע"כ שרצה לבשרינו שכ"ז נראה בעינינו.

(שם) ולא יסף מלאך ה' להראות אל מנוח ואל אשתו אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא, מזה שעלה בלהב המזבח השמימה אין זה ראי' שהוא מלאך שזה גם נביא יכול לעשות אבל אם ה"י נביא ה"י צריך לחזור אח"כ ומדלא יסף עוד להראות מזה ידע כי מלאך הוא.

טעמא דקרא

שמואל

זו תתקיים (ואפשר שמטעם זה אמר יצחק לעשו להביא לו מטעמים כדי שיהא חייב לברכו מצד הכרת טובה ואז הברכה בודאי תועיל).

בגמ' (ב"ב ט"ז א') שטן ופנינה לש"ש נתכוונו, וזה מבואר בפסוקים דכתיב מדי עלותה בבית ה' כן תכעיסנה וקשה למה דוקא מדי עלותה בבית ה' ולא הכעיסתה בביתה וע"כ שרצתה שתתפלל בביהמ"ק וכנראה שחנה לא התפללה ע"ז בשביל שלא חששה לזה שאשה אין מצווה על פו"ר ובעלה כבר יש לו בנים ורק אחר שהכעיסתה צרתה והרגישה שמצטערת מזה נתנה לבח להתפלל ע"ז.

ב. עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה, פירש"י (והוא ממדרש) שעל כל בן שחנה ילדה קברה פנינה שנים, וקשה שהרי בפ"ק דב"ב ט"ז א' אמרו שפנינה נתכוונה לשם שמים כדי שתתפלל ולמה נענשה, ומוכח מזה דאין זו הדרך הנכונה לצער לחברו אפי' באופן שמתכוין לטובה (וכעין שאמרו לא תגנוב ע"מ לשלם תשלומי כפל).

כי נאצו האנשים את מנחת ה'. בפרשה לעיל לא נזכר כלל ממנחה רק מזבח שלקחו לפני הקטרת האימורים, ומכאן נראה שגם במנחה לקחו לפני הקטרת הקומץ וכן בפרשה דלהלן כתיב להביראכם מראשית כל מנחת ישראל והזכיר כאן מנחה כי בזבח אינו אלא לכתחלה שלא לאכל לפני הקטרת האימורים אבל במנחה קודם הקטרת הקומץ הוי כמו בקרבן לפני זריקה ועובר בלאו, ומ"מ יתכן שלא אכלו עד שהקטירו הקומץ שהרי אין הכתוב מוכיחם אלא על בזיון קדשים ולא על איסור רק לפי שנטלוהו לפני הקטרת הקומץ והי' נראה כאילו נוטלין לאכלן מיד והי' בזה בזיון קדשים גדול וחילול ה' לכן נענשו ע"ז.

להביראכם מראשית כל מנחת ישראל, הא דנקט מנחה ולא נקט זבח כדלעיל משום דבזבח אם אוכל לפני הקטרת אימורים אין עובר אלא

א.א. (הפטרת ר"ה) ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה', יל"ע למה הקדים הפסוק זה כאן ובני עלי לא החכרו כלל בפרשה זו הוול"ל ושם עלי הכהן יושב שזה נוגע להפרשה, וי"ל דבירור סוף ברכות אי' שהי' אלקנה מדרך את ישראל לפעמי רגלים ובמדרש שמואל אי' באריכות איך הי' מסבב בדרך מעיר לעיר עם כל משפחתו ואסף ישראל שיעלו לרגל, וכדי שלא תתמה איך לא עלו ישראל לרגל שהוא מ"ע דאורייתא לזה בא הכתוב לתרץ ששם שלטן בני עלי וכיון שהם לא התנהגו כראוי השניאו את העלי לרגל על ההמון לזה הוצרך אלקנה להעלותן.

ויהי היום ויזבח אלקנה וגו'. ובמדרש שמואל ויהי היום זה יום עצרת וקשה נהי שזה הי' בג' רגלים כמ"ש בירור סוף ברכות ובמדרש שמואל באורך שהי' מדרך ישראל לעלות לרגל אבל מנ"ל שהי' עצרת אולי הי' א' של פסח או של סוכות וי"ל דחז"ל למדוה מדכתיב וישכימו בבקר ויבואו אל ביתם ואם הי' פסח או סוכות הי' צריך לינה ז' ימים וע"כ שהי' עצרת. אע"ג דבזוה"ק ריש בא אי' דכל מקום שנא' ויהי היום הוא ר"ה כאן א"א לומר כן דהא לתיב ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו' ובר"ה אין חיוב לעלות לרגל וע"כ שהוא עצרת.

ותלך האשה לדרכה ותאכל ופני' לא היו לה עוד. שהיתה בטוחה בברכתו של עלי כמ"ש המפרשים וצ"ב אם היתה בטוחה כ"כ בברכתו למה בתחלה לא נגשה לבקש ממנו ברכה, והנה בברכות ל"ב ב' אמרו ואלקי ישראל יתן את שלתן מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך לברכו וקשה מנ"ל שצריך לברכו דילמא עלי ברכה מעצמו ולא מפני שחייב וי"ל דחז"ל דייקו מזה שהיא בטוחה על ברכה זו מכלל שהוא חיוב דברכה שחייבין לברכה מתקיימת ולכן בתחלה לא הלכה לבקשו רק אחר שנתחייב עפ"י לברכה ובירכה אז היתה בטוחה שברכה

טו. (הפטרת זכור) לכאור צריך להבין מה הי' חטא שאול והרי לא נצטוה להמיתם בו ביום ומה בכך שהמתין למחר והרי למחר כששמואל אמר לו הרג את אגג ומסתמא גם את הבהמות ורק עבר על זריזין מקדימין, וני' דעיקר החטא הי' שהנביא א"ל בפירוש ולא תחמול עליו והוא חמל עליהם ובוזה כבר עבר על הציווי וזה א"א לתקן, והענין שבאמת נצטוה שלא יחמול ביארנו בביאור מגילת אסתר בפ' ויעשו בשונאיהם כרצונם בעז"ה.

(שם) ויחמול שאול על אגג. נשאלתי למה חמל עליו ובמה זכה, וי"ל כיון שנצטוה לא תחמול כבר הי' לו יצה"ר לחמול כמ"ש בירי' יומא פ"ו ה"ג שאין יצה"ר חמד אלא לדבר שאסור לו וכן כתבנו במ"א ב' גבי שמעי בן גרא.

(שם) וישסף שמואל את אגג. ובאיכ"ר ספ"ג התחיל מחתך בבשרו חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות כו' מלמד שחתכו ארבע חתיכות, לא יתכן ששמואל עצמו הרגו שהרי קי"ל שמואל נזיר עולם הי' כדתנן סוף נזיר ופסק כן הרמב"ם בפ"ג דנזירות ה"ט וקי"ל דגרי שמת מטמא במגע ובמשה והי' אסור לו לטמאות כדן נזיר וצ"ל שאחרים עשו על פיו, וצ"ע מש"כ הרמב"ם שם שהאומר הריני כמי ששסף את אגג בגלגל ה"ז נזיר עולם שהרי שמואל בעצמו לא הרגו וצ"ל כיון שנעשה על פיו ה"ז כמו שעשאו.

(שם). כאשר שכלה נשים חרובן כן תשכל מגשים אמך משמע שאמו היתה עדיין קיימת וקשה למה לא הרגהה הא כתיב מאיש ועד אשה וגו' וצ"ל שהיתה מאומה אחרת ונשאת לעמלקי ומכאן מוכח דנשי העמלקים מאומה אחרת א"צ להרוג ומ"מ בניהם נחשבים עמלקים דבאומות הלך אחר הזכר כמ"ש בקדושין ס"ז, ובוזה יתיישב הא דאיתא בס' מושב זקנים מבעלי התוס' עה"ת ס"פ בשלח בשם מדרש דאותו לילה שעייכב שאול את אגג בא על חמורתא והולידה בן ומשם יצא המן ואותה חמורתא

בלאו הבא מכלל עשה ע"י פסחים נ"ט ב' אבל במנחה כשאוכל לפני הקטרת הקומץ מועל וחייב קרבן כדתנן במעילה ט' א'.

יב. (הפטרת קרח) כאשר בא יעקב מצרים ויצעקו אבותיכם אל ה' וישלח ה' את משה וגו' ע"י ברד"ק שכי' שהוא מקרא קצר שהרי כשבא יעקב למצרים לא זעקו לה' רק אחר כמה דורות ע"ש, וי"ל שרמו בזה מ"ש בזה"ק בשלח נ"ג א' דא"ר ייסא בשעתא דנטלי ישראל לנחתא בגלותא דמצרים דחילו ואימתא תקיפא נפל עליו א"ל קב"ה ליעקב אמאי את דחיל כו' א"ל דחילנא די ישיצון בני כו' א"ל אנכי ארד עמך כו' גם עלה למחמי פורקנא דברך כו' ומבואר דיעקב אבינו בידידתו למצרים כבר התפלל על הגלות והבטיחו שישלח את משה ואהרן לפדותם.

(שם). וישלח ה' את ירובעל ואת בן ואת יפתח. צ"ע למה הקדים שמשוך ליפתח הרי יפתח הי' לפניו, ואפשר דלפי חשיבותן בתורה מני להו (כמ"ש הרמב"ן ר"פ שלח גבי מרגלים וע"י סנהדרין ס"ט ב') ואמרו בבמדב"ר פ"ט שלא הי' בכולן קל מיפתח ואפשר דמהכא למדוהו חז"ל שהרי אמרו ברו"ה כ"ה ב' שקל הכתוב שלשה קלי עולם כו' וכיון שיפתח נמנה האחרון משמע שהוא הי' הקטן שבכולן בתורה, ומה שמנה שמואל את עצמו באחרונה זהו מדרך ענוה (ואע"פ שאמר זה ברוה"ק מ"מ אין אדם משבח לעצמו כמ"ש יהללך זר ולא פיר.)

יד. ויפרו העם את יונתן ולא מת, ובמדרש אמרו וכי אכל והלא מיטעם טעם לא כן אר"ח בן עזרא המטעמת אין בה לא משום אכילה ולא משום שתי' ולא משום הפסקת תענית ואינה טעונה ברכה וכתב בזו"ר משמע מכאן דאפי' בלע מקרי טועם כיון כוננו לאכילה ולא הבנתי דכאן הרי כיון לאכילה ולכאור אדרבה מכאן ראי' דדוקא אם פלט ואפי' מכין לאכילה כיון שפולט לא מקרי אכילה וגם כאן לא בלע ולהסוברים דחליא בכונה לאכילה קשה (ע"י אור"ח סי' תקס"ז) וצ"ע.

אלא בדבר הנזק משום רוח רעה ולכן כשראה שבא עליו במקלות ואבנים א"ל וכי כלב שוטה אני.

כ. (הפטרת מחר חודש) שלשת החצים צדה אורה וגר', יש כאן כמה דקדוקים, א' למה הוצרך ג' חצים ולא סגי בא', ב' בתחלה כתיב אשלח את הנער לך מצא את החצים וגר' אומר לנער הנה החצים ממך והנה גר' ואם כה אומר לעלם הנה החצים ממך והלאה גר' הכל חצים ל' רבים, ובסוף כתיב הלא החצי ממך והלאה ל' יחיד וגם לא נזכר שיונתן ירה רק חצי א', ג' איך הוציא יונתן שקר מפיו אחר שהנער הגיע עד מקום החצי א"ל הלא החצי ממך והלאה, ד' בסוף הפרשה כתיב את החצי וקרי את החצים, ה' למה הפסוק מספר ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה יהונתן הרי העיקר מה שאמר לו וגם חיבות אשר ירה יהונתן מיותר לגמרי ועוד כמה דקדוקים ואין להאריך, והענין נראה שיונתן נזהר שלא יצטרך להוציא שקר מפיו ולכן הכין ג' חצים והתנה שבתחלה ישלח א' למטרה והנער ירוץ למטרה ואז אם יצטרך לומר לו לך הלאה יירה עוד ב' חצים הלאה ממנו ויאמר לו הלא החצים ממך והלאה ואז יאמר אמת כי הנער הגיע לחצי הראשון של המטרה אבל יתר ב' החצים ממך והלאה ואם יצטרך לומר ממך והנה יירה ב' החצים יותר קרוב מהמטרה ויאמר לו הלא החצים ממך והנה וכנ"ל, אבל בסוף הי' שאחר שהנער רץ למטרה יונתן ירה עוד חצי להעבירו הרגיש הנער ורץ עד מקום החצי השני שיונתן ירה ואז לא הי' לו ברירה כ"א לזרוק השלישי עוד יותר רחוק ולומר לו הלא החצי היינו השלישי לבד ממך והלאה ובסוף אמר וילקט נער יהונתן את החצי היינו השלישי אבל קרי החצים כי השני כבר לקט מקודם וכזה כל הפסוקים מדריקים היטב.

(שם). ולא אכל ביום החדש השני לחם, נ' דאע"ג דבכל דוכתא לחם כולל כל מאכל וכדפירש"י דס"פ ויצא בפסוק ויקרא לאחיו לאכל לחם (וכן מוכח בש"א י"ד ארור האיש

היתה אשה שהפכה עצמה בכשפים לחמורתא כדפי' רש"י בשמואל משור ועד חמוד לפי שהעמלקים היו מכשפים ומשנים עצמם לבהמות עכ"ד, ומבואר מד' התוס' שהיתה עמלקית מדהביאו ע"ז ד' רש"י שהעמלקים היו משנים עצמם כו' וקשה א"כ למה לא הרגו והרי לא השאירו אלא הבהמות הראויות לקרבן כמפורש בפסוק ולפי מש"כ י"ל דבשעה שהרגו העמלקים עדיין היתה אשה והיתה אשת עמלקי מאומה אחרת ולכן לא הרגו ואח"כ שינתה עצמה לחמורתא כדי שתוכל ליכנס אל אגג.

טז. בב"ב צ"א א' אימי דדוד נצבת בת עדאל פי' רשב"ם לפי שכל אמהות של מלכים כתובות הוצרך לפרש גם אמו של דוד וצריך טעם למה אמו של דוד לא החזיר שמה בפסוקים, וראיתי במלכים שגם אם יהורם ואם אחז לא החזירו וכן אמהות של מלכי ישראל לא החזירו כלל רק של מלכי יהודה, ונ' שזה הי' מינוי של כבוד כשהיו ממנים מלך היו ממנים גם את אמו ונקראת אם המלך והגבירה וכמ"ש אצל אסא וגם את מעכה אמו הסירה מגבירה וכתיב (ירמ' יג) אמור למלך ולגבירה השפילו ולכן בדוד שכבר מתה אמו כשמלך כמ"ש בבמדב"ר פ"א א' ל"ש להזכיר שם אמו וכ"נ גבי יהורם וגבי אחז אמם כבר מתה כשמלכו ולכן לא הזכירם וכזה יתבאר הא דכתיב גבי אביה ושם אמו מעכה בת אבישלום וגבי אסא בנו נמי נאמר ושם אמו מעכה בת אבישלום וכ' הרד"ק שלא היתה אמו רק אם אביו וצ"ב למה כתיב אמו ולפי הנ"ל יובן שכ"ז שאם אביו עדיין היתה קיימת לא לקחו המינוי ממנה ונשארה היא אם המלך ומצודות כ' שהיא גידלתו אחרי מות אביו וג"ז א"ש לפי הנ"ל.

יז. ובא הארי ואת הדוב וגר' בכל מקום דב חסר חוץ מכאן (ועוד מקום) לרמוז הא דאיתא במדרש הביאו רש"י דוב ושני גוריו.

הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות, ואיתא בתרגום יונתן כלבא שטי, והוא ע"פ המבואר ביומא פ"ד א' דכלב שוטה אין להורגו

דקרא דכתיב ועזא ואחיו בני אבינו נהגים את העגלה חדשה דהו"ל למכתב את העגלה החדשה [ועוד אי עגלה חדשה ממש מאי קמ"ל הא פשיטא דק"ל דכל דבר שנעשה להדיוט אין עושין ממנו לגבוה כמ"ש הרמב"ם ספ"א מביה"ב ובזבחים קט"ז ב' יליף לה מקרא] לכן למדו דהו"ל דבאמת לא היתה עגלה חדשה כלל רק שמה הוא עגלה חדשה ע"ש שהיתה זו חדשה כשהפלשתיים שיגורו ולכן ל"ש לכתוב את העגלה החדשה שהרי אינה חדשה עתה רק שם העגלה הוא עגלה חדשה, ולכן שפיר יליף מינה דכברו במטה ראשונה.

(שם). בכל הפרשה של הבאת הארון לא נזכר המלך דוד רק סתם דוד חוץ מהפסוק ויגד למלך דוד ואצל מיכל ותרא את המלך דוד וגו' והיינו משום שדוד לא נהג עצמו כמלך אצל הארון רק כהדיוט (עיין ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד) אבל אחרים כיבדוהו כמלך ופשוט (וגם אצל מיכל נזכר משום שזה הטעם שהקפידה שסברה שאינו לפי כבוד המלכות).

י. שבו ביריחו עד יצמח זקנכם, תמוה הרי יהושע החריב יריחו ולא נבנית עד חיאל בית האלי ואמר' בשיליה סנהדרין לא עיר אחרת ע"ש יריחו ג"כ ואין ה' יריחו, ומצאתי בס' מרגלית הים בסוף סנהדרין שהקשה כן בשם ס"א וגם הקשה מיהושע י"ח שנמנה יריחו בין עיר בנימין ומה שתירץ שם תמוה, ונ' דדושה של יריחו קרי יריחו כמ"ש באדר"נ פל"ה שנתנו לבני קני' (זה ה' ת"ק אמה על ת"ק אמה סביב ליריחו כמ"ש בספרי בהעלתך ס"י ס"א) ואח"כ נתנו לבני בנימין וקרי ל' בקרא עיר התמרים כמ"ש באדר"נ שם והיא יריחו כמ"ש בפ' זאת הברכה יריחו עיר התמרים ומצינו כה"ג בב"ב קכ"ב ב' דהא דכתיב ויתנו לכלב את חברון הכונה פרוודהא.

טז. ויאמר המלך לצבא הנה לך כל אשר למפיבשת, כאן כתיב צבא חסר ובכל הפרשה כתיב ציבא מלא, ונראה משום שהוציא הנכסים ע"י מרמה חסרו הכתוב וכמ"ש אצל עפרון חסר

אשר יאכל לחם ונענש יונתן על שטעם דבש) אבל כאן הכונה לחם ממש אבל שאר דברים אכל שהרי ה' ר"ח ואסור להתענות בר"ח ולפ"ד הרמב"ם הוא איסור דאורייתא כמ"ש באו"ח סי' תק"ע, א"נ בסעודת אביו לא אכל כלום אבל לא התענה שבביתו אכל.

(שם). ויטל שאול את החנית עליו להכותו, בחינוך מצוה רל"ט כתב מה שאמרו ז"ל שחייב מצות תוכחה עד הכאה כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד שיהא קרוב החוטא להכות את המוכיח כו' (ומובא ג"כ בבה"ל סוף סימן תר"ח) וע"ש במג"ח שהביא שהמ"ל תמה דהא בגמרא ערכין ט"ז ב' אמרו עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה משמע הכאה ממש ולמה כתב החינוך עד שיהא קרוב להכותו, ונראה דהחינוך למד זה ממה שלמדו זה בגמ' שם מדכתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו אלמא דעד כאן חייב להוכיחו והרי שם לא הכהו ממש רק הטיל החנית להכותו אלמא דהכאה מקרי עד שיהא קרוב להכאה, ופשוט.

כו. ויכרות את כנף המעיל וגו' ויך לב דוד אותו ובילקוט שבטלו ממצות ציצית שעה א', מכאן ראי' לד' הרמב"ם פ"ט מכה"מ ה"ג שהמעיל פתוח מב' צדדים שני כנפות לפניו ושתים לאחוריו ואין מחובר אלא כנגד הגרון (כעין ט"ק שלנו) דאי כל הארבע כנפות מצד א' אינו חייב בציצית ע"י רמ"א או"ח סוף סי' י', והראב"ד תמה מג"ל להרמב"ם זה, ונראה דחתכו בעיגול דאל"ה הכשילו באיסור שבת ה' כנפות חייב בציצית, ומ"מ ביטלו מלקיים המצוה דבעידן ריתחא ענשינן.

ב. ו. (הפטר שמיני) במו"ק כ"ה מגין לחכם שכברו במטה ראשונה שנאמר וירכבו את ארון האלקים אל עגלה חדשה פירש"י הוא העגלה שהביאו משדה פלשתים (וצ"ל דהא דכתיב שם ויבקעו את עצי העגלה היינו מקצת מהעצים אבל גוף העגלה נשארה) וקשה האין משמע זה מקרא הא אדרבה במקרא משמע עגלה חדשה ממש, וי"ל דהו"ל למדו זה מסיפא

ה' ומאויבי אושע קאי על יהושפט שאמר אני אומר שירה ואתה עושה (וכן מצאתי בעז"ה במדרש תהלים דהאי קרא קאי על יהושפט). ואת עם עני תושיע קאי על חזקי' שלא עשה כלום כעני והקב"ה הושיעו וכנ"ל.

כ"ג. ובניהו בן יהוידע וגו' הכה את איש מצרי וגו' ויהרגו בחניתו, צ"ע הא בניהו הי' כהן כמ"ש בדה"א כ"ו ואין נטמא למת ואין לומר דגרוי גרי ב' ולא נגע בו כדמשני גבי שמשון בנויר ר' ב' שהרגו בחצים דהא כאן כתיב ויהרגו בחניתו ובשלמא מה שהרג לאדוניהו ויואב י"ל שהרגו בחצים אבל כאן קשה ואולי יהי' ראי' מכאן דאין כהן מצוה על חרב כחלל והרגו בניהו בלי מגע ומשא ואהל (או כמ"ד גוים אין מטמא באהל) א"נ י"ל דשוינהו גוסס כמ"ש בנויר שם גבי שמשון אך קשה למ"ד בנויר מ"ג ב' דכהן מצוה על הגוסס מדאורייתא ואולי הי' שם פקד"נ וצ"ע.

כתיב ודרשו מפסוק נבהל להון איש רע עץ ולא ידע כי חסר יבואנו.

ש"ב כב. (הפסטר האזינו ושביעי של פסח). וידבר דוד לה' וגו', במדרש איכה פתיחתא סי' ל' אמרו ד' מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם וגו' א"ל הקב"ה אני עושה כן כו' עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף ואתה עושה א"ל אני עושה כו' עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה א"ל הקב"ה אני עושה כו' עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה א"ל הקב"ה אני עושה כו', ונראה שכל הד' מלכים נרמזו כאן בשירה זו, ארדפה אויבי ואשמידם ולא אשוב עד כלותם קאי על דוד וכנ"ל, כי בכה ארוך גדוד קאי על אסא שאמר אני רודף ואתה עושה, מהולל אקרא

מלכים

ככה עשית למצוא לו עילה שאינו עושה כראוי כדי שיהא רגיל בתוכחה.

ב. (הפסטר ויחי) והנה עמך שמעי בן גרא, ע"י דה"ק שהביא בשם רז"ל והוא מתוספתא דתרגום והנה עמך שרבו הי' וכמ"ש בברכות ח' א' (וכ"ה בזוה"ק משפטים ק"ז ב') וצריך ביאור מאחר שרצה שיהרגנו למה הקדים לו שרבו הוא שזה טעם שלא ירצה להרגו (ובדוחק י"ל דה"ק אע"פ שרבו הוא אני מצוה להרגו) וגם עצם הדבר צריך טעם למה בחר בו דוד לרבו של שלמה מאחר שהי' ברצונו לצוותו להרגו וכי לא היו די ת"ח שיוכלו להיות רבותיו, וגם למה נקם בו דוד אחרי שכבר פייסו ומחל לו דוד והבטיחו שלא יהרגנו (ע"י רמב"ם פ"ג ממלכים ה"ח דמהני מחילה בזה), והנה ביואב אחז"ל (בבבב"ר פכ"ג סי' י"ג) שמה שדוד צוה

א. א. (הפסטר חיי שרה) בסנהדרין כ"ב א' בא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש, יל"ע להפוסקים דיחוד חייבי לארץ דאורייתא אין התירו לו יחוד וי"ל כמש"כ תוס' שם ל"ז א' דאין בנדה יחוד משום דמותרת לאחר זמן וה"נ הרי יכול לגרש אחת ולישאנה (ולדעת ראב"ד פ"ג ממלכים דדוקא בנשואין חייב ולא בביאה לק"מ) (שור"ד מובא כן בשם תו"ח).

(שם). ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית ובשמות רבה ספ"א אמרו שלכן יצא לדעה ומה שבאמת לא הוכיחו דוד נראה שהתנהג כראוי ולא הי' לו על מה להוכיחו אך במכות ח' א' אמרו אע"ג דגמיר מצוה למימחי' שנא' יסר בנך וגו' וזהו ולא עצבו וגו' שהי' לו להעציבו אע"ג שעושה כשורה ולומר לו מדוע

אבל עתה כשגזרת עלי שאסור לעבור שוב לא יכלתי להתאפק והייתי מוכרח לעבור אע"פ שתהרגני וזהו מ"ש גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה, ומה"ט ה"י שלמה בטוח ששמעי יעבור אחר שצוה עליו שלא יעבור וא"ל שימות עבור זה.

(שם). ועתה אל תנקוהו כי איש חכם אתה וגו', הרמב"ם בה' מלכים כתב דמורד במלכות יכול המלך למחול על כבודו וע"כ אמר לו הנה אני מחלתי לו על כבודי אבל אתה אל תנקוהו אם ימרוך בך אל תמחול על כבודך וכ"ת שהוא רבך (כמ"ש בברכות ח' א') ואתה חייב בכבודו ע"ז אמר כי איש חכם אתה וכתבו התוס' בנדה י"ד ב' שאם התלמיד נתחכם כרכו שוב אין חייב בכבודו כדן רבו (וכ"ה ביו"ד סימן רמ"ב ס"ז). וידעת את אשר תעשה לו שיהי מורד במלכות ולא תמחול לו שתוכל להענישו וכן עשה שלמה.

ג. ביבמות ע"ז ב' מקשה איך לקח שלמה את בת פרעה הא מצרית ראשונה היא ומשני שלמה לא נסיב מידי דכתיב בהם דבק שלמה לאהבה ולא לאישות והק' בתוי"ד גו' בפרהסיא ג"כ אסור מדאורייתא ותי' דבצנעא ה"י, ותמוה איך ה"י בצנעא הרי כל ישראל ידעו שלקח את בת פרעה, וי"ל דכולם חשבו שגיירה ולקחה דרך נשואין אבל מה שלקחה באמת בלי נשואין זה לא ידעו וזה ה"י בצנעא וצ"ע.

(הפטרות מקץ). ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלים וגו' ריעש משתה לכל עבדיו ובריש קה"ר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה וקשה מה ענין זה לגמרה של תורה, וי"ל דגמרה של תורה היינו בש"ת כשגומרין הקריאה של התורה ולכאורה היה אפ"ל שאין זו גמרה של תורה כלל כיון שעדיין לא למד גם התושבע"פ כולה שהיא פירושה של תורה שבכתב, אך ממה שעשה שלמה המלך סעודה כשנתבשר על החכמה אע"פ שבדאי עדיין היה צריך ללמוד ולעסוק בתורה מוכח דעושין סעודה גם כשלא החכים בפועל כל הצורך רק בכח

לשלמה להרגו לפי שהי' בן אחותו ורצה לקרבו ולהביאו לעוה"ב ע"ש וכן פירש"י ולא תוריד שיבתו שיפול בגיהנם ולכן המתין לו עד שהזקין שבלא"ה הגיע זמנו קרוב למות וצוהו אז להמיתו כדי שיהא לו כפרה שאל"כ ה"י מוכרח ל"הרג לע"ל כמ"ש בב"ר בפ' שופך דם האדם באדם דמו ישפך שכל רוצח שלא נהרג בעוה"ז י"הרג בימות המשיח ע"ש, ואין ספק שגם בשמעי בן גרא היתה זו כונת דוד שהי' אדם גדול וראש הסנהדרין כמ"ש רש"י בש"ב ט"ז י' (וכ"ה בזה"ק הנ"ל ע"ש) ורצה דוד שיהא לו כפרה ויבא לעוה"ב וכ"ה בהדיא במדרש פנים אחרים דף ל"ב א' צוה לשלמה בנו כשיפסוק שמעי מלהוליד בנים תהרג אותו כדי שיבא נקי לעוה"ב, וכדי שלא יאמר שלמה מה מוטל עלי להמיתו בשלמא יואב הוא קרובו ועליו מוטל לעשות לו טובה אבל שמעי מה לי ולו יתקיים ע"י אחרים לכן עשהו דוד לרבו וא"ל הנה עמך רבך שמעי ועליך מוטל לעשות לו טובה ולהביאו לעוה"ב.

(שם). דהע"ה צוה לשלמה על שמעי בן גרא וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול ושהע"ה צוהו לבנות לו בית בירושלים ולא תצא ובוים צאתך ועברת את נחל קדרון תמות וכן ה"י בסוף, ויל"ע מנא ידע שלמה שיעבור אולי לא יעבור ולא יקיים מה שצוה אביו, וי"ל ע"פ המבואר בספרים קדמונים ומובא מעשה במלך א' שהלך לסייר מדינתו והגיע לעיר א' שהי' בו נהר מפסיק באמצע העיר ומחלקה לב' חצאין ויצאו כל אנשי העיר לקראתו ויצא גם זקן א' ואמר למלך שהוא בן צ' שנה ונולד כאן ומעולם לא עבר את הנהר וא"ל המלך א"כ גחוני עליך שלא תעבור כל ימך ואם תעבור תהרג והמלך הלך וכאותו היום שכר הזקן סירה ועבר את הנהר והביאוהו לפני המלך א"ל למה עשית כן והלא אמרתי לך שתהרג א"ל לא יכולתי להתאפק א"ל צ' שנה חיית ולא עברת ועתה לא יכלת להתאפק א"ל כ"ז שהייתי יכול לעבור לא הי' לי רצון לעבור

טעמא דקרא

(שם). גם לי גם לך וגו', לכאורה האשה שאמרה גם לי גם לך לא יהי אמרה שטות שממנה הבין שאינה אמו אבל מה הי' שלמה עושה אם היתה פקחת והיתה עונה שאחר שחברתה מסכימה שתקחנו היא רוצה באמת לקחתו, וי"ל שבאמת אם היו שתייהן חכמות היו שתייהן צריכות שלא להסכים לחתוך שאיזה אם תסכים להרוג בנה אלא שכל א' היתה צריכה להמתין שחברתה תקדים לומר תנו לה ואז תקחנו והיו שניהן שותקים אלא שאמו האמיתית תתירא שמא בנתיים יגזרו את הילד ובהכרח תקדים לומר תנו לה והשני' תקחנו ואז יבין שלמה שהיא אמו האמיתית וכך הי' באמת המעשה אלא שהשני' היתה שוטה ואמרה גם לי גם לך לא יהי' ואז הי' ההוכחה גלויה אבל באמת גם אם היתה נוטלתו הי' מבין שהראשונה אמו.

ד. ואלה השירים אשר לו עזריהו בן צדוק הכהן. נראה שהוא בן בנו של צדוק הכהן שבימי דוד והוא הי' כה"ג אחר אביו אחימעץ בן צדוק כמ"ש בדה"א ב' וכעת הי' זה והא דקרי ל' בן צדוק דבני בנינים, ועזרי' בן בנו הוא אשר עמד על עזריהו המלך ולא נתן לו להקטיר כמ"ש בספרי זוטא פ"ח סי' ד'.

ה. (הפטרות תרומה) וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם, התוס' ביבמות כ"ג א' הקשו איך כרת עמו ברית והכתיב לא תכרות להם ברית ותירצו דלא אסרה תורה אלא כריתת ברית לשם ע"ז כדכתיב בקרא אחרנא לא תכרות להם ולא לאלוהיהם ברית ונראה דאין כוונתם לעבוד ע"ז ממש דע"ז כבר הזהירה תורה בכמה מקומות ואין זה ענין לכריתת ברית אלא כוונתם שיש ב' עניני כריתת ברית יש כריתת ברית לשם אהבה וידידות ושכל מדינה תלמד מחברתה הדברים הטובים וההנהגות הטובות שבה ותנהיג ג"כ אצלה וזה אסרה תורה שזה יכול להביא שילמדו מהם ג"כ ע"ז אבל כריתת ברית לשם מסחר וכה"ג כמו שעשה שלמה זה

וה"ז בגמרה של תורה החכים בכח שיהא יכול לעסוק בתושבע"פ, דליכא מידי דלא רמיזא בתורה שבכתב ואם יזכה ימצא.

(שם). ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת, יל"ע לאיזה צורך סיפרה שהי' ביום השלישי ללדתה ומה זה שייך לטענותי, ולפי פשוטו י"ל שהביאו את ב' התינוקות ורצתה להוכיח ששלה החי לפי שהוא נראה גדול מהמת והוא גדול ממנו בג' ימים (שכזה לא מצינו שהכחישה חברתה שהיא הולידה אחר ג' ימים) ומה שבאמת לא נתקבלה טענתה זו לפי שאין זו ראי' דאפשר שהשני' ילדה בן גדול יותר אע"פ שנולד אח"כ. ועל"פ שרצתה ששלמה יוכיח בבירור את האמת וכדי שלא יאמר שאין זה אלא ענין שבין אדם לחברו ואפשר לפשר ע"י גוד או איגוד או שיהי' חודש אצל זה וחודש אצל זה וכה"ג לכן הוסיפה שיש כאן גם ענין של איסורים שכיון שהוא גדול ממנו בג' ימים א"כ יהי' בר מצוה בג' ימים קודם ואם יקדש אשה אז קדושו קדושין וכה"ג כמה נ"מ א"כ יכול לצאת מזה תקלה ומוכרחים לברר האמת.

(שם). ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי. המפרשים העירו למה אחת הקדימה בני החי ואחת הקדימה בנך המת, והנה התינוק הי' שם לפני המלך שאל"כ לא הול"ל קחו לי חרב והול"ל תחילה הביאו התינוק, וכנראה השני' היתה מוחזקת בו שהרי הראשונה אמרה שהשני' גנבתה ממנה והשני' השיבה שלא גנבתו וזה שלה א"כ השני' היתה מחזיקתו ולכן השני' הקדימה בני החי היינו זה שמחזקת והראשונה השיבה לא כי בנך המת היינו זה שאני מחזיקה זה בנך המת וא"ת למה לא דן שלמה המלך המע"ה וי"ל דכל היכא דאיכא לברורי מבררין ובאמת בירר מי אמו, ובזה מיושב ג"כ מה הי' עושה אם השני' היתה משיבה כיון שאת מודה לי אקחנו כי אז הי' פוסק באמת המע"ה אלא מן השמים נסתייע שיוכל לברר את האמת.

שהוא ממטה נפתלי דהיינו אביו ולא הזכיר שבט אמו הזכיר שאביו חרש נחשת ותפס אומנות אביו אבל בד"ה שהזכיר שאמו מבנות דן לא הזכיר שאביו חרש נחשת משום דסגי בזה שתפס אומנות הורי אמו ולזה שפיר מביא ראי' שיכול לתפוס אומנות א' מאבותיו.

(הפטרת ויקהל). וינח שלמה את כל הכלים מרוב מאד מאד לא נחקר משקל הנחשת, המפ' פירשו וינח שלא מגאם ולפ"ז הוא כפול ב"פ דהא מסיים אח"כ לא נחקר משקל הנחשת, ויל"פ עוד ע"פ היר' פ"ג דיומא ה"ו דבימי שלמה היו מקדשין הכלים ע"י שהיו מפנים משל משה לשל שלמה ואם לא ה' שם של משה כאחת קדושים ומתקדשים כלומר בשעת עבודה עבודתן מקדשתן ויל' דזהו וינח שלמה שלא קידש את כל הכלים מרוב מאד מאד ולא ה' כ"כ הרבה לפנות משל משה לשל שלמה לכן הניחם ולא קידשם רק כשיעברו בהן יתקדשו (אאמור"ר זללה"ה השיב דלא משמע כן).

(שם). ואת המנורות חמש מימין וגו' זהב סגור והפרח והנרות והמלקחים זהב, צריך טעם למה פרט כאן את הפרח, בשלמא הנרות והמלקחים שהם נפרדין מהמנורה פרטן לחד אבל הפרח הרי ה' מגוף המנורה וגם היו שם הרבה פרחים וגם גביעים וכפתורים ולמה פרט הפרח, והנה במנחות צ"ט ע"א פלוגתא דתנאי אם היו מדליקין בכולם או רק בשל משה ות"ק ס"ל דלא היו מדליקין רק בשל משה, ואפשר דלדידי' לא עשה בכולן גביעין כפתורים ופרחים שזה אינו אלא למצוה באותו שמדליקין אך הפרח התחתון שהוא מעכב אפי' בשאר מיני מתכות כמש"כ בפ' בהעלתך בע"ה ע"ש והוא מעיקר המנורה עשהו בכולן ולכן פרטו הכתוב כאן, ואפילו נימא דעשה בכולן גביעים כפתורים ופרחים מ"מ י"ל דלא פרט כאן רק הפרח הזה דהוא עיקר המנורה ומעכב וכנ"ל.

ח. (הפטרת פקודי) ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה'

מותר. ועוד חירצו דלא אסרה תורה אלא בד' אומות שצותה תורה להלחם בהם ולהחרימם וע"ז הזהירה תורה שלא לכרות להם ברית שלא להלחם בהם ולהחיותם (וג' דגם התי' הראשון מורה לזה דבד' אומות אסור כל כריתת ברית כדמוכח גבי גבעונים שהביאו שם הת' שנא' אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית), ועפ"ז יש לפרש הפסוק כאן וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו וא"כ לא ה' לו צורך לכרות ברית עם חירם כדי ללמוד ממנו איך להתנהג שזה ידע הרבה יותר ממנו רק כריתת ברית באופן השני, ויהי שלום בין חירם ובין שלמה שלא ה' מד' אומות שצריך להלחם בהם ואסור לכרות ברית שלא להלחם בהם ולכן ויכרתו ברית שניהם.

ו. ויבן שלמה את הבית ויכלהו, לפי הנראה מפשטות הכתובים ששלמה עצמו בנה את הבית (או עכ"פ השתתף בבנינו) ע"פ אשר הורהו אביו כמש"כ הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ולא הוצרך בזה לחכמי לב וכן כתיב בפ"ט הבית הזה אשר בנית וכן בנה את ביתו ואת יער הלבנון לכן הפסיק הפרשה בבנינו, ורק אח"כ בכלי המקדש והעמודים והמכונות הוצרך למומחים אחרים והביא את חירם מצור וזה מבואר בפ"ז.

ז. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר כן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחשת, ובערכין ט"ז ב' מנץ שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו שנא' וישלח המלך שלמה וגו' וכתיב בן אשה מבנות דן ואמר מר אימי' מבית דן וכתיב ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן, וקשה למה הוצרך להביא סתירת הפסוקים ומאהליאב הא בהדיא כתיב כאן ואביו איש צרי חרש נחשת א"כ הבן תפס אומנות אביו ואין לומר דחורש נחשת קאי עליו ולא על אביו דמהטעמי' מוכח דקאי על אביו, ונראה דרוצה להביא ראייה שיכול לתפוס או אומנות אביו או אומנות אמו ואבותי', ובזה מדויק מאד הפסוקים דכאן במלכים שהזכיר

החביאו את חיאל בתוך המזבח שיוציא אש ובא נחש ונשכו ומת שם כמ"ש בילקוט כאן ובשמו"ר פט"ו לכן קרא להם אליהו להראות לכולם שאצלו אין שום הערמה כדי שנביאי הבעל לא יאמרו שגם הוא עשה כן.

(שם). ויעש תעלה כבית סאתים זרע, צריך טעם למה דוקא בית סאתים וגם למה הוצרך הפסוק לספר זה, וכן מ"ש מלאו ארבעה כדים מים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו, והנה בפסוק הקודם כ' ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב וגו' נראה שהי' לו ענין בזה שיהא המזבח מכוי' כנגד י"ב שבטים, וי"ל שזה הטעם ג"כ שעשה תעלה כבית סאתים שהוא י"ב קבין כדי שיהי' כבית קב כנגד כל שבט, וכן מ"ש שימלאו ג"פ ארבעה כדים מים כדי שיהא י"ב כדים כנגד י"ב שבטים.

(שם). ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו וגו' ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו וילכו המים סביב למזבח וגם את התעלה מילא מים, וי"ל דעשה כן שנתיירא שלא יאמרו מעשה כשפים הן כמ"ש בפ"ק דברכות ט' ב' ולכן מילא מים שעל המים אין כשפים שולטין כמ"ש בסנהדרין ס"ז ב', וגם בקשתו נתקבלה שנא' ואת המים אשר בתעלה לחכה ואם הי' כשפים לא הי' שולט במים ונתברר שאינו כשפים.

יט. (הפטרות פנחס) כי עזבו ברייתך בניי את מזבחותיך הרסו פירש"י כמות יחיד הנעשות לש"ש שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים הי' ויש לתמוה הרי אז הי' זמן איסור הבמות וא"כ יפה עשו שהרסו הבמות וחזקי' נשתבח ע"ז, ונראה דמירי' בבמות שנבנו בשעת היתר הבמות ובמות אלו ע"פ דין הי' אסור להורסן משום לא תעשון כן (אע"ג שאסור שוב להקריב עליהן) דלא גרע מביהכ"נ דכל דבר שנעשה לקדושה אסור מה"ת לשברו כמבואר באו"ח ס"ס קנ"ב ונראה דמטעם זה לא הרסום כל מלכי יהודא הצדיקים אסא ויהושפט ועזחיהו ויתם שאצל כולם כתיב רק הבמות לא סרו והיינו הבמות שהיו מקודם שהי' אסור להורסם ורק חזקי'

אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, צ"ב ההמשך בזה ונראה שהוא תפלה שיסתלק הענן ויוכלו הכהנים ליכנס לעבוד, והנה לשון משכן שייך על דירה לפי שעה כמ"ש בשבועות דף ט"ז ע"ב משכן דקדושתו קדושת שעה וכן במועד קטן דף ט' א' וכן שכון בארץ וגו' הוא לפי שעה שהרי אח"כ יצא ממנה ולזה אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל היינו במשכן שהיתה השכינה רק לפי שעה הי' צריך ענן וערפל לידע מתי השכינה נמצאת ומתי נסתלקה וכמ"ש רש"י ותוס' בביצה ה' ב' שנסתלק הענן הי' סימן שנסתלקה השכינה [ועי' ביומא ד' ב'] אבל כאן בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים שהשכינה לא תסתלק מכאן לעולם דקדושתו קדושת עולם ולכן יכול הענן להסתלק שאין כאן צורך לידע מתי השכינה נמצאת.

יד. במעשה דאשת ירבעם ותקם אשת ירבעם ותלך ותבא תרצתה היא באה בסף הבית והנער מת, יש לדקדק הרי הנביא אמר לה בבאה רגליך העירה ומת הילד וכאן נאמר שבאה בסף הבית ועוד איך לא נתיירא לבא העיר והיתה צריכה לישב חוץ לעיר כדי שלא ימות הנער ועוד שירבעם לא דר בתרצה אלא בשכם ופנואל כנ"ל פ"ב וי"ל דבאמת נתיירא לבא העיר ולא באה לביתה רק לתרצה ולכן לא מת הילד כשבאה העירה ורק כשבאה בסף הבית אירע שהנער הי' שם ואז מת.

טז. על חטאתיו אשר חטא וגו' להחטיא את ישראל. עי' במצודות ובפ"י הרב מלבי"ם ז"ל שנתקשו מתי הספיק לחטוא ולהחטיא והרי לא מלך אלא ז' ימים, ונראה שהוא נהרג על שהרג את אלה בן בעשא אבל אילו הוא לא חטא יפה עשה שהרגו אבל עכשיו שגם הוא לא שב על חטאתו שחטא והחטיא נענש על שהרגו וכדפירש"י מ"א ט"ז ד' גבי בעשא.

יח. (הפטרות תשא) גשו אלי ויגשו כל העם אליו, מה שקרא להם שיגשו לראות כשבנה המזבח והתעלה וי"ל משום דנביאי הבעל

טעמא דקרא

רעג

מן היער רב ושמואל ח"א נס וח"א נס בתוך נס מ"ד נס יער הוה דובים לא הוה מ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוה וליהוי דובים ולא ליהוי יער ומשני משום דבעיתי ולכאורה יפלא מאד דאחרי דבאמת הדובים לא היו ונעשו בריאה חדשה הלא ה' יכול לבראות ע"פ נס ברי' כזו שאינה יראה להזיק אפילו כשאינה סמוכה ליער, ול"ל לברוא יער, כדי שהח"י לא תתירא להזיק, ויל"פ ע"פ המבואר שם שאותן נערים שקילסו באלישע ה' מפני שהמתיק את המים ועי"ז אבדו פרנסתם להביא מים ממק"א ולמכור שם והיו שאמרו שהקרחת עלינו את המקום, ואילו היו מאמינים שהכל בידי שמים היו יודעים שלא הפסידו כלום כי היד ה' תקצר והלא מה שנגזר להם מר"ה ודאי ישיגו וכשנגזר שתהא קרחה ממילא ה' נקרח גם בלא אלישע אולם אמותם היתה רפוי', וכל החסרון האמונה ובטחון בהשי"ת הוא מפאת שהאדם רואה עולם כמנהגו נוהג ע"י סיבה ומסובב ונהוה מש"כ ואנכי הסתר אסתיר פני שלא יהא ניכר השגחת השי"ת עלינו וע"כ חושב שהקב"ה הניח עולמו להאדם וכל דאליים גבר, אולם באמת הכל השגחת השי"ת והכל נגזר על האדם בר"ה והטבע באמת הוא נס כלומר מעשה הקב"ה וגזרתו ומה שהכל נשתלשל ע"י סבה ומסובב ונראה טבעי זה הוא עצמו ג"כ נס כלומר מהשי"ת והשגחתו הוא שיהא הכל נראה כהנהגה טבעית כדי שיהא הבחירה חפשית אצל האדם וכנודע ונמצא שכל הנהגת השי"ת בעולם הוא נס בתוך נס שהנס השני הוא שלא יהא ניכר הנס הראשון דהיינו ההשגחה והוה שבא העונש דדובים להראות בזה שהעונש הא ראו בחוש שהוא מן השמים שהרי ה' נס ומ"מ נעשה עוד נס מהיער כדי שיהא העונש נעשה ע"פ הטבע של הדובים [דאחר שנעשה הנס דבריות דובים היו מוזיקים באופן שיהי' יער שנעשה בנס כדי שההזיק יהי' טבעי]. מאמור"ד שליט"א.

ד. (הפסרת וירא) ואשה אחת וגר, איתא

הסירם משום הוראת שעה לפי שהיו נכשלים בהן כמו שכתב נחש הנחושות, ועוד נראה שגם חזקי' לא הרסן רק הסירן שלימים עם האדמה שתחתיהן וגנזן וכוה מדריך הפסוק שכתוב אצלו הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבות לפי שהמצבות שנעשו באיסור (כמ"ש לא תקים לך מצבה אפי' לש"ש) שיבר אבל הבמות לא שיבר רק הסיר וכן אמר רבשקה הלא הוא אשר הסיר חזקי' את במותיו ואת מזבחותיו ולא אמר שבר (והוא חשב שגם ההסרה הוא עבירה) וזו גם הטענה שכתב על שאר המלכים רק הבמות לא סרו דהיינו נהי שהי' אסור לשברם מ"מ הו"ל להסירם כמו שעשה חזקי'.

(שם). ויאמר לו קום אכל ויבט והנה מראשותיו עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר לו קום אכל כי רב ממך הדרך ויל"ע למה לא אכל בפעם הראשונה כל העוגה הרי ראה שנברא בשבילו, ואפשר שעוגה זו היתה כעין פת הבאה בכיסנין ולפי שלא הי' לו רק צפחת מים ולא הספיק לו ליטול ידיו לכן לא הי' יכול לאכל יותר משיעור קביעות סעודה בלי נט"י וא"ל המלאך קום אכול כי רב ממך הדרך וקי"ל דאם יש דרך יותר מד' מיל מותר לאכל בלי נט"י, כמ"ש בפסחים דף מ"ו ע"א.

ועי"ל ע"פ הגמ' בשבת ק"מ ב' בר בי רב דלא נפישא לי' ריפתא לא לבצע בצועי פירש"י לא יאכל עכשיו מעט פת ולאחר שעה מעט מפני שאין לו דרך שביעה אלא יצרף ויאכל יחד ומשמע דוקא דלא נפישא לי' ריפתא אבל אם יש לו די לא ימלא כרסו בפעם א' ולכן בתחלה שחשב שדרך קצרה לפניו אכל מעט והשאיר לפעם שני' וא"ל המלאך קום אכול כי רב ממך הדרך ולכן מוכרח לבצע הכל יחד כדי שיהא שבע כנ"ל, עי"ל שהשאיר כדי שיהא לו פת בסלו ולא יהא רעב וא"ל המלאך שבין כך לא יספיק לו לכל הדרך ומוטב לאכל עתה לשובע כנ"ל.

ב. ב. בסוטה מ"ו ב' ותצאנה שתיים דובים

שבא לרמוז מ"ש בס' פענח רזא פ' בלק ובס' אמרי נועם מבעלי התוס' דלכך לא הקיץ לפי ששם את המשענת בדרך על כלב מת לנסות וחי הכלב וכ"ה בתוספתא דתרגום (ושם אי' אר"י מת) וכיין שהמשענת כבר עשה פעולתו שוב לא הי' יכול להחיות את הילד, חה רמז לא הקיץ הנער אבל הכלב הקיץ, ומש"כ ויגד לו לאמר י"ל תיבת לאמר הכונה שמה שלא הועיל משום שאמר לכולם שהוא הולך להחיות את המת כדאי' בירושלמי פרק חלק ואלישע א"ל כי תמצא איש לא תברכנו וגו' שישתוק ולפי שלא עשה כן לכך לא הקיץ הנער.

נדה ע' ב' מתים לעת"ל צריכין הזאה ג' וד' או אין צריכין וכ' תוס' וא"ת אמאי לא בעי הק' בעיא על בן השונמית דקאי ב' וי"ל שמא משום דכתיב קרא לעת"ל חזקתי עליכם מים טהורים ומספקא לי' אי הק' זריקה הוי ג' וד' או לא אבל בן השונמית פשיטא לי' דלא בעי הזאה, וי"ל למה בן השונמית פשיטא לי' שא"צ הזאה אי חשיב טומאת בית הסתרים שנגע בעצמו א"כ גם מתים לעת"ל הו"ל מגע בית הסתרים, וי"ל דלעת"ל יקומו לפי סדר הא"ב כמש"כ הרב מבי"ט ז"ל בס' בית אלקים ספני"ה בשם המקובלים א"כ לא יקומו כולם יחד ואלו שיקומו תחלה יהי' סביבם הרבה מתים ונמצאים בתוך ביה"ק וגם יצטרכו לעבור דרך הרבה מתים וי"ל שצריכין הזאה אבל בן השונמית שמת בביתו ושם חי אין שום מקום לחייבו בהזאה.

(הפטרות תזריע). ואיש בא מבעל שלישה וגו', בכתובות ק"ז א' מבואר שהי' כ"ב לחם ונתנו כל לחם לפני מאה איש, ומסתמא לחם חמץ הי' דמצה הוא לחם עוני ומצנינו בחמץ של לחמי תורה ושתי הלחם שהי' כל לחם של עשרון ע"י מנחות ע"ז א', שהוא מ"ג ביצים וחומש ולפ"ד הרמב"ם דכזית הוא לערך שליש ביצה א"כ כל לחם החזיק ק"ל כזיתים פחות משהו וכשנחנו כל לחם לפני ק' איש הגיע לכל א' כזית ועוד משהו ולכן כתיב ויאכלו ויותרו

במדרש (או"מ עמוד קמ"ה) שאשת עובדי' באה לשאול מאלישע אם השמן חייב במעשר וא"ל בעלך פרנס את הנביאים במים שאין חייב במעשר אף זה אין חייב במעשר וצריך ביאור וי"ל שנסתפקה מה הי' הנס אם מהמעט שמן שהי' לה יצא עוד שמן וא"כ חייב במעשר או שנברא שמן חדש ואין זה שייך לגדולי קרקע וא"ל אלישע שאפי' אם מהשמן הזה יצא עוד שמן ג"כ א"צ לעשר דסוף סוף לא ינק מהקרקע והביא לה ראייה ממים שפטורין ממעשר אע"ג שבאין ג"כ מהקרקע וע"כ כיון שאין יונק מהקרקע פטור וא"כ גם זה פטור וכה"ג כתבו תוס' בשבת ג' ב' (ד"ה הטומן) דבצלים שמתריבין מאויר פטורין ממעשר.

(שם). לכו מכרי את השמן ושלמי את נשיך, צ"ע איך יעץ לה לשלם רבית נהי' שבעלה הי' מוכרח להלוות ברבית משום פקו"נ כי לא רצה להלוות לו בע"א כמש"כ התוס' בע"ז כ"ו ב' ד"ה אני אבל עתה שמשלמת רבית עוברת באיסור דאורייתא, ואפשר דכיון שאם לא תשלם לו הרבית הרי יקח את בני' לעבדים א"כ אינה משלמת זה עבור הרבית אלא משלמת לפדות את בני' ממנו ואין זה רבית וצ"ע.

(שם). קרא לשונמית וגו', מה שלא קרא לבעלה נ' מכל הפרשה שרק היא התעסקה בהכנסת אורחים והכל היא הכינה ובעלה לא התערב כלל בעסקים אלו כי הי' עסוק בתלמודו ובפדר"א פל"ג אי' שהי' עזר הנביא.

(שם) לא הקיץ הנער, הג' מלבי"ם ז"ל כתב שתחלה חשב שרק התעלף ולכן שלח לגיחזי אבל בחז"ל לא נראה כן שהרי אמרו בירו' סנהדרין פ"י ה"ב שגיחזי אמר למי שפגעו אני הולך להחיות מת, ואי' בירו' שם שאלישע א"ל אנא ידע אילו הוה דמיך לא הוי מתער על ירך והיינו לפי שא"ל כי תמצא איש לא תברכנו וגו' והוא לא עשה כן וגם החי' את הכלב כמוכא בפענח רזא פ' בלק ואלישע ידע כן ברוה"ק.

(שם). ויגד לו לאמר לא הקיץ הנער. תיבת הנער לכאורה מיותר דהא בנער קיימין. וי"ל

אחריהם יוכלו לברוח במהרה יותר (כמ"ש במכילתא ריש בשלח לשעבר לא היו אלא ב' סוסים שהיו מריצים המרכבה ופרעה הוסיף עליהם אחד בשביל למהר לרדוף אחר ישראל שנאמר ושלשים על כולו ושלמה הוסיף ד' אנטונינוס הוסיף ה' כו' ע"ש), אבל המלך החליט שיותר טוב לשלוח שנים כל א' ברכב לעצמו כדי שאם ירדפו אחר א' יוכל עכ"פ השני להנצל ויבא להודיע ע"ד והי' המחנה הנשאר לפליטה, וז"ש ויקחו שני רכב סוסים היינו שכ"א הי' ברכב בפ"ע.

ח. בן שלשים ושתים הי' במלכו וגו', בכל המלכים כתיב שם אמותיהם כמש"כ רשב"ם בב"ב צ"א א' (ר"ה אימ' דודו) חרץ מכאן גבי יורם בן יהושפט ונראה דלפי שאמו היתה בת עמרי כדאי' בס"ע שאסא השיא את בת עמרי ליהושפט בנו ומפני כבודו של יהושפט שנשא בת עמרי לא החזר בהדיא (ועי' בשמואל כתבנו טעם אחר).

(שם). כי בת אחאב היתה לו לאשה ולהלן נאמר ושם אמו עתליהו בת עמרי וכי' רד"ק ורלב"ג דכת אחאב היתה ולפי שעמרי גידלה נקראת בת עמרי. וגי' להיפך שבת עמרי היתה ולפי שאחאב גידלה נקראת בת אחאב שהרי נאמר לעיל (א' כ"א) ובערתי אחריך והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועוזב בישראל ואם היתה בת אחאב א"כ נשאר לאחאב זרע מיואש (ומ"ש בירר פ"ד דתענית ה"ב בן קוביסין מן האחאב שמא מצד האם הי').

יא. הוציאו אותה אל מבית לשדרות והבא אחריה המת בחרב כי אמר הכהן אל תומת בית ה' משמע דעל הבא אחרי' לא הקפיד להמיתו בית ה' ויתבאר ע"פ גמ' סוטה כ' ב' והם אומרים הוציאוה כו' למימרא דמת אסור במחנה לוי' והתניא כו' שמא תפרוס נדה ולכן הקפיד רק עלי' ולא על אנשים (וברמז י"ל כי אמר הכהן רצ"ל גבו סוטה לא תומת וכי' והי' הכא וראי' הביא להם ומיושב היתור כי אמר הכהן וגם למה קראו כאן הכהן, ולפי פשוטו לפי שהי'

ואין אכילה פחותה מכזית ומה שהי' יתר על כזית הותירו.

ה. (שם) הנה אמרתי אלי יצא יצוא וגו' והניף ידו אל המקום וגו', פי' משום דאמרינן בספרי זוטא פ' פנחס שהנערה קטנה ששבו מא"י אמרה לו כך וכך מטהרין את העני כך וכך מטהרין את העשיר ושם כתיב ויצא הכהן אל המצורע ומוזה עליו ולכך הי' סבור שיצא אליו והניף ידו וגם לפי שאמרה לו שקרבנות מצורע לפי העשירות לכך הביא אתו הרבה כסף שהי' סבור שצריך להביא קרבן גדול לפי עשרו וגם הביא אתו חליפות בגדים ששמע שצריך להחליף בגדיו (ואפשר שחז"ל דרשו באמת כ"ו מפסוקים אלה).

ז. (הפטרות מצורע) וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער פירש"י כדכתיב מחוץ למחנה מושבו והק' בתוס' רעק"א בפ"ק דכלים סי' ט' דהא אין אסור אלא בעיירות המוקפות חומה מימות יב"נ ושומרון עמרי בנאה כמ"ש בפסוק ותי' שכבר היתה עיר מקודם ול"נ כן בסנהדרין ק"ב ב' מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כך א' בא"י משמע שלא הי' כרך קודם, ולוי"ד רש"י אפשר לפרש דלא משום איסור עשו כן אלא שלא יטמאו את האנשים. ולכאור' מהפסוק עצמו מוכח כן שאמרו אם אמרנו נבא העיר וגו' ואיך יבואו העיר והרי אסור להם וגם בני העיר לא יתנו להם להכנס ואי משום פקו"ג יכולין לומר לשוערים (כמו שדברו אתם אח"כ) שיגידו לבני העיר שהם מתים ברעב ויביאו להם לאכול ודברי רש"י ז"ל צ"ע.

(שם). רען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו נא חמשה מן הסוסים הנשארים וגו' ותשלחה ונרא' ויקחו שני רכב סוסים וישלח וגו', המפרשים כ' שאע"פ שהוא אמר ה' סוסים לא רצו להכניס ה' בסכנה ולא שלחו רק שנים, וצריך ביאור מה הי' דעתו לשלוח חמשה כיון דסגי בשנים, וי"ל דהי' כאן נידון מה עדיף ודעת העבד הי' שיותר טוב לקשור לרכב חמשה סוסים כדי שאם ירדפו

יח. עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ
כארצכם ובסנהדרין צ"ד א' זה אפריקי, יש ליתן
טעם למה דוקא אפריקי, דהנה א"י ת' פרסה על
ת' פרסה כמ"ש במגילה ג' א', ואמרי' בספרי
עקב כפ' ארץ הרים ובקעות (ומובא ברש"י שם)
ההר בבית כור ממנו חמשת כורין ד' מד'
שיפועיו וא' בראשו נמצא בא"י ה' פעמים
משאר ארצות ובכתובות קי"ב א' אמרי' סאה
ביהודא עושה ה' סאין סאה קמח סאה סולת כו'
ולפי"ז בא"י כ"ה פעמים מבשאר ארצות שכל
סאה עושה ה' סאה, ותרשיש מתרגמין אפריקי
(במ"א י' וברש"י שם), ואמרי' בחולין צ"א ב'
גמירי דתרשיש ב' אלפים פרסאות, וב' אלפים
פרסאות על ב' אלפים הוא ממש כ"ה פעמים
ת' על ת', וא"כ הוא מכוון ממש אל ארץ
כארצכם.

יט. ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים
ויקראם, וכישע"י ל"ז נאמר ויקראו ומתרגמין
וקרא חזא מנהון והיינו מדלא כתיב ויקראם כמו
במלכים, ומה שלא קרא באמת רק א' מהן הוא
משום דאסור לקרות דברי חירוף וגידוף ורק
הראשון קרא כי טרם ידע מה כתיב בו ואחר
שראה שכתוב שם דברי חירופין וגידופין תו לא
קרא השאר, והא דכתיב כאן ויקראם היינו משום
דכיון שקרא א' מהן כאילו קרא כולן שזה ראי'
על כולן.

כהן ובקי בדיני טהרה אמר כן וכן בפרשה זו
שמחזכר ויתן הכהן וישם הכהן היינו דמשום
כהונתו עשה כן ע"ש).

יב. (הפטרות שקלים). ונתנו את הכסף
המתכן על ידי עשי המלאכה המפקדים בית ה'
ויוציאוהו לחרשי העץ ולבונים העשים בית ה',
יל"ד דהול"ל המפקדים בבית ה' וגם לשון
ויוציאוהו צריך טעם דהול"ל ויתנוהו כמו ברישא
דקרא ונתנו את הכסף וגו' ואפשר דבא לרמוז
למה שאמרו במעילה י"ד בונין בחול ואח"כ
מקדישין ומחללין מעות ההקדש על הבנין שאין
הקדש מתחלל על המלאכה ואחר שיוצא הכסף
לחולין נותנין אותו לאומנין בשכרן וזהו דקאמר
ונתנו את הכסף וגו' בית ה' כלומר חיללו את
הכסף ע"י עושי המלאכה חיללוהו על בית ה'
על הבנין ואח"כ שיצא לחולין נתנוהו לבונים
וגו' וזהו ויוציאוהו.

(שם). כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית
ה' לכהנים יהיו, צריך טעם למה בחטאת כתיב
חטאות ל' רבים ובאשם כתיב ל' יחיד ובפ"ו
דשקלים תנן דהאי קרא אחי למותר חטאת ואשם
דבא נדבה, וי"ל משום דאמרינן במנחות ד' א'
דמותר מנחת סוטה לנדבה משום דחטאת קרי'
רחמנא וכן אמרי' שם ק"ח א' גבי מנחת חוטא
ואפשר דלכך כתיב חטאות לומר כל מאי דאיכרי
חטאת אבל גבי אשם ליכא רק אשם ממש, ומה
שהקדים אשם לחטאת נראה משום דעיקר דין
זה מקרא דאשם דרשינן כדתנן בשקלים שם
אשם הוא אשם אשם וגו'.

י ש ע י ה

ולא מסדום) ומשני מדה יתרה היתה בירושלים
כו' דאילו בסדום יד עני לא החזיקה ואילו
בירושלים היו לברות למו וגו' עי' רש"י שם
וקשה הרי בכמה פסוקים בתנ"ך מבואר שהיו
רעים גם בין אדם לחברו כמ"ש העושות דלים
וגו' מגיעי בית בבית וגו' וכן בכ"ד וגם קשה

א. (הפטרות חזון). על מה תוכו עוד תוסיפו
סרה וגו' מכך רגל ועד ראש אין בו מתום וגו'
ונותרת בת ציון כסוכה בכרם כמלונה וגו' לולי
וגו' כמעט כסדום היינו, יש לפרש ע"פ גמרא
סנהדרין ק"ד ב' ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום
וכי משוא פנים יש בדבר (פי' למה נשאר מהם

זאת ונשאת לרשע א' ועשתה אותו צדיק הו' שהכל מן האשה, והנה בית יעקב אלו הנשים כדפירש' בחומש תאמר לבית יעקב, וזהו ב' לכו וממילא ונלכה באור ה' כנ"ל שהכל מן האשה.

ו. (הפטרות יתרו). ואמר קדוש קדוש קדוש וגר', יש פסיק בין קדוש הראשון לב' קדוש שאחריו, וי"ל ע"פ המבואר בחולין צ"א ג' כתות של מלאכי השרת אחת אומרת קדוש וא' אומרת קדוש קדוש וא' אומרת קדוש וא' אומרת קדוש וא' אומרת קדוש ע"י הפסיק שנקרא קדוש פ"א בפ"ע וב' פעמים ק"ק בפ"ע ובכללם הם ג"פ קדוש לרמוז על ג' כתות הנ"ל, מאאמור' שליט"א. ועי"ל ע"פ ויק"ר פכ"ד בכל יום ויום העליוני' מכתירין להקב"ה ג' קדושות מה הקב"ה עושה נותן בראשו אחת ושנים בראשו של ישראל הה"ד והתקדשתם והייתם קדושים וע"ז מרמו הפסיק בין הא' להב'.

כו. (הפטרות שמות). הבאים ישרש יעקב וגר' הכמכת וגר' בסאסאה וגר' לכן בזאת וגר' כי עיר וגר' כי לא עם בינות וגר', המשך הפסוקים יתבאר ע"פ גמרא סוטה ט' א' אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה שנא' בסאסאה בשלחה תריבנה כו' לא הכיתי לאומה ושניתי לה ואתם בני יעקב לא כליתם והיינו כדא' בע"ז ד' א' ישראל אין אני דן כגוים דכתיב עזה וגר' אלא אני נפרע מהן כפיד כו' ע"ש והיינו שתכלית העונש בישראל הוא התשובה אבל בגוים הוא הכלי כד' שישראל יקחו מוסר כמ"ש כיבמות ס"ג א' אין פורענות בא לעולם אלא כשביל ישראל שנא' הכרתי גוים כו' אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר ע"ש זה כנות הפסוקים הבאים וגר' ר"ל כפירש' בזמן שבנ"י באו למצרים ופרו ורבו ונתחייבו עונש כמ"ש במדרש (ש"ר פ"א) שעבדו ע"ז ובטלו מילה וכו' הכמכת מכהו הכהו וגר' וכי הכה אותם כמו שהכה את המצרים שהמתיך. עד שנחמלא סאתם וכלה אותם וזהו בסאסאה וגר' כגמרא דסוטה הנ"ל שהגה ברוחו הקשה ביום קדים בקריעת ים סוף

כיומא דף י' דאמר רבבית ראשון לא הו' שנאת חנם וקשה מכמה מקראות, ואף שהקשו שם בגמ' ואמרו ההוא בנשיאי ישראל כתיב ע"ש אבל בכמה פסוקים משמע דגם בהמון העם הו' כן, אבל הענין יש לומר שהשנאה והרשעות הו' בהם לשם תועלת כמו גונב וגוזל שיתרבה ממנו וכה"ג הרבה אבל במקום שלא היה להם שום הפסד היו רחמנים ולכן היו לברות בסעודת הבראה וזהו שנאת חנם לא היתה בלי שום תועלת רק בנשיאי' וזה הו' החילוק בינם לסדום, דשם הרשעות טבוע בהם בלי שום תועלת שהיו אוהבים השנאה והרע, והנה יסורים שהקב"ה שולח הם לתכלית שיעוררו לתשובה אבל כשמגיעים היסורים לפעמים לקצבה שיותר מזה לא יביאו התועלת רק להיפך יכולים להביא ליאוש ולהוסיף רע אז היסורים נפסקים אבל זהו רק במי שהעבורות היו אצלו רק לתועלת אבל מי שאוהב הרע בטבעו בלי תועלת גם היסורים עד גמירא בלי תועלת מדה כנגד מדה וזה הו' החילוק בין ירושלים לסדום חו' כנות הגמרא בסנהדרין, ועפ"י יל"פ הפסוקים כאן מכף רגל ועד ראש וגר' על מה תוכו עוד תוסיפו סרה כלומר היסורין כבר הגיעו למדה שאין בהם יותר תועלת אלא אדרבה מוסיפין סרה ולכן נפסקו היסורין ונותרה בת ציון כסוכה וגר' כדפרש"י שהשומר משאיר הסוכה כשגומר בצירתו אף שאין לו צורך בה משום שיוכל אחר ליהנות ממנה וכה"ג נותרה בת ציון מאחר שאין תועלת בהכאתה יותר לולי וגר' כסדום היינו וכו"ל.

(שם). ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, הנה הקב"ה הבטיח לציון שתפדה אבל לא הבטיח באיזה דור ולכן ציון במשפט תפדה דהיינו בדין עבור ההבטחה אבל ושביה מי ישוב יח"י בצדקה כי ע"ז לא הבטיח.

ב. בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. יתבאר ע"פ ב"ר פ"ז מעשה בחסיד א' שהי' נשוי לחסידה א' ולא העמידו בנים זה מזה אמרו אין אנו מועילים להקב"ה כלום עמדו וגרשו זא"ז הלך זה ונשא רשעה א' ועשתה אותו רשע הלכה

תוקעין בר"ה בביהמ"ק) והקשו התו"י ביומא (כ)
(ב') דשם אמרי' שאגריפס שמע קולו של גביני
כרוז ברחוק ג' פרסאות ומירושלים ליריחו י'
פרסאות כדאמרי' שם וחירצו בשם ר"ת דעד ג'
פרסאות שמעו קול ברור ומשם ועד י' פרסאות
שמעו קול הברה בעלמא ובירי' פ"ה דשקלים
ה"א בגי' הראשונים (תלמיד רשב"ש ורבנו
משולם) הגי' שאגריפס שמע קולו ברחוק פרסה
ולפי"ז צ"ל דעד פרסה שומעין קול ברור והנה
פרסה הוא ד' מיל דהיינו ח' אלפים אמה (דמיל
הוא אלפים אמה) והנה מרתנן סתם קול השופר
משמע דכל שופר אפי' הקטן ששיעורו טפח
כדאמרי' בגדה כ"ו א' שמעו קול ברור עד פרסה
וא"כ שופר שיחזיק אמה שהוא ו' טפחים שמעו
ברחוק ו' פרסאות ואם ארכו י' אמה שמעו
ברחוק ס' פרסה ואם ארכו ק' אמה שמעו ברחוק
ת"ר פרסה ואם ארכו אלף אמה שמעו ברחוק
ו' אלפים פרסה שהוא כל העולם כדאמרי'
בפסחים צ"ד ב' שיתא אלפי פרסה הוי עלמא
ולכן הוי השופר אלף אמה שישמעו בכל העולם
כדמסיים קרא ובאו האובדים בארץ אשור
והגדחים בארץ מצרים וגו' (והנה רש"י בפסחים
שם כ' דהני ו' אלפים פרסה הוא ממזרח למערב
דהיינו חצי כדור העולם וא"כ כל כדור העולם
הוא י"ב אלפים וכשמיכאל יעמוד באמצע ויתקע
ישמע קולו ו' אלפים לכאן ו' אלפים לכאן
נמצא שישמעו בכל כדור העולם דור"ק).

כח. (שם). אשר אמר אליהם זאת המנוחה
הניחו לעיף חזאת המרגעה ולא אבאו שמוע, יש
לפרש שרצה לזרזם על עסק התורה ואמר להם
זאת המנוחה שאתם נוהגין בה הניחו (ר"ל
השאיירו) בשביל העיף חזאת המרגעה ואתם
תעמלו בתורה ולא אבאו שמוע (והמפרשים ל"פ
כן). (אך יל"ע דלפי"ז הול"ל הניחו בפתח תחת
הה"א).

כט. (שם). כה אמר ה' אל בית יעקב אשר
פדה את אברהם ובסנהדרין י"ט שפדאו מצער
גידול בנים וכתבו תוס' פ"י הקונטרס גידול י"ב
שבטים ולא נראה חדא דאינו צער אלא שמחה

כדפירש"י אבל ישראל העיקר כדי שישוּבו לכן
בזאת יכופר וגו' פי' בתשובה סגי לכם, כי עיר
בצורה וגו' של הגוים ביבוש קצירה וגו' כי לא
עם בינות הוא וגו' פי' שישוּבו, וקאי הכל על
הגוים לכן אצלם חרב הכל עד כלה אבל אצל
ישראל אינו כן (וקצת כעין זה במפרשים ע"ש).

(שם). הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח
ישראל, ובשבת קמ"ה ב' אלו ת"ח שבבבל
שעושי ציצין ופרחים לתורה, וצריך ביאור מאי
משמע דמייירי בת"ח וגם מנ"ל דשבבבל, ונראה
ע"פ המבואר במפרשים (ע"י רבנו בחיי ר"פ ויחי
בפ' ויקרבו ימי ישראל ושאר המפ') דיעקב נקרא
ע"ש המון העם וישראל ע"ש התלמידי חכמים
וכן מבואר בחז"ל ע"י ב"מ ל"ג ב' בית יעקב
אלו ע"ה ובמכילתא דרשו כה תאמר לבית יעקב
אלו הנשים ותגד לבני ישראל אלו האנשים, וגם
כאן הכונה כן ישרש יעקב אלו המון העם, יציץ
ופרח ישראל אלו הת"ח ופרשה זו קאי על בני
הבאים מצרימה, כמ"ש המפרשים וידוע בחז"ל
דגלות מצרים הוא סימן לגלויות וא"כ זה סימן
לת"ח שבבבל ושבגלויות שיעשו ציצין ופרחי
לתורה.

(שם). והי' ביום ההוא יתקע וגו' ובאו וגו'
והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים, פי' ביום
ההוא יבואו כולם ע"י העננים כדאיתא במדרש
(שו"ט פמ"ח) וא"כ יהיו כולם טמאי מת ולא
יוכלו ליכנס לעזרה רק ישתחוו בהר הבית דט"מ
נכנס לשם והזבים לא יוכלו ליכנס גם להר הבית
והשתחוו בירושלים אבל מצורעים לא יהיו אז
דכ"ז שכהן לא טמאו אינו טמא לכן כולן יכנסו
לירושלים.

והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול. במדרש
רשב"י (אור"מ ע' תקכ"ה) ובעת ההיא יעמוד
מיכאל השר הגדול ותוקע בשופר ג"פ שנא' והי'
ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואותו שופר הוא
קרן ימינו של איל יצחק והקב"ה מאריך אותו
עד אלף אמה, ויל"ע למה דוקא אלף אמה, וי"ל
דהנה תנן בתמיד ל' ב' מיריחו היו שומעין קול
גביני כרוז מיריחו היו שומעין קול השופר (שהיו

תיראי אמרי לערי יהודא וגו' פירש"י מבשרת ירושלים ובמקום אחר הוא אומר רגלי מבשר זכו קל כזכר לא זכו תש כנקבה ומאחר פעמיו עד הקץ עכ"ל וצריך קצת ביאור גם יל"ד למה אמר אל תיראי וכי למה תירא ועוד למה הקדים ציון ואחר כך ירושלים ואח"כ ערי יהודא, וי"ל ע"פ גמרא סנהדרין צ"ח זכו אחישנה לא זכו בעתה ואמרי' התם זכו (שיהא בזכותם ע"י אחישנה) עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חמור וכסוכה מ"א כ' רש"י ותוס' שם בשם תנחומא דביהמ"ק דלעתיד ירד מן השמים ובערוך לנר בסוכה שם הקשה ע"ז הרבה דמבואר שיכנה ע"י בני"א ואף שקושיותיו מלשון שיכנה אין מוכרח די"ל קביעתו בקרקע מקרי בנין מ"מ הרמב"ם פ"א ממלכים כתב דמשיח יבנה ביהמ"ק וגם בב"ר פס"ד מבואר דבימי ר' יהושע רצו לבנות ביהמ"ק וכ"מ בכ"ד ונראה דזה תלוי אם יהא אחישנה ע"י זכותנו נזכה ג"כ לבנות ביהמ"ק אבל אם יהי' בעתה ירד מן השמים ובסוכה שם חיישי' שיהא בעתה ע"ש אבל בתפלתנו אנו מבקשים שיכנה בית המקדש במהרה היינו אחישנה ואז יהי' בנין, ובזה מיושב כל המקומות ודו"ק, והנה פרשה זו מיירי כשיהי' בעתה כמ"ש בתחלת הפ' כי מלאה צבאה כי נרצה עונה ולכן קרי לה מבשרת ל' נקבה כדפירש"י דתש כנקבה כמ"ש עני ורוכב על חמור וכנ"ל ולכן אמר אל תיראי לפי שאין זה בזכותינו והי' לה לירא ולכן הקדים ציון שהוא ביהמ"ק שירד מן השמים בתחלה ומשם יבשר לגאול אחר כך ירושלים ואח"כ ערי יהודא משא"כ אם יהיה אחישנה יגאל תחלה ערי יהודא ואח"כ ירושלים כמ"ש בזכרי' י"ב והושע ה' את אהלי יהודא בראשונה וגו' ואח"כ יבנה ביהמ"ק.

(הפטרות לך לך). למה תאמר יעקב וגו' נסתרה דרכי מה' וגו' הלא ידעת וגו', הביאור יתכן שמלך אין מכיר במעשה עבדיו או משום שאינן תחת ממשלתו או אפילו הן תחת ממשלתו אבל הם רחוקים ממנו או משום

כ' וצ"ל צער של יוסף ואחיו כו', וצ"ע דהא בעירובין ק' אמרי' דצער גידול בנים הוא מהקללות שנתקללה חוה, וי"ל דודאי קודם הקללה שהיו יכולים לגדל בנים בלא צער הי' קללה שאין מגדלין אלא בצער אבל אחר הקללה שא"א לגדל בנים אלא בצער ודאי שמחה הוא לאדם שיהא לו הצער הזה כיון דבלא"ה אינו יכול לגדל בנים ופשוט.

לח. מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו וגו' ה' עליהם יחיו, במנחות מ"ד דריש לה על תפילין כל המניח תפילין מאריך ימים שנא' ה' עליהם יחיו פירש"י אותן שנושאין עליהן שם ה' יחיו וקשה מה זה ענין לחזקיהו בחלותו וגם מה הכונה ולכל בהן חיי רוחי וי"ל דה"ק ה' עליהם יחיו ר"ל המניחין תפילין מאריך ימים וכ"ש אני שסמכתי גאולה לתפלה כמ"ש שם שסמך גאולה לתפלה ופי' התוס' דהיינו שהתפלל כותיקין ואפ"ה סמך גאולה לתפלה וסמיכת גאולה לתפלה עדיפא מתפילין כמו שהוכיח בבה"ל סי' נ"ח ס"א ד"ה ומצוה, וזהו לכל בהן חיי רוחי ותחלימני ותחיני ר"ל כ"ש אני שסמכתי גאולה לתפלה כותיקין שזה עדיף מתפילין יש לי לחיות.

מ. (הפטרות נחמו) קול אומר קרא וגו'. הביאור ע"פ גמ' סנהדרין צ"ח א' שאם זכו ויעשו תשובה יהא אחישנה ואם לא זכו יהא בעתה גם בלא תשובה רק ע"פ הבטחת ה', והנה פרשה זו מיירי אם יהי' בעתה כמ"ש כי מלאה צבאה כי נרצה עונה וגו'. וקאמר קול אומר קרא שהגיע זמן הגאולה ואמר מה אקרא באיזה זכות מגיע להן הרי כל הבשר חציר וכל חסדו כציר השדה כמ"ש כל חסד דעבדך לגרמייהו עבדך יבש חציר נבל ציר ר"ל שכל מצותיהן אינן ראויין ומשיב לו אכן חציר העם יבש חציר נבל ציר ר"ל אמת דברך ומ"מ ודבר אלקינו שהבטיח יקום לעולם ולכן אע"פ שאינן ראויין הגיע זמן הגאולה.

(שם). על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל

טעמא דקרא

בעולות ושלמים כשהוא אומר אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי הוי אומר בחטאות ואשמות הכתוב מדבר זהו דקאמר לא הבאת לי שה עולותיך וחבתך וגו' עולות ושלמים אך העבדתי וגו' זה חטאות ואשמות וקרי חטאתיך לחטאות שרובן באין על השוגג ועונותיך קרי לאשמות שרובן באין גם על המזיד.

(שם). לא קנית לי בכסף קנה וכן כתיב בירמי' ו' וקנה הטוב מארץ מרחק וקשה הא קנה לא מצינו בקטרת רק בשמן המשחה שלא עשו רק בימי משה ושמא לעצים הצריכוהו כמ"ש בשבת ס"ג א' עצי ירושלים של קנמן היו וכשהיו מסיקין מהן ה' ריחם נודף וכו', ובאיכ"ר פתיחתא סי' י' משמע דקנה היינו קנמן (וא"כ אין זה קנה בושם) והא דמשמע בתמיד שהיו מסיקין בעצי תאנה היינו בבית שני שנגנו הקנמן כמ"ש בשבת שם, אך צ"ע א"כ למה הוצרכו להביאו מארץ מרחק ועיין מש"כ בק"מ פ"א מכה"מ ה"ג. (שו"ר ברמב"ן פ' תשא שרעתו דגם קנה נכנס בקטרת ע"ש).

מט. (הפטרות עקב). ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, בתוס' ר"ה י"ז ב' בשם מדרש אלו ב' מדות ראשונות מ"ג מדות, פי' דאמר' שם ה' קודם שיחטא וה' אחר שיחטא זהו עזבני ה' קודם החטא שלא הי' לי סייעתא דשמיא שלא אחטא וה' שכחני אחר החטא שלא עזרני שאחזור בתשובה וכמ"ש בברכות ל"ב אדם נושא כו' אתה עזבתי ושכחתי.

(שם). ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, ובברכות ל"ב ב' היינו עזובה היינו שכוחה כו' אדם נושא אשה על אשתו כו' אתה עזבתי ושכחתי, ופי' עזובה היינו שמתרעמים שכאילו שכשעת הגלות עזבנו להפקר וסילק השגחתו ומ"מ דעתו לחזור אלינו אח"כ, ושכחנו היינו שאח"כ כאילו שכחנו לגמרי, ועי"ז השיב התשכח אשה עולה הוא כנגד שכוחה שא"א לשכוח לגמרי וכמ"ש בב"ב ל"ו א' אימא לא מגשיא ברה, מרחם בן בטנה פי' אפי' בשעת הכעס וכי אינה מרחמת עליו והוא כנגד עזובה

שטרוד ביותר ואין לו כח להתבונן במעשיהם או שאין מבין היטב במעשיהם, ועי"ז אמר הלא ידעת וגו' פי' יש לך להבין מעצמך אפי' אם אינך שומע מה שאומרים לך שאצל הקב"ה ח"ו לא יתכן כל דברים אלו, אלקי עולם ה', וא"כ לא יתכן שאינך תחת ממשלתו, בורא קצות הארץ ולא יתכן שאתה מרוחק ממנו, לא יעף ולא יגע ולא יתכן שאין לו כח ח"ו להתבונן בך, אין חקר לתבונתו ולא יתכן שאין מבין במעשיכם ח"ו.

מב. (הפטרות בראשית). כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאי נותן נשמה לעם עלי' ורוח להולכים בה, בכתובות קי"א מוכח דהאי רוקע הארץ אא"י קאמר דדריש מנותן נשמה לעם עלי' דאין תחא"מ אלא בא"י ויתבאר ע"פ הגמרא בתענית ד"י א"י נבראת תחלה ואח"כ שאר ארצות ולפי"ז ה"פ דקרא בורא השמים ונוטיהם כולו כאחד משא"כ בארץ רוקע תחלה הארץ דהיינו א"י וממנה יצא צאצאיה דהיינו שאר העולם כמ"ש ביומא נ"ד מצינו נברא העולם ומשם נמתח אח"כ לכל העולם וברש"י קהלת ב' ונטעתי בהם עץ כל פרי בשם מדרש (והוא בתנחומא קדושים סי' י') דמא"י יוצאין גידים לכל הפירות של כל העולם ע"ש זהו וצאצאי'.

(שם) שירו לה' שיר חדש יורדי הים ומלואו (פירש"י הקבועים בתוך המים ושופכים עפר באותו מקום כדי בית והולכים מבית לבית בספינה) ישאו מדבר וערו, הנה קי"ל עוברי ימים והולכי מדבריות צריכין לברך הגומל ויש להסתפק אלו שגרים בתוך הים ובתוך המדבר אם צריכין לברך, וי"ל דזה הכוונה שירו לה' שיר חדש יורדי הים ומלואו ישאו מדבר וערו שגם הם צריכין לברך (אך יל"ע מתי יברכו).

מג. (הפטרות ויקרא). לא הבאת לי שה עולותיך וחבתך לא כבדתי וגו' אך העבדתי בחטאתיך הוגעתי בעונותיך, יתבאר על פי הגמרא בחגיגה ז' א' הוקר רגלך מבית רעך בחטאות ואשמות הכתוב מדבר או אינו אלא

נר. (הפטרת נח ותצא) רני עקרה וגר', בברכות י' א' א"ל ההוא צדוקי לברוריא כתיב רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני א"ל שטיא שפיל לסיפא דקרא כי רבים בני שוממה וגר' רני עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותיכו, לכאר' תמזה שאלתו דהא פשטי' דקרא הכי רני מי שהיתה עקרה עד עתה שמעתה רבים בני שוממה וגר' וצ"ל דהוה ק"ל דצ"ל עקרה לא ילדה רני ומדמתחיל רני עקרה לא ילדה משמע דרני משום דלא ילדה (ועי' במהרש"א תי' אחר), ועי"ל דטענתו הי' שבדרך כלל עקרה אפי' אם היא מולידה מולידה א' או ב' אבל הגרים מולידים עשרות כמ"ש בב"ר ספ"ב חזירתא רעיא בעשרה ואימרתא לא בחד ועי"ז ענתה לו כי א' אצלנו שקול כמאה ומאה שלהם אין שקולין אפי' כאחד וזהו כי רבים בני שוממה וגר' רבים באיכות שלא ילדה בנים לגיהנם כוותיכו.

(שם). כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצוף עליך וגר', לכאורה מכאן קשה לדעת הרי"ף רפ"ג דשבועות דמתפס בשבועה לא מהני אף במתפס בגבורא (ולא כהר"ן שכי' שם דבמתפס בגבורא מהני ע"ש) דא"כ היכי הוי כאן שבועה וצ"ל דכאן שהזכיר בהדיא שבועה עדיף דל התפסה מהכא מהני וכן משמע לשון הרמב"ם פ"ב משבועות ה"ח שמע חברו נשבע ואמר ואני כמותך הואיל ולא הוציא שבועה מפיו וכו' פטור משמע דאם הוציא חייב (אף שאין זה מוכרח), ואע"ג דגבי נדר המתפס בדבר אסור לא מהני אפילו אם הזכיר אסור בפירוש כדמשמע בר"ן ריש נדרים (ועי' במחנ"א ה' נדרים סי' י"א שהאר"ן בזה) יש לחלק דשם אין רוצה אלא שיחול עי"ז איסור של דבר האסור וזה א"א אבל כאן רוצה שיחול שבועה האפשרית אלא דלא שייך ענין התפסה בשבועה אבל אם הזכיר בהדיא שבועה דל התפסה מהכא מהני ודו"ק ועדיין צ"ע.

(שם). הנה אנכי מרביץ בך (פירש"י נופך)

שאפילו בשעת הגלות לא סילק השגחתו מעלינו כמ"ש בחגיגה ה' ב' ידו נטוי עלינו, הן על כפים חקותיך הוא טעם שא"א לשכוח והוא כנגד שכוחה, חומותיך נגדי תמיד פי' תמיד אף בשעת הכעס והוא כנגד עזובה וכנ"ל.

נב. (הפטרת שופטים). מה נאור על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה, האי קרא קאי אאליהו כדאיתא בילקוט והנה מצינו ג' דברים שאליהו יבא עבורם דבעידובין מ"ג ב' אמרי' דאליהו יבא לבשר יום לפני ביאת משיח שלמחר יבוא הישועה וכמ"ש הנה אנכי שולח וגר', ובמשנה סוף עדיות אמרי' דאליהו בא לעשות שלום בעולם, ובמנחות מ"ה א' פרשה זו אליהו עתיד לדורשה וכן בברכות ל"ה ב' ובשבת ק"ח א' וביבמות ק"ב א' לכשיבא אליהו ויאמר ומבואר דאליהו בא לפשוט ולברר כל הדברים המסופקים בד"ת, וי"ל דג' דברים אלו מרומז כאן בפסוק, משמיע שלום הוא לעשות שלום בעולם, מבשר טוב אין טוב אלא תורה הוא לברר ספקי התורה, משמיע ישועה כפשוטו שיבשר על ביאת המשיח למחר בב"א.

(שם). כן יזה גרים רבים. מכאן רמז למ"ש פסחים צ"ב א' הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וגר שנתגייר צריך הזאה שלישי ושביעי ולעת"ל כל הגרים שישארו יתגירו כמ"ש בעי"ז כ"ד א' ויצטרכו כולם הזאה וזהו כן יזה גרים רבים.

נג. ברכות ה' א' כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנא' וה' חפץ דכאו החלי יכול אפי' לא קבלם מאהבה ת"ל אם חשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. יל"ע למה המשילים לאשם ולא לחטאת שרוב הקרבנות חטאת, וי"ל דחטאת בעי ידיעה בתחלה ואל"כ א"א להקריב שנא' או הודע אליו חטאתו אבל אשם ס"ל לר"ט ור"ע שא"צ ידיעה בתחלה (כריתות כ"ב ב') ולהכי המשילים לאשם דיסורין מכפרים אף אם אין לו ידיעה על איזה חטא בא.

טעמא דקרא

בדרך צדקה (והראוני שעיקר הדבר כבר כ' הרמב"ם באגרת תימן).

נה. (שם). הרי כל צמא לכו למים ובגמ' תענית ד' אמרו ע"ז אין מים אלא תורה ויש לבאר ע"פ המבואר באו"ח סימן ר"ד סעי' ז' שהשונה מים שלא לצמא א"צ לברך לפי שאין נהנה אלא כשצמא משא"כ בכל האוכלין והמשקין וי"ל דלכך המשיל תורה למים שאם אין צמא לתורה אינו נהנה ממנו ע"ד שאמרו בברכות ס"ג אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס, ח"ש הוי כל צמא לכו למים, וע"ד זה יש לפרש קרא דאיוב ט"ו אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה ועי' ביומא ע"ב מה שדרשו ע"ז, ולפי הנ"ל דאיש שצמא להעולה כמו השותה מים הוא נתעב ונאלח.

(הפטר דרשו). כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו' כן יהי דברי וגו', יש לעי' למה המשילו לשלג, ויש לפרש דבחגיגה י"ג ב' אמרי' דאוצרות שלג דוד הורידן לארץ והקשו התוס' הכתיב כי כאשר ירד השלג מן השמים וחירצו דשלג של פורענות בארץ ושלג של טובה בשמים כמ"ש כי אם הרוה את הארץ ואיתא בירושלמי סוף סנהדרין (הביאו הרמב"ם בפ"י מיסה"ת) דדבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר בו אבל דבר של פורענות חוזר בו אם עושין תשובה ח"ש כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו' כי אם הרוה וגו' פ"י שלג של טובה שיוור מן השמים כן יהי דברי אשר יצא וגו' לא ישוב אלי ריקם פ"י דברי של טובה אין יכול לשוב ריקם.

(שם) ובני הנכר וגו' כל שומר שבת מחללו, לאפוקי גר תושב שאסור לו לשמור שבת (סנהדרין נ"ח ב') ומחזיקים בברית לאפוקי ג"ת דאסור לעסוק בתורה (שם). והביאותים על הר קדשי ושמחתים בבית תפלת, אפי' לחיל (כלים פ"א מ"ח), עולותיהם וחבתיהם לרצון על מזבחי לאפוקי ג"ת שאין קרבנו לרצון (זבחים מ"ה ב') דלאו בני הרצאה נינהו).

אבניך ויסדתיך בספירים, לפי החשבון בפ' תצוה ה"י אבן נופך של יהודא וספיר של יששכר, והנה בבמדב"ר ה"ג ס"י י"ז אמרו שיהודא הקריב תחלה שהוא מלך ויששכר שהוא מלכה של תורה (שהי' הגדול שבהם בתורה), וי"ל שזה שאמר הפסוק הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך שהחזיר לכם המלוכה ויסדתיך בספירים זה התורה שהוא יסודו של עולם.

(שם). ושמתי כדכד שמשותיך ובב"ב ע"ה פליגי בה חד אמר שהם אחד אמר ישפה אמר הקב"ה ליהוי כדין וכדין פ"י רשב"ם דלכך נקרא כדכד ע"ש כדין וכדין וקשה דאם כן לא הוי לא כמר ולא כמר דשניהם לא פירשו תיבת כדכד כן ונראה דתיבת כדכד לפי פשוטו פירושו אבנים טובות (וכ"נ בתרגום שחרגם מרגליות) ולפי שלא פירש הכתוב על איזה אבנים טובות נחלקו מסברא דמר אמר דהפסוק כיון על שוהם (מאיזה סברא שהי' לו) ומר אמר על ישפה ובאמת הפסוק כיון על שניהם דשני הסברות נכונים ולכך כתב לשון שיכול לכלול את שניהם אלא דמ"מ קשה דהו"מ למכתב בהדיא שהם וישפה וע"ז אמר שכתב בלשון כדכד כדי לכלול בזה ג"כ שהוא כדין וכדין.

(שם). כל כלי יוצר וגו', הנה הגוים בכל הדורות רוצים להעבירנו מאמנותינו ח"ו בבי' דרכים, א' ע"י גזרות ושמדות וצרות כו', ב' ע"י ויכוחים ופיתויים והבטחות ודברים רכים וכמ"ש שובי שובי השולמית וגו' ערש"י שם, ועל ב' הדברים הבטיחנו כאן שלא יוכלו לנו, ונגד הא' אמר כל כלי יוצר עליך לא יצלח, ונגד הב' אמר וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, והנה נגד הא' יש בדין שיצילנו כיון שרודפים אחרינו משום שאנחנו עבדי ה' וכמ"ש בבמדב"ר פ' מטות דלכך נקרא נקמת ה' ע"ש וע"ז אמר זאת נחלת עבדי ה' דהיינו שמגיע להם בדין כמו נחלה, אבל נגד הב' אין מגיע בדין כיון שתלוי בבחירה ובידינו שלא לשמוע להם ומ"מ הבטיח שלא יוכלו לנו וע"ז אמר וצדקתם מאתי שזה

ערוגה והיינו אע"ג דהיניקות מתערבות אין לחוש כמש"כ הר"ש בפרק ג' דכלאים כן ה' יצמיח וגר' נגד כל הגרים אע"ג שממילא גם הגרים יונקים מזה כמ"ש במדרש, עוד יל"פ כי כארץ תוציא וגר' הוא בית הבעל שמוציא מעצמו, וכגנה וגר' הוא בית השלחן שצריך להשקות, כן וגר' יצמיח צדקה הוא בלי מעשים ותהלה הוא ע"י מעשים כמו בית השלחן.

סב. (שם). ואם ישתו בני נכר תירשך וגר' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי, תימא אין מותר לשתות יין בעזרה הרי שתוי יין אסור ליכנס לעזרה, וי"ל דמשכחת לה בלשכות הפתוחות לקדש דלענין אכילת קדשים דינן כעזרה אבל לענין כניסה בטומאה דינן כחול כמבואר בזבחים ג"ו א' ומסתמא ה"ה לענין שתוי יין, (עי' לק' בירמ' ל"ה). ומדויק דכתיב בחצרות קדשי דאמר' שם על הלשכות בחצר אוה"מ וכו' התורה ריבתה חצרות הרבה אצל אכילה אלמא דלשכות אלו נקראין חצרות.

סג. (שם). מי זה בא מאדום וגר' מדרע אדום ללבושך וגר' פורה דרכתי לבדי וגר' כי יום נקם בלבי וגר' ואביט ואין עזר וגר' ואכוס עמים באפי וגר', ביאור הפסוקים וגם מה ששאל מדרע אדום וגר' והשיב פורה דרכתי לבדי וגר' יש לפרש ע"פ מה שביארנו (בהפטרות נחמו) שיש גאולה בעתה ויש אחישנה ואם יהי' אחישנה אז יהי' בזכותינו וזהו במדת הרחמים וממילא יהי' פורענות הגרים אבל אם יהי' בעתה לא יהי' בזכותינו רק שנתמלא סאתם של הגרים ואז יהי' במדת הדין על הגרים וממילא נגאל (כמש"כ שם בשם רש"י ע"ש). והנה פרשה זו מיירי אם יהי' בעתה כמ"ש כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה וע"ז קאמר מי זה בא וגר' חמוץ בגדים דהיינו במדה"ד וע"ז שאל מדרע אדום וגר' פ"י למה באה הגאולה במדה"ד והשיב פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי היינו שלא הי' זכות לישראל (ועמים היינו ישראל כמ"ש עמים הר' יקראו וכ"פ הר"ק ע"ש) ולכן הי' מוכרח לבא בעתה ומצד עונש הגרים וכדמסיים כי יום וגר'

נו. (שם). נאם וגר' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו, פ"י מלבד מה שיקבץ נדחי ישראל עוד יקבץ עליו כל נכסיהם שיקבצו לתוכו כמ"ש בסנהדרין ק"ב ע"א ובנקבצים לתוכה ע"ש.

נח. (הפטרות יו"כ) והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, פ"י בית יעקב אלו הנשים כמ"ש תאמר לבית יעקב, שאין יודעים חומר הדבר (עי' מ"ב סי' ת"ס סק"ו) ואצלם הוא חטא דהיינו כשגגה, ואולי זו גם כנות הגמ' בב"מ ל"ג ב' אלו ע"ה וגם נשים בכלל.

(שם). ואותי יום יום ידרשן, ובירושלמי פ"ד דר"ה ה"ח זה יום תקיעה וערכה, והא דלא חשיב יוה"כ נראה משום דכל הפרשה ביוה"כ קאי למה צמנו וגר' וע"ז קאמר ואותי יום יום וגר' דהיינו עוד ב' ימים.

ס. (הפטרות תבא). שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבואו זהב ולבונה ישאו, צ"ב למה כולם יבואו דוקא משבא, וי"ל דאמר' בע"ז י"ג ב' אין מוכרין לגוי לבונה דדאי לע"ז לוקחה וא"כ קשה איך יקבלו מהם הלבונה הא מסתמא הוקצה לע"ז, ולכן קאמר כולם משבא יבואו ששם מקום גידול הלבונה יש שם לרוב כמ"ש בירמ' ו' למה זה לי לבונה משבא תבא ובמ"א ו' גבי מלכת שבא שהביאה לשלמה בשמים הרבה מאד לרוב וגר' וביחזקאל כ"ז וכלי שבא ורעמא המה ווכליך בראש כל ברשם וגר' וא"כ אצלם אין הרוב לע"ז ולכן זהב ולבונה ישאו.

(שם). כי לי אים יקור ואניות תרשיש בראשונה להביא בנין וגר', תרשיש הוא אפריקה כמ"ש בת"י ורש"י מ"א ו' ועשרת השבטים גלו לאפריקה כמ"ש בסנהדרין צ"ד א' וזהו ואניות תרשיש בראשונה כמ"ש בספרי פרשת ברכה דשבט יוסף וגד עתידין לחזור תחלה לכל ישראל והם מעשרת השבטים.

סא. (הפטרות נציבים). כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זורעיה תצמיח כן וגר' צדקה ותהלה נגד כל הגוים, בשבת פ"ד ב' פירשו האי קרא על

טעמא דקרא

לביהמ"ק מצוה עליהן שיבואו לביהמ"ק להתפלל ולהשתחוות בשבת ור"ח דלא גרע מלהקביל פני רבו וכן נראה ביחזקאל מ"ו והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה' ובירי' פ"ה דמע"ש ה"ב מבואר שהרכה היו נוהגין לבא בשבת להתפלל בביהמ"ק ע"ש ולפ"ז לע"ל שהעבים יהיו טוענים אותם ומביאים אותם מיד לירושלים כדאי' בילקוט ישעי' רמז תק"ג דהו"ל כולם כמקום קרוב ולכן יבואו כל חודש וכל שבת זהו והי' מדי חודש וגו' יבא כל בשר וגו' אך יל"ע איך יבואו מחוץ לתחום בשבת (דבילקוט שם משמע דבשבת עצמו יבואו ולא מע"ש), ואולי כיון דהעבים טוענים אותם הא קי"ל דאין תחומין למעלה מעשרה (שוב שמעתי שבחת"ס דן ע"ז).

דהיינו שהוא בעתה ואביט ואין עוזר היינו שלא הי' זכות לישראל ואבוס עמים וגו' דהיינו במדה"ד.

סו. (הפטרות שבת ר"ח). והי' מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה', בר"ה ט"ז ב' א"ר יצחק חייב אדם לקבל פני רבו ברגל שנאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל וכתב בפ"י ר"ח שם ואקשינן והא ברגל אמרנו ופרקינן אם רבו שריו במקום קרוב לו חייב להקביל פניו בכל חדש ושבת ואם הוא במקום רחוק חייב להקבילו ברגל וכ"ה בפ"י הנדפס להרמב"ם על ר"ה ע"ש וכנראה דהו' גרסי כן בגמרא וכעין זה כ' הריטב"א שם ע"ש. והנה מסתבר דהנמצאים בירושלים כיון שהן במקום קרוב

ירמיה

בעיר מבצר ולא ראהו המלך, ובפעם הב' שהשרים רצו להמיתו וצדקיהו קרא לו אמר לצדקיהו ביד מלך בבל תנתן ולא התיירא ממנו כלל וניצל בסוף ע"ש וכן כשהכהנים רצו להרגו כתיב שם שאמר להם ה' שלחני להנבא וגו' זהו כעמוד ברזל שעמד תקיף בדבריו כעמוד ברזל ולא נבהל מהם וניצל, ובפעם ד' שעם הארץ עשו כמה תחבולות להמיתו כמו להשים סם המות במאכלו ולהלשינו וכו' כמפורש שם וכל תחבולותיהם התנפצו כמו בחומת נחושת ונגד זה אמר ולחמות נחושת וכן מפורש שם סימן ט"ו ונתתיך לעם הזה לחומת נחשת בצורה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני להושיעך ולהצילך נאם ה'.

בילקוט ירמ' פ"א (והוא מפסיקתא) כשהי' ירמ' חזר הי' מוצא אצבעות ידים ורגלים מקוטעים ומושלכות בדרכים הי' מלקטן ונותן לתוך טליתו ומחבקן ומנשקן כו'. צ"ע הא ירמ' כהן הי' ואין הכהן מטמא למת מצוה אא"כ מצא

א. (הפטרות מטות). ואני הגה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על כל הארץ למלכי יהודא לשרי' לכהניה ולעם הארץ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך וגו', נראה שזה מכון נגד ד' פעמים שרצו להרגו וניצול, פ"א בסי' ל"ו רצה המלך יהויקים להרגו כשכתב המגילה וניצל ונגד זה אמר למלכי יהודא, פעם ב' בסי' ל"ח רצו השרים להרגו כמ"ש ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה וניצל זהו לשרי', פעם ג' בסי' כ"ו רצו הכהנים להרגו כמ"ש ויאמרו הכהנים והנביאים אל השרים ואל כל העם משפט מות לאיש הזה וגו' זהו לכהני', פעם ד' בסי' י"א ט"ו רצו עם הארץ להרגו כמ"ש אל תתפלל בעד העם הזה וגו' עלי חשבו מחשבות נשחיתת עץ בלחמו ונכריתנו מארץ חיים וגו' כה אמר ה' על אנשי ענתות המבקשי' את נפשך וגו' זהו לעם הארץ, והנה בפעם א' כשהמלך רצה להרגו כתיב ויסתירם ה' ונגד זה אמר כאן לעיר מבצר שהקב"ה הסתירו כמו

וגם בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה כי אם בשקר, כאן רמז מ"ש באיכ"ד פ"א סי' נ"ג הוה משלח (יאשיהו) זוג תלמידים למבערא ע"ז והוון עללין ולא משכחין כלום (שהע"ז) ה"י חצי' על דלת זו וחצי' על השני' וכשפתחו הדלת לא ראו כלום) עד דנפקין אמרו טרודו תרעין (סגור הדלת) מן דהוון טרדין לתרעין הוון חמון יתי' אמרו עליהון מן דאתא ותיקן הוא דאתא וקלקל חה כונת הגמ' בתענית כ"ב ב' והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה.

ז. (הפטרות צו). כה אמר ה' אלקי ישראל עלתיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, הא דכ' הכא אלקי ישראל י"ל ע"פ הירושלמי ריש קדושין דיליף דגוים אין להם גירושין מדכתיב במלאכי כי שנה שלח אמר ה' אלקי ישראל לא ייחד הקב"ה שמו על הגירושין אלא על ישראל וה"נ כתיב עלתיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר וקי"ל דגוים אין מקריבין קרבנות הנאכלים רק עולות כמ"ש במנחות ע"ג ולכן כתיב אלקי ישראל, וכן יל"פ קרא דירמי' י"א כה אמר ה' אלקי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע וגו' דקאי על העובר על דברי חכמי' כמ"ש בתנחומא תזריע סי' ט' ובני נח אין מצווין על לא תסור ולכן כתיב אלקי ישראל.

ח. (הפטרות ט"ב). עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נרשענו, י"ל בדרך רמז עבר קציר בגי' ד' מאות והוא הקץ המבואר בע"ז ט' ב' אחר ד' מאות לחורבן הבית אם יאמר לך אדם כו', כלה קיץ בגי' אלף ועשר (עי' רש"י סוכה ג"ב ב' ד"ה באטב"ח) ועם ת' הנ"ל הוא אלף ות"י רמז למ"ש בסנהדרין צ"ז ב' מקרא זה נוקב עד התהום כו' לא כרבותינו שהיו דורשין עד עידן כו' ועי' רש"י שהחשכון הוא לסוף אלף ות"י לחורבן וכ' רש"י כבר עברו ולא בא.

ט. (שם). כי עלה מות בחלונינו בא בארמונותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחובות, בשבת קי"ט ב' אמר' לא חרכה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה חינוקות של בית רבן שנא' שפוך על עולל בחוץ וגו' מה

ראשו ורובו כמ"ש ביו"ד סי' שע"ב ס"ב ואיך נטמא להן ואולי מכאן ראי' לדעת הרמ"א ביו"ד סי' שע"ג ס"ד דבעודו טמא בחיבורין מותר לטמאות וכאן דכלא"ה ה"י כל הדרך מלאה עצמות ונטמא מותר לו גם לטמאות לאחרים ודלא כהמחמירים שם ע"ש בש"ך וצ"ע.

(שם). מה אתה רואה וגו' הטבת לראות, יתבאר בע"ה בזכר' בהפטרות בהעלתך.

ב. (שם) הלך וקראת באוני ירושלים וגו'. במכילתא בשלח פ' אמר אויב א"י הלוך וקראת באוני ירושלים זה ה"י תחלת הפרשה למה נכתבה כאן לפי שאין מוקדם ומאוחר בתורה, המפרשים נדחקו הרבה מנ"ל לחז"ל שזה ה"י בתחלת נבואתו דאדרבה פשטי' דקרא שהפרשה שלמעלה בטרם אצרך וגו' הוא תחלת נבואתו וי"ל ע"פ הפסיקתא רבתי פכ"ז הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי א"ל הקב"ה הלא לנער אני אוהב וכו' ובאהבת נער אני נזכר לבני' דכתיב זכרתי לך חסד נעורך ואם עדין לא נאמר לו נבואה זו זכרתי לך וגו' איך הביא לו ראי' ממנה וע"כ שכבר נתנבא ע"ז תחלה וידע מזה ואפשר שבעודו במעי אמו קבל נבואה זו כמשי"כ בטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא וגו' ועי' במדרש בן סירא (אור"מ ע' מ"ג) ירמי' בשעה שהיתה אמו כורעת לילד פתח פיו וקרא אבי ממעי אמו ואמר לא אצא עד שתאמרו לי שמי כו' מה הוא יצא בנבואה ממעי אמו שנא' בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' ע"ש.

(הפטרות מסעי). כל מבקשי' לא יעפו בחדשה ימצאונה פירש"י דקאי על חודש אב שהוא מוכן לפורענות וכו' בכו בכי' של חנם, ונראה דעפ"ז מתפרש המשך הפסוק מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה ותאמרי נואש וגו' דהיינו שהנביא אמר להם לעשות תשובה ולא יחרב ביהמ"ק ועי"ז ימנעו מליילך יחף וצמא בט"ב ולא רצו, ועי' ביומא ע"ז א' דדרשו גם כן מהאי קרא דמנעי רגלך מיחף דנעילת הסנדל ה"י עיני ואסור ביה"כ ע"ש.

ג. ויאמר ה' אלי בימי יאשיהו המלך וגו'

טעמא דקרא

אתכם ולכן אמר בלשון נוכח ולכך אמר ולקננות כלומר בשביל הקננות של מזבחותיכם.

הלוך ואמרת וגו' ובכל שערי ירושלים וגו' ואל תשאו משא מבתיכם והבאתם בשערי ירושלים. משמע דבירושלים עצמה מותר לשאת בשבת והיינו משום שבזמנו היו שערי ירושלים ננעלים בלילה מפני השונאים כדאמר' בעירובין ו' ב' ירושלים אלמלא דלתותי' ננעלים בלילה חייבין עליהן משום רה"ר.

כג. וכי ישאלך וגו' מה משא ה' וגו', ח' פעמים חזר כאן משא ה' שלא יאמרו כן, י"ל דהוא כנגד ח' נביאים שנתנבאו בלשון משא. שלמה (משלי ל) אליהו (מ"ב ט) ישעי' (י"ג) יחזקאל (יד) נחום (א) חבקוק (א) זכרי' (ט) מלאכי (א) ולזה קמ"ל דאף שח' נביאים נתנבאו בלשון משא מ"מ עתה שמתלוצצים מזה אין לומר כן.

לא. (הפטרות ב' דר"ה). עוד תטעי כרמים בהרי שומרון נטעו נוטעים וחללו כי יש יום קראו וגו', הנה שומרון הוא מקום כרמים כדתנן בערכין י"ד א' אחד המקדיש בפרדסות סבסטי והוא כרמי שומרון כמ"ש בערוך ואמר' בעירובין י"ח ב' נתקללה שומרון נתברכו שכני' דכתיב ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם א"כ גם בשעת החורבן היו שם כרמים אלא שהגויים אכלום והם לא היו מחללים הנטע רבעי וע"ז קאמר דלע"ל אתם תטעו ואתם תחללו דהיינו שאתם תאכלו את הפירות וממילא תחללו את הנ"ר, ומפרש טעמא למה תחללו הנ"ר ולא תעלו הפירות עצמן לירושלים כי יש יום וגו' קומץ ונעלה ציון וגו' היינו שהוא רחוק מירושלים וצריך להמתין עד היום שיעלו בחבורה לירושלים ולזה א"א להשהות הפירות כ"כ הרבה זמן והוכרחו לחללם.

הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר על תלה ממגדל חננאל וגו' וכל העמק וגו'. קשה שהרי אמרו בספרי ריש דברים עתידה ירושלים שתתפשט עד דמשק וצ"ל דכ"ז לעת"ל וקרא דהכא קאי על בית שני וצ"ע.

טעם שפוך משום דעולל בחוץ פירש"י בשביל שעולל בחוץ ובטלין מבית רבן, וגם כאן יל"פ כן להכרית עולל מחוץ שבטל מבית רבו ובחורים מרחובות ואינם לומדים אבל היושבים ולומדים לא יאונה להם כל און.

י. מי לא יראך מלך הגוים, בשו"ט פצ"ג א"ל הקב"ה לירמ' אתה קורא אותי מלך הגוים ומלכיהון דישאל לית אנא א"ל לפי שאמרת לי נביא לגוים נתתיך אף אני קורא אותך מלך הגוים, פ"י הרי ירמ' נתנבא גם לישראל ולמה א"ל נביא לגוים נתתיך וע"כ דגוים כולל ג"כ ישראל ולכן גם אני אמרתי מלך הגוים שכולל הכל.

ז. (הפטרות בחוקותי). חטאת יהודא כתוב' בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה על לוח לבם ולקננות מזבחותיכם, לכאור' הול"ל מזבחותיהם כמ"ש לבם ועוד דהול"ל על קננות כמ"ש על לוח לבם ולא לקננות, ויל"פ על פי הילקוט אסתר כ"פ איש יהודי (והוא מפרד"א פ"ג) לפי שהי' בן אבות מזרע המלוכה כו' נקרא שמו יהודי ומבואר דיהודא נקרא החשובים והמלכים והנה הרמב"ם כ' בפ"ד מגירושין שחקיקה ככתיבה שנא' כתובה בעט ברזל ונראה שעיקר ראייתו מסיפא דקרא בצפורן שמיר שהרי עט הוא מדיו כמ"ש בתהלים עט סופר מהיר ובירמ' ח' עט שקר סופרים וקאי על ס"ת דפסולה בחקיקה ע"ש אבל צפורן שמיר הוא ברזל חד שחוקק כמו שהביא הרד"ק כאן ממדרש נטל צפורן של ברזל וחקק בו, ולפ"ז יל"פ שהפסוק בא לומר שיש ליהודא דהיינו המלכים והמנהיגים כנ"ל ב' מיני עבדות עבדות של עצמן ועבדות שהחטיאו את הרבים שע"ז אין מספיקין בידן לעשות תשובה וע"ז אמר חטאת יהודא כתובה בעט ברזל הוא נגד העבדות של עצמן שאפשר למחוק ע"י תשוב' כמו כתיבה בעט, בצפורן שמיר הוא חקיקה שא"א למחקה נגד מה שהחטיאו כל הצבור שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, ומפרש חרושה על לוח לבם הוא עונות של עצמן, ולקננות מזבחותיכם הוא מה שהכשילו

טעמא דקרא

רפז

קל"ח ב' דבר ה' זו הלכה, ועי' בס' קנץ פירות ס"ה בארנו עוד בזה.

(שם). ואקח את ספר המקנה זה פשוט ואת החתום זה מקושר (כ"ב ק"ס ב'). בשטמ"ק בשם הראב"ד נתקשה בזה ל"ל תרי שטרות, ולכאור' י"ל דאין כונת הגמ' שהיו שם גם פשוט וגם מקושר אלא הכונה דאי הי' כתוב רק ספר המקנה הו"א זה פשוט לכן מסיים את החתום לאשמעי' שהי' מקושר, ולפי שירמי' וחנמאל היו כהנים ומבואר שם בגמ' דחקנו שכהנים יכתבו מקושר גם בשטרות גזרה אטו גיטין לכן עשו מקושר. ואם נפרש שהי' שם ג"כ פשוט י"ל דהקיום הי' פשוט שזה עשו ב"ד של ישראל והם א"צ לעשות מקושר ועי' רש"י בירמי' שפי' ג"כ דגלוי קאי אקיום. והריטב"א בב"ב כ' את ספר המקנה שהי' לחנמאל מן המוכר שלו ואת החתום שעשה לו חנמאל ונראה כונתו דהמוכר שמכר לחנמאל לא הי' כהן ולכן עשה פשוט אבל חנמאל שהי' כהן עשה מקושר אבל צ"ע דאם הי' שדה מקנה אין בזה כלל דין גאולה שנוהג רק בשדה אחוזה. ואולי הי' שדה אחוזה שמכרה חנמאל וחזר ולקחה מהמוכר.

לג. ולכהנים הלויים לא יכרת איש, ובילקוט א"ל הקב"ה לכהנים וללויים אם אתם עוסקים בתורה בקרבות מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים בכל יום עולה וכליל, וכי' שם המג"א בז"ר אע"ג דקיי"ל אפי' זר העוסק בה' עבודה כאילו נדר קרבן וי"ל דישאל הוי כאילו נדר קרבן והקריבו כהן אבל כהן העוסק בה' עבודה הוי כאילו הקריבו הוא בעצמו ועי' באור"ח ס"י מ"ח שכ' המג"א דפרשת קרבות יאמר בעמידה דומיא דקרבות שהי' בעמידה ועי' בשע"ת ובמ"ב שבבכ"י השיג ע"ז דמה שאמר כאילו הקריב קאי אבעלים שנותן לכהן וא"כ א"צ לעמוד ולפי המג"א הנ"ל בז"ר כהן יש לו לעמוד כשקורא. שו"ר שע"כ גם כהן אינו כמקריב ממש שא"כ צריך בגד"כ ושלא יהא טמא, וא"כ אפשר שא"צ לעמוד.

לד. (הפטרות משפטים) ביום הוצאי אותם

לב. (הפטרות בהר). ויאמר ירמי' הי' דבר ה' אלי לאמר וגו' קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות ויבא אלי חנמאל בן דדי וגו' ויאמר קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירושה ולך הגאולה קנה לך ואדע כי דבר ה' הוא, יש כאן כמה דקדוקים חדא מאי ואדע כי דבר ה' הוא וכי הי' מסופק בנבואתו ועוד בתחלה אמר לך משפט הגאולה ואח"כ קאמר לך הירושה ולך הגאולה ועוד מאי קנה את שדי אשר בענתות משמע שהיתה לו שדה אחרת ועוד דקדוקים, ויתכן לומר דכבר פרש"י בפרשה זו שהיו ב' חנמאל א' דדו וא' בן דדו ובפדר"א פל"ג אמרו שלום בן תקוה בן חרחס הוא האיש שמת ונגע בעצמות אלישע וחי והלך לביתו והוליד אח"כ את חנמאל נח"ש במגילה י"ד ב' חולדה אשת שלום קרובת ירמי' היתה נמצא שלתקוה בן חרחס היו ג' בנים חלקי' אבי ירמי' וחנמאל הזקן ושלום אבי חנמאל השני וכשמת שלום ולא היו לו בנים אז מיד ירשו נחלתו ב' אחיו חלקי' וחנמאל הזקן ובדאי לקחו כל א' נחלתו על מצרא ידי' כדקיי"ל בפ"ק דב"ב וחלקי' שדר בענתות לקח השדה שלו שהי' לו בענתות ואח"כ כשחי שוב בנס לא היו צריכין על פי דין להחזיר לו השדות שכבר ירשוהו והחזירוהו לו לפנים משה"ד, נמצא שע"פ דין הי' השדה שלהם וחזרת להם ביובל ואח"כ כשמת שלום ירשו חנמאל בנו והמעשה הי' שחנמאל מכר שדהו שבענתות והנה כשנאמר לירמי' הנבואה שחנמאל יבא לומר לו שיקנה השדה הי' סבור שע"פ דין אין הוא הגואל שהרי חנמאל הזקן דודו קרוב ממנו ומבואר בקדושין כ"א וביבמות נ"ד ב' ובספרי פנחס ס"י קל"ד דלגאולה אזלי' בתר הקרוב לירשה אלא שע"פ נבואה נאמר לו שיגאל אבל כשבא חנמאל א"ל לך הירושה ולך הגאולה כלומר שע"פ דין הרי אתה הירש שהרי מדינא שדה זו של אביך היתה וממילא ע"פ דין אתה הגואל ואז ואדע כי דבר ה' הוא פי' הבנתי שע"פ דין תורה אני חייב לגאול וכמ"ש בשבת

טעמא דקרא

לענין שתויי יין דמה"ת אין חייב אלא מן המזבח ולפנים כמ"ש רמב"ם ריש ה' ב"מ.

(שם). יען אשר שמעתם אל מצות יהונתן אביכם וגו' לא יכרת וגו'. מכאן מוכח לכאור' שיש מצות כיבוד אב לקיים מה שצוה אביו אפי' לאחר מותו שאין לו שום נ"מ ושום הנאה מזה ועי' בפוסקים.

מה. יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי. ובמכילתא בא פ"א אמר ברוך נשתניתי מכל תלמידי הנביאים שזכו לנבואה ואני לא זכיתי א"ל הקב"ה אם אין צאן אין רועה כו' ע"ש ולכאור' במה הרגיעו ששאל מה נשתניתי מכל תלמידי הנביאים וי"ל שברוך נצטער שחשב שאינו ראוי לנבואה וא"ל הקב"ה שראוי לנבואה אלא שאין הזמן עדיין ראוי לכך ובאמת אחר ע' שנה שחזרו לא"י נתנבא כמ"ש במגילה ט"ו א'.

מו. (הפסרת בא). במו"ק ט"ז א' מנ"ל דקבעינן זימנא בתר זימנא דכתיב קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד פי' רש"י שהעביר אותו מועד ששמו אחר מועד ראשון וקשה מאי משמע שהיו שני מועדים, ולולי פירש"י ז"ל יל"פ ע"פ הגמרא בברכות כ"ח א' המתפלל מוסף לאחר ז' שעות עליו הכתוב אומר נוגי ממועד וגו' על דאחרו זמני מועדיא וגו' וכתבו תוס' דאיחור משמע דוקא בדבר שיש לו תשלומין אח"כ וכן מבואר בירו' פ"ק דר"ה ה"א גבי כל תאחר וגם כאן כתיב העביר המועד משמע שאיחר ומתפרש בדבר שיש לו תשלומין וא"כ ע"כ שהי' מועד אחר מועד (ועי' ברש"ש בע"א).

נ. השמיעו אל בבל וגו' אל יהי לה פליטה. ובגמ' (נדרים ל"ז ב') לה דפליטה קרי ולא כתיב. י"ל הטעם משום דבאמת נשאר לה פליטה היא ושתי אבל סופה הי' שגם היא נהרגה ולכן לה קרי ולא כתיב.

מארץ מצרים, כתיב הוצאי חסר אבל ביחזקאל כ' כתיב בהוציאי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפצתם בם וגו' כתיב בהוציאי מלא, וי"ל עפ"ד רש"י בפ' נשא בפ' אמור להם מלא לא תברכם בחפזון ובבהלה אלא בכונה ובלב שלם ומבואר דחסר מורה על חפזון ובהלה ומלא מורה על מתינות ולפי' זה מדויק מאד דבמצרים כתיב כי בחפזון יצאת מארץ מצרים ולכן כתיב חסר אבל לע"ל כתיב כי לא בחפזון תלכו ובמנוסה לא תצאון ולכן כתיב מלא (ואע"ג שיש פוסקים שכתוב גם גבי יצי"מ מלא כל היכא דאיכא למדרש דרשינן).

(שם). מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך, ובערכין ל"ג א' פריך מקץ שבע שנים והכתיב ועבדך שש שנים ואמר רנב"י שש לנמכר ושבע לנרצע ונראה דאין כוונת הגמרא לאוקמי רישא דקרא בנרצע וסיפא בלא נרצע דא"כ הו"ל להקדים לא נרצע אלא כולה בנרצע מ"ירי וה"ק מקץ שבע שנים תשלחו וגו' אשר ימכר לך ועבדך שש שנים פי' זה שכבר נמכר לך וכבר עבד שש שנים ואח"כ נרצע ואז עברו שבע שנים והגיע יובל תשלחנו (ונקט ד' שנים לאשמעי' דנרצע אין יוצא בשש).

לה. במעשה דבני הרכבים שהי' דבר ה' אל ירמי' הלוך אל בית הרכבים ודברת אותם והביאותם אל בית ה' והשקית אותם יין יל"ע לפמ"ש"כ הרמב"ם ז"ל פ"א מבי"מ הי"ז שגם ישראל אסור ליכנס שתוי יין לעזרה וצ"ל דאותה לשכה היתה בנוי' בקדש ופתוחה לחול דקי"ל תוכן חול ואפשר דמשו"ה האריך בסימני הלשכה להיכן היא פתוחה שהיא אצל לשכת השרים וממעל ללשכת מעשי' שהם היו ידועים ללשכות שתוכן חול. אך אפשר דבלשכות מותר ליכנס שתויי יין כמו שאין חייבין עליהן משום טומאה כמ"ש רמב"ם בפ"א מביה"ב ה"ח וכ"ש

יחזקאל

אדם ליכא איסור אם הוצרך להתהפך אבל כאן שהי' אסור לו להתהפך זה צער.

יד. ושלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב חי אני נאם ה' אם בנים ואם בנות יצילן המה לבדם ינצלו, תמוה הרי נח הציל בניו ונשותיהם, וי"ל שהם לא נצולו בזכותו אלא כמו שהקב"ה צוהו שמכל טמא יקח שנים וממין טהור יקח שבעה כך צוהו שממין האדם ישארו בניו לקיום העולם.

כב. (הפטרת קדושים). איש לזורעו היו כך למען שפך דם וגו' אנשי רכיל היו כך למען שפך דם וגו' שחד לקחו כך למען שפך דם, באלו ג' כתיב למען שפך דם בגול ולהי' ושחוד ונראה שרמו למ"ש בב"ק קי"ט א' כל הגחל את חברו ש"פ כאילו נוטל נשמתו ממנו ובלה"ר אמרו בערכך ט"ו ב' לשון תליתאי קטיל תליתאי ובשחוד כתיב בפ' תבא אורור לוקח שחוד להכות נפש דם נקי ולכן כתיב באלו שלש למען שפך דם דהוי כש"ד.

כה. קח לך חרב חדה תער הגלבים וגו' והעברת על ראשך ועל זקניך. קשה איך מותר להעביר על הזקן האיכא לאו דלא תשחית וגם שיחזקאל כהן ה' ובכהן יש לאו מיוחד ולפ"ד הרמב"ן (דברים י"ז א') נפסל מעבודה וצ"ל להוראת שעה היתה שביד נביא לומר, אמנם בסוטה ט"ו א' אמר' דמצורע מגלח כדלעת ע"ש משום דכתיב את כל שערו משמע דאי לא כתיב כל הו"מ לפרש רוב וא"כ כאן דלא כתיב כל אלא על זקניך י"ל דמלבד החמש פאות דמכות כ' א' דבזה אינו עובר וצ"ע.

כט. (הפטרת וארא) בתפשם כך בכף תרוץ ובקעת להם כל כתף ובהשענם עליך תשבר והעמדת להם כל מתנים. הנה מצינו ב"פ שנשענו ישראל על מצרים ובשניהם נכשלו, פ"א בירמי' ל"ז הנה חיל-פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושב הכשדים ונלחמו על

א. (הפטרת שבעות). יהי בשלשים שנה ברביעי וגו' ואני בתוך הגולה על נהר כבר וגו' צריך טעם למה הוצרך כאן להאריך ולכתוב הזמן והמקום ושהי' בגולה, וי"ל משום דאמר' בחגיגה י"ג ב' כל שראה יחזקאל ראה ישע"י למה יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך כו' וכתבו תוס' לבן כפר שראה המלך שצריך לו להביא סימנים לאחרים קודם שיאמינוהו לפי שראהו שלא במקומו ואין דרכו להתראות שם והי' אמר יחזקאל שראהו על נהר כבר לפיכך נתמיהו שומעיו עכ"ל ולכן הקדים לבאר הטעם למה הוצרך להאריך כ"כ ולפרוט הכל לא כמו ישע"י שקיצר לפי שהי' בתוך הגולה ואחר החורבן ובארץ בבל על נהר כבר ולכן הי' מוכרח להוכיח דבריו וכנ"ל.

ב. בן אדם עמוד על רגליך ואדבר אותך, משמע דנבואה מעומד וכ"ה בדניאל י' עמוד על עמך, ומה שעלי אמר לשמואל לך שכב והי' כי יקרא עליך ואמרת דבר ה' כי שומע עבדך צ"ל דה"ה שאל' לעמוד והפסוק קיצר בזה.

ד. מבואר שהקב"ה אמר ליחזקאל שישכב על צדו השמאלי ש"צ יום ואח"כ מ' יום על צדו הימני, והנה הרמב"ם כ' בפ"ד מדעות ה"ה שיש לשכב בתחלת הלילה על צדו השמאלי ובסוף הלילה על צד ימני וכ"כ באור צדיקים בשם הארז"ל שער חצות ישן על צדו השמאלי ואחר חצות על הימני וי"ל שגם הנביא עשה כן ובש"צ יום הראשונים ישן בתחלת הלילה עד חצות על שמאלו ובחצות קם ללמוד עד הבקר ובמ' יום האחרונים למד עד חצות ואח"כ הלך לישון על ימינו ומ"ש בסנהדרין ל"ט א' שהטעם שהקב"ה צוהו כן כדי שיצטער ויכפר על ישראל אע"ג שכל אדם צריך לעשות כן י"ל דכל אדם שישן כל הלילה חציו כן וחציו כן אין זה צער אבל הנביא שהי' מוכרח לישן ש"צ יום רק על שמאלו ומ' יום רק על ימינו זה צער ועוד דכל

טעמא דקרא

וכמש"כ הרמב"ם פ"ו ממאכ"א ה"ב ומכאן רא"ד דבריו.

לו. (הפטרות פרה). חריתי עליכם מים טהורים, לפמש"כ תוס' נדה דף ע' דהאי מים טהורים היינו מי חטאת צ"ל הא דקרי להו טהורים אע"ג דאמר' בוכחים צ"ג דגם מי חטאת שנטמאו מטהרין צ"ל דקרי להו טהורים ע"ש שהם מטהרים.

לו. (הפטרות שבת חוה"מ פסח). היתה עלי יד ה' ויוליכני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות והעבירני עליהם סביב סביב והנה וגו', לכאורה יחזקאל כהן היה ואיך נטמא למתים (ועי' רש"י וצ"ב דהכתיב בתוך הבקעה) וי"ל ע"פ המבואר בגזיר דנ"ד דקבר שלפני הדבור אינו מטמא באהל לר"ש וע"ש בתוס' ובבב"ב נ"ח א' תד"ה מציין כתבו דגם לרבנן כן והני מתים שבבקעה היו בני אפרים שיצאו ממצרים לפני הזמן ומתו כדאיתא בסנהדרין צ"ב, ונמצא שבאורי היה יכול יחזקאל להיות שם שהרי אין מטמאין באהל זהו שכתוב ויוליכני ברוח ה' ר"ל באור ויניחני בתוך הבקעה במקום שלא הי' עצם כשעורה ניסט או מגע וכן העבירני עליהם סביב סביב (ולא בתוכה) דהתם ליכא טומאה (ועמש"כ בסמוך בע"א).

(שם). היתה עלי יד ה', איתא במדרש (מובא במושב זקנים מבעה"ת פ' תשא בפ' כי לא יראני האדם) שפרחה נשמתו וחזר הקב"ה והחייהו, וצריך טעם למה הי' כן, וי"ל דמדרש זה ס"ל כר"ע במס' שמחות פ"ד הט"ז דכהן שנטמא בו ביום שכבר נטמא אין חייב משום שאין מוסיף טומאה וס"ל דמתים לע"ל צריכין הזאה שלישי ושביעי עי' נדה ע' ב' ולפי שיחזקאל כהן הי' והי' צריך ליכנס לבקעה מלאה עצמות ואסור לכהן לטמאות אבל כיון שמת וצריך הזאה בשביל שנגע בעצמו אזי בו ביום אין מוסיף טומאה ויכול לטמאות.

(שם). הנה אני פותח את קברותיכם

העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והא כמ"ש באיכ"ר פ"ד ס' כ' רמז הקב"ה לשלדותיהן והיו שטים ע"פ המים אמרו וכך עשו לאבותינו ואנו הולכים ומסייעים להם מיד חזרו וראו הכשדים ושרפו ירושלים באש זהו בתפשם כך בכף תרוץ שנתרצצו וחזרו לארצם ובקעת להם כל כתף שנלכדה ירושלים ונשרפה באש, ובפעם הב' בירמי מ"ב שירדו למצרים שחשבו שיהיו בטוחים שם ממלחמה וממחסור והקב"ה שלח את נ"נ וכבש את מצרים ונהרגו כולם ורק פלטים נמלטו ליהודא כמפורש שם זהו ובהשענם עליך תשכר שנחרבה מצרים ונשברה והעמדת להם כל מתנים שהנשארים היו מוכרחים לברוח משם בעצמם.

(שם). מן הממלכות תהי' שפלה, במכילתא בשלח פ' וברוב גאונך שאל אנטונינוס את רבנו הקדוש אני מבקש לילך לאלכסנדריא שמא יעמוד מלך וינצחני א"ל איני יודע מ"מ כתיב לנו שאין ארץ מצרים יכולה להעמיד לא מלך ולא שר שנאמר מן הממלכות תהי' שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים, ובאמת מצינו במגילה ט' תלמי המלך פירש"י מלך מצרים הי' ובגדה ל' ע"ב קליאופטרא מלכת אלכסנדריא (כצ"ל וכ"ה ברש"י ע"ז ח' ב'), וצ"ל דהכתנה מלך שיהא שולט על גוים שיוכל לכבשם וכדמוכח מקרא דמייתי וכ"ה בסדר עולם פ"כ משנפלה מצרים בימי נבוכדנצר לא נתנשאה עוד על הגוים עד היום שנאמר מן הממלכות וגו'. ובדניאל י"א ויחזק מלך הגב וגו' ויחזק עליו ומשל ממשל רב וגו' פירשו המפרשים דמלך הגב הוא מלך מצרים וטעמם משום דכתיב אח"כ כסף זהב בשבי יביא מצרים ואין זה מוכרח ולפי המכילתא לא יתכן לפרשו על מצרים דהא אינה יכולה למשול ולנצח ממלכות וע"כ מלכות אחרת היא וצ"ע.

לד. את החלב תאכלו. תמוה הרי אסור לאכל חלב, ונראה דחלב כאן הכוונה המוכחר

ע"ש רצ"ע. עי"ל דהמוצא עצמות יחשוש שמא
הן מישאל ויפסיד תרומה וקדשים על חנם זהו
למען טהר את הארץ.

מג. וכמראה המראה אשר ראיתי וגו' בבאי
לשחת את העיר וגו' ומראות כמראה אשר ראיתי
על נהר כבר וגו' וכבוד ה' בא אל הבית, בבאי
לשחת העיר ראה שהשכינה מסתלקת מן מסעות
מביהמ"ק כמ"ש בר"ה ל"א א' ועל נהר כבר
ראה שהשכינה גלתה עם ישראל לבל ועכשיו
ראה שהשכינה חזרה אל מקומה לביהמ"ק
בב"א.

(הפטרות תצוה). אלה חקות המזבח ביום
העשותו להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם, הא
דלא חשיב אמורי שאר קדשים ומנחות י"ל
משום דאמרי' במנחות מ"ט אין מחנכין את
המזבח אלא בתמיד של שחר והוא עולה, עי"ל
דלשון עולה כולל כל העולין למזבח כמ"ש
בזבחים פ"ד תורת העולה תורה אחת לכל
העולין ושם פ"ג ב' אי כתב עולה ה"א אפי'
מנחה ועי' מנחות צ' ב' תד"ה אפי'.

מד. (הפטרות אמור). והאלמנה אשר תהי'
אלמנה מכהן יקחו, כבר תמחו ע"ז בקדושין ע"ח
ב' וע"ש מה שתירצו, ולפי פשוטו י"ל דמיירי
בכהן הדיוט ועצה טובה קמ"ל דאלמנה מכהן
דאי יכולין לקחת כי אם היתה אסורה לא הי'
הכהן מחזיקה אבל אלמנה מישאל יתכן
שנאנסה תחת בעלה או זנתה לפסול לה
מעיקרא או איזה פסול אחר שמותרת לישראל
ואסורה לכהן וצריך לברר היטב אם היא ראוי'
לכהן.

(שם). וכל תרומת כל מכל תרומותיכם
לכהנים יהי, צ"ע למה כתיב ג"פ כל וב"פ
תרומות, וי"ל ע"פ הגמרא בבב"א י"ג ב' מכל
מתנותיכם תרימו לרבות מעש"ר שהקדימו בכר
חייב בתרו"ג, ובירושלמי פ"ק דחלה ה"ג אמרו
העושה עיסה מן הטבל תרומ' חייבת בחלה
וחלה חייבת בתרומה (והוא הדין במעשר) ולפי'
המפריש חלה מטבל צריך להפריש תרומות
ומעשרות ואם הקדים המעשר ראשון ותרומ'

והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם
אל אדמת ישראל, יל"ע דהא בכתובות ק"א א'
אמרי' מתי חו"ל אין חזין אלא הקב"ה עושה
להן מחילות ומתגלגלין לא"י ושם חזין וא"כ
הו"ל להקדים והבאתי אתכם אל אדמת ישראל
ואח"כ אני פותח את קברותיכם, וי"ל דרישא
דקרא מיירי במתי א"י וע"ז אמר בפתחי את
קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם, וסיפא
דקרא והבאתי אתכם אל אדמת ישראל קאי
אמתי חו"ל.

(הפטרות ריגש). קח עץ אחד וכתוב עליו
ליהודא ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד
וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל
חבריו, ביהודא כתיב בני ישראל וביוסף כתיב
בית ישראל ויתבאר ע"פ הגמרא במנחות ק"י א'
הביאי בני מרחוק אלו גליות של בבל שדעתן
מיושבת עליהן כבנים ובנותי מקצה הארץ אלו
גליות של שאר ארצות שאין דעתן מיושבת
עליהן כבנות וידוע דשבת יהודא גלו לבל
ועשרת השבטים גלו לשאר ארצות כמ"ש
בסנהדרין צ"ד ולכן קרי להו בית ישראל דהיינו
הנשים כמ"ש רש"י בפרשת יתרו (ממכילתא)
תאמר לבית יעקב אלו הנשים.

לט. (הפטרות שבת חוה"מ טוכות). וקברום
בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים,
צריך טעם למה דוקא שבעה חדשים, והנה
מלחמת גוג ומגוג תהי' בסוכות כמ"ש ה"טור
או"ח סימן ת"צ בשם רב האי גאון ולכן יהיו
מוכרחים לטהר הארץ מהמחים עכ"פ עד שבעה
חדשים כדי שיוכלו להביא עכ"פ פסח שני
בטהרה, ואם נימא שהשנה שמישיח יבא תהי'
מעוברת הוא מדויק מאד שיגמר ממש בפסח
כדי שיוכלו לעשות הפסח בטהרה.

(שם). למען טהר את הארץ. הקשו התר'
בגדה נ"ז א' ד"ה ובנה דלמ"ד ביבמות ס"א א'
דגוים אין מטמאין גם במגע ומשא מאי למען
טהר את הארץ, וע"ש מה שתירצו. ולכאור י"ל
דמ"מ מודה דמטמאין כנבלה דלא גרע מנבלה
וקרשיית הגמ' ביבמות לא היתה אלא מהזאה

כתיב תמימים דהול"ל תמים דהא אמה יכולה להיות בע"מ, והנה בתוספתא ריש פרה אמרי קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים תמימים לשנים פי' הר"ש דמה איל בן שתי שנים אף עגל בן בקר בן שתי שנים ומבואר דלשון תמימים יכול להתפרש להשוותם לשנים ותנן רפ"ג דבכורות דפרה אינה יולדת אלא בת ג' שנים ולפ"ז יל"פ דה"ק פר בן בקר תמימים דשניהם יהיו שוים בשנים וכמו שאמה של הפר ע"כ חיתה ג' שנים דאל"ה לא היתה יולדת ה"נ הפר צריך להיות בן ג' שנים כדתנן ריש פרה.

(שם). וביום החדש פר בן בקר וגו', זה קאי על קרבן ר"ח כמ"ש במנחות מ"ה א' וצ"ע למה נקטה הכא בפ' המילואים, וי"ל דמילואים לעת"ל יתחילו בר"ח ניסן כמ"ש רש"י לעיל מ"ה י"ח וקמ"ל דגם בימי המילואים יקריבו שעיר ר"ח דלא תימא כ"ז שלא נגמרו המילואים אין ראוי עדיין המזבח להקריב עליו קרבנות ציבור קמ"ל, חזוהי שיסדו בתפלה מזבח חדש בציון תכך ועולת ר"ח נעלה עליו היינו מיד שיהי' המזבח החדש בא' בניסן שהוא חינוכו מיד נעלה עליו עולת ר"ח.

צריך להפריש מהתרו"מ תרו"ג נמצא מפריש מהחלה תרו"מ ומהתרו"מ תרו"ג ושלשתן לכהנים וזהו ג"פ כל וב"פ תרומות וכ"ז לכהנים יהי'.

(שם). כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים ובמנחות מ"ה כהנים איצטריכא לי' סד"א הואיל ואישתרי מליקה לגבייהו לישתרי נמי נבלה קמ"ל וקשה א"כ לא לכתוב אלא מן העוף לחודא דהא על בהמה לחוד ליכא למיטעי וי"ל דאי כתיב מן העוף לחוד הו"א דבאמת כל איסור נבלה הותרה להם אלא דמן העוף לא יאכלו משום דמטמא בבית הבליעה ואסור להם להטמאות (וכמ"ש בפ' אמור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה פירש"י בנבלת עוף טהור מיירי) משא"כ מליקה בביהמ"ק שאין מטמא אבל לא משום איסור נבלה ולכך נבלת בהמה דאין מטמא בבית הבליעה הו"א דמותר להם לאכל (וממגע יכולין לזהר כגון שיתחוב לו חברו) ולכך הוכרח לכתוב תרווייהו.

מו. (הפטרות פ' החדש). וביום החדש פר בן בקר תמימים, כבר העירו המפרשים למה

תרי עשר

לע"ל כחול הים אשר לא ימד וגו' וכמו סיפא דקרא והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי וגו' ולכך שפיר קאמר דרישא בזמן שאין ישראל עושין רש"מ וסיפא כשעושין דהיינו לע"ל.

יב. (הפטרות ויצא). ויברח יעקב שדה ארם ויעבוד ישראל באשה ובאשה שמר ובנביא העלה וגו' הכעיס אפרים וגו' כדבר אפרים רתת וגו', בפסוקי' אלו יש הרבה דקדוקים ע"י מפרשים והעיקר קשה המשך הפסוקים מה שייכות א' לשני, ויש לבאר ע"פ הגמ' בר"ה ט"ז ב' איני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנא' באשר הוא שם עיין שם וענין זה רצה לבאר כאן דהנה בקרא דלעיל מינ' כתיב

הושע ב. (הפטרות במדבר). והי' מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר וביזמו כ"ב ב' פריך כתיב והי' מספר וגו' וכתיב אשר לא ימד ולא יספר ל"ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל כו' וצ"ע מאי פריך הא שפיר מתפרש קרא כפשוטו שמספר בני' יהי' מספר כזה שלא יוכלו לספור ועוד מאי משני כאן בזמן כו' סכינא חריפא מפסקא קראי ואיך אפשר לפרש רישא דקרא כשאין עושין וסיפא כשעושין, ונראה דתיבת מספר קשיא להו שהוא מיותר דהו"ל לכתוב והיו בני' כחול הים וגו' ולכך פי' דה"ק והי' מספר בני' מה שהיום הם מספר בני' יהי'

טעמא דקרא

רצג

שמעתן אזן מעולם אמרו מלאכי השרת אדם שעתידי להחטיא את ישראל אתה מגלה לו מעשה מרכבה א"ל עכשיו הוא צדיק ואיני דן אלא לפי מה שהוא.

(הפטרת שבת תשובה). יומא פ"ז ב' גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנא' ארפא משוכם כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו, וצ"ב וכבר עמד בזה רעק"א בגליון הש"ס ע"ש, אמנם הענין עפמ"ש"כ בשם הגר"א (כמדומה) עה"פ הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט שבדיני שמים אין מענישין את האדם אא"כ כל קרוביו ומכיריו ויודעיו נתחייבו בצער הזה שיצטערו על עונשו ואם א' מהן אין חייב בצער הזה אין עונשין אותו, זה קאמר כיון שאם יחיד עשה תשובה א"כ תו אין מגיע לו להצטער בצער הצבור וממילא מוחלין לכל העולם כולו.

(שם). ויך שרשיו כלבנון וגו' וריח לו כלבנון וגו' זכרו כיין לבנון, ג"פ לבנון והנה לבנון הוא ביהמ"ק כמ"ש ביומא ל"ט ב', ונ' דחשיב כאן ג' נסים שנעשו בביהמ"ק, יך שרשיו כלבנון הוא מ"ש ביומא שם מה יער מלבלב אף ביהמ"ק מלמד שבשעה שבנה שלמה ביהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמניהן, וריח לו כלבנון הוא מ"ש (בתמיד ל' ב') מיריחו היו מריחין ריח פיטום הקטרת ועזים שבהרי מכוור היו מתעטשות מריח פטום הקטרת, זכרו כיין לבנון הוא מ"ש בתרגום שה"ש א' י"ד שבמדבר היו הולכין לכרמי עין גדי (כנראה בנס) ומביאין משם אשכולות לעשות מהן נסכים (וכמדומה לי שיש בחז"ל דמג"ע היו מביאין אותן).

יואל ב' (הפטרת שובה). בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה', צריך טעם למה קראם כאן משרתי ה' וי"ל משום דתנן ספ"ק דכלים דבין האולם ולמזבח אין נכנסין כהנים פרוצי ראש ושחורין יין ושלל רחץ יו"ר כו' דהיינו כל כהן שאין ראוי לעבודה אסור לו ליכנס לשם לכך קאמר כאן הכהנים משרתי ה'.

אם גלעד און אך שוא היו בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי ובשהש"ר פ"ז ס"י ד' דרשו פ' זה בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם וגו' על עגלות של המשכן שהקריבו ישראל כשבאו לגלגל ע"ש ולפ"ז נראה דה"פ דקרא שהנביא מקשה אם גלעד און אך שוא היו פ"י נהי שעשו עתה כמה עבדות אבל הרי בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם וגו', ואם כן הרי יש להם זכויות גדולות ולמה נענשו ולא יצאו אלו באלו וע"ז השיב שאין דן אלא לפי מעשיו של עתה והביא לו כמה ראיות א' ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה פ"י ברחל ובסוף ובאשה שמר ר"ל שיצא ששמר עבור אשה אחרת דהיינו לאה ולמה סיבכו כך מן השמים ולא הזמינו לו שבתחלה יפגוש את לאה וירצה בה ולא ברחל וע"כ הטעם כמ"ש בבב"ב קכ"ג א' ראוי היתה בכורה לצאת מרחל אלא שקדמתה לאה ברחמים ולכן בתחלה שהי' באמת צריך ליקח את רחל שלחו לו את רחל ואח"כ שקדמתה לאה ברחמים חתתה להקדים ה' מוכרח שלכן יתן אותה בדרך מרמה ולא סבכו מן השמים בתחלה שירצה את לאה שאין דנין אלא לפי מה שהוא שם ואז לא ה' גזרה זו שישא את לאה, והביא עוד רא' ובנביא העלה וגו' דהיינו ע"י משה ובנביא אחר נשמר דהיינו שנכנסו לא"י ע"י נביא אחר שהוא יהושע אבל מתחילה לא נזכר שיכניס יהושע ולא מרע"ה כמ"ש רש"י בפסוק נוסעים אנחנו אל המקום שיתף משה עצמו עמהן שעדיין לא נגזרה גזרה (וכ"ה בספרי) ולכן מתחלה ה' ראוי שמשא יכניסם גם לא"י ואח"כ נשתנית הגזרה ולכן ג"כ עכשיו שהכעיס אפרים תמוררים נענש ודמיו עליו וגו', ומביא עוד רא' כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל דקאי על ירבעם בן נבט כמ"ש במדרש וברש"י שזכה למלוכה על שהוכיח את שלמה ואח"כ ויאשם בבעל וימות אבל בתחלה שהיה צדיק המליכוהו אע"ג שהי' סופו לחטוא וכ"ה בשו"ט פ"ה ושניהם לבדם בשדה שעסקו כמעשה מרכבה דברים שלא

ארי' ביער וטרף אין לו הוא נגד שני' שחיצי רעב משתלחים כמו שהארי' שואג לטרף, היתן כפיר קולו ממעונתו בלתי אם לכד נגד שלישית רעב גדול ומתים שהרעב לכד את האנשים כמו הכפיר את הטרף, התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה נגד רביעית שובע ואינו שובע כמו כאן שהצפור נלכדת ובא השובע, היעלה פח מן האדמה בלתי אם לכד נגד חמשיית שובע גדול כמו כאן שכבר נלכד המזון, אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו נגד בששית קולות כדפירש"י כנ"ל, אם תהי' רעה בעיר והי' לא צוה נגד בשביעית מלחמות, כי לא יעשה וגו' הי' אלקים דבר מי לא ינבא נגד במוצאי שביעית בן דוד בא כמ"ש ושפכתי את רוחי על כל בשר ונבאו בחוריקם וגו' בב"א.

ט. (הפטרות אחרי) הלא כבני כושיים וגו' הלא את ישראל וגו' הנה עיני וגו' אפס וגו' כי הנה אנכי מצוה וגו' בחרב ימותו וגו' ביום ההוא אקים וגו', לפי המפרשים (עיין רש"י והמצודות) מתפרש הלא כבני כושיים וגו' לגנאי כמו שנראה מהמשך הפסוקים אבל חז"ל במו"ק ט"ז ב' פירשוהו לשבח מה כושי משונה בעורו כך ישראל משונן במעשיהן מכל האומות והיינו במעשיהם הטובים, וכ"ה בהדיא בספרי זוטא בהעלתך ב' האשה הכושית [אבל בשו"ט פ"ט מפ' לגנאי, והוא כפי המפרשים], וכנראה דלפי חז"ל יתפרש המשך הפסוקים הלא כבני כושיים וגו' שהם משונים כך אתם משונים במעשיכם ומפרש במה ניכר שאתם משונים במעשיכם הלא כמו שהעליתי את ישראל ממצרים כך העליתי ג"כ את פלשתים מכפתור וארם מקיר וא"כ במה ניכר שאתם משונים ומפרש דהנ"מ בניכם לבינם הנה עיני הי' בממלכה החטאה להשמיד אותה מע"פ האדמה אפס כי לא השמד אשמיד את בני' כמ"ש בעז' ד' דמעכ"ם נפרע בפעם א' אבל מישראל נפרע מעט מעט וכמ"ש בסוטה ט' לא הכיתי לאומה ושניתני לה ואתם בני יעקב לא כליתם, ומפרש כי הנה אנכי מצוה והניעותי בכל הגוים וגו' ולא יפול צרור ארץ דהיינו

דהיינו הראויים לעבודה הם יכולים ליכנס להתפלל שם (שו"מ זה בס"ח החדש סי' תתתרט"ו).

עמוס ב. (הפטרות וישב). כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים. לכאורה היכן יש כאן ד' עברות (וע' מפרשים) ויש לפרש המוכר סתם בנ"א עבור כסף הוא ג"כ פשע גדול וכן המוכר צדיק אפילו בשביל דבר חשוב מאד הוא ג"כ פשע גדול א"כ כאן שמכרו ג"כ צדיק וג"כ בשביל כסף הרי ב' פשעים וכן בסיפא המוכר אביון אפי' בשביל דבר גדול הוא פשע גדול והמוכר אפילו סתם בנ"א עבור נעלים הוא פשע גדול וא"כ יש כאן ד' פשעים, עוד יל"פ דהיינו ד' דקחשיב על מכרם וגו' השואפים וגו' ואיש ואביו וגו' ועל בגדים וגו' והשאר נכללים בהני, עוד יל"פ שלשה וארבעה הרי ד' והם ד' דקחשיב על מכרם וגו' ואביון וגו' השואפים וגו' ודרך וגו' ואיש וגו' ועל בגדים וגו' ויין ענושים וגו', (וצ"ע אם פירושם אלו יתפרשו בשאר המנויין בעמוס שם).

ג. (שם). הילכו שנים יחדו וגו' הישאג ארי' וגו' היתן כפיר קולו וגו' התפול צפור וגו' היעלה פח וגו' אם יתקע שופר וגו' אם תהי' רעה וגו' כי לא יעשה וגו' מי לא ינבא, יש כאן ד' שאלות וצ"ב, ואפשר דהפסוקים מכוונים נגד הברייתא בסנהדרין צ"ז א' שובע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה והמטירתי על עיר א' ועל עיר א' לא אמטיר שני' חיצו רעב משתלחים שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים כו' ברביעית שובע ואינו שובע בחמשיית שובע גדול בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא ופירש"י קולות מתקיעת שופר שנא' יתקע בשופר גדול עכ"ל, ונגד שנה ראשונה שהוא והמטירתי על עיר א' כו' שהוא דבר תמוה אמר הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו וגם כאן אין המטר יורד על ב' מקומות הסמוכים רק אם קבעו עליו מן השמים כן ואל"כ ממטיר על א' ולא על השני', הישאג

טעמא דקרא

רצה

בב"ב נ"ו א' קיני קניזי וקדמוני הוא הר שעיר עמון ומואב.

עובדי. (הפטרת וישלח). וגלות החל הזה וגר' ירשו את ערי הנגב, פי' גלות החל גלות הראשון שהתחילו לגלות (וכ"פ ראב"ע בשם ה"ר משה) והוא שבט ראובן וגד שגלו תחלה לשאר השבטים כמ"ש בכמדב"ר פ' מטות והם ירשו את ערי הנגב כמ"ש סוף יחזקאל דחלוקה דלעתיד גד יקבל חלקו בדרום א"י והוא מ"ש קודם וירשו הנגב את הר עשו דלע"ל יהי גם הר שעיר מא"י כמ"ש בב"ב נ"ו א' שהוא קיני והוא בדרום א"י כמ"ש רש"י כאן ובפ' מסעי זה יהי לשבט גד.

(יונה). קום לך אל נינה העיר הגדולה, צ"ע למה הוצרך לומר העיר הגדולה אטו תרי נינה הו, וי"ל שרמו לו משום שהיא עיר הגדולה שיש בה יותר מ"ב רבוא וראוי לרחם עליה לכן אני שולח אותך אליהם כדי שיעשו תשובה וינצלו.

שאוני והטילוני וגר' וישאו וגר', נראה מ"ש שאוני שהוא לא רצה לסייע להם שאסור לו למסור נפשו עבור הצלת גוים רק הורה להם שמותר להם להטילו לים להציל נפשם ולכן היו מוכרחים לשאתו מירכתי הספינה (שו"מ כעץ זה בס"ח סי' תרע"ט).

(שם). שאוני והטילוני אל הים, ולא אמר שישבו אותו לא"י וילך ויבא משמע שעדיין לא רצה ללכת משום שחשב שע"ז יהי קטרוג על ישראל כדפירש"י ורצה למסור נפשו עבור ישראל וכ"ה בהדיא במכילתא ר"פ בא יונה תבע כבוד הבן כר' ר' יונתן אומר לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים שנא' ויאמר אליהם שאוני והטילוני אל הים וכן תמצא האבות והנביאים היו נותנים עצמן על ישראל במשה מה הוא אומר ועתה אם תשא וגר', וכדאי חשב שהוא רצון ה' וכל השליחות שלו אינו אלא נסיון לראות אם ימסור עצמו עבור ישראל אולם אחר שראה שכבר הושלך בים ומסר עצמו ואעפ"כ לא מת והקב"ה הזמין דג שיבלע אותו אז הבין

שהצדיקים ישמרו ורק בחרב ימותו כל חטאי עמי וגר' ואז ביום ההוא אקים את סוכת דוד וגר' כמ"ש הרמב"ם פכ"א מא"ב הי"ג שיסורי הגלות בוררין המורדין והפושעים שנא' וברותי מכם המורדים וגר' ובשבת קל"ט אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים וגסי הרוח מישראל ע"ש (ועמש"כ בסמוך בע"א).

(שם). הלא כבני כושיים, בגמ' (מו"ק ט"ז ב') דרשו מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונן במעשיהן אבל עדיין צ"ב למה כתוב כבני כושיים ולא ככושיים, גם איך יתפרש המשך הפסוק הלא את ישראל העליתי וגר', ויל"פ לפי פשוטו ע"פ המדרש (ב"ר פע"ג י') מעשה בכושי א' שנשא לכושית א' והוליד ממנה בן. לכן תפס האב לכן ובא לו אצל רבי א"ל שמא אינו בני א"ל ה' לך מראות בתוך ביתך א"ל הן א"ל שחורה או לבנה א"ל לבנה א"ל מיכן שהי' לך בן לכן ומבואר דבן כושי וכושית יכול להיות לבן ע"י הכונה שכינה אמו בשעת עיבור ח"ש הלא כבני כושיים אתם לי אע"פ שהוצאתי אתכם ממצרים אינכם דומים כלל למצרים משום שכונתכם היתה טהורה לשם שמים וקאמר הלא כמו שהוצאתי את ישראל ממצרים הוצאתי גם את פלשתים מכפתור וארם מקיד וכלום ניכר על הפלשתים חילוק בינם לכפתורים או בין ארם לקיריים הלא כיין שנתערבו ביניהן נעשו כמותן ממש אבל אתם ניכר עליכם שלא נדמיתם כלל להמצריים והיינו משום שכונתכם היתה לטובה וכמו כבני הכושיים וכנ"ל.

(שם) ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, קרי לי סוכה משום שהיתה מלכות עזרי כסוכה רק בימי דוד ושלמה וגם שאר המלכים שמלכו על יהודה מלכו רק עד חורבן הראשון אבל לעת"ל יהי מלכות קבע לכן מסיים ובגיתיה כימי עולם.

(שם). למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם, נראה ביאורו הגוים שנגזר לע"ל שיהיו בכלל א"י כמבואר

מבן שנה וצריך ביאור, וי"ל על פי המבואר בש"ך יו"ד סימן ל"ט סק"ט דבעגלים בני שנתן לא שכיח סרכות וא"כ המה יותר בחזקת כשרות, ועי"ל ע"פ המבואר בזבחים קט"ז גבי מזבח דמה שנשתמש בו להדיוט אסור לגבוה, ואף שגבי בע"ח לקרבן כשר גם זו שכבר השתמשו בה להדיוט כמבואר בסוטה מ"ו נדרק גבי ע"ע ופ"א אסרי' אשר עובר בהן מ"מ מה שלא נשתמש בו להדיוט חשוב יותר וזהו חשיבותן של עגלים בני שנה דאינה עושה מלאכה שנה ראשונה. מאמור"ר שליט"א.

ז. (הפטרות שובה), מי וגר' נושא עון וגר' ישוב ירחמנו וגר', כיומא פ"ו א' מבואר שיש ג' מיני תשובה, מאהבה וזדונות נעשה כזכיות, מיראה וזדונות כשגגות ומקרו בניס, על ידי יסורין מקרו עבדים, ועד"ו יש לפרש פסוקים אלו נושא עון הוא ע"י תשובה מאהבה שמגבי' העון ועושה ממנו זכיות (ע"י ערכין ח' ב') ועובר על פשע הוא מיראה שעובר עליו כמאן דליתא לא נענש ולא כזכיות, לא החזיק לעד אפו הוא ע"י יסורין שהי' אף ולא החזיק לעד (א"נ) איפכא עובר על פשע הוא על ידי יסורין שהי' פשע אלא שעובר עליו קצת, לא החזיק וגר' כי חפץ חסד הוא על ידי יראה שמוחקו, ועד"ו סיפא דקרא ישוב ירחמנו הוא מאהבה שהעונות עצמן נהפכין לרחמים, יכבוש עונותינו ע"י יסורין שיש עונות אלא שכובשם קצת, ותשלך במצולות ים כל חטאתם הוא מיראה שמשלך העונות כמאן דליתא לא שכר ולא עונש.

נחום א. לא תקום פעמים צרה, בתרגום שני א"י דהמן לא עשה הגורל על תמוז ואב משום שכבר הי' בו החורבן ונאמר לא תקום פעמים צרה, וקשה דהא בגמרא מבואר להיפך מגלגלין חובה ליום חייב והי' דברים אירעו ביי' בתמוז והי' בט"ב, ונראה שיתבאר על פי הגמ' בסוטה ט' א' לא הכיתי לאומה ושנית לה ואתם בני יעקב לא כליתם והיינו דלגוים אין הקב"ה מכה ושונה אלא בפעם א' מכלה אותם כשמגיע הזמן אבל בישראל אינו כן, והאי קרא לא תקום

שבאמת רצון הי' שילך ממש ואז קיבל עליו ללכת.

(שם). ויאמר הי' לדג ויקיא את יונה אל היבשה, תמוה שהרי א"י בילקוט שתחלה הי' יונה במעי דג גדול והראהו כל מה שבים ולא התפלל ורמזו הקב"ה לדג ופלטו לתוך דגה נקבה מעוברת והי' צר לו שם והתפלל (וכעין זה בנדרים נ"א ב') והול"ל כאן ויאמר הי' לדגה וי"ל כיון שהקב"ה רצה לדבר עמו כמ"ש בבכורות ח' א' שהדג הוא מג' שדברה עמו שכינה ואמר"י בב"ב ע"ב ב' כיון דכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו בהדי נקבה לאו אורח ארעא וכב"ר פמ"ח סי' ו' מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה לכן הדגה פלטתו בחזרה לדג ואז אמר הי' לדג. וימן הי' אלקים קיקיון וגר' וימן אלקים תולעת ולא כתיב הי' אלקים, יל"פ ע"פ הגמ' ברכות ס' ב' הי' זו מדת רחמים, אלקים זו מדת הדין, והנה בקיקיון הי' גם רחמים להיות צל על ראשו ולהציל לו מרעתו וגם דין שעי"ז נצטער מאד אח"כ כשיבש וזה מה שרצה הקב"ה ולכן כתיב הי' אלקים, אבל גבי התולעת הוא רק דין לכן כתיב אלקים.

(שם). אתה חסת על הקיקיון וגר' ואני לא אחוס על נינוה וגר', צריך ביאור דהא לכאור' ק"ו פריכא הוא דהא יונה לא חס על הקיקיון מחמת עצמו אלא מחמת התועלת שהי' לו בו, ומוכח מזה דבאמת יונה חס והצטער על הקיקיון עצמו וזהו שחרה לו עד מות שלא הבין הטעם למה דבר חשוב כזה יושמד ע"י התולעת. ובה מיושב הא דמשמע דע"י תשובת הקב"ה נחה דעתו ואמאי הרי לא השיב לו רק על נינוה אבל לא על צער הקיקיון אבל למש"כ שהעיקר לא חרה לו על עצמו רק חרה לו שלא הבין למה נשמד הקיקיון א"ש דעתה הבין שהקיקיון לא נשמד אלא כדי שילמד ממנו ק"ו על נינוה אבל לולי זה באמת לא הי' נשמד.

מיכה ו. (הפטרות בלק). כמה אקדם לה' וגר' האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה וגר', משמע שיש איזה חשיבות לעגלים בני שנה על יותר

טעמא דקרא

רצז

שמח ישראל ויהודה אוכלים ושותים ושמחים
אם הבנים שמחה (וכן מצאתי בביאור הגאון
מלבי"ם ז"ל זכר"ו ד' דשמחה הוא על שמחה
קבועה), ולזה אמר רבי כנגד כי הנני בא שהיא
שמחה מתחדשת, ושמחי הוא כנגד ושכנתי
בתוכך בקביעות.

(שם) ביום ההוא תקראו איש לרעהו אל
תחת גפן ואל תחת תאנה, גפן הוא הפרי הכי
נאה מכל הפירות ולכן בביכורים נותנין אותו
למעלה מכולן כמ"ש בירר ביכורים פ"ג ה"ה
וכ"כ הרמב"ם פ"ג מביכורים ה"ז, ותחת תאנה
היו רגילין ללמוד עם תלמידים כמ"ש בירר
ברכות פ"ב ה"ח ר"ע וחבריו הוו יתבין לעין
באורייתא תחות חזא תאנה, לכן קאמר תקראו
איש לרעהו אל תחת גפן לאכל מפירותיה, ואל
תחת תאנה ללמוד תורה תחתיה.

ד. (שם). מה אתה רואה ואומר ראיתי והנה
מנורת זהב וגו' ואען וגו' מה אלה וגו' ויען
המלאך וגו' הלא ידעת מה המה אלה ואומר לא
אדוני, תמוה הרי שאלו מה אלה ומה השיבו
הלא ידעת אילו ידע לא הי' שואל, ונראה דהנה
הנביא צריך לראות המשל ולראות הנמשל (ע'
רמב"ם פ"ז מסי' ה"ג דרך משל מודיעין לו
ומיד יחקק בלבו פתרון המשל כו') כמ"ש
בירמי' מה אתה רואה ואומר מקל שקד ויאמר
הטבת לראות וקשה מה שיך הטבת לראות אחר
שהראו לו אבל הכונה שירמי' הי' יכול לומר
סתם מקל ולא להבין שמה שהוא משקד מרמו
לאיזה דבר כמו שלא חשב עוד כמה פרטים כמו
כמה ארכו ומה מראהו ועוד כמה פרטים אבל
ירמי' הרגיש שזה שיך להנבואה לכן א"ל הטבת
לראות כי שוקד אני וגו', וכן הענין בזכרי'
ששאלו המלאך מה אתה רואה והשיב מנורת
זהב וגו' ושבעה וגו' והי' יכול לחשוב עוד כמה
וכמה פרטים כגון ארכה ורחבה וצורות הקנים
וכהנה רבות אבל הרגיש בנבואה שרק פרטים
אלו הם צורך הפתרון ואחר שחשב כל אלו
הפרטים כששאל למלאך מה אלה התפלא
המלאך ואמר הלא ידעת מה המה אלה כמו

פעמים צרה בגוים מיירי כדמוכחי קראי, והנה
המן שחשב שהיום גורם וביום רע יוכל לכלות
ישראל ח"ו לא הי' יכול לעשות בתמחז ואב דאם
היום הזה מסוגל לכלותם ח"ו כבר היו כלים
בפעם א' וכנ"ל (ובזה מדריך הפסוק כלה הוא
עושה לא תקום פעמים צרה היינו לענין כלי'
אין יכול להיות פעמים) וע"כ דהיום הזה אין
ראוי לך ולכן חפש יום אחר.

חבוקק ג. ראוך יחילו הרים זרם מים עבר,
י"ל דכאן רמז מ"ש רש"י בפ' חוקת בפ' או
ישיר ישראל (והוא ממד"ר שם) שכיין שבאו
ישראל בין ההרים נודעו ההרים ונתקברו זה
לזה ונהרגו כל האמוריים שנתחבאו בחורי
ההרים אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים חזרו
ההרים וירדה הבאר לתוך ההרי' והעלתה משם
דם ההרוגים וחרעות ואברים וידעו ישראל
ואמרו שירה ע"ש, וזהו ראוך יחילו הרים לפני
הארץ כמ"ש בברכות נ"ד ב' ונודעו, זרם מים
עבר הוא הבאר שירדה לפרסם הנסים.

צנפי ג. שארית ישראל לא יעשו עולה ולא
ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית, נראה
דחשיב כאן ג' דברים לא יעשו עולה מרמה
במעשה ממש, ולא ידברו כזב אפילו בדיבור
בעלמא, ולא ימצא בפייהם לשון תרמית אפי'
אינו שקר גמור אלא לשון שאפשר לטעות בו
ולרמות ע"י חולק צ"ד א'.

חגי ב. לי הכסף ולי הזהב נאם ה', צריך
טעם למה הקדים כאן כסף לזהב וברוב
המקומות להיפך, ויתבאר עפמ"ש"כ בפ' עקב
דבמקומות שמדבר מעשירות מקדים כסף לזהב
כדרך המתעשר שבתחלה מרבה כסף ואח"כ זהב
ע"ש שהבאנו כמה ראיות לזה, וגם כאן הוא
הבטחה לבוני הבית שיתעשרו כדמוכחי קראי
ולכן הקדים כסף לזהב.

זכרי' ב. (הפסטר בהעלתך ושבת חנוכה).
רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך
נאם ה', רינה הוא על שמחה מתחדשת כמו
הקיצו ורגנו שוכני עפר באבוד רשעים רנה,
ושמחה הוא על שמחה תמידית כמו והיית אך

כלומר שהם אחר שגלו כבר אין יכולים לשוב אבל אתם שבתם אחר גלותכם ואתם תאמרו וגו' מעל לגבול ישראל זה ראי' שאהבתי אתכם.

(שם). כי תאמר אדום וגו' המה יבנו ואני אהרוס וגו' ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל, אין מוכן מאי מעל לגבול ישראל ועי' מפ', וי"ל לפי שאמר ועיניכם תראינה שלא יהא משמע כמו קללה שילכו לארץ אדום ושמה יראו לכן הוסיף מעל לגבול ישראל שאדום ישבה סמוך לגבול ישראל ומעל גבול ישראל אפשר לראות חורבות אדום.

(שם). והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם וגו', פי' אע"ג דהמנחת נסכים הבאה עם הזבח אינה גזולה אפ"ה אינה מרצה דכיון דהזבח פסול א"כ הו"ל הקדים נסכים לזבח דפסול כדאייתא בספרי פי' פנחס.

ג. (הפטרות שבת הגדול). והייתי עד ממחר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר ובעושי שקר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני וגו', וצ"ע מאי עד ממחר, וי"ל ע"פ דרוש דאמרו (סוטה מ"ב א') ד' כתות אין מקבלות פני שכינה וחד מינייהו כת שקרים, והנה כל המנויין כאן בפסוק הן מכת שקרים, כי מכשפים כבר כ' הרמב"ם בספרי"א מע"ז דהכל שקר וכזב וגם להחולקים על הרמב"ם עכ"פ רוב דבריהם שקר כמ"ש בסוטה י"ב ב' המצפצפים והמהגים וגו' ואמרו (בב"ר פפ"ה) מאשר ולא כל אשר ועי' רמב"ם פי' מיסה"ת ה"ג, המנאפים אמרו בכמדרב"ר פ"ט שהנואף והנואפת עוברין על לא תשא, לשוא שהוא מנאף ונשבע שלא עשה ועוברין על לא תענה עד שקר שאומרת לבעלה ממך אני מעוברת ע"ש. נשבעים לשקר כפשוטו, עושי שקר שכיר שכיר כבר מסיק אב"י בב"מ ק"א א' לא שכרתין מעולם זה הוא עושה וגם לרבא הוא בכלל עושה, ומטי גר נמי שמטה דינו ופוסק שקר שלא כראוי. וא"כ איך יכול הקב"ה להעיד עליהן הרי אין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד ואלו אין מקבלין פני שכינה, ולכן אמר

תלמיד ששואל לרבו פירוש בתוספות ורבו מעיין בתוספות ומתפלא מה קשה לך כאן הרי הכל מפורש בתוספות כי אחר שרבו יודע התוספות קשה לו לתפוס מה אין מוכן כאן שצריך להסביר עד שהתלמיד חזר ושואל עד שרבו תופס מה אין מוכן לו וגם כאן אחר ששמע המלאך שהנביא חזר כל הפרטים שזה ממש כמו הנמשל א"ל הלא ידעת מה המה אלה כלומר הרי כבר אמרת הכל מעצמך ומה עוד אינך מבין עד שא"ל דמ"מ אינו מבין ואז הסביר לו.

יד. (הפטרות א' דסוכות). ביום ההוא יהי על מצילות הסוס קדש לה' והי' הסירות בבית ה' כמזורקים וגו' ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו וגו' צריך ביאור מהו ההמשך והי' הסירות וגו' להא דכתיב יהי' על מצילות הסוס ובפסחים נ' א' אמרו מאי על מצילות הסוס אריב"ל עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל והנה מבואר ברפ"ב דשבועות שכשהיו מוסיפין על העיר היו עושין שמחה גדולה בתודות ושירי ונבלים ומצלחים על כל פנה ופנה ע"ש בגמרא ט"ז ב' ובנחמ"י י"ב מבואר בהדיא ואעמידה שתי תודות וגו' (דמשם נלמד דין תוספת העיר) וזבחו ביום ההוא זבחים גדולים וישמחו וגו' וגם הנשים והילדים וגו' ומבואר שהיו זבחים הרבה זבחים באותו יום ולזה יהיו צריכין הרבה סירות לבשל הזבחים ולזה קאמר ביום ההוא שיוסיפו על העיר והי' כל סיד בירושלים ויהודא קדש וגו' ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם.

מלאכי א. (הפטרות תולדות). אהבתי אתכם וגו' במה אהבתו הלא אח עשו וגו' ואשים את הריז וגו' כי תאמר וגו' המה יבנו ואני אהרוס וגו' מעל לגבול ישראל, פשטות המשך הכתובים שאם תאמרו במה אהבתו הלא גם אנחנו כשחטאנו הגליתנו כמו הגוים ועי"ז השיב שיש חילוק בין עשו ליעקב כדאמרין בסוטה ט' א' לא הכיתי לאומה ושנית לה חזוה כי תאמר אדום רששנו ונשוב תבנה וגו' ואני אהרוס וגו'

כליתם דגמירי דלא כלה שיבטא כמ"ש שם
קט"ו ב' ע"ש ברשב"ם (ועיין בדבר אליהו
מהגר"א ד"ל).

(שם). מה נדברנו עליך אמרתם שוא עבוד
אלקים, תמוה אם אמרו כן למה שאלו מה
נדברנו עליך, ונ' שהם היו מאמינים ושומרי
מצות רק שאמרו נהי שבעוה"ב יהי הרבה אבל
בעוה"ז אין כלום מזה כמ"ש מה בצע (כסף) כי
שמרנו משמרתו ואדרבה הרשעים מצליחים יותר
כמ"ש גם נבנו עושי רשעה וגו' זה אינו נכון
כי גם בעוה"ז יש והרצה לראות רואה.

והייתי עד ממהר דקי"ל בב"ק קי"ב ב' שאם
העד ממהר לילך למדה"י מקבלין עדות שלא
בפני בע"ד משום דלא אפשר בע"א וה"נ לא
אפשר וכ"ה בחו"מ סי' כ"ח סט"ז דכל היכא
דלא אפשר הוי כעד ממהר ע"ש.

(שם). כי אני ה' לא שניתני, יל"פ שניתני
כלומר כתבתי שני פעמים תיבת לא, ולא תסוב
נחלה ממטה למטה ולא תסוב נחלה ממטה אל
מטה דמוקמינן בב"ב קי"ב חדא בהסבת הבן
וחדא בהסבת הבעל אבל הסבה ג' של אב לא
משכחת לה והיינו משום ואתם בני יעקב לא

כתובים

תהלים

הגאון מלכ"ם ז"ל שתמה שלא נזכר כלל כאן מחנוכת הבית בכל המזמור רק הודאה על חולה שנתרפא, ונראה שיתבאר ע"פ המדרש (אג"ב פל"ח) י"ג שנה עשה דוד חולה ומוטל במטה ו' כרים היו מחליפים מתחתיו בכל יום ממה שהיו ממסין שנא' יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה אלו י"ג שנים שהי' מתייסר בשביל שעשה אותו מעשה וכל שונאיו היו אומרים אימתי הוא מת זה שנא' אויבי יאמרו מתי ימות ואבד שמו עד שבקש רחמים מלפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע העמידני בשביל ביהמ"ק שמסר לו שמואל הנביא אלא בבקשה ממך תן לי קימאיטון (חזק) שאעמוד מן המטה הזה ואשלים להם מגילת בנין ביהמ"ק שנא' ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם הקימני מן המטה ואשלים להם מגילת ביהמ"ק מיד שמע הקב"ה את תפלתו ועמד מן המטה שנא' ויקם המלך דוד על רגליו והיכן אדם עומד לא על רגליו אלא שנרפא ונעשה בריא ועמד ברגליו מאחר כל אותן השנים ומסר להן מגילת הבית עכ"ל והנה רש"י פי' שדוד אמר מזמור זה שיאמרוהו בשעת חנוכת הבית ונראה שאמרו בזמן שמסר להן מגילת ביהמ"ק והוא הודאה על שהעמידו הקב"ה מחליו וע"ז מדבר כל המזמור דו"ק ותשכח.

מט. וצורם לבלות שאל מזבל לו. וצירם כתיב, והנה פסוקים אלו נדרשים על מלאכי חבלה שמוליכים את הרשעים ומענין אותן עד שנכנסין בגיהנם כמ"ש שתו מות וירעו במ שרים לבקר וגו' ע"י מס' גיהנם פ"ב ובעוד מדרשים, ויל"פ דלכן כתיב וצירם לרמוז מ"ש

יג. האירה עיני פן אישן המות, בזה"ק במדבר קי"ט א' (מובא בקצה"ח סוף סי' ד') ב"נ אקדימו ויהבו לי' פקדונא דנפשיהו כו' אע"ג דכלהו איתייהבו לגבי' ולא כדאי הוא לאתבא פקדונא לגבי' דב"נ אלא כיון דכלהו אטייהבי לי' בפקדונא אתיב כל פקדוניהון למאריהון כו' ומבואר דאין הקב"ה נוטל הגשמה בשינתו רק מחזירה ואח"כ גובה ע"ש ושאל נכדי שניאור נ"י א"כ איך כתיב האירה עיני פן אישן המות וגם בברכת המפיל אנו אומרים כן והרי אין הקב"ה עושה כן וגם בזמנינו ידוע שיש מקרים כן, ונראה דהכונה שאין הקב"ה נוטל הגשמה מפני עונותיו אבל אם הגיע זמנו למות בלא"ה זה חסד אצלו שימות בלי יסורין ומה שדהע"ה בקש ע"ז משום שרצה שיוכל לצוות לביתו ע"י גיטין ע' א' ואע"פ שהגיע זמנו בקש שימתינו לו קצת.

כו. אחת שאלתי וגו' ובמדרש שו"ט א"ל הקב"ה לדוד אמרת אחת שאלתי וגו' וחזרת ואמרת לחזות וגו' ולבקר וגו' א"ל רבש"ע ממך למדתי בתחלה אמרת ועתה ישראל מה וגו' כ"א ליראה ואח"כ אמרת ללכת וגו' ולאבה וגו', פי' כמו התם כולם נכללין בראשון דהיינו ליראה וגו' ושפיר נקרא אחת ה"נ כולן נכללין בשבתי בבית ה' וגו' ולכן קראתי לו אחת.

כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס, יש עדי שקר ממש ויש שאינם אלא יפח חמס כההיא דשבועות ל"א א' ולא לימא לי' קום את ותיקום התם ולא תימא לי' מילתא אלא שיתירא שתעיד ויודה וזהו ויפח חמס שאין זה חמס ממש אלא נופח חמס.

ל. מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ע"י בפי'

פב. בסוכה נ"ה א' בששי מה הם אומרים ימוטו וגו' ואם חל שבת בא' מהן ימוטו ידחה. הנה הפרק הוא פרק פ"ב בתהלים ויש כמה פסוקים לפני ימוטו ואחריו ולמה קרי ל' ימוטו, ונראה דתיבת ימוטו הוא תוכנו ועיקרו דכל הפרק בא לדבר בגנות דיינים שאינם הגונים כמש"ש עד מחי תשפטו עול וגו' שפטו דל ויתום וגו' מיד רשעים הצילו לא ידעו וגו' ימוטו כל מוסדי ארץ היינו שהם מחריבים כל העולם, אני אמרתי וגו' אכן כאדם וגו', נמצא תיבת ימוטו כולל כל הפרק, וכן מ"ש שם בגמ' פ' בינו בוערים בעם (פצ"ד) פסוק זה הוא תוכן כל הפרק כמ"ש ויאמרו לא יראה וגו' בינו בוערים בעם שהקב"ה רואה וידע הכל ודו"ק.

פט. צפון ומין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו, הנה תבור הוא במערב א"י כמ"ש ביהושע י"ט אצל גבול נפתלי ימה אונות תבור וחרמון הוא במזרח כמ"ש בפ' דברים ובפ' ואתחנן שהוא בעה"י במזרח, ולפי זה חשיב כאן כל הד' רוחות צפון ומין אתה בראתם ודרום כמ"ש בב"ב כ"ה ב' ותבור וחרמון הוא מערב ומזרח וכ"ה בתרגום כאן מדבריא די בצפונא ויתבין די בדרומא וחרמון די במדינחא בשמך משבחין ונראה דחסר שם ותבור די במערבא ע"ש, אבל אכתי צריך ביאור למה בצפון ודרום אמר אתה בראתם ובתבור וחרמון אמר בשמך ירננו. וי"ל דה"ק צפון ודרום אתה בראתם דהיינו ההרים והמדברות שבצפון ודרום א"י קיימין שם משעת בריאת העולם אבל תבור וחרמון שבמערב ושבמזרח אינו משעת בריאה כמ"ש במגילה כ"ט א' שתבור בא מחו"ל בשעת מתן תורה ועבור זה זכה ליקבע בא"י ע"ש ועל חרמון אמרו במדרש (דב"ר החדש ואתחנן) שבשעה שביקש מ"ד לעבור לא"י הוגבה הר חרמון למעלה ולכן נקרא שיאן ע"ש וא"כ אינן קיימין מבריאת העולם ורק לכבוד שמך נשתנו ממה שהיו וזה בשמך ירננו.

צד. כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב, פי' המפרשים דחוק קצת ע"ש, ויש לפרש עד לשון הסדרה כדפירש"י גבי עד דיבן

בירי' תגיגה פ"ב ה"ב צירא דתרעא דגיהנם קביע באודנא כו' ע"ש.

סב. ולך ה' החדס כי אתה תשלם לאיש כמעשהו צ"ע מה חסד הוא וכבר עמדו ע"ז בר"ה י"ז א' ובמדרשים, ולפי פשוטו י"ל ע"פ הגמ' בקדושין ל' ב' אלמלי הקב"ה עזרו אין יכול לו ואפ"ה הקב"ה נותן לו שכר כאילו עשאו כולה בעצמו וזהו כמעשהו וזה החדס.

סח. פסחים קי"ח ב' עתידה מצרים שתביא דורון למלך המשיח כסבור אינו מקבל מהם א"ל הקב"ה קבל מהם אכסניא עשו לבני במצרים מיד יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אני שלא נשתעבדתי בהן לא כ"ש א"ל הקב"ה קבל מהן מיד כוש תריץ ידיו לאלקים נשאה מלכות רומי הרשעה ק"ו בעצמה ומה הללו שאין אחיהן כך אנו שאנו אחיהן לא כ"ש א"ל הקב"ה לגבריאלי גער חית קנה כו' שכל מעשי' כו' ששחטו אבירים כו' ע"ש, ויל"ע דבגמ' אמרי' דאחר שראתה רומי שנתקבלו מתנות מצרים וכוש נשאה ק"ו בעצמה ובפסוק כתיב תחלה גער חית קנה עדת אבירים וגו' ואח"כ יאתיו חשמנים מני מצרים כוש תריץ ידיו וגו', וי"ל דבאמת תחלה לא העיזה להביא דורון שירעה שציערה הרבה לישראל אך אחר שראתה שמצרים שג"כ נשתעבדה בישראל נתקבל דורונה אז נשאה ק"ו ובאה רק כדי שלא תתבייש שבאה באחרונה באה בצעקות וטענות למה לא המתינו לה והקדימוה שהיא אחיהן (וכעין שכאו בני אפרים בטענות לגדעון ויפתח למה לא קראו להן שהן חשובין יותר ממנשה) וע"ז ענה להן הקב"ה שלהן לא מגיע וא"ש דאמרי' געור חי' ולכא' למה לגעור בה שהרי רוצה להביא מתנה אך לפי שבאה בטענות וצעקות א"ל לגעור בה, ולכן הכתוב הקדימה שבאמת הי' ראוי להקדימה לכוש ומצרים אילו התנהגה כראוי אבל אחר כל מה שעשתה אין מגיע לה כלל להביא מתנה.

עח. לחם אבירים אכל איש זה יהושע יומא ע"ז א', לחם אבירים אכל בגימ' יהושע (ע"ה). מאאמו"ר שליט"א.

עם הגדולים דדווקא כשהקטנים הולכים עם הגדולים ומתיעצים עמהם ועושים על פיהם אבל אם הקטנים עושים ע"פ דעת עצמן ואין שואלים את הגדולים ורוצין להיות יראי ה' ע"פ עצמן ע"ז לא נאמר ברכה.

יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים, רש"י פי' יראי ה' אלו הגרים (וכ"ה בבמדבר פ"ח והיינו משום דכבר כתיב בית אהרן בית ישראל וע"כ לגרים אחי) וקי"ל דגר קטן אין יכול להתגיייר אא"כ גדול הביאו עמו כגון אביו או אמו כמבואר בסוגיא כתובות י"א א' חהו הקטנים עם הגדולים, ויל"פ גם סיפא דקרא יוסף ה' עליכם דקאי אגרים וכמ"ש בפסחים פ"ז ב' לא הגלה הקב"ה את ישראל אלא כדי שיתוספו עליהן גרים דאי קאי אבנים היינו סיפא ועל בניכם.

יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים, ביבמות ל"ח ב' מבואר דלשון יורשי האב עם יורשי הבעל מוכח דיורשי הבעל עיקר, ויתבאר עפ"מ ש"כ בב"ר פ"ע חונה מלאך ה' סביב ליראיו לסובבים ליראיו חהו יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים פי' אגב יראי ה' הגדולים יתברכו גם הקטנים ע"ד הסובב ליראיו וכנ"ל.

קטז. לך אזוב זבח תודה וגו' בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים, פי' הזביחה בחצרות בית ה' דהיינו בעזרה והאכילה בתוככי ירושלים כדן קק"ל.

נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו. ענין נגדה נא לכל עמו הוא כמ"ש בברכות נ"ד ב' צריך לאודווי באפי עשרה שענין תודה מצותו לפרסם הנס ברבים.

קיט. ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדק, ובקדושין ד"ל אמרו מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת ע"ש, ועפ"י יל"פ סיפא דקרא ולעולם פי' בכל דבר, כל משפט צדק פי' תראה כל המשפט ולא חציו (כמו שדרשו כי יכה כל נפש כולי' נפש) ואז תראה מסופו שגם ראשו אמת.

שבט ביום הללתיך על משפטי צדקך, הנה

והענין מיירי בדיינים רשעים וקאמר כי עד צדק כלומר הצדק סר מהעולם והמשפט שב והלך לו ואחריו הלכו ג"כ כל ישרי לב וא"כ מי יקום לי עם מרעים וגו'.

צז. ה' מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים, צ"ב למה איים, אבל הוא מדויק לפ"ד ר' יהודא בגיטין ח' א' שכל האיים שכנגד א"י דינם כא"י והק' התוס' א"כ למה אין חייבין במעשר ותירצו דלא כבשום עולי בבל, ולזה קאמר דלע"ל ה' מלך תגל הארץ פי' א"י שיחזור כל קדושתה בקידוש חדש וגם ישמחו איים רבים שיתקדשו בכלל א"י (וגם לרבנן י"ל לענין האיים שכנגד החוט ברוחב הארץ ע"ש בגמ').

ק. באו שערי בתודה חצרותי בתהלה. הנה התודה א"א להקריבה רק בעזרה אבל השבח שבעה"ב אומר על התודה והוא מזמור לתודה כמ"ש רש"י בזה יכול לעמוד בחצר ולומר דומיא דטמאים שעמדו בשער ניקנור ע"י פסחים פ"ח ב' וסוטה ח' א'.

קיד. ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים, לכאורה אין מקומו כאן דמיירי בקריעת ים סוף, וי"ל דבא לרמוז עמ"ש באדר"ג פל"ג דנעשה להם הים כמין חומות אבנים ומבין הגזרים יצא להם מים חיים לשנות לפי שמי הים מלוחים, וזהו ההופכי הצור אגם מים שאחר שנקרע הים ונעשה צור יצא ממנו מים וחלמיש נהפך למעינו מים. א"נ יל"פ ההופכי הצור אגם מים שבתחלה הפך אגם מים הוא הים לצור ואח"כ הפך החלמיש למעינו מים וכנ"ל חה מדויק דמתחלה קרי ל"י אגם מים ואח"כ קרי ל"י מעין וכמ"ש באדר"ג הנ"ל שיצא להם מים חיים דהיינו מעין.

חלמיש למעינו מים, לכאורה הול"ל למעין מים, ואפשר שכאן רמז הא דתנן בפ"ה דאבות י' דברים נבראו בע"ש ביה"ש פי' הבאר והיינו שבשעת בריאת עולם כבר ניתן באבן הזה הכח להוציא מים רק עתה הוציא מעינו מים שה"י בו מקדם.

קטו. יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים, ל'

מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו וכו' והלך ישר כו' כמו שזכה לכהנים וללוים ע"ש נמצא יראי ה' הם גם בכלל הכהנים והלוים וא"כ הם מברכים ארבע.

קלו. נחלה לישראל עבדו, ובפ' הקודם כתיב לישראל עמו, וי"ל ע"פ הגמ' בפסחים ק"י"ח א' דהני כ"ו כי לעולם חסדו כנגד כ"ו דורות שלפני מ"ת ע"ש ולפי החשבון יוצא פסוק זה כנגד יעקב אבינו ולכן כתיב כאן לישראל עבדו.

קמה. בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד, פ"י ברכות אסור לומר יותר ממה שתקנו חכמים והם תקנו כל יום ברכותיו ולכן אין יכול לברך רק ברכה בכל יום שתקנו אבל אהללה שמך לזה אין גבול ויכול להלל בכל רגע וזהו ואהללה שמך לעולם ועד.

פוחת את ידך ומשביע לכל חי רצון, צ"ע הא חזינן דהרבה אין מרוצים ואיך קאמר לכל חי, וי"ל ע"פ הגמ' בערכין ט"ז ב' איזהו יסורין כל שהכניס ידו לכיסו ליטול ב' ועלה בידו א' ומבואר דכל מי שלא נעשה רצונו ה"י יסורין ומכפר עון ולפ"ז כ"א באמת מקבל רצונו אלא שגובין אותו בחובו, משל למלך שהכריז ביום שמחתו שכ"א מבני המדינה מקבל י' זהובים וה"י שם א' שה"י חייב למלך י' זהובים וא"ל המלך שמנכה לו מחובו, אטו נקרא שהוא לא קיבל, הוא קיבל רק פרעו בחובו ונפטר ע"י מהחוב וה"ג דכוותה.

(שם). רצון יראיו יעשה ואת שרעתם ישמע ויושיעם. לפעמים צדיק מתפלל ומבקש דבר כי הוא חושב שזה טובתו והקב"ה עושה רצונו מה שבאמת רוצה היינו מה שהוא טובתו וזהו רצון יראיו יעשה, ואת שרעתם ישמע אבל לא יעשה אותו אלא יושיעם במה שהוא תשרעתם באמת וכדפירש"י במ"א ח' י"ג וכ"ה בתנחומא תרומה סי' ט' ישראל בשהוא מתפלל לפניך כו' אם הוא תובע בנים ואתה יודע שיהיו מכעיסין לפניך אל תתן לו וכן אם הוא תובע נכסים ואתה יודע

חז"ל תקנו לברך על כל דבר כמו שאמרו כד קאים כו' כי פקח עיניו כו' וכן על כל דבר ודבר והיינו משום שבאמת ה"י צריך להודות כל רגע ורגע כמ"ש על כל נשימה ונשימה כו' אך לפי שאין האדם מרגיש בזה לכן תקנו שעל כל הרגשה חדשה יברך וזה הטעם שאמרו בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד) ר' אבהו ה"י מברך ברכה חדשה בכל יום שהרגיש בכל יום טובה חדשה אבל בלא"ה אסור להוסיף ברכות, וז"ש שבתורה שמרגיש ומרצא בכל רגע חידושים ולזה אמר שבע ביום הללתיך שבוה יכול להלל שבע ביום על משפטי צדקך ודו"ק, ועד"ז יל"פ בירושלמי ריש ברכות חצות לילה אקום להודות לך א"ל דרכן של מלכים לישן עד ג' שעות ואת אומר חצות לילה אקום והוא אומר על משפטי צדקך והיינו שבוה רשאי להלל בכל עת. (ועמש"כ בפ' ברכה).

קכו. כחצים ביד גבור כן בני הנעורים, צ"ב הדמיון, וי"ל פ' ע"פ הרמב"ם פ"ג מרוצח ה"ב שהזורק אבן בקרוב ביותר או ברחוק ביותר אין כחה חזק אלא א"כ זורקה במידה בינונית לא רחוק מדאי ולא קרוב מדאי וה"ג בחינוך בני הנעורים יש לזהר מאד שלא לקרב מדאי ולא לרחק מדאי כמ"ש בסוטה מ"ז א' יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ואשרי אדם שימלא את אשפתו מהם לחנכם במדה הראוי.

קלה. בית ישראל ברכו את ה' בית אהרן ברכו את ה' בית הלוי ברכו את ה' יראי ה' ברכו את ה' ובתוספתא סוף הוריות נמצאו ישראל מברכין אחת בית אהרן שתיים בית הלוי שלש יראי ה' ארבע, נראה ביאורו דישאל ה"י כולל ג"כ הלוים והכהנים וא"כ אח"כ כשנאמר בית אהרן ברכו כבר מברכין פעם שני ואח"כ כשנאמר בית הלוי שזה כולל ג"כ הכהנים נמצאו הכהנים שבבית הלוי מברכין כבר פעם ג' ודומיא דהני יראי ה' מברכין עם כל א' נמצאו מברכין ארבע והביאור עפ"י הרמב"ם סוף ה' שמיטה יובל ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש

נשימה ונשימה תהלל קה, יתבאר עפ"ד רש"י
בישע"י ל"ח י"א שאין למתים רשות להזכיר שם
י"ד ה"א שנא' לא המתים יהללו קה וזהו כל
הנשמה או הנשימה שכ"ז שיש באדם נשמה או
נשימה יכול להלל קה, וזהו לא אמות כי אחיה
ואספר מעשה קה, יסוד יסרני קה ולמות לא
נתנני, פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה קה,
הזכיר ג"פ קה, וזהו אשרי הגבר אשר תיסרנו
קה פ"י תיסרנו מחיים ולא תתננו למיתה, וזהו
ועם נברא יהלל קה.

שעתיד לבטט בהן אל תתן לו אבל נכרי ועשית
ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כו'.
קמז. לתבונתו אין מספר, משמע שלתבונה
יש מספר שיש מבין עד מספר ב' ויש עד ג'
וכו' וכשאדם נולד נגזר עליו עד היכן יבין ח"ש
בנדה ט"ז ב' טפה זו מה תהא עלי' חכם או
טפש דהיינו לאיזה מספר יגיע חכמתו אבל
מרבח תורה מרבח חכמה אפי' לא נגזר עליו
תחלה, אבל הקב"ה אין מספר לתבונתו.
קנ. כל הנשמה תהלל קה, ובמדרש על כל

משלי

בתפלה דהא חשיב דבר והיפוכו ומשום דתפלות
כנגד תמידין תקנום קרי ל"י זבח ועי' שו"ע או"ח
ס"י צ"ח ס"ד.

טו. טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס
ושנאה בו, במדרש (מובא גם בילקוט) בשעה
שירד שלמה ממלכותו פגע בו אדם א' העלהו
לעלי' והביא לפניו מיני מטעמים הזכיר לו ימי
מלכותו התחיל גועה ובוכה למחר פגע בו איש
אחר א"ל איש עני אני מעט ירקות יש לי ואני
מניח לפניך בא עמו א"ל שבועה נשבע הקב"ה
לאביך שאינו פוסק מלוכה מזרעו עתיד הקב"ה
להחזירך למלכותך כיון ששמע כן שבע כשחזר
למלכותו נתנבא ע"ז טוב ארוחת ירק שאכלתי
אצל העני משור אבוס שאכלתי אצל העשיר
שהזכירני צערי וקשה מה הלשון ושנאה בו הרי
העשיר לא שנאו אלא הזכירו מלכותו וי"ל דדייק
מלשון ושנאה בו דמשמע דבארוחה הזו יש
שנאה וכן ואהבה בו משמע בתוך הארוחה ולכן
פ"י דע"י הארוחה גרם לשנאה שהזכירו צערו
אכל בארוחת הירק נגרם אהבה שנחמו.

טז. ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים
אתו זה הכלב (יר' תרומות פ"ח ה"ג) הא דקרי
ל' אויביו נראה משום דאמרי' בשבת קנ"ה ב'
משח אודנא וחוטרא אבתרי' פירש"י יכה במקל

ח. בי מלכים ימלוכו, בפסחים פ"ח ב'
שאלו את המלך א"ל לכו שאלו את המלכה כו'
נמצאת כל הסעודה תלוי' בר"ג, כונת הגמרא
לומר מאן מלכי רבנן עיקר המלוכה הוא מי
שנשמעין לו וכיון שהכל צריכין לר"ג א"כ ר"ג
הוא עיקר המלך (ועד"ז בגמ' מלך אביי מלך
רבא וכה"ג).

י. כחומץ לשינים וכעשן לעינים כן העצל
לשולחיו, בשבת קי"א א' מבואר דחומץ מזיק
לשינים בריאות אבל לשינים חולות הוא מרפא
וכן עשן מזיק לעינים בריאות כמ"ש בשבת קנ"א
ב' אבל לחולות מרפא לפעמים כמ"ש בס' ז"י
דעשן זפת רפואה לשחין העינים לכן המשיל לו
העצל לשולחיו דלשליחות של דבר טוב אין טוב
שליחות העצל משא"כ לשליחות דבר שאינו
טוב הוא טוב כמ"ש בגיטין ל"ד א' ברוך הטוב
והמטיב שלא נתן לה הגט ע"ד יש עצל ונשכר
וכן בכהנים תקנו גט מקושר שעיי"ז יתאחר
ובירד' פ"ט דברכות באים מארץ מרחק וגו' עד
דאתי רחמיו קרובי' ע"ש.

טו. ברכות כ"ב ב' התפלל ומצא צואה
במקומו זבח רשעים תועבה, י"ל דהכונה
להפסוק במשלי ט"ו זבח רשעים תועבת ה'
ותפלת ישרים רצונו ומדסיפא בתפלה רישא נמי

טעמא דקרא

שה

יומא, או להתוכח אתו ולפייסו מעט מעט עד שיעבור כעסו, משא"כ כסיל שכרעס אין שום עצה שלהמתין ולדחותו עד שיעבור ל"ש אצלו שעברתו שמרה נצח, וגם לדרך אתו ולהתוכח לא יועיל שבדאי תמיד יעמוד על דעתו ולא יקבל כלל דברי השני כי יבט לשכל מליך זהו כעס אויל כבד משניהם ודו"ק.

באופן אחר יל"פ ע"פ המשנה אבות פ"ה מי"א נוח לכעוס כו', ואבן כבדה כשורצה להרימה ולהשימה במק"א קשה מאד להרימה אבל אחר שכבר הושמה קשה ג"כ להסירה משם זה נמשל לקשה לכעוס וקשה לרצות, וחול הוא להיפך קל להרים אבל אח"כ הוא ג"כ קל ליטול זהו נוח לכעוס ונוח לרצות הוא נטל החול, וכעס אויל הוא נוח לכעוס וקשה לרצות כבד משניהם שיש לו ב' החסרונות.

כט. גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד, מי שהוא בעל גאווה אפי' הוא אדם גדול הגאווה תשפילנו כמ"ש בכלה רכתי פ"ג דאמרי אינשי מה גברא רבה פלניא אילולי גאווה, אבל שפל רוח יתמוך כבוד הראוי לו יתנו לו אפי' אם הוא אדם פשוט.

לא. דרשה צמר ופשתיים ותעש בחפץ כפי', יש לפרש (ע"פ דרוש) דרשה צמר ופשתיים דמיני' דרשי' ריש יבמות דעשה דוחה לית דמופנה וא"כ קשה אמאי אם אינה ראוי' לבא בקהל אסור לקיימה נימא עשה דוחה לית וע"כ כת' הגמרא בכתובות דף מ' דאי אמרה לא בעינא כו' וא"כ מוכח דמה שהוא לטובתה יכולה לומר אי אפשר ואם כן יכולה אשה לומר לבעלה איני ניונית ואיני עושה שא"א בתקנת חכמים, זהו ותעש בחפץ כפיה ואינה משועבדת לבעל.

זממה שדה ותקחנה מפרי כפיה נטעה כרם. יתבאר ע"פ ויק"ד פכ"ה כי תבואו אל הארץ ונטעתם כשאתם נכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע כו' א"ל משה כאו"א מכם יטול מכרשי ייפוק וינצוב לי' נציבין (נטע נטעים) הה"ד כי תבואו אל הארץ ונטעתם ולכן נטיעה שיש מצוה

מיד כדי שלא ירגילו אצלו א"כ התורה רוצה שיהא שונאו ואעפ"כ ברצות ה' דרכי איש גם אורביו ישרים אתו כדמייתי התם עובדא.

יח. לא יחפרץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו. ר"ל כסיל שבא לשאול אין רוצה לשמוע התשובה רק שישמעו אותו כמו שבדוק ומנוסה.

כ. יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת, הנה זהב חשיבותו מצד עצמו לכן ציותה תורה לעשות כלי ביהמ"ק מזהב אבל אפשר להשיגו, ופנינים חשיבותו מצד שקשה מאד להשיגו, וחכם חשוב משניהם שגם הוא כלי יקר שקשה מאד להשיגו, וגם חשוב בעצמו שהם שפתי דעת.

כב. הלא כתבתי לך שלישים, במגילה ד' א' שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים שלישים ולא רבעים עד שמצאו לה מקרא כתוב בתורה, י"ל שזה מרומז גם בסיפא דקרא כאן להודיעך קושט אמרי אמת זו מגילת אסתר שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה כמ"ש שם ט"ז ב' מדכתיב דברי שלום ואמת.

(שם). אל תהי בתוקעי כף בעורכי משאות אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. יתבאר ע"פ הגמ' ב"מ קט"ו א' לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב וכה"א לקח בגדו כי ערב זור ומשמע דבערב מותר למשכנו גם את בגדו זה הכונה גם כאן למה יקח משכבך מתחתך ועי' רמב"ם פ"ג ממלוה ה"ז זה דלא כהרמ"ה שהובא בחו"מ סי' צ"ז סי"ד (אך יש ליישב בכמה אנפי').

כו. כובד האבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם, הנה אבן כבדה שא"א להגביהה יש עצה לדחפה ולדחותה שזה נקל יותר מה שאין כן ערמה של חול כבדה א"א לדחותה אבל יש עצה אחרת ליקח מעט מעט עד שיעבירנה משא"כ באבן ל"ש זה, והנה אם חכם כרעס יש ב' עצות או לדחותו ולהמתין עד יעבר זעם שכעס החכם קצר כמ"ש במו"ק נזיפה דידן חד

טעמא דקרא

שמשדרת בעצמה כל צרכי ביתה כדי שבעלה יוכל לשבת פנוי ולעסוק בתורה וכן פירשוהו בפסחים ג' ב' ובתענית כ"ז ב', ויל"פ דגם פסוק זה בשבח האשה שמתוך שעושה כל צרכי הבית ואין בעלה צריך להיות כלל בבית ע"ז לא נודע כלל בבית רק בשערי סנהדרין שם נודע בעלה בשבתו עם זקני ארץ זה שבח גדול לה.

סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני, פירש"י כנעני תגר, סדין חייב בציצית כמ"ש בשבת כ"ה ב' ויושב בסדינים המצורצים (ואפי' למאן דפטר התם אינו אלא מדרבנן ודוקא מתכלת ולא ממינו לפירש"י שם) ובגד עם ציצית אסור למכור לתגר גוי כמבואר במנחות מ"ג א' שמא יתלוה עם ישראל בדרך ויהרגנו ולכן סדין עשתה ותמכור בעצמה ולא ע"י תגר גוי אבל חגור שאין בו ציצית נתנה לתגר גוי למכור לה.

לנטוע מפרי כפיה נטעה כרם אבל זריעה שלא מצינו מצוה לזרוע לכן קנתה שדה וזרעה וזהו זממה שדה ותקתהו.

כפה פרשה לעני וידי' שלחה לאביון, בב"מ קי"א ב' מבואר דעני מתבייש ליטול ואביון אינו מתבייש ליטול, ואמר' בשבת ק"ד א' מ"ט מהדרא אפי' דגימ"ל מדל"ת דליתן לי' בצנעא כי היכי דלא לכסוף ולכן לעני פרשה רק כף אחת בצנעא כדי שלא ירגישו דלא ליכסוף אבל לאביון שאינו מתבייש נתנה בשתי ידי' כדי ליתן לו בעץ יפה כמ"ש"כ תוס' בב"ק צ"ב ב' ד"ה חמרא.

נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ וצ"ע הא כל הפרק בשבח האשה מיירי זה אינו שבח האשה רק שבח בעלה וע"י רש"י, והנה חז"ל דרשו הרבה על פרק זה אבל אין מקרא יצא מידי פשוטו דקאי ג"כ על אשת חיל

איוב

ויקם איוב ויקרע את מעילו, מכאן ראי' לדעת הרמב"ן ביו"ד ס' שצ"ז שקורעין ע"פ עד אחד (ובמור"ק כ"א יליף דיני קריעה מאיוב).

ויקם איוב ויקרע את מעילו, במור"ק כ"א א' יליף מינה דקריעה מעומד והיינו כמ"ד איוב ישראל ה' וכ"ה בהדיא ביו"ד ספ"ה דסוטה וקשה איך מסיים יגז את ראשו פירש"י תלש הא איכא לאו דלא יקרחו ובתרגום מתרגם וספר ית ריש' וקשה הא אבל אסור בתספורת ואפי' נימא דקודם הקבורה ה' קשה לדעה שמביא הרמ"א ביו"ד ס' שמ"א ס"ה דאונן אסור בתספורת וצ"ע (ואפשר דאפי' להסוכרים דאבלות יום א' דאורייתא באונן הוא מדרבנן ואכתי לא נגזר אז).

במור"ק כ"ח א' אין מנחמין רשאי לומר דבר עד שיפתח אבל שנא' אחרי כן פתח איוב את פיהו והודר ריען אליפו התימני, קשה שהרי עברו כבר ז' ימי האבלות על בניו דהא אמר'

א. איש ה' בארץ ערץ, עמש"כ באיכה ב' פ' שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ ערץ.

והעלה עולות מספר כולם, צ"ע לריב"ק דס"ל דאיוב מישראל ה' ובימי אחשורוש ה' האין הקריב בארץ ערץ בבמה הרי משבאו לירושלים נאסרו הבמות כדתנן בפ' בתרא דזבחים ו"ל דריב"ק ס"ל כר' יצחק במגילה י' א' דקדושה ראשונה לא קידשה לעת"ל ובימי החורבן הותרו הבמות ובימי אחשורוש עדיין לא נבנה בית שני.

בנין ובנותיך אכלים ושתיים וגו' ויפול על הנערים וימותו, פירש"י ומצודות על הנערי' ולא הזכיר הבנות כי כ"ש הוא שהנקבות תשושי כח ביותר ובספר גשמי ברכה הקשה דהכתיב בעמוס ז' בנין ובנותיך כחרב יפולו ולמה הזכיר שם הבנות ולק"מ דלענין חרב הא אמר' בע"ז כ"ה ב' אשה כלי זינה עלי' והוי רבותא כבנות משא"כ בפילת הבית ע"י הרוח.

נינהו משמע דאי הוּו בני מחילה הוּו מפטר ממיתה אע"ג דצערא בשעתא אית ל' כמ"ש שם נ"ו א'. אך א"כ קשה למה ב"נ שגול לישאל פחות מש"פ נהרג כמבואר שם הרי ישראל מוחל כדא' שם וצ"ל שאין מוחל אלא על הממון שבידו אבל על הצער שציערו אין מוחל אבל אם באמת ימחול לגמרי גם על הצער שציערו דומיא דאיוב יפטר לגמרי וצע"ק.

לב. ויען אליהוא וגר צעיר אנכי לימים ואתם ישישים, צ"ע למ"ד בירו' ספ"ו דסוטה דאליהוא הוא יצחק איך אמר לאליפו בן בנו צעיר אנכי לימים ואתם ישישים וצ"ל דמדרשים חלוקים ומ"ד אליהוא זה יצחק לית ל' דאליפו הוא בן עשו אלא אחר הוא, ויש ללמוד מכאן דבן ע' שנה נקרא ישיש דהא איוב ה' אז בן ע' שנה כמבואר בב"ב ט"ו ב' (ע"ש ברש"י) ונ"מ לשטרות, אך יל"ע לעיל ט"ו גם שב גם ישיש בנו כביר מאביך ימים ומשמע דשיש יותר משב דשיבה הוא בן ע' כדתנן ספ"ה דאבות ואם גם ישיש כן היינו הך ומשמע דלא זו אף זו קתני כדמסיים כביר מאביך ימים (וע"ש בתרגום), גם אין לומר דשיש הוא בן ס' דהא כתיב בסוף ד"ה זקן וישש וא"כ היינו זקן היינו ישיש, ואפשר דשיש הוא מבן ע' עד בן פ' ואיוב ה' קצת יותר מע', ובתי"ט פ"ה מאבות מכ"א מצאתי בשם ריטב"א דשיש הוא בן ס' וצ"ע (וע"ל ד"ה גם שב).

מב. לשמע אחן שמעתך ועתה עיני ראתך. אע"ג דכתיב כי לא יראני האדם וחי כבר אמרו ביכמות מ"ט ב' כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה ופירש"י כל הנביאים סבורים לראות ולא ראו ומ"ר נסתכל באספקלריא המאירה וידע שלא ראהו בפנים, וצ"ל אע"ג שהנביאים ידעו מש"כ כי לא יראני האדם מותר להם לומר מה שנראה בעיניהם אע"ג שהאמת אינו כן דומיא דמ"ש בירו' ברכות פ"ו ה"ג יודעין הם הנביאים שאלוקיהם אמיתי הוא ואינן מכזבין בו ע"ש.

בב"ב ט"ז ב' בק כל א' וא' ש' פרסי ומהלך אדם בינתי י' פרסאות ליום א"כ עד שבאו כבר עברו ימי האבלות וצ"ל דכיון שבאו לנחמו דינן כדן המנחמין וצ"ע.

ה. מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תרשי, בגמ' סנהדרין כ"ו ב' יליף מינה דמחשבה מועלת אפי' לד"ת (אא"כ עוסקין לשמה) דכתיב לא תעשינה ידיהם תרשי ותרשי היינו תורה ע"ש, וקשה מאי ולא תעשינה ידיהם אטו תורה לומדים עם הידים וי"ל כדאמר' בברכות ס"ב א' מפני מה אין מקנחין בימין מפני שמראין בה טעמי תורה ע"ש ברש"י דמבואר שהידיים עוזרין להבנת התורה.

טו. גם שב גם ישיש בנו כביר מאביך ימים, ובמדרש (רבי' החדש פ' דברים ס"ד) כביר מאביך ימים זה אליפו, ותימא איך אמר לאיוב שאליו כביר מאביך ימים הרי איוב הוא ערוך בן נחור כמ"ש בבמדב"ר פ"ז ס"ב ב' ונחור נפקד כשורה נפקדה כדא' בילקוט בלק רמז תשס"ז בשם ילמדנו א"כ ערוך בכורו נולד כשנולד יצחק ואיך יתכן שאליו שהי' בנו של עשו כדא' באגדת בראשית פנ"ו יהא זקן מאביו של איוב וצ"ל דמדרשים חלוקים דע"כ מ"ד בב"ב ט"ו א' דאיוב נולד כשנכנסו ישראל למצרים לא מצי סבר שהוא ערוך ובראשית רבתי עמוד נ"א אי' שהי' בנו של ערוך, ובתרגום איוב אי' דכביר מאביך ימים קאי על צופר.

כט. ברכת אובר עלי תבא ובב"ב ט"ז א' מלמד שהי' גזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם וכ' הרמ"ה דאחיא כמ"ד איוב גרי הוי דאי הרי ישראל הרי אסור לגזול אפי' ע"מ לשלם תשלומי ד' ה', וקשה דהא ב"נ נהרג על פחות מש"פ ולא ניתן להשבין ולא מועיל השבת הגזלה א"כ מיד כשגול נתחייב מיתה ומה מועיל שהחזיר אח"כ יותר. ונראה דדוקא השבה לא מועיל אבל מחילה מועיל דהוי כעוקר האיסור למפרע וכאן בודאי היו מוחלים לו לגמרי דהא נתברר שבא לעשות טובתם, וקצת ראי' ממ"ש בסנהדרין נ"ט א' התם משום דלאו בני מחילה

טעמא דקרא

לעולם אבל לא לו אבל עתה שנכפלו ביופי הוא טובה לו דקפצו עליהו אינשי ויכול לבחור חתנים כרצונו.

ולא נמצא נשים יפות ככנות איוב בכל הארץ. איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות זה דורו של אחשוורוש (כ"ב ט"ו ב'), וקשה למה לא נטל אחשוורוש מבנות איוב, וי"ל דאחשוורוש לא רצה נאה ביותר ולא מיוחסת ביותר שלא תתגאה עליו כושתי אבל אסתר ירקרוקת היתה ורק חוט של חסד משוך עלי' וגם היתה יתומה וזה מה שחיפש.

ויתן להן אביהן נחלה בתוך אחיהן, משמע דבלא"ה אין בת יורשת במקום בן אפי' בב"נ וקשה לרש"י יבמות ס"ב א' ד"ה בנכריותן שכ' דגבי ב"נ בן ובת שוין (ותוס') שם נראה שחולק עליו בזה) וי"ל דרש"י ס"ל דקי"ל כמ"ד איוב מישאל הי' אך צ"ע דעכ"פ למ"ד ב"נ הי' מוכח דבן קודם לבת ובוה לא מצינו דפליגי. ועי' בירו' שביעית פ"י הי"ד משמע גם כן דבב"נ בן קודם לבת וצ"ע.

בב"ב ט"ז ב' א"ל ר"ל לר"י לדידך דאמרת רבי' באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב א"ל נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופי עי' במהרש"א שהקשה דאכתי לא תירץ הקושיא למה לא נכפלו ממש ומה שרצה לפרש שם שבנותיו לא מתו כלל הנה רש"י פ"י בריש איוב שלא הוצרך להזכיר הבנות דכ"ש הוא וכ"ה בהדיא באדר"נ פ"ב איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום א' וקבל עליו תנחומין וי"ל פ' ע"פ הגר"א במ"ש בב"ב שם ר"ש ברכי אטילדא ל"י ברתא א"ל אבואו רבי' באה לעולם א"ל ב"ק תנחומין של הבל נחמך אביך דתניא א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי למי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות וכתבו בשם הגר"א שפי' דלהעולם יש יותר תועלת מנקבות שיכולות להוליד משא"כ זכרים יכולים זכר א' לעבר אלף נקבות וזהו רביה באה לעולם אבל לך יותר טוב זכרים כי זכר א' יכול לעבר הרבה נקבות ולהוליד משא"כ נקבה, ולכן גם כאן אם היו נכפלים בנותיו של איוב הי' טובה

דניאל

כמ"ש בירו' סנהדרין פ"ב ה"ג ועי' תוס' ע"ז נ"ב ב' ד"ה ברוך וצ"ע) ולזה הוצרך להודיע כאן שלא הי' רק מקצת כלי בית ה' ובוה נשתמש בלשצר אבל שאר הכלים לא נגע בהן. (שם). פת בג המלך, בזה"ק משפטים קכ"ה ב' א"י דבשר בחלב הי' ויש להעיר דבשר בחלב לא אסרה תורה אלא דרך בישול ופת הוא מחמשת המינים כדתנן ריש חלה ואם הכניסו בתוך הפת בשר בחלב ונאפה עמו קשה להסוברים (עי' פ"ת יו"ד ר"ס פ"ט) דטיגון אינו דאורייתא ולכא"ר גם אפי' הי' כטיגון, וצ"ל דדניאל חש לאיסור דרבנן, א"נ הכניסו לתוך הפת בב"ח שכבר נתבשל וצ"ע. (שם) אשר לא יתגאל. יש לתמוה איך אמר כן לפני השר הלא יעלה חמתו וכ"ש חמת המלך

א. ויתן ה' בידו וגו' ומקצת כלי בית האלקים וגו' ואת הכלים נתן באוצר בית אלהיו, יל"ע איזה צורך הספר הוא לכתוב כאן על הכלים ואי משום עובדא דבלשצר דלקמן שנשתמש בכלי ביהמ"ק הרי בגלות צדקיהו גלו גם שאר הכלים לבבל כמפורש בירמ' ומעשה דבלשצר בתר הכי הוה ואז כבר גלו כל הכלים וא"כ ל"ל למכתב הכא מקצת כלים, ונ' דשאר הכלים לא נתנם באוצר בית אלהיו אלא מקצת כלים הראשונים, והוצרך לכתוב זה דלא תקשי איך עזרא נטל את הכלים לביהמ"ק כמפורש בריש עזרא הרי נשתמש בהן הדיט דבלשצר נשתמש בהן ונפסלו לגבוה (עי' רמב"ם ספ"א מביה"ב שאם נעשו תחלה להדיט אסורין לגבוה ולכא"ר כ"ש אם נשתמש בהן הדיט אח"כ

ג. וחבל לא איתי בהון, מלמד שהיו סריסין ונתרפאו (יר' ס"פ במה אשה) ר"ל ע"י האש נתרפאו בנס ולכא' מוכח כאן דפצוע דכא שנתרפא בנס מותר לו לישא אשה ולא אמרי' שכבר נאסר דהא אמרי' בסנהדרין צ"ג א' שעלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות ואע"ג שאמרו ביבמות ע"ו א' שזהו פסול החתן להכשרו י"ל דהיינו בידי אדם ובדרך הטבע אבל ע"י נס לא אבל כאן מוכח דגם ע"י נס מותר לו להנשא.

ו. די לא להשני' כדת מדי ופרס די לא תעדא, פי' כמ"ש באסתר כי כתב אשר נכתב בשם המלך וגו' אין להשיב שכן ה' בדתי מדי ופרס שגזרת המלך א"א לשנות כלל, ומ"ש מדי ופרס משום שאו ה' המלך ממדי לכך הקדים מדי כמ"ש במגילה י"ב א' אי מנייכו מלכי וכו'. בשפרפרא יקום פ"א רבתי, י"ל דרמו דיום

א' של פסח ה' כמ"ש בשמו"ר ספי"ח.

ח. ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה, לא נאמר מזרחה דקאי אמלכות פרס והוא עצמו הוא מזרח כמ"ש הר"ה בפ"ק דר"ה כ"א ב' דמלכות פרס הגיע עד קצה המזרח ששם קו התאריך.

ט. כי בחטאנו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו, פי' חטא הוא שוגג ועון הוא מזיד כמ"ש ביומא דף ל"ו ב' ואבותינו שנחרב ביהמ"ק בימיהם הוא משום עונותיהם המזידים ולא השוגגים אבל אנו שצריכין שיבנה צריכין זכות גדולה יותר כמ"ש בסנהדרין צ"ח ב' רהיט ונפיל תורא כו' וגם חטאינו השוגגים מעכבים שלא יבנה.

ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר, לכא' הו"ל להסמיך שמעה להקשיבה ששניהן ענין א' והפסיק בסלחה, וי"ל דהנה החילוק בין שמיעה להקשיבה הוא ששמיעה הוא ממילא אפי' בלי כונה והקשיבה הוא בכונה שהולך ומקשיב לדברי חברו, והנה לפני סליחה אין אנו ראוין שיקשיב לנו ה' רק אנו מבקשים כיון שעכ"פ אנחנו מתפללים שמעה לקולנו וסלח

עליו באמרו סעודת המלך מגואל הוא ועוד איך מסר נפשו על בשר בחלב (כמו שהבאנו מהזהר) הרי בב"ח אינו ביהרג ואל יעבור וכ"ש למש"כ לעיל שלא ה' אלא איסור דרבנן ועוד איך סמכו על הגס כשאמרו נס נא את עבדיך וגו' הרי אין סומכין על הגס, וי"ל שהסביר לו שפנים יפות אינו ממאכלים טובים אלא מנחת ושמחה כמ"ש בגדרים מ"ט ב' פניך צהובים שחכמת אדם תאיר פניו ובידו שקלים פ"ג ה"ב ר' אבהו אפוי נהירין ששמע תוספתא עתיקא ולהיפך המצטער פניו רעים כמ"ש בנחמ"י ב' מדוע פניך רעים אין זה כי אם רוע לב ולכן הסביר לו שאצלנו מאכלות אסורות רק ירעו פניהם כי זה אצלם גועל נפש וממילא יזיק ולפיכך אם יאכלו מאכלות כשרים מרוב הנאה יהי' פניהם יפות ולזה אמר נס נא וגו' ולא סמכו כלל על הגס רק המציאות כך הוא.

(שם) נס נא את עבדיך ימים עשרה. פי' רס"ג אלו עשרת ימי תשובה, נראה משום דאיתא ביר' שבת פ"א ה"ג ר"ח רובא מפקד לרב אין את מיכול כל שתא חולין בטהרה אכול ואם לאו תהא אכיל שבעה יומין מן שתא ופי' הרא"ש סוף ר"ה אלו ד' ימים שבין ר"ה ליו"כ ור"ה ויו"כ עצמן הרי י' ימי תשובה וכ"כ באור"ח ס' תר"ג שבי' ימי תשובה יש להחמיר במאכ"א ואפי' מה שמקילין כל השנה ולכן א"ל ליתן להם ב' ימי תשובה זרעונים ולא יתגעל בפת בג המלך ובזכות זה נצלו מהם לגמרי.

(שם) והי המלצר נושא את פת בגם ויין משתייהם ונותן להם זרעונים. בזה"ק משפטים קכ"ה ב' אי' שפת בג המלך ה' בשר בחלב וקשה א"כ איך החליפו בורעונים והרי בשר בחלב אסור בהנאה וכן י"י' (ע"י רש"י חולין ד' ב' ד"ה מפני) וי"ל דהרי ה' שם גם שמן שוניאל גזר עליו כמ"ש בע"ז ל"ו א' חה אין אסור בהנאה והחליף עבוד השמן, ובני ה"ר שלמה ג"י אמר שא"ל מלטיני מן הפת בג שזה מותר באיסור"ג ולא אתו לירי' כמ"ש בע"ז ע"א א'.

יורש אין לה מדוע ירש מלכם את גר ועמו בעריו ישב וכאן שנגזר גזרה שיכבוש את ארץ הצבי וזה חלק מא"י לא ינצל מידו אלא ראשית בני עמון דהיינו החלק שהי' להם מתחלה ולא מה שגזלו מישראל חו כוונת הירד' ג"כ ברפ"ו דשביעית דקיני קניזי וקדמוני הוא אדום ומואב וראשית בני עמון דהיינו חלקם שהי' להם בראשונה לאפוקי מה שגזלו מא"י שזה א"י ממש (ועי' רש"י ישעי' ט"ז ח' שגם מואב גזלו ערים מא"י אבל כנראה שהי' רק ערים מועטות משא"כ עמון גזל כל חלק גר שהי' על מואב לא מצינו נבואה כזו).

לנו, אבל אחר שסלח לנו אנו ראויין שיקשיב לקולנו ויעשה בקשתינו.

י. והאנשים אשר עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו וגו', במגילה ג' א' יליף מינה דאע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי וקשה הא אמר' שם מאי תקנת' ליקרי ק"ש וקשה למה לא קראו ק"ש וי"ל דכתיב ויברחו ואסור לקרות ק"ש מהלך רק עומד והם לא יכלו לעמוד.

יא. ובא בארץ הצבי וגו' ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון, הנה עמון גזל חלק מא"י וספחו על נחלתו כמ"ש בירמי' מ"ט לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם

עזרא

וכתנות כהנים מאה, הא דחשיב כתנות כהנים לחדר אע"ג דכל בגדי כהונה באים משל צבור כמ"ש בתוספתא ספ"א דיומא וכ"כ הרמב"ם בפ"ד משקלים ה"ד ויחיד שהתנדב כתנות צריך למוסרו לצבור כמ"ש ביומא ל"ה ב' ג' דמ"מ יכול ליתנה לכהן יחיד להשתמש בה תמיד אע"ג שמוסרה לצבור וכ"ה ביומא שם כהן שעשתה לו אמו כתנות לובשה ועובד בה עבודת יחיד (הוצאת כף ומחתה) ובלבד שימסרנה לצבור וכן משמע בתוספתא דרמאי פ"ח הי"ט (כג"י אור הגנוז) דשב"א אומר אומר אני אף בכתנות מקדש בכהנים כן כיצד הרי עלי מאתים זוז לכתנות כהונה רשאי שיאמר לו הילך סלע זה ותנם לבן בתי כהן ואולי לפי שצריך להיות לפי מדרתו יכול ליחדו לכהן ולפ"ו ל"ד כתנות דה"ה שאר בגדי"כ וצ"ע.

פסוק ל"ו, הכהנים בני ידעי' לבית ישוע. הדבר ברור דהכונה כאן ליהושע בן יהוצדק כה"ג שהי' ממשמרת ידעי' דהא קחשיב כאן לר' המשמרות שעלו מהגולה ידעי' אמר פשחור חרים כדא' בתענית כ"ז א', ולק' סי' י' וימצא מבני הכהנים וגו' מבני ישוע בן יצדק ואחיו

א. העיר ה' את רוח כרש וגו' כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות וגו', מי בכם מכל עמו וגו'. כל כורש שבספר מלא חוץ מאלו שנים, וי"ל משום דאמרו במגילה י"ב א' אמר הקב"ה קובל אני על כורש אני אמרתי הוא יבנה ביתי והוא אמר מי בכם מכל עמו ויעל ולכך חסרו הכתוב כאן משום שעשה בזה שלא כהוגן. לששכצר הנשיא, הוא דניאל כמ"ש בפס"ר פ"ו סי' ד' וכן פירש"י ולכאו' סתירה מכאן למש"כ בסבוב ר' פתח"י שדניאל נקבר בשושן ואולי חזר אח"כ לפרס וצ"ע למה לא חשיב לי' ברפ"ב עם אלו שעלו עם עזרא.

כלי בית ה' ואלה מספרם. הא שהוצרך למנות הכלים שהחזיר משום שהיו כלים שנשתמש בהן בלשצר ואלה יתכן שיצאו לחולין כמ"ש ובאו בה פריצים וחללוה ואלה לא החזיר (וטעונת גניחה) ורק החזיר אותן שלא נשתמש בהן ולכן מנאם שראויים לעבודה (עי' ע"ז ג"ב ב').

ב. בני אטר ליחזקי, כנראה נכדים ליחזקי המלך וכן הנביא צפני' כנראה הוא נכד ליחזקי המלך.

להשקותו סם המות במשקהו כמ"ש במגילה י"ג ב'.

ב. ויאמר לו המלך והשגל יושבת אצלו וגר וייטב לפני המלך ובר"ה ד' א' מאי שגל כלבתא. צ"ע למה התורה מספרת זה וי"ל שהנביא מספר חסד שהקב"ה עשה עמו שאילו אשתו היתה יושבת שם היתה מתנתו מלהסכים כמ"ש כ בתפא"י פ"ק דאבות ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה כי היא תפריע לך בזה אבל מתוך שכלבתא יסבה שם וכלבתא אן יכולה להפריע לכך הסכים לו.

ח. ויגע החדש השביעי וגר אכלו משמנים ושמו ממתיקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ובביצה ט"ו ב' מאי לאין נכון לו למי שלא הניח עידובי תבשילין, והנה בר"ה י"ט א' אי מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר וכ' תוס' משמע דבימי עזרא הו' מעובר ודחקו מג"ל זה, וי"ל דמהכא יליף לה דלפמ"ש כ' תוס' בפסחים ג"ח ב' (ד"ה כאילו) דגם בזמן שקידשו ע"פ הרא"י לא עשו אד"ו ראש א"כ איך משכח"ל עידובי תבשילין בר"ה הרי אן ר"ה ביום ו' (ואז לא עשו ר"ה רק יום אחד) וע"כ שקרה שלא באו עדים רק מן המנחה ולמעלה והיו מוכרחין לעשות היום קדש ולמחר קדש ומונח מיום ב' וא"כ נתעבר אלול והוצרכו ע"ת, ולפ"ז מ"ש בר"ה ל' ב' פ"א נשתתו העדים מלבא כו' התקינו כו' לא ה"י אלא פ"א בימי עזרא.

ט. ואת רדפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים, רש"י פ"י ב' בשלח (והוא ממכילתא) כמו אבן ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש הרשעים (אלו שהיו שונאיהם ורדפיהם ממש) כקש הולכין ומטורפין עולין ויורדין בינותם (אלו שלא היו כ"כ שונאיהם רק הלכו כמו כולם) כאבן הכשרים (אלו שלא רצו ללכת רק פרעה הכריחם) כעופרת שנחו מיד, וא"כ צ"ע כאן דכתיב ואת רדפיהם שהם הרשעים הול"ל כקש ולמה כתיב כאבן, וי"ל שתיקן זה במ"ש כ' במים עזים דאמר"י בב"ב

וגר' ומבני אמר וגר' ומבני חרים וגר' ומבני פשחור וגר' ומבואר להדיא דאחיו של יהושע בן יהוצדק הוא ממשמרת ידעי, ולפ"ז נמצינו למדין שכל הכה"ג ששמשו בבית ראשון היו ממשמרת ידעי שהרי מנויין בדה"א ה' בן אחר בן מפנחס עד יהוצדק אבי יהושע וא"כ כולן היו ממשמרת ידעי ואע"ג דלא מצינו שם מי שנקרא ידעי צ"ל דהמשמרת נקרא ע"ש א' מהמשפחה שלא ה"י כה"ג רק ראש המשפחה או ראש המשמר.

ה. והתנבי חגי נביא חזק"י בן עזרא נביאיא. הא דלא חשיב מלאכי למ"ד מלאכי זה עזרא א"ש דעדיין לא עלה אז מבבל רק בשנת ו' ולמ"ד מלאכי זה מרדכי אע"ג שעלה עם זורובבל וכן למ"ד מלאכי שמו אע"ג שכבר התנבא בשנת ב' לדריוש כמ"ש במגילה ט"ו א' צ"ל שלא נתנבא על בנין הבית ואע"ג דגם בזכר"י לא מצינו שנתנבא על בנין הבית צ"ל דנתנבא אלא דנבואה זו לא נצרכה לדורות ולכן לא נכתבה וכמ"ש במגילה י"ד א'.

ואמר ל"י וגר', כתבנו בזה בפ' וירא בפסוק ויתמהמה ע"ש.

י. ויען שכני' וגר' אנחנו מעלנו באלקינו ונשוב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת, י"ל שרצה לרמוז בזה שאפשר להטבילים במקוה ולגיירם (דנשים א"צ אלא טבילה) ומ"מ להוציאם צריך כמ"ש ביבמות כ"ד ב' הנטען על הגר' ונתגיירה צריך להוציאה ח"ש ועתה נכרות ברית וגר' להוציא כל נשים.

נחמיה א. ואני הייתי משקה למלך. פירש"י בקדושין ס"ט ב' (וכן בעזרא ב') דנחמ"י נקרא התרשאת שע"ש שה"י משקה למלך ה"י צריך לשתות קודם שלא יחשדוהו שמא הטיל סם המות במשקה המלך התירו לו לשתות יין של גרים לכך נקרא התרשאת (והוא מידר' פ"ד דקדושין) והנה מלך זה ה"י דריוש בן אסתר כמ"ש תר' בר"ה ג' ב' ונראה דתקנה זו תקן אחשורוש אביו בשעה שבגתן ותרש בקשו

טעמא דקרא

הפסוק לבאר זה, וזה הכונה ג"כ בכמדב"ר פ"כ י"ט לזה להן ענני כבוד שהי' רק בדרך לוי' ודו"ק.

וירשו את ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון. תמוה דסיחון הוא מלך חשבון, ונראה ע"פ הגמרא גיטין ל"ח א' עמון ומואב טהרו בסיחון והיינו את ארץ סיחון הוא ארצו ממש ואת ארץ מלך חשבון הוא ארץ עמון ומואב שכבש אותה וירשוה בשביל שסיחון הי' מלך חשבון.

יב. למנימין למועדיה פלטי, עי' מפרשים י"ל"פ שמנימין עצמו הי' עדיין חי והוא עצמו הי' הממונה לכן כתוב סתמא.

(שם). וכל ישראל בימי זרובבל ובימי נחמיה נותנים מניות וגו', צ"ע דכסנהדרין ל"ח א' מבואר דהוא זרובבל הוא נחמיה בן חכלי' וי"ל דודאי זרובבל עלה בעלי' הראשונה כמפורש בריש עזרא ובס' חגי חכרי' אבל אח"כ חזר לבבל ואז מינהו המלך למשקה ושינה את שמו כדרך המלכים לשנות שם עבדיהם כמ"ש אצל יוסף ודניאל חמ"ו ושינהו לנחמיה בן חכלי' ואח"כ עלה בעלי' שני' בשנת כ' וזה הכונה בזמן נשיאותו בשם זרובבל ובזמן נשיאותו בשם נחמיה.

ע"ג ב' דנפלה לי' חציצא לבר נגרא הא שב שני ולא מטי אארעא ולא משום דנפשי מיא אלא משום דרדפי מיא פירשב"ם מתוך חריפות הנהר לא הי' נצלל עדיין וא"כ במים עזים גם אבן אין יורד אלא הולך ומטורף עולה ויורד כקש. אבל עופרת כנראה שוקע תמיד, והא דכתיב צללו כעופרת במים אדירים פי' חז"ל במנחות נ"ג ב' דאדירים קאי על המצרים ולא על המים.

אף כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמין הרבים לא עזבתם במדבר ואת עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם הדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בו. לכאור' יש כאן אריכות לשון מיותר דהו"מ למכתב בקצרה עמוד הענן ועמוד האש לא סר מהם כי כבר נודע מהתורה מה ענינם, ונ' דבא לאפוקי ז' ענני כבוד שהקיפם הקב"ה כמ"ש במכילתא בהעלתך סי' פ"ג (ומובא ברש"י שם) אלו נסתלקו בחטא העגל כמ"ש בתרגום שה"ש ב' י"ז עבדו בניי ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון ואשתארו מפרסמין והיינו הו' עננים שהי' עליהם ומצדיהן ולא נשארו אלא עמוד הענן והאש שהיו מוכרחים להראותם הדרך ולכך האריך

דברי הימים

דפרץ בב"ר פכ"ג סי' ו' בעון קומי אבא כהן ברדלא אדם שת אנוש ושתק אמר עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך נתקלקלו הדורות והיינו שהג' הראשונים הם סוג בפ"ע שהם בצלם ובדמות ונ' דה"ה כל ג' היו סוג בפ"ע ולכך לא חירבן יחד וכן לקמן פסוק כ"ד אברהם סוג לעצמו לכן יחד לו פסוק לעצמו.

בני אברהם יצחק וישמעאל וגו' בני יצחק עשיו וישראל, מה שהקדים יצחק לישמעאל אע"ג שישמעאל הי' גדול ממנו ובעשיו הקדים את עשיו דאמר' בב"ב ט"ז ב' ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו והוליד את יצחק לפניו ולכן

דבר פשוט שלא בא בס' ד"ה לייחס את כל האנשים ולא בא לייחס אלא אנשים חשובים ומיוחדים כגון דוד ושמואל ויהושע וכלב וכיו"ב והמשוררים והשוערים וכיו"ב ולכן מתחיל יחוס ומדלג ויחזר לאחר כי לא בא אלא לייחס זה שצריך וכשמגיע לו מפסיק וכן מדלג אותו שאין ראוי להזכירם, אמנם רוב האנשים אין אנו יודעים לאיזה צורך מייחסם כי אין אנו מכירים מי הם וע"ז אמרו (רות רבה רפ"ב) לא ניתן דברי הימים אלא להדרש.

א. א. אדם שת אנוש מה שחלקן בג' פסוקים ולא כללן כל העשר בפסוק א' ג' דהיינו

דמלשן ותהפך קדריש ולכן מייתי קרא דד"ה ולא קרא דמלכים דלא כתיב ותהפך, ויל"ע מאיפה ידעה שאינו משיח אחרי שהתפעלה ממנו כ"כ כמפורש בפסוק, ויל"מ ממה שבא עלי' כדאי' במדרש בן סירא (אוי"מ ע' מ"ו) וכ"ה ברש"י בהגה"ה במלכים ומוזה הבינה שאינו משיח ולכן סמך זה הפסוק לנתן לה את כל חפצה אשר שאלה כדפירש"י שם.

טו. ויקהלו ירושלים בחדש השלישי וגו' ויזבחו לה' בקר ד' מאות וצאן ד' אלפים. צ"ע מה הי' דהא נדרים ונדבות אין קרבן ביו"ט כמ"ש הרמב"ם פ"א מחגיגה ה"ח ואם עולת רא"י ושלמי חגיגה פשיטא דכל ישראל חייבין אך י"ל דעולת רא"י ושלמי שמחה יצאין בבהמה א' והם הקריבו כמה בהמות לרא"י ולשמחה חה מותר כמ"ש הרמב"ם שם הי"א והא דקחשיב כאן היינו היתרות מהחייב וצ"ע.

יז. ועוד הסיר את הבמות ואת האשרים מיהודא, ולקמן פ"כ כתיב אך הבמות לא סרו וצ"ל דכאן מיירי בבמות הנעשים לע"ז דומיא דאשרים ושם מיירי בבמות הנעשין לשם שמים אך באיסור שחוטי חרץ ופשוט.

כד. וישא לו יהודע נשים שטים, התו"י ביומא י"ג ב' והראב"ד פ"ז מא"י ב' הי"ג פי' דקאי על יהודע וכ"פ רש"י כאן, והאחרונים פי' דקאי על יואש שיהודע השיא ליואש ב' נשים והשיגו על הראשונים (ע"י בהגה"ה בראב"ד הנ"ל ובהגהות ר"ץ חיות יבמות ג"ט) אבל באמת ד' הראשונים מוכרחים דיגיד עליו רעו לעיל פ"יג ויתחזק אביו וישא לו נשים ארבע עשרה וכן וישאו להם נשים מואביות (ברות) דקאי על עצמן ואם קאי על יואש הול"ל וישא לו.

ל. אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלוק נכנעו ויבאו לירושלים וגו' רבת מאפרים ומנשה ויששכר חבלוק לא הטהרו וגו', משמע שהאנשים מאשר הטהרו כולם והיינו משום שהיו רגילים בטהרות משום בנותיהן שהיו

גם הפסוק הקדימו אבל עשיו לא עשה תשובה ולכן נשאר הראשון כתולדתו, ע"ל משום שישמעאל הי' עבד ואין מתייחס לאברהם אחריו משא"כ עשיו, אבל ביבמות ק' ב' משמע ששחררה דאמר' לא תנסב שפחה וכ"ה בפדר"א ששלחה אח"כ בגט אבל פשטות הפסוקים לא נראה כן ויל"ע.

אשכנז ודיפת וגו' כתיב ורודנים וגו' חמרן ואשבן וגו'. השנירם שבין כאן לתורה י"ל לפי פשוטו שבימי עזרא נקראו האומות כך ובימי משה נקראו כמ"ש בתורה וע"י רש"י.

ב' ד. ויבא שלמה את קדשי דוד אביו. ובילקוט מלכים רמז קפ"ו ולמה לא נצרך להם כו' על שהי' הרעב בימי דוד שלש שנים וכמה תסבריות היו לו לדוד צבורין בכסף וזהב מה שהי' מתקין לביהמ"ק הי' צריך להוציאו ולהחיות בו את הנפשות ולא עשה כן א"ל הקב"ה בני מתים ברעב ואתה צובר מעות לבנות בו בנין חייך אין שלמה בנך נצרך מהם כלום, וקשה דהא כתיב בהדיא בדה"א י"ח ומטבחת ומכון ערי הוד עזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת ואת העמודים ואת כלי הנחשת אלמא דנשתמש בהן שלמה וצ"ל דהקפידא היתה רק על הכסף וזהב ששויים רב ובהם הי' יכול להחיות הרבה עניים אבל על הנחשת אין כ"כ קפידא וצ"ע.

ט. והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה וגו' ותהפך ותלך לארצה היא ועבדיה, ובמדרש (הגדול חיי שרה עמוד תי"ח) וישלחם מעל יצחק בנו אמר להם לכו ועמדו במזרח כל זמן שבניו של יצחק משועבדים בין האומות וכשתשמעו שהן יושבין בטח ושאנן בואו ושמשו אותן כדי שתזכו לשלחנו של משיח והיו יושבין במקומן עד שעמד שלמה וישבו ישראל לבטח דמו שהוא המלך המשיח ובאו כולן להשתעבד לו שנא' ומלכת שבא שומעת את שמע שלמה לשם ה' לשם אותו דבר שאמר להן אברהם כיון שראו שאינו המלך המשיח מיד ותהפך לארצה שחזרו למקומן, נ'

טעמא דקרא

שיד

למה אמר ללוי, טעם א' משום שהם היו ת"ח גדולים המבינים לכל ישראל יותר מהכהנים ודבר זה הי' צריך להיות בסוד שלא ידעו מקום גניזתה כמבואר בגמרא בכהן א' שאמר שהרצפה משונה ומיד יצתה נשמתו ולכך בחר הת"ח הגדולים ביותר שיודעים לזהר ביותר ולשמור סוד, ועוד שהם קדושים לה' דהיינו שהוקדשו ונזהרו מטומאה יותר מהכהנים וקי"ל דלויים טהורים קודמין לכהנים טמאים כמש"נ מהרמב"ם ספ"ז מביה"ב דפסק כן (ובשילהי עירובין פלוגתא בזה).

(ב' ל"ו). ויתר דברי יהויקים וגו' והנמצא עליו, פירש"י כתובת קעקע, מכאן משמע דכתובת קעקע יש למחקו ולהסירו כמה שאפשר שאל"כ וכבר עשאו לעברה א"כ מה הענין שהפסוק מספר שנמצא עליו רצ"ע.

נשואות לכהנים כמ"ש בספרי הובא ברש"י ברכה בפסוק יהי רצוי אחיו.

ל"א. לתת מנות לכל זכר בכהנים ולכל התיחש בלויים. פ"י הכהנים לא היו צריכין להתיחש כי כולן עבדו במקדש למשמרותיהן ואין בודקין מן המזבח ולמעלה אבל הלויים היו צריכין להתיחש.

לה. ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה וגו', ומפרש ביומא נ"ב ב' שאמר להם לגנוז הארון תחת המחילות של היכל וצריך ביאור למה קרא להם כאן בשם המבינים לכל ישראל הקדושים לה', וי"ל שבא לתת טעם למה אמר ללויים ולא לכהנים דהא היו מוכרחים ליכנס לבית קה"ק להוציא את הארון וקי"ל בשילהי עירובין דכשצריך ליכנס לקה"ק לאיזה צורך כהנים קודמין ללויים וע"ז קאמר ב' טעמים

ת פ ל ה

לחכימין) אבל לאנוש פשוט אתה מלמדו בינה להבין הדברים הפשוטים. (שוב הראוני כעין זה במחזיק ברכה או"ח סי' קט"ו ע"ש).

וברך שנתינו כשנים הטובות. בילקוט יחזקאל סי' שני"א (והוא מהפסיקתא) שתי שנים עשתה הארץ פירות מרובים מה שלא עשתה כל ימות העולם שנה א' בכניסתה לארץ ושנה א' שגלו מן הארץ ע"ש שמביא פסוקים ע"ז, אבל לעת"ל יהיו כל השנים כשנים האלו וזהו שמבקשים וברך שנתינו כשנים הטובות.

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה, ההמשך מתבאר ע"פ הגמ' בשבת קל"ט אין פורענות באה לעולם אלא בשביל דיני ישראל ולכן השיבה וגו' וממילא והסר ממנו כו' בב"א.

נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קדש, צ"ע מהו הסוד, ויל"פ עפ"ד התוס' חגיגה י"ג ב' בשם מדרש שיש אות במלאכים הקבועים

המאיר לארץ ולדירים עלי' ברחמים. כמ"ש כנדרים מ' ב' שהמאורות אין רוצים לצאת ולהאיר כל יום (פירש"י מפני שהרשעים משתחווים להם) והקב"ה מורה בהן חצים וחנינות עד שיוצאים וזהו מפני שמרחם על העולם שיהא אור וזהו ברחמים.

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, יתבאר עפ"ד רש"י באבות פ"ג מ"ז דדעת גדול מבניה דבינה הוא שיועד להבין אבל אינו מראה טעם ודעת שמראה טעם וראי' ע"ש והנה רש"י בישעי' רפ"ח כ' דאנוש הוא הדיוט שאינו חכם אבל אדם הוא חכם כמ"ש תוס' בסנהדרין נ"ט א' דאדם הוא ע"ד היתרון לאדם המעולה ע"ש והנה גבי בינה שייך מלמד ואפשר ללמדו שידע אבל גבי דעת א"א ללמדו אם אין בו דעת מעצמו וכן אמר אתה חונן לאדם דעת כלומר דלאדם המעולה וחכם אתה חונן לו דעת ונקט ל' חונן שהיא מתנה (ע"ד יהיב חכמתא

בריש שבועות אבל לעת"ל שלא יהא חטא יבא השעיירי עזים לרצון ולא לכפרה ע"י ירר פ"ק דשבועות ה"ד.

מזבח חדש בציון תכין ועולת ר"ח נעלה עליו. עמש"כ בזה ביחזקאל מ"ו בעזה"י.

בזמירות כל שומר שבת הבן עם הבת לקל ירצה כמנחה על מחבת, צ"ב למה על מחבת ולא על מרחשת, וי"ל דבמנחות ס"ג א' אמרי' דמחבת באה לכפר אמחבוי הפה (לה"ד) ומרחשת באה אהרהורי הלב (מחשבה רעה) ואף דמסקינן שם גמרא גמירי לה מ"מ י"ל דהטעם נכון נמצא דמרחשת מכפרת רק על מחשבה ומחבת מכפרת על מעשה ובשבת קי"ח ב' אמרו כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחליק לו א"כ שבת מכפר גם על מעשה לכן מדמה לה למנחת מחבת.

נדרים נ' ב' לעוברי רצונו כך כו', הדבר תמוה שב"ק יכתוב כן על רבי רבו אפי' בדרך בדיחותא וע"י מהרש"א שכבר תמה כן. ואפשר לומר דב"ק לא כיון לזה רק בא להסביר למה רבי הוציא כ"כ הרבה על החופה וגם כתב כן על החופה כדי שכולם ידעו והסביר שהטעם הוא כדי שידעו האנשים שלעושי רצונו לא נגרע מלעוברי רצונו (ע"ד שאמר רשב"י לתלמידיו שנתקנאו בתלמיד העשיר) רק לפי שהי' מקום לטעות לכן תקן אח"כ את דבריו.

שממתינין זה לזה לומר שירה והחדשים שאינם יודעים הדת ממהרים לשורר ונתחייבו כלי' ע"ש זהו הסוד שאנחנו מקדישין כולן כא' כמו המלאכים.

טובים מאורות וגר' עושים באימה רצון קונם, באימה ר"ת אור ימים מדברות הרים הם ד' שבילים שהחמה מהלכת בהן במשך השנה כמ"ש בפסחים צ"ד ב'.

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג עם מקדשי שביעי כלם ישבעו כו', תיבת כלם לכאורה מיותר כאן, ונראה דמיירי בג' סוגים, שומרי שבת הם צדיקים גדולים שנוהרים בכל פרטי דיני שבת ובקדושה ובטהרה, וקוראי ענג הם שאר אנשים שאינם בקיאים כל כך בהלכות שבת לשמרו כראוי אבל מ"מ זהירין לענג השבת כראוי, ועם מקדשי שביעי הם דלת העם שגם לענגו אינם יכולים כמ"ש עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ואינם יכולים אלא לקדשו והיינו בקידוש ובתפלה, ואמר כולם ישמחו ויתענגו מטובך.

ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך כמצות רצונך, פי' שיש חיוב על כל מי שמביא קרבן להשתחוות כמ"ש בתוספתא שקלים פ"ב הי"ז ע"ש וע"י תוס' מנחות כ"ז ב' ד"ה להיכל.

ועולת ראש חדש נעלה עליו ושעיירי עזים נעשה ברצון, ר"ל שעירי ר"ח באין לכפר כמ"ש

טעמא דקרא

הנהגות והוראות ממרן החזון איש זצ"ל

ששמעתי מפי אמי מורתי ע"ה הכ"מ

לכלי שנותנין לחוכו מכלי ראשון ע"י ברוא שהקילוח מחברן וגם הוא נחשב ככ"ר וע"י שבת מ' ב' רש"י ד"ה בכלי שני, ומה שהקדימו הסענ"ס כמדומה לצאת ידי היערת דבש המובא בשה"צ סי' שי"ח אות ס"ה).

(יב) אין להוריד בשבת הפירורין והפסולת מהשלחן בידים ולא בכלי המיוחד לכך רק ע"י נייר או דבר אחר (ע"י מ"ב סי' ש"ח ס"ק קט"ו וכמדומה שאמר שכך נהגין).

(יג) ה"י מיעץ ליולדת שהגיע זמנה בשבת לגסוע לפני שבת לת"א אם אפשר כדי למנוע חילול שבת אם יצטרכו (וע"י מ"ב סימן ש"ל סק"א).

(יד) התיר להשים בקבוק חם (שקורין ווארי"ם פלא"ש) בשבת לרגלים להתחמם (ע"י מ"ב סי' שכ"ו סק"ט וכאן לב' הטעמים מותר). (טו) אסור להסתכל בתמונות בשבת (וכן משמע בשבת קמ"ט א' דיוקנא עצמה אף בחול כ"י משמע דבשבת יש גם איסור שטרי הדיוטות וע"י שו"ע סי' ש"ז סט"ו).

(טז) פ"א הביאו לו אוכל על סמך העירוב שבעיר ולא רצה לאכלו (וע"י מ"ב סי' שי"ח סי"א בבה"ל ד"ה אחת בשם הח"א).

(יז) הקפיד בביתו שלא ילכו עם התינוקות בעגלה ברחוב אפי' ביו"ט מפני מראית העין שהרבה אנשים אין מבחינין בין שבת ליו"ט (וע"י בביצה כ"ג ב').

(יח) גם ביו"ט אכל סעודה שלישית ומלוח מלכה (וע"י טור ארי"ח סי' תקכ"ט בשם הרמב"ם).

(יט) קניידלא"ך אכל בפסח (וכמנהג הגר"א במעשה רב סי' קפ"ו ובכתר ראש סי' ק') אך צוה להכניסו לקדרה בשעה שהקדרה רותחת שיהי' חלוט (וע"י מ"ב סי' תנ"ח סק"ד וסימן תנ"ד ס"ק י"ג).

(כ) לשבת חזון החליף כל בגדיו חוץ מהפוזמקאות (וכמנהג שהובא במ"ב סימן תקנ"א סק"ז).

(א) לא ה"י רוצה ללבוש בגדים מכובסים עד שעברו עליהם ח' ימים מהכביסה (כמ"ש בפסחים ק"ב ב') אך בשעת הדחק שלא היו לו אחרים לשבת ה"י לובש.

(ב) כשיצא מביה"כ ה"י נוטל ידיו בכלי. (ג) עשה קרסים בצדי הט"ק תחת הידים שיוכלו לחבר צד זה לזה (אפשר שהוא משום חומרת מהר"ם מריטבורג לצאת בשבת כמ"ש בחזו"א ארי"ח סי' ג' ס"ק כ"ט).

(ד) מקום הנקב מדד ארבע וחצי צ"מ ושם צוה לעשות הנקב (וכ"ה בס' שיעורין של תורה מאאמור"ר שליט"א וע"י בקובץ אגרות ח"א סי' י').

(ה) בסוף ימיו צוה לעשות הט"ק שלו שיהי' בכל צד ששים צ"מ על ששים. [וקצת יותר משום שמתכוין ע"י הכביסה] מלבד הנקב של בית הצואר אבל ממקום הכפתור החשיב בהשיעור (ע"י מ"ב סי' ט"ו סק"ד ובחזו"א ארי"ח סימן ג' סק"ל).

(ו) הקפיד לתפור סביב הנקב בחוטי"ן של מין אחר אבל א"צ צבועים (ע"י ארי"ח סי' ט"ו ס"ו ובחזו"א ארי"ח סי' ג' סק"ט).

(ז) הסדינים שהי' דרכו להתעטף בהם לפעמים ביום החמיר לעשות קרן א' עגולה אבל לא הסדינים המוצעים על המטה (וע"י מ"ב סי' י"ח סק"ח וחזו"א ארי"ח סי' ג' סק"ו).

(ח) כשיצא לדרך אפי' למקום קרוב לקח עמו הטו"ת (וכ"כ במ"ב סי' ק"י סק"כ).

(ט) שרף הצפרנים (ע"י מ"ב סימן ר"ס סק"ו).

(י) בביתו הקפיד שלא ישאירו כביסה תלוי על החבל מע"ש מפני מראית העין (אע"ג דמדינא מותר כמבואר בארי"ח סי' ש"א סמ"ה ובמ"ב שם ס"ק קס"ו).

(יא) סדר עשיית טה"א בשבת, שפכו מים חמים לתוך כוס גנוב ומשם לכלי שני גנוב ומשם לכלי שלישי שבתוכו ה"י הסענ"ס (ע"י בחזו"א ארי"ח סוף סי' נ"ב, ושמעתי שחשש ג"כ

טעמא דקרא

בסוף ראשית חכמה שער ג' דקשה לפרנסה, ובמחזור ויטרי סוף מס' כלה אי' דקשה לשכחה אא"כ נותן קיסם לתוך פיו).

(לא) כשיש ב' שמות לאדם אי' ונותנין לאחר על שמו רק שם אי' אין זה כלל השם הראשון דב' שמות הוא שם אי' ארוך (ועיין אה"ע סי' קכ"ט סל"ב וסי' ל"ח סל"ג) גם הי' מייעץ לא לתת שם משונה קצת כדי שלא יתבייש כשיגדל.

(לב) חתן וחזונה אם יש לאחד שני שמות ולהשני שם אחד מהם אין זה נקרא כלל שמותיהן שוות אך אם בפי אנשים נקרא זה [שיש לו שני שמות] באותו שם בלבד שיש לאידך זה נקרא שמותיהן שוות (וכעין זה כתבו אחרונים ז"ל).

(לג) ע"ד שידוך שאמה של המדוברת היתה חולת רוח וזמן מה ונתרפאה אמר שאם זה קרה אחר שהולידה את הבת אין לחוש כלל.

(לד) מותר לסרוק זקנו ופאותיו אע"ג שנתלשין שערות (כהחת"ס בפ"ת יו"ד סימן קפ"א סק"ג ודלא כרעק"א שהחמיר בזה).

(לה) עיקר מעלת קדיש הוא דוקא כשהבן אומר ולא אחר (ועי' רמ"א יו"ד סי' שע"ז ס"ד).

(לו) יעץ וזירו לקנות קרקע בא"י משום ישוב א"י וגם הוא בעצמו קנה קרקע (ועיין ב"ק פ' אי' ועי' רות וזוטא פ"ד סי' ה').

(לז) הי' מזהיר בביתו לא לשפוך משקה תרומה לתוך הכיור רק בחוץ ע"ג קרקע (כגראה חשש לבזוין תרומה ועי' בחזו"א דמאי סימן ט"ו סק"א ד"ה וע"ד ועי' בקונטרס סדר הפרשת תרומה).

(לח) כשהביאו דבר החייב במעשר הי' מצוה לעשר מיד שלא להשהות דבר שאינו מתוקן בביתו (ועי' נדה ט"ו ב' וברמב"ם פ"י ממעשר ה"י ובתוס' קדושין כ"ו ב' ד"ה מעשה וב"מ י"א א' ד"ה עישור ובר"ש מע"ש פ"ה מ"ט).

(לט) הי' נהג כשהי' שולח לא' ב' וג' פעמים ולא מצאהו לא הי' שולח יותר (ועי' חולין צ"ה ב' ופ"א נתנו לו לאכול ונכנסו אנשים והפריעו כמה פעמים ושוב לא רצה

כא) הי' אומר בבית שלא לתפור בגדים אפי' מבגדים ישנים (דהיינו לשנות כגון להאריך או לקצר) בין המצרים אבל לתקן בגדים ישנים התיר (ועי' סי' תקנ"א ס"ו ובמ"ב שם סקמ"ח ובשע"ת שם בשם עמודי שמים).

(כב) למינקת שאם לא תאכל אין לה להאכיל לתינוק התיר לאכל ביו"כ (ועי' בה"ל סי' תר"ז ד"ה עוברות) (ויש בזה פרטים, ולמעשה מובן שצריך שאלת חכם).

(כג) אין נשים חייבות לשמוע פרשת זכור (ודלא כחש"ר בנין ציון החדשות סימן ח').

(כד) הקפיד מאד על הנקודות השחורות שעל התפוחי זהב ואשכוליות שהם ביצי תולעי' והיו מסנגין עבורו המיץ שסחטו מאשכוליות ע"י בגד (ועי' רמ"א יו"ד סי' פ"ד סוף סעיף ו' ועי' בהקדמת סי' זכרון שאול ח"א).

(כה) שני בצים שנתבשלו ונמצא דם בא' מהן השני מותרת, אבל את הכלי צריך להכשיר אפי' היו ג' בצים ובא' הי' דם (וכן מבואר בחזו"א יו"ד סי' כ"ו).

(כו) פתחו הרבה בצים בכלי א' והחלמונים היו שלמים ונמצא דם בא' יוציא כל החלמונים הכשרים וכל הנמשך עמהם מותר והשאר יורוק (וכ"ה בחכמ"א כלל כ"ט סי' ו' ועי' יו"ד סי' ס"ו ס"ד).

(כז) נזהר מאד בגילוי (ועי' מעשה רב סי' צ"ה) והקפיד גם על טה"א ולב"ן מגולה ואמר שאם יש על החלב קרום שלם מלמעלה אין לחוש לגילוי שאלו הנחש הי' מנקר הי' ניכר בקרום.

(כח) אוכלין שתחת המטה אף שבביתו הקפידו שלא לאכול צוה ליתנם לעניים ואמר שאין לאבדם כיון שמדינא מותרים (עי' מ"ב סי' ד' סק"ד ובפ"ת יו"ד סי' קט"ז סק"ד הי' ובכתר ראש סי' פ').

(כט) הקפיד מאד שלא יעברו בין ב' נשים ושאשה לא תעבור בין ב' אנשים, ולאחת שאמרה שקשה לה ליהרג בזה אמר לה וכי לתוך האש היית נכנסת (ועי' פסחים ק"א א' והוריות י"ג ב').

(ל) לא הקפיד לתפור בגדים עליו בעודו לבוש (ועי' בברייתא דחופת אליהו רבה שגדעס

טעמא דקרא

(מד) כל אוכל הי' מסתכל לפני האכילה
אם אין בה נמלים ותולעים ומה"ט לא רצה
לאכל או לשותות בחשך (וכ"ה במעש"ר סי'
צ"ד ובחכמ"א כלל ל"ח סי' ב').

(מה) כשאכל ביצה מבושלת קשה לא בדקה
(וכ"ה ביר"ד סי' ס"ו ס"ח).

(מו) ביצה שיש בה שאלת דם אין להחמיר
ולזורקה משום איבוד אוכלין רק שיש לברר
אם מותרת אם לאו.

(מז) החמיר בגילוי אף אם הי' מגולה
משהו זמן, גם אמר שאף בעוד על האש צריך
לכסות עד שיעלה הבל (ועי' רמב"ם פרק י"א
מרוצח ה"ח והי"א).

(מח) כלי אמאייל א"א להגעילם (ועיין
או"ח סימן תנ"א סכ"ד).

(מט) לפסח הי' נוחא לי' יותר בכלי אמאייל
מכלי אלומיניום הכלי אמאייל היה לבן (ועי'
רמ"א סימן תנ"א סכ"ד). ובשנים האחרונות לא
רצה להשתמש גם כל השנה בכלי אלומיניום
שצריכין הכשר (ועי' בחזו"א יו"ד סוף סי' מ"ד
שהתיר להגעיל אבל לעצמו החמיר).

לאכלו ואמר כנראה שא"צ לאכלו ואח"כ נודע
שהכניסו שם ירק א' ששכחו לעשרו ואמרה
לי אמי מורתי הכ"מ שכמה פעמים קרו לו
דברים כאלו ועי' חולין ה' ב' השתא בהמתן
(וכו').

כמה דברים ששמע ממנה הר"ר אברהם הורביץ
שליט"א (ורוב הדברים ידועים גם לי ממרן
זצ"ל).

(מ) כשנתנו מלח בתבשיל בשבת אפי'
קר אמר שלא לערבב (כנראה חשש משום
לישה ואפשר משום חשש דעה ראשונה במ"ב
סי' ש"כ סקל"ד).

(מא) כששפכו את הסענ"ס בשבת מהכלי
שיש בו מסננת לא דקדקו אם הוא הקצת
האחרון ומרן לא הוהיר על כך (ועיין בחזו"א
או"ח סי' נ"ג ד"ה מן האמור).

(מב) מרן לא הי' נוחא לי' שילכו בין
המצרים לחפש דירה חדשה.

(מג) התיר לה להגיד תהלים בתשעה באב
(כדעת המתירין במ"ב סי' תקנ"ד סק"ו).

אמי מורתי הכ"מ מרת פנעשא מרים ע"ה

בת ואמ"ז הגאון הצדיק ר' שמרי' יוסף אבד"ק קרסובה זצלה"ה

נפטרה ש"ק ר"ח ניסן תשל"ג. תנצב"ה.